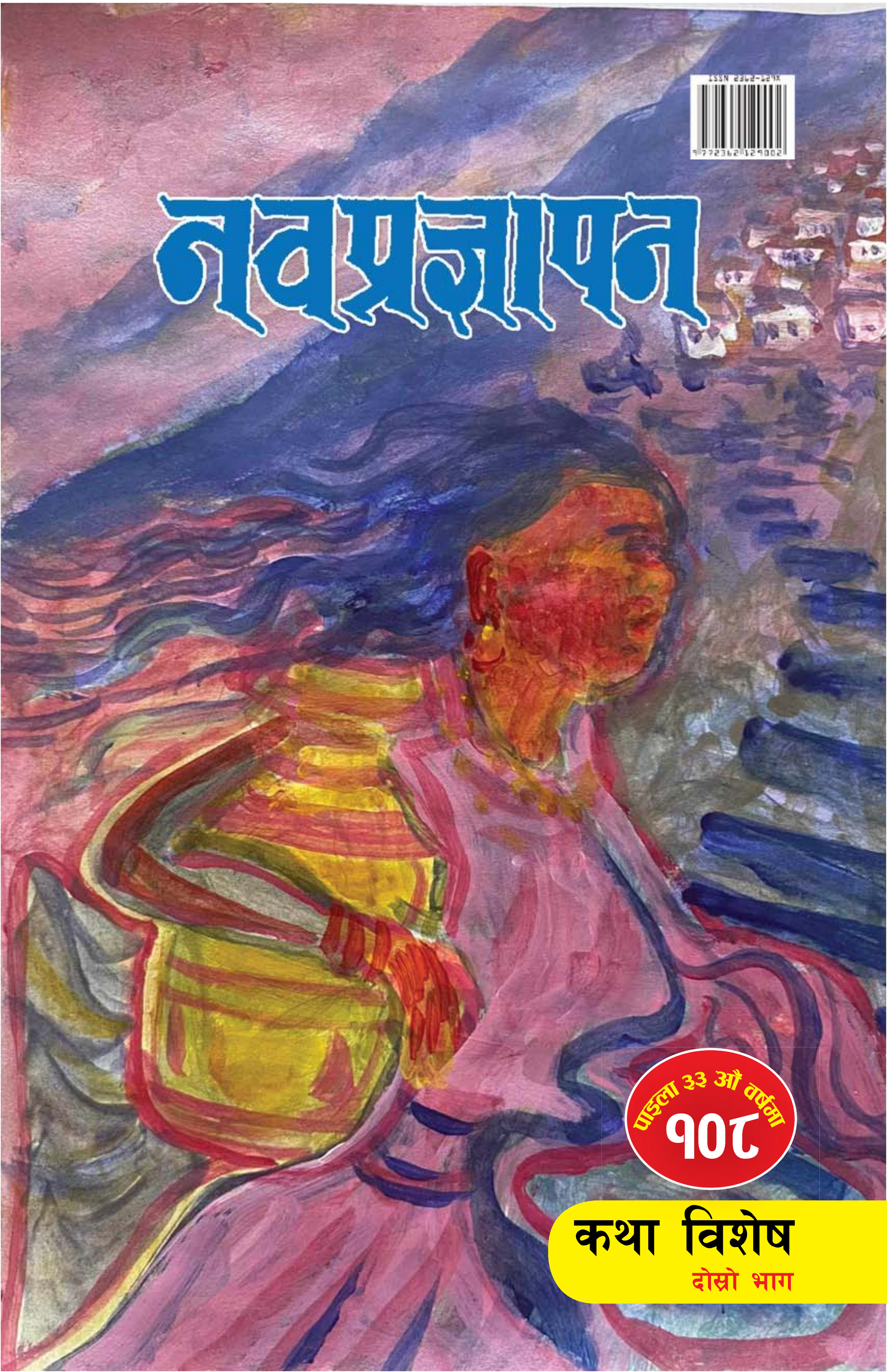

ISSN 2362-129X

नवप्रज्ञापन

पाइला ३३ औं वर्षमा

१०८

कथा विशेष

दोस्रो भाग

आयोजना कार्यान्वयन निर्देशनालय
काठमाडौं उपत्यका खानेपानी लिमिटेड
अनामनगर, काठमाडौँ

आयोजनाबाट जडान गरिएका खानेपानीका मिटर निरन्तर चोरी भइरहेको सम्बन्धमा अत्यन्त जरुरी सूचना !

यस आयोजना कार्यान्वयन निर्देशनालयले मेलम्चीबाट प्राप्त हुने खानेपानी वितरणका लागि उपत्यकाका विभिन्न स्थानमा बनाइएका वितरण सञ्जालहरूको अन्तिम परीक्षण गर्ने र घरघरमा खानेपानीका मिटर जडान गर्ने कार्य धमाधम भइरहेको, जडान गरेका खानेपानी मिटरको सुरक्षाको जिम्मेवारी घरधनीकै हुने भएकोले तपसिल अनुसार हुन यो सूचना प्रकाशन गरिएको छ ।

आयोजनाको अनुरोध

१. आयोजनाको तर्फबाट निरीक्षण/अवलोकनका लागि कार्यालय वा निर्माण व्यवसायीका कर्मचारीहरू कोही आएमा कार्यालय तथा सम्बन्धित व्यक्तिको परिचयपत्र हेरेर मात्र मिटरमा पहुँच दिनुहुन ।

२. आफ्नो जिम्मामा रहेको आयोजनाले जडान गरिदिएको मिटरको पूर्व सुरक्षाको उपायहरू अबलम्बन गर्नु हुन ।

सम्पर्क ठेगाना

आयोजना कार्यान्वयन निर्देशनालय

अनामनगर, काठमाडौँ ।

टोल फ्री नं. ११३९, फोन नं. ०१५७०५७७१, फ्याक्स नं. : ०१५७०५०५७

इमेल : Pidkukl@gmail.com

वैदेशिक रोजगार सम्बन्धी जानकारीको लागि वैदेशिक रोजगार विभागको वेबसाइट www.dofe.gov.np मा निम्न कुराहरु हेर्नुहोस् ।

खोजी गर्ने मुख्य विषयहरु	वेबसाइटमा हेर्नुपर्ने लिङ्क तथा जानकारी सूचना
जान चाहेको देश, कम्पनी तथा कामको विवरण	वैदेशिक रोजगारको खोजी (देशगत, कामको प्रकृतिगत, लैङ्गि आदि रूपमा खोजी गर्न सकिने)
इजाजतपत्रवाला संस्था (मेनपावर) सम्बन्धी जानकारी	इजाजत प्रापत संस्थाहरू (नाम तथा इजाजतपत्र नं. बाट खोजी गर्ने)
अभिमुखीकरण संस्था सम्बन्धी जानकारी	अभिमुखीकरण संस्थाहरू (नाम तथा अनुमति नं. बाट खोजी गर्ने
मागपत्र तथा पूर्व स्वीकृति, लाग्ने खर्च लगायतका विवरण र अन्तर्वार्ताको आधिकारिकता	पूर्व स्वीकृति (लट नं. तथा मेनपावर संस्थाको नामबाट खोजी गर्ने)
श्रम स्वीकृति सम्बन्धी विवरण	पासपोर्ट खोजी वा स्टीकर खोजी (पासपोर्ट नं. वा स्टीकर नं. राखी खोजी गर्ने)

सुरक्षित र मर्यादित वैदेशिक रोजगारीको लागि आधिकारिक सूचनाको खोजी तथा प्रयोग गर्ने बानीको विकास गरौं । बैदेशिक रोजगारीका नाममा ठगी भएमा वा हुन लागेमा यसको निवेदन तथा सूचना बैदेशिक रोजगार विभागमा दिनुहुन समेत अनुरोध छ ।

नेपाल सरकार

श्रम तथा रोजगार तथा सामाजिक सुरक्षा मन्त्रालय

बैदेशिक रोजगार विभाग

ताहचल, काठमाडौँ

नवप्रज्ञापन

पूर्णाङ्क : १०८, वैशाख–असार २०८२

(वि.सं. २०५० सालदेखि निरन्तर प्रकाशित)

सम्पादक/प्रकाशक
नवराज रिजाल

सह–सम्पादक
प्रमोद पाण्डे

प्रबन्ध–सम्पादक
गणेशराज रिजाल

आवरण
रामकृष्ण भण्डारी

लेआउट
डीएन्डडी कम्प्युटर
सूर्यविनायक, भक्तपुर

मुद्रण
लक्ष्मी गणेश प्रेस
बागबजार, काठमाडौं

सहयात्री
राममणि दुवाडी
वासुदेव अधिकारी
प्रा.डा. ध्रुवकुमार घिमिरे
डा. विश्वम्बरकुमार शर्मा
गोपाल अश्क
राममणि ढुंगेल
वसन्त रिजाल
रामप्रसाद अधिकारी
भवानी तावा
देवकरण माझी
जनार्दन खनाल
डा. टीकाराम उदासी
जंगबहादुर यादव
रामधारी यादव
सुनिल कुमार
मधुसूदन चौधरी
राजु अधिकारी
बद्रीप्रसाद ढकाल
शरद प्रधान
डा. छायादत्त न्यौपाने
डा.पुष्करराज भट्ट
डा. रमेश शुभेच्छु
गगनदीप सर्व
भीम खकुरेल

मूल्य : ५००/–

कार्यालयः स्वाभिमानवस्ती जीतपुर–सिमरा उपमहानगरपालिका–१६, बारा, मधेस प्रदेश, नेपाल
सम्पर्क : ९८५११३८६२४ (काठमाडौं), ९८५५०२४९५५ (बारा)
e-mail : nabapragyapan@gmail.com, website: nabapragyapan.com.np

नवप्रज्ञापन सभा

१. माया ठकुरी, ललितपुर २. विश्वराज अधिकारी, पर्सा ३. रुकु कार्की, मकवानपुर, ४. रामप्रसाद अधिकारी, बारा ५. प्रा.डा. ध्रुवकुमार घिमिरे, बारा ६. वीणा पोखरेल, मकवानपुर, ७. पीताम्बरा पीयूष, काठमाडौं ८. ललिता दोषी, काठमाडौं ९. डा. सुषमा आचार्य, ललितपुर १०. रवीन्द्र रिजाल, बारा ११. भद्रकुमारी घले, काठमाडौं १२. हरिप्रसाद पाण्डेय, काठमाडौं १३. वासुदेव अधिकारी, धादिङ १४. दीपेन्द्रसिंह थापा, धादिङ १५. ईशा शाह, काठमाडौं १६. भगीरथ मिश्र, झापा १७. लक्ष्मी शर्मा, काठमाडौं १८. शर्मिला खड्का दाहाल, सुनसरी, १९. अनन्तप्रसाद वाग्ले, काभ्रे २०. छविरमण सिलवाल, काभ्रे २१. अर्जुन पाण्डे, धादिङ २२. कार्तिकेय घिमिरे, सर्लाही २३. पाण्डवराज कार्की, मकवानपुर २४. राजनप्रसाद सिलवाल, धादिङ २५. गंगा कर्माचार्य पौडेल, काठमाडौं २६. वासुदेव श्रेष्ठ, धादिङ, २७. केशव रुपाखेती, धादिङ, २८. निमायादेवी कायस्थ, तनहुँ २९. बाबुरामप्रसाद पौडेल, रौतहट ३०. तारा अनुरागी, झापा ३१. प्रा.डा. कृष्णप्रसाद घिमिरे, अर्घाखाँची ३२. रमेशमोहन अधिकारी, रौतहट ३३. यशु श्रेष्ठ, रौतहट ३४. गणेशराज रिजाल, बारा, ३५. विद्याप्रसाद घिमिरे, काठमाडौं ३६. बाबुराम लम्साल, तनहुँ ३७. प्रा.डा. कपिल लामिछाने, रुपन्देही ३८. तेजप्रकाश श्रेष्ठ, काठमाडौं ३९. भक्त कार्की, म्याग्दी ४०. दीपबहादुर केसी, कपिलवस्तु ४१. राममणि पोखरेल, उदयपुर, ४२. सौरभकिरण श्रेष्ठ, काठमाडौं ४३. खगप्रसाद अर्याल, धादिङ, ४४. नारायण क्षेत्री, बारा ४५. मञ्जु सेढाईं, धादिङ ४६. रमेश समर्थन, रुपन्देही, ४७. रामकृष्ण काफ्ले, बारा ४८. कलानाथ अधिकारी स्मृतिप्रतिष्ठान, बारा ४९. विजय चालिसे, काठमाडौं ५०. जयन्ती स्पन्दन, काठमाडौं ५१. जनार्दन खनाल, मकवानपुर ५२. अच्यूत रिजाल, धादिङ ५३. पूर्णबहादुर थापा, धादिङ ५४. राम विनय, काठमाडौं ५५. भगवती अधिकारी, धादिङ ५६. घनश्याम अधिकारी, धादिङ ५७. प्रमोद प्रधान, मोरङ ५८. जय छाङ्छा, भोजपुर, ५९. प्रमोद पाण्डे, काभ्रे ६०. युद्ध न्यौपाने, धादिङ ६१. अच्यूत शर्मा, धादिङ ६२. सीताराम उप्रेती, झापा ६३. दुर्गाप्रसाद काफ्ले, उदयपुर ६४. कृष्ण, खड्का, धादिङ ६५. प्रदीप प्रधान, रुपन्देही ६६. रश्मि असफल, झापा, ६७. समीर पाखिन, मकवानपुर ६८. प्रभात सापकोटा, काभ्रे ६९. विजय मैनाली, बारा ७०. बैकुण्ठ नेपाल, बारा ७१. ईश्वरराज लोहनी, धादिङ ७२. बगुवाखोला सा.सि. केन्द्र, म्याग्दी ७३. मनदेवी तण्डुकार, ललितपुर ७४. डा. छायादत्त न्यौपाने, पर्वत ७५. दुर्गा रिमाल, काठमाडौं ७६. भक्तबहादुर नेपाली, ललितपुर, ७७. खिमानन्द पोखरेल, गुल्मी, ७८. रञ्जुश्री पराजुली, काठमाडौं ७९. समन श्रेष्ठ, काठमाडौं ८०.गोपाल बराल काठमाडौं, ८१.भारद्वाज मित्र सिन्धुपाल्चोक, ८२.आरएम डंगोल नुवाकोट, ८३. गोपाल अश्क, पर्सा, ८४. दिनेश गुप्ता पर्सा, ८५. हरिदेव खरेल बारा, ८६. हिर्दयनारायण चौधरी बारा, ८७. नवराज पुडासैनी, काठमाडौं ८८. डा. धनप्रसाद सुवेदी, खोटाङ, ८९. राममणि ढुंगेल, भक्तपुर, ९०. अमरकुमार प्रधान, दोलखा, ९१. जंगबहादुर यादव, बारा, ९२. सुदिपराज रिजाल, बारा, ९३. वसन्त रिजाल, काठमाडौँ, ९४.राधेश्याम सिवाकोटी, बारा, ९५. कलाधर काफ्ले, कास्की, ९६. हरिदत्त पाण्डेय, बैतडी, ९७. प्रतीक्षा रिजाल, बारा, ९८. शीतल गिरी रौतहट, ९९. इशहाक हुसेन, बारा, १००. श्याम रिमाल, नुवाकोट, १०१. सानुराजा अन्जान, काठमाडौं, १०२. रमेश कडेल, धादिङ, १०३. बलराम ढुंगाना, धादिङ, १०४. मुना काफ्ले सिन्धुली, १०५.डा. यादेवी ढकाल, खोटाङ, १०६. रामबहादुर पहाडी, काठमाडौँ, १०७. कमल अधिकारी, काभ्रे, १०८. जीवनाथ ढकाल, धादिङ, १०९. प्रतीत रिजाल, बारा, ११०, शिवकुमार धिताल, धादिङ ।

सम्पादकीय

नववर्ष २०८२ को सुरुआतसँगै ‘नवप्रज्ञापन’ १०८ औँ अङ्कका साथ ३३ औँ प्रवेश गरेको छ । हिजोजस्तो लाग्छ प्रकाशन आरम्भ गरेको, ख्यालख्यालमै यतिका वर्ष वितिसकेछन् । इच्छाका साथ हिँडे हिँडिदो रहेछ भन्ने यसको बुझाइ छ । त्यसो त ईच्छाविना हिँड्न त के, एक पाइलो सार्न पनि सकिँदैन । यस्तो लाग्छ हिँडाई आस्था हो । विचार विश्वास हो । अठोट चिन्तन हो । समग्रमा भन्दा यो सकारात्मक सोच र विश्वासको आधारशीला हो । हिँड्दा हिँड्न सकिँदो रहेछ । गर्दा गर्न सकिँदो रहेछ । ठुलो कुरा आँट रहेछ । आँटले बाटो बनाएर हिँड्न प्रेरित गर्दोरहेछ । नवप्रज्ञापन रहरमा आँट मिसाएर हिँड्न थालेको थियो र आजसम्म त्यसैको भरमा हिँडिरहेको छ । त्यसो नहुँदो हो त आजसम्मको यात्रा नै तय नहुन सक्थ्यो । सामर्थ्यले भ्याएसम्म यसको यात्रा अगाडि बढिरहनेछ । कहिलेसम्म भ्याउँछ ? प्रश्न गर्न सकिन्छ । संसारमा धेरै गर्न सकिने भनेकै प्रश्न हो । प्रश्न अलि धेरै चाहिँ गैह्रजिम्मेवार र बन्धनमुक्त हुनेगर्छन् । निर्धक्क यति भन्न सकिन्छ गतिशीलताको सम्पूर्ण जिम्मा वर्तमानसँग नभएर भविष्यसँग छ ।

मधेस प्रदेशको बारा जिल्ला मुकाम रहेको नवप्रज्ञापनले १०७ अङ्कसम्मको यात्रा पुरा गर्दा यसका नाममा पाँच पुरस्कार समेत प्राप्त भएका छन् । पुरस्कारको अर्थ हिँडिरहेको बाटो सकारात्मक छ, पाइला नरोक, अगाडि बढ्दै जाउ भनेर पुरस्कार दाताले दिएको लिखित आदेश भएको पत्रिकाको बुझाई छ । यतिमात्र नभएर यसले हिजोदेखि निरन्तर रुपमा पाइरहेको माया, सम्मान, स्नेह र सदभावमा बढोत्तरी भएको महशुस समेत गरेको छ । साथै भविष्यमा अझ सक्रियता पूर्वक लाग्न प्राप्त निर्देश ठानेको छ । बितेका ३२ वर्षमा यसले प्राप्त गरेका सम्मान तथा पुरस्कारहरू नवसिर्जना तथा उदयमञ्जरी सम्मान २०७४, ‘सुश्री लक्ष्मी कार्की स्मृति पत्रकारिता पुरस्कार २०७४’, ‘शब्दयात्रा साहित्यिक पत्रिका सम्मान २०७६’, ‘प्रेस काउन्सिल साहित्यिक पत्रकारिता पुरस्कार २०७७’ र ‘नगेन्द्रराज शर्मा साहित्यिक पत्रकारिता पुरस्कार २०८१’ हुन् । नवप्रज्ञापनलाई स्नेहका साथ यी सम्मान तथा पुरस्कार प्रदान गर्नुहुने व्यक्ति तथा संस्थाहरूप्रति आभार प्रकट गर्दै यहाँहरूबाट प्राप्त स्नेहलाई शिरमा राखेर सम्भव भएसम्म हिँडिरहने यसले प्रण गरेको छ ।

शतक अङ्कको प्रकाशन पछि १ देखि १०० अङ्कसम्म हिँडिरहेको बाटोमा केही संशोधन, परिमार्जन र सुधार गर्ने सोच बनाउनु अघि अब

कसरी हिँड्ने होला, के गर्दा सहज होला, कसो गर्दा राम्रो होला, मनले मन मन्थन गऱ्यो । विचार विमर्शमा चुर्लुम्म डुब्यो । यता यसो, उता उसो, त्यता त्यसो आफैँभित्र छरपस्ट बन्यो । हो, परिणाम पूर्णाङ्क १०१ कथा विशेष पहिलो भाग, पूर्णाङ्क १०२ समीक्षा विशेष पहिलो भाग, पूर्णाङ्क १०३ नेपाल बाहिरका नेपाली कविता पहिलो भाग, पूर्णाङ्क १०४ स्रष्टा पदयात्रा विशेष, पूर्णाङ्क १०५ नेपाल बाहिरका नेपाली कविता दोस्रो भाग, पूर्णाङ्क १०६ समीक्षा विशेष दोस्रो भाग र पूर्णाङ्क १०७ कविता विशेष पहिलो भागका रूपमा यहाँहरूका अगाडि आएका छन् । अहिले तपाईंको हातमा रहेको पूर्णाङ्क १०८ कथा विशेष दोस्रो भाग हो । आगामी अङ्कहरू पनि नेपाली साहित्यका विविध विधा, क्षेत्र, धार र आधारलाई समाएर विविध रूपमा प्रकाशित गर्दै जाने सोच यसले बनाएको छ । अहिलेसम्म प्रकाशित विधाका पहिलो भागमा छुट्नु भएका स्रष्टाहरूलाई आगामी भागहरूमा समेट्दै जाने योजना पनि छ । हजुर, यो आ□नै खालको सोच हो । यहाँहरूको साथ सहयोगको अभावमा यसले लिएको लक्ष्य पुरा हुन सक्दैन । यसर्थ यहाँहरूबाट अहिलेजस्तै भविष्यमा पनि साथ समर्थन प्राप्त भइरहने छ भन्नेमा नवप्रज्ञापन पुरापुर आशावादी छ ।

प्रसङ्ग कोट्टिई सकेको छ, पूर्णाङ्क १०८ कथा विशेष दोस्रो भाग हो । यस भागमा नवप्रज्ञापनको छनोटमा पर्नुभएका विभिन्न ४१ स्रष्टाका कथाहरू छन् । हुन त यसै अङ्कमा अझ धेरै स्रष्टाहरूलाई समावेश गर्ने मन थियो तर के गर्नु ? मन भएर मात्र नहुँदो रहेछ । मन र यथार्थ फरक विषयवस्तु रहेछन् । यस अङ्कमा नसमेटिनु भएका स्रष्टाहरूलाई आगामी अङ्कहरूमा बिस्तारै समेट्दै जाने सोच छ । किनकि यो आरम्भ हो अन्त्य होइन । रचना केही लेखकहरूकै रोजाइका आधारमा, केही पत्रिकाको रोजाइको आधारमा र केही पत्रिकाको अनुरोधमा स्रष्टाहरूले उपलब्ध गराएअनुसारका आधारमा समावेश गरिएका छन् । नयाँ र पुराना स्रष्टाहरूलाई जोड्न यो काम विशुद्ध सेवा भावले गरिएको हो । हामी आधुनिकताका नाममा पुराना स्रष्टाहरूलाई बिर्सदै गइरहेका छौँ । यसो हुनु राम्रो होइन । नयाँ पुस्तामा पुराना पुस्ताबारे कम जानकारी छ । कतिपयमा वर्तमान नै सबैथोक हो भन्ने धारणा विकसित भएको देखिन्छ । नयाँलाई पुराना चिनाउन र पुराना रचना रसास्वादन गराउन केही पुराना रचना साभार गरिएका हुन् । असल काम जहाँ जहिले र जसले गर्दा पनि हुने नवप्रज्ञापनको बुझाई छ । नेपाली भाषा साहित्यलाई सशक्त र समृद्ध बनाउनु भाषा साहित्य क्षेत्रमा काम गरिरहेका हामी सबैको उत्तरदायित्व र नैतिक जिम्मेवारी पनि हो । यसका लागि नेपालीभाषीहरूले आआ□ना ठाउँबाट सकेको योगदान गर्नुपनि पर्छ भन्ने नवप्रज्ञापनको सोच र अनुरोध

छ । त्यही सोच आत्मसात गरी विगत ३३ वर्षदेखि नवप्रज्ञापन हिँडिरहेको छ र भविष्यमा पनि पाइलामा ठेस नलागेसम्म हिँडिरहने सोच बनाएको छ ।

यतिबेला नयाँ वर्ष २०८२ हाम्रा घर आँगनमा आइपुगेको छ । आउँदा ऊ आफू मात्र आएको नभएर हाम्रा लागि उत्साह, उमङ्ग र कौतूहलता पनि बोकेर ल्याएको छ । तर हाम्रा मन यतिबेला यस्तो बनिरहेका छन् कि कहिल्यै नआउने कुरा आएको छ । कहिँ नभएको कुरा भएको छ । कसैले कल्पनै नगरेको कुरा पाएका छौँ । यो हाम्रो सोचाइको साँघुरोपन हो । नयाँ वर्ष तपाईं हामीले चाहे पनि आउँछ र नचाहे पनि आउँछ । उहिल्यैदेखि आउने जाने क्रम निरन्तर छ । अर्थात् कुमालेको चक्रभन्दा पनि फरक पर्दैन । त्यो चक्र एउटा परिधिमा घुमीरहेको छ । नयाँ वर्ष अहिले वा यो साल मात्र नभएर पहिले पनि आउँथ्यो । हाम्रा पुर्खाले पनि यसलाई देखेका थिए । यसर्थ आउने सिलसिलामा अहिले पनि आएको हो । भविष्यमा पनि आइरहने सम्भावना छ । यो क्रम हजारौँ वा लाखौँ वर्षदेखि चलिरहेछ । ऐतिहासिक विकासक्रमका आधारमा भन्न सकिन्छ भविष्यमा पनि आइनै रहने छ ।

नयाँ वर्ष आफू एक्लै आएको छैन । खुसी र उमङ्ग पनि लिएर आएको छ । ऊसँग उत्साह र हौसला पनि छ । हिँड र हिँड्न नछाड भन्ने सन्देश पनि छ । कर्म नै देवता हुन्, कर्म गर देवता खुसी हुने छन् भन्ने विचार छ । प्रेम, आत्मीयता, सदाचार, सद्भाव र मेलमिलापको भाव छ । यतिमात्र नभएर जोश छ । जाँगर छ । उमङ्ग छ । हौसला छ । कर्तव्य छ । आस्था छ । विश्वास छ । भावना छ । यी सब देखेर मन रौसिएका छन् । हौसिएका छन् । उसले पटक पटक आउँदा ल्याउने कुरा उत्साह र उमङ्ग हुन् । सुखको कामना, कल्याणकारी भाव र अर्थयुक्त सन्देश हुन् । कुरा के भने दिनेले दिएर मात्र पुग्दैन लिनेले लिन पनि सक्नुपर्छ । दिनेले दिएको लिनले व्यवहारमा उतार्न नसके दिनेले दिएको र लिनेले लिएको सार रहँदैन । लक्ष्यमा पुग्न कामना गरेर मात्र हुँदैन । पहिले त सपना देख्नुपर्छ । अठोट गोडमेल गर्नुपर्छ । विश्वासमा ओथारो बस्नुपर्छ । विचारमा मल हालेर सिञ्चन गर्नुपर्छ । विना त्याग, तपस्या र समर्पण कोही अगाडि पुग्न सक्दैनन् । नयाँ वर्षलाई त्यही रूपमा लिएर अगाडि बढ्न सके मात्र सबैको कामना पुरा हुन सक्छ । यसर्थ नयाँ वर्षको आगमनलाई त्यही अर्थमा लिएर अगाडि बढ्नुको विकल्प छैन ।

यद्यपि, नयाँ वर्षका कारण धेरैका मन चुलबुलिएका छन् । तुलबुलिएका छन् । फुर्फुरिएका छन् । हौसिएका छन् । रौसिएका छन् । जोसिएका छन् । छातीमा सगरमाथा र लालिगुराँस फुलेका छन् । खुसी तहतह र गहगहमा बाँडिएका छन् । मन विभाजित छन्, चुपचाप बसेका छैनन् । पाइला पछ्याउँदै दगुरिहेका छन् । विचार

हावामा कावाखाँदै उडिरहेछन् । भेट्टाउने प्रयास नभएका हैनन्, तर सफल हुन सकिरहेका छैनन् । तथापि हिँड्ने क्रम जारी छन् । पाइला रोकिएका छैनन् । सिलसिला अगाडि बढिरहेका कारण रोकिने छाँटकाँट पनि छैन । अनुमान वा अन्दाज गर्न सकिएला तर भन्न सकिँदैन । अनिश्चित भनाईको अर्थ रहँदैन । विना अर्थ गहिरिनुको तात्विक महत्त्व हुँदैन । यी कुरा मनन गर्नु आवश्यक छ ।

नयाँ वर्ष आगमनमा खुसी हुनुपर्छ । रम्नु र रमाउनु पर्छ । उत्साहित हुनुपर्छ । सकारात्मक आँखाले हार्दिकता पूर्वक स्वागत गर्नुपर्छ । यसको अर्थ आफूलाई बिर्सनु र स्थिर बन्नु चाहिँ कदापि हुन सक्दैन । आफूलाई बिर्सेर कहिँ पुग्न सकिँदैन । हरेक काममा आफूलाई अगाडि उभ्याउनु आवश्यक छ । अस्तित्व बाढीमा बगाएर बाँच्नुको अर्थ हुँदैन । बाँच्नका लागि अस्तित्व चाहिन्छ । विना अस्तित्व बाँच्नु मृत्युवरण गर्नु सरह हो । नयाँ वर्ष मनाइरहँदा पुरानो वर्षमा के गर्न चाहन्थ्यौँ, के सक्यौँ र के के सकेनौँ, नसक्नाको कारण के हो ? आगामी वर्ष के गर्ने र कसरी गर्ने मनमा योजना बनाउनु आवश्यक छ । नयाँ वर्षलाई यो अर्थमा लिने र नलिने दुवै छन् । हामी कुन पक्षमा छौँ, यो महत्त्वपूर्ण हो । यी प्रश्नका सेरोफेरोभित्र नयाँवर्ष मनाउँदा अगाडिका बाटा र बाटामा हिँड्नका लागि गर्ने तयारीले सार्थकता पाउँछन् ।

जीवनको अर्थ छ । अझ नयाँ अर्थ खोज्नु आवश्यक छ । नखोजी पाइदैन । खोज्नेले पाएका छन् । नखोज्नेले कतै पनि पाएका छैनन् । यसलाई निरर्थक र बेकाम भन्नेहरूका उदाहरण अनेकौँ छन् । ती आफूलाई विजयी सम्झन्छन् । त्यसमा कतै सत्यता देखिँदैन । साँच्चै भनौँ बाँच्नुको अर्थ छ । मर्नुको अर्थ छ । हाँस्नुको अर्थ छ । रुनुको अर्थ छ । जीवनका लागि जीवन खोज्नुको अर्थ छ । नखोजेसम्म अस्तित्व कायम राख्न सकिँदैन । अस्तित्व विनाको जीवनलाई जीवन नै होइन भन्दा फरक पर्दैन । बु□ु पर्ने यथार्थ यही हो । यही यथार्थ आत्मसात गरेर अगाडिको बाटो तय गर्नु सत्य हो । यो बु□ वा थाहा पाउन अग्रज पुर्खा सम्झनु आवश्यक छ । उनीहरूका त्याग, समर्पण र बलिदान स्मरण गर्नुपर्छ । गन्तव्य पुग्न खोलो तरेपछि लौरो बिर्सनेहरूको अस्तित्व न हिजो रहेको थियो न त भोलि नै रहने छ । स्वअस्तित्व रक्षाका लागि देश सम्झनु पर्छ । झण्डा र पुर्खाहरूको विम्ब प्रतिविम्ब मनमा राख्नुपर्छ । आस्था विश्वासमा सङ्कल्प गरेर अगाडिको बाटो तय गर्नु आवश्यक पर्छ ।

हामी सानोभन्दा सानो खुसीमा रमाउँछौँ । आनन्द महशुस गर्छौँ । आफू भुलेर संसारको कुना कुनासम्म पुग्छौँ । जीवन लामो छ, कुनै शङ्का गर्दैनौँ । लामो जीवनका लागि लामै तरिकाले सोच्नुपर्छ भन्नेतिर ध्यान दिइरहेका छैनौँ । हामीमध्ये थोरैको मात्र ध्यान गएको छ । जीवनभर रमाउने खुसी खोज्नुको साटो थोरै खुसीका लागि

मरिमेट्नेहरूको सङ्ख्या ठुलो छ । दिलो ज्यानले लागि रहेछन् । खुसी अर्काले दिने कुरा नभएर आफैँले खोजेर प्राप्त गर्नुपर्ने कुरा हो । यस्तो खुसीले मात्र हामीलाई जीवनभर आनन्द दिन सक्छ । यसो भनौँ यो लिलामी, सापटी वा दया मायामा पाइने नभएर आफैँले खोज्ने वस्तु हो । अर्काले दिएको खुसीमा कदापि रमाउँन सकिँदैन । त्यस्तो सोच्नेहरू दुर दृष्टि नभएकाहरू हुन् । सम्भवत यो यथार्थ थोरैले बुझेका छन् । जसले बुझेका छन्, तिनले आत्मसात गरेका छन् । सग्लो बाटो हिँडेका छन् । कतै बसेका छैनन् । खोजेका कुरा कसरी प्राप्त गर्न सकिन्छ ? र स्थायी बनाउन के के गर्नुपर्छ बु□िहरू खोजबिनमा जुटेका छन् । प्रसङ्ग आइसकेको छ, खोज्नेहरूले प्राप्त गर्न सक्छन् । नखोज्नेहरूले पाउन सक्दैनन् । अर्काका भरमा बाँच्नेहरू खुसीबाट एकदिन, एकसमय वा एकयाम मात्र नभएर सधैँ बञ्चित रहन्छन् ।

पुन : दोहोऱ्याएँ । अर्काले दिएको खुसी दिगो हुन सक्दैन । यो वास्तविकता आत्मसात गरेर □मेरो लागि मै हुँ र मैले नै गर्नुपर्छ’ भन्नेहरू मरूभूमिमा पनि स्वर्गीय आनन्द अनुभूति सँगालेर बसेका छन् । अगाडि बढ्नेहरूका यात्रा आजदेखि नभएर हिजो, अस्ति र झन् अस्तिदेखि नै थालिएका हुन् । आजले केवल मलजल गरेको हो । हिँड्नेहरूका यात्रा पहिल्यै तय भएका हुन् । ती हिजो अगाडि बढेका थिए । आज अगाडि बढेका छन् । र भोलि पनि अगाडि बढिरहने छन् । यसमा कुनै शङ्का छैन । यद्यपि कतिपयका मनमा हिजो के थियो र भोलि कसो होला यो सोच जागृत बन्न सकिरहेको छैन । वर्तमान देखेर रमाइरहेका हामीले अगाडिका बाटाबारे चिन्तन□मनन गरेकै छैनौँ भन्दा हुन्छ । हाम्रा सोच स्थिर छन् । विचार मौन छन् । □आज भए पुग्यो, भोलि देखा जायगा’ मनमा खेलिरहेछ । हामी कतै गन्तव्यहीन बाटोतिर हिँडिरहेका त छैनौँ ? अनुमान लगाउने अवस्था आउन थालेको छ ।

हो नि ! हिँड्नेहरू कहाँ बसेका छन् र ? कतै बसेका छैनन् । कहिल्यै बसेका छैनन् । बसेको दृष्टान्त देख्न सुन्न पाईदैन । वर्तमानमा बाँचेको समाज पढे कुरा छर्लङ्ग हुन्छन् । देखाउन हामी उभिएकै माटो र बाटो काफी छ । टाढा कतै गइरहनु पर्दैन । कसैलाई पढ्न पर्दैन । आफूलाई आफैँले पढे पुग्छ । जाने र बुझे पुग्छ । आ□ो परिवेश स्मरण गरे पुग्छ । उभिएको माटो मनन गरे पुग्छ । पक्कै हो, संसार हामी भित्रै छ । ज्ञान विज्ञान त्यहीँ छ । खोजेनौँ वा खोज्नेतिर लागेनौँ । त्यही भएर प्राप्त हुन नसकेको हो । खोजौँ, खोजौँ र खोजौँ प्राप्त गर्न सकिन्छ । संसारमा खोजे फेला नपर्ने कुनै वस्तु नै छैन । केवल धैर्य र संयमको खाँचो छ । संयम र धैर्य बोकेर हिँड्नेहरूलाई पछाडि फर्कनुपर्ने स्थिति कहिल्यै आउँदैन । हो, हिँड्ने बाटा धेरै छन् । प्राप्त गर्न खोजीएका कुराको सूची पनि लामै छ ।

मुख्य कुरा आफूले आफूलाई चिन्नु, जान्नु, पढ्नु र बु□ु हो । आ□मा लागि आफैँले सोच्नु, योजना बनाउनु र कार्यान्यिनका लागि चरणबद्ध रूपमा लागि पर्नु हो । आ□मो क्षमता आफूलाई नै थाहा हुन्छ । अरूले त पछि मात्र जानकारी पाउने हुन् । यो मनन गरेर अगाडि बढे पछि फर्कनुपर्ने अवस्था आउने सम्भावना न्यून छ । तथापि हामी यतातिर पटक्कै ध्यान दिइरहेका छैनौँ । यसबाट पछि फर्कनुपर्ने स्थिति आउन सक्छ । यो यथार्थ बोध गर्नेहरू सफल भएका उदाहरण अनेकौँ छन् । यसकारण सबैभन्दा पहिलो चरणमा आफूलाई आफैँले चिन्नु, जान्नु, बु□ु आवश्यक छ । अरू कसैले चिनिदिए, जानीदिए, बुझिदिए तथा बुझाइदिए पुग्दैन । तिनीहरूले आआ□मा स्वार्थ अनुकूल चिन्ने जान्ने हुन् । स्वार्थमा जोडिए चिनेको चिनाई बाँच्नका लागि कामयावी हुन सक्दैन । यति मात्र हैन वास्तविक पहिचान कायम हुन पनि सक्दैन ।

सत्य हो, खोजी आफैँभित्रबाट गर्नुपर्छ । बाहिरबाट खोजीको थालनी गर्नेहरू र अगतिशील सोच बोक्नेहरू जहाँको त्यहीँ हुन्छन् । कहिल्यै कुनै अवस्थामा पनि अघि पुग्न सक्दैनन् । बाहिरबाट थालनी गर्छु भन्नेहरूलाई सत्य पहिल्याउन हम्मे हम्मे पर्छ । अरु त अरु नखोजी आफूलाई समेत् फेला पार्न सकिँदैन । धेरै काम गर्न सकिने भाव मनमा भए त्यो भावको उचित संरक्षण गरिनु आवश्यक छ । नसकिने भए तुरुन्त हटाउँदा उपयुक्त हुन्छ । त्यस्ता भाव नहटाएसम्म अघिको बाटो तय गर्न अप्ठेरो छ । तर विडम्बना ! हामी वा हाम्रा आँखा पहिलो चरणमै आफूलाई खोज्नतिर कहिल्यै लाग्दैनन् । अरु खोज्नतिर लाग्छन् । अरुको खोज्नतिर लाग्छन् । यहीँबाट जीवनको खास बाटो छुट्टिन्छ । जीवन जीवनका लागि महत्त्वपूर्ण भएकाले बाँच्नुको सार्थकता पहिल्याउन तनमनका साथ लाग्नु आवश्यक छ ।

जीवन रमाइलो, घमाइलो, रसिलो, गुलियो र सार्थक बनाउनु आवश्यक छ । चाडबाड, परम्परा, रीतिरिवाज, संस्कार, संस्कृतिलाई सम्मान गरिनु अझ महत्त्वपुर्ण छ । पुर्खाका इतिहास सम्झेर अगाडिको बाटो तय गर्नु हामी सबैको परम कर्तव्य हो । परम्परालाई चौतारो मानेर अघि बढ्नु आवश्यक छ । तथापि चाडबाड, परम्परा, रामरमिता र खुसीका नाममा आफैँलाई बिर्सन चाहिँ हुँदैन । आ□मोपनको रक्षा आफैँले गनुपर्छ । यो माटोमा जन्मेको साटो यसका लागि सकारात्मक सोच राख्नु हाम्रो नैतिक दायित्व नै हो । देशका लागि, जातिका लागि, भाषाका लागि र नेपालीपनका लागि पाएको जिम्मेवारीबाट पछि हट्नु हुँदैन । यी कुरा आत्मसात गरी नयाँ वर्षलाई गच्छेअनुसार घर घरमा स्वागत गरौँ, यसैमा हाम्रो कल्याण छ । नववर्ष २०८२ स्वागतम् !!!, स्वागतम् !!!, सुस्वागतम् !!!

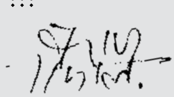

समृद्धिका लागि वन परियोजना

(Forests for Prosperity Project)

नेपाल सरकार र विश्व बैंकको सहकार्यमा सञ्चालित यस परियोजनाको उद्देश्य दिगो वन व्यवस्थापन वनको गुणस्तर सुधार गर्ने, वनस्रोतहरूबाट हुने लाभ वृद्धि गर्ने, रहरितगृह ग्याँस उत्सर्जन न्यूनीकरणमा योगदान पुऱ्याउने हो। यो परियोजना सन्२०२१ देखि२०२२ आ.व.२०७८/७९□२/८३)सम्म मधेश र लुम्बिनी प्रदेशका २५/२५ स्थानीय तहहरुसहित सबै जिल्लाहरुमा कार्यान्वयन भइरहेको छ।

परियोजनाको प्रमुख उद्देश्यहरू:

१. दिगो वन व्यवस्थापन सुधार गर्ने
२. वनस्रोतहरूबाट प्राप्त हुने लाभहरू अभिवृद्धि गर्ने
३. हरित गृह ग्याँस उत्सर्जन घटाउने

यस परियोजनाको प्रगति सूचकहरु मुख्य रुपमा निम्न बमोजिम रहेको छ।

सूचक	इकाई	लक्ष्य
प्रत्यक्ष लाभ पाउने जनसंख्या	जना	१,१०,०००
हरित गृह ग्यास उत्सर्जन न्यूनीकरण	मिलियन मेट्रिकटन CO_2e	१७.७४
सन्तुष्ट वा अति सन्तुष्ट लाभग्राही	प्रतिशत	८०
व्यवस्थापन योजनामा ल्याइएको वनक्षेत्र	हेक्टर	४५,०००

लक्षित प्रमुख क्रियाकलापहरू:

- नीति तथा योजना निर्माण, तालिम, अनुगमन
- समुदायमा आधारित दिगो वन व्यवस्थापन तथा सार्वजनिक एवं निजीवन वृक्षरोपण
- साना तथा मझौला वन उद्यमहरू स्थापना र सुधार
- वन उद्यमीहरुलाई सहुलियत ऋण प्रवाह

कार्यान्वयन संरचना:

सङ्घीय तह

परियोजनाको नेतृत्व सङ्घीय वन तथा वातावरण मन्त्रालयअन्तर्गत रेड कार्यान्वयन केन्द्रले परियोजना व्यवस्थापन इकाईको कार्यभार लिएको छ। यसको साथै परियोजनाको संभाग ३ अन्तरगतको ऋण प्रवाहको कार्य कृषि विकास बैंकमार्फत हुने गरेको छ। केन्द्रमा कृषि विकास वैङ्कको मूख्य कार्यालयले समन्वय गर्ने गरेको र प्रदेशमा सबै प्रदेश कार्यालय र सम्बन्धित वैङ्कको शाखाहरुले ऋण प्रवाह गर्ने गरेको छ।

प्रदेश तह

प्रदेशमा सम्बन्धित मन्त्रालयमार्फत वन निर्देशनालयले प्रदेश परियोजना व्यवस्थापन इकाईहरूको कार्य गर्ने गर्दछ tथा यस अन्तरगत डिभिजन वन कार्यालयहरुले परियोजनाको दिगो वन व्यवस्थापनको कार्यहरु समुदायहरुमार्फत गर्ने एवं प्राविधिक सहयोगहरु परिचालन गर्ने गर्दछन्। यसैगरी प्रदेशका परियोजनाको सहयोगमा सञ्चालित स्थानीय तहहरुको कार्यक्रम कार्यान्वयनको लागि समन्वयको कार्य पनि प्रदेशको इकाईमार्फत हुने गरेको छ।

स्थानीय तह

स्थानीय तहहरुले वन तथा वातावरण इकाई वा शाखामार्फत यस परियोजनाको कार्यहरु सञ्चालन गर्ने गरेका छन्।

समृद्ध वन, स्वच्छ वातावरण, समृद्ध जीवन ।

नेपाल सरकार
वन तथा वातावरण मन्त्रालय
समृद्धिका लागि वन परियोजना
Forests for Prosperity Project
परियोजना व्यवस्थापन इकाई

रेड कार्यान्वयन केन्द्र, बबरमहल
टेलिफोन नः ०१५३३९१२६
इमेलः info@redd.gov.np
वेभ साइटः https://redd.gov.np

रचनाक्रम

- समालोचना
  - ब्रद्रीप्रसाद ढकाल/११
- कथा
  - अभय श्रेष्ठ /२१
  - इस्माली/२५
  - किशोर पहाडी/२९
  - क्षितिज मगर/३३
  - गंगा सुवेदी/४०
  - गुरुप्रसाद मैनाली/४४
  - गोपाल अश्क/५२
  - गोपाल बराल/५८
  - गोविन्दबहादुर गोठाले/६३
  - डोरबहादुर विष्ट/६९
  - तेजप्रकाश श्रेष्ठ/७५
  - देवकुमारी थापा/८०
  - ध्रुव मधिकर्मी/८३
  - नगेन्द्रराज शर्मा/९१
  - नवराज रिजाल/९४
  - नारायण तिवारी/१०१
  - पारिजात/१०४
  - पीताम्बरा उपाध्याय 'पीयूष'/१०८
  - पुष्करशमशेर जबरा/११५
  - प्रेमा शाह/१२१
  - प्रोल्लास सिन्धुलीय/१२५
  - भवानी भिक्षु/१२९
  - भीमनिधि तिवारी/१३६
  - मनुब्राजाकी/१४१
  - माया ठकुरी/१४६
  - रत्न प्रजापति/१५४
  - रमेश विकल/१६०
  - राजु क्षत्री 'अपुरो'/१६८
  - राजेन्द्र पराजुली/१७३
  - रामकुमार पण्डित/१७६
  - राममणि ढुङ्गेल/१८१
  - लक्ष्मणप्रसाद गौतम/१८८
  - विवश वस्ती/१९२
  - विष्णुप्रसाद शर्मा पराजुली/१९६
  - विश्वेश्वरप्रसाद कोइराला/२०५
  - शेखर अर्याल/२०८
  - श्रीरामसिंह बस्नेत/२१४
  - सनत रेग्मी/२१९
  - सूर्यप्रसाद लाकोजू/२२४
  - हरि खनाल/२२९
  - होमशंकर बास्तोला/२३५

बजारमा नयाँ पुस्तक

- संयोजक प्रतीक्षा रिजाल/२४१

नेपाली कथा हिजो र आज

● बद्रीप्रसाद ढकाल

कथा साहित्यका विविध विधाहरूमध्य लोकप्रिय र महत्त्वपूर्ण विधा मानिन्छ । यो अङ्ग्रेजी शब्द ‘शर्टटेल’ र पछि ‘शर्ट स्टोरी’को नेपाली रूपान्तरण हो । कथामा मानव जीवन तथा तत्सम्बन्धी घटनाहरूको यथार्थ चित्रण गरिएको पाइन्छ । कथाले मानिसको वास्तविक जीवनसँग नजिकको सम्बन्ध राख्दछ । मानव समाज र जीवनमाथि प्रकाश पार्दै जीवनका रहस्यलाई उद्घाटन गर्नु यसको मुख्य उद्देश्य हो । कथा आख्यानात्मक गद्य शैलीमा लेखिन्छ । कथा कुनै शास्त्रीय नियम वा लक्षणहरूसित आबद्ध परम्परागत विधा होइन । आफ्नै विस्तृत परिवेशको सीमाभित्र स्वतन्त्र र उन्मुक्त रूपले हुर्केको यो एक लचिलो किंवा परिवर्त्य साहित्य रूप हो (श्रेष्ठ, २०६७, पृ. ६) । त्यसैले कथालाई साहित्यका विविध विधाहरूमध्ये बढी स्वतन्त्र एवम् उन्मुक्त विधा मानिन्छ । यसको इतिहास मानव सभ्यताजत्तिकै पुरानो र रोचक पनि छ । कथाको परम्परालाई पहिल्याउँदै जाने हो भने अलिखित रूपमा रहेका लोककथासम्म पुग्न सकिन्छ । यसको जन्म र विकास मानव सृष्टिको प्रारम्भदेखि हुँदै आएको देखिन्छ ।

अतः कथा मान्छेको जीवनसँग अभिन्न रूपले सम्बन्धित छ । जीवन कुनै परिभाषाभित्र अटाउन सक्दैन । गतिशीलताले जीवनलाई एक पछि अर्को रूप दिँदै गएझैं कथाको स्वरूप पनि कालक्रमअनुसार परिमार्जित हुँदै जान्छ । युगयुगान्तर बित्दै जाँदा र यो क्रम चल्दै जाँदा परिवर्तन हुँदै आएको सभ्यताको आडमा लोककथा, बौद्धिक कथा, ब्राह्मण ग्रन्थ कथा, औपनिषदिक कथा अर्थात् उत्तरवैदिक कथा, पौराणिक कथा, सुललित नीतिकथा, मनोरञ्जनात्मक र रोमान्सेली कथा, अतिकल्पनात्मक कथा र आधुनिक कथासम्म पनि कथा शब्दको अर्थ वितरण हुन पुगेको छ (सुवेदी, २०५७, पृ. १) । कथामा सामाजिक परिवेश र परिस्थितिको अभिव्यक्ति भएको हुन्छ । समाजमा विद्यमान रहेका समस्या, परम्परागत मूल्य–मान्यता तथा संस्कृतिहरूको कलात्मक प्रस्तुति कथाले गर्दछ । विविध परिवेशलाई समेट्दै आख्यानात्मक गद्यशैलीमा चरित्रचित्रणका माध्यमबाट जीवन जगत्का विविध पक्षको चित्रण गर्नु नै कथाको स्वरूप वा पहिचान

निर्माण गर्नु हो ।

कथन अर्थ बहन गर्ने ‘कथ्’ धातुमा ‘अच’ प्रत्यय लागेर कथ् बनेपछि ‘टाप्’ प्रत्यय लागेपछि ‘कथ्’ ‘अ+आ’ कथा शब्द तयार हुन्छ (सुवेदी, २०५७, पृ. १) । यसर्थ कथाको शाब्दिक अर्थ भन्नु वा बुझाउनु हुन्छ । वास्तवमा कथा एक गत्यात्मक कला भएकाले यसलाई एउटै स्वरूप र परिभाषामा सीमित गर्नु निकै कठिन पनि हुन्छ र युक्तिसङ्गत पनि ठहर्दैन । त्यसैले मौलिक जैविक स्वरूपलाई दृष्टिगत गरेर यसको स्वरूप र प्रकृतिका बारेमा विद्वान्हरूले आफ्ना आफ्ना विचार प्रस्तुत गरेका छन् । पूर्वीय साहित्यमा कथा परम्परा ज्यादै पुरानो मानिन्छ । यस क्रममा कथाको स्वरूपको चर्चा ईसाको छैटौँ शताब्दीका आचार्य भामहबाट भयो । भामहका अनुसार “आख्यायिका उच्छ्वासमा विभाजित भएको मिठो संस्कृत गद्यमा लेखिएको उदात्त अर्थ प्रदान गर्ने नायक स्वयम्ले वृत्तान्त वर्णन गरेको आख्यायिका हो भने कथा चाहिँ वक्त्र र अपरवक्त्र छन्दरहित उच्छ्वासमा विभाजित नभएको र नायक स्वयंले वृत्तान्त वर्णन नगरेको हुन्छ” (बराल, २०६९, पृ. १४) ।

यस्तै भामहपछिका आचार्य दण्डीले कथाको स्वरूप वा परिभाषालाई यसप्रकार चिनाएका छन् “गद्यका आख्यायिका र कथा दुई भेद मानिए तापनि यी दुई समान विधा हुन् । एउटामा नायकले स्ववृत्तान्त भन्छ, अर्कामा भन्दैन । यो कुनै दुईमा भेदक तत्त्व होइन । वक्त्व र अपरवक्त्व छन्दको प्रयोग पनि भेदक लक्षण होइन कथा र आख्यायिका एउटै जातिका दुईवटा नाम मात्र हुन्” (बराल, २०६९, पृ. १४) । अग्निपुराण, विश्वनाथजस्ता संस्कृतका आचार्यहरूले पनि कथाको परिभाषा र स्वरूपका बारेमा सामान्य चर्चा गरेका छन् ।

आधुनिक कथा पश्चिमी साहित्यको देन भएकाले पूर्वीय विद्वान्/चिन्तकहरूले भन्दा पश्चिमी विद्वान् चिन्तकहरूले कथाको स्वरूप, प्रकृति र परिभाषाको मूल रूपलाई गति दिएर पहिल्याउने प्रयत्न गरेका छन् । आधुनिक कथाका जन्मदाता मानिने एडगर एलेन पोका विचारमा एक बसाइमा पढी सकिने छोटो इतिवृत्तात्मक, पाठकका लागि प्रभावकारी, आफैमा पूर्ण रचना कथा हो (थापा, २०६६, पृ. १४५) । यसरी एकै बसाइमा पढिसकिने इतिवृत्त भनेर पोले कथाका लागि सङ्क्षिप्त रूपमा जोड दिएका छन् । साथै कथाबाट सिर्जना हुने प्रभावलाई पुष्टि नगर्ने तत्त्व समावेश गर्नु हुँदैन भनेर पोले कथाको कार्यान्विति र प्रभावान्वितिप्रति ध्यानाकर्षण गरेका छन् । यस्तै अर्का विद्वान् हड्सनका अनुसार “कुनै पनि नाटकीय घटना वा स्थिति मार्मिक दृश्य, अन्त्यमा सम्बद्ध घटनाको शृङ्खला, चरित्रको कुनै रूप कुनै एउटा अनुस्मृति जीवनको कुनै एक पक्ष, कुनै नैतिक समस्याजस्ता असङ्ख्य विषय कुनै पनि सन्तोषप्रद कथाका लागि बीजका रूपमा प्रयुक्त हुन् सक्छन्” (थापा, २०६६, पृ. १४५) ।

कथाका बारेमा विद्वान् आर.के.लगू भन्दछन् “आधुनिक कथा एक चेतनशील साहित्यिक प्रयास हो । यो एउटा चलाखीपूर्वक योजना गरिएको कलात्मक

उपलब्धि हो (श्रेष्ठ, २०६७, पृ.७) । आर.के.लगूले कथालाई एक कलाका रूपमा मान्ने आग्रह राखेका छन् । यस्तै जेम्स.डब्लु लिनका विचारमा □कुनै एक पात्रका जीवनसम्बन्धी महत्त्वपूर्ण घटना वा मनोदशाको संक्षिप्त नाटकीय रूपद्वारा प्रतिनिदान गरिने वस्तु कथा हो' (शर्मा, २०५९, पृ. १७) । उनको कथासम्बन्धी मान्यता कथा विधाको निकै नजिक रहेको देखिन्छ । ब्रेन्डर म्याथ्युजले कथाका बारेमा यसप्रकार परिभाषा दिएका छन् □ कथाले अन्ततः एकै मात्र चरित्र वा एउटै परिस्थितिबाट उद्भूत विभिन्न संवेगहरूको शृङ्खलासँग मात्र सरोकार राख्दछ । यस विधामा अङ्ग समन्विति हुन्छ' (श्रेष्ठ, २०६७,पृ. ७) । उनले कथामा पात्र र घटनाको अन्योन्य क्रिया हुनुपर्नेमा जोड दिएका छन् ।

कथाको परिभाषा दिने क्रममा हिन्दी साहित्यका विद्वानूहरूले कथासम्बन्धी विभिन्न मान्यता राखेका छन् । भारतका प्रसिद्ध कथाकार प्रेमचन्दको कथासम्बन्धी परिभाषा यसप्रकार रहेको छ,□ "कथा एउटा यस्तो रचना हो जसमा जीवनको कुनै एक अङ्ग वा कुनै एउटा मनोभावलाई प्रदर्शित गर्नु नै लेखकको उद्देश्य भएको हुन्छ । यसका पात्र, यसको शैली, यसको कथाविन्यास सबैले त्यही एउटै भावको पुष्टि गर्दछन् । उपन्यासमा भैंं यसमा मानवजीवनका सम्पूर्ण तथा बृहत् रूप देखाउने प्रयास गरिँदैन न त यसमा उपन्यासमा भै सबै रसहरूको सम्मिश्रण रहेको हुन्छ । यो एउटा यस्तो रमणीय बगैँचा होइन जसमा थरी□थरीका फूलहरू बेलबुट्टा सजिएको हन्छ, तर यो एउटा यस्तो गमला हो जसमा एउटै मात्र बोटको माधुर्य समुन्नत रूपमा देखा पर्दछन्" (श्रेष्ठ, २०६७, पृ. ७) । उनले कथालाई गमलाको फूलको बोटसँग तुलना गरेका छन् ।

यस्तै रमेशचन्द्र शर्माले कथाका बारेमा आ□नो विचार यसप्रकार राखेका छन् "त्यो उत्कृष्ट कथा हो जसमा औत्सुक्य उत्पादन शक्ति, तीव्रता र घनत्व यी तीन गुण प्रधान रहन्छन् । आकारका दृष्टिले कथा न छोटो चुड्किलो हुन्छ न बृहत् उपन्यास । कथामा प्रभावलाई उसको मूल गुण या आत्मा मानिन्छ" (शर्मा, २०५९, पृ. २५) । उनको मान्यताअनुसार कथाको सफलता र श्रेष्ठता त्यही रहन्छ जुन कथामा कथाकार सफलताका साथ प्रभावलाई उत्पन्न गर्न सक्छ । कथा परिभाषाको यस बौद्धिक सन्दर्भमा एक प्रसिद्ध आलोचक माथवर सिंह भन्दछन् □कथाले हाम्रा जीवनको छोटो भन्दा छोटो घटनामा पनि अर्थको खोजी गर्दछ' (शर्मा, २०५९,पृ. २५) । पाश्चात्य तथा हिन्दी साहित्यका समीक्षक एवं विद्वानूहरू मात्र नभएर नेपाली साहित्यकार तथा विद्वानूहरूले पनि कथाका बारेमा आ□ना विचारहरू प्रस्तुत गरेका छन् । महाकवि लक्ष्मीप्रसाद देवकोटाका अनुसार "छोटो किस्सा एउटा सानो आँखी□याल हो जहाँबाट सानो संसार चिहाइन्छ" (श्रेष्ठ, २०६७, पृ. ८) ।

देवकोटाले कथालाई सानो आँखी□यालसँग तुलना गरेका छन् । यस्तै डा.ईश्वर बरालले "कथा कलात्मक इत्तिवृत्त र अनन्त आभास दिएर पाठकमा चाख जगाइ राख्ने घटनाको विवृति समेत

गर्ने कृति हो” (सुवेदी, २०५७, पृ. १३) भनेका छन् । मोहनहिमांशु थापा (थापा, २०६६, पृ. १४६) ले “कथा भनेको गद्यमा लेखिएको एउटा सानो आख्यान हो, जसमा जीवन र जगत्‌को कुनै एक पक्षको चित्रण हुन्छ, एउटा तथ्यको उद्‌घाटन र एउटा सत्यको विश्लेषण हुन्छ” भन्ने धारणा राखेका छन् । परिवेश, उपाख्यान र प्रतिक्रियाको अन्तर्निहित योजनामा बाँधिएर प्रतिफलित हुने लघु विस्तार भएको गद्यलाई साहित्यमा कथा भनिन्छ” भन्ने धारणा मोहनराज शर्माको (शर्मा, २०५८, पृ. १७) रहेको छ । यसरी कथाका बारेमा विद्वान्‌हरूले विविध विचार प्रस्तुत गरे पनि कथा आवश्यक वस्तु, परिवेश, उद्देश्य, संवेग, शैली शिल्पलाई समाहित गर्दै देखिएको सरल संक्षिप्त र प्रभावपूर्ण गतिशील आधुनिक आख्यानात्मक गद्य रचना हो भन्ने निष्कर्षमा पुग्न सकिन्छ ।

कथालाई एउटै परिभाषा र स्वरूपमा व्यक्त गर्न कठिन हुन्छ । कथा नित्य परिवर्तनशील हुन्छ भने प्रयोगधर्मी सम्भावनाले गर्दा सदा नवीन हुन्छ । वास्तवमा कथा विचार तथा भावनाको सञ्चार गर्ने एउटा यस्तो पूर्ण कला हो जसले आफ्नो सानो आयतनलाई एउटा सुन्दर आकार प्रदान गरेर जीवन वा समाजको सजीव चित्र कोर्दछ (नेपाली साहित्य कोश, २०५५, पृ. १६५) । कथामा मनोरञ्जक कथात्मकता तथा प्रस्तुतिगत मिठासले गर्दा यो अन्य साहित्यिक विधा भन्दा रोचक हुन्छ । कथाले आन्तरिक तथा बाह्य प्रवृतिहरूको चित्रण गरेर मानव जीवन तथा समाजलाई दिशानिर्देश गर्ने हुनाले यो अति गहन, सूक्ष्म तथा कौतूहलपूर्ण हुन्छ । यसको संरचनामा कथानक, चरित्र, परिवेश, दृष्टिविन्दु, जीवनदर्शन, भाषाशैली आदि विभिन्न उपकरणहरूको समायोजन भएको हुन्छ ।

यसले फरक फरक तत्त्वहरूको अन्वितिका माध्यमबाट कथाले आफ्नो सुन्दर स्वरूप प्राप्त गर्दछ । कथालाई जीवनजगत् तथा सिङ्गो सभ्यता कै प्रतीक मानिन्छ । यसमा मानव जीवन, सभ्यता तथा समाजको कथा अनि जीवन जगत्‌कै व्याख्या विवेचना र आलोचना हुन्छ । यसमा आफ्नो समाज र युगमा बाँचेका व्यक्तिका कथा, व्यथा, सुख, दुःख, जय, पराजय, विचार, अनुभव आदि विविध पक्षको उद्‌घाटन र तिनले समाजमा पार्ने प्रभावको यथार्थ प्रस्तुतीकरण भएको हुन्छ । आफ्नो निश्चित शैली, संरचना र सीमामा रहेर जीवन जगत्‌को सटिक चित्रणतर्फ लक्षित हुनु कथाको प्रकृति हो ।

नेपाली कथाको विकसित अवस्था

नेपाली कथाको कालविभाजन विभिन्न विद्वान्‌हरूले भिन्नभिन्न तवरले गरेका छन् । कसैले मितिका आधारमा कसैले प्रवृत्तिका आधारमा त कसैले घटना वा नेता (साहित्यिक वा राजनीतिक) का आधारमा समेत गरेका छन् । यसमा सबैको एक मत छैन यद्यपि कथाको कालविभाजन गर्ने क्रममा डा. दयाराम श्रेष्ठ र प्रा.मोहनराज शर्माले गरेको कालविभाजन कथा विधामा नै केन्द्रित भएर गरेका छन् । उनीहरूको

कालविभाजन निम्न प्रकारको रहेको छ। त्यसैको आधारमा यहाँ नेपाली कथाको विकसित अवस्थाको चर्चा गरिएको छ :

क. प्रारम्भिक काल (१८२७ देखि १९५७ सम्म)

ख. माध्यमिक काल (१९५८ देखि १९९१ सम्म)

ग. आधुनिक काल (१९९१ देखि वर्तमान समयसम्म

प्रारम्भिक काल

नेपाली साहित्यको सुरुको काललाई प्राथमिक काल भनिन्छ। यो काल वि.सं. १८२७ देखि १९५७ सम्म कायम रहेको छ । नेपाली कथा परम्परामा वि.सं. १८२७ मा शक्तिवल्लभ अर्यालको महाभारत विराटपर्वको उदयपछि नेपाली कथा लेखनको प्राथमिक कालको थालनी हुन्छ । यो कृति संस्कृतबाट अनुदित भए तापनि यसमा कथातत्त्वको झिनो सङ्केत प्राप्त गर्न सकिन्छ (न्यौपाने, २०५८, पृ.९२) । यसपछि वि.सं १८३३ मा भानुदत्तले संस्कृतबाटै अनुवाद गरेर हितोपदेश मित्रलाभ लेखे । राजाका छोराहरूलाई ज्ञान दिन लेखिएको यस कृतिमा जनावर मात्र भएको शृङ्खलात्मक आख्यानहरूको संयोजनले कथानक अगाडि बढेको हुन्छ (पोखरेल, २०५०, पृ. १९३–२००) । यस कृतिका कथाहरू नीति शिक्षामूलक देखिन्छन् । यसै गरी वि. सं. १८५५ मा शक्तिवल्लभ अर्यालको अर्को कृति हास्यकदम्ब देखा पर्छ । यो नाट्य कृति भएतापनि यसका कथानक शैलीतिर बढी झुकाव रहेको थियो । त्यसपछि नेपाली कथाको ऐतिहासिक संरचना क्रममा स्वस्थानी व्रतकथा (१८७८), सेरामपुरको बाइबा (१८८४), विजया नन्दको महाभारत गदापर्व (१८८८), आदिपर्व(१८८९), रामाश्वमेध (१८९०, अगाडि), दशकुमार चरित (१८९३), बेताल पन्चविंशति (१८९३), तन्त्राख्यान (१८९३), लङ्काकाण्ड (१८९६) जस्ता कृतिहरूको ऐतिहासिक महत्त्व रहेको छ ।

विक्रमको बिसौं शताब्दी लागेपछि नेपाली कथा वा आख्यान परम्पराको आयाममा झन्–झन् वृद्धि हुन थालेको पुष्टि बृहत्कथा टीका (१९०७), बृहज्जातक भाषाटीका (१९४८–५२) आदिले दिन्छन् । यस परिप्रेक्ष्यमा नेपाली कथाको प्रकाशन–माध्यमको अध्ययन गर्दा पुस्तकाकारमा मुद्रित रूपमा सर्वप्रथम सं. १८७६ मै तीन अहानर त्यसपछि सं १९४६ मा सत्यनारायण व्रत कथा तथा वि.सं. १९५२ मा गोर्खा हास्य मञ्जरी प्रकाशित भएको थियो । यस कालावधिका कथाहरूको वर्तमान कथासँग सम्बन्ध स्थापित गर्न कठिन छ । यद्यपि यो आख्यान परम्परालाई माध्यमिक कालको लागि पूर्व सङ्केत र आधुनिक नेपाली कथाको पूर्व पीठिकाको रूपमा लिन सकिन्छ ।

माध्यमिक काल

वि.सं. १९५८ मा गोरखापत्रको प्रकाशन भएदेखि सं. १९९१ मा शारदा पत्रिकाको प्रकाशन पूर्वको समयावधिलाई नेपाली कथाको माध्यमिक काल मानिन्छ। यसको उपलब्धि के रह्यो भने कथाको रचना–विधानमा थोरै भए पनि परिवर्तन देखा पऱ्यो । गोरखापत्र र गोर्खासंसार

(१९८३) को प्रकाशनका बीचको करिब २५ वर्षको अवधिमा क्रमशः माधवी (१९६५), गोर्खाली (१८७२) र चन्द्रिका (१९७४) पत्रिकाहरूमा कथाहरू प्रकाशित भए । ती कथाहरूका आ⃞नै ऐतिहासिक महत्त्व भए तापनि युगीन प्रवृत्ति निर्माणका दृष्टिले गोरखापत्रका कथाहरूनै बढी महत्त्वपूर्ण मान्न सकिन्छ। गोरखापत्रमा वि.सं. १९९० सम्ममा करिब पाँच दर्जन विविध विषययुक्त कथाहरू छापिएको पाइन्छ । विषयका आधारमा वर्गीकरण गर्दा (१) सामाजिक कथाः प्राचीन प्रपञ्च (१९६२), प्रत्यागमन १९६७), बुढाको विवाह (१९७४), आदि (२) मनोरञ्जनात्मक कथा उट्पट्याङ (१९५९), बदला (१९७६) आदि (३) धार्मिक पौराणिक कथाः प्राप्तव्यमर्थं लभते (१९५९) आदर्श पत्नी (१९७८) आदि (४) नीतिमूलक कथा : नीचता र उदारता (१९७२), आदि (५) जासूसी कथा : भूतलीला (१९६३) आदिलाई लिन सकिन्छ ।

वि.सं. १९८३ मा गोर्खासंसार प्रकाशित हुन थालेपछि माध्यमिक कालमा दोस्रो चरण सुरु भयो । त्यसपछि आधुनिकताको प्रवर्तनका लागि पृष्ठभूमि तयार भयो । यो पत्रिका नेपालबाहिर देहरादुनबाट प्रकाशित भएकाले ती कथामा सामाजिक खराबी र त्यसका परिणामलाई गम्भीरतापूर्वक अन्तर्निरीक्षण गरिएको छ । यस पत्रिकामा प्रकाशित कथाहरू लाहुरे उर्फ सूर्यविक्रम ज्ञवालीको देवीको बलि (१९८३), रूपनारायण सिंहको अन्नपूर्ण (१९८४) आदि हुन् । यिनले स्वच्छन्दतावादभित्र प्रविष्ट भएर परम्परागत कथाशिल्पलाई निकै पछि पारेका छन् । यो लक्षण आधुनिकताको पूर्व सङ्केत थियो । यसरी माध्यमिक कालका कथाले केही मौलिकता र स्वच्छन्दतालाई अँगालेर आधुनिक कालका लागि बाटो तय गरेको हो भनेर जिकिर गर्न सकिन्छ ।

आधुनिक काल

नेपाली कथाको इतिहासमा शारदा पत्रिकाको प्रकाशनलाई एउटा महत्त्वपूर्ण घटनाको रूपमा लिनुपर्छ । यही पत्रिकामा प्रकाशित नासो कथासँगै नेपाली कथाले आधुनिकतामा प्रवेश गरेको हो । शारदामा प्रकाशित अन्य कथाहरूमा कलागत शिल्पचेतना थिए । शारदापूर्व नै नेपाली कथामा आधुनिकताको पृष्ठभूमि बनिसकेको भए तापनि तिनमा यथार्थवादी स्वर पाउन सकिँदैन । यसरी नेपाली कथामा आधुनिकता प्रवेश भएपछि कथातत्वको गठन विचारको प्रधानता, घटनाको बाहुल्य विचारतत्त्वको सम्प्रेषणीय, सूक्ष्मता, सुगठित कथानक ढाँचा आदि विविध वैशिष्ट्यहरू देखिन्छन् । यसरी नेपाली कथाले वि.सं.१९९२ सालमा नासो कथाका माध्यमबाट आधुनिक युगमा प्रवेश गरेपछि हालसम्म सात दशक व्यतीत गरिसकेको छ । त्यस समयदेखि हालसम्म आइपुग्दा नेपाली कथाको आधुनिक प्रवाहमा देखापरेका प्रवृत्तिलाई आधार मानेर निम्नानुसार युग विभाजन गर्न सकिन्छ ।

(अ) यथार्थवादी युग वि.सं. १९९२ देखि २०१९ सम्म

(आ) नवयुग वि.सं. २०२० देखि हालसम्म

(अ) यथार्थवादी युग

नेपाली कथाको यथार्थवादी युग वि.सं १९९२ देखि वि.सं. २०१९ सम्मलाई मानिएको छ । यस अवधिमा आधुनिक शिक्षाबाट प्रभावित भएका चेतनशील नेपाली कथाकारहरू एकपछि अर्को गर्दै देखा परे र उनीहरूले कालजयी कथाहरूका माध्यमबाट नेपाली कथाको इतिहासमा उल्लेखनीय योगदान पुऱ्याए । यही शृङ्खला नै नेपाली कथाले आधुनिकताको नाममा प्राप्त गरेको यथार्थवाद हो । यसरी आधुनिक नेपाली कथामा वि.सं. १९९२ देखि वि.सं. २०१९ सम्मको यथार्थवादी युगमा मोटामोटी रूपमा हेर्दा तिन कथा प्रवृत्तिहरू विकसित भएका देखिन्छन् ।

यस कथा उपधाराले नेपाली समाजलाई नै आफ्नो कथाको मुख्य विषय बनाएको छ । गुरुप्रसाद मैनालीको नासो (१९९२) कथाबाट सामाजिक यथार्थवादी उपधाराको सूत्रपात भएको हो । उनको नासो (कथा सङ्ग्रह) भित्रका कथाहरू यसै प्रवृत्तिमा आधारित भएर लेखिएका छन् । उनका कथामा ग्रामीण सामाजिक जीवनको यथार्थलाई आदर्शोन्मुख भएर चित्रण गरिएको छ ।

यस सामाजिक यथार्थवादी कथा–उपधारामा योगदान पुऱ्याउने अन्य कथाकारहरूमा हृदयचन्द्रसिंह प्रधान, पूर्णदास श्रेष्ठ, कृष्णबम मल्ल, पूर्णप्रसाद ब्राह्मण, भीमनिधि तिवारी, इन्द्र सुन्दास, आदि प्रमुख मानिन्छन् । यसैगरी बालकृष्ण सम, केशवराज पिंडाली, दौलतविक्रम विष्ट, अच्छा राई, रसिक, रमेश विकल, इन्द्रबहादुर राई, ईश्वरवल्लभ, लैनसिंह वाङ्देल, सत्यमोहन जोशी, धुस्वाँ सायमी आदिका कथाहरूलाई पनि यसै कित्तामा राख्न सकिन्छ ।

फ्रायडवादी सिद्धान्तबाट प्रभावित भएर मनोवैज्ञानिक यथार्थवादी कथा–उपधारा नेपाली कथामा सामाजिक यथार्थवादी कथा–उपधारासँगै प्रारम्भ भएको पाइन्छ । यस कथा–उपधारामा कलम चलाउने अन्य कथाकारहरूमा विश्वेश्वरप्रसाद कोइराला, भवानी भिक्षु, गोबिन्दबहादुर मल्ल गोठाले, विजय मल्ल, तारिणीप्रसाद कोइराला, शुशीला कोइराला, पोषण पाण्डे, प्रेमा शाह, मदनमणि दीक्षित, मोहनराज शर्मा, सीता पाण्डे आदि महत्त्वपूर्ण मानिन्छन् । यद्यपि यस परम्पराका कथाकारहरू मनोवैज्ञानिक यथार्थवादी सिद्धान्त र पश्चिमी साहित्यबाट अनुप्रेरित भएर कथाकार कोइरालाकै प्रभावबाट यस प्रवृत्तिको कथालेखनमा प्रवृत्त भएका छन् तापनि मूलभूत रूपमा अन्तर्जीवन पद्धति र आफ्नै स्वकीय सूक्ष्मतम मौलिक प्रवृत्तिहरूको विकास यी कथाकारहरूले गरेका छन् ।

यस कथा–उपधारामा कमै मात्रामा कथाकारहरू देखा परेकाले आधुनिक नेपाली कथाको मनोवैज्ञानिक यथार्थवादी कथाधारामा त्यति विषयगत व्यापकता रहन सकेको छैन । यति हुँदा हुदै पनि यस उपधाराका कथाकारहरूको प्रसिद्धिलाई भने नकार्न सकिदैन ।

वि.सं. २००७ सालको राजनैतिक परिवर्तनपछि देखा परेको यो कथा–उपधाराको पृष्ठभूमि भने वि.सं. २००७ साल अगाडि नै तयार भएको पाइन्छ । यस परम्पराको विधिवत सुरुवात गर्ने कथाकार हरूमा हृदयचन्द्रसिंह प्रधान र रमेश विकल

प्रमुख हुन्, भने अन्य कथाकारहरूमा डी.पी. अधिकारी, गोविन्दप्रसाद लोहनी, बालकृष्ण पोखरेल, देवमणि ढकाल, तारानाथ शर्मा, बल्लभमणि दाहाल, पारिजात, नारायण ढकाल, मञ्जुल आदि देखिन्छन् । यस उपधाराका कथाकार हरूले मार्क्सवादी चिन्तनबाट अभिप्रेरित भई समाजमा व्याप्त आर्थिक विषमता, शोषक र शोषित वर्गबीचको द्वन्द्व तथा गरिब वर्गमा रहेका समस्याहरूलाई मूल विषयवस्तु बनाएको पाइन्छ ।

(आ) नवयुग (२०२० सालदेखि हालसम्म)

नेपाली कथाको विकासक्रममा वि.सं.२०२० सालमा इन्द्रबहादुर राईको कथाको प्रकाशनपछि नवयुगको आरम्भ भएको मानिन्छ (श्रेष्ठ २०४८, पृ.१३१) । वि.सं. २०१७ देखि २०१९ सम्मको समयावधिलाई प्रयोगवादी कथा धाराकोसङ्क्रमणकाल मानिन्छ । प्रयोगवादी चरणमा एउटा मात्र नभएर विभिन्न साहित्यिक आन्दोलनहरू भिन्न□भिन्न प्रयोग लिएर देखापरेका छन् । यसबाट आधुनिक नेपाली कथा सशक्त रूपमा प्रभावित छ । यसैले आधुनिक नेपाली कथाको वि.सं. २०२० देखि हालसम्मको समयावधिलाई प्रयोगवादी युग र समसामयिक युगका रूपमा विभाजन गरी अध्ययन गर्ने गरेको पाइन्छ ।

नेपाली कथा साहित्यको प्रयोगवादी युगमा एउटा मात्र नभएर विभिन्न साहित्यिक आन्दोलनहरूको बाहुल्य रहेको पाइन्छ । यी आन्दोलनहरू आयामेली आन्दोलन, राल्फा आन्दोलन, अस्वीकृत जमात, अमलेख र बुटपालिस आदि नामले चिनिन्छन् । यी आन्दोलनहरू भिन्न□भिन्न प्रयोग लिएर आएका छन् जसले नेपाली कथाको आधुनिक कालमा आ□नो प्रभाव जमाएको पाइन्छ । त्यसैले यस समयावधिलाई प्रयोगवादी युगका नामले चिनिन्छ ।

साहित्यका क्षेत्रमा देखापरेका अन्योल, जटिलता, सामाजिक आडम्बर, साहित्यिक, नैतिक, यौनिक आदि मूल्य र मान्यताको विरोध गर्दै जीवनको वास्तविकता र स्वाभाविकतामा जोड दिएर अस्वीकृत जमात नामको आन्दोलन वि.सं. २०२५ तिर शैलेन्द्र साकारको नेतृत्वमा देखा पऱ्यो । यस आन्दोलनका अन्य सदस्यहरूमा कविताराम, प्रकाशप्रेमी, ध्रुव सापकोटा, कनकदीप आदि थिए । यस समूहले आ□ना रचनाहरूमा विद्रुप चित्र, फोहोर, नग्नता, कुरूपता आदिलाई निसङ्कोच अङ्गालेका छन् । राजधानीमा वि.सं.२०३१ सालमा सुरु गरिएको बुटपालिस आन्दोलनमा अस्वीकृत जमातका अग्रणी सदस्य शैलेन्द्र साकार कविताराम, भाउपन्थी, मोहन घिमिरे, ध्रुव सापकोटा, सन्तोष भट्टराई, नारायण ढकाल आदि सक्रिय सदस्य थिए । यो अभियान योङ राईटर्स फ्रण्टका निमित्त एउटा पुस्तक प्रकाशन गर्न चलाइएको थियो

(न्यौपाने, २०५८,पृ.६४) । यो आन्दोलन पुराना मान्यता र परम्पराग्रसित सोचाइका विरुद्ध उठाइएको कदम थियो भने नवलेखनलाई अघि सार्ने युवाहरूको जोश र युवा लेखकहरूले भोग्नुपरेको आर्थिक दरिद्रतालाई देखाउने उद्देश्यले सञ्चालन गरिएको थियो । त्यसैले नवयुगीन कथामा पाइने क्रान्तिभाव,

कुण्ठा, नैराश्यका अभिव्यक्तिको प्रस्तुति यस आन्दोलनका कथाकारहरूमा टड्कारो रूपमा पाउन सकिन्छ ।

आधुनिक कथाको प्रयोगवादी युगमा कथाको संरचनामा परिवर्तन आयो । कथाकारहरूले वृत्ताकारीय ढाँचामा कथालेखनमा बढी महत्त्व दिए । रैखिक ढाँचाका तुलनामा यस युगका कथाको मुलभूत प्रवृत्ति अकथात्मकता रह्यो भने विम्ब, प्रतीक, व्यङ्ग्य, पूर्वप्रसङ्गको बाहुल्य पनि रह्यो । जीवनका विसङ्गति, लक्ष्यहीनता, नैराश्यता आदि यस युगका कथामा अभिव्यक्ति भएको देखिन्छ ।

वि.सं. २०३७ देखि हालसम्मको समयलाई समसामयिक युग मानिन्छ । आधुनिक नेपाली कथाको इतिहासमा यो समसामयिक युग प्रयोगवादी युगकै विस्तारित रूप हो, तापनि यसको आफ्नो निजत्वपूर्ण स्वरूप रहेको छ । यस समयका कथाकारहरूले लक्ष्य ह्रास हुँदै गएको मूल्यलाई पुनः स्थापना गरिनु पर्ने र विसङ्गतिका व्यापक पक्षहरूको निराकरण हुनुपर्ने कुरामा जोड दिएका छन् । यसरी समसामयिक विषयहरूलाई कथामा प्रस्तुत गर्ने कथाकारहरूमा मधुवन पौडेल, प्रेमा शाह, नरेन्द्रराज पौडेल, गोरखबहादुर सिंह, शङ्करकुमार श्रेष्ठ, अशेष मल्ल, इन्दिरा प्रसाई, सीता पाण्डेय, गोविन्द गिरी प्रेरणा, राजेन्द्र पराजुली, नकुल सिलवाल, महेशविक्रम शाह, नयनराज पाण्डे, चङ्की श्रेष्ठ, रत्न प्रजापति, विवश वस्ती, राजुबाबु श्रेष्ठ, नवराज रिजाल, गोपाल अश्क आदि छन् । पुराना स्थापित कथाकारहरूमा परशु प्रधान, मदनमणि दीक्षित, रमेश विकल, भाउपन्थी, ध्रुवचन्द्र गौतम, पद्मावती सिंह, मनु ब्राजाकी, ध्रुव सापकोटा, मोहनराज शर्मा आदिले पनि यसै धारामा रहेर कथा रचना गरेका छन् ।

यसरी नेपाली कथाले वि.सं. १८२७ सालमा लिखित रूप प्राप्त गरेपछि आजसम्म करिब सवा दुई सय वर्ष व्यतित गरिसकेको छ । वि.सं. १९५८ पूर्व नेपाली कथाको बीजाङ्कुरणको प्रयास मात्र भएको थियो भने यसपछि नेपाली कथा विधागत रूपमा आफ्नै पहिचानसहित अगाडि बढिरहेको छ । वि.सं. १९९१ मा आइपुग्दा नेपाली कथाको इतिहास निश्चित गद्यशैली, मौलिक स्वरूप सामाजिक स्पर्श, बौद्धिकताका साथै आधुनिकताको नजिक आइपुगेको देखिन्छ । वि.सं. १९९२ पछि नेपाली कथाले आधुनिकतामा प्रवेश गरेको थियो । यसपछि सामाजिक यथार्थवादी मनोवैज्ञानिक यथार्थवादी, प्रगतिवादी, प्रयोगवादी धारा हुँदै समसामयिक युगसम्म आएको थियो । अझैपनि कथा लेखन निरन्तर रूपमा अगाडि बढिरहेको छ । कथाकारहरू समसामयिक पीडा, राजनैतिक विकृति–विसङ्गति, सामाजिक विचलन, आर्थिक विषमता आदिलाई टिपेर कथा लेख्ने प्रयास गरिरहेका छन् । द्वन्द्वले सिर्जना गरेको चेतनालाई पनि टिपेर आजका कथाहरू उत्तरआधुनिकतातर्फको गतिशील यात्रामा उत्साहजनक ढङ्गले अगाडि बढीरहेको छ ।

आजका कथाका धारा वा विषयवस्तुलाई लिने हो भने विज्ञान कथा, स्वैरकाल्पनिक कथा, क्रान्ति कथा, द्वन्द्व कथा र तिनले छोडेको घात–प्रतिघातका साथै पर्या कथाको समेत लेखनी प्रारम्भ भएको पाइन्छ । विभिन्न दर्शनलाई

आत्मसात् गरिएका दार्शनिक कथा, तेस्रो लिङ्गीलाई विषय बनाएर लेखिएका कथाहरूको सुरु भएको छ । आजको नेपाली कथाले विश्वमा भएका धेरै विषय र घटनालाई आत्मसात् गरी अघि बढेकाले व्यापक क्षेत्रलाई ओगटिसकेको छ । वर्तमान नेपाली कथाको प्रवृत्तिलाई हेर्दा समाजमा विद्यमान सामाजिक संस्कार, कुसंस्कार, परम्परागत विचार अन्धविश्वासका चित्रणका साथसाथै परिवर्तनका अपेक्षा पनि आजका नेपाली कथामा पाइने विशेषताहरू हुन् ।

नेपाली ग्रामीण समाजका अवस्था र परिवर्तनसँगै समाजिक सञ्जाल तथा विदेशी संस्कृतिलाई परिवेश बनाईएका कथाहरू रचना गरिएका छन् । समाजमा परेको प्रभावरहनसहन, जीवनशैली, सामाजिक, राजनैतिक, धार्मिक तथा आर्थिक पक्षहरूलाई नजिकबाट नियाल्दै परिवेश र कथावस्तु अनुसारको पात्र चयनमा कथाकारका ध्यान पुगेको देखिन्छ। नेपाली ग्रामीण समाजमा भएको र हुने काल्पनिक घटनालाई टपक्क टिपेर सरल र ओजपूर्ण शैलीद्वारा विचार प्रस्तुत गर्ने कथाकारहरूको बाढी आएको देखिन्छ । आजका नेपाली कथामा नेपाली ग्रामीण समाजका साथसाथै विदेशी समाजका घटेका विषयवस्तुलाई कथानकका रूपमा प्रयोग गरेका छन् । यसरी नेपाली कथा साहित्यमा सामाजिक यथार्थको उठान गर्दै सामाजिक यथार्थवादी विषयभित्र उत्तरआधुनिक विषय लैङ्गिकता, पर्यावरण, स्वैरकल्पना, अभिघात जस्ता विषय क्षेत्रमा कथा लेखिएका पाइन्छ । यिनै नवीन विषय नै आजका नेपाली कथाका प्रवृत्ति बनेर आएको पाइन्छ ।

सन्दर्भसामग्री

थापा, मोहनहिमांशु (२०६६), *साहित्य परिचय,* पाँचौ.संस्क.,ललितपुर : साझा प्रकाशन ।

बराल, कृष्णहरि (२०६९), *कथा सिद्धान्त,* काठमाडौं : एकताबुक्स ।

शर्मा, तारानाथ (२०३९), *नेपाली साहित्यको इतिहास,*ललितपुर : साझा प्रकाशन ।

शर्मा, मोहनराज (२०५८), *कथाको विकास प्रक्रिया,* तेस्रो.संस्क., ललितपुर : साझा प्रकाशन ।

.... (२०५९), *शैलीविज्ञान,* दोस्रो.संस्क., काठमाडौं : ने.रा.प्र.प्र. ।

श्रेष्ठ, दयाराम (सम्पा.२०६७), *नेपाली कथा भाग ४,*चौथो संस्क, ललितपुरः साझा प्रकाशन ।

सुवेदी, राजेन्द्र (२०५७), *स्नातकोत्तर नेपाली कथा,* दोस्रो संस्क., ललितपुर : साझा प्रकाशन ।

नवप्रज्ञापनको विशेष अनुरोध

विगत ३३ वर्षअघि प्रकाशन आरम्भ गरिएको नवप्रज्ञापनका अहिलेसम्म १०८ अङ्क प्रकाशित छन् । तीमध्ये ३० अङ्क विषय विशेषाङ्कका रूपमा छन् । भाषा साहित्य क्षेत्रमा योगदान गरेवापत राष्ट्रियस्तरका पाँच सम्मान/पुरस्कार समेत यसले प्राप्त गरिसकेको छ । नवप्रज्ञापनले पुरस्कृत/सम्मानित हुनुलाई अझ अगाडि बढ्न पाएको निर्देशन बुझेको छ । नवप्रज्ञापनले अहिले आएर तपाईंको साथ सहयोग खोज्दै छ । यहाँले तपाईं उपलब्ध विशेषाङ्कहरू कम्तिमा एकसेट किनेर यसलाई सहयोग गर्न सक्नुहुन्छ ।

• कथा

सङ्घर्ष

(प्रसिद्ध ध्वजूको डायरीबाट)

• अभय श्रेष्ठ

१ : पाटन अस्पतालबाट दाजुले खबर गरेका थिए, बा निकै सिरियस हुनुहुन्छ, तुरुन्त आउनू । अहो, त्यो कस्तो कहालीलाग्दो र मुटुको चालै रोकिएलाजस्तो खबर थियो !

तीन घण्टाअघि मात्र म अस्पतालबाट फर्केको थिएँ । बालाई अल्सर भएको थियो । उहाँको रगत ओ निगेटिभ भएकाले हाहाकार मच्चियो । संयोगले मेरो पनि ओ निगेटिभ नै थियो । मैले उहाँलाई रगत दिएँ । केही क्षणमै उहाँ तङ्ग्रिनुभएको थियो र मप्रति कृतज्ञ हुनुभएको थियो । जिन्दगीमा पहिलोपल्ट बाका लागि केही गर्न पाएकामा म गर्वले फुलेल थिएँ । पातलो शरीर, तेजिला आँखा भएकी रानी मुखर्जीजस्ती हँसिली डाक्टरले भनिदिएकी थिई, ‘तपाईँकै छोराको रगतले तपाईँलाई बचायो ।’ बाले हातको इसाराले मलाई बोलाउनुभयो । कृतज्ञताले उहाँका आँखा फेवातालजस्तै टलपल भएर छचल्किने तर्खर गरिरहेका थिए ।

‘बा निकै सिरियस हुनुहुन्छ, ...’ तीन घण्टापछि फेरि मोबाइलमा आएको खबरमा यसभन्दा बढी मैले दाजुको कुनै शब्द सुन्न सकिनँ । भँवरा भुनभुन गरेजस्तो मात्र लागिरहेको थियो ।

आईए दोस्रो वर्षको जाँच चलिरहेको असारको मध्यमा त्यस दिनभरि मैले खेतमा आली लगाउनुपरेको थियो । झमक्क रात परेपछि निकै थकित भएर, भोकाएर र निथरुक्क रुझेर फर्केको थिएँ । भाउजूको पछि लागेर दाजु सहरबाट भर्खरै फर्केका थिए र बालाई अस्पताल लाने तर्खर गरिरहेका थिए । बा दिउँसोसम्म सामान्य बिरामी हुनुहुन्थ्यो । अहिले बोल्नै नसक्ने हुनुभएको थियो । देख्नेबित्तिकै दाजुले झम्टिहाले, मानौ मेरै कारण बाको यो हालत भएको थियो । बा हातले इसारा गर्दै गाली नगर्नू भनिरहनुभएको थियो । दाजुले बालाई पनि हकारे, ‘चुप लाग्नुस् बा, अब यो बालखा छैन । तपाईँले पुल्पुल्याएरै यल्ले टाउकामा टेक्न थालेको !’

म अवाक् थिएँ र भित्रभित्रै मर्माहत थिएँ । त्यसमाथि भोक र थकाई मिलेर मलाई पाता कसिरहेका थिए । स्ट्रेचरमा डेढ घण्टा बोकेर बजार पुऱ्याएपछि ट्याक्सीमा राखेर बालाई अस्पताल लगियो । बाकै आग्रहमा त्यति राति म घर फर्केको थिएँ । घर पुग्दा म कति भोकाएको थिएँ भने ढुङ्गासमेत चपाऊँजस्तो भएको थियो । तर, मेरा

लागि खाना कहाँ बनेको थियो त ? घरमा तत्काल खान मिल्ने चाउचाउ, दालमोठ वा चिउरा केही थिएन । म दुई करुवा पानी खाएर सुतेँ । ओछ्यानमा पल्टिनेबित्तिकै थकाईले महाप्रस्थानमा पुगेजस्तै निदाएको थिएँ ।

२ : रातको पौने एक बजेको थियो । बाको अवस्था कल्पना गर्दा मेरो मुटु फुट्लाजस्तो भयो । टर्च र छाता बोक्ने होस समेत भएन । फेरि मसँग टर्च कहिल्यै थिएन । यति राति कसलाई उठाएर मागूँ ? चिसो बतास र पानी एकनास बर्सिरहेको थियो । संसारमै मेरा आत्मीय साथी कोही थिएनन् । अतः म रुँदै अँध्यारामा लड्दैपड्दै एक्लै दौडन थालेँ ।

म एकै क्षणमा निथरुक्क रुझिसकेको थिएँ । नीलकाँडाघारीको बाटो हिँडिनसक्नु हिलाम्मे थियो । दिउँसै यहाँ चोर□डाँका लाग्थे । राति बाघको डर हुन्थ्यो । म एकोहोरो दौडिन थालेँ । कति ठाउँमा लडेँ, कति ठाउँमा पछारिएँ र कति ठाउँमा चिप्लिएँ, मलाई होसै भएन । म केवल बालाई भेट्न हतारिएर दौडिरहेको थिएँ ।

खेतहरू जलाम्मे भइसकेका थिए । अँध्यारोमा जताततै पानी टल्केको देखिन्थ्यो । खेतमा पानीको सतह निरन्तर बढिरहेको थियो । यस्तो लाग्थ्यो, संसारमा पानीबाहेक कुनै कुराको अस्तित्व छैन । अस्पताल पुग्न अझै दुई घण्टा कुद्नुपर्थ्यो ।

म कसरी तुरुन्त अस्पताल पुगूँ ? हरे, कथामा भनिएजस्तै कुनै देवदूतले विमानमा राखेर मलाई अस्पताल पुऱ्याइदिए कस्तो हुन्थ्यो ! म पहिला हिटर ताप्थेँ । बिस्तारै मेरो जिउँ तङ्ग्रिँदै आउँथ्यो । त्यसपछि आत्मविश्वाससाथ रानी मुखर्जीको क्यामो□लेजमा रहेकी तरुनी डाक्टरलाई भन्थेँ, □अब मेरो शरीरबाट जति रगत झिके पनि हुन्छ । बालाई बचाउन म मेरा मिर्गौला र हुनसक्छ भने मुटु, उमेर र जीवनै दिन पनि तयार छु । जे सम्भव छ, त्यही गर्नुस् डाक्टरसाप !'

□डाक्टर रानी' कति मायालु आँखाले मलाई हेर्छे ! साँच्चै, यो मप्रति कति उदार र आत्मीय छे ! पक्कै, ऊ पनि मेरो हृदयको सुख्खा पानामा प्रेमको रस भरिदिन चाहन्छे । यो उदारता र आत्मीय व्यवहार ग्रिन सिग्नल नभए के हो त ? बालाई निको भयो भने म अवश्य उसलाई प्रपोज गर्छु, □विल यु म्यारी मी डाक्टर रानी ?' यसको मायाको वाइपरले पक्कै मेरो जिन्दगीको उदासी पुछिनेछ । तर, यसले □तिमी त मेरो खुट्टामा पनि राख्न सुहाउन्नौ' भनिदिई भने मैले के गर्ने ?

नर्सरीबाट बगैँचामा सुन्तलाको बोट सारेजस्तै ऊ मेरो तल्लो कोखाबाट एउटा मिर्गौला झिक्छे र बाको कोखामा सारिदिन्छे । बा छिनमै तङ्ग्रिनुहुन्छ र मायालु स्वरमा भन्नुहुन्छ, □कान्छा, नाताले छोरा भए पनि तँ मेरो जीवनदाता होस्, तँलाई धेरैधेरै धन्यवाद छ बाबु ।' म गर्वसाथ भन्छु, □बा, तपाईँका लागि म आ□नो मिर्गौला, मुटु र हुनसक्छ भने जीवनै दिन पनि तयार छु ।'

झसङ्ग हुन्छु । अहो, कस्तो कस्तो चित्र मेरो मथिङ्गलमा घुमिरहन्छ ! हरे, म कसरी बालाई बचाऊँ ?

३ : नीलकाँडा घारीबीचको गोरेटो साँघुरो र निकै डरलाग्दो थियो । गोरेटो कतै पानीले घुँडासम्म डुब्ने गरी खाल्डो परेको थियो । कतै माछाको ढाडजस्तै चिप्लो न चिप्लो थियो । म डुब्दै, पछारिँदै दौडिरहेँ । एक्कासि कुनै जनावर

फुङ्कार छाड्दै मतिरै आइरहेको थियो । मेरा पाइला टक्क अडिए । डरले मुटुको चालै रोकिएलाजस्तो भयो । छिनभरमै एउटा भयङ्कर साँढे फुँफुँ गर्दै सामुन्ने आइपुगेको थियो । आँत्तिदै म नीलकाँडाघारीतिर पन्छिएँ । शरीरभरि च्वास्स पोल्ने काँडा बिझ्यो र गोरेटोतल धानबारीमा उँधो मुन्टो भएर पछारिएँ । मुखभरि हिलो पोतियो । माथि गोरेटोमा साँढे फुँफुँ गरिरहेको थियो । मलाई लाग्यो, त्यो मलाई लखेट्दै फाल हाल्न खोज्दैछ । अत्यासमा मैले लगातार पाँच–सात कान्ला फाल हालेँ ।

खेतका समाहबाट अनियन्त्रित पानी बगिरहेको थियो । मेरो श्वास–प्रश्वास अनियन्त्रित भइरहेको थियो । डराउँदै मैले माथितिर हेरेँ । साँढे सुसाउँदै बाटैबाटो माथितिर गइसकेको थियो । थाहै नपाई मेरो गलाबाट सुँक्कसुँक्क रुवाइ निस्किरहेको थियो ।

मैले आफूलाई बलपूर्वक सम्हालेँ र समाहामा मुखको हिलो पखालेँ । म कान्ला उक्लन थालेँ । भर्खर रोपाइँ गरिएको धानखेतमा खुट्टा बेस्सरी गाडिन्थ्यो । दिनभरि खेतमा गरेको अत्यधिक श्रम, अघिल्लो बिहानदेखिको भोक र अत्यधिक हिँडाइले म निकै कमजोर भइसकेको थिएँ । बल्लतल्ल गोरेटोमा उक्लिएँ र फेरि दौडन थालेँ । म ठाउँठाउँमा बेस्सरी पछारिन्थेँ । जुरुक्क उठेर फेरि दौडन्थेँ । मेरा आँखावरिपरि केवल बाको अनुहार घुमिरहेको थियो र सबै कुरा बिर्सेर म झन्झन् जोडले दौडन थालेँ ।

अब म बजार पुग्ने खोलानिर आइपुगेको थिएँ । बाढी कति ठूलो थियो भने तरेर जानु असम्भवजस्तै थियो । खोलामा कलभर्ट थियो । कलभर्टको स्लापभन्दा निकै माथिसम्म पानी बगिरहेको थियो । फर्केर जानु सम्भव थिएन । अर्को बाटोबाट खोलापारि पुग्न दस किलोमिटरभन्दा बढी हिँड्नुपर्थ्यो । हरे, कति धेरै विपत्तिहरू मेरा बाटामा तेर्सिएका थिए ! के गरूँ ? म बिलखबन्द परेँ ।

मैले बिस्तारै पानीमा खुट्टा डुबाएँ । पानी निकै चिसो थियो । बाढीको गति शान्त र मन्द थियो । यस्तै हो भने अवश्य तर्न सक्छु । मैले बिस्तारै दुवै खुट्टा पानीमा डुबाएँ । कलभर्टको स्लाप भेटियो । पानी कम्मरसम्म आएको थियो । म दरो पाइला चाल्दै अघि बढेँ । माझतिर पुग्दा पानीको सतह बढ्दै मेरो छातीसम्म आइपुग्यो । डरले मुटु ढक्क फुल्यो । म स्लापको माझबाट उता छेउतिर लाग्दै थिएँ, बाढीले हुत्याएर ल्याएको एउटा ढुङ्गा मेरो घुँडामा बेस्सरी ठोकियो । 'मरेँ नि आमा' मेरो मुखबाट निस्कियो । मेरो खुट्टाले जमिन छाड्यो । बाढीले हुत्याएर मलाई कलभर्टभन्दा तल पुऱ्यायो । एउटा बाँस झोल्लिएको थियो । हत्तपत्त मैले त्यसलाई समाएँ । बाँस पनि मसँगै बग्न थाल्यो । बीस हात जति तल खोलाको मोडमा अड्कियो । म घुप्लुक्क डुबेँ र उत्रिएँ । मेरो नाक र मुखबाट पानी पसेको थियो । तथापि हार नमानी मैले बाँसलाई बेस्सरी समाएको थिएँ । बाढी निरन्तर मलाई हुत्याउन कोसिस गरिरहेको थियो ।

झन्डै दस मिनेटको सङ्घर्षपछि म खोलापारि पुगेँ । मेरो पेट बेस्सरी फुलेको थियो । टाउको सहनै नसक्ने गरी दुःखिरहेको थियो । नाक पोलिरहेको थियो, झमझम रिँगटा लागिरहेको थियो । दाहिने घुँडा भाँच्चिएजतिकै दुःखिरहेको थियो । खोलाको डिलमा मैले बेस्सरी आफ्नो पेट

थिचेँ र मुखबाट पाँगोयुक्त पानी बाहिर निकालेँ । बन्दप्रायः मेरा कान एक्कासि खुले । खोलाको डरलाग्दो आवाजले कान छेड्लाझैँ भइरहेको थियो । म भुक्लुक्क धानखेतमा लडेँ । अब त रु□मु र हिलाम्मे हुनुको कुनै सीमा थिएन । म भक्कानो छाडेर रुन थालेँ । मेरो रुवाइ बाढीको प्रचण्ड आवाजसँगै ठोकिएर कतै हराइरहेको थियो ।

अब मलाई आफ्नै शरीर भारी भइरहेको थियो । बाढी बढेर खोलाको डिल नाघिरहेको थियो र खेतमा पसिरहेको थियो । सकी नसकी उठेँ । आलीआली ढुलमुलिँदै कच्ची बाटोमा पुगेँ । म निकै कमजोर भइसकेको थिएँ । फेरि लडेँ । गाढा निद्राजस्तो केही कुराले छोपिरहेको थियो । मलाई निकै जाडो भइरहेको थियो । बा मेरो निधारमा हात राखिरहनुभएको थियो र मायाले मलाई थप्थपाइरहनुभएको थियो ।

झल्याँस्स आँखा खुले । बाको मायाले मेरो मुटु फुट्लाजस्तो भयो । म पागलजस्तै रुँदै, चिच्याउँदै, जतिसक्दो ठुलो स्वरले बालाई बोलाउँदै दौडन थालेँ । म बालाई बचाउन भनेर हिँडेको थिएँ । अब अस्पतालसम्म पुग्नु नै मेरा लागि निकै कठिन भइरहेको थियो । मैले भित्रैदेखि आत्मबल बढाएँ र फेरि हिँड्न खोजेँ । अहो, मेरो देब्रे खुट्टामा जुत्ता थिएन । कुर्कुच्चामा नीलकाँडा बिझेको थियो । घुँडानिर पाइन्ट च्यातिएको र त्यहाँबाट रगत बगिरहेको थियो ।

एउटा मात्र खुट्टामा जुत्ताको काम थिएन । मैले दाहिने खुट्टाको जुत्ता पनि मिल्काइदिएँ । जसोतसो बजारको चोकमा पुगेँ । चुक घोप्टिएजस्तै अँध्यारो थियो, सायद वर्षा र हावाले बिजुलीको तार कतै छिनेको थियो । कुकुरहरू भुक्न थाले । नजिकै शङ्खधर साख्वाको सालिकको कालो आकृति मलाई नै हेरेर रोइरहेको थियो । अप्रिल आन्दोलनमा यहीँनिर मण्डलेसँग हाम्रो भिडन्त भएको थियो । तिनीहरू लामा–लामा खुँडा देखाइरहेका थिए र हामीलाई एक–एक गरेर गिँडिदिने चेतावनी दिएका थिए । अन्ततः तिनीहरूलाई हामीले लखेटेका थियौँ । त्यो बेला पिठ्यूमा लागेको तरबारको चोट अझै पनि झरी–बादलमा बल्झिरहन्छ । त्यो सम्झेर कसोकसो मेरो गलाबाट हिक्का छुट्न थाल्यो ।

म धर्मराउँदै हिँडिरहेँ । भोक, थकाई र चोटले सास फेर्न मुस्किल भइरहेको थियो । कति कमजोर भइसकेको थिएँ भने लाग्थ्यो अब कुनै पनि क्षण मेरै प्राणपखेरु उडेर जानेछ ।

४ : शक्तिशाली बमजस्तै अकास्मात् आकाश चट्कियो र जमिन थरर थर्कियो । पृथ्वी नै जलाउँलाझैँ गरी ओर्लिएको प्रकाशले मलाई बेस्सरी हुत्याइदियो । सायद त्यो चट्याङ थियो । म झन्डै बीस मिटर पर उछिट्टिएर डङरङ्ङ सडकमा बजारिएँ ।

मेरो वरिपरि पृथ्वी फनफनी घुमिरहेको थियो । टाउकोबाट चिसो पानी बग्न थाल्यो । सायद त्यो पानी थिएन, मेरो रगत थियो । बा पर टाकुरामा बलिन्द्र धारा आँसु बहाउँदै मलाई पर्खिरहनुभएको थियो । के त्यो अस्पताल थियो ? पृथ्वी जलाउँलाझै गरी ओर्लिएको प्रकाश अब मुखभरि आलो रगत लतपतिएको ब्वाँसोमा परिणत भएर मलाई लखेटिरहेको थियो । म त्यससँग लड्दैभिड्दै, जतिसक्दो ठूलो स्वरले चिच्याउँदै, रुँदै बा भएतिर घस्रिरहेँ ।

गाउँको माया

● इस्माली

लगभग दुई वर्षपछि गाउँतिर फर्केको थिएँ, यी दुई वर्षका बिचमा धेरै पटक प्रयास गरेँ– गाउँतिर जाऊँ भनेर, त हरेक पटक एउटा न एउटा अल्झो आइपर्थ्यो र प्रयास केवल प्रयासै रहन जान्थ्यो । यसपटक बल्ल तल्ल उम्केर आउन सकेको थिएँ । बाटाभरि आँखामा गाउँनै नाचिरह्यो, मानसपटभरि गाउँ नै सल्वलाइरह्यो– बुधना, परिछन्, रामदरश, बखतबहादुर, कान्छोभाइ, आमा, बा, घर, छिमेक, टोल र गाउँ, सुल्ताना डाकुको नौटङ्की, महावीरजीको झन्डामेला, हाट–बजार... अनि यस्तै थुप्रै घटनाहरू । एक समय गाउँका यी घटना, भीडभाड, चहलपहलहरूको म प्रत्यक्षदर्शी थिएँ । त्यतिमात्र हैन, म पनि तिनमै थिएँ र अहिले आएर ती सबैबाटको पृथकताबोध कता–कता च्वास्स विझाउँछ आफैँलाई । गाउँमा बस्न नपाउनुको पीडाबोध हलक्क मौलिन्छ छातीभरि । अस्ति भर्खर मात्र भाइले चिठी लेखेथ्यो– "दाजु ! अचेल त परिछनको टोलमा बेलुकी–बेलुकी ‘रबिनहूड’ को नाटक रिहर्सल गर्दैछन् ।" आह ! चिठी पढेर म कति खुशी भएथें । चिठी पढिसकेपछि जीवनमा मैले पहिलोपटक बोध गरेँ– "हाम्रो गाउँमा पनि साँच्चै मान्छेहरू रहेछन् जो जीवनलाई बुझ्दैछन् । हाम्रो गाउँपनि केही हो र केही हुन सक्छ ।" यही ‘केही हुनु’ नै मेरो लागि अथवा हाम्रो लागि माने म, बुधना, परिछन् र बखत बहादुरका हकमा जीवन खुल्थ्यो अर्थात् जीवनको, बाँच्नुको माने लाग्थ्यो ।

एकपटक स्वयम् परिछनले पनि, शायद मेरो भाइद्वारा नै हुन सक्छ, लेखाएर पठाएथ्यो, ‘किसन भाइ, तिमीहरू त लेखपढ गरेर ठुला मान्छे भयौ । सँगैका साथी हामी, लाग्छ, धेरै पछाडि छुटिसक्यौँ । कठै ! तिमी पनि गाउँमा बसिदिँदा हौ त हामीजस्ता गँवारले पनि दुई–चार कुरा जान्ने मौका पाउने थियौँ । हुन त परिछनले सोझो हिसावले नै भनेको होला, तर मलाई कता कता लाग्यो कि मलाई ठुलो मान्छे बनाएर परिछन ममाथि व्यङ्ग्य कस्दैछ । परिछनको यो गुनासोसँगै गाउँ बस्न नपाउनुको पीडाबोध मभित्र फेरि पनि जीवन्त भएथ्यो ।

म लगभग गाउँको नजिक आइपुगिसकेको थिएँ । चैते बतास उन्मुक्त भई छारो उडाउँदै थियो । घाम लगभग चर्कँदै थियो र म कृष्ण गाउँ पुग्ने

लालसामा एकोहोरो एकसुरमा तर्कनाहरू बिच रम्दै धलौटे सडक नाप्दै थिएँ ।

□जै रामजीकी, किसन भाइ !'

सुनेर सहसा म झस्कें । वरपर हेरें कताबाट आयो यो परिचित स्वर ? परिछन हो कि ? अथवा बुधना पो हो कि ? अथवा रामदरश पो हो कि ? स्वर खुट्याउन गाह्रो जस्तो भइरहेथ्यो । हुन सक्छ यतै कतै हलो जोतिरहेको होला अथवा घाँस खुर्किरहेको होला । नभन्दै सिमलको रूखको आडबाट परिछन टुप्लुक्क देखापऱ्यो, जोत्दा□जोत्दैको हल गोरु अड्याएर ऊ हस्याङ□फस्याङ गर्दै मतिर लम्कँदै थियो ।

"आऊ, बसौं स्याहालमा एकछिन । घाममा धापिएर आयौ ! कहाँबाट यतिबेला ? किन यति दिनमा ? कुनै चिठीपत्र पनि छोडेनौ ? अचानक !" म नजिक आइनपुग्दै परिछनले मेरोसामु थुप्रै प्रश्नहरू ओइऱ्याइदियो ।

जमाना थियो□ म र परिछन लङ्गोटिया यार थियौं । गाई चराउँथ्यौं सँगसँगै । सिजनमा बदाम, मकै चोरेर ओराहा खान्थ्यौं र गीत गाउँथ्यौं□'गाई चरवाहा टुअर टापर, भैंस चरबाहा चोर । बकरी चरवाहा छिनर छानर, ताके चारू ओर ।" ती दिनहरू अब धेरै पछाडि छुटिसके । त्यही गीत अचेल हुँदो परिछनको छोराले गाउँदो हो । गोठालो लागेको होला परिछनको छोरो पनि बाबुको बिँडो थाम्दै । पछि, अलि उमेरदार भएपछि हली बस्ला । परिछन पनि पहिले गोठालो थियो लगभग छसात वर्षकै उमेरदेखि । चौध□पन्□को किशोरवयी नहुँदै बनी कमाउन थाल्यो र पछि हली बस्यो, शायद ज्यालादारीमा । छोरोलाई पनि त्यही काम सिकाउँछ र पछि छोरोले पनि आ□मो छोरालाई त्यही काम सिकाउला । एवम् रीतले यो परम्परा अनन्त परिछनहरूका बलिया पाखुरीहरूबाट क्रमशः हस्तान्तरण हुँदैरह्यो । हुनत शायद म पनि त्यही नै हुन्थें होला, तर कता कहाँनिर गल्ती वा सही भयो र मैले काला अक्षरहरूसित मितेरी गाँसे । टोलका मानिसहरूले मेरा आमा□बालाई हुटुहुटी लगाईदिए□ "चलाख छ कुरो चाँडै टिप्छ । स्कुल पठाइदिनुस्, भविष्य राम्रो हुन्छ ।" र म स्कुल जान थालें□काठको पाटी बोकेर । यहीँदेखि परिछन र म बिचको अन्तराल बढ्न थाल्यो । हामी, म परिछनदेखि र परिछन मदेखि; तर्की□तर्की हिँड्न थाल्यौं । धेरै पछि जब म केही बु□न थालें अनि मैले पहिलोपटक अनुभव गरें परिछनहरूसँगको अन्तराल कदापि बढ्न दिइनु हुन्न र जो हुँदैछ त्यो गल्ती गरिँदैछ । यसपछि परिछनलगायत ती बालदौतरीहरूसँग फेरि सम्बन्ध कायम गर्न मैले निकै श्रम गर्नुपऱ्यो । स्कुल बिदा परेको बेला कहिले ओराहा खाने, कहिले गीर खेल्ने, कहिले कपर्दी खेल्ने वा त्यस्तै केही निहुँ पारेर म उनीहरूसँग मिसिन्थें ।

सिमलको फेदमा झोला बिसाउँदै लामो खुइय्य□ काढेर म रुमालले अनुहारको पसिना पुछ्न थालें ।

"प्यास लाग्यो होला, पानी पिउँछौ ?"

"यहाँ कहाँ पाउनु र पानी ?"

"अरे के करा गछौं सर्बत बिर्साउँछ यहाँको पानीले । पख ..." भन्दै ऊ दगुर्दै गयो र जोतिँदै गरेको कोलाको आलीमा रहेको लोटा टिपेर खोलामा झऱ्यो ।

खोला, अचेल फेरि, गाउँतिर

सोभिएको रहेछ । यस खोलाले पनि गाउँलाई । धुरुक्कै रूवायो । हुन त रुवायो मात्र भन्नु खोलाप्रति अन्याय ठहर्ला । यस खोलाले गाउँलाई पालेको पनि छ । हाम्रो विगतका लगभग आधा उमेर यही खोलाको डिल र बगरहरूमा बितेको थियो । कहिले ओराहा खाने निहुँमा त कहिले गाई भैँसी चराउने निहुँमा । खोलामा बाढी आएको बेला हामी गाईको पुच्छर समाएर बाढी तर्ने गर्थ्यौं । अथवा यस्तो बेलामा हामी खोलाको किनारमा वसेर बाढीको आनन्द लुट्थ्यौं । तर्न डराउने कोही मानिस आए भने हामी तीनचार जना एक अर्काको हात समाउँदै बाढीमा हेलिन्थ्यौं । किनारमा पर्खिरहेको मानिसलाई तारिदिन्थ्यौं र यस्तो काममा खास गरी परिछनकै विशेष रुचि थियो ।

"यहीँनिर कुवा छ, गत सालको वर्षामा मूल फुटेको । एकदम चिसो र मिठो पानी ।" ऊ पानी लिएर आइसकेको थियो ।

"आजकाल गाउँमा तीन पाटी भयो, किस्ना ।" पानी पिउँदै गर्दा लगभग उदास र आर्द उसको स्वर मेरो कानमा गुञ्जियो । उसले जसरी अँध्यारो मुखमुद्रामा बिनाभूमिका मलाई यो खबर सुनायो, सहसा मलाई लाग्यो□ गाउँमा शायद अब अङ्ग्रेजहरूको रोग सर्दैछ□डिभाइड एन्डरुल ! परिछनहरू भाँचिदैछन् । परिछनहरूमा सगबगाउँदो चेतनासँगै गाउँका ठालुहरू नयाँ जुक्तिहरू सोच्दैछन् ता कि तमाम परिछनहरू परिछन नै रहुन अर्थात् क्रीतदासरूपी हली□गोठाला नै रहुन् र मालिकहरू कै कृपापात्र भएर रहुन् जुन एउटा परम्पराका रूपमा तिनका पुर्खाहरूले तिनका हातमा नासो छोडेर गएका थिए ।

"हँ □□। यो तेस्रो पार्टी कहाँबाट कसरी आयो त ?"

"किसुन भाइ, यो दुई□तीन बरसमा गाउँमा धेरै उथल□पुथल भयो । गत साल रोपाइँको बेलामा हामीले चार किलो बनीको कुरालाई लिएर हडताल गर्‍यौं । सुरुमा त सब राम्रै थियो । तीन दिनसम्म काम ठप्प भयो । हामीले फेकन र शनिचरलाई अगुवा बनाएका थियौं । पछि उनीहरूले धोका दिए र धनीहरूसँग मिले । चार□चार मन धान दिन्छु भनेका थिए रे र त्यही लोभमा हड्ताल विच्काइदिए । पछि त्यही कुरालाई लिएर हामीले तिनीहरूलाई केरकार गर्‍यौं, झगडा□फसाद भयो र हामीले उनीहरूलाई आ□मो पाटीवाट हटाइदियौं । पछि मालिकहरूले पनि एक मनभन्दा बढी धान दिएनन् रे । त्यसपछि उनीहरू छुट्टै पाटी बनाएर बस्याछन् । हड्ताल पनि बिच्किहाल्यो, न बनी बढ्यो । उल्टै हाम्रो एका टुट्यो ।" ऊ वरपर छरिएका सिमलका राता फूलहरू जम्मा पार्दै थियो□ शायद गोरुलाई खुवाउन ।

हुन त यो एक किसिमले राम्रो पनि भयो; एक किसिमले नराम्रो पनि भयो । यस्तो भइरहन्छ, तर हामीले हिम्मत हार्नु हुँदैन । कम से कम अब हाम्रो पार्टीमा धोखेबाजहरू त रहेनन् कि !"

"त्यही कुराको खुसी छ । हिम्मत त किन हारिन्थ्यो र । अरे, एक साल भएन त अर्को साल कहाँ जाला ! जब उत्तर गए रण पे तो पिछे हट्ना क्यौं ? तर एउटा कुराको दुःख छ, भाइ ! यस्तो बेलामा, किसुन भाइ, तिमी पनि गाउँमा हुँदा हौ त हामीलाई धेरै आड□भरोसा मिल्थ्यो, बल मिल्थ्यो, आखिर हामी त मूर्ख र गँवार न हौं । तिमी

लेखपढ गरेको मान्छे ! तिमी भन्या गाउँको अभिमान हौ, हाम्रो इज्जत हौ तर तिमी पनि परदेशी भइदिँदा गाउँ मालिकहरूको एकलौटी रजाइँमा पर्छ ....।”

यसपटक परिछनको कुरो सुनेर म मर्माहत भएँ ।

“परिछन ! यसो भनेर किन मलाई लज्जित पार्छौ ? गाउँ तिमीहरूकै हो । तिमीहरूकै हँसिया, खुर्पा, कोदालो र पाखुरीका बलमा गाउँ बाँचेको छ । गाउँका इज्जत भनेका तिमीहरू नै हौ । तिमीहरूकै आडमा गाउँ अभिमानी भएको छ । तिम्रो पाखुरीले यो खोलाको धारलाई त फर्काउँछ भने गाउँको इज्जत माथि नउठाउलात...?’

“किसुन भाइ, तिमीलाई कुरामा जित्न सकिँदैन । खैर, जे होस्, यसपालि महावीरजीको झन्डाको मेलामा हामी नाटक खेल्छौं गाउँका घटनाहरू राखेर एउटा खुब राम्रो नाटक लेखिदेऊ । अहिले तिमी भोकाएको पनि होला, भरे फेरि भेटौंला ।”

यसपछि हामी छुट्टियौं भरे भेट्ने वाचामा । मेरो मानसपटभरि परिछनको स्वर मडारिँदै थियो “गाउँका घटनाहरू राखेर एउटा खुब राम्रो नाटक लेखिदेऊ ।” नाटक लेख्न नजान्ने म यो धुनमा सोच्दै हिँडिरहेथे कि नाटक कसरी र कहाँबाट थालौं ? गाउँमा टेक्न पनि नपाउँदै परिछनले ममाथि गहन जिम्मेदारी सुम्पिदिएको थियो ।

धेरै पर पुगिसक्दा पनि म उसको स्वर सुन्दै थिएँ “ह गोला, फूर्ति से चाल बढाके ।”

टोखा नगरपालिका

नगर कार्यपालिकाको कार्यालय, मैजुहिटी, काठमाडौं

सम्पूर्ण गाउँवासी महानुभावहरूमा अपिल

- जन्म, मृत्यु, विवाह, बसाईं–सराई तथा अन्य सामाजिक घटनाहरू यथा समयमै नगरपालिकामा दर्ता गरौं, गराऔं ।
- घर–घरमा चर्पी बनाऔं, चर्पी प्रयोग गरी दिसा–पिसावको सुरक्षित विसर्जन गरौं, सामाजिक प्रतिष्ठा कायम गरी स्वच्छ वातावरणमा स्वस्थ भई बाँचौं र बाँच्न दिऔं !
- गरिबी, अन्याय, अत्याचार, भ्रष्टाचार, अशिक्षा, जातीय भेदभाव हाम्रा शत्रु हुन् । यसका विरूद्ध सबै सचेत, सजग र क्रियाशील रहौं ।
- बाटो, नाला, चोक, गल्ली जतातत्तै फोहोर हुँदा घरको सुन्दरता, पानीको निकास र घुमफिर गर्ने ठाउँसमेत दुर्गन्धित हुने हुनाले सरसफाईमा सचेतता अपनाऔं । सभ्य बनौं । सभ्यताको परिचय दिऔं ।
- भान्छाबाट निस्कने कुहिने खालका वस्तुहरू घरको एउटा कुनामा खाल्डो खनेर राखौं । नकुहिने वस्तुहरू मात्र फोहोरको रूपमा घरभित्रै संकलन गर्ने बानी बसालौं ।
- सार्वजनिक स्थल, धार्मिक स्थल तथा मन्दिर पोखरी, पर्यटकस्थलको सरसफाइका लागि सामूहिक रूपले हप्तामा एक दिन स्वयंसेवकको रूपमा सरसफाइमा समय दिऔं । यी सामूहिक धरोहर हामी सबैको हो । यसको मर्यादा हामी आफैले सामूहिक रूपले गरौं ।

कोही नभएको ऊ

• **किशोर पहाडी**

ऊ हिजो राति पनि निकैबेरसम्म रोइरह्यो । अबेर सुत्यो । काले, पिञ्चे सबै सुतिसकेका थिए र ऊ मात्र रोइरहेको थियो । बाहिर टाढा कतै कुकुर पनि रुँदै थियो । जाडो छ त्यसैले होला । काले मस्तसँग घुर्दै थियो । पिञ्चे, जुठेहरू चाहिँ घुर्ने गर्दैनन् । बरू च्यान्टे चाहिँ अलि अलि घुर्ने गर्छ । ऊ आफू चाहिँ घुर्ने गर्छ या गर्दैन, उसैलाई थाहा छैन । तर अहिले नसुतेको बेला चाहिँ पक्कै पनि घुर्दैन ऊ, उसलाई थाहा छ । नसुतेको बेला कोही पनि घुर्दैनन् ।

उसले निकैबेरसम्म आँसु खसालिरह्यो। दिउँसो साहूले उसलाई धेरै मर्का पर्ने गरी कुटेको थियो । अस्तिसम्म त हातले मात्र चट्याइचुटुइ बजाथ्र्यो । तर हिजो त लट्ठी र सिस्नोले □वाम□वाम्ती कुट्यो । ऊ कति कहालिएको थियो । वास्तवमा भूल उसको पनि थिएन । साहूकै छोरा सुशीलले गर्दा नै घटेको थियो त्यो दुर्घटना ।

अस्तिसम्म स□साना गिलासहरू फुट्दथे। चम्चा भाँचिन्थ्यो । तर हिजो त एक भाँडो समोसा सबै नालमा □वाम्म पोखियो । ऊ भान्छातिरबाट रेस्टुराँमा समोसा ओसार्दै थियो । सुशील आइपुग्यो र समोसा लिने कोशिस गऱ्यो । पछि लिनोस् बाबु । खोइखोइ गर्नौं भयो । उसले सुशीललाई पन्छाउन खोज्यो तर सुशील किन मान्थ्यो, खोस्ने भएको, समोसासहितको भाँडो गम्रङ्ग नालमा। ....र ऊ निकै नराम्ररी कुटियो ।

□तेरो तलबै दिन्नँ । साले, के ठान्याछस् मलाई । तँ जस्ता त सय जनालाई पचाउन सक्छु । तेरा बाबुका समोसा थियो त्यो ?' □साहु बम्क्यो ।

बाबु ...। उसले यो शब्द सम□यो। साँच्ची उसका पनि बाबु भएको भए ? उसकी पनि आमा भएकी भए ? उसको पनि एक जना भाइ र एक जना बहिनी भएका भए ? कति मजा हुने थियो ।तर ऊसँग बाबु छैन । आमा छैन । भाइबहिनी कोही छैनन् । उसले जबदेखि आफूलाई यस संसारमा चिन्यो, तबदेखि नै उसले आफूलाई एक्लै पाएको छ । एक्लो भएको महसुस त खास गरी उसलाई दशैं तिहारमा हुन्छ । अरूले टीका लगाएको देख्दा, नयाँ लुगा लगाई शहर घुम्न निस्कँदा या भनूँ उसकै रेस्टुराँमा पस्दा...

त्यो जत्तिको नरमाइलो उसलाई कुनै दिन पनि लाग्दैन ।

हिजो साहुले बाबुका नाम लिइदिँदा उसलाई साह्रै नरमाइलो लागेको कारण पनि त्यही हो । कुटाइले भन्दा पनि उसलाई तिनै कुराहरूले चोट पुर्‍याए । कति कठोर छ साहु । ... साँझतिर ऊ एकान्तमा गई बसेको थियो चोटहरू सुम्सुम्याई । सुशील आइपुग्यो । भन्न थाल्यो, ‘ओहो तिमीलाई कस्तरी कुट्नु भएछ बुवाले, मैले गर्दा त हो नि । माफ गर ल ? गुरुजीले भन्नुभएको भूल गरेर माफ माग्नु पर्छ रे । लौ, घाउमा मलम लगाऊ । निको हुन्छ । यसो भन्दाभन्दै, सुशीलले उसको आँसु आफ्नो कलिलो हातले पुछिदिँदै भन्यो, ‘नरोऊ । रूनहुन्न । यो मलम लगाएपछि त ठीक भइहाल्छ नि !’ उसलाई के थाहा, सबै घाउ मलमले ठीक हुँदैनन् ।

उसलाई लाग्यो, उसको सानो भाइ बोल्दै छ । सुशील उसको सानो भाइ हो, तर अपशोच साहू उसको बाबु होइन । सुशीलको मात्रै । साहुनी उसकी आमा होइन । सुशीलकी मात्रै । सम्भवतः वास्तवमा त्यही साहू उसको बाबु होस् अथवा साहुनी आमा होस् । उसले अझै साँच्चै आफ्नो बाबु आमा चिन्नसकेको पनि त छैन ।

त्यस रेस्टुराँमा काम गरेको पहिलो दिन सुशील ऊ छेऊ आएथ्यो र सोधेथ्यो, ‘तिम्रो नाम के हो ?’

‘सानो बाबुले जे राख्यो त्यही ।’

‘अँ, म तिमीलाई ठूलो बाबु भन्छु । तिमी ठूलो बाबु म सानो बाबु । ? हुन्न ?’

‘हुन्न ।’

‘किन र ? किन हुन्न ?’

‘सानो मान्छे मात्र बाबु हुन्छ । ठूलो मान्छे कहाँबाट बाबु हुनु नि ?’

‘त्यसो भए म तिमीलाई अँ... ठूलो मात्र भन्छु । है ?’

‘हुन्छ ।’

र त्यही दिनदेखि उसको नाम ठूले हुन गयो ।

‘तिम्रो घर कहाँ नि ?’

‘मेरो घरै छैन ।’

उसको यस्तो जवाफले सुशील मज्जासित हाँसेथ्यो र भनेथ्यो, ‘घर नभएको पनि मान्छे हुन्छ कहीँ ? घर नभएको त जनावर पो हुन्छ ।’

ऊ झसङ्ग भएथ्यो ।

‘म पनि जनावर नै हुँ ।’

सुशील फेरि हाँसेथ्यो र भनेथ्यो, ‘तिमी जनावर रे ? धत्, जनावर भनेको त चार खुट्टा भएको पो हुन्छ । तिमीलाई बरू थाहा रहेनछ । जाँचमा भए तिमीले आलु पाउँथ्यौ ।’

उसलाई कस्तो–कस्तो लागेको थियो र यसरी पहिलो दिनदेखि नै दुवैमा मित्रता रहेको थियो ।

काले घुर्दा घुर्दै टक्क रोकिएको हुनाले उसले कालेतिर पुलुक्क हेर्‍यो । काले बिउँझिइसकेको रहेछ । ऊतिर हेर्दै रहेछ । उसले झटपट आँसु पुछ्यो ।

‘किन ? के भो हँ, ठूले ? अझै सुत्ने बेला भएको छैन ?’ ...उठ्दै सोध्यो ।

‘बेला भयो।’ ...छोटो जवाफ दियो उसले ।

कालेे जुरुक्क उठ्यो र नजिकै राखिएको जगतिर गयो । घट्घट् पानी पियो । झ्याल खोल्यो । बाहिर हेर्‍यो । आकाशतिर नियाल्यो, तारैताराले भरिएको आकाश, झलमल्ल । तलतिर हेर्‍यो पिच सडक लमतन्न परी उत्तानिएको छ । ल्याम्पपोस्टहरू बलिरहेका छन् । त्याम्पपोस्ट तल एउटा कुकुर घोप्टिएर सुतिरहेको छ । कोठामा चिसो हावा आयो । कालेले झ्याल ड्याम्म लगायो। यसको आवाजले गर्दा सुतिरहेको जुठे अलिकति चल्मलायो । अरू चाहिँ सबै मस्तसँग सुति नै रहे ।

‘सुत्ने बेला भएन ? आइज सुत्’ … कालेले ओछ्यानभित्र छिर्दै भन्यो ।

ऊ जुरूक्क उठ्यो । पानी पियो र ओछ्यानतिर गयो । सिरानमा उसको मोबाइल थियो । त्यो मोबाइलमा उसको त्यति फोन नै आउँदैन । कोही होस् न फोन आओस् । ऊ ओछ्यानमा पसुन्जेल काले फेरि घुर्दैथ्यो । छिटो निदाउन सक्छ ऊ । तर उसलाई भने निद्रा लागेन । आफ्ना यी स्थितिहरू, यी विसङ्गतिहरूदेखि त्रास लागेर आयो उसलाई ।

रात झन्झन् गहिरिँदै गयो । बिहान छिटै हुने आशङ्का पनि त्यस्तो कुनै देखिँदैनथ्यो । उसलाई आफ्नो मस्तिष्क खलबलिएको भान भयो । उसलाई चिच्याउन मन लाग्यो । चिच्याई चिच्याई भन्न मन लाग्यो, शायद मेरो पनि एक जना धनी बाबु छ । एकजना धनी आमा छे । स–साना भाइबहिनीहरू छन् । म किन यस रेस्टुराँमा नोकर भई बस्छु ? म पनि आफ्नो बाबु आमासँग बस्न चाहन्छु सुखसाथ । मलाई अरूका जुठा भाँडा माझ्न मन लाग्दैन । ऊ पर्लक्क बायाँतिर फर्क्यो । भित्तामा नाक नराम्रोसँग जोत्तियो । ‘ऐया…।’ उसलाई धेरै दुख्यो । काले घुर्दै छ । पिञ्चे, जुठेहरू निदाइरहेकै छन् ।

उसलाई आफ्ना आमाबाबु खोज्न जान मन लाग्यो । तर उसलाई थाहा छ, यस संसारको विशाल फाँटमा उसका बाबुआमा खोज्न गाह्रो छ । धेरै पटक ऊ रेस्टुराँबाट भागिसक्यो । दिनभर टोलटोल गल्लीगल्ली घुमिरह्यो । तर कसैले उसलाई छोरो भनेर चिनेन । उसले भने हरेक लोग्नेमान्छेलाई बाबु ठान्यो, हरेक स्वास्नीमान्छेलाई आमा ठान्यो । त्यसपछि दिन बित्यो । उसले रेस्टुरा सम्झ्यो । दुईवटा समोसा, एक कप तातो चिया सम्झ्यो । स्वतः उसको पाइला रेस्टुराँतिर फर्क्यो ।

त्यसैले उसलाई रेस्टुराँबाट भाग्न पनि साहस आउँदैन । तर पनि किन हो कुन्नि आज उसलाई रेस्टुराँबाट भाग्न मात्र होइन शहरबाटै भाग्न मन लाग्यो । साहूले पारेको सिस्नोको डाम, लट्ठीका नीला नीला डोबहरू । उफ् ! उसलाई प्रशस्त दुख्न थाल्यो । उसलाई साहूदेखि घीन लाग्यो । आफ्नै छोराले गर्दा पोखेको त हो नि । कुट्ने बेला चाहिँ मलाई ।

ऊ जुरुक्क उठ्यो । आफ्ना भएभरका चीजबीज सम्हाल्यो र एउटा सानो थोत्रो बाकसभित्र कोच्यो । मोबाइल पनि खल्तीमा हाल्यो । जान्छु के यहाँ बस्दिनँ । उसले निश्चय

गऱ्यो । गुन्टा कस्यो । तलबको के लोभ गर्नु ? दिने हैन । गिलास फुटाएको, चम्चा भाँचेको, समोसा पोखिएको इत्यादिको हिसाब लगाउँदा उल्टो आफैलाई ऋणी बनाउँछ । अस्ति च्यान्टे जान खोज्दा त्यस्तै गरेको त हो नि । के लोभ गर्नु ? जान्छु, यहाँबाट टाढा जान्छु ।

उसले बिस्तारै ढोकाको छेस्किनी खोल्यो । बाहिर सुनसान छ । अन्धकार छ । यतिखेरै ल्याम्पपोस्ट पनि निभिराखेको रहेछ । उसले एउटा हातमा गुन्टा लियो, अर्को हातमा बाकस । अनि पाइलालाई अघिल्तिर बढायो । तर यहीँनेर उसले सुशील सम्झियो । सुशीलको अबोध अनुहार सम्झियो ।

‘ठूले ! तिमी कतै गयौ कि त मलाई खूब नरमाइलो लाग्छ । तिमी सँधै यहीँ बसिराख है ।’

कति माया गर्छ सुशील उसलाई । चोरी चोरी पिपरमेन्टहरू ल्याउँदै दिने गर्छ ठूलेलाई । चुरोटहरू पनि दिने गर्छ । ठूलेलाई सुशीलले दिने चुरोट महँगो लाग्छ, त्यत्रो लामो ...। फेरि माथितिर कपास भएको । त्यही सुशीलले गर्दा कुटाइ पाएको बेसै भयो । उसले आफैले आफैलाई सराप्यो । आफ्नै छोरालाई पनि कसैले कुट्छ त ? नोकरलाई पो कुट्छ । अरूको नोकर भएपछि मारे पनि सहनुपर्छ । समोसा, चिया कति मिठो हुन्छ, कुटे सरह खुवाउन पनि खुवाउँछ साहुले ।

ऊ लुरुक्क फर्क्यो । गुन्टा फुकायो । बाकसलाई पहिलेकै ठाउँमा राख्यो ओछ्यानभित्र छिऱ्यो । बत्ती निभायो । अन्धकार । केवल अन्धकार ...। कोठा कालाम्मे रातमा डुब्यो । अँध्यारो मात्र बाँकी थियो त्यहाँ । नियालेर हेर्ने हो भने ठूलेका ट्वाल्ल परेका आँखाहरू चाहिँ देख्न सकिन्थ्यो ।

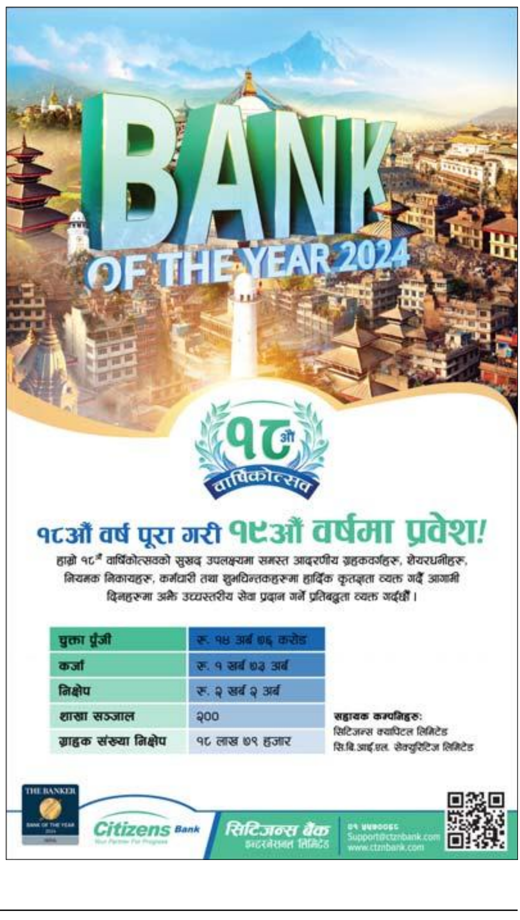

दिलमाया

• **क्षितिज मगर**

मिलनचोकनेर तरकारीले भरिएको उनको ठेलागाडा सडक किनारातिर लगाइन् । र, ठुलो उकालो चढेर थाकिए जस्तै गरेर थचक्क पिँढीमा बसिन् दिलमाया । पसिनाले निथ्रुक्क भिजेको उनको अनुहारलाई कम्मरमा बाँधेको चुन्नीले पुछिन् । लामो सास तानिन् र पसिनामग्न मुहारमा हम्किइन, त्यही चुन्नीले । यो गर्मीमा उनको लागि कुलर र एसी त्यही चुन्नी हो ।

सूर्योदय पहिले नै झरिजाने पारिजातको फूल जस्तै उनको मनोकाङ्क्षा यो तरकारीको भारी बोक्नुपूर्व नै झरिसकेको हो । उनका सपनाका कलिला मुनाहरूलाई परिस्थितिको हुरीले लुछेर समयको गर्भमा कतै लुकाइसकेको थियो ।

जनसमरमा ‘सँगै बाँचौंला र सँगै मरौंला’ भनेर गरेका बाचाबन्धन् समयले गलत साबित गरिदियो । रातो झन्डामुनि मुट्ठी कसेर खाएको तातो कसम निर्दयी समयले चिसो पारिदियो । न उनीसँग आफ्ना जीवनसाथी बाँच्न पाए । न ‘शहीद’ बनेका उनका जीवनसाथीसित उनी नै जान सके । साँच्चै ! दिलमायाकी दिल मात्र बाँच्यो । उनको माया त युद्धभूमिमै गुम्यो । मायासँगै उनले सबथोक गुमाइन् ।

उनको जीवनसाथी र जीवनसाथी जस्तै धेरै बहादुरहरूका जीवनको बलिबेदीले देशमा शान्ति प्रक्रिया आयो । गणतन्त्र आयो । केही आएन उनका लागि । उनी र उनी जस्तै सहकर्मीहरू अस्थायी शिबिरमा कोचिए, भारी बोकाइने खच्चडहरू तबेलामा थुनिए जसरी । मनमा जीवनसाथीको गहिरो याद र शरीरमा बमगोलाका छर्रा बोकेर युएनको प्रमाणिकरणमा दिलमाया सहभागी भइन् । शरीरभित्र घुसेको छर्रा र मनको घाउ युएनको एक्सरेले देखाएन । अथवा, उनी अयोग्यमा दर्ज भइन् ।

युद्धभूमिमा बमगोला चलाएको उनका कलिला हातले ठेलागाडा गुडाउन थालेको यसपछि हो । जीवनसाथीले छाडी गएको चिनो दुई चिचिलालाई हुर्काउने अभिभाराको दबावले यही ठेला समाउन आइपुगिन् । टुहुरा सन्तान मात्र लिएर जीवनसाथी बिनाको गाउँ जान पनि उनको मनले मानेन ।

जिन्दगी जिउन पनि बोक्नु पर्ने दुःखको संसारै ।

तरकारी बेच्न घरआँगन पुगेकी

हुन्थिन् सखारै ।

गल्ली— गल्ली, चोक— चोक, वस्ती— वस्ती, टोल— टोल । सधैँ पुग्थिन् जतातत्तै । घोराही बजारका संरचनासित उनी पूर्णपरिचित र अभ्यस्त भइसकेकी थिइन् । मनको गहिरो घाउलाई कर्तब्य र जिम्मेवारीले सेकाउँदै कर्ममा अनबरत डटिरहिन् । रणभूमिको उपहार बमका छर्रा शरीरमा बोकेर सकी नसकी ठेला गुडाउनु, ग्राहक रुझाउनु, बार्गेनिङको कचकच सहनु, घाममा सेकिनु, पसिनामा पौडिनु, पानीमा रुज्नु, ठण्डीमा कठ्याङ्ग्रिनु, धुलो धुँवा पचाउनु, कोलाहल ठेग्नु, घाइते अंग सुम्सुम्याउनु— उनका दैनिक क्रियाकलाप ।

वरपर दृष्टिपात गरिन्— आशालु नजरमा । लामो सुस्केरापछि कराइन्—

"तरकारी आयो, ताजा तरकारी ।"

कुनै गायिकाकोझैँ सुरिलो आवाज ।

लयात्मक र मिठासपूर्ण बोली ।

अनुभबले सिकाएको अभ्यस्तता ।

ब्यवहारले आर्जेका अनमोल शिक्षा ।

ठेलाको गतिसँगै तालबद्ध गोडाको चालमा गति थपियो उनको । उनका मन्त्रमुग्धकारी ओँठमा लुकेका दुःखमा पनि सुखको झल्को फुल्यो । स्वाभाबिक तबरमा मुखबाट मधुर बाक्य फेरि प्रस्फुटित भयो— "आलु, काउली, टमाटर, धनियाँ....।"

कोही आए । कामबाट फर्किएकी आफूजस्तै मजदुर । खिइएको पातलो प्लाष्टिकका चप्पल, मैलिएका पुराना लुगाफाटा, घामले जलेका तर थकित मुहार— चिन्नलाई पर्याप्त थिए यी बिशेषता । दिलमायाको ठेलागाडानेर रोकिइन् । "कसरी हो तरकारी ?" भनेर सोधिन् ।

"सस्तो छ, ताजा छ, लैजानोस"— दिलमायाको हार्दिक बोलीले ब्यवसायिक धर्मीयता छाडेन । यति सुमधुर बोली कि मानौँ सवारी साधन र भिडभाडले ब्यस्त सडकलाई पनि आफ्नो लयमा मिलाइदिइन् ।

मजदुर ग्राहकले अमफूलाई चाहिने तरकारी झोलामा राखेर मोल सोधिन्— "कति हो नानी ?" दिलमायाले हिसाब गरेर जवाफ दिइन्— "पैँसट्ठी रूपपे भो दिदी ।"

ग्राहकले पटुकीभित्रबाट पैसा निकालिन् । ‘खुद्रा’ रुपियाँ भेटियो । चोलीको भित्री खल्तीबाट केही फुट्कर हात लाग्यो । बीस र दशका नोट बटुलेर जम्मा साठी रुपियाँ भयो । चोलीको खल्टीमा हात घुसारिन् । केही भेटिएन । खाली हात । अनुहार बिग्रियो उनको । रकम अपुग हुनुको लज्जाबोध भरियो आँखामा । आँखीभौँ खुम्चाएर पैसा गन्न थालिन्— उही साठी रुपियाँ मात्रै । उनमा भित्र भित्रै अब्यक्त छटपटाहत भएको कुरा बाहिरै देखियो— प्रष्टै । दिलमायाले बुझिन्— "पुगेन ? पाँच रुपियाँ त हो नि, हुन दिनोस, भैगो दिदी ।"

"हैन नानी, हाम्सप्पै गरिखाने मान्छी हम् । अरुको पसिना त्यसै खान पाप लाग्च ।"— ग्राहक बोलिन् । केही सम्झेझैँ गरेर उज्यालियो, उनको अनुहार । पछाडि भिरेकी ऊनीको कुरुस बुनुवा झोला खोलिन् र डोबारिएको हाजिरीकार्डको बिचबाट पाँच रुपियाँ निकाली मुट्ठीभित्रको रुपियामा थपेर हात बढाइन्— "लौ नानी ।"

ग्राहक खिइएको चप्पलले सडक नाप्दै गइन् ।

दिलमायाले उदात मनले हेरिरहिन् पर पुग्दासम्म । आँखा नझिम्काइकन ।

उनलाई लाग्यो— श्रमिकले नै आजको मानवता बचाइरहेछ ।

थपिँदै गए अन्य ग्राहक पनि ।

केही बढ्यो कारोबार उनको ।

आफ्नो दुःखजिलो जिन्दगी धकेले जसरी तरकारीको ठेला गुडाउँदै बालमन्दिर चोक पुगिन् दिलमाया ।

ठेलाभरिको तरकारी बेच्नुमा—

आजको साधारण सपना थियो उनको ।

छोराछोरीको असाधारण खुसी थियो ।

एक सरो कपडा थियो ।

समुहको किस्ता थियो ।

बृद्ध अभिभाबकका दमको ओखती थियो ।

पाहुना सत्कारको जोह थियो ।

साँझ बिहान हात मुख जोड्ने पापी पेटको सवाल थियो ।

अनि ?

अनि थियो त, सारमा जीवन यापनको भिमकाय आरोह अबरोह ।

दिलामायाको ठेलागाडी छोलाझैँ गरेर सेतो कार हुँइकिएर हावाको वेगमा कुद्यो । गाडीको वेगले उडाएको धुलोले उनी छोपिइन् । चुन्नीको सप्कोले मुख छोपिन् । उनले देखिन्, पर दामोदर चोकको आइएमएनेर रोकियो त्यो गाडी । गाडीभित्रबाट सुकिला पहिरनमा चिरपरिचित पात्र निस्कियो ।

को थियो त त्यो मानिस ?

दिलमायालाई त्यो मान्छे चिन्न गाह्रो परेन ।

ऊ थियो— दिलमायाकै भूतपूर्व कमाण्डर ।

हिजो— सँगै थिए लडाइँमा । उसले आदेश दिन्थ्यो । दिलमाया ज्यानको प्रवाह नगरी अक्षरश पालना गर्थिन् । उसले मुक्ति र समानताको भाषण ठोँक्थ्यो, रोलकलमा । दिलमाया चुपचाप सही थाप्थिन्, विश्वासले ।

आज— दिलमाया कहाँ छिन्, ठेला गुडाउने । ऊ कहाँ पुग्यो, चिल्लो कार कुदाउने । मुक्ति र समानताको यो रूप— आकाश पाताल फरक ।

दिलमायाको आँखामा खारा ब्यारेक आक्रमण उभियो । आज चिल्लो कार चढ्ने मनुवा नै थियो उसबेलाको टुकडीको कमाण्डर । एसाल्टको आधा आधी सहयोद्धाहरू तारबार तोड्ने क्रममा कोही घाइते त कोही वीरगति पाइसकेका थिए । मध्यरातसम्म पनि पहलकदमी आफ्नो हातमा आएन । यही गाडीवाला कमाण्डर आएर आदेश दियो— "छिटो अघि बढ न के कायर बनेको ?"

दिलमाया र उसको ट्रुप्स के अघि मात्र बढेको थियो । अचानक सेनाको बंकरबाट ग्रिनेड आयो । भुईमा खसेको सेकेण्डभरमै गढ्याम्म पड्कियो । दुई जना साथी ऐया सम्म भन्न पाएनन् । उनका शरीर धुजा धुजा भयो । जमिनभरि फैलिएको रगत र बमको धुँवा मिश्रित कडा गन्ध दिलमायाको नाकमा ठोकियो । केही साथी घाइते बनेर छटेपटाइरहेथे । बंकरबाट स्वचालित राइफल खाजा भुटेसरी पड्किरह्यो । उनको कानको दायाँ बाँयातिर आगोका असङ्ख्य झिल्काहरू मृत्युको तातो हावा

छाड्दै चुइँकिरहे । त्यति नै बेला धरती कम्पायमान हुने गरी गड्याम्म आवाज आयो । आवाजसँगै दिलमायाको शरीरमा करेन्ट लागे जसरी झड्का दियो । झड्कासँगै दिलमायाको आँखाको ज्योति गुम्यो र बेहोस बनिन् । अर्को दिन उनको होस खुल्दा उनी अमफुलाई स्टेचरमा सुताइएको अवस्थामा पाइन् । ज्यान संवेदनाहीन र अचल थियो । भनन्न रिङ्गता लागेर आएपछि संसार शुन्य भयो फेरि ।

हो, यस पटकको आजीवन चिनो बोकेर दिलमायाले आजपर्यन्त ठेला गुडाइरहेछिन् । लडाइमा घचेत्ने उही कमाण्डर आज महँगो कार चढिरहेछ । जग्गा प्लटिङ, प्रशासनिक कार्यको सेटिङ, छक्का पञ्जाको खेल, चारसय बीसको धन्दा, अबैध— बैध, अदृश्य— दृश्य के के हो कारोबारबाट ऊ मालामाल छ अहिले । उहिले लडाईमा मर्न आदेश दिने कमाण्डर अहिले दिलमायालाई जीवनमा बाँच्ने उपाय दिन सक्ने अवस्थामा छैन ।

दिलमायाले संझिन् बिगत । र, देखिन्, अहिलेको चित्र ।

मुखभरि थुक भरियो अनायास ।

उहिलेको बमको झड्का जस्तै गरेर आक्रोशको झट्का उठ्यो, छातीभित्र ।

"कसरी हो तरकारी ?"

एकोहोरिएकी दिलमाया यो आवाजले झस्किइन् । त्यसरी हतासिइन् कि, जसरी सुनसान जंगलमा पछाडिबाट कसैले अपर्झत छुँदा मान्छे तर्सन्छ ।

उनको सामुन्ने चिल्ला गाडीबाट निस्केर कुनै खाइलाग्दो ज्यान भएको सुकिला मान्छे उभिएको थियो । घाँटीमा सुनका मोटा सिक्री र औंलैभरि पहेँला सुनका औंठी भरिएको कुनै भलादमी जस्तो मान्छे आडम्बरका साथ हेरिरहेको थियो ।

केही हडबडाइन् दिलमाया ।

तरकारीको मूल्य बताइसकिन्, एकै सासमा ।

केही बेरपछि तरकारी प्याकिङ गरिएको प्लाष्टिक पोको त्यो मान्छेले आफ्नो गाडीको डिक्कीमा कोच्च्यो । अनि बोल्दा पनि मोल पर्लाझैँ गरेर बोल्यो— "कति हो ?"

दिलमायाले मोबाइलको क्यालकुलेटरमा हिसाब गरेर नम्र स्वरमा भनिन्— "दुई सय पचास भयो सर ।"

"दुई सयमा हुन्न ?"— रबाफिलो स्वर ।

"आउँदैन सर ।"— नम्र प्रतिउतर ।

"ला, यो भन्दा बढ्ता दिन्न म"— दुई वटा सयका हरिया नोटमाथि दशको एउटा फुस्रा नोट तराजुमाथि फ्याल्यो र गाडीभित्र छिरेर स्टार्ट गर्‍यो ।

दिलमायाले गाडीको बन्द सिसामा ढ्याप्— ढ्याप् पार्दै भनिन्— "सर .... हुँदैन सर ।"

उनलाई बेवास्ता गर्दै गाडी हुइँकियो हतार हतार । बन्द गाडीका सिसा जस्तै उनको बिनितता पनि बन्द भयो ।

जिल्ल परिन् दिलमाया ।

गाडी ओझेल पर्‍यो हेर्दाहेर्दै ।

"असती !"— दिलमाया मुर्मुरिन्— "जति हुनी, उति रुनी ।"

तुलसीपुर चोक । ज्येष्ठ महिनाको चर्को धूप । गणतन्त्र दिवस थियो यो दिन । हात हातमा 'गणतन्त्र दिवस' लेखिएको प्लेकार्ड बोकेका भिड जुलुशै लिएर आयो । दिलमायाले

चिनेका नचिनेका मिश्रित अनुहार थिए । चिनिएकाहरूले उनलाई नदेखेझैँ गरेर अगाडि बढे । हिजो लडाईमा आमुन्ने सामुन्ने भिडेकाहरू सँगै थिए आज । टाउकाको मोल तोक्ने र तोकिमाग्नेहरू सँग सँगै गणतन्त्र दिवसको उत्सवमा सहभागी थिए । चोकमा कोणसभा भयो । भिडको चापले दिलमायाको ठेलागाडा अलि पर धकेलियो । खुसीयालीमा शुभकामना आदानप्रदान भइरह्यो । दिवसको औचित्य र इतिहासको बयान गर्दैं भाषण ठोकिरहेको थियो अमुक नेता । जून गणतन्त्र ल्याउन ज्यानको बाजी लगाई लडिन्, शरीरभरि बमको छर्रा बोकिन्, त्यही गणतन्त्रले ठेलामा तरकारी बेचिरहेकी दिलमायालाई चिनेन । न नेताले उनको नाम सम्बोधन गर्‍यो । न भिडले नै चिन्यो उनलाई । उता भाषण चलिरह्यो । यता दिलमायाले ठेलागाडा कुरिरहिन् ।

भिडले ताली बजाइरह्यो, भाषणको समर्थनमा ।

दिलमायाले छर्रा घुसेको अमफूनो खुट्टा सुम्सुम्याइरहिन् ।

पक्षपाती समयले दिएको यो छटपटी । कपटी खेलाडीहरूको यो गडबडी । दिलमाया र उनी जस्तै दिलमायाहरूको खुसीलाई अलकत्रा बिछ्याई चयनको गाडी कुदाउनेहरूको यामभित्र दिलमाया र उनका ठेला अन्योन्याश्रित गुज्रिरहे । दिलमायाले ठेला ठेल्ने ठेलाले उनको जिन्दगी धकेल्ने ।

“ए सुद्दी, ठेला साइड लगा ।” भाइ जस्तै उमेरका गाडीवालाहरूको यस्तो हेपाइ सामान्य भइसकेको थियो ।

“ए ठेला, यो पसल अघि नबस ।” प्रत्येक पसलेले भन्ने यो बोलीदेखि आजित थिइन् उनी ।

“भोलिदेखि यो ठेला यहाँ देखियो भने थुनिदिन्छु ।” पुलिसको यो ‘भोलि’लाई गोजीमा द्रब्यजन्य माल घुसाइदिएपछि पुलिसबोली बन्द हुन्छ भन्ने दिलमायालाई राम्ररी थाहा थियो ।

“यो पिडीमा नबस, फोहोर हुन्छ ।” बजारिया घरमालिकको यो कुटिल मनसायलाई सित्तैमा केही किलोको तरकारी टक्र्याएपछि पिँडी आफैँ सफा हुन्थ्यो ।

यस वर्ष उनको जीवनभता पनि रोकियो । घाइते अपाङ्गता बापतको भता पाइनन् दिलमायाले । सरकार फेरिएसँगै नियम फेरियो । उनको शरीरमा घुसेको छर्रा र लुङ्गीले छोपिएको साप्राभरिको क्षतबिक्षत मांशपेशीको खत मेडिकल मापदण्डको प्रतिशतभित्र परेन । यता फेरि बल्झियो बमले चुमेको साप्राको घाउ । हड्डीभित्रको फलामको छर्रा गर्मीमा तातिने, ठण्डीमा चिसिने, अंग झमझमाउने, मासु लाटो बन्ने जस्ता दुःख त छँदै थियो । दुख्न पो थाल्यो अब त ।

ऋण काढेर अस्पताल जाने निधो गरिन् ।

घाइतेहरूले पाउने सरकारी सुविधाको मेसो पनि पाइनन् उनले । हिजो चिसो रातको सिरेटोमा डिउटी गरेर सुरक्षा दिएका मनुवाहरूले नचिन्ने भएका थिए आज । हिजो बन्दुक बोकेर लड्न सिकाउनेहरूले आज उनको उपचारबिधि र प्रक्रिया सिकाउने अवस्थामा थिएनन् । सबै सबैका सम्पर्कबाट टाढा थिइन् बसाई सर्नेले छाडी गएको घर जस्तो ।

दिलमाया काठमाण्डौँ पुगिन् केही दिनपछि ।

शंखमुलनेरको दाज्युको कोठाबाट वीर अस्पताल पुग्नु थियो । सडक अबरुद्ध थियो । कारण□ माइतीघर मण्डलामा बिरोध कार्यक्रम रहेछ । पुलिसहरू तैनाथ थिए सडकभरि । घाइते खुट्टा खोच्याउँदै पैदलयात्रा तय गरिन् । मान्छेका मुखबाट घाईघुईँ हल्ला सुनिन्□ □बालसेना र अयोग्य लडाकुका बिरोध कार्यक्रम...।'

एउटा फुर्तिलो युवक अग्लो ठाउँबाट भाषण हाँकिरहेको थियो । अमफूहरूलाई युद्धमा बालसेनाको रूपमा प्रयोग गरियो र अन्तमा अयोग्य घोषणा गरिएको बेलिबिस्तार लगाइरहेथ्यो । यसको क्षतिपुर्ति सरकारले दिनु पर्ने र आफुहरूलाई रोजगार र जीवनयापनको ग्यारेन्टी हुनु पर्ने लगायतका लामो मागका फेहरिस्ट पढेर सुनायो । सुनेर दिलमायालाई अमफूनै मनको कुरो हो न हो लाग्यो । युवकले सरकारलाई खबरदारी गर्दै माग पुरा नभए यसको परिणाम अनिष्ट हुने भनेर धम्कीपूर्ण भाषामा भनाई राख्यो । ताली पर्र । सिट्ठी सुईंय । आक्रोशित आवाजका कोलाहल । माइतीघर मण्डला हल्लियो भाषणको समर्थनमा ।

केही उज्यालिइन् दिलमाया । भिडभित्र यसो हेरिन् । कोही थिएनन् चिनेका अनुहार । युद्धभूमिमा बन्दुक बोकेका अनुहार कोही थिएनन् । उनी सरासर अघि बढिन्, भिड छिचोलेर ।

भद्रकालीनेर आकाशेपुल पछाडिको चिया पसलमा कोही गफ गरिरहेथे□ “वास्तबिक अयोग्य लडाकुहरू कहाँ छन् कहाँ, यी त अयोग्यका नाम लिई टर मारिरहेका भातमारा हुन्, कुनै न कुनै दलबाट परिचालित कार्यकर्ता हुन् ।”

दिलमायाले कान ठाडो पारेर सुनिरहिन् । तर बोलिनन् ।

साँझ पख बाहिरिइन्□ अस्पतालको पर्ची हातमा बोकेर ।

रत्नपार्क वरिपरि एक किसिमको हल्ली खल्ली थियो । महानगर प्रहरीका भ्यान र प्रहरी कोचाकोच थिए, सडकभरि । प्रहरीले ठेलागाडाहरू भकाभक उठाउँदै गाडीमा कोचिरहेका थिए । फलफूल तरकारी भुईभरि असरल्ल थियो । ठेलामालिकहरू रोईकराई दश औँला जोडी बिन्तीभाउ गरिरहेथे । एकातिर पुलिसको तीखा आवाज र सिट्ठी, अर्कोतिर ठेलागाडावालाका रोदन र चित्कार । आकाशबाट सिम सिम पानी । सडकछेउँतिर गरीव ब्यापारीका आँशुपानी । कोलाहलभित्र एउटा दारुण र हृदयबिदारक दृश्य थियो त्यो ।

“मेरो सहरमा पनि यस्तै गराए भने म कसरी बाँचुँला”□ दिलमायाको मन पिरो भयो सम्झेर ।

दिलमाया गह्रौं मन बनाएर पाइला चालिन् ।

त्रिपुरेश्वरको जाममा देखिन्□ रोकिएका दर्जनौ गाडी भध्य एउटा अलग्गै गाडी । चिल्लो गाडीभित्र बिहान माइतीघर मण्डलामा भाषण ठोकिरहेका उही युवकले हेण्डल समाएको थियो । छेउँको सिटमा हिस्सी परेकी षोड्शी थिई । कुनै मिठो गफमा मुस्कुराइरहेका थिए दुबै । दृश्यपानले दिलमायालाई अघि बिहानको भद्रकालीनेरको सम्वादमा पुऱ्यायो । उनको कानमा गुञ्जियो□ “तर मारिरहेका भातमारा

हुन्... कुनै न कुनै दलबाट परिचालित कार्यकर्ता...।”

हो न हो, पक्कै हो लाग्यो दिलमायालाई ।

दिलमाया बोलिन् मनमनै–
“अयोग्य लडाकुका यत्रो हैसियत ? ...नक्कलीहरू, थुइक्क...।”

एकवर्षझैँ मानिन् हप्तादिनको समय पनि । उपचारपछि आफ्नो घर फर्किइन् । जीवनसाथीझैँ लाग्ने प्यारो ठेलागाडा पुनः मुसारिन् ।

केही हप्तापछिको कुरो । मध्यान्हको चर्को घाम छल्न पिँडीमा बसिन्, दामोदर चोक नजिकै । एक हुल आक्रोशित जुलुश हुलदङ्गा गर्दै आयो । अयोग्य भनिएकाहरूको यो जुलुशमा पनि परिचित पात्र कोही थिएनन् । भिडले तोडफोड गर्न थालेपछि प्रहरीले बल प्रयोग गऱ्यो । बाँध फुटेपछि बेगिएको भेल जसरी अनियन्त्रित भिड फर्केर दिलमायातिर बढ्यो । भिडले गाडीका सिसा फोड्दै, मोटरसाइकलहरू ढाल्दै, ढुङ्गामुढा गर्दै बिध्वंश मच्चायो । हेर्दा हेर्दै अराजकहरूले दिलमायाको ठेलागाडा पनि फर्लक्कै उल्टाइदिए । उनका फलफूल तरकारी चल्लो दौडे जस्तै भएर सडकभरि पोखियो । भिडले कुल्चेर छाडे । ठेलागाडासँगै दिलमायाको आजको सपना पनि पोखियो, कुल्चियो, भत्कियो ।

भक्कानिएको मन सम्हालिन् । आँसु पुछिन् ।

युद्धभूमिमा घाइते सहयोद्धा स्याहारे जस्तै गरेर सडकमाथि थुप्रिएका सग्ला तरकारी पुनः ठेलामा उठाइन् । र, ठेला समाएर एकोहोरिएर उभिरहिन् दिलमाया ।

“साना किसानको समृद्धि, कृषिको रुपान्तरण र उद्यमशिलताको विकास”

लघुवित्तको कार्यक्रम मार्फत ग्रामीण समुदायमा उद्यमशिलताको विकास गर्दै समुदायका हरेक सदस्यलाई आर्थिक समृद्धिको बाटोमा अगाडि बढाउन साना किसान लघुवित्त वित्तीय संस्था लि. ले अग्रणी भूमिका खेलिरहेको छ । ७९ प्रतिशत महिला सदस्यहरुको सहभागिता रहेका साझेदार संस्थाहरु मार्फत यस संस्थाको अगुवाईमा स्वरोजगार एवं रोजगारीका अवसर अभिवृद्धि गर्ने कार्य भईरहेको छ । देशको समग्र गरिबी निवारण गर्ने कार्यमा सघाउ पुऱ्याउने उद्देश्य लिएको यस वित्तीय संस्थाले देशभरी एघार (१२) वटा शाखा कार्यालय र केन्द्रीय कार्यालय मार्फत सेवा प्रवाह गरिरहेको छ ।

७७ जिल्लाका १ हजार ६ सय ३२ वटासंस्थाहरु मार्फत २२ लाख परिवारका ८८ लाख सदस्यहरुमा थोक कर्जाका साथै क्षमता विकास, प्रविधिको हस्तान्तरण, युवा उद्यमशिलताका लागि पैरवी लगायका सेवाहरु समेत उपलब्ध गराउँदै आएको छ । यस लघुवित्तले नेपाल सर कार, अन्तर्राष्ट्रियदातृ संघ/संस्थाहरुको सहकार्यमा समुदायमा आधारित सहकारी संस्थाहरु मार्फत सामाजिक तथा सामुदायिक कार्यक्रम संचालनमासमेत सहयोग पुऱ्याउँदै आएको छ ।

यस वित्तीय संस्थाको वेभसाईट www.skbbl.com.np बाट थप जानकारी लिन सकिने छ ।

साना किसान विकास लघुवित्त वित्तीय संस्था लि.
केन्द्रीय कार्यालय बबरमहल, काठमाडौं ।
फोनं. ०१–५३२०९१३/५९०९६१२/४१११८९५

निषेधित

• **गंगा सुवेदी**

“यसपालि रजनीको मा रमाइलो गर्नुपर्छ ।”

“रोटेसन त हुनुपर्‍यो नि !”

“अर्कोपालि राखौँ न मेरो घरमा... यसपालि अलिक तनाव छ मलाई ।”

“के तनाव छ ? जैले पनि यस्तो कुरा गरेर टार्न पाइँदैन... ।”

“साँच्चै तनाव छ क्या... नत्र भने म किन नाइँ भन्थेँ र !”

“हुँदैन, हामी मान्नेवाला छैनौँ । कि त के तनाव हो भन्नुपर्‍यो । कि त यसपालि पालो आको छ, नाइँ भन्न पाइदैन ।

“हे छोड्नु न है । सधैँ जस्तै यसपालि पनि हामी नै म्यानेज गरौँला । घरमा अप्ठेरो पनि हुनसक्छ ।”

“लु छोड्दिनु यस्ता कुरा । जहाँसम्म हामीलाई थाहा भएको कुरा हो उहाँलाई घरमा कुनै प्रकारको असजिलो गर्ने गराउने त्यस्तो कोही छैन । हामीलाई घर नबोलाउन खोजेको हो भन्ने हामीले बुझ्नुपर्छ ।”

“जब यति बुझि हो भने किन कर गर्नु त ?”

“त्यसो होइन । यहाँ हामी सबैको मनमा शङ्का उब्जिसक्यो । कि होइन साथी हो ? तीन तीन वर्षसम्म पनि मन नै फराकिलो नहुनु भनेको त... ।”

सबैको हेराई रजनीको अनुहारमा टक्क अडियो । रजनीको मनको द्विविधा अनुहारमा सल्बलाएको भावले व्यक्त गरिरहेको कसै कसैलाई भान पनि भयो । तर पनि केही हाँसे, केही गम्भीर भए र केहीले सहमति जनाए तर विरोध कतैबाट नआएकाले सहमतिको पलडा गह्रुङ्गो देखियो । रजनीको विवश अनुहारप्रति कसैले सहानुभूति जनाएन । उनले नाइँ भन्नसक्ने परिस्थिति मौन हुन बाध्य भयो ।

‘चार वर्षसम्म कसैले केही भनेनन् । मलाई छोड्दा पनि छोडेनन् । टाढिन पनि दिएनन् । यसपालि सायद मन जितेर होला यो प्रस्ताव जोडदार रूपमा आएको । अरूकोमा चार/ चार, पाँच/पाँच पटक रोटेशन भइक्दा साथीहरूको इच्छा नाजायज पनि होइन ।’ मनमनै भनिन् ।

“हो, पालो त मेरै हो तर घरमा बाबाआमा कोही हुनुहुन्न ।”

“हामी अर्को कुरा केही जान्दैनौ... ।”

साथीहरूले हठ देखेर अब कुनै उपाय र बहानाले काम नगर्ने लाग्यो उनलाई । मनमनै भनिन्–

‘बेस्ट फ्रेण्ड भए पछि एकअर्कामा हावी हुनु स्वाभाविक नै थियो । त्यही

भइरहेको छ ।' उनले लाजगाला स्वीकृति दिइन् ।

घर पुग्दा पनि बाटोभरि लखेटिरहेको तनावले छोड्न मानिरहेको थिएन । गेटभित्र छिर्दाछिर्दै उनलाई फूलबारी हुँदै करेसाबारीको पुछारमा पुग्न मन लाग्यो । फेरि बाबाआमाले सुम्पिएको सतर्कताले रोक्न खोज्यो । एकछिन अडिइन् । तनाव बढ्दै गइरहेको अनुभव गरिन् । यसो घरतिर दृष्टि फिराइन् । □यालबाट काममा राखेकी केटीले देखेर बोलाउँदा पुछारको कल्पनाले गर्दा उनको मन ढक्क फुलेर आएको हुनाले छातीमा हात राखिन् । उनको कदम स्वतः घरतिर फिरेका छन् ।

तीनचार दिन अघि गएका बाबा खेतीबाट भरखर घर आइपुगेका थिए । खाजा खाइनसक्दै बजारबाट आमा र बैनी रोशनी पनि स्कूलबाट आइपुगेकी थिइन् । यस्तैमा साँझ पर्‍यो । रात पर्‍यो । प्रहरहरू एकपछि अर्को गर्दै बिदा भए । निद्रा केही छिनलाई मीत लाएर फर्कियो । रजनीको तनावमा कुनै कमी नआउँदा उनी एकाबिहानै उठिन् । नित्यकर्म सकिन् । समस्याको समाधान खोज्नतिर मन चिन्तित भयो । आमासँग भनिहेर्छु भन्ने सोचिन् ।

आज विदाको दिन । कलेज विदा । भोलिपल्ट आउने हुन कि साथीहरू भन्ने अर्को तनावले मष्तिष्कलाई छोपेको थियो । तनाव मुक्तिको उपाय खोज्न उनले आमालाई नै देखिन् । नजिक पुगेर मिहिन स्वरमा भनिन्□

"आमा, भोलि मेरा साथीहरू आउने भएका छन् ।"

"किन ?" आमाको यस प्रश्नको उत्तर दिन अलि अप्ठेरो भयो र पनि उनले भनिन्□

"मेरा मिल्ने साथीहरू हुन् । तपाईंहरू चिन्नुहुन्छ सबैलाई । जैले पनि उनीहरूकहाँ जान मलाई पनि त लाज हुन्छ नि ।"

"आउन दे न त ।" आमाको साथ पाए पछि अलि हौसियो मन ।

"बाबा त रिसाउनु हुन्न नि ?" रिसाउनु हुन्न । म छु नि । आमाबाट हौसला पाइन् ।

"हजुरआमालाई देखे भने नि त ?" उनले आमाबाट हजुरआमा सुन्दा प्रतिकार आउँछ कि भन्ने लाग्दै सोधिन् ।

"अँ, त्यो त हो । हजुरआमालाई सम्झाउँला नि त ।" आमाबाट पुनः आश्वासन पाए पछि उनी ढुक्क भइन् ।

भोलिपल्ट बिहानै बाबा रिसाएको सुनेर उनको मन ढक्क फुलेर आयो ।

"कस्तो सल्लै नगरी हुन्छ भनेकी त्यसले ? त्यसै त त्यसको आँट नपुग्नुपर्ने हो... ।"

"यै समाजमा तिनै साथीसँग मिलेर बस्नुपर्छ उसले पनि । कतिपल्ट उनीहरूले बोलाए अरे । यसपालि उसले बोलाई त के भो ? आऊन् न । नरिसाउनु । त्यसै त बाउ भने पछि थुरथुर हुन्छन् छोरीहरू । बरू यादै नगर्नुस् ।" आमाको बाबालाई सम्झाइले काम गर्छ कि भन्ने पनि लाग्यो । विस्तारै सुतेको कोठाबाट बाहिरिइन् । बाबा अगाडि थिए तर केही भनेनन् ।

"यस जमानामा पनि पुरै कन्जर्भेटिव किन छ हाम्रो घर ? आफूखुसी केही गर्न भन्न नपाइने ? रोग लाग्यो भन्दैमा हजुरआमालाई करेसाबारीको पुछारमा राख्नुपर्ने किन ? आफूले जन्माएको

छोरालाई पनि किन माया नलागेको आ□मी आमाको ? आमालाई त बाबाले भनेको काट्ने अधिकार छैन तर घर आए पछि हामी पनि बाबासँग अब पनि किन डराउँछौँ ।" यस्ता अनगिन्ति प्रश्नहरूले विथोलिरह्यो रजनीलाई ।

‘अब बोल्छु म । मेरा सप्पै जिज्ञासाहरूको उत्तर बाबाआमाले दिनुपर्छ मलाई ।’ मनमनै सङ्कल्प गरिन् ।

साथीहरू आए । पहिलोपल्ट रजनीको घर आएकाले सबैले घर र घरको वरिपरी हेर्न चाहे ।

‘महल जस्तो घर । बारीको एक कुनामा एउटा ग्वाली जस्तो तर सिमेन्टिको कोठा पछाडि फर्काएर देब्रे फर्किएको । कोठालाई वरिपरी भुलजस्तो तारे बार लगाइएको । महलदेखि त्यहाँसम्म विभिन्न फूलहरू निर्वाध फुलेका । देख्ता लाग्थ्यो त्यस एक प्रकारको सुन्दर नगरी जत्तिकै लाग्ने स्थानको एक कुनामा त्याग्न पनि नसकिने नजिक पार्न पनि नसकिने अस्वीकृत अथवा अछुत प्राणी बस्छ ।’ देख्तादेख्तै एकजना प्रौढ महिला हातमा थाल र गिलास लिएर कोठाबाट बाहिरिएकी र धारामा दुवै सामाग्री पखालेर कोठाभित्र पसिन् ।

‘को होलिन् ती वृद्धा ?’ सोचको पहाड उक्लिन खोजेपछि नजिकिएकी सानी फुच्चीलाई उपमाले सोधिन्— "नानू, त्यो घरमा को बस्छ ?" फुच्चीले उपमातिर हेरिन् र कुनै जवाफबिना दौडिएर कोठाभित्र पसिन् ।

"नभन्नु भनेको होला ।" साथी स्वस्तीकले भने ।

"हुन सक्छ । मतलव नभएको पनि हुन सक्छ । हामीसँग यूज टु नभएर पनि हुन सक्छ ।" उपमाले कल्पिदै भनिन् ।

यत्तिकैमा रजनी नजिकिएकी रजनीलाई उपमाले सोधिन्—

"को हो त्यो पर भुप्रोमा बस्ने रजनी ?"

रजनीलाई के भनूँ —के भनूँ भयो ।

"खाजा तयार छ है केटाकेटी हो । खाइहाल्नु । चिसो हुन्छ ।" रजनीकी आमाले सन्दर्भ मोड्दै भनिन् ।

खाजा लिने क्रममा सुधाले आमालाई नै सोही प्रश्न सोधिन् ।

"हजुरमा बस्नुहुन्छ त्यहाँ ।" अबोध बैनी रोशनीले उत्तर दिंदा उपस्थित सबैका अनुहारमा विभिन्न प्रकारका रङ्गहरू चल्माए भने रजनीकी आमाले कान्छी छोरीलाई कडा हेराइका साथ भित्र लगिन् ।

‘जे नहुनु थियो त्यै भयो आखीरमा । यसका बाबाले त भन्दैहुनुहुन्थ्यो । थाहा पाए भने मार्नुहुन्छ ।’ एकप्रकारको त्रासले कच्याप्प पार्न खोज्यो आमालाई । बाहिर सोही सन्दर्भले रजनीलाई घेर्दैथियो ।

"किन बुढी भकी हजुरआमा यस घरमा अटाउनु भएन ?"

"बुढाबुढीलाई त भन्न माया चाहिन्छ, हेरबिचार चाहिन्छ ।"

"हेर, त्यो बिजोग ? हेर, साथी बाबाआमालाई सम्झाएर हजुरआमालाई आफूसँगै राख । धर्म हुन्छ ।"

"उहाँलाई हात्तीपाइले रोग छ । अरूलाई सर्छ भनेर उहाँले नै अलग्ग बस्ने मन गर्नुभको अरे ! मैले भनेको भन्ने थाहा पाउनुभयो भने बाबाआमाले मलाई बाँकी राख्नुहुन्न । तिमीहरूले कुरा खोतल्नै चाह्यौ र मैले भनेकी हुँ ।" रजनीलाई पनि मन नपरेको कुराले चुरो पक्रेको देखेर यथार्थ भन्दिइन् ।

एकछिन मौनता छायो । त्यसपछि

सबै सामसुम भए । बिदाबारी हुने बेलामा गेटदेखि अलि परसम्म साथीहरूलाई पुऱ्याउन गइन् रजनी । यसैबेला स्वस्तीकले भने–

“रजनी, तिम्रो घरमा यति कन्जर्भेटिव मानिस छन् भन्ने हामीलाई अनुमान नै थिएन । रोग लाग्यो भन्दैमा यस जमानामा पनि त्यस्ती बृद्धालाई अछुत सरह वर्जित गरेको मलाई त पटक्कै मन परेन । विचरा यसबेला मानसिक र शारीरिक दुवै सहारा चाइने बेलामा त्यसरी बस्नु परेको । उफः मलाई त अत्यास लागेर आयो ।”

“रोग कस्लाई लाग्दैन ? जसलाई पनि लाग्न सक्छ । हेर, तेरो बाबा त उहाँले जन्माएको छोरा हो । कस्तो माया नलागेको ?”

“यो रोगको उपचार छैन अरे !” रजनीले भनिन् । उनको यस भनाइलाई कसैले वास्ता गरेन ।

“कति वर्ष पुग्नुभयो हजुरआमा ?”

“अठहत्तर वर्ष ।” रजनीले भनिनसक्दा उपमाले भनिन्–

“हेर, साथी । त्यसरी परिवारबाट वर्जित हुन न दे तँ । रोगको उपचार गर्नतिर लाग्नुपर्छ ।”

सबैको भनाइलाई स्वीकार गर्दै बिदा गरे पश्चात उनी फर्किइन् । कोठातिर लाग्नु अघि हजुरआमा बसेतिर हेरिन् । आफ्नो कोठाबाहिर सानो कौसीमा रहेको खाटमा पल्टिनुभएको हजुरआमालाई एकछिन हेरिरहिन् । पहिले पहिले कहिलेकाहीँ हुने गरे जस्तै उनलाई हजुरआमाले गरेको स्नेह सम्झना भयो । गएर माया गरूँ, झुम्मिउँ जस्तो आज पनि भयो । दुई पाइला अगाडि बढे पनि । तर बाटो छिचोल्न सकिनन् । बाबाको डर थियो । आमा को पनि केही डर थियो ।

‘घरमा कसैलाई नलागेको रोग हजुरआमालाई लाग्यो । अरूलाई पनि त्यसरी नै लाग्न सक्दैन र ? के छेकेर छेकिन्छ र भोग्नु पर्ने कुरा ?’ मन तुल्बुलिइरह्यो ।

‘म केयर गर्छु हजुरआमा तपाईंलाई । म बाबासँग कुरा गर्छु... ।’ मनमनै बाचा गरिन् ।

साँझ पनि उनले हजुरआमालाई उस्तै सुतिरहेको देखिन् । मनभित्र एकप्रकारको शङ्का उब्जियो । उनले आमालाई बोलाएर देखाइन् । गएर हेर्दा हजुरआमाको ढुक्ढुकी ब्रह्मलीन भइसकेको थियो । रजनीको मनभरी वेदना नै वेदना मात्र बाँकी छ जस्तो उनलाई अनुभूत भयो । साँझ त्यसदिनका लागि अलप भइसकेको थियो ।

नयाँ वर्ष २०८२ को पावन अवसरमा समस्त ग्राहक वर्गमा सुख, शान्ति, समृद्धि, सुस्वास्थ्य दीर्घायुको हार्दिक मंगलमय शुभकामना व्यक्त गर्दछौं ।

नेपाल टेलिकम
परिवार

शहीद

• गुरुप्रसाद मैनाली

१ : "बाबू । ओ देवताबाबू । सुन्नुभएन ?"

अखबारका पङ्क्तिबाट आँखा हटाएर मैले आगन्तुकपट्टि हेरेँ । उसका हातमा एउटा सादा लिफाफा र एक पाना कागत थियो । हल्ला मच्चाएर मेरो शान्ति भङ्ग गरिदिएको हुनाले आगन्तुकउपर मलाई अलि रीस उठिराखेको थियो । फर्केर सोधेँ... "के बाबू बाबू चिच्याइरहेको ? को बाबूलाई खोज्छौ तिमी ?"

"उही कलेजमा पढ्ने, गोरो गोरो पातलो बाबू क्या चस्मा लगाउने ।"

आगन्तुक शायद मभन्दा पैले यस कोठामा बस्ने विद्यार्थीलाई खोजिरहेको थियो । मैले उत्तर दिएँ□ "उनी त अस्ति नै गइसके ।"

"गइसके । ओह ! एक पटक खबर पनि दिएनन् । साँच्चै नेपालको मानिसलाई मायामोह भनेको एक जात हुँदैन । अब लौ मेरी डल्लीलाई खत कसले लेखिदिन्छ ।"

मैले उत्सुकतापूर्वक सोधेँ..."को डल्लीलाई खत लेखाउँछौ ?"

"रामकी आमालाई ।"

"को रामकी आमा ?"

आगन्तुकले आँखा झिम्क्याएर आ□मो अट्टहासले कोठा घन्काउँदै भन्यो□ "मेरी स्वास्नी क्या, रामकी आमा । अब त बु□झुभो ?"

एक छिनपछि आगन्तुकले हातको कागत लिफाफा मतिर लम्काएर भन्यो□ "अच्छा बाबू, तपाईं नै लेखिदिनोस् ।"

"मलाई कसैको चिठी□सिठी लेख्ने फुर्सद छैन ।"

"वाह, फुर्सद छैन, यो त गजबको कुरा गर्नुभो । जान्नुभो, देवताबाबू, कति जनाको चिठी लेखिदिन्थे । शहरका आधाभन्दा बढ्ता कुल्ली दरबान, रिक्सावाला नेपालीहरूको चिठी उनै लेखिदिन्थे, कैयौँ बेखर्चीलाई खर्च दिएर पाल्थे । के गर्नु, उनी दुई वर्ष बसिदिएको भए नेपालीहरूको ठूलो उपकार हुने थियो ।"

"उनलाई फुर्सत हुँदो हो, लेख्दा हुन् । मसँग अर्काको चिठी□सिठी लेख्ने त्यस्तो फाल्तु टायम छैन ।"

आगन्तुकले ठूलाठूला आँखा तुल्याएर टाउको हल्लाएर भन्यो□'बाह, एउटा सानो चिठी लेखिदिने टायम पनि छैन । साँच्चै आजकालका तपाईंहरू पढेलेखेका मानिसले दयामाया भन्ने कुरालाई ठ्याम्मै बिर्सिदिनुभयो, यो त

बडा दुःखको कुरा हो ।”

एक छिनपछि आगन्तुकले आँखा झिम्काएर उही अट्टहासका साथ भन्यो– “अच्छा, पैसा लिनुहुन्छ ?”

“अं, कति दिन्छौ ?”

“पैसा–पैसा मसँग एक कौडी पनि छैन, तपाईं नेपाल फर्कने बेलामा आफू रिक्सामा स्टिसन पुर्‍याइदिउँला, भन्नुहोस् मन्जुर छ ?”

“पक्का ?”

“बिल्कुल पक्का साहब, वीरबहादुर कसैलाई धोका दिन जान्दैन ।”

आगन्तुकका हातबाट कागत लिफाफा लिएर उसले भने बमोजिम चिठी लेखिदिएँ । चिठीको मजबुन यस्तो थियो–

‘दरबानीमा लाउन–खान मात्र ठिक्क हुने, एक पैसा नजोगिने हुनाले आजकल रिक्सा चलाउने काम गरिरहेको छु । साह्रै कडा मेहनत गर्नुपर्छ । खाने–सुत्ने फुर्सत रहँदैन । ऐलेसम्म चार सय जम्मा पारिसकेँ, अब दशैँसम्म छ–सात सय पर्‍याउँछु र दशैँमा घर आउँछु अनि खेत निखन्नु– पर्ला । दशैँमा आउँदा तिमी र रामलाई नयाँ–नयाँ कपडाहरू लिएर आउनेछु । अब त राम ठूलो भैसक्यो होला । चकचक गरेर तिमीलाई हैरान पार्दो हो । सडकमा साना–साना केटाकेटी खेलेको देख्दा मलाई रामको झल्को लाग्छ । त्यति टाढा परदेशमा खालि तिमीहरूको मायाले बाँचिरहेको छु’ इत्यादि ।

चिठी सुनिसकेपछि उसले आफू हाँसोले कोठा घन्काउँदै आँखा झिम्काएर भन्यो– “वाह बाबू, वाह । चिठी हेर्ने बित्तिकै रामोराम डल्ली दङ्ग पर्छे । तपाई त देवताबाबूभन्दा पनि राम्रो लेख्नुहुँदो रहेछ गाँठे । सत्य, अब पन्ध्र दिनमा सारा कुल्ली, दरबानहरूले घेरेनन् भने मलाई भन्नू ।”

मैले हाँसेर भनें– “हो, रिक्सा त हाँकिरहेकै छौ, अब चिठी लेख्ने कुरा पनि घण्टा बजाएर सबलाई सुनाउँदै हिँड्नू ।”

अनि उसले एक छिन भित्तापट्टि हेरेर भन्यो– “मैले कसैलाई सुनाउनुपर्दैन बाबू । यस कमरामा सबै आफै आइपुग्छन् । यो देवताबाबू बस्ने कमरा हो ।”

एक छिनपछि मैले भनेँ– “वीरबहादुर, के तिम्रो खेत अर्काले लिएको छ ?”

“जी, गाउँकै साहूले पाँच सयको बन्धकमा खाएको छ ।”

“एकै पटक किन त्यतिको ऋण लिएको त ?”

“किन एकै पटक लिन्थेँ डल्लीलाई विहे गर्दा एकसय लिएको थिएँ, त्यसैलाई दोब्र्याई–तिब्र्याई पाँच सय पारेर खेत खाइरहेको छ । खेत कस्तो छ नि जान्नुभयो ? तीनबाली लाग्छ, वीस मुरी मसिनु धान फल्छ ।

गाउँभरिको मुटु खेत हो, बाबु– बाजेले किनेको ।”

“तिमीले बिहे गरेको कति वर्ष भो ?”

“दस वर्ष भो त्यस बेला डल्ली चौध वर्षकी हुँदी हो, ऐले चौवीस वर्ष भई ।”

“दसै वर्षमा एकसयको पाँच सय भो त ?”

“ब्याज कति लिन्छ नि जान्नुभो । सैकडा पच्चीस । अनि ब्याजको स्याज, स्याजको प्याज गर्दा पाँच सय पुग्न कति बेर लाग्छ ?”

एक छिनपछि बिँडी सल्काउँदै

हाँसेर भन्यो "खाओस् साले, कति दिन खाला ।"

मैले मनमनले भनें– सरकार गरीब प्रजालाई हल्का ब्याजमा ऋण दिने प्रबन्ध किन गर्दैन ?

२ : एक दिन बिहान बीरबहादुर मेरो कोठामा पस्यो र मलाई दख्ने–बित्तिकै सलाम गरेर उही दिव्य हास्यका साथ भन्यो "थाहा पाउनुभो बाबू । आज चोरले मेरो ट्रङ्क फोरेर चोरेछ । थानामा रपट लेखाएर आउँदै छु ।"

मैले विस्मयका साथ सोधेँ... "के सबै लगेछ ।"

"एक पैसा बाँकी छैन, कपडा लत्ता पनि लगेछ ।"

बीरबहादुरको कुरा सुनेर मलाई अपार दुःख भो । मनमनले भनें– साहूका पीरले स्वास्नी–छोराछोरी छोडेर विदेसिएको यो गरीबले पसिना बगाएको धन कुन पापीले छिनायो होला ।'

एक छिनपछि बिँडी सल्काउँदै वीरबहादुरले भन्यो– "जान्नुभो बाबू, कसले चोरी गऱ्यो ?" "के जानूँ कसले चोरी गऱ्यो, म चोरी गर्न थोरै गएको थिएँ र ?"

"त्यै धने सालेको काम हो औ जे किरिया हाल् भने पनि सक्छु । सालेले म गरीबको सालभरको पसिना खायो । त्यसलाई परमेश्वरले हात–हातै फल दिएनन् भने मलाई भन्नुहोला ।"

मैले लामू सास फेरेर भनें– "भाइ, फल त अवश्यै पाउनुपर्छ ।"

"चोरी गरेर के गर्छ नि जान्नुभो ? रातभर १३ नम्बरको कमरामा बसेर जुवा खेल्छ अनि बाँकी पैसा त्यो स्टिसननेरकी चिया बेच्ने साहिँली छ नि, हो त्यै राँडीलाई दिन्छ र रक्सी धोकेर आधा दिनसम्म सुतिरहन्छ ।"

"त्यो साहिँली भन्ने कहाँकी मानिस रैछ वीरबहादुर ?"

"कोनि । राँडी पोखरातिरकी छेत्रिनी भन्छे । मान्छेहरू दमै टिपेर आएकी भन्छन् । यहाँ आउँदा एउटा नौजवान मगर लिएर आएकी थिई । मगर ठिटो खसी काटेर मासु बेच्थ्यो । बिचरा पोहोर साल हैजाले मऱ्यो । त्यसपछि तीन दर्जन पुऱ्याइसकी होली । शहरभरिका ड्राइभर, दरबानहरूको अखाडा त्यहीं छ । राँडी गाजल लाएर पान चपाएर बसिरहन्छे । अस्ति भन्थी– 'वीरबहादर दाइ, तपाई त कैल्यै पनि आउनुहुन्न हामीसँगरिसाउनुभएको छ क्यारे ।' एक नम्बरकी चेपारे छ राँडी ।"

"कहिलेकाहीँ तिमी पनि गस्ती लगाउँछौ कि वीरबहादुर, कसोहो ?"

"राम राम ! जे कसम ख्वाउनुहोस् । घरमा भगवतीजस्ती स्वास्नी छ हजूर, छोरो पाएकी । बीरबहादुर त्यस्तो नालायक काम कहिल्यै गर्दैन ।"

"धने, को हो नि वीरबहादुर ?"

"नुवाकोटको छेत्री हो, मीलमा भैँसागाडा हाँक्छ ।"

"तिमीहरू परदेशमा किन रुपियाँ– पैसा साथमा राख्छौ ? डाकखानाको सेभिङ ब्याङ्कमा जम्मा गर्ने गर । त्यसो गरे डरै रहँदैन नि ।"

"के गर्नु हजूर, हामी पहाड–पर्वतका नपढेका मानिसलाई त त्यस्तो गरिरहन पनि असजिलो पर्दो रहेछ ।"

एक छिनपछि वीरबहादुरले टेबिलमा राखेको घडीपट्टि हेरेर आङ तानेर भन्यो– "ओहो, आठ बजिसकेछ । बिदा दिनोस् बाबू, तीन–तीन जना बिरामीलाई ख्वाउनु छ । बिचराहरू भोकले छटपटाइरहेका

होलान्....”

“बिरामीलाई ख्वाउनु छ । को बिरामी छ ?”

“को को भनूँ बाबू, मलाई रोजै दुई–चार जना बिरामीको सेहारसुसार गर्ने काम परिआउँछ । आज नम्बर सातमा दुई जना छन् । नम्बर पाँचमा एक जना । परदेशको ठाउँ, बिचराहरू बेरामी हुनासाथ बोलाउँछन् । आफ्नू मुलुकका मानिस हुन् बाबू, हामीले नहेरे कसले हेर्छ ।”

वीरबहादुर उठेर गयो । मेरा मनमा कुरा खेल्न थाल्यो– 'यो कस्तो विचित्र मानिस हो । सालभरको कमाइ चोरियो भन्छ तर फिक्री छैन, झन् बिरामीहरूलाई ख्वाउने–पियाउने दायित्व बोकेर हिँड्छ । यसलाई नेपालीहरू आफ्ना मानिस भन्ने पूरा ख्याल छ ।' दायित्व लिए मात्र दायित्व परिआउने हो कि नलिए पनि पर्ने हो, मैले केही निर्णय गर्न सकिनँ ।

३ : एक सातापछिको कुरा हो, वीरबहादुरसँग स्टिसननेरको वरको रूखमनि भेट भो । साइकलरिक्सा सियाँलमा राखेर पानको पसलअगाडि बिँडी तान्न लागेको रहेछ । मलाई देख्नासाथ अग्लो हात उठाएर सलाम गर्‍यो र उही आफ्नो दिव्य हास्यका साथ भन्यो– “थाहा पाउनुभो बाबू, धनेसाले गिरफ्तार भो । हिजो राति ट्रेनबाट एक जना नेपाली मुसाफिरको कुम्लो टिपेर भाग्न लागेको रहेछ, पुलिसले उत्तिखेरै पक्रेर लग्यो । ऐले थानाको हाजतमा बसिरहेछ । अब बजिया तीन वर्ष जाकिएन भने मलाई पाजी भन्नुहोला ।”

“हाजतमा भएको तिमीले खुद देख्यौ ?”

“खूद थानाबाट सरासर आउँदै छु ।”

“के खुशी लागेर हेर्न गएको त ?”

“नाईं बाबू, त्यो पापी थुनिएकोमा केको खुशी लाग्नु ! दरोगासाहेबलाई पुर्‍याउन गएको थिएँ, बजिया हाजतमा कम्बल ओढेर हतकडी लगाएर झोक्रिएर बसेको रहेछ । मलाई देखेर भन्थ्यो 'दाइ, मद्दत गर ।' म चाहूँ भने सालेलाई भोलि छोडाउन सक्छु तर यसपालि चेतोस् ।”

“चोरीमा गिरफ्तार भएको मानिस कसैले छोडाउँदैमा छुट्न सक्छ र?” “जान्नुहुन्छ बाबू, सारा दरोगा पुलिसहरू वीरबहादुरकै हातमा छन् । सब सालेलाई त मै लादीलादी हिँड्छु । पुलिसहरू कुनै सालेसँग भाडा लिन्नँ । त्यो मोटो दरोगा छ नि, हो, त्यसलाई भनिदिएँ भने भोलि छोडिदिन्छ । तर एकपटक त सातो लिन्छ ।” “भो पुलिसले छोडिदिन्छ । त्यै भरोसामा बस ।”

“के कुरा गर्नुहुन्छ ? पोहोर सालको हिन्दू–मुसलमानको दङ्गामा त्यसलाई मैले बचाएको हुँ बाबू । एउटा मुसलमानले छुरा हानेर त्यसको भुँडी खसाइसकेको थियो, चट्ट म अगाडि गएर छेकेँ र बाँच्यो । उसलाई लाग्ने छुरा मेरा पाखुरामा लाग्यो र पन्ध्र दिन अस्पतालमा सुतेँ । ऐलेसम्म खत छँदै छ, नपत्याए यी : हेर्नुहोस् ।”

वीरबहादुरले कमेजको बाहुला सारेर खत देखायो र फेरि गर्वका साथ भन्यो– “त्यहाँदेखि मैले जे भने पनि मान्छ । त्यसलाई भनेर चार जना नेपालीलाई छोडाइसकेको छु । पोहोर साल त्यै धने सालेलाई पनि सराबको केसमा छोडाइदिएको थिएँ, यसपालि छोडाउन्नँ; सालेको बानी छुटोस् ।”

एक छिनपछि भन्यो–

"आज मुसाफिर छैनन् बाबू । डेरामा जान्छु । त्यो पाँच नम्बर कोठामा बस्ने बेरामी सिकिस्त छ । शायद बाँच्दैन क्यारे, मऱ्यो भने फेरि घाटमा पुऱ्याउनुपर्छ ।"

त्यो बिरामी कहाँको मानिस हो वीरबहादुर ?"

रामेछापको गुरुङ हो, त्यहाँ परको बङ्गालीकहाँ भाँडा माज्थ्यो ।"

"के मरेका जति सबैलाई घाटमा पुऱ्याउँछन् ?"

"बेवारिसे मुर्दालाई कसले पुऱ्याउँथ्यो बाबू, डुम□मेहतरले कुकुरबिरालो फाले झैँ घिस्याएर फालिदिन्छन् । मैले भेटेका जतिलाई घाटमा पुऱ्याएर जलाइदिने गरेको छु । तर के गर्नु बाबू, बोक्ने मानिस र दाउराले बडो मुस्किल पर्छ । नेपालीहरूलाई भन्न गो भने यो जात र ऊ जात भन्न थाल्छन् । कफन, दाउरामा गरेर मेरो हरसाल सय रुपियाँ खर्च हुन्छ । अब के गर्ने त आ□ना देशका मानिस हुन्, अर्थोक नभए पनि धर्महोला ।"

एक छिनपछि साइकलमा चढेर भन्यो□ "तपाईंको डेरा पनि त उतै हो नि, बस्नुहोस् डेरानेर उतारिदिउँला ।"

मैले हाँसेर भनेँ□ □भाडा लिने भएमात्रै बस्छु, किनकि म पुलिस होइन नि । भन त, भाडा लिन मन्जूर छौ ?"

"अरे बाबू, त्यत्ति बित्ताभरको ठाउँमा उतारिदिन पनि तपाईंसँग भाडा लिने । गरीब छु, मजुरी गर्छु तर पैसाका निम्ति आत्मा बेचेको छैन ।"

रिक्सामा चढेर मैले भनेँ□ "वीरबहादुर, रिक्सा तिम्रो आ□नू हो ?"

"नाईं बाबू, आ□नो भए त बेचबाच पारेर पोहोरै घर पुगिसक्ने थिएँ । घण्टाघरको सामुन्ने त्यो ठूलो बिल्डिङ छ नि, हो त्यै मारवाडीको । शहरमा उसको एक सय रिक्सा चल्छ ।"

"साँच्चै भन त वीरबहादुर, दिनमा कति कमाउँछौ ?"

"के कमाउनु बाबू, कुनै दिन आठ दस रुपियाँ पनि होइहाल्छ, कुनै जेबबाट रिक्साको किराया तिरेर डेरामा जान्छु ।"

"रिक्सा नचलेका दिनको किराया पनि तिर्नुपर्छ ? यो त सरासर जुलुम हो भाइ ।"

"गाडी चलोस् या नचलोस् एक पैसा छोड्दैन, एक नम्बरको चाईं छ साले ।"

"किराया कति दिनुपर्छ ?"

"रोजको तीन रुपियाँ, क्यै छैन बाबू, तन काटेर दुइ पैसा निकाल्छौँ ।"

बीरबहादुर मलाई जवाफ पनि दिँदै जान्थ्यो, बाटामा परिचित मानिसलाई देख्ता हात उठाएर कसैलाई रामराम, कसैलाई सलाम पनि भन्दै जान्थ्यो । फेरि कहिलेकाही बेसुरा आवाजले टुटे□फुटेका एक दुईवटा फिल्मी गाना पनि गुनगुनाउँदै जान्थ्यो । रिक्सा बेगसँग दौडाइरहेको थियो । कति मानिससँग परिचय थियो उसको, त्यसको खुशमिजाज र विनयशीलता देखेर म दङ्ग भैरहेको थिएँ ।

४ : डेढ□दुई महिनापछिको कुरा हो । एक बिहान वीरबहादुर फेरि मेरो कोठामा दाखिल भो । उसका दुवै आँखाभरी आँसु छचल्किरहेको थियो । मलाई देख्नेबित्तिकै भक्कानु परेर रुन लाग्यो ।

मैले मनमनमा भनें□ यो दुःखलाई हाँसोमा उडाइदिने निःशोक प्राणीको हृदय आज कुन महान् आघातले विचलित गरायो होला । यो चोट सामान्य छैन होला ।' अनि प्रकटमा भनेँ "किन

यस्तो विवश भैरहेका छौ, वीरबहादुर ? तिमीलाई के भो ?"

"के भनूँ बाबू, मेरो राम खसेछ, मेरो राजालाई दैवले चुँडेर लग्यो..."

वीरबहादुर झन् घोप्टो परेर डाँको छोडी रुन लाग्यो । मैले पनि मन थाम्न सकिनँ । गहभरि आँसु भो । एक छिनपछि वीरबहादुरले आँसु पुछ्दै भन्यो: "मेरो राम राजा रहीसको छोरोजस्तो राम्रो थियो । गोरो कलकलाउँदो, यति अग्लो निधार भएको; बाँचिरहेको भए ठूलो मानिस हुने थियो ।"

अनि उसले अलि धैर्य गरेर भन्यो: "यो साल मलाई ठूलो दशा रहेछ, बाबू । भएभरको कमाइ चोरले लग्यो । आज छोरो मरेको चिठी आयो । उता डल्ली रोएर मर्न लागेकी होली । भर्सेला परोस् साहू । म भोलि घर जान्छु, हजूर ।"

भोलिपल्ट वीरबहादुरलाई पुऱ्याउन म पनि स्टेसनसम्म गएँ । धन–सम्पत्तिका नाउँमा ऊसँग एउटा कब्जा फुक्लेको थोत्रो ट्रङ्क र एउटा पुरानु कम्बलको सानु गुन्टासिवाय केही थिएन । इन्जनले सिठी दिएपछि उसले गहभरि आँसु पारेर सलाम गऱ्यो । मेरो आँखाबाट पनि अचानक दुई थोपा खसे । रेल हिँडेपछि पनि म धेरै बेरसम्म वीरबहादुरको झ्यालतिर हेरिरहेँ ।

मलाई आज आफ्नै परिवारको कुनै आत्मीय व्यक्तिको बिछोड भएजस्तै दुःख भैरहेको थियो ।

५ : नेपालमा भित्रभित्रै सल्किरहेको क्रान्तिको आगो एकै पटक दन्कियो, आफ्ना प्यारा प्रजालाई आजाद गराउनका निम्ति हाम्रा वीर राजा त्रिभुवन वीरविक्रम शाहदेव सात साल कार्तिक २१ गते आफ्ना सारा परिवार लिई शरणार्थीका रूपमा नेपालको भारतीय राजदूतावासमा प्रवेश गर्नुभो र कार्तिक २६ गते भारत सरकारका संरक्षणमा विमानद्वारा दिल्लीतर्फ प्रस्थान गर्नुभयो । त्यसै दिन रातको तीन बजे नेपाली काङ्ग्रेसले पूर्व मानेभन्ज्याङदेखि लिएर पश्चिम महाकालीसम्म नेपालका सामन्ती सरकारका विरुद्ध सशस्त्र क्रान्तिको घोषणा गऱ्यो । काङ्ग्रेसले नौतनवा, गोरखपुर, पटना, लखनौ, कटिहार इत्यादि ठाउँ–ठाउँमा जनमुक्तिसेनाको भर्ती शुरू गऱ्यो । भारतका स्कूल–कलेजमा पढ्ने विद्यार्थीहरू पनि रेडक्रसमा काम गर्न काङ्ग्रेसको हेड अफिसमा जम्मा भए । म विराटनगरको सैनिक अस्पतालमा खटिएँ ।

रातको नौ बजे मैले अस्पतालको वार्डमा प्रवेश गरेर घायल सैनिकहरूको जाँच गर्न लागें । तेस्तैमा पर कुनाबाट एक जना घायल सैनिकले भन्यो: "बाबू, जय नेपाल ।"

स्वर चिनेजस्तो लाग्यो तर ठीक ठिम्याउन सकिनँ र बेडनजिकै पुगेँ । म अकमकिएको देखेर क्षीण स्वरले भन्यो: "चिन्नुभएन बाबू, वीरबहादुरलाई ?"

मेरो आश्चर्यको सीमा रहेन, उत्सुकतापूर्वक सोधें: "वीरबहादुर, तिमी यहाँ कसरी आइपुग्यौ ? तिमी त घर हिँडेका थियौ ।"

उसले आँसु झार्दै भन्यो: "तपाईसँग बिदा भएर पर्सिपल्ट बिहान गोरखपुर पुगेँ । प्लेटफार्ममा अचानक देवताबाबूसँग भेट भो र वहाँले आश्चर्य मानेर सोध्नुभो, 'वीरबहादुर, तिमी यस्तो छाँटसँग कहाँ जान लागेका ? मैले रोएर आफ्नो हाल सबै भनिदिएँ । अनि उहाँले गहभरि आँसु पारेर भन्नुभो, 'हरे । राम

खसेछ । डल्लीलाई कस्तो छ ?' मैले भनेँ□ □ऊ पनि रोएर मर्न लागेकी होली ।'

"अनि ?"

"अनि देवताबाबूले भन्नुभो□ वीरबहादर, संसार यस्तै छ, अफसोच नगर । हामीले आजादीको लागि नेपालका सामन्ती सरकारसँग लडाइँ शुरू गऱ्यौँ । मुक्तिसेनाका निमित्त स्वयंसेवकहरूको बहुत जरुरत छ । तिमीजस्तो बहादुर कमाण्डर पाए एउटा मोर्चामा हाम्रो अवश्य विजय हुन्छ । तिमी घर जान पाउँदैनौ, सेनामा भर्ती हुनुपर्छ ।' मैले हात जोडेर भने□ □ बाबू, एकपटक डल्लीको मुखमात्र हेरेर आउन दिनोस् अनि जे भन्नुहुन्छ मान्नेछु ।"

"अनि ?"

"अनि वहाँले भन्नुभो हेर बीरबहादुर, तिमीलाई यो कुरा सुनेर दुःख लाग्ला, मेरी पनि जहान भदौमा परलोक भैछन् । काखको छोरालाई दिदीले लगेर पाल्नुभएको छ अरे । उता सरकारले घर□खेत ज□त गरिराखेको छ । आफू चन्दा मागेर खान्छु । भन त, मेरो मन कस्तो भएको होला ? तर याद राख, आमाको पुकाराभन्दा स्वास्नीछोराछोरीको पुकार ठूलो होइन । जन्जीरले बाँधिएकी नेपाल आमा यस बखत आ□मा समस्त सन्तानसँग हात पसारेर रोइरहेकी छन् । आमाको बन्धन हामी सबैले मिलेर तोड्नुपर्छ । तिमीलाई थाहै छ, सन् ४२ को आन्दोलनमा भारत माताका हजारौँ लालहरूले देशका निम्ति कसरी हाँसी हाँसीकन आ□मो प्राणको बलि दिए । तिमीलाई आमाको माया लाग्दैन ? एक दिन मर्नु त छँदै छ, मानिसले मर्न जान्नुपर्छ । जुन जाति मर्न जान्दछ, बाँच्न पनि तेसैले जानेको हुन्छ ।"

"अनि ?"

"अनि के तपाईलाई थाहै छ, हामी देवताबाबूको आज्ञा काट्न सक्तैनौँ । वहाँले मलाई पनि प्लाटुन कमान्डरमा भर्ती गरेर विराटनगर पठाइदिनुभो । त्यै बेला विश्वस्त सूत्रबाट थाहा भो... विराटनगरको सरकारी सेनाको मद्दतका निमित्त नेपालबाट तीन सय फौज तराईको बाटो आइरहेका छन् । यो खबर पाएर हाम्रा सेनापतिले सय जवान सिपाही दिएर सरकारी सेना रोक्ने काममा मलाई खटाउनु भयो । कोशी नदीको कुसहा घाटमा सरकारी सेनासँग हाम्रो घमासान लडाईं पऱ्यो । दुबै तर्फका धेरै जवान हताहत भए । तीनसय जवानका अगाडि सय जवान टिक्न कठिन थियो । हाम्रा मुक्तिसेनाका जवानहरूको हिम्मत टुट्न लाग्यो । मैले विचार गरेँ... सरकारी सेना अगाडि बढ्यो भने हाम्रा बाँकी रहेका जवान त अवश्य सोतर हुँदैछन्, साथ साथ विराटनगरका अरू चार सय जवान पनि घेरामा परेर खत्तम हुन्छन् । अनि मैले आ□मू सेनाका जवानहरूलाई भनें□वीर जवान हो ! आज मर्ने र मार्ने दिन हो । खबरदार, कोही पछि नहटून्, हाम्रो एक जवान र एक गोली शेष रहेसम्म पनि दुश्मनलाई एक पाइलो अगाडि बढ्न दिन हुन्न । सङ्ख्यामा थोरै भए पनि हामीसँग सत्य र ईश्वरको बल छ । दुश्मनको मुटु हल्लिइसकेको छ, बहुतै चाँडै हाम्रो विजय हुन्छ ।"

"अनि ?"

"अनि मेरा जवानले फेरि आ□मो शौर्य र पराक्रम देखाउन थाले ।

तर त्यै बेला दुश्मनले हानेको एक गोली मेरा छातीमा लाग्यो र म बेहोश भएर गिरेँ । होश फिरेपछि फेरि मैले आफूलाई यै बेडमा सुतिरहेको पाएँ...."

एक छिनपछि फेरि उसले आँसु

झार्दै भन्यो "बाबू, लडाईमा मैले धेरै मृत्युसँग खेलबाड गरिसकेको छु, तेसो हुनाले मर्नमा मलाई अलिकता पनि फिक्री छैन । तर एक पटक

डल्लीको मुख हेर्न पाइनँ, ठूलो अपसोच यै कुराको छ ।"

मैले भनें□ "अघि पनि तिमीले फौजमा काम गरेका थियौ ?"

"जी, अघि मैले ४/२ गोरखा राइफल्समा पाँच साल नोकरी गरेको थिएँ । दोस्रो ठूलो लडाइमा हाम्रो पल्टन वर्मामा लड्यो ।"

"वीरबहादुर, तिमीजस्ता बहादुर योद्धालाई यो खबर सुनेर खुशी नलाग्ला, तिम्रा देवताबाबू पनि अस्तिको लडाईंमा शहीद हुनुभो ।"

"ओ । देवताबाबू मर्नुभो ? उहाँ महान् पुरुष हुनुहुन्थ्यो ।"

वीरबहादुर आँखा चिम्लेर दुवै हात जोरी एक छिन मौन रह्यो ।

अनि फेरि मतिर फर्केर भन्यो□"बाबू मेरा शरीरका सारा पुर्जाहरू चुँडिन लागेका छन् । घाउ सारै दुखिरहेछ । यस पटक म आवश्य बाँच्दिनँ । मेरी डल्लीलाई एउटा चिठी पठाइदिनुहोला......."

मेरा गहभरि आँसु भो, मैले भनें "तिमीले विश्वास राख वीरबहादुर, म डल्लीलाई चिठी अवश्य पठाइदिनेछु ।"

मैले वीरबहादुरलाई फेरि चार लाख पेनिसिलिन दिएँ । उसको पथ्यको व्यवस्था मिलाएर आ□मू चार्ज साथी डाक्टर नगेन्द्रध्वज जोशीलाई सुम्पेर म राति विश्रामका निमित्त डेरातर्फ हिंडें ।

मेरा मनमा विचारको ज्वारभाटा चल्न लाग्यो□ □ओह । मृत्युको रूप पनि कति प्रकारको हुन्छ । ऊ देशको निम्ति वीरगतिले मर्न लाग्यो, अरू हजारौ नेपालीहरू ठाउँ□ठाउँमा कुकुर बिराला मरेजस्तो मरिरहेका छन् । अब डल्लीलाई चिठी पो के भनेर लेखिदिऊँ । छोरो मरेको वर्ष दिन भएको छैन, लोग्ने परदेशमा यसरी मर्न लागिरहेको छ । जग्गा□जमीन साहूले अँठ्याइराखेको छ । चिठी पाउँदा ती दीनहीन विधवाको हृदय कस्तो होला । लोग्नेको क्रियाकास्टा गर्ने पैसा पनि छ□छैन । अब शायद उनीसँग बन्धक राख्ने गहना पनि केही होओइन ।' मेरो मन एकतमासको भो ।

६ : विहानैदेखि आकाश बादलले ढाकिएको थियो । टायम□टायममा चीसो बतास चल्थ्यो । पुसको जाडोले दारुण रूप धारण गरेको थियो । म कपडा लगाएर अस्पताल जान तयार भैरहेको थिएँ । तेस्तैमा पर क्षितिजमा ठूलो कोलाहल गर्दै मानिसहरू आउन लागेको देखें । अघि मुक्तिसेनाका हतियारबन्द सिपाहीहरू थिए । तेसपछि एक हातमा आरती र एक हातमा माला लिएका महिला स्वयंसेविकाहरूको दल थियो । तेसपछि आठ जना स्वयंसेवकहरूले एउटा लाश बोकेका थिए । लाश ठूलो राष्ट्रिय झण्डाले ढाकेर फूल, माला, लावाले सिँगारिराखेको थियो । तेसपछि राष्ट्रिय झण्डा लिएका पुरुष स्वयंसेवक र नागरिकहरूको दल थियो । सबै जना जोशका साथ बुलन्द आवाजले नारा लगाइरहेका थिए□

इन्कलाब जिन्दावाद ।

वीर शहीद जिन्दावाद ।

वीरबहादुर □ जिन्दावाद ।

बु□ा अर्थी मेरै चिरपरिचित वीरबहादुरको रहेछ । मेरा आँखाबाट आँसुका धारा बग्न थाले ।

त्यसैले

● **गोपाल अश्क**

गत शुक्रवार घर जान नपाएर उसको मन आवश्यकताभन्दा बढी व्यथित भएको थियो । आवश्यकताभन्दा बढी भनेको त्यति बढी पनि होइन, केवल अलिकति मात्र हो । उसको मन अलिकति बढ्ता नै व्यथित भएको प्रमाणमा चाहिँ अफिसको काममा उसको मन नलाग्नुलाई लिन सकिन्छ । यसो त ऊ ठिक दश बजे नै अफिस पुगेको र पहिलाको झैँ अन्य कुनै ठाउँमा अलिक पनि नअल्झिकन आफ्नो टेबलमा बसिहालेको थियो । बस्न त टेबलमा बसेको थियो तर उसको मन काम गर्नको सट्टा यताउता डुल्नमा बढी व्यस्त देखिन्थ्यो, उसको हाउभाउ र अल्छी जाँगर हेर्दा यही आभास हुन्थ्यो । ऊ निकै सुस्त गतिले आफ्नो टेबलको घर्रा खोल्थ्यो, त्यत्तिकै सुस्त गतिले घर्रामा रहेका फाइलहरू झिक्थ्यो र त्यत्तिकै वा भनौँ त्योभन्दा पनि बढी सुस्त मनःस्थितिले ती फाइलहरू पढेर चिट्ठीपत्री लेख्ने कार्य गर्दथ्यो । यसरी के भन्न सकिन्छ भने उसको जीवनमा एक प्रकारले निस्क्रियताले घरजम गरेर बसिसकेको थियो । त्यो दिन, भनाइको अर्थ ऊ घर जान जसकेको दिन, उसको हाकिमलाई कुन्नि के भा'को थियो, उसले जे जति अनुनय विनय गरे पनि केही लागेको थिएन । उसको हाकिम एउटै शब्द बोलिरह्यो "अह', हुँदैन ।' आज छुट्टी पाइँदैन । अफिसमा धेरै काम छ, पहिला त्यो पुरा गर्नुस्, अनि मात्र छुट्टी पाउनुहुन्छ ।'' उसको अनुनय विनयले केही काम गर्न सकेको थिएन । उसको आक्रोश र रिसले के गर्न सक्थ्यो र ! ऊ घर जान नपाएकोमा मुरमुरिएर बसेको थियो । अफिसमा उसको तन मात्र थियो, मन त उही आफ्नो घरमा थियो । ऊ प्रत्येक शुक्रवार घर जान्थ्यो र त्यसै बेला एक सप्ताहका लागि घरको लागि चाहिने आवश्यक खाद्यान सामग्री किनेर लैजान्थ्यो । ऊसित महिनाभरिको लागि एकैचोटि खाद्यान सामग्री किन्नका लागि त्यति पैसो हुँदैन्थ्यो । जेन तेन गरेर गुजारा चलाइरहेको थियो । बेलुका अफिसबाट निस्केर डेरातर्फ जान लाग्दा उसका पाइलाहरूमा कुनै उत्साह थिइन । कुनै हतार थिएन । मनमा विचार उठिरहन्थ्यो, ' के को हतार नि ! डेरामा गएर आखिर गर्नु नै के छ र ! मोरो हाकिमले आज कुन्नि

किन छुट्टी दिएन, दिएको भए, यत्तिखेर म आफ्नो खेततिर पुगिसकेको हुन्थेँ ।

हो, यत्ति बेला ऊ केवल नामको लागि मात्र सहरमा थियो, वास्तविकता त के थियो भने उसको मन आफ्नो गाउँ, गाउँका धुलौटे बाटाहरूमा हिँडिरहेको थियो । उसको मन आफ्नी श्रीमती सुगन्धीको मनमा एक प्रकारले टाँसिन पुगेको थियो, भन्ने हो भने समाइसकेको थियो । सात आठ वर्षको छोरोलाई हेर्न र ऊसित बात मार्न लालायित थियो । भन्नु पर्दा, त्यो शुक्रवार उसलाई केही गर्ने मन लागेन । केही गर्न मन नलाग्नुको अर्थ, उसको मन न खाना पकाउनमा लाग्यो, न अन्य दिनहरूजस्तो साथीहरूसँग यताउता घुमघाम गर्नमै लाग्यो । ऊ मन मारेर आफ्नो दश बाई दशको कोठामा रहेको छ बाई साढे तीन फिटको खाटमा लम्पसार पल्टिरह्यो । साँझ रात हुन पुग्यो, दिनको उज्यालोलाई अँध्यारोले ग्वाम्म निल्यो, अर्थात् कोठमाभरि अँध्यारोको साम्राज्य फैलियो । तर ऊ दीयोसमेत नबालेर पल्टिरह्यो, उसलाई उठ्न पनि मन लागेन । त्यसरी लम्पसार पल्टेको करिब दुई घण्टा बितेपछि ऊ उठ्यो । उठ्यो के भन्नु, ऊ उठ्नु पर्यो । उसको कुनै एक साथी अचानक टुप्लुक्क आइपुगेको थियो र ढोकामा उभेर जोरजोरले कराउन थालेको थियो, “’ सुरूज ! ए सुरूज ! कहाँ छौ यार ? किन अँध्यारोमा बसेको ? के भा’को हो ? उठ, बत्ति बाल ।” यसरी आफ्नो साथीको अचानक आगमन र कराइले गर्दा ऊ उठ्न बाध्य भएको थियो । त्यस बखत ऊसँग उठ्नु, कोठामा व्याप्त रहेको अँध्यारोलाई भगाउनका निम्ति दीयो बाल्नु र मन लागी, नलागी आफ्नो साथीसँग गफिनुबाहेक कुनै उपाय नै थिएन । भन्न आवश्यक छन, त्यसपछि ऊ उठेको थियो र खाटमुनि राखेको मट्टीतेलको दियो, त्यहीँ छेउमा राखिएको सलाइ जलाएर दीयो बालेको थियो । यसको अर्थ यो कदापि होइन कि उसको कोठामा बिजुलीबत्ति थिएन । थियो, तर त्यो बिजुली सप्ताहमा कुनै एक दिन आउँथ्यो, र बाँकीका दिनहरूमा उत्तै कतै हराएर बस्थ्यो । आउने न समय थियो, न त कुनै बार नै निश्चित थियो । त्यसैले गर्दा उसले कहिलेकाहीँ मात्र बिजुलीको आनन्द लिन पाएँथ्यो । आनन्द कहिलेकाहीँ लिए पनि पैसो चाहिँ प्रत्येक महिना तिर्नु पर्दथ्यो । पानी र बिजुलीको पैसो पानी नखाए पनि र बिजुलीको उज्यालो नभेटे पनि निर्धारित समयमा तिर्नै पर्दथ्यो । लोडसेडिंगको प्रकोपबाट पूरा सहर आजित थियो । लोडसेडिंग भएको दिन त तोकिएको समयमा अँध्यारो हुन्थ्यो, हुन्थ्यो । तर कुनै कुनै दिन त लोडसेडिंग नभए पनि अँध्यारोको मार खेप्नु पर्दथ्यो । यो चाहिँ, बिना तोकिएको सजायँ जस्तो लाग्द्थ्यो । तर त्यो सहरको मात्र होइन, त्यो देशकै जनताको यो अँध्यारोमा बस्ने नियति नै भइसकेको थियो । लोडसेडिंगले आफ्नो सनातन धर्मको पालना गर्दै गइरहेको थियो र मानिसहरू लोडसेडिंगसँग बाच्ने बानी बसाल्दै गइराखेका थिए । एउटा कुरो सहरभरि चलेको थियो । अब त्यो कुरो के कति साँचो थियो, यसबारे केही भन्न सक्ने

अवस्था छैन तर भनिन्थियो□ त्यस सहरमा मात्र होइन, पूरै देशमै लोडसेडिंग गराउनमा ठूल्ठुला नेता र ठूल्ठुला व्यापारीहरूको हात थियो, भूमिका थियो । अब हात कति लामो थियो र भूमिका कति प्रभावशाली थियो, त्यो चाहिँ भन्न गाह्रो थियो । तर जनमानसमा एउटा कुरा के जङ्गली हावाझैँ चलेको थियो भने कानुनको हात लामो भएझैँ नेताहरूको हात पनि निकै लामा थिए । नेताहरूका लामा हातको चँगुलबाट बडेमान भन्दा बडेमान व्यापारीहरू पनि उम्किन पाउँदैन्थे । यही कारण थियो, नेता र व्यापारी दुवै लोडसेडिंग भइरहन चाहन्थे । त्यसो गर्नाले ठूल्ठुला व्यापारीहरूको इन्भर्टर आदि विद्युतीय उपकरण बेच्ने कार्यमा कुनै बाधा हुँदैन्थ्यो र राजनीतिकर्मीहरूले अतिरिक्त कमाइ गर्ने अवसरबाट बञ्चित हुन पाउँदैन्थे । भन्न सकिन्छ, व्यापारी र राजनीतिकर्मीहरूबिच एक किसिमको खुल्ला समझौता भएको थियो, जो निरन्तर हल्ला गर्दै चलिरहेको थियो, नेपाल र भारतबिच भएको महाकाली सन्धि वा सुगौली सन्धि जस्तै । बेला बेला विपक्षी पक्षबाट चर्को आवाज पनि सुनिन्थ्यो तर पछि फेरी बिस्तारै बिस्तारै शून्य आकाशमा बिलय भएर जान्थ्यो । यो समझौताबाट यदि कसैलाई घाटा थियो भने त्यो राज्यलाई थियो र त्यसबाट यदि कोही पीडित थियो भने त्यो जनता थियो ।

यस्तै पीडैपीडाको भुमरीमा फँसेको थियो त्यो सहर, जसलाई वीरगन्ज नामले चिनिथ्यो । खैर, जे होस्, ऊ अर्थात् सुरूज साथी आएपछि उठ्यो, दीयो बाल्यो र आ□मो अनुहारमा अँध्यारोको रङ्ग पोत्दै भन्यो, 'हरि, यत्ति बेला, यता कता ?'

□के यता कता नि ? तिमीसँगै भेट्न आएको नि ! सिधै अफिसबाटै आउँदैछु ।'' हरिले भन्यो ।

'ए, त्यसो पो ! ' सुरूजले उदासिलो स्वरमा भन्यो ।

'किन ? के भो ? किन तिमी यसरी अँध्यारोमा एक्लै निराश भएर बसेका छौ ।'' हरिले सोध्यो ।

'अब निराश भएर बस्नका लागि पनि कोही चाहिन्छ र ? निराश भएर बस्नका लागि त एक्लो ज्यान भए पुगिहाल्छ नि ! ल भन्न, कसरी आइपुग्यौ ? मसँग कुनै काम थियो कि ?' सुरूजले यसरी सोध्छ भने आशा थिएन, हरिलाई । ऊ अलिक आश्चर्यचकित हुँदै भन्यो,

'के हो यार, मैले त तिम्रो कुरै बुझिनँ । म यहाँ साथी भनेर तिमीलाई भेट्न आएको हुँ, र तिमी नचाहिँदो नचाहिँदो कुरो गर्दैछौ । ल, भै गो, म गएँ ।' यति भनेर हरि ढोकाबाट नै मुड्यो । बल्ल सुरूज होसमा फर्कियो र भन्यो, 'किन जानु पऱ्यौ यसरी ? जुन कामले आएका छौ, त्यो काम फत्ते गरेर मात्र जानु, बु□यौ ।''

'त्यसो फत्ते नै गर्ने गरी त कुनै काम छैन मेरो । आज हामीतिर पनि लोडसेडिंगको रुटिङ्ग भएकोले तिमीसँग बस्ने, घुम्ने तथा कुराकानी गरेर साढे नौ बजाएर घर फर्कने चाहेको थिएँ, तर तिमी त नुन खाएको कुखुराजस्तो मुरमुरिएर बसेका छौ । तिमीसँग अब के कुरा गर्ने, ल, बाय,बाय,

म जाँदैछु । फेरि कुनै दिन आउँला ।" यो कुरा सुन्नासाथ सुरूजलाई अमफूले गरेको गल्तीबारे महसुस भयो र उसले तत्काल आफ्नो गल्ती सुधार्दै भन्यो, ' त्यसो केही होइन यार । म अलिक घरपरिवारको चिन्ताले पिरोलिएको छु... गत शुक्रवार घर जानु पर्ने थियो, हाकिमले छुट्टी नदिएर जान पाइन..घर परिवारको के कस्तो अवस्था छ भनेर सोचेर मन बेहाल भएको छ । त्यसैले.... नरिसाऊ, आऊ, बस... तिमी हुँदा मेरो मन पनि हल्का हुनेछ ।' सुरूजको कुरा सुनेर हरि चुपचाप उसको खाटमा बस्यो र त्यसपछि दुवै साथीबिच यताउताको कुरा हुन थाल्यो । कुरा गर्दागर्दै समय खस्केको चाल पाइएन । 'राति पो भइसक्यो यार, ल अब म जान्छु, भोलि फेरि भेटौँला' भनेर हरि आफ्नो घरतिर लाग्यो । राति भइसकेको थियो, सुरूजको मन हल्का भए पनि खाना पकाउन जाँगर चलेन र उसले आपतकालका लागि राखिराखेको पाउरोटी झिक्यो, त्यसलाई तावामा राखेर सेँक्यो अनि त्यही खाएर भोक शान्त गऱ्यो । घर परिवार र छोरोको बारेमा सोच्दासोच्दै कुन बेला भुसुक्क निदायो, चालै पाएन ।

००

आज पनि शुक्रवार नै हो । हिजोदेखि अर्थात् बिहीबारदेखि नै ऊ घर जानका लागि तयार भएर बसेको छ । घरका लागि आवश्यक पर्ने सामानहरू किनेर, पोकासोका बाँधेर, सबैथोक मिलाएर बसेको छ । हिजै आफ्नो ए□ वन साइकलको सर्भिसिङ्ग गर्नका लागि मिस्त्रीकहाँ छोडेर आएको छ । मिस्त्रीले आज, बारह एक बजेतिर आएर लैजान भनेका छन् । आज ऊ कसैको कुनै कुरो मानेनेवाला छैन । आज ऊ बाह्र बजे नै अफिसबाट विदा भएर निस्किजानेछ । डेरामा पुग्दा एक बज्छ होला, त्यसपछि ऊ दनादन साइकल हुइकाउँछ र आँधी हुरीझैँ उडाउन थाल्छ । भयो पनि त्यसै । आज उसको हाकिमले पनि उसलाई रोकेनन्, बाह्र बजे नै ऊसले छुट्टी लिएर डेरातिर लाग्यो । डेरा पुग्नुअघि ऊ साइकल मिस्त्रीकहाँ गएर आफ्नो साइकल लियो, त्यसपछि ऊ सरासर डेरा पुग्यो । नास्ता खाजा केही खाएन, फटाफट घर लैजानका लागि राखिएका दाल चामल, नुन, तेल आदिको पोको उठायो, साइकलको कैरियरमा बाँध्यो र हुइँकियो हाल्यो घरतिर पद्मरोड बाटो...सर्रर...सर्रर ।

हावासँग कुरा गर्दै ऊ घरतिर जाँदैछ । पोखरिया बजार पुग्दा पुग्दै साढे दुई बजिसकेको छ । त्यहाँ उसलाई भोकले केही खाएर जाने लगभग उर्दी जाहिर गर्छ । तर ऊ आफ्नो पेटको उर्दी मान्दैन, सरासर साइकलको पैडल जोर जोरले दबाउँदै अगाडि बढ्छन् । पोखरिया बजारबाट लगभग पैँतालिस मिनेटको बाटो ऊ आधा घण्टामै तय गर्छ । यत्तिखेर ऊ आफ्नो गाउँको नदीतिर पुगेको छ । त्यही नदी, जहाँ उसको खेत पनि छ । त्यो नदीतिर पुग्दा उसको साइकलको गति अलिक कम हुन्छ, आपसेआप । त्यहाँबाट बिस्तारैबिस्तारै ऊ आफ्नो घरतिर बढ्छ, साइकलको घण्टी ट्रीन...ट्रीन बजाउँदै । केही छिनमै ऊ आफ्नो घरनिजक रहेको एउटा

बाँसघारीनिर पुग्छ। त्यहाँ उसको काकाको छोरोसँग भेट हुन्छ । उसको भाइ एउटा छैंटीमा घाँस लिएर घर गइरहेको हुन्छ । भाइलाई देखेपछि ऊ पनि साइकलबाट तल ओर्लिहाल्छ र साइकल हातले ठेलेर हिँडाउँदै भाइसँगै घरतिर जान थाल्दछ । ऊ र उसको भाइबिच संवाद सुरु हुन्छः

'दाजु, गत शुक्रवार हजुर आउनु भएन । यहाँ हजुरको घरमा नराम्रो घटना घट्यो ।' सुरूजको भाइले भन्छ । आफ्नो घरमा नराम्रो घटना घटेको कुरा सुन्नासाथ ऊ अत्तालिँदै सोध्छ, 'हैन, के भनेको तिमीले हँ ? के घटना घट्यो, छिट्टो भन त ।'

'अहिले सबैथोक ठिक छ दाजु, आत्तिनु पर्दैन । तर गत बुधवारको रातिको कुरो हो । म साँझ खेतबाट घर फर्केको थिएँ.... छिट्टै खाना खाइकन सुत्न थालेको थिएँ । अचानक भाउजूले मेरो कोठाको ढोका ढकढकाउन थाल्नुभयो । मैले ढोका खोलेर हेर्दा भाउजूलाई निकै नै आत्तिएको पाएँ, सोधेँ, 'के भो भाउजू ? किन यति आत्तिनु भा'को ?'

'बाबु, छिट्टो हिँड्नु, छोरो सिकिस्त छ जस्तो छ । बिहानैदेखि झाडापखाला लागेको छ । अहिले त केही बोल्दा पनि बोल्दैन, आँखासमेत खोल्दैन ।' भाउजूको कुरा पूरा नसुन्दै म हजुरको घरतिर हिँडे । साँच्चि, छोरोको हालत निकै बिग्रेको पाएँ । त्यसपछि मैले बैलगाडा जोतेँ.... र छिट्छिट्टै छोरो र भाउजूलाई बसाएर सिकटा कुदिहालेँ ।'

'धन्य मेरो भाइ, राम्रो गरेछौँ । त्यसपछि के भो त, अहिले कस्तो छ छोरो ।' सुरूज सोध्छ ।

'भनिसकेँ नि अहिले ठिक छ ।' तर एउटा अनौठो कुरो भयो दाजु.... भनुँ कि नभनुँ... ।'' सुरूजको भाइले भन्छ ।

'भनन, के हो त्यस्तो अनौठो कुरो ?' सुरूजले आफ्नो भाइलाई कुरो भन्न उक्साउँछ ।

'त्यो राति, भाउजूले अनोठो व्यवहार देखाउनु भयो... एकातिर छोरो त्यत्ति सिकिस्त थियो, उसलाई चाँडोभन्दा चाँडो डाक्टरकहाँ पुऱ्याउनु थियो... हामी सबै त्यतातिर लागेका थियौँ र भाउजू... भाउजू चाहिँ सिकहरमा राखेको दिनको भात तरकारी खानमा व्यस्त हुनु हुन्थ्यो । उहाँको यो व्यवहार देखेर मेरी बुढियाले अचम्म मान्दै भनेकी पनि थिइन्, 'छ्या, कस्तो हुनुहुन्छ दिज्यू पनि.... छोरोभन्दा पेट नै ठुलो भा जस्तो ।''

यो कुरा सुनेर सुरूजको मन अलिक अमिलो अमिलो जस्तो हुन पुग्छ । सहरबाट कति छिट्टो बुढियासँग भेट हुन्छ सोचेर हिँडेको ऊ, अहिले आएर अलिक उदास हुन पुग्छ। उदास मात्र होइन, रिसले भर्न पुग्छ । त्यसपछि उसको भाइले के भन्छ, उसले केही थाहा पाउँदैन, चुपचाप हिँडिरहन्छ । केही बेरमै ऊ आफ्नो घर दैलोमा पुग्छ । घरको आङ्गनमा पाइला राख्दै उसको मन खुसीले झुम्न थाल्छ ... उसको सामु उसको छोरो आएर उभ्छ.... बुवा... बुवा कराउन थाल्छ । छोरोको आवाज सुनेर कोठाबाट उसकी श्रीमती बाहिर निस्किन्छे । श्रीमानलाई हेरेर खुसी हुँदै भन्छ्, '' आउनु भो, हजुर । हजुरको बाटो हेर्दाहेर्दै आँखा नै थाकिसकेका छन् ।... तपाईँलाई एउटा

कुरा सुनाउनु छ... तर पहिला हातमुख धुनुहोस्, आज मैले लिट्टी चोखा बनाएको छु, हजुर आउनुहुन्छ भनेर... पहिला त्यो खानुहोस्, त्यसपछि कुरा गरौँला ।'

'अँ, थाहा छ मलाई, तिमीले के कुरा गर्नेछौ मसँग ।' त्यै छोरो बिरामी परेको र तिमी सिकहरबाट भात तरकारी झिकेर गप्पागप्प खाएको.... होइन.... ।'' सुरूजले व्यङ्ग्य वाण हान्दै भन्छ ।

'ए, देवर बाबुले कुरो लगाउन भ्याइसक्नु भएको छ ।' उसकी श्रीमती सुगन्धी भन्छे ।

'यसमा कुरो लगाउनु के कुरो छ, ऊ मेरो काकाको छोरो हो, भाइ हो... तिमीले यो बिर्सिनु हुन्न कि त्यो दिन उसले नै हाम्रो मदत गरेको थियो... होइन ?' सुरूजले अझै तीव्र रूपमा व्यङ्ग्य गर्दै बोल्छ ।

'त्यो त हो... । तर... ।' सुगन्धीले आफ्नो श्रीमानलाई सन्तुष्ट पार्ने चाहन्छे, तर उसको श्रीमानले बिचैमा चुप गराउँदै भन्छ ,' ल, भन त, किन यस्तो गऱ्यौ?'

'हजुरलाई म सबै कुरो बिस्तारपूर्वक सुनाउँछु... पहिला हातमुख धोएर खाजा खाइहाल्नुस् । यत्ति लामो बाटो साइकल चलाएर आउनु भा' छ, भोक लागे होला ।'

'म तिमीजस्तो हैन के ? भोक त लागेको छ, तर म त्यत्ति स्वार्थी होइन । पहिला मलाई सबै कुरो भन, अनि मात्र म केही खान्छु ।' सुरूजले आफ्नी श्रीमतीलाई त्यो रात छोरो बिरामी परेर डाक्टरकहाँ जान लाग्दा सिकहरबाट भात तरकारी झिकेर खाने कारण बताउन दबाव गर्न थाल्छ । उसकी श्रीमतीले भन्न बाध्य हुन्छे, 'तपाईँलाई थाहा छैन रामुको बुवा । मसँग पैसो निकै कम थियो । मलाई त्यहाँ डाक्टरकहाँ के कति लाग्छ भन्नेबारे केही थाहा थिएन । कति दिन बस्ने हो, त्यो पनि थाहा थिएन । त्यो रात देवर र हामीसँग गएका गडिवानले पनि खाना खान्थे नै । कमसेकम म एकजनाले खाने खानामा लाग्ने रूपैयाँ नलागोस् भन्ने सोचेर नै मैले सिकहरमा राखेको दिनको भात तरकारी झिकेर खाएको थिएँ । तपाईँलाई यो कुरो थाहा पाएपछि झन नरमाइलो लाग्छ होला, सिकटा बजारमा एकातिर छोरोको उपचार भइरहेको थियो, र अर्कोतिर तपाईँको त्यही प्रिय भाइले खाना खानका निम्ति हल्ला गर्दै हुनुहुन्थ्यो ।' एक छिन पछि खानुहोला नि बाबु' । जति भनेपनि मान्नु भएको थिएन ।.... अब बुझ्नु भो हजुर .... मैले त्यो दिन सिकहरमा राखेको भात तरकारी झिकेर नखाएको भए, छोरोमा लाग्ने खर्च पुऱ्याउन नै धौ–धौ हुन्थ्यो ।'

यो कुरा सुन्नासाथ सुरूजका आँखाबाट बर्र आँसु चुहिन थाल्छ । ऊ केही बोल्न सक्दैन, चुपचाप आफ्नी श्रीमतीका आँखामा हेर्न थाल्दछ । उसको हेराइबाट यो स्पष्ट छ कि ऊ आफ्नी श्रीमतीसँग आफूले गरेको गल्तीको क्षमा मागिराखेको छ । उसकी श्रीमती अझै जोर दिएर भन्दैछे,' हो.... त्यसैले... त्यसैले मैले मेरो मुटुमाथि ढुङ्गा राखेर सिकहरबाट भात तरकारी झिकेर खाएको थिएँ.... ताकि छोरोको उपचारमा रकमको अभाव नहोस् ।' हो त्यसैले..... ।

राजस्व छली

● **गोपाल बराल**

रामबहादुर र उसको भाइ सानु छँदै आमासँगै जोरपाटीमा आएर बसेका हुन् । सानैमा बा बिते पछि जीवन निर्वाह गर्नकै लागि काभ्रेपलाञ्चोकबाट काठमाडौं झरेका उनीहरूको नेपाल सरहद भरी १ इन्च जमिन पनि छैन । अर्काको ज्याला मजदुरी गरेर बाँच्ने उनीहरूको दिनचर्या थियो । सुरुमा उनीहरू गाउँका साहु बाका गोठमा आएर डेरा गरेर बस्न थाले । उनकै काम धन्दा सघाउने उनीहरूले जे जति अन्नपात दिन्छन् त्यही पकाएर खाने गर्दथे । रामबहादुर १५/१६ वर्षको किशोर भए पनि भाइ ६/७ वर्षको बालक नै थियो । रामबहादुर साहु बाका गाई भैंसी गोठालो लैजाने काम गर्दथ्यो भने भाइ आमा जसका मेलामा गयो उसैका घरमा जाने त्यही घरमा जसले जे दिन्छ सोही खाने गर्दथ्यो । रामबहादुरले सावाँ अक्षर पनि चिनेको थिएन । ऊ भाइलाई भने पढाएर ठुलो मान्छे बनाउने सोचमा थियो । त्यतिखेर चामुण्डा माध्यमिक विद्यालयमा सूर्यमान श्रेष्ठ प्रधानाध्यापक हुनुहुन्थ्यो । एक दिन भाइलाई स्कूल भर्ना गर्नुपऱ्यो भनेर रामबहादुर सूर्यमान सरलाई भेट्ने गरी विद्यालय गयो ।

सूर्यमान सर□ कताबाट आज यता नि ?

रामबहादुर□ सर, यो भाइलाई स्कुल भर्ना गर्नुपरो भनेर आएको । लु न ।

सूर्यमान सर□ होर? ए बाबु, तिम्रो नाम के हो ?

भाइ□ मेरो नाम.....।

सूर्यमान सर□ ल, ठिक छ, त्यसो भए भाइलाई कक्षा एकमा राखिदिन्छु म । राम्रो पढ्नुपर्छ है बाबु ।

भाइ□ हस्, सर ।

त्यसरी भाइलाई स्कुलमा भर्ना गरेका दिन रामबहादुर औधि खुसी भएको थियो । रामबहादुर साहुका गोठको काम गर्ने, आमा गाउँलेका खेतमा ज्यालामा काम गर्ने भाइ स्कुल जाने । उनीहरूको दिन चर्या थियो । साहुका गोठमा रामबहादुरको परिवारबाहेक अर्को एकजना भुजेल्नी कान्छी र उसका छोरी पनि माथिल्लो तलामा बस्ने गर्दथे । अधबैंशे उमेरकी भुजेल्नी कान्छी रामबहादुरको लगनशीलता र इमान्दारीपनाबाट निकै

लोभिएकी थिइन् । एउटी छोरी जन्माएर विदेश हानिएको भुजेल्नी कान्छीको लोग्नेले दुईतीन वर्षदेखि कुनै चिठीपत्र खोजखबर केही गरेको थिएन । लोग्ने बेपत्ता भएपछि ऊ पनि गाउँ छाडेर कामको खोजीमा काठमाडौँ झरेकी थिई । भर्खर लाऊँलाऊँ र खाऊँखाऊँ उमेरकी कान्छी जो केटादेखे पनि कल्पिन्थी ।

रामबहादुरको उमेर कान्छीको भन्दा ठ्याक्कै सात वर्ष कान्छो थियो । ऊ रामबहादुरको मिलेको जिउडाल र फरासिलो स्वभावका कारण भित्रभित्रै लोभिन्थी । एकदिन राम बहादुरकी आमा मेला गएको, भाइ स्कुल गएको मौका छोपेर भुजेल्नी कान्छीले राम बहादुरलाई च्याप्पै समातेर अँगालो मारी । रामबहादुर एक्कासि अँगालोमा बेरिदा तर्सियो पनि ।

उसले झट्ट अँगालोबाट फुत्केर भुजेल्नी कान्छीलाई बेस्सरी झपार्‍यो– तिमीले के गरेको यस्तो ? आइमाई मान्छे भएर म केटा मान्छेलाई यसरी अँगालो मार्न लाज लाग्दैन ?

भुजेल्नी कान्छी– मैले त तिमीलाई आफ्नो बुढाको तर्कना गरेर पो अँगालो हालेँछु । नरिसाउ है राम बहादुर । मैले आज तन्द्रामा तिमीलाई अँगालो हालेको कुरा कसैलाई पनि नभन है ।

रामबहादुर– हेर्दै, नाक बजार्दै बाटो लाग्यो ।

रामबहादुरलाई पनि भुजेल्नी कान्छीको त्यो कुरा बनावटी हो कि साँच्चै हो खुट्याउन ज्यादै मुस्किल पर्‍यो । जे भए पनि उसले अँगालो मारेर च्याप्प समाउँदा भर्खर किशोरबाट युवा वयमा उक्लादै गरेको रामबहादुरलाई पनि रमाइलो नलागेको चाहिँ होइन ।

रामबहादुर भुजेल्नी कान्छीसँग त्यस दिनदेखि अलिअलि नजिकिन थाल्यो । भुजेल्नी कान्छी पनि आफूकहाँ मिठोचोखो पाकेका बेलामा रामबहादुरकी आमाको आँखा छलेर रामबहादुरलाई दिने गर्थिन् । विस्तारविस्तार रामबहादुर र भुजेल्नी कान्छीको बिचमा प्रेम सम्बन्ध गाढा बन्दै गयो । रामबहादुरकी आमा एक्कासि बिरामी परिन् । उनको स्याहार सुसार गर्ने मान्छे पनि कोही भएनन् । रामबहादुरको भाइ भर्खर पाँच कक्षामा पढ्दै थियो । रामबहादुर साहुको गोठको धन्दा गरोस् कि आमाको स्याहार सुसार गरोस् निकै अप्ठ्यारोमा परेको थियो । त्यतिखेर भुजेल्नी कान्छीले राम बहादुरकी आमाको स्वास्थ्यमा निकै ख्याल विचार गरिन् । समय समयमा औषधि खुवाउने गर्न थालिन् । उनको यो स्याहार संभारले रामबहादुरकी आमा पनि निकै चाँडै निको भएर काममा जुट्न थालिन् । एउटै घरमा बस्ने हुँदा उनीहरूको मिलन पनि लोभ लाग्दै थियो ।

रामबहादुर सोच्दथ्यो– भुजेल्नी कान्छीले आफूलाई फसाउन त खोजेकी छैन ? बेला बेलामा शङ्का गर्दथ्यो । यही घरमा बसिरहने हो भने म त बरबाद हुन सक्छु ।

ऊ नयाँ कामको खोजीमा सहर पस्यो । सहरमा एकजना माडवारीको

सिमेन्ट लोड अनलोड गर्दा प्रति बोरा १० रूपैयाँ प्राप्त गर्दा साहुको गोठमा बसेर महिना दिनमा कमाउने पैसा त मौका परे एकै दिनमा कमाउन थाल्यो । साहुले गोठमा बसेको भाडा पनि नलिने हुँदा रामबहादुरले कमाएको सबै ज्याला बच्न थाल्यो । रामबहादुरको लगनशीलता र इमान्दारीले गर्दा सहरका सबै हार्डवेयर पसलेहरू रामबहादुरलाई काम अह्राउन हानाथाप गर्दथे । उसको कमाई राम्रो हुँदै थियो ।

एक दिन गोयल ट्रेडर्सका साहुजीले भने□ तिम्रो नागरिकता छ ?

रामबहादुर□ मेरो नागरिकता छैन । भरिया जावोलाई नागरिकता नै किन चाहियो र ?

साहु□ कहाँ त्यसो भनेर हुन्छ ? नागरिकता बनाऊ, म तिमीलाई अझ राम्रो आम्दानी हुने काममा लगाइदिन्छु ।

घरमा फर्केर आएपछि रामबहादुरले आ□मो नागरिकता प्रमाणपत्र बनाउने कुरा गऱ्यो ।

रामबहादुरकी आमाले भनिन्□ नागरिकता त्यसै बन्दैन । गाउँमा गएर सिफारिस लिएर सदरमुकाममा गएर बनाउनु पर्दछ । फेरि तेरा बा बितिसक्नु भयो । तेरा हजुरबाले सहयोग गर्नुभयो भने मात्र नागरिकता बन्छ् ।

अनि रामबहादुरले यसपालि दसैंमा गाउँ जाने निधो गऱ्यो ।

भुजेल्नी कान्छी रामबहादुरको जिउ ज्यान र कमाइबाट झन्झन् लोभिँदै थिइन् । ऊ जतिजति युवक हुँदै थियो रामबहादुरको ज्यान पनि लोभ लाग्दो बन्दै थियो । भुजेल्नी कान्छी रामबहादुरलाई एक्लै पाउनको लागि तपस्या गरेर बसेकी थिइन् । रामबहादुर भने भुजेल्नी कान्छीको नखराबाट जहिले पनि जोगिन चाहन्थ्यो । रामबहादुर निकै मेहनती र इमानदार भएकाले उसले दुईतीन वर्षमै राम्रो कमाइ गऱ्यो । थापाथलीको सुकुम्बासी बस्तीमा उसले एकजना हुकुम्बासीको घर सस्तोमा किन्यो । अब उसले आमा र भाइलाई पनि थापाथलीमा नै साऱ्यो । आमालाई एउटा नाङ्लले पसल थापिदियो । भाइलाई पनि चामुण्डा स्कुलबाट पद्मोदय स्कूलमा पढ्ने व्यवस्था मिलाइदियो । भाइ पाँच कक्षामा पढ्दै थियो । आमा बिहान बेलुकाको भात भान्साको काम सकेर फुटपाथमा नाङ्लामा चुरोट, बिँडी, सुपारी, चकलेट आदिको व्यापार गर्न थालिन् । उनीहरूको कमाइ गतिलो नभए पनि गुजारा चल्ने खालको थियो । रामबहादुरको खलक जोरपाटीबाट सरेर थापाथलीमा बस्न थालेदेखि भुजेल्नी कान्छी जोरपाटीमा एक्लो परेकी थिइन् । छोरी स्कुलमा भर्खर तीन कक्षामा पढ्दै थिइन् । यता मुख बोल्ने साथी पनि नहुँदा ऊ निकै न्याम्निएकी थिई । रामबहादुर घर गएर हजुरबालाई भनेर नागरिकता बनाएर थापाथली फर्कियो । उसले नागरिकता बनाएको चाल पाएर गोयल ट्रेडर्सका साहुले उसलाई झन् धेरै माया गर्न थाल्यो । उसले साहुको गोदामका भरिया बनेरै थापाथली सुकुम्बासी बस्तीमा घरघडेरी जोड्न सफल भएकाले साहुलाई निकै विश्वास

र आदर गर्थ्यो । उसले आफूले कमाएको पैसा साहुकै मद्दतले बैंकमा खाता खोलेर जम्मा गर्न थालेको थियो । बैंकमा खाता खोल्ने बेलामा साहुले दुई प्रति नागरिकताको फोटोकपी गऱ्यो र धेरैप्रति फाराममहरूमा ल्याप्चे लगाउन लगायो । कालो अक्षर भैंसी बराबर भएको निरक्षर रामबहादुरलाई साहुले कुनकुन कागजमा किन सही गरायो ? केही थाहा थिएन ।

रामबहादुर र साहुको यति धेरै दोस्ती भयो कि निरक्षर रामबहादुरलाई बेलाबेलामा सरसापटी दिनेदेखि दुःख बिमार पर्दा आर्थिक सहयोग पनि गर्न थालेको थियो । रामबहादुर, उसकी आमा र भाइ सहज ढङ्गले सुकुम्बासी बस्तीमा आ□मो जीवन गुजार्दै थिए । एकदिन भुजेल्नी कान्छी रामबहादुरलाई खोज्दै थापाथली सुकुम्बासी बस्तीमा आइन् । छोरी पनि हुर्की सकेकीले उनले छोरीलाई एउटा शिक्षित परिवारमा खान बस्न र पढाउने सर्तमा नोकरी लगाई दिइसकेकी थिइन् । उनले अब आ□मो लोग्ने विदेशबाट नफर्कने निश्चित भएकाले रामबहादुरलाई नै लोग्ने बनाउने मनसायले भेट्न गएकी थिइन् । रामबहादुर साहुको पसलमा भरसिलो भरिया बनेर केही कमाउँदै थियो ।

भुजेल्नी कान्छीले रामबहादुरकी आमालाई भनी□ आमा, रामबहादुरको विवाह गर्न केटी खोज्ने गर्नुपरो । आमा□ अब त बिहे गर्ने उमेर भयो ।

भुजेल्नी□ म खोज्छु नि त ।

बेलुका रामबहादुर घर आएपछि आमाले भुजेल्नी कान्छीको कुरा गरिन् । रामबहादुरले उनको कुरामा वास्तै नगरी सुनेको नसुन्यै गऱ्यो । उसले मनमनै भुजेल्नी कान्छीले आफूलाई पछ्याएको देखेर मनमनै उसको बारेमा समीक्षा गऱ्यो । उसको राम्रो पक्ष र नराम्रो पक्ष दुबै केलायो ।

अनि सोच्यो□म सुकुम्बासी बस्तीमा बस्ने भरियालाई कन्या केटी त कस्ले देला र ? बरु भुजेल्नी कान्छी नै केही वर्ष जेठी भए पनि उसैसँग घरजम गर्ने पो हो कि ? भनेर विचार गऱ्यो ।

आमालाई केही भनेन । रामबहादुरको भाइले पद्मोदय स्कुलबाट राम्रो अङ्क ल्याएर एस.एल.सी. पास गऱ्यो । उसले पनि सुकुम्बासी बस्तीका बाल बालिकाहरूलाई ट्युसन पढाएर आ□मो पढाइ खर्च पुऱ्याउन थालेको थियो ।

रामबहादुरको परिवार सुकुम्बासी बस्तीमा जेनतेन निर्वाह गरेर बसेको थियो । एक दिन भुजेल्नी कान्छीले रामबहादुरलाई उसले काम गर्ने पसल मै गएर भेटिन् । छोरीलाई अर्कै घरमा पढाउने सर्तमा जिम्मा लगाएको र अमफू एक्लै जोरपाटीमा बस्न नसक्ने भन्दै भनी□ अब म पनि एक्लै छु, त्यसैले यतै बस्नुपऱ्यो ल ।

रामबहादुर□ होर?

भुजेल्नी□ यतै कतै कोठा राम्रो पाइँदैन ? अन्त कतै खोजेर बस्नु पऱ्यो।

म तपाइसँग एकान्तमा कुरा गर्न चाहन्छु । कतै जाऊँ न ।

रामबहादुर□ एकछिन पर्ख । साहु १२ बजेदेखि एक बजेसम्म मलाई पसल जिम्मा लगाएर घरमा खाना खान जानुहुन्छ त्यही बेला तिम्रो कुरा गरौली ।

भुजेल्नी कान्छी□ १२ बजेसम्म सङ्कटा देवीको दर्शन गरेर फर्किन्छु ।

१२ बजेतिर भुजेल्नी कान्छी रामबहादुर काम गर्ने गोयल ट्रेडर्सको पसल नजिक रामबहादुरलाई पर्खेर बसिन् । रामबहादुरको साहुजी रामबहादरलाई पसल जिम्मा लगाएर घरमा खाना खान गयो । भुजेल्नी कान्छीले रामबहादुरसँग आ□मो सबै कथा व्यथा आँत खोलेर सुनाइन् । आफूले जोरपाटीमा तिमीलाई अँगालो हालेको झुक्किएर नभै जानीजानी गरेको बताइन् र अब तिमीले मान्यौ भने सधैँभरि तिम्री स्वास्नी भएर बस्न तयार छु भनिन् ।

रामबहादुर□अहिले यस्तो कुरा नगर म घरमा आमा र भाइसँग सल्लाह गरेर तिमीलाई निर्णय दिन्छु ।

रामबहादुरलाई भुजेल्नी कान्छीको कुराले बेचैन बनायो । सबै कुरा ठिकै थियो तर उसको उमेर आफूभन्दा चारपाँच वर्ष नै जेठो छ । अरूले के भन्लान् ? फेरि उसको अर्को लोग्नेतिरकी छोरी पनि छ । तैपनि आमा र भाइसँग खुलेरै आज कुरा गर्छु हुन्छ भने भने विवाह गर्छु भनेर बेलुका घर फर्कियो ।

घरमा खाना खाने बेलामा आमालाई भन्यो□ आमा, आज भुजेल्नी कान्छी मेरो पसलमा आएर आफूँसँग बिहे गर्ने प्रस्ताव राखी ।

आमा□ हामी सुकुम्बासी बस्तीमा बस्ने मान्छे । घरबासको ठेगाना नभएको निरक्षर मान्छेलाई कन्या केटी त कहाँ मिल्छ र बाबै ? त्यो मान्छे सबै हिसाबले ठिकै छ । उसको लोग्ने पनि बेपत्ता भएको धेरै वर्ष भइसक्यो उसलाई पनि जीवन गुजार्ने साथी चाहिएको छ । हामीलाई पनि असल बुहारी चाहिएको छ । त्यो तँभन्दा चारपाँच वर्ष जेठी भएर के भो त ? उसले मानी भने गरे हुन्छ बिहे ।

भाइ□ तपाईँ भर्खर २४/२५ वर्षको हुनुभयो नि ? किन अर्काकी छोरी पाइसकेकी आइमाई बिहै गर्ने ? धैर्य गर्न्यौ भने कुमारी केटी नै पाइहालिन्छ कि ?

आमा र भाइको कुराले रामबहादुर अलमलमा पऱ्यो । एक दिन उसले साहुसँग पनि भुजेल्नी कान्छीको बारेमा कुरा खोल्यो र सल्लाह माग्यो । साहुजी एकछिन् गम्भिर भयो र भन्यो□

तिम्रो सबै अवस्था विचार गर्दा विहे गर्नु उचितै होला ।

रामबहादुर घर आएपछि भाइलाई सबै कुरा सम्झायो । उसले भुजेल्नी कान्छीलाई श्रीपञ्चमीका दिन पशुपतिमा सिन्दुर हालेर भित्र्याउने खबर पठायो । भुजेल्नी कान्छी पनि धेरै वर्षदेखि लोग्नेबाट विछोडीएर लोग्नेको खोजीमा थिई उसले लोग्ने पाउने आशामा निकै राम्राराम्रा सपना देख्न थालेकी थिई ।

त्यसै दिन गोयल ट्रेडर्सको वर्षौंदेखिको राजस्व छलीको कसुरमा रामबहादुर राजस्व असुली प्रहरीको फन्दामा परेर कष्टडी गयो । रामबहादुर जस्तो तनाहा सुकुम्बासीको कम्पनीको नाममा ४ करोड राजस्व छलीको अभियोग लागेर रामबहादुर कष्टडी चलान भयो । भुजेल्नी कान्छीको रामबहादुरको अँगालोमा बेरिएर राम्रो घर व्यवहार चलाउने सपना यसै तुहियो ।

लक्ष्मीपूजा

● **गोविन्दबहादुर गोठाले**

भोलि लक्ष्मीपूजा, आज साँझमा तीन जना ठिटाहरूको आपसमा खूब दिल खोलीकन भोलि आउने आनन्दको बारेमा चर्चा भइरहेको थियो । दुई जनाको लुगा मैलो, टालिराखेको थियो । एक जनाको अलि सफा र राम्रो थियो, जसले सूचित गर्दथ्यो ऊ ती दुईभन्दा कुनै घरमा पुग्नेको छोरा हो । तर तीनै जनाको मुखमा त्यस्तै उत्सुकता र उल्लासको भाव देखिन्थ्यो ।

काले दमाईको छोरा मानले भन्यो: “आज बाले उखु, केरा, पूजासामान किनेर ल्याउनुभयो । बाको मन स्यानो छैन, दुई रुपियाँको त किनेर ल्याउनुभयो ।”

तमाखुपसले साहिँलाको छोरा प्रेमचालाई बेमज्जा लाग्यो किनकि उसले घरमा के ल्यायो के ल्याएन केही विचार गरेको थिएन तर भन्यो: “दुई–दुई रुपियाँको पूजासामान र मिठाइ?”

मानचालाई लाज लाग्यो, झटपट भनिहाल्यो: “बाले त भन्नुभएकै थियो पाँच रुपियाँको नभई हुँदैन, आमाले गरेर पो त ।”

जम्मै दोष आमामाथि पोखेर नाक राख्यो ।

लालबहादुरलाई भने काले दमाईको छोराको रवाफ जमेको देखेर ईर्ष्या लाग्यो । मुखलाई बिच्काएर भन्यो: “दुई रुपियाँको पूजासामान, मिठाइ भनेपछि मिठाई कति कम त ।”

मानचाले दङ्ग हुँदै लालको नासमझमा हाँस्तै भन्यो: “मिठाइ धेरै भोलि ल्याउनुहुन्छ रे भाइपूजालाई, भोलिलाई एकैचाटि । भाइपूजामा पो मज्जा हुन्छ, बहिनी पूजा गर्छ । बहिनीलाई दे भनेर एक मोहर दिनुहुन्छ । हामी त मिठाइ खाने मात्रै ।”

मिठाइ शब्दले तीनै जनाको मुखमा थुक जम्यो । लालले थुकलाई घुटुक्क निल्दै विचार गऱ्यो आमा खाटमा पल्टिरहेकी छन् । खोइ, अझसम्म मिठाइको नामै सुनिया छैन । बिर्सिहोलिन् ।

मानले बढाई–चढाई कुरा गरेको र आफू स्यानो भएको देख्दा लाललाई आफै भुइँमा गडेजस्तो लाग्यो । तमाखुपसलेको छोराको कुरै के ? ऊसँग सेखी गर्न सकिँदैन भनेर उनीहरूले थाहा पाइसकेका थिए । लाललाई पनि एउटा युक्ति सुझ्यो । मुखमा आनन्दको आभा

छिट्क्यो । उसले हातले हात हल्लाउँदै भन्यो□ "हामीलाई त हाम्रो माहिला बाले ल्याउनुहुन्छ । माहिला बाको जागिर कहाँ छ थाहा छ ? अ□ामा जागिर । धनी धनी साहूमहाजनहरूले पनि कति मान गर्दछन् ।"

कुराको जवाफ जम्याजस्तो भयो । अरू दुवै जना चूप भए । रवाफ त जम्यो तैपनि उसको हृदय भारी भयो ।

मान्छेहरू बाटामा ओहरदोहर गरिरहेका थिए । कोही खाल राख्ने टन्टामा । कौडीको छन्छन् र माराको कोलाहल खूब रमाइलो हुन्छ ।

काले दमाईको छोरो गफी र वाक्पटु थियो । भन्यो "ए लाल, पोहर के, हाम्रो मालिकले रुपियाँ कति जित्या । □जूर जितौरी' मैले मागेँ । □मा' भनेर एक रुपियाँ फालिदियो । खूब मजा पो हुन्छ खालमा बसेर जितौरी माग्न ।"

"जसले पनि दिइहाल्छ नि" लालले बीचैमा टोक्यो ।

"कसले दिन्छ ? त्यसै दिन्छ र ?" मानले जोसमा आएर भन्यो ।

"कसो त पोहर मलाई इन□चोकको साहूले चार पैसा दियो ।"

"चार पैसा ? राम राम ।"

लाल चूप भयो । अब बोल्ने के ? उसका मन भित्रभित्रै दुःखित भयो ।

प्रेमले यिनीहरूको कुरालाई उपेक्षा गर्दै गम्भीरतापूर्वक भन्यो□'हाम्रो बाले त मलाई जहिले पनि जुवामा पाँच रुपियाँ दिनुहुन्छ ।"

यो कुरा सुनेर मानको मुखमा बुजो लाग्यो । मान गलेको देखेर लाललाई ईर्ष्यामय आनन्द केही भयो ।

लालकी आमा ढिकीजाँतो गरेर कमाउँछे । यता जान्छे दुई गाग्रो पानी ल्याइदिन्छे । उता जान्छे भाँडा मा□छे । त्यही कमाइबाट ती दुई आमाछोराको पेट भरिन्थ्यो । अहिले साँग्रो गल्लीको थोत्रो घरमा आमा□छोराको वास छ । सिङ्गै घर कहाँ हो र ? तल्लो चीसो छिडी जहाँ उज्यालो अनकनाउँदै छिर्छ । आमा पन्□ दिनदेखि खाटमा सुत्या सुत्यै छ, खोइ उठ्ने नाम पनि नलिने । कहाँ पञ्चक, कहाँ तिहार । आफू नगै महिनावारी नआउने, आ□मो भने यो गति । अलिकति भएको रुपियाँपैसा ओखतीको धूलो, गन्हाउने गोलीमै खर्च भइसक्यो ।

आमा खाटमा सुस्त सुस्केरा हाल्दै पल्टिरहेकी थिई । लाल आएर खाटमा थचक्क बस्यो, किरिरी आवाज आयो ।

लालले बोलायो "आमा ।"

आमाले कँपकँपी आवाजमा भनी "नकरा, जा बा ।" लालले कोट्याउँदै भन्यो□ "आमा, हामीकहाँ मिठाइ, पूजासामान किनेर ल्याउनुपर्दैन ?"

आमा झस्की । लालले सोध्यो□ "है ?"

आमाले सङ्कुचित हुँदै भनी□ "पर्छ ।"

"खोइ त ? काले दमाईकहाँ त आजै सबै थोक ल्याइसक्यो ।"

"हाम्रो भोलि ।"

लालको मुख उत्फुल्ल भयो । तर एकै छिनमा आमापट्टि हेरेर निराश भयो । भन्यो□ "आमा भने बिरामी, कसले ल्याउँछ ?"

आमा फेरि झस्केर छोराको मुख एकटकसित प्यारले निहारिरही ।

आमाको यो छाँट देखेर लाल शङ्कित भयो र भन्यो: "भन्नुस्न । मै किनेर ल्याउँला, हुन्न ?"

"हुन्छ, ऊ त्यहाँको सिपाही दाइले ल्याउँछु भन्या' छ ।"

रात पऱ्यो । त्यस कालकोठरीमा पिलपिल गर्दै टुकी बल्यो । लाल आशा र निराशाको सङ्घर्षमा थिचिँदै मिचिँदै टुलटुल बत्तीलाई ताकिरहेको थियो ।

आमाले ख्याल–ठट्टाको भावको विषादपूर्ण हाँसो हाँसेर भनी "लाल म मरेँ भने के गर्छस् ?"

लाल पनि त्यसै हाँसेर पक्क परेर आमाको मुख हेरिरह्यो । आमाले लालको चिउँडो समातेर भनी "भन्न ।"

लाललाई थाहा थियो: मरेपछि फेरि भेट हुन्न । आमाले उसलाई घरमा एक्लै छोडेर बाहिर जानेजस्तो । लालले गम्भीर भएर भन्यो: 'आमा । मर्नुहुन्न ।"आमाले भनी "मरेँ भने नि, भन्न ।" "कसरी मर्नुहुन्छ ? म समातिराख्छु ।"अहिले आमालाई साँच्चै रुन मन लाग्यो, साथसाथै आनन्द पनि भयो ।

आमाले भनी "जा बा, त्यहाँ ढक्कीमा च्यूरा छ, सिसीमा खुर्सानीको अचार होला, खा । भोक लाग्यो होला ।" लालले कुनै किसिमको नाईं–नइँ नगरी अचार, च्यूरा च्वापूच्वाप् पार्दै खायो । त्यस निराशामय तथा विवश शान्तिमा सन्तोषको आवाज आइरहेका थियो । आमा विचारमा मग्न थिई कुनै सजीव स्मृतिमा डुबेकी थिई ।

खाई–पिई सिद्धियो, आमाले लालको मुख हेर्दै भनी: "लाल, अहिले तेरो बा भएको भए ।"

फेरि त्यही कथा सुरु भयो जुन लाल चाख मानेर सुनिरहन्थ्यो । कसरी बा काम गर्न जाँदा छानाबाट खसेर मर्नुभयो, त्यस बेला लाल दुई वर्षको थियो । एक दिन लालले हगेर गुहु खेलाएर बाको मुखभरी दलिदिएको थियो । बा झुत्रो सुकुल टालिरहेका थिए ।

लालले सोध्यो "उ बाले धेरै रुपियाँ जितेर ल्याउनुहुन्थ्यो ?" आमाले भनी: "कसरी बाले एकचोटि भएभरको रुपियाँ हार्नुभएको थियो । कसरी आमासँग झगडा गरेर, कराएर, पिटेर कानको सुनसमेत झिकेर लैजानुभयो ।

लालको सारा शरीर सिरिङ्ग जिरिङ्ग भइरहेको थियो ।

आमा भन्दै गई: कसरी त्यो पनि हार्नुभयो । घरमा रुन्चे मुख लाएर आउनुभयो । आमाले सम्झाई: अब मुख अँध्यारो पारेर,रोएर के गर्नु ? हार्ने हारिसक्यो । आमाले लक्ष्मीपूजालाई सरजाम किनेर ल्याउनु भनेर लुकाइराखेको २ रुपियाँ बालाई दिई: पूजासरजाम किनेर ल्याउनु भनेर । त्यो रुपियाँ लिएर कसरी लाललाई कुममा राखेर लैजानुभयो । पूजासरजाम नकिनी जुवा खेल्नुभएर फेरि सुन ल्याउनुभयो । पचास रुपियाँ जित्नुभयो । कसरी बाले दङ्ग हुँदै खुशीले उफ्रदै भन्नुभएको थियो: यो लाल सारै छुकी रहेछ । यो पछि धनी हुन्छ ।

लालको हृदय खुशीले नाच्न लाग्यो र

अहिले नै साथीलाई छुकी भनेर प्रमाणित गर्न उकुसमुकुस लाग्यो । आमाले लामो सास फेरेर आँखा चिम्ली । लाल बाहिर हिँड्यो ।

भोलि भयो । जुवा फुक्यो । चारैतिर लालसाको साम्राज्य छाएको थियो । खूब मज्जा थियो । चारैतिर ताजगी थियो, रमाइलो थियो । हल्लागुल्ला, सोरगुल क्या मज्जाको । बजारमा ठेल्लमठेल्ला मान्छेहरू थिए । पसलेलाई बेच्ने फुर्सद छैन । कुनै पसलेको पनि हात खाली छैन हिँड्ने मान्छेहरू खाली कहाँ थिए र । कसैको हातमा खानेकुराको पोका, कसैको हातमा फलफूल, कसैको हातमा रुपियाँपैसाको लक्कु, कोही मोलतोल गर्नमा असीम आनन्द लिइरहेका थिए ।

लाल बिहानदेखि नै बजार घुमिरहेको थियो । कहिले जुवा हेर्दथ्यो । एक त जितौरी पाउने आशा, अर्को कौडी र रुपियाँपैसाको हल्लागुल्ला छेडेर निस्केको सङ्गीतमा आनन्द लुटिरहेको थियो । अहो, कति कति रुपियाँ, फेरि हलवाइपसल पनि कति । फेरि कति मिठाइको थुप्रो, कति किसिमको नामै लिन गाह्रो, पसलका बाहिरसम्म रासका रास थुपारिराख्या देखेर लालले विचार गऱ्यो□कसले मात्र खाने होला । यतिका जम्मै सिद्धिएला ?

सबै घरमा मिठाइको बास आउने, यसरी आउने कि सास लिन गाह्रो । फलफूलका पसलमा अर्कै किसिमको झकिझकाउ । केराका काँगियोका रास, ठूलोठूलो डल्लो भोगटे, हरियो चाक्सी, बिमिरा इत्यादिले रङ्गाएको थियो ।

लाल घुम्दा□घुम्दै आ□नो टोलमा आइपुग्यो । आ□नो डेराको घरतिर हेर्छ त एक जना दुई हातमा दुई पोक्का लिएर घरभित्र घुस्यो ।

उसको मन एकदम माथि आयो । दङ्दास भएर डेरातिर दौड्यो । आमा सुतेकी त्यही छिँडीमा हेऱ्यो । केही छैन । कोही छैन । त्यही निराशामय विवश शान्ति । ऊ निस्तब्ध भयो । आमा मुखसुख छोपेर पल्टिरहेकी थिई । आमालाई सोध्ने साहस भएन । त्यसै बखत माथिबाट तल ओर्लिरहेको भऱ्याङको आवाज आयो । फेरि घरपट्टिनी कराएर भनिरहेकी थिई □खोइ सिन्दूर त छँदै छैन लौ । टीकाको बट्टा खोइ ? आफू कहाँ जुवा खेलेर अन्मरिरहेछ । तपाईलाई बिनासित्ति दुःख दिएर ।”

लाललाई अहिले लाज लाग्यो र आमाले थाहा नपाउने गरी सुटुक्क बाहिर निस्किन खोज्यो त्यसै बेला आमाले बोलाई “लाल ।”

लालले झर्केर भन्यो□ “किन ।”

आमाले सरक्क घुम्टो झिकेर भनी “तँ अघिदेखि कहाँ ?”

लालले त्यस्तै स्वरले जवाफ दियो□ “कहाँ कहाँ ?”

“आमा बिरामी भएकी, तँलाई वास्ता छैन । पानी अलिकति दिने मान्छेसम्म कोही छैन ।”

“के त ?” लालले जोसिलो भएर भन्यो “हामीलाई बजार हेर्नपर्दैन ?”

“अँ ।”

“मिठाईको थुप्रो हेर्न मन लाग्दैन ?”

“अँ ।”

"जुवा हेर्न मन लाग्दैन ?"

"अँ ।"

अनि बादलको पर्दा उधारेर चन्द्रमा मुस्कुराएझैँ गरी मन्द मुस्कुराहट मुस्कुराएर भनी "त्यहाँ गएर तँ के पाउँछस् ? फुस्सा ।

खाइस् ? लौ भन् ।"

लाल स्तम्भित भयो । आमाले फेरि भनी "छैन ?" लाललाई बल्ल भोक लाग्यो । ‘तँलाई भोक लाग्या छैन ?'

केही बेरपछि लाल फेरि कोठाभित्र पस्यो र आउनासाथ सोध्यो "खोइ, सिपाही दाइ अझ आउनुभएको छैन ?"

आमा कोल्टे परेर भित्तातिर फर्किरहेकी थिई, भित्तैतिर फर्केर सुस्तरी भनी: "आउँछ । अहिले बेला भएको छैन, केको हत्तारो ।"

लाल केही बेरसम्म यसो उसो गरिरह्यो अनि बाहिर निस्क्यो ।

घण्टाभरपछि लाल फेरि आमाको खटियामा बस्यो र पश्चात्तापपूर्ण स्वरले भन्यो: "आमा, अलिकति पछि परेँ ।"

आमाले केही पनि बोलिन । लालले फेरि भन्यो: "एक छिनपछि परेँ । मानले पायो, मैले पाइनँ, हत्तेरी । कति दिया थाहा छ, आमा ? एक सुकी ।

आमाले व्यङ्ग्यभावले भनी: "बेस भयो त, तैँले पाइनस् ।

"होइन भन्या आमा, एकै छिनमात्रै पछि परेँ । नत्र पाइहाल्ने"

आमाले छोराको निर्दोषपूर्ण अनुहार एकटकसित ताकिरही । छोरो

आमा रिसाई भन्ने डरले जुरुक्क उठ्यो र "अब त म पनि ल्याउँछु आमा ।" भन्दै बाहिर निस्क्यो ।

गएको मात्रै थियो, कालो–नीलो अनुहार लिएर लाल डेराभित्र पस्यो । पस्नासाथ चिच्याउँदै भन्यो "आमा, आमा ।"

आमाले कुनै कुराको आशङ्काले मुख छोपिसकेकी थिई । लालले हडबडाउँदै भन्दै गयो: "आमा, सिपाही दाइ त पालोमा गयो ।"

आमा निस्तब्ध भई र भित्रभित्रै सास बन्द हुँदै गयो । आमाले बिस्तारै अनकनाउँदै भनी "अब के भयो त ?"

"सिपाही दाइ पालोमा गयो । अब कसले ल्याउँछ ?"

आमा "हूँ" गरेर चूप लागी । लाल आमाको त्यो छाँट देखेर निराश भइसकेको थियो । तैपनि आमाले छोपिराखेको घुम्टो तान्दै सोध्यो:"ल्याउँदैन त ? ल्याउँछ ।"

"नकरा जा, निद्रा आयो, म सुत्छु ।"

"भन्नुस्न, ल्याउँछ ?"

आमाले हृदय कडा पारेर भनी "ल्याउँदैन ।"

त्यस बेलासम्म लालको आँखा रातो भइसकेको थियो । रुन्चे स्वरले

भन्यो: "अब कसले ल्याउँछ ?" भन्दाभन्दै आँसु खसालेर रुन लाग्यो ।

"कसैले पनि ल्याउँदैन ।"

"हिजो किन भनेको त उसले ल्याउँछ भनेर ? किन छकाएको त ?"

आमाले घुम्टो झिकी र त्यसको छेउले आँखा पुछी, अनि नाकबाट चुहिन लागेको पातलो सिँगान भित्तामा पुछी ।

उसले सहानुभूतिको स्वरमा भनी:

"हाम्रो भाग्यमा कीरा परेको छ ।"

केही बेरसम्म लालको सुँकसुँकी त्यस कालकोठरीमा रोकिँदै फेरि चल्दै, रोकिँदै चल्दै, रोकिँदै बहन लाग्यो ।

गल्ली तथा मूलसडक सब चकमन्न उज्यालो थियो । घर□घरवाट घन्टीको आवाज आउन थाल्यो र पूजा सुरु भयो । केटाकेटीहरू आ□मा आ□मा मूलढोकामा लट्ठी लिएर फालचामा बलिरहेका दीपको रक्षा गरिरहेका थिए ।

लाल भाग्दै डेराभित्रै पस्यो । घडाङ्□घुडुङ् गर्दै डेराको ढोका बन्द गरेर आग्लो लायो । आमा झस्केर जुरुक्क उठी । बाहिर केटाकेटी एक गोल भएर कराइरहेका थिए□"लौ त त्यो बाहिर मात्रै निस्कोस्, यो लट्ठीले टाउको नफोडी छाड्दिनँ । त्यसको बाजेको सम्पत्ति चोरेर लगेको होला । तैंले के हेरिरहेको त, होइन यसो गरेसम्म .....?" इत्यादि बाहिरको सोरगुल मिहीन आवाजमा डेराभित्र पसिरहेको थियो ।

लालले केही नबोलीकन रातो सलाई बालेर चोरेर ल्याएको एउटा पाला बाल्यो । आमाले देखी दुईवटा पाला चोरेर ल्याएको रहेछ । उसले जङ्गिएर भनी "लाल, तेरो गाला, फोडूँ ?" लाल ङिच्च हाँसिरहेको थियो । दिक्क हुँदै फेरि भनी "त्यसो नगर्न, अर्काको चोरेर ।"

अझ पनि लाल केही नबोलेर इस्कोटको खल्तीबाट दुई□तीन किसिमका पोकाहरू झिक्न लागिरहेको थियो । आमा टोलाएर हेरिरही ।

अनि लाज मान्दै, अलि सशङ्क हुँदै, अलि डराउँदै लालले आमाको मुख पुलुक्क हेऱ्यो । आमा अझ पनि चूप भएर लालतिरै हेरिरहेकी थिई ।

"आमा, लक्ष्मीपूजा ।" लालले कराएर भन्यो ।

आमाले भनी "अँ ।"

लाल एकछिन रोकियो । नमालुम, फेरि किन मुन्टो फर्कायो । कुनामा राखिछाडेको मैलो थोत्रो काठको बाकसतिर गयो र सारा फुकायो । एउटा पोकामा दुइटा पेडा र एउटा लड्डु थियो, एउटा स्यानो पोकामा अलिकति अबीर । भित्तामा अडाइराखेको थाल झिक्तै राख्यो । खल्तीबाट किचिमिची भएको ओइलाएको फूल झिक्यो र अर्को भित्री खल्तीबाट पचन्नी र पाँच पैसा झिक्यो ।

पहिले पचन्नी र पाँच पैसालाई अबीरले रङ्गायो र बाकसमाथि राख्यो । फूल चढायो ।

आमा पुलुपुलु हेरिरहेकी थिई । एकछिन विचार गऱ्यो र यताउति हेऱ्यो । अघिल्तिर भएको पित्तलको कचौरामा पन्यूले ठोक्यो । ट्याङ□ट्याङ□ट्याङ । प्रार्थना गरेको व्यथित आवाज कोठामा अटेसमटेस गर्दै फैलन लाग्यो तैपनि आमा पुलुपुलु हेरिरहेकी थिई ।

लालले लाज मान्दै आमातिर नहेरीकन भन्यो "आमा । यसै होइन पूजा गर्ने ?"

लालले बलिरहेको दीपमा अर्को पाला ल्याएर जोड्यो । त्यो पनि बल्यो र कोठा झन् उज्यालो भयो । आमाको मुख पनि क्षणैमा झन् प्रदीप्त भयो र आमाका आँखाबाट दुई मोतीजस्ता दानाहरू गुड्केर गालाका ख्याप परेका खाल्डामा खसे ।

काली गण्डकीको हुरी

● डोरबहादुर विष्ट

आज ग्यामजो धेरै खुसी छ। मनमा निकै चञ्चलता लिएर फन्याकफुरुक गरिरहेछ । स्वास्नीसँग दुई–चार पटक ठट्टा पनि गरिसक्यो। छोराछोरीलाई प्यारो गरी बोलाउँदै छ । उसको भनी जिम्मा लागेको सानो छोरो नुर्पालाई विशेष प्यारो गरी खेलाइरहेछ। स्वास्नीले पनि उसलाई आज अर्थपूर्ण मुस्कान भरिएको अनुहार लिएर लोभिएको आँखाले बराबर हेरिरहेकी थिई । उसको हेराइले ग्यामजोको स्वाभिमानलाई धेरै नै भरोसा मिलेको थियो ।

जेठो दाजु छेवाङ व्यापारमा हिँडेको सात दिन भइसकेको थियो ।तर यसपालि माहिलो ङ्वाङ फिन्जु र साहिँलो टासीले पालैसँग घर नछोडेको हुनाले ग्यामजोले आजसम्म स्वास्नीसँग एकान्तवासको मौका पाएको थिएन। आज बल्ल निकै लामो प्रतीक्षापछि सिङ्गै दिन उसको अनि सिङ्गै रात पनि उसको हुने भएको थियो।

अधिराज्यको अधिकांश भागमा बर्खा लागेको बेला भए पनि त्यो चट्टानी मरुभूमि भएको मुस्ताङ जिल्लाको माथिल्लो भागलाई बर्खाले उति असर पार्दैनथ्यो । यहाँका चौरीहरूलाई सधैं नै हिमाली खोँचको माथिमाथि भीर र चौरहरू खोजी हिँड्नुपर्छ । यसरी जाँदाजाँदै एक साता वा त्योभन्दा बढी समयका लागि चौरी चर्न पुग्ने घाँस भएका ठाउँमा पुगेपछि चौरीलाई त्यहीँ छाडेर गोठालाहरू घर फर्कने गर्छ न् । त्यसैले टासी पनि बराबर घर फर्किरहेको थियो । टासी नफर्केको दिनमा जहिले पनि गाउँ नजिकैको गुम्बाबाट माहिलो जानू ङावाङ फिन्जु घरमा सुत्न आउने गर्थ्यो । त्यसैले विचरा ग्यामजोका चन्चल तृष्णाहरू प्रत्येक दिन उठ्दै बस्दै गरिरहेका थिए । यसपालि छेवाङले उसलाई नुन खेपमा जान पनि दिएको थिएन । नत्र झोपा लिएर नुन लिन ल्होमन्थाङ (मुस्ताङ) र नेचुङसम्म जाने उसको विचार थियो। त्यसो गर्न पाएको भए घरका समस्याहरूले उति पिरोल्न पाउने थिएनन् ।

स्थानीय परम्परा अनुसार एउटा परिवारमा जतिसुकै छोरा भए पनि जेठोले मात्र विधिपूर्वक विवाह गरी ल्याउने चलन छ । अनि उसले घर

थामी बसेसम्म पारिवारिक सम्पत्ति सबैमा विवाहिता दम्पतीको एकलौटी हक हुन्छ । बाँकी सबै भाइहरू संयुक्त परिवारमा बसी सम्पत्ति, स्वास्नी तथा छोराछोरीमाथिको पैतृक हकमा साझेदार हुने चलन छ । कुनै भाइले अलग स्वास्नी ल्याउने रहर गऱ्यो भने उसले पैतृक सम्पत्तिमा दाबी गर्न पाउँदैन । त्यस्ता मानिसहरू धेरैजसो गाउँ छोडी अन्त वसोवास गर्न जान्छन् ।

धेरै जना दाजुभाइ हुने परिवारमा पालैसँग भिन्नाभिन्नै काम बाँडी बाहिर डुल्नुपर्ने हुनाले सबै दाजुभाइ एकै समयमा घरमा उस्तो रहँदैनन् । सबैले एकोटा काम समालेर हिँड्ने र एक भाइले घरमा हेर्ने गर्नाले पालैसँग स्वास्नीको साथ रहने दिन सबैको आउँछ । तर यसपालि धेरैसम्म ग्यामजोले चाहेको बेला उसको पालो आएको थिएन ।

छेवाङ व्यापारमा र टासी चौरी गोठमा हिँडेका बेला अनि डावाङ फिन्जु गुम्बामा सुत्ने दिन संयोगले ग्यामजो घरमा रहेछ भने त्यो दिन एकलौटी हक उसको हुन्थ्यो। आज पनि बिहान त डावाङ फिन्जु घरमा देखिएको थियो । दिउँसो कसरी हो कुन्नि स्वास्नीसँग झगडा गरेर उसलाई सराप्दै गुम्बामा फर्केको थियो । त्यसैकारणले भरे राति ऊ घरमा सुत्न आउने सम्भावना बिलकुलै थिएन ।

डावाङ फिन्जुसँगको झगडापछि एकछिनसम्म अँध्यारो अनुहार लगाए तापनि ऊ गुम्बातर्फ हिँडेपछि पेम्फुटीले मुस्काएर ग्यामजोलाई छड्के आँखाले हेरेकी थिई । मानौँ इसाराले ऊ यही भनिरहेकी थिई धेरै समयपछि आज कान्छो लोग्नेको मयालु अँगालोमा बाधिन पाउने खुसीयालीको दिन हो । त्यस्तो सानो कुरामा सित्तै पनि निहुँ खोजिरहने रिसाहा माहिलो लोग्नेसँगको झगडाले उसलाई पिरोलिरहन सक्छ र ?ग्यामजोको जवाफी मुस्कानले पनि यस्तै भनिरहे जस्तो भान हुन्थ्यो दाजुको घुर्कीले तिमीले डराउनु पर्दैन । म तिम्रो साथ रहेसम्म कुनै पनि दाजुको घुर्कीदेखि तिमी किन डराउने ?

सरल तथा धैर्यशील पेम्फुटी ग्यामजोको धेरै माया गर्थी । कर्तव्यले उसलाई सबैप्रति बराबर माया बाँड्न सिकाउँथ्यो । ऊ व्यवहारमा त्यसै गर्न कोसिस गर्थी । अनि विवाहमा विधिपूर्वक उसको निधारमा नौनीको टीका लगाइदिएर ल्याउने जेठो हुनाले छेवाङको ऊ सबैभन्दा बढी अदब राख्थी । तर उसको हृदय ग्यामजोको लागि जति फराकिलो र कोमल बन्न सक्दथ्यो त्यति अरु लोग्नेको लागि कहिल्यै बन्न सकेको थिएन ।

पेम्फुटीले ग्यामजोलाई एउटी स्वास्नीको माया मात्र होइन आमाको ममता पनि दिएकी थिई । ऊ स्वास्नीको रूपमा त्यस घरमा पस्दा ग्यामजो केवल सात वर्षको थियो । अरू लोग्ने नभएको बेला पेम्फुटीले उसलाई आ□मो न्यानो अँगालोमा च्यापेर सुत्ने गर्थी । ग्यामजो पनि उसको फराकिलो अँगालो र भरिलो छातीमा टाँसिएर सुत्न पाउँदा आमाको ममतालाई बिर्सन्थ्यो। बालखै छँदा मरेको

आमाको मायाबाट ठगिएको ग्यामजोलाई पेम्फुटीले आमाको माया बिर्साएकी थिई । जब उसको उमेर पुग्दै आयो त्यस बेला पेम्फुटीले नै ग्यामजोलाई आइमाई र लोग्नेमान्छेका बीच कायम हुने एक अर्काको स्नेहमा भिज्न भिजाउन सिकाएकी थिई । आफूभन्दा चौध वर्ष कान्छो लोग्नेलाई केटाकेटीबाट युवक र अनुरागी बैसालु लोग्नेको थान्कोमा पुऱ्याउने उसको धेरै वर्षको परिश्रम उसका हृदयका ममता र तिर्सनाहरूले ओतप्रोत भएका थिए । त्यसरी ग्यामजोको सुख सन्तुष्टिसँग उसको जिउनुको अधिकांश भाग गाँसिएको थियो ।

चारै जना दाजुभाइप्रति बराबरी माया, स्याहार तथा रेखदेख बाँड्न खोजेर पनि कति कोमलताका कोसेलीहरू पेम्फुटीले आफ्नो हृदयको अन्तरकुन्तरमा लुकाई ग्यामजोको लागि मात्र सँगालेकी हुन्थी । त्यसैले आजको जस्तो दिन भेट्टाएको बेला बितेका दिनका न्याम्रोपनहरू सबै मेटिने गरी ग्यामजोलाई ऊ मायामा चुर्लुम्म डुबाइदिन्थी र आज पनि ऊ त्यस्तै प्रयास गरिरहेकी थिई ।एक चोटि उसले ग्यामजोको विचार लिन खोजी । "ग्यामजो, अलिकति गोकपा (जङ्गली लसुल) खोजेर ल्याइदिने भए म आज मीठो हुने गरी ग्येथुक बनाउँछु । भरे बेलुका ग्येथुक खाउँ ।"

"ओहो त्यसरी मीठो खान दिने भए म गोकपा जति भए पनि ल्याइदिउँला । मैले अस्ति भोपा चराउन जाँदा एक ठाउँमा हरियो गोकपा देखेको छु ।" ग्यामजो दाँत जम्मै देखाएर हाँस्यो । पसिनासँग मिसिएर कालो मयलले गाला र चिउँडोदेखि डोरा पार्दै लगेर धमिल्याएका ओठहरू र हाँस्दा ओठले छोडेका राता गिजाहरू रसाएको पेम्फुटीले देखी । आत्मसन्तुष्टिले उसको छाती खँदिलो भए जस्तो लाग्यो । पेम्फुटी भित्ताको दराजकोभाँडा पुछ्दै तर लगाउँदै गर्न थाली । ग्यामजो चाहिँ नाकमा लत्रिन थालेको सिँगान हातले पुछेर भित्तामा दल्दै उठ्यो ।

पेम्फुटी घरबढार्न थाली । ग्यामजो पानी लिन गयो । पानी लिन जाँदा बाटाभरि ऊ प्रफुल्ल रह्यो । गीत गाउँदै गयो। खोलातिर झर्ने घुम्तीको बैंसको रूखमुनि पुगेर एकपटक नाचको चालले खुट्टा बजार्दै घुम्यो ।"एक, दुई, तीन, एक, दुई, तीन, चार, पाँच, छ, सात, आठ, नौ ।" यस बेला उसको मन बालखको जस्तो थियो । ज्यादै चञ्चल । खुशीले उन्मत्त ।

फेरी पनि ऊ गाउँदै ओर्ल्यो । "सो... ओ... हो... याला.... सो" अनि भुइँमा खुट्टा बजाऱ्यो, "खोसे, खोसे, खो...से । खोसे, खोसे खो...से ।" खोलामा पुगुञ्जेल पनि ऊ मस्त नै रह्यो ।

खोलाको छेउमा पानी थाप्न बनाएको काठको धारोमा पुगेर मुख हात धोयो। अगिल्तिर लत्रेको कपालको चुल्ठो टाउकोमा एक फन्को घुमाएर रातो धागोको फुर्का झुण्डिएको टुप्पो निधारमाथि घुसाऱ्यो ।

आज उसले स्वास्नीलाई माया गर्नुपर्छ । उसले चाहे जति, लिनसके जति माया खन्याइदिनुपर्छ । मायाको अविरल धारा बगाएर चुर्लुम्म डुबाइदिनुपर्छ । आफूभन्दा बूढी स्वास्नी भई त के भयो, उसको माया बूढो भएको छैन । तरुनी भनाउँदी सार्कीडोमा यौवन उन्मत्त छ । नखरा गर्न जान्दछे । तर पेम्फुटीको विवेकपूर्ण गहिरो माया र सरलतापूर्ण स्वच्छ व्यवहारका दाँजोमा उसको उत्ताउलोपना ज्यादै फिका र सस्तो ठहर्छ । तर सार्कीडोमाले पनि ग्यामजोलाई कम माया दिएकी होइन । गाउँका दुई□चार जना ठिटाहरूले धूमधाम गरी कराउँदा पनि वास्ता नगरी ऊ ग्यामजोको एकलौटी मायामा लपेटिन चाहन्थी । ग्यामजोले पनि समयसमयमा उसलाई लोभ्याइरहेको थियो । बीचबीचमा ऊसँग रात बिताउने गर्थ्यो । खास गरी दाजुहरू घरमा जम्मा भएको बेला उसको उद्विग्न हृदय तथा चुलिएको जवानी दुबैलाई सम्हाल्न ऊ सार्कीडोमाकै सहायता लिन पुग्थ्यो । त्यसरी गएको बेला उसले कहिले पनि ग्यामजोलाई निराश तुल्याएर फर्काएकी थिइन । त्यो गुन ग्यामजोले राम्ररी सम्झिराखेको थियो । हुन त उसले प्रत्येक पटक गाली र घुर्कीले नै ग्यामजोको पहिलो स्वागत गर्ने गर्थी । तर त्यो हतियारलाई सन्तुलित सीमाभन्दा बढी कहिल्यै प्रयोग गरेकी थिइन । त्यसैले त्यो नियमित विधिपूर्वकको क्रियालाई ग्यामजोले झर्को नमानी स्वीकार गरिसकेको थियो ।

धाराबाट पानी लिएर ग्यामजो घर फर्कंदा पेम्फुटीले गहुँको मैदा मुछ्न ठीक पारिसकेकी थिई । त्यसमाथि दुईओटा कुखुराको फुल फुटाएर हालेपछि ऊ पिठो मुछेर डल्लो पार्न थाली । ग्यामजोले भित्ताको ठूलो रोटी बेल्ने फल्याक भुइँमा उत्तानो पारेर सुतायो । अनि आ□मो बक्खुको बाहुलाले एकपल्ट पुछ्यो । पिठो डल्लो पारिसकेपछि पेम्फुटीले त्यसै फल्याकमाथि राखेर ठूलो रोटी बेल्न थाली । ग्यामजो गोकपा खोज्न निस्क्यो । फल्याकभरि पारेर बेलिसकेको ठूलो रोटीमाथि अलिकति पिठो छरेर मुसार्दै फुम्रो पारेपछि पेम्फुटीले त्यसलाई बेरेर लामो मुठा पारी, अनि एक छेउबाट एउटा स्याँगीले काट्दै लामालामा ग्येथुक(नुडल) तयार पारी । भुजुङ्गोमा पानी तताएर ग्येथुक पाकुन्जेल ग्यामजो एक मुठी हरियो गोकपा लिएर आयो । त्यसलाई काटेर सानो सानो टुक्रा पारेपछि अगेनुमाथि झुण्डिरहेको एउटा ठूलो साँप्रो झिकेर ग्यामजोले सुकुटीको मसिनो टुक्रा काट्यो । पेम्फुटीलेअलिकति नुनखोर्सानी पिँधी । बाहिर साँझ पर्‍यो । खेल्न गएका छोराछोरी जम्मा भए । खेल्नु के थियो र, एउटा सानो डोको लिएर दाउरा खोज्ने खेलमा गएका थिए । अलिकति सुकेका जरा, धूपीको एक□दुइओटा हाँगा र केही बैँसका पातहरू बटुलेर ल्याएका थिए ।

पेम्फुटीले सबैका लागि एकेकोटा फराकिलो प्यालामा अलिकति थुक्पा,

त्यसमाथि सुकुटीमासुका टुक्रा,त्यसमाथि गोकपाको भुरा अनि सबभन्दामाथि नुनखोर्सानीको धूलो छरेर हातहातमा थमाइदिई । अनि दराजमा रहेको एउटा काठको भाँडोमा एक मुठा खोज (चपस्टीक) झिकेर सबैलाई दुई–दुईओटा दिई । अन्तमा आफ्नो भाग लिएर सबैको साथ ऊ पनि खान थाली । आजको यो फर्मायसी खानामा सबै मग्न थिए । केटाकेटी रमाएका थिए ।

तर पेम्फुटीको लागि यो विशेष सन्तोषको बेला थियो । त्यसैले उसको ध्यान आज आफू खानमा भन्दा ग्यामजोलाई खुवाउनमा तल्लीन थियो । उसले कति मीठो मानेर खाएको भनी उसको मुखमा हेर्दै थिई । तल कसैले ढोका खोलेको आवाज आयो । ग्यामजोले कान थाप्यो । पेम्फुटीले आँखा गाडेर ग्यामजोको अनुहारतिर हेरी । एकैछिनमा भऱ्याङ उक्लेको आवाज आयो,' थप ... थप थप' गरेर । अनि भऱ्याङको टाउकोछेउको छेकाबाट देखा पऱ्यो छेवाङ । घरको मालिक । आफ्नै घरमा साँझमा आइपुगेको घरको मुख्य मानिस। पेम्फुटीको लोग्ने, ग्यामजोको दाजु र केटाकेटीका बाबु । तर यस बेला ऊ चोर जस्तै कुबेला, कुठाउँ तथा कुसाइतमा आइपुगेको थियो । उसलाई देखेर ग्यामजोको अनुहारमा आवेश, पेम्फुटीको अनुहारमा थकाइ र नैराश्य फैलियो ।

पेम्फुटीले पहिले सोधी, "किन हँ ? के भयो ?"

"झोपाहरू टुकुचेमा छोडेर आएको ।" छेवाङले बिस्तारै भित्र पस्दै जवाफ दियो ।

"भारी केही पाइएन ?" ग्यामजोले सोध्यो ।

"अँहँ । नुन लिन ढाक्रे आएकै छैनन् । चामल एक गेडा पनि छैन । मलाई त हन्हन ज्वरो आयो । त्यसैले फर्कें ।"

"केही खाएको छैन होला ...?" पेम्फुटी आफ्नो हातको प्याला र काखको छोरो नुर्पालाई भुइँमा राखेर उठी । अर्को भाँडो फिकेर त्यसमा खाना हालेर अगेनुछेउको सानो होचो टेबिलमाथि राखिदिई । यतिन्जेल घरको मूल मानिस बस्ने पिर्काबाट आफू हटी टेबिलबाट प्याला हटाई ग्यामजोले दाजुको लागि ठाउँ खाली गरिदिइसकेको थियो । छेवाङ आएर त्यही बसी चुपचाप खान थाल्यो । उसको अनुहार रातो र ज्यादै थाकेको देखिन्थ्यो। अगेनोमा बलेको आगोको उज्यालोमा उसको निधारको पसिना टल्केको पनि प्रस्टै देखिएको थियो । सबै जना उसलाई हेर्न थाले । अलिकति खाना खाइसकेपछि उसले भन्यो, "मलाई ज्वरो आएको तीन दिन भयो । घट्ला भनेर पर्खेको, घटेन । टुकुचेमा रामप्रसाद तुलाचनको घरमा सुतेको रातभरि कामज्वरो आएर कम्प छुटेपछि सुत्नै सकिन । अनि आज विहान सबेरै उठेर झोपालाई खोलापारीको भीरमा चर्न छोडेर हिँडेको ।"

"झोपा हराउँदैन ?" पेम्फुटीले

सोधी । "रामप्रसादलाई याद गरिदिनु भनेर आएको छु ।"

पेम्फुटीले ग्यामजोको मुखमा हेरी, ग्यामजो कतै नहेरी खाइरहेको थियो ।

"म त जान सक्दिन । भोलि बिहान सबेरै उठेर ग्यामजोले जानुपऱ्यो ।" ग्यामजोले खाइसकेर कसैसँग नबोली आफ्नो हातको भाँडो चाट्दै उठ्यो । अनि भाँडो र चपस्टीक दराजमा राखेर भित्ताको बाकस खोतल्न थाल्यो । मुक्तिनाथको मेलामा एक जना मनाङेसँग लिएको तीन सेलको एउटा टर्च थियो, त्यसलाई खोकिलामा हालेर ऊ सरासर घरबाट निस्क्यो । पेम्फुटीलाई ज्यादै न्याम्रो लाग्यो, तर उसले केही भनिन । छेवाङलाई नरमाइलो लाग्यो, तर उसलाई ज्वरोले मिच्दै लगेको थियो । ग्यामजो रिसाएको थियो, तर रिसलाई बलैले दबाएको थियो उसले ।

ग्यामजो तल ढोकाबाट बाहिर निस्कँदा पेम्फुटी कराई, "उवाको सातु अलिकति छ है, ग्यामजो । बाटोका खाजालाई लगे हुन्छ ।" उवा भुटेर बनाएको सातु चियासँग मुछेर खान ग्यामजो निकै मीठो मान्थ्यो । तर यस बेला ग्यामजो बोल्दै नबोली गयो । ऊ एक झोँकमा हिंड्न थाल्यो । पारा गाउँभन्दा केही तल पुगेपछि एउटा घुम्ती आउँ छ । त्यहाँदेखिको बाटो कालीगण्डकीको खुला डोलबाट ओरालो लागेको हुनाले हुरीले हान्ने ठाउँमा पर्छ ।कागबेनीतिर घुम्ने बेलाको भन्ज्याङको बाटो हिँडेको कोही पनि मानिसले कालीगण्डकीको हुरीलाई जिन्दगीभरि बिर्सन सक्ने कुरा होइन । त्यो ओरालोमा परेको बेला बलियो मानिसलाई समेत हुरीले पेलेर भित्तामा टाँसिदिन खोज्छ । केही गरी लड्यो भने सितिमिति मानिस एक्लै उठ्नै सक्दैन । भटमासका गेडा जत्रा बालुवाका टुक्राले हानेर मुखभरि चस् चस् घोच्न थाल्छ । तर ग्यामजो यस बेला आफ्नै हृदयभित्रको हुरी थाम्नमा व्यस्त थियो, त्यसैले कालीगण्डकीको हुरीको पर्वाह नगरी ओरालो झर्न थाल्यो । त्यहाँ ढुङ्गाका निकै अप्ठेरा खुड्किलाहरू थिए । बत्तीको उज्यालोमा त्यो बाटो फटाफट् हिँड्न सम्भवै थिएन । त्यसमाथि बालुवाले नाक, मुख, आँखा, घाँटीमा हान्न थाल्यो । चिसो बढ्दै आयो । ग्यामजोको रिस र जोस शान्त भयो । अनि विचार गर्न थाल्यो । यस्तो रातमा कसरी त्यति लामो बाटो लाग्ने । रिसको झोँकमा त्यसै हिँडेर कसरी काम बन्छ । त्यसैले त पेम्फुटी उसलाई बराबर भन्थी, "ग्यामजो धेरै रिसाउँछ, कुन दिन एउटा ठूलो खाल्डोमा खस्छ ।"

ग्यामजोले ठान्यो, ठीकै त हो नि उसले भनेको । यस्तो रातमा हिँड्दा गण्डकीमा खसे के गर्ने । यसरी रातमा हिँड्नु ठीक होइन । जेसुकै होस् भोलि बिहान जानुपर्ला । यस्तो सोचेर ऊ बिस्तारै गाउँतर्फ फर्क्यो । अनि दोबाटामा आइपुगेपछि सरासर सार्कीडोमाको घरतिर लाग्यो ।

छाउपडी

• तेजप्रकाश श्रेष्ठ

"आमा...!" म चिच्याएँ बेजोडले ।

रातको चकमन्नता छताछुल्ल भयो । लाटोकोसेरोसमेत तर्सिएर फट्फटाउन थाले । म एक्लै एकान्त छाउगोठमा सुतेकी थिएँ । छाउगोठमा अरू को हुन्थे र !

चकमन्न रात ! म निदाउन मात्र लागेकी थिएँ अकस्मात कसैले मलाई थिचेझैँ लाग्यो । म झस्किएँ । म छट्पटाउन थालेँ, के कसो भएको हो मैले भेउ नै पाउन सकिनँ । मैले आँखा खोल्न खोजेँ । अँध्यारोमा अस्पष्ट डरलाग्दो भूतेछाया अमफूमाथि घेप्टिएको देखेँ । म चिच्याएँ तर मेरो चीत्कार कसैले सुनेनन् । सुनुन् पनि कसरी ? एकान्तको छाउगोठको एक्लो आवाज कसरी सुनियोस् । सुनिए पनि कसले वास्ता गर्ने र ? म छटपटाई रहेँ । उन्मुक्ति खोजिरहेँ तर निरर्थक !

त्यसले मलाई फुत्कनै नसक्ने गरी जिउमा अठ्याइसकेको थियो । म झन् आत्तिएँ । म बल गरेर फुत्कन खोजेँ । चिच्याउन खोजेँ । "चुप चुप" भन्दै त्यसले मेरो मुख थुन्न बल गरिरहेको थियो । मेरो जिउमाथि त्यो भद्दा छाया सल्बलाउन लागेको थियो । त्यसले एक हातले मेरो तल्लो अङ्ग उदाङ्गो पार्न खोजिरहे झैँ लाग्यो । अन्ततः उसले के गऱ्यो, कसो गऱ्यो ? म पीडाले छट्पटाएर बेहोसभएँ ।

होसमा आउँदा त्यो छाया त्यहाँ थिएन । मेरो सारा जिउ दुखिरहेको थियो । मेरो पिसाव फेने ठाउँ भत्भती पोलिरहेको थियो । म उठेर बसेँ । जिउ फतक्कै गलेझैँ लागिरह्यो । मेरो जाङ्मा च्यापच्याप लागेझैँ लाग्यो । लेसिलो वस्तु बगिरहेझैँ थियो । गोठभित्र अझैँ अँध्यारै थियो । केही देखिरहेकी थिइनँ । टुकी बाल्ने पनि होस रहेन । डर र चिसोले थर थर कामिरहेकी थिएँ । भूत हो कि मान्छे हो ? म ठम्याउन सकिरहेकी थिइनँ ।

बिहान उज्यालो भएपछि देखेँ मेरो घाँघर त रगतले निथ्रक्क भिजेको रहेछ । रगत आउन अझैं छोडेको थिएन । म झन् आत्तिएँ । कसलाई के भन्ने ? छाउपडी गोठतर्फ को नै आइपुग्थ्यो र ! मेरो बिजोक भइसकेको थियो । छाउपडी हुनेलाई अँचेट्न राति यसरी कालो भूत नै आउने पो हो कि ? म के बुझ्थेँ र ! बिहानको खाना लिएर रूपा दिदी बल्लतल्ल आई । उसैले त मलाई अस्ति यस छाउगोठमा छोडेर गएकी

थिई डराउनु पर्दैन भन्दै ।

केही दिन त भो म तेह्र वर्षकी भएकी । अस्ति मलाई साऱ्है पेट दुखेथ्यो । मैले सहनै सकिनँ । पिसाब चुहिए झैं लाग्यो । पिसाब फेर्न लाग्दा रातो लेसिलो झोल बगेको देखेँ । घाँघर पनि भिजेझैँ लाग्यो । के भयो मलाई ? म आत्तिएँ । अनि आ[illegible]मो कोठामा गएर धेरै बेरसम्म कुक्रुक्क बसिरहेँ ।

"के भयो एई गङ्गे ?" रूपा दिदीले सोधी । म केही बोलिनँ । मेरो तर्सिएको अनुहार देखेर रूपा दिदीले नजिकै आएर फेरि मलाई सोधी ।

"मलाई पेट दुख्यो ।" पिसाब फेर्ने ठाउँबाट.......।" मैले सुस्तरी भन्न खोजेँ ।

"के पिसाब फेर्न...... ? रगत आयो कि क्या हो ?" रूपा दिदीले मलाई कोट्याउँदै सोधी । म लाजले भुतुक्कै भएँ । मेरो बोली नै फुटेन, टाउको हल्लाएर हो भन्ने सङ्केत गरे ।

"तिमी त छाउपडी भइछौ । म आमालाई खबर गर्छु ।" यति भन्दै रूपा दिदी आमालाई बोलाउन दौडी ।

"लौ लौ रूपा, छिटो बहिनीलाई छाउगोठ लगिहाल त ।" आमाले आउनासाथ भन्नुभयो । रूपा दिदी मलाई हिँड् हिँड् भन्दै अगाडि बढी ।

"छाउपडी ! के हो छाउपडी भनेको ? छाउगोठमा किन जाने ? मलाई डर लाग्छ !" मैले प्रतिकार गरेँ ।

"छाउपडी हुनु भनेको नछुनु हुनु हो । त्यसबेला कसैलाई छुनु हुँदैन । पहिलोपल्ट छोरामान्छेहरूको मुख नै हेर्नुहुन्न एघार दिनसम्म, छुनु त परै जावस् । पाप लाग्छ । छोइएका छोरामान्छेलाई त विछुक पनि लाग्छ । अझ दशा नै लाग्छ भने पनि हुन्छ । बरु अर्को महिनादेखि चार पाँच दिन मात्र बारे पुग्छ । ल जाउ दिदीसँग छाउगोठ," आमाले भन्नुभएको थियो ।

"लौ हिँड !" रूपा दिदीले मलाई भनी । घरभन्दा अलिपरको खोरजस्तो "छाउपडी" गोठमा लिएर आई । हो त, आमा, काकी र दिदीहरू पनि कहिलेकाहीँ यस गोठमा एक्लै आएर बस्थे । किन बसेका होलान् भनेझैँ लाग्थ्यो मलाई ।

"लौ अब तिमीले एघार दिनसम्म यहीं बस्नुपर्छ । खाने र सुत्ने पनि यहीँ हो । कुनै छोरामान्छेको मुख नहेर्नु, कसैलाई नछुनु । हामी तिम्रो खाना यही ल्याई दिऔँला । नडराई बस ।" दिदी सम्झाएर फर्केर गएकी थिई ।

मलाई कस्तो कस्तो लाग्यो । यस्तो खोरमा यत्रो दिन एक्लै कसरी बस्ने होला ? किन बस्नुपरेको होला ? मैले ठम्याउन सकिनँ । म अन्यौलमै बसिरहेँ । दिनभर म त्यहीं कसैले नदेख्ने गरी बसिरहेँ । झमक्क साँझ पर्न आँट्यो । मलाई नरमाइलो लाग्न थाल्यो । दिक्क पनि लाग्यो । साँझपख आमा र रूपा दिदीले ओछ्याउनका लागि केही परालको धुस्नो, एउटा थाङ्नाको ओड्ने र केही खानेकुरा ल्याइदिए । यो देखेर मलाई घुरू घुरू रून मन लाग्यो । किन यस्तो हेलाँ गरेका होलान् मलाई । हिजोसम्म आमाकै काखमा सुत्न पाउँथेँ आज यस्तो गोठमा सुत्नुपर्ने भयो । अब कसरी सुत्ने होला यस्तो धुस्नोमा

त्यो पनि एक्लै । म रून थालेँ ।

"लौ लौ किन रुन थालेकी ? न रोऊ । यो खाना खाऊ र राम्ररी यहीं सुत ! डराउनु पर्दैन ।" आमाले भन्नुभयो । रूपा दिदी पनि डराउनु पर्दैन भनेर तुरुन्तै फर्की । मलाई झन् रुन मन लाग्यो । आमाहरूलाई सामान्य लागे पनि म एक्लै त्यहाँ बस्न डराइरहेकी थिएँ । आमा पनि कस्ती निर्दयी । कसरी बस्ने होला एक्लै यस्तो ठाउँमा ? म छट्पटाएँ । त्यस रात मैले न खान सकेँ, न त निदाउन नै सकेँ । खाना पनि कस्तो सेलाएको, निल्नै गाह्रो भयो । डर र जाडोले गर्दा एकै डल्लो भएर त्यो फोहर गोठभित्र गुट्मुटिएर बसिरहेँ ।

मेरो पहिलो रात अनिँदो नै बित्यो । दोस्रो रात पनि राम्रोसँग निदाउन सकिनँ । तर आजको रात.... ! मैले आफूलाई थाम्न सकिनँ । म क्वाँ क्वाँ रुन थालेँ ।

म रोएकी देखेर दिदीले सोधी "के भयो ? किन रोएकी ?"

मेरो भक्कानै छुट्यो । म क्वाँ क्वाँ रोइ मात्र रहेँ । म लाटी भइसकेकी थिएँ । बोल्नै सकिनँ । दिदी झन् अचम्ममा परी । मैले बिस्तारै रगत लत्पटिएका घाँघरको फेरो देखाएँ ।

"अहो ! धेरै रगत पो आएछ । नआत्तिऊ । पहिलोपल्ट यस्तै हुन्छ ।" दिदीले सहजरूपमा भनी । मैले बुझ्न सकिनँ पहिलोपल्ट छाउपडी हुँदा यस्तो हुन्छ वा कालो छायाले रातमा आफूलाई अचेट्दा यस्तो हुन्छ ?

"दिदी ! आज राति...।" म हिच्किचाउँदै भन्न खोज्दै थिएँ ।

"के आज राति ?" दिदीले ट्वाल्ल परेर मलाई हेर्नथाली ।

"एउटा कालो छाया आएर मलाई अँचेटेर मुख थुनिदियो । त्यसले के के गर्‍यो के के ! म त बेहोसै भए । अनि पो यस्तो रगत आयो । सार्‍है दुखेको छ दिदी, मलाई ।" मैले रुन्चे स्वरमा बिस्तारै भनेँ ।

"हँ ! कालो छाया आयो रे ! कस्तो छाया ?" रूपा दिदी झस्की ।

"भूत थियो कि कुनै मान्छे थियो, कुन्नि !" मैले आँत्तिदैँ र डराउँदै भनेँ ।

"हँ, भूत ! कतै तिमीले सपना त देखिनौँ ?" रूपा दिदीले झकँदै सोधी ।

"साँच्चै हो ! सपना होइन तर मैले चिन्न सकिनँ । अध्याँरोमा कसरी चिन्नु ! त्यसै त म डराइरहेकी थिएँ त्यसमा पनि !" म क्वाँ क्वाँ रोइरहेँ ।

"हरे सत्यानाशै भयो । यस्तो छाउपडी बेलामा पनि कुनचाहिं असत्ति पापी होला त्यो ? पाप पुण्यकै ख्याल पनि छैन कि ! त्यस्तालाई बाघभालुले पनि किन घिच्याउँदैनन् ? काल पनि किन आउँदैन त्यस्तालाई ?" रूपा दिदी चिन्तित देखिइन् । म झन् क्वाँ क्वाँ रुन थाले ।

"ल ल भैगो । चूप लागेर बस । यसलाई सपना सम्झेर बिर्सनू । भूतै हो भनी ठान । अरू कसैलाई पनि नभन्नु, आमालाई पनि । यस्तो कुरा भन्नु हुँदैन आफ्नै बेइज्जत हुन्छ । होस गर, बरु म औषधी ल्याइदिन्छु । सब ठिक हुन्छ ।" रूपा दिदीले अध्याँरो अनुहार लगाएर भनी ।

त्यो अमानुष कालो रात बितेको पनि छसात वर्ष भइसकेछ । म अझै बिर्सन

सकिरहेकी छैन । बिर्सनु पनि कसरी ? आफू पहिलोपल्ट बलात्कार भएको त्यो कालो रात ! त्यसपछि पनि म कयौँपल्ट छाउपडी भइसकेकी छु ।प्रत्येकपल्ट मैले छाउगोठमा चार पाँच दिन बस्नैपरेको छ ।

छाउपडी हुँदा घरमा नै किन बस्नु नहुने ? किन कसैलाई छुन नहुने ? जस्तो आपत बिपत परे पनि छाउगोठमै बस्नुपर्ने किन ? छाउ हुँदा छिछि दूरदूर किन गरिन्छ ? घरमा बस्दैमा के उत्पाद हु ँदो हो । उत्पाद त छाउगोठमा पो हुन्छ । यो कुरा बुझ्दैनन् किन ? किन यस्तो कठोर व्यवहार ? किन यस्तो घृणा ? छाउपडी हुनु के अपराध नै हो वा पापै हो ? म हरेकपल्ट जिउँदै मरे तुल्य हुन्थे ँ र रन्थनिने गर्थे ।

म जति ठुली हुँदै गएँ धेरै कुरा बुझ्न थाले ँ । गाउँमा हुने अनेक दुर्घटनाको साक्षीसमेत भएँ । मेरै एउटी साथी दीपालाई छाउगोठबाटै चितुवाले घिच्याएर लग्यो । अनाहकमा दीपाले आफ्नो ज्यान गुमाई । चितुवाले चेलीलाई घिच्याउनु उग्रतारा भगवतीको प्रकोप ठानियो । भाग्यलाई दोष दिए सामान्य घटनाझैँ । समाजमा कुनै चेतना देखिएन । म रन्थनिएँ । मलाई यो कुराले साह्रै पिरोल्यो, पिरोली रह्यो ।

सुत्केरी महिलालाई पनि छाउगोठमै राख्ने कुप्रथा छँदै थियो । सुत्केरीलाई पनि छाउ हुँदाझैँ कसैले छुनु हुँदैनथ्यो । एक वर्षअगि मात्रको घटना हो । मेरी सुत्केरी काकीले नचोखिएसम्म छाउगोठमै बस्नु पऱ्यो । जाडोको बेला, चिसो र खुल्ला गोठमा कोच्चिनु पर्दा कमजोर शरीरकी सुत्केरी काकी र नवजात शिशु दुवै कठ्याङ्ग्रिएर बितेको घटना झल्झली सम्झिरहेकी छु म ।

यस्तै अर्को घटनाले पनि मलाई अत्याएको छ । छाउगोठमै बस्दा एक रात पल्लो गाउँकी एउटी दिदी सर्पदंशबाट बितेकी थिइन् । यस्तै अनेक घटना दुर्घटना सुन्दा र भोग्दा म छाउपडी शब्दबाटै तर्सिन थाल्थेँ ।

अनि त मलाई छाउपडी शब्दमै घृणा लाग्न थाल्यो । पछि बुझ्दा यो त छोरीमान्छेमा हुने सामान्य प्रक्रिया रहेछ । मान्छेले रोक्नै नसक्ने प्रत्येक महिनामा हुने प्राकृतिक प्रक्रिया । प्रजनन शक्तिको स्रोत । छोरीमान्छेका लागि अनिवार्य प्रक्रिया रहेछ छाउपडी ! यौवनावस्थामा उक्लिएको सङ्केत रहेछ त्यो । छोरीमान्छे छाउपडी वा रजस्वला नभई सन्तान जन्माउन पनि सक्दारहेनछन् । यस्तो अपरिहार्य प्रकृया न कुनै अपराध हो, न त कुनै पाप कर्म । अनि देवता रिसाउने कुरा कताबाट आयो खै !

यो थाहा पाएपछि मैले छाउगोठमा बस्ने प्रथाको बिरोध जनाउन थालेँ, तर म बाध्य हुन्थेँ सधैँ । बाआमाको करबलले म कोच्चिन्थेँ छाउगोठमा । मेरो बिरोधले कुनै काम गर्न सकिरहेको थिएन । म आफ्ना दौतरी साथीसङ्गातीसँग पनि गुनासो पोख्न पछि पर्दैनथेँ । साथीसङ्गातीहरूले पनि मेरो कुरामा चासो नदेखाएका होइनन् । तर उनीहरू समाजमा बलियो जरा गाडेर रहेको प्रथा(कुप्रथा)को बिरोधमा आवाज उठाउन आँट गर्न सकिरहेका थिएनन् । आमाबा र घर परिवारहरूसँग बिद्रोह गर्ने आँट हम्मेसी

कहाँ आउँथ्यो र ।

तर म चुप लागेर बस्न सकिनँ । केही साथीहरूलाई सम्झाएँ, बुझाएँ । मैले स्कुलमा पनि यस बारेमा कुरा उब्काएँ, उब्काइरहेँ । कोही जिब्रो टोकेर पन्छिए, कोहीले कुरै सुनेनन् । कसैले मौन समर्थन जनाए । केही शिक्षकशिक्षिकाहरूले त गाली पनि गरे समाज भाँड्न पाइन्न भनेर । ज्ञान बाँड्ने शिक्षिकाहरू नै अन्धविश्वासमा जकडिएका थिए । उनीहरूलाई छाउपडीको बारेमा राम्रै ज्ञान भए पनि बोल्न सकिरहेका थिएनन् समाजको डरले । हामी केही साथीहरूले छाउगोठमा बस्दै नबस्ने निधो गऱ्यौँ । घर घरमा हामीले यो कुरा भन्न थाल्यौँ, बुझाउन थाल्यौँ । तर सुनवाई कतै भएन । रुढीग्रस्त मानसिकता डेग चलेन कतै ।

म फेरि छाउपडी भएँ । आमाले थाहा पाउनु भयो । मलाई छाउगोठ पठाउन खोज्नुभयो तर म गोठमा जान मानिनँ । बरु घरकै एक छेऊँमा बस्न जिद्दी गर्न थालेँ । हुन त घरमा पनि छाउपडी बार्नु नपर्ने हो । घरमै बस्न पाउँदा पनि पहिलो खुट्किला टेक्न त पाउने थिएँ तर समाजमा व्याप्त विश्वासलाई च्वाट्टै पार्न कठिन हुँदोरहेछ । आमाबाले मेरो आग्रह पटक्कै मान्नुभएन । छर छिमेकले पनि मेरो कुरा सुनेनन् । म जबर्जस्ती छाउगोठ पठाइएँ ।

मलाई सार्है रिस उठिरहेको थियो । म रुँदै छाउगोठमा गएँ, मेरा मिल्ने साथीहरू पनि छाउगोठ आइपुगे । साथीहरूको बल पनि पुग्यो । मलाई जङ्चलेकै थियो, मैले आँखै देखिनँ । छाउगोठ भत्काउन सुरु गरिहालेँ । अनि त साथीहरूले पनि छाउगोठ भत्काउन थाले ।

"लौ लौ के गरेका तिमीहरूले ? गोठ भत्काएर कहाँ बस्छौ ? हरे यी केटीहरू किन बौलाएका हुन् ? धेरै आवाज गुन्जियो ।

"हामीलाई बस्नु छैन यस नर्कमा । हामी बस्दैनौँ यहाँ । हामी के पशुभन्दा पनि गएगुज्रेका हौँ र ! गाईबस्तुहरू छाउ हुँदा यस्तो भेदभाव हुन्छ ? लौ भन्नोस् तपाईहरू । के उनीहरूलाई गोठबाट अन्यत्र सारिन्छ यस्तो बेला ? छाउ हुँदा वा ब्याउँदा त गाई भैँसीलाई झन् माया गरेर राखिन्छ, हैन र ? बा, काका र दाइहरूले नै छोएरै स्याहारसुसार गर्नुहुन्छ, पोषिलो खाना दिनुहुन्छ । हो कि हैन ? तर छाउपडी हुँदा वा सुत्केरी हुँदा हामी छोरीमान्छेले यस्तो छाउगोठमा बस्नु पर्ने किन ? हामी छोरीमान्छेलाई छुनुसमेत नहुने किन ? हामीलाई पोषिलो खाना र न्यानो माया चाहिँदैन र ! ल भैगो त्यस्तो अवस्थालाई फोहर मानिन्छ भने सरसफाइ गर्न गराउन सकिन्छ नि ! घरैबाट निकाल्नुपर्ने किन ? यस्तो घिनलाग्दो र डरलाग्दो छाउगोठमा बस्नुपर्ने किन ? यस्तो अमानवीय कुप्रथा हामी मान्दै मान्दैनौँ ।" म चर्को आवाजमा बम्किएँ ।

"हो हो, हामी यस्तो कुप्रथा मान्दैनौँ ।" नारा चर्कियो आकाश घन्काउँदै । त्यसै क्षण साथीहरूले छाउगोठमा आगो झोसिदिए । छाउगोठ जल्न थाल्यो दनदन ।

म त्यही आगो, धुवाँ र धुलोको मुस्लोमा रङ्मगिएको छाउगोठ हेर्दै मुस्कुराउन थालेँ ।

भविष्य निर्माण

● देवकुमारी थापा

दार्जिलिङको तुङसुङ बस्तीमा एउटा सानो चिटिक्क परेको घर छ । त्यो घर अघिल्तिर सुग्घर आँगनका दुवैपट्टि साना–साना फूलबारी छन् । घर काठको एकतले छ । घरको छानाको रङ रातो छ । त्यसको भित्तो हरियो रङले पोतेको छ । संघारका दुवैपट्टि गमलामा चमेलियाका बोट छन् । गमला रातो माटोले लिपेको छ । ढोका र झ्यालहरूमा हरियो रङको पर्दा छ । तुङसुङ बस्तीतिर जाने मानिस त्यो घरतर्फ आकर्षित हुन्छ ।

पार्वती हुन् त्यस घरकी गृहलक्ष्मी । तिनी शिक्षिता र गुणवती थिइन् । साह्रै सुन्दरी नभए पनि तिनमा श्री सुलभा सौन्दर्य अवश्य थियो । यसैले कप्तान कृष्णबहादुर सुखी छन् । दोस्रो महायुद्धमा तिनी लप्टन भएका थिए, पछि कप्तान भए । युद्ध थामियो, तिनी पल्टनबाट फर्केपछि आफैँ सानोतिनो व्यापार गरेर अहिले जीवन बिताइरहेका छन् ।

तिनको पाँच वर्षको एउटा छोरो छ– नरेश । पार्वती योग्य गृहिणी भएकी हुनाले यो छोराको लालनपोषणमा विशेष ध्यान दिन्थिन् । यो छोरालाई भारतका एक जना श्रेष्ठ व्यक्ति बनाउने तिनको एकान्त स्वप्न थियो । तर यो स्वप्न तिनले पतिसम्मलाई पनि भनेकी थिइनन् । तिनको स्वभाव नै भावुक थियो ।

एक आइतबार तिनी एउटा दैनिक अखबार पढ्दै थिइन् । धेरै दिनदेखि तिनको हृदय भारी थियो दाम्पत्य भारले । कोरियाको युद्ध, तिब्बतमा कम्युनिष्टहरूको आक्रमण, नेपालको जनक्रान्ति, रुस र अमेरिकाको मतभेद, विश्वमा कतै पनि शान्ति छैन । यो विश्वयुद्धले घरघर अशान्तिको आगो सल्काइसक्यो । केटाकेटीहरू युद्धकै खेल खेल्छन्, खेलमा कोही कप्तान हुने, कोही कर्णेल हुने अभिनय गर्छन् । यस्तो विश्वको अशान्त वातावरणमा छोरो कसरी बढ्ला ? तिनी यस्तै कुराहरू गमिरहन्थिन् । आफ्ना पतिसँग पनि तिनी यस्तो विषय लिएर कुरा गर्थिन् । दुवै पतिपत्नी छोरालाई यस्तो सम्पर्कदेखि अलग्ग राख्ने कोसिस गर्ने । सुत्ने कोठामा उनीहरूले बुद्धवाणी, गान्धीवाणी, यस्तै धेरै शान्तिसन्देशहरू नेपालीमा लेखेर टाँगेका थिए । नरेशलाई युद्धवीर होइन तर शान्तिवीर बनाउने उनीहरूको स्वप्न थियो ।

यो आइतबार पनि अखबारमा

तिनले कोरियाको युद्धसम्बन्धी खबर पढिन् । कृष्णबहादुर घरभित्र आराम गरिरहेका थिए । नरेश तिनीसँग खेलिरहेको थियो । हठात् उनको दृष्टि आ□मा बाबुको पाखुराको लामो दागमा पर्‍यो र सोध्यो, “बा, यहाँ के भयो हँ ?

“कृष्णबहादुरले भने, “लडाइँमा गोली लागेको बाबु ।”

नरेश : कसले गोली हानेको थियो बा ?

कृष्ण : जर्मनहरूले ।

नरेश : गोली लाग्दा तपाईलाई दुखेन ?

कृष्ण : दुखेर के गर्नु ? लडाइँमा यस्तै हुन्छ बाबु शत्रुहरूलाई मार्नैपर्छ ।

नरेशले फेरि हठात् प्रश्न गर्‍यो, “बा, तपाईले पनि मानिस मार्नुभयो ?” छोराको यस प्रश्नले तिनी एकछिन गम्भीर भए र भने, “हो, धेरै जर्मनहरूलाई मारेर त म कप्तान भएँ ।” यति मात्र भनेका थिए तिनी आफैँ झसङ्ग भएर छोराको अनुहारमा पुलुक्क हेरे । तर नरेशको निर्दोष अनुहारमा जिज्ञासा र द्विविधा झल्किरहेको थियो । तिनलाई आ□नो भूल थाहा भयो । अब पार्वतीले के भन्लिन् भन्ने तिनको मनमा पर्‍यो । तर कुरा सँभाल्नु व्यर्थै थियो, किनभने नरेश बाहिर गइसकेको थियो ।

पति□पत्नीका बीचमा कुरा भइरहेको थियो, नरेश एउटा लामो काठ बोकेर अजिब चालले कोठामा प्रवेश गर्‍यो । दुवैले हेरिरहेका थिए । नरेशले काठ देखाएर भन्यो, “बा, हेर्नोस् त बन्दूक, यसैले म ठूलो भएर पछि जर्मनहरूलाई मार्छु ।”

पार्वतीले पतितिर जिज्ञासु दृष्टिले हेरिन् । दुवैका आँखा जुधे । कृष्णबहादुरको अनुहारको रङ उडिसकेको थियो । पार्वतीले केही भनिनन्, केवल टोलिँदै छोरालाई हप्काइन् । एउटा उड्दै आएको पुतलीतिर देखाएर छोरालाई बोलाइन्, “ऊ हेर, कस्ती राम्री पुतली !” नरेश पुतलीका पछिपछि दगुर्‍यो ।

राति सुत्ने बेलामा नरेशले फेरि आमासित सोध्यो, “आमा ! जर्मनहरू साह्रै खराब हुन्छन् रे हो ?” पार्वतीले भनिन्, “होइन बाबू, सबै जर्मन खराब हुँदैनन्, तिनीहरू बडा ज्ञानी पनि हुन्छन् । रोगीलाई निको पार्ने अनेक औषधी उनीहरू नै बनाउँछन्,

कलकाँटाको काममा पनि उनीहरू सिपालु हुन्छन् ।”

नरेश : उसो भए बालाई किन गोली हाने त ?

पार्वती : उनीहरूले हानेनन् अरू दुष्टहरूले हानेका थिए ।

नरेश : दुष्टहरू को हुन् आमा ?

पार्वती : जो अरूलाई दुःख दिन्छ, आफूमात्र खान्छ, ठूलाको अर्ती मान्दैन, भगवान्‌लाई प्रार्थना गर्दैन त्यो नै दुष्ट हो ।

यस कुराले नरेशको मनमा गहिरो प्रभाव पर्‍यो । आमालाई हेरेर उसले सोध्यो, “आमा म खराब छु कि राम्रो छु ?”

छोराको प्रश्नले पार्वती मनमनै हाँसिन् र भनिन्, “तिमी राम्रो छौ, सबैभन्दा राम्रो छौ,

बाबु ।”

त्यो रात पार्वती निकै बेरसम्म छटपटाइरहिन् । कृष्णबहादुर पनि आफ्नो बेसुद्धीमा खिन्न थिए ।

भोलिपल्ट पनि नरेशले आमाचाहिँलाई जर्मनहरूकै कुरा सोध्यो । पार्वतीले त्यस अबोध बालकको मनदेखि प्रतिहिंसाको भाव हटाउने नै चेष्टा गरिरहिन् ।

त्यही रात भान्सा सकेर पार्वती छोरालाई सुताउने कोसिस गर्दै थिइन् । नरेशले आफ्ना साना–साना बाहुले आमाको गाला छोपेर लाडे स्वरमा भन्यो, "आमा आजदेखि मैले बन्दूक फालिदिएँ है । पछि म ठूलो भएर जर्मनी जान्छु, जर्मनहरूलाई साथी बनाउँछु र म पनि उनीहरूले जस्तै रोगीलाई निको पार्ने औषधिहरू बनाउँछु ।" छोराको कुरा सुनेर पार्वतीको कण्ठ भरिएर आयो । तिनले 'हुन्छ बाबु' सम्म भन्न सकिन् । तिनको गला अवरुद्ध थियो, आँखामा हर्षाश्रु थियो । छोराको भविष्य आज तिनले निर्माण गर्न सकिनन् । छोरो निदाइसकेर मीठो स्वप्नमा खेलिरहँदा पनि आमाचाहिँ छोराको भविष्य निर्माणमा भुलिरहेकी थिइन् ।

पुरस्कार कोषप्रति आभार

विगत ३२ वर्षदेखि बारा जिल्लाबाट प्रकाशित हुँदै आएको नवप्रज्ञापन २०८१ सालको नगेन्द्रराज शर्मा साहित्यिक पत्रकारिता पुरस्कारबाट पुरस्कृत भएको छ । पुरस्कारका लागि नवप्रज्ञापनलाई छनोट गर्नुभएकोमा पुरस्कार कोषप्रति आभार व्यक्त गर्दछौं ।

नवप्रज्ञापन परिवार

नववर्ष २०८२ को सुखद् अवसरमा
विद्यार्थी, शिक्षक, अभिभावक तथा नेपाली दाजुभाइ तथा दिदी बहिनीहरूमा सुख, शान्ति र समृद्धिको हार्दिक मङ्गलमय शुभकामना व्यक्त गर्दछौँ ।

प्रकाश हमाल — अध्यक्ष
जीवनाथ ढकाल — क्याम्पस प्रमुख

तथा

धुनिबेसी आदर्श क्याम्पस परिवार
धुनिबेसी–३, धादिङ

तुसिमाय्चाको सिउँदो

● ध्रुव मधिकर्मी

तुसिमायूचा घरबाट निस्किई र दैलोलाई राम्ररी ढप्काई । त्यसपछि भित्ते प्वालबाट क्वैँ

(साँचो) झिकी भित्रको आग्लो हालेर पुनः भित्ताको प्वालमा त्यसलाई घुसारी । गल्लीमा उसका तीन–चार जना साथीहरू उसलाई पर्खिरहेका थिए । तिनीहरू सफा लुगाफाटामा कपाल कोरोबाटी आ–आ□मो घरबाट निस्केका थिए– विस्केट जात्रा हेर्न । लगभग सबैका एकै प्रकारका लुगाफाटा थिए । रातो किनारा भएको कालो फरिया र कसैले डम्बरकुमारीको त कसैले खाँडीको सेतो पछ्यौरा ओढेका थिए । निधारमा टीका र टाउकोमा एउटा एउटा फूल(गुलाव तथा प्लाष्टिकको) सिउरिएका । तिनीहरूले फरिया पिँडौला देखिने गरी लगाएका थिए र कसैले पनि जुत्ता लाएका थिएनन् ।

– तँ त साह्रै ढिलो गर्दिरहिछस् । पुनमायाले झर्केर भनी ।

– अझ राम्रो हुन पुग्या छैन तँलाई... अर्कैसँग पोइल जान लागेको होस् कि ? राँकेशरीले ठट्टा गरी ।

– निको चाल छैन है । किसंप्यारीले पनि मौका छोपिहाली ।

न चाहिने कुरा नगर है अर्कालाई त्यसै म सहन्न । तुसिमायूचाले झर्केर जवाफ दिई ।

तिनीहरू जात्रा हेर्न हिँडे । लाकोलाछैंको गल्ली छिचोलेर तिनीहरू लंसिखेलमा पुगे, जहाँ आजभोली हुने जात्राको मुख्य केन्द्रस्थल छ । त्यहाँ अजङ्गको लिङ्गो ठड्याउन सुरसारत भइरहेको थियो । ठाउँ मान्छेहरूले टम्म भरिइसकेको थियो । □याल, बार्दली र कौसी समेत भरिभराउ भइसकेको थियो । वातावरणमा एक प्रकारको कोलाहल व्याप्त थियो । तिनीहरू एउटा ठाउँ छानेर बसे । यस प्रकार जात्रा हेर्न आइरहेको पुगनपुग १४/१५ वर्षसम्म बढी भइसक्यो । तैपनि जात्रा हेर्ने धोको मेटिएको छैन । प्रत्येक पल्ट नौलो झैँ लाग्छ । तर यो लोग्नेको घरबाट हेर्न आएको पहिलो पल्ट हो– तुसिमायूचाको ।

गोरो अनुहार भएकी तुसिमायूचालाई देखेपछि हुरुक्क नहुनेको किसानी ठिटो होला । टम्म नमिले पनि अलि–अलि

सेताखाले दाँतहरू देखाएर धक फुकाई हाँसेकी तुसिमायूचाको मुहारले कुनै पनि ठिटोको छातीमा सुइरो धस्न बेर मान्दैन । जवानीका छनकहरू क्रमशः शारीरिक बनोट, छातीका गोलाइहरू तथा अनुहारमा लज्जामिश्रित रातोपनमा आभासित हुँदै गएको थियो । यस्तै बैँसको बेलामा मान्छेहरू जहाँतहीँ बसन्तको गन्ध फैलिएको आभास पाउँछन् ।

टोल छिमेकमा प्रायः जसो ठिटाहरू तुसिमायूचासित जिस्किने, ठट्टा गर्ने गर्छन् छ्याकचा, भुईचा, लतंवार, हरिभक्तचा आदि आदि... तुसिमायूचाको घर मन्तिर बसेर, कहिले पाटीमा बसेर अनेकन् प्रसङ्गहरू ल्याई गफ चुटछन् । अश्लील कुरा गर्छन् । कालो फरिया र सेतो पछ्यौरामा बेरिएर तुसिमायूचा जाँड, रोटी र खुर्सानीको अचार भरिएको डालो च्याप्दै खेततिर गइरहेको बेला बाटाको छेउछाउमा भेटिइने अनुहारहरूले सधैँजसो उत्ताउलो र छाडापन देखाइरहेका हुन्छन् । यो कुराहरूले तुसिमायूचाको छातीमा, कताकता अङ्ग प्रत्यङ्गमा अस्पृश्य काउकुतिले छोइरहन्थ्यो ।

तर तुसिमायूचाको आँखामाथि किसंचा बाहेक अरूले अधिकार जमाउन सकेन । किसंचा यसो हेर्दा कुनै सिनेमाको हीरोभन्दा कम छैन । उसको ओठ के के हो गीतका धुनहरू सुसेली रहन्छन् । किसंचा सुरुवाल लाउँदैन, न कम्मरमा बाउ बाज्येले झैँ पटुका नै बेर्छ । ऊत खर्पन पनि बोक्दैन, हीरो भएर हिँड्छ । गएको श्रीपञ्चमीको दिन टोलबाट स्वयंभू जान भनेर एक हूल मान्छेहरू लहरीमा बसेर गएका थिए । त्यसमा किसंचा पनि थियो । किसंचा अर्कै टोलको ठिटो हो । त्यस दिनभन्दा पहिले कहीँ देखे जस्तो लागेन तुसिमायूचालाई । खेतजाँदा बाटोमा बसेर जिस्क्याउने गीत सुसेल्ने कुनै ठिटो हुनुपर्छ शायद । तैपनि त्यस दिन किसंचाको क्रियाकलापले तुसिमायूचाको कलिलो मुटुमा गुलाफी प्रभाव पाऱ्यो । ठीक त्यस्तै प्रभाव जस्तो जाँड पिउँदा केही बेरमा हुने गर्छ ।

लहरी धुलो उडाउँदै गइरहेको थियो । सडकको अगलबगल रहेका रूखहरू, घरहरू, हिँडिरहेका मान्छेहरू क्रमशः लहरीको उल्टो दिशातिर सर्दै गइरहेको दृश्य मुग्धभावले हेर्दै गइरहेकी थिई तुसिमायूचा । कस्तो अनौठो दृश्य ! पहिलो पल्ट शहरको रमझम देख्न पाएको मान्छे जस्तो । हुन पनि उसले थाहा पाउने गरी शहरलाई राम्ररी नियाल्न पाएकी नै कहाँ छ र ?

"ओहो ! त्यस्तरी एकटक हेरिरहँदा मैचालाई आँखा दुख्दैन ?" किसंचाले ठट्टाको पारामा भन्यो ।

आफू एकटक दृश्यमा घोरिइरहेको थाहा पाएर कता कता लज्जाबोध पनि भयो । अर्को कुनै राम्रो खाले पठ्ठाले बोलेको देखेर अनुहार रातो भयो ।

"मलाई चिनिनौ ?" किसंचाले वरिपरिको परिवेशमाथि ध्यान नदिई तुसिमायूचाको आँखामा ताकेर भन्यो ।

कहीँ देखेको अथवा चिनेको हो कि होइन, कुनै हेक्का रहेन ।कहीँवाट आफन्त पर्न जालाजस्तो पनि लागेन । लहरीको निरन्तर हुत्याइले उसले कुनै

कुरा सम्झनै सकिन ।

"म क्या न्हुछेचाको साथी..."

न्हुछे, उसको काकाको छोरो हो ।

"अनि न्हुछेचा आएन ?"

"आएन...." तुसिमायूचालाई बोल्ल अप्ठ्यारो परिरह्यो ।

"मैले पनि भेट्न नपाएको धेरै दिन भयो । ऊत सधैँ काममा मात्र जोतिइरहन्छ क्यारे... यसो घुम्न पनि पर्छ, कसो हैन त ?"

".... कसरी होइन भन्ने ।" टाउकोलाई हल्लाई दिई ।

"तँ त आजै मात्र शहर हेर्न आएको जस्ती छस् हो ?"

"हैन..."

यसभन्दा पहिले ऊ आमाबासँग आउँथी । आमाबासँग आएको बेला यताउति केही हेर्न पाइँदैन । जहाँ जानुपर्ने हो अथवा जहाँ मेला हो त्यहाँभन्दा बढी थाहा पाउने कसरी ? अहिले त ठाउँ ठाउँका छोटो छोटो जीवन किसंचाले सुनाएर पो ।

दाइचालाई त सबै कुरा थाहा रहेछ ।

म त सधैँ यतै घुम्न आउँछु । किसंचाले दङ्ग पर्दै भन्यो "आज त म तिम्रो लागि पो आएको । नत्र म यस्तो थोत्रो लहरीमा किन उभिएर आउँथे । फर्कँदा म साझा बसमा आरामले बसेर जान्छु ।"

लहरी गुडिरहेको थियो । तुसिमायूचा किसंचाको एक एक कुराले निक्कै प्रभावित हुँदै गई । लहरीमा अरू पनि मान्छेहरू थिए । वरिपरिका आँखाहरू शङ्का र रिसमिश्रित भावहरूले पोतिएका थिए भने कोहीले चाहिँ वास्तै गरेका थिएनन् । तिनीहरू एक प्रकारले आफ्नै संसारमा मग्न थिए ।

"दाइचाको घर कहाँ नि ?" लहरीबाट ओर्लिएर मोडमा मिसिए पछि उसले सोधी ।

"थाहा छैन ? दत्तात्रयको मन्दिरपछाडि क्या... अलि ठूलो र राम्रो खाले घर छ नि, हो त्यही हो... बेलुका नारांस्थानमा आउँदा म झ्यालमा बसेर हेरिरहन्छु... यसो हेर्नु है माथि...." तुसिमाम्चा अलिकति लाज माग्दै हाँसी ।

"अनि दाइचाको नाउँ के नि ?"

"किसंबहादुर सुवाल... तिमीलाई त न्हुछेचाले केही भनेको रहेनछ । ल तिम्रो पनि भन न ।" "तुसिमाय्"

"आहा ! क्या खासाको नाउँ ।... थाहा छ तुसिमाय् न्हुछेचा कहाँ आउँदा तिमीलाई चोटामा बसेर तान चलाइरहेको देखेदेखिन् यो मेरो मन ठेगानमै छैन... साँच्चि धरोधर्म ... ।"

किसंचाले साह्रै घतलाग्दो ढङ्गमा कुरा गर्दै तुसिमायूचालाई छक्कै पारिदियो । उसको प्रशंसा गर्दै बाटोभरि अनेकन् कुराहरू सुनाई हँसाइरह्यो । के के कुरा गरे पछि तिनीहरूलाई नै स्मरण भएन । किसंचाले त्यस दिन जति मज्जाले झूठो बोलेको दिन अरू छैन । केही बनाएर आफ्नो इतिवृत्त नै सुनायो । चार पाँच कक्षा पढेर पढाइ छोडेको भए पनि उसलाई सुनाउँदा अलि बढी नै सुनायो । सुनेर के फुरुङ्ग भई । पल्लो घरको पुनमायाले केही नपढ्या लोग्ने पाएर कत्रो दुःख मानेकी थिई, झल्यास्स सम्झी । सम्झेर केही सन्तोषको सास

फेरी ।

त्यहाँबाट फर्कंदा लहरीमा किसंचा र तुसिमायूचाको उपस्थिति थिएन ।

किसंचाले तुसिमायूचालाई काठमाडौं शहरका एक दुई ठाउँहरू चिनाइदियो । नयाँ सडक डुलायो । बजारको रिमझिममा अल्मल्यायो । एउटा होटलमा लगेर चियासिया ख्वायो । के के नाममै थाहा नभएको मिठाइहरू आश्चर्य मान्दै खाई । एउटा सस्तोखाले पालिश र क्रीम पनि किनिदियो । किसंचाको उदारपन देखेर तुसिमायूचाको जीउ फुरुङ्ग भयो । अनुहार फूल झैं देखियो ।

"ओहो । मान्छेहरू कति साह्रो राम्रो देखिएका... आँखै तिरमिर गर्छ ।"

"मसँग आयो भने तिमीलाई त्यसैगरी राख्छु हुन्छ ?" किसचाले कानतिर गएर खुसुक्क भन्यो ।

"के विश्वास ?" ठट्टा गर्न खोजी ।

"सत्य सत्य... नपत्याएको...।"

एक ठाउँमा बाटो काट्न लाग्दा तुसिमायूचा तर्सेर कत्रो जात्रा ...। किसंचाले नडराऊ भन्दै पाखुरा समातेर पारि पुऱ्याइदियो ।

अलिकति बदाम किनेर तिनीहरू रत्नपार्कभित्र पसे । मान्छेको टुक्रा टुक्रा समूह त्यहाँ यत्रतत्र छरिएर रहेको थियो । अलिकति एकान्तजस्तो ठाउँ छानेर तिनीहरू बस्न पुगे ।

"तुसिमायू..."

तुसिमायचाले पुलुक्कः आँखा उठाई ।"तिम्रो अनुहार त साह्रै लोभ लाग्दो... तिमीलाई देखेदेखिन् आफूलाई थाम्न सकिन मैले... मसँग आउँछ्यौ ?" किसंचाले त्यही तुसिमायूचालाई मायालु स्वरमा भन्यो ।

"छ्याः किसंदाइ पनि..."

"साँच्चि ठट्टा होइन तुसिमायू... तिमीलाई थाहै छैन यो मुटुमा कस्तो भइरहेछ । म तिमीलाई आजै भगाउँछु हुन्छ ? हेर मसँग आयौ भने तिमीलाई एउटा राम्रो फूल बुट्टा भएको रेशमी पछ्यौरा र फरिया किनिदिन्छु । अरू पनि भन्या भन्या चिज किनिदिन्छु । साँच्चि..."

"म तिमीसँग आउँछु किसंदाईचा..." तुसिमायूचाले साधारण तबरबाटै भनी ।

दुइतीन दिन पछि तुसिमायूचा किसंचासँग पोइल आई । किसंचाले नै किनिदिएको पालिश र क्रिम पोतेर पछ्यौराले आफूलाई गम्लङ्ग छोपेर मलाय जान्छु भनेर सुटुक्क भागेर आएकी थिई । त्यसबेला उसलाई किसंचाले किनिदिएको र किनीदिने कुराहरू मात्र झलझली आइरहेको थियो । ती बस्तुहरू साथमा एउटा सानो अनुहार किसंचाको थिया ।

जात्रा हेर्न आउनेहरुको ताँती लागिरहेकै छ । पूरा लँसिखेल कहाँ कहाँदेखि आएका मान्छेहरू समेतको भीडले खचाखच भरिइसक्यो । लिङ्गो ठड्याउने र ढाल्ने यही दुइ दिन त हो यहाँ मध्य मेला लाग्ने । अरू बेला त यो सुनसान मसान र खहरे खोलाको इलाका हो । अब भीडमा एकले अर्कोलाई घचेट्ने प्रक्रिया बीच बीचमा शुरु हुन थालिसक्यो ।

"धोंरव्वा, अलि होलो पारेर बस न... कस्तो अप्ठयारो" रांकेशारीले

झर्कंदै भनी ।

"म बूढा भएको छैन मैचा । धोंव्वा नभन है..." उमेर खस्किसकेको भए पनि त्यस बूढोले उत्ताउलो परामा भन्यो ।

"छ्याः कस्तो नकच्चरो बुढो रहेछ ।"

तिनीहरू खितित्त... हाँसे । वरपरका अरू एक दुई जना पनि त्यस हाँसोमा सम्मिलित भए ।

भैल खः भर्खर ल्याइपुऱ्यायो । नकिंजु अजिमाको खचा(सानो रथ) ल्याउँदै छ । नकिंजु अजिमाको रथ तान्न कुन गाह्रो कुरो हो र ? दुई तीन जना पठ्ठाहरूले नै यसो घच्च्याडेर ल्याउन सकिन्छ । तर भैल खः (भैरवको रथ) ल्याउन त साँच्चिकै प्रलय । फेरि ल्याई नपुऱ्याई लिङ्गो उभ्याउने अनुष्ठान थालिदैन पनि ।

"मैचाहरू पनि जात्रा हेर्न आएका हौ कि कसो ?" सँगै भीडमा उभिरहेका उत्ताउला केटाहरूमध्येबाट कसैले भन्यो ।

के तिमीहरूलाई हेर्न आएका भन्ठान्यौ ?" च्याँतरीचाले मुखभरिको जवाफ दिइहाली । ऊ अलि मुखाले छे ।

"हामीहरू त मैचाहरूलाई हेर्न आएका..." केटाहरू हलहल हाँसे । तिनीहरू पनि अलि नहाँसो रहन सकेनन् ।

"महारोगीले नछोएको ध्वगीह्याः... स्याम्महृयाः...," च्याँतरीचाले के के सरापिरही ।

यस्तै ख्याल ठट्टा... गाली चलिरह्यो । तर झगडासगडा भने होइन । यस्ता कुरा त यिनीहरूमा नितान्त मामूली तथा सहज हुन्। ठट्टैठट्टामा जीवन साथी रोज्न पनि बेर मान्दैनन् । चिनापर्चीको के आवश्यकता ? केटाहरू जहाँ राम्रा राम्रा केटीहरू देख्छन् त्यतैतिर भमरा झैँ झुम्मिन पुग्छन् । यस्तै जात्रा मेलापातमा तरुनी तन्नेरीहरूलाई एउटा अनौठो लगाव र आकर्षणको अदृश्य डोरीले बाँधिरहेको हुन्छ । विपरीत लिङ्गीप्रतिको आकर्षण चेतन र अवचेतनमा जरो गाडेर रहिरहेको हुन्छ, जुन यस्तै अवसरमा विभिन्न रूपहरूद्वारा उद्घाटित हुन थाल्दछ ।

"उफ् कस्तो गर्मी..." भन्दै तुसिमायूचाले जीउबाट पछ्यौरा हटाउँदै गुटुमुटु पारेर हातमा लिई ।

"खै खै तेरो खास्टो कस्तो छ ?"

"बुट्टा त असाध्य राम्रो रहेछ... कहाँ किन्या ?"

"कति लियो ?"

"खै याद भएन,"अस्तिन किनेर ल्याएको थियो ।

"ए तँलाई ल्याउन किन्दिया होला... अरू किन्द्या छैन ? हेर यो त ठाउँ ठाउँमा खुइलिइसक्यो" रांकेशरीले पछ्यौरा ओल्टाई पल्टाई दोषहरू खुट्याउन थाली ।

"हेर न मलाई कति कराउँदा बल्ल तल्ल हिजो ल्याइदियो एउटा गैंडा गयो भन्छ ... जति परोस् मलाई के... त्यसै लाएकी होइन क्या रे... उनीहरूकै लागि हो ..." पुनमायाले छाती ठोकेर भनी ।

"तिमीहरूको त अहिलेसम्म कुनै छोराछोरी छैन, बेशै छ । मेरो त हेर न यसको बाउलाई कुनै मतलबै छैन ... आफूमात्र मोजमज्जासँग खाएर लाएर हिँड्छ... रात परेपछिमात्र 'ग्रामकेशरी' भन्न आउँछ... मलाई त परसम्म हुत्याइदिउँ झैँ लाग्छ..".

रांकेशरीले आ□मो ब्यथा नै पोखिन् ।

"अरू के के किन्दियो नि ?" पुनमायाले तुसिमायूचासँग सोधी ।

"किन्दियो होला नि... हामीलाई भनिरहन्छ र ?" रांकेशरीले घुर्कीलगाई ।

तुसिमायूचालाई प्रत्युत्तर दिन साह्रै अप्ठेरो लाग्यो ।

"हारांचा छ नि, मेरो लोग्नेको साथी, त्यो बराबर म कहाँ आउने गर्छ। त्यसले अस्ति यो □पुतुलैं' ल्याइदिएको... हेर त कस्तो छ ?" किसंप्यारीले बच्चालाई काखमा राखी आफैले पनि लुगालाई प्रशंसाले नियाली ।

"कति लियो नि पैसा ?"

"पैसा नै लिएन... भाउज्यूलाई ल्याइदिएको भनेर उसले मलाई लगाइदिएर गयो...

किसंप्यारीको कुरा सुनेर तिनीहरूले एक□आपसमा केही भावहरू आँखै□ आँखामा साटासाट गरे ।

"तिमीहरूलाई लोग्नेले दिन्छ नभए अरू नै कसैले दिन्छ भन्ने छ । मलाई त खोई कसैले केही दिँदैन... कर्मै अभागी" अलिकति बिफरको खटिराको डोब र कालो अनुहार भएको तुइमैचाले सुस्केरा हालिन् ।

"कसैलाई छानेर पोइल किन जान्नौ ?"

तुसिमायूचालाई आ□मो अनुहारको सम्झना भयो ।

□सिधः' आधा भाग मात्र उठ्यो । होस्टे... हैंसे... को कोकोहोलोले पर्यावरण गुन्जायमान छ । घाम सकियो । अब साँझ ढल्न खोज्दै छ । तुसिमायूचाको मन खल्लो हुँदै आयो । अनुहार निन्याउरो देखिन थाल्यो । घरीघरी आँखा आ□नै पछ्यौरामाथि परिरह्यो । साँच्चिकै ठाउँ□ठाउँमा रङ्ग उडेर टाटेपाटे देखिन थालिसक्यो । धेरै भयो उसले कहीँ आउँदा जाँदा एउटै मात्र पछ्यौरा लाउँदै आइरहेको । केही चाहियो' भन्यो भने कानमा तेल हालेर बसिरहन्छ□ किसंचा । पुनमायाको भाग्यदेखि उसलाई डाह लाग्यो, उसको लोग्ने भने पछि जे पनि ल्याइदिने गर्छ ।

रात झमक्क परिसक्यो । भोजसोज खाइवरी कोठामा आई पल्टिन खोजी□ तुसिमायूचा । किसंचा भोज र जाँड टन्न खाएर निस्केको खोई कति□बेला फर्कन्छ, ठेगान छैन । उसले चारैतिर यसो नियाली । यो कोठा, जहाँ उसले प्रत्येक नारीको नियति झैं एउटा नयाँ जिन्दगीमा पदार्पण गरेको थिई । तर नयाँ ? नयाँ भन्नु नै यत्ति हो ? सन्दुसमाथि आँखा पर्‍यो जहाँ अघि जात्रा हेरेर फर्केपछि पछ्यौरा त्यसै हेर्दै नहेरी फालेकी थिई□ अब कहिल्यै त्यो लाउँदिनँ भन्ने मनमनै निर्णय समेत गरी । अलिकति रिस नदेखाई पनि हुन्न यी लोग्नेमान्छेहरूको जातलाई ।

"यो त ठाउँ□ठाउँमा खुइलिएर टाटेपाटे देखिइसक्यो ।"

"अरू के के किन्दियो नि ?"

स्वरहरू सुइरो बनेर कोठाभरि बर्षिरह्यो । पानीबाट झिकेर भुइँमा फालिएको माछो झैं ऊ छटपट छटपट गरिरह्यो । बाहिर लाछीमा को को हो कराएको हाँसेको स्वर धमिलोसँग आइरहेछ । जात्राको बेला भएर बाटोमा

कोही पिएको स्वरमा नमिल्दोसँग राग अलाप्दै आइरहे छ। कतै कतैबाट कुकुर रोएको पनि सुनिन्छ । तर तुसिमायूचा आर्कभित्र हराइरहेकी छे। ओहो ! यो हराउनु पनि आफैलाई सम्भनुभन्दा कम छैन। पटक पटक आ□ै घाउसँग ठोक्किनुभन्दा कम छैन। जात्रा हेर्न जाँदा उसले भीडमा कुनै एउटा अनुहारलाई पनि सम्भिराख्न सकिन । बरु भीडमा ज□जसले राम्रा लुगाहरू लाएका थिए, त्यसलाई भने भलभली सम्भिरही । किसंचासँग पोइल आउँदा कत्रो आश र सपना उनेर आएकी थिई ।

किसंचा अलि ढिलै घर फर्क्यो । त्यति बेलासम्म पनि तूसिमायूचा अनिदो आँखा लिएर बसिरहेकी थिई । वास्तवमा ऊ हरसंभव ननिदाउने प्रयत्नमै थिई। किसंचा आउनासाथ ओछ्यानमा डङ्रङ्ग पल्टेर निदाउन खोज्यो । यस्तैमा भोक्रिरहेकी तुसिमायूचामाथि आँखा पर्‍यो ।

किन भोक्राइरहेको नून खाएको कुखुरो भैँ... आऊ सुत...” किसंचाले अति स्वाभाविक रूपमा तुसिमायूचालाई तान्यो तर उसले अस्वाभाविक ढङ्गले पन्छाइदिई ।

“के भो तँलाई ?” किसंचा अलि छक्क भैँ पर्‍यो। तर अस्वाभाविकतालाई पटक्कै महसूस गरेन ।

तुसिमायूचा जवाफ नदिई चूप लागिरही ।

“ए मोरी ! मलाई नि□ा लाग्यो आ छिटो” हप्कायो किसँचाले !

“मलाई लाग्या छैन..”

“के हँ ?...”

तुसिमायूचा भोक्रिइ नै रही ।

“किन रिसाएकी ?... भनन के भो ?”

“खोई मलाई ल्याइदिन्छु भनेको... मसँग भएको चोलो पछ्यौरा सब फाटिसके... यसो कतै जानुपर्दा उही पुरानै लाएर जानुपर्छ ..”

“ल्याइदिउँला नि... पैसा नभएर पो !”

“भट्टीमा जाँड धोक्न जानुपर्‍यो भने मात्र पैसा हुन्छ... अरू कहिले हुन्छ ?”घुर्की सुनाई ।

“तिमी मारी हत्ते... मसँग पैसा भए...”

“ढाँट्नु पर्दैन मलाई... अर्कालाई त्यसै के के न दिन्छु भनेर फकायो, ल्याउने बेला ... अब ...हरे शिव कस्तो कञ्जूसको हातमा परेछु... यस्तो थाहा पाएको भए यस्तासित पोइल नै आउने थिइनँ” तुसिमायूचा आफूलाई, आ□ो खोटो भाग्यलाई सराप्दै रुन थाली ।

किसंचासाई पनि भडङ्ग रिस उठ्यो “त्यसो भए जा हीरामोतीले सजाएर राख्ने कहाँ।”

“जान्छु के... ल्याइदेनौ भने....” रूँदै तुसिमायूचाले भनी।

“ल्याइदिन्न जा... कोसँग जाने हो अहिल्यै जा” किसंचालाई पनि नराम्ररी भोक चल्यो ।

रात गहिरिँदै गयो□ सन्नाटालाई च्याप्प ओढेर। कतै कुनै ठोस आवाज छैन । फगत बाहिरको सानो कुकुर भुकाइ र कोठाभित्रको सुस्त निःश्वास मात्र । कोठा किसंचा र तुसिमायूचाको निःशब्द अलगावपूर्ण स्थिति स्वयंमा

वि▯पको चित्र बन्यो । एउटा नराम्रोखाले निस्तब्धताले व्याप्त त्यस कोठाभित्र एउटा दूरीको रेखा खिच्दै गयो ।

किसंचालाई असह्य हुँदै गइरह्यो । ऊ बीचमा बीच पुलुक्क पुलुक्क तुसिमायूचालाई हेर्न थाल्यो ।

"तुसिमाय ... "

"तुसिमायूचा चुप । यता हेर न"

.. तुसिमायूचा जस्ता तस्तै... एउटा बुख्याचा सरह ।

"भो नरिसाऊ... म भोलि नै ल्याइदिन्छु ।"

"साँच्चि ल्याइदिन्छु... धरोधर्म सत्य सत्य... तिमी मारी हत्ते ।"

"अब त मेरो कुरा मान..."

तुसिमायूचाले कुनै प्रत्युत्तर दिइन । केही बेरको सन्नाटापछि उठेर मधुरोसँग बलिरहेको बत्ती स्वीच थिचेर निभाई र ओछ्यानमा पल्टिन गई ।

कुरा▯ त्यसको केही दिनपछिको हो ।

तुसिमायूचा मध्यान्हपख माइत जान्छु भनेर घरबाट निस्की । तर ऊ माइत पुगिन र किसंचाको घरमा पनि फर्केर आइन ।

खबर किसंचाको कानमा पनि पऱ्यो । सुनेर एक्कासि ऊ रन्थनियो । उसले केही देखेन, कोही देखेन आसपास । सीधा भट्टीतिर हानियो । दुई माना जाँड टन्न पिएर पनि भित्र कहीं चित्त बुझेन । भित्र के के भइरह्यो । त्यहाँवाट ऊ सरासर घर फर्कियो । यसबखत उसको अनुहार जिङरिङ्ग मात्र देखियो । त्यहाँ कुनै ठोस भाव स्थापित हुन सकेन । कोठाभित्र पस्दा सर्वप्रथम किसंचाको आँखा सन्दुसबाट लत्रिरहेको रङ्ग खुइलिएर टाटेपाटे भएको पछ्यौरासँग जम्काभेट भयो ।

नववर्ष २०८२ को सुखद् अवसरमा
समस्त किसान, सेयर सदस्य, कर्मचारी वर्ग तथा
सम्पूर्ण नेपाली दाजुभाइ तथा दिदी बहिनीहरूमा सुख,
शान्ति र समृद्धिको हार्दिक
मङ्गलमय शुभकामना व्यक्त
गर्दछौं ।

राजेश कुमार रूचाल
अध्यक्ष तथा
जीवनपुर साना किसान कृषि सहकारी संस्था लि.परिवार,
धुनिबेसी ३ धादिङ

एकान्तका आफन्तहरू

● नगेन्द्रराज शर्मा

कहिलेकाहीँ कस्तो हुन्छ कस्तो अथवा भनौँ के हुन्छ के ! आफैँसँग पनि त्यसै झर्को लागेर आउँछ। अरूसँग पनि त्यसै वाक्क लागेर आउँछ । त्यस्तै फेरि कुनैकुनै साथीसँगको सम्बन्धमा पनि उस्तै हुन्छ । कहिलेकाहीँ मित्रता नै पनि त्यसै ओइलाउँदै जान्छ । बिनाकुनै कारण त केही पनि हुँदैन, यसकारण त्यहाँ पनि कुनै न कुनै कारण त अवश्यै हुनुपर्छ तर त्यो कारण अलिक अस्पष्ट हुन सक्छ, अदृश्य हुन सक्छ, चाल नपाइँदो हुन सक्छ । नत्र अकारण त मन कहाँ दुख्छ र ?

तर एउटा कुरा भइरहन्छ । अक्सर भइरहन्छ । कारण कहाँ, के हुन्छ, कति हुन्छ, त्यो थाहा हुँदैन र पनि कहिले कसैसँग अज्ञानमै नजिकिइरहेको होइन्छ, नजिकिरहेको होइन्छ र त्यस्तै कहिले कसैसँग अज्ञानमै अलिअलि गरेर परपर हुँदै जाइन्छ र परै पुगिन्छ ।

एउटा नयाँ साथी बनाउन पाए हुन्थ्यो अथवा बाल्यकालको कुनै एउटा साथीसँग फेरि मित्रतको नवीकरण गर्न पाए हुन्थ्यो । केटाकेटी छँदाका साथीहरू पनि सप्पै कता पुगे कता । यसो कहिलेकाहीँ भेटिनचाहिँ भेटिन्छन् दुईचार जना नै तर अब बाटो अलगिइसक्यो । भेटिए पनि नभेटिएजस्तो । सम्पूर्ण आत्मीयतालाई नै औपचारिकताले छोपिसकेको छ। आ□मो मनको कुरा मनभित्रै रहने, खालि चेपारे औपचारिकता पुऱ्यायो । जहान,छोराछोरी र अझ नातिनातिनाको सन्चोबिसन्चो सोध्यो, बतायो, हिँड्यो...बस तर एकान्तमा सम्झिन्छु, मेरा आफन्त त यिनै हुन् ।

एकपल्ट अलिक वर्षअगाडि अचानक एउटा साथीले प्रवेश गऱ्यो मेरो जीवनमा । हो, ऊ पनि बडो विचित्रको मान्छे रहेछ । भेट भएकै ताका अत्यन्त घनिष्ठ भयो । कस्ता हुन्छन् कोही मान्छे, एकपटक भेट्ता नै पहिलोपटक भेट हुँदा नै बहुतबहुत पुरानो परिचय जस्तो आत्मीय भइदिने, भइदिन सक्ने । ऊसँग बिताएका कति क्षण, कति दिन र कति रातहरू अविस्मरणीय रहेका छन् मेरो जीवनमा । साँच्चै निक्कै आत्मीय बनेका थियौँ, कति ससाना दुःख बाँडेका थियौँ । सँगसँगै हिँड्थ्यौँ, सँगै इल्थ्यौँ, खाजा खान्थ्यौँ र दिनभरि उसैसँग अल्झिरहे

तापनि छुट्टिएको पाँचदस मिनेट नबित्दै फेरि भेटभेट जस्तो अथवा फेरि कतै भेट भइदिए पनि हुनेजस्तो लागेर आउँथ्यो मनमा...। ऊ मेरो यस अ□ामा जागिर पाउने प्रयासमा धाउँथ्यो त्यसताका र भेट पनि त्यसै सन्दर्भमा भएको थियो तर यहाँ उसले जागिर पाएन । पाउन सकेन ।

आज सम्झँदा पनि कस्तोकस्तो लागेर आउँछ, भन्न सक्तिनँ यो सब, सम्झँदा मेरो मन झन्झन् भारी भएर आएको हो कि झन्झन् हलुका, भित्र कतै दुखेको हो वा निरन्तर दुखिरहेको कुनै घाउ अचानक दुख्न छाडेको । जे होस्, ऊसँगको मेरो मित्रताको प्रारम्भको नै अत्यन्त घनिष्ठताबाट भयो र जतिजति समय बित्दै गयो, उतिउति त्यो घनिष्ठता पातलिँदै गयो अर्थात् पहिले हामी प्रगाढ मित्र भयौँ, त्यसपछि साधारण मित्र, त्यसपछि एउटा साधारण चिनजानको व्यक्तिसँगको जस्तो सम्बन्ध□सम्पर्क मात्र बाँकी रह्यो र अब बिस्तारैबिस्तारै त्यो पनि अझ धमिलोधमिलो हुँदै गइरहेछ ।

ऊसँगको मेरो सम्बन्ध मित्रताको आज संस्मरण विश्लेषण गर्दा मलाई कस्तो लाग्छ भने उसले नै त हो । उसले मतिर हात बढायो मित्रताको लागि। मलाई राम्रो लाग्यो । मैले पनि हात बढाएँ । उसले बहुतै श्रद्धापूर्वक मेरो हात समायो, सुमसुम्यायो, खेलायो, ओठ मुखतिर लग्यो अनि मेरो हातमा थुक्क थुकिदियो...तापनि जब म एकान्तमा हुन्छु□उसलाई सम्झन्छु र अझै ऊ मलाई मेरो आफन्तै जस्तो लागिरहन्छ ।

अ□ामा त्यस्तै । हाकिम कहिले नजिकिन्छन्, कहिले त्यसै टाढिन्छन् । सहकर्मीहरू पनि कहिले त्यसै विनम्र बन्दछन्, कहिले त्यसै टाढिन्छन् । केवल काम ठग्नाका सहकर्मी, काम छल्नका सहकर्मी । म यस अ□ामा यस कुर्सीमा बसेको पनि आज अड्तीस वर्ष नाघिसक्यो । उही कुर्सीमा, उही पदमा । उसै गरी अड्तीस वर्ष बिताउनु, त्यो पनि बिना कुनै पदोन्नति वा परिवर्तन । बिना कुनै जस वा अपजस, लगाव वा अलगाव । बिना कुनै रागद्वेष वा छलकपट । एउटा कुरो हुन्छ यहाँ, सकेसम्म काम कम गर्ने प्रयास । झगडा, आपसमा झगडा हुने संयोग/सम्भावना यहाँ यसकारण छ कि यहाँ घुस खाने ठाउँ छैन र घुस खान नपाई आ□मो त रिटायर हुने बेला पनि आइसक्यो । ईर्ष्या, डाह यसकारण कम छ कि यहाँ त्यस्ता नखरमाउलीहरू पनि कोही छैनन् । यो शिक्षा मन्त्रालयअन्तर्गतको अत्यन्त उपेक्षित एउटा उपशाखा हो । यहाँ महिला कर्मचारी केवल दुइटी छन् । एउटी हाकिमकी पीए.अर्थात् पेवा र एउटी अधबैँसे टाइपिस्ट । अधबैँसे देखिने तर पचास नाघिसकेकी ।

यो अधबैँसे भने बैँसमा छँदा अलिक छनकमनक देखाएकी थिई एकताका । मसँग पनि लहस्सिएकी थिई निक्कै । हैन, त्यसो भनेर उसलाई मात्र दोषी बनाउन त मिल्दैन । किनभने म पनि लोभिएको थिएँ, उत्तिकै लहस्सिएको थिएँ । सधैं सँगसँगै खाजा खाना जान्थ्यौँ अर्थात् म सधैं उसलाई खाजा ख्वाउँथें, ऊ खान्थी । मिठो गरी खान्थी, मिठामिठा

कुरा गर्थी । हँसिली थिई, रसिली थिई र सर्वोपरि मलाई लाग्थ्यो, ऊ मेरो माया गर्थी...श्रद्धा पनि गर्थी । मलाई लाग्थ्यो मात्र हैन, ऊ पनि त्यसै भन्थी। म उसका कुरा पत्याउँथेँ । हामी निकै नजिएका थियौँ ।

हाम्रो सम्बन्ध अ□ाको सेरोफेरोमा मात्र सीमित रहेन, रातसाँझ पनि हामी यदाकदा अलमलिन, अल्झिन थालिसकेका थियौँ । तर त्यसैताका एकपल्ट म बिरामी परेर साता दस दिन अ□ा जान सकिनँ । त्यसपछि अ□ा जाँदा त त्यहाँको स्थिति अलि बेग्लै भइसकेको रहेछ । ऊ अरूसँग खाजा खान जान थालिसकिछ । केही दिन योसँग, केही दिन ऊसँग र बिस्तारैबिस्तारै भने योसँग, ऊसँग भन्ने नै रहेन र जोसँग पायो उसैसँग, बस खाजासँग ।

एउटान कुरो भने हो, उसमा अलि विलक्षणता नै थियो । ऊसँग जो हुन्थी, नितान्त उसैकी हुन्थी । उसैको मात्र सबभन्दा घनिष्ठ, आत्मीय र अभिन्न जस्ती बन्न सक्थी र केही हदसम्म साँच्चै पो हो कि जस्तो भ्रम पनि पार्न सक्थी तर जब समूहमा हुन्थी, निक्कै तटस्थ र आदर्श देखिने प्रयास गर्थी...।

अझै पनि यदाकदा भेट हुँदा, एकान्तमा भेट हुँदा ऊ स्नेहयुक्त स्वरमा भन्ने गर्छे, ‘मेरो सबैभन्दा घनिष्ठ । आत्मीय साथी तिमी नै हौ ।’

‘.. ।’ उत्तरमा म ‘खिस्स’ हाँस्ने गर्छु ।

नववर्ष २०८२ को सुखद् अवसरमा
विद्यार्थी, शिक्षक, अभिभावक तथा
सम्पूर्ण नेपालीहरूमा सुख, शान्ति र समृद्धिको
हार्दिक मङ्गलमय शुभकामना
व्यक्त गर्दछौँ ।

दीपबहादुर खत्री
प्रधानाध्यापक एवं
महेन्द्रोदय माध्यमिक विद्यालय, परिवार
धुनिबेसी–१, धादिङ

बलराम बोलिरह्यो

• **नवराज रिजाल**

बलरामले चौताराको डिलमा उभिएर लामो सास फेऱ्यो । पसिना पुछ्नु अगावै खुई काढ्यो । वरिपरिको परिवेश हेऱ्यो । आँखा ती परिदृश्यबाट एकछिनसम्म पछि हट्न मानेनन् । सफा आकाश, हरियाली वातावरण र यति धेरै गर्मीको पनि कुनै परवाह नगरी खेत बारीमा काम गरिरहेका परिश्रमी किसानका सपना आँखामा एकएक गरेर आए ।

बलरामले युवावस्थाकाएकदशक करार शिक्षक बनेर विभिन्न विद्यालयहरूमा काम गरेको थियो । पिताजी लामै समयदेखि शिक्षण कर्ममा लागिरहेको रहेको हुँदा यो पेशालाई आ□मो बनाउन खोजेको थियो तर सकेन । अनि फरक्क फर्कियो काका र हजुरबाले नै निरन्तरता दिँदै आएको कृषि कर्ममा ।

विज्ञान विषयमा स्नातकोत्तर गरेको बलरामको माग धेरै विद्यालयमा थियो ।बोलाएका ठाउँमा गएर पनि पढायो । तर एकदशकभन्दा बढी त्योपेशामाटिक्न सकेन ।

नसक्नुको रहस्य दुईदशकसम्म उच्चमाध्यमिक तहको शिक्षक बनेरविभिन्न विद्यालयमा काम गरेका पिताजीले उमेर हदका कारण अवकाश पाउँदा खाली हात घर फर्कनु परेको नमिठो पीडा थियो । यो पीडा उसको मनमा धेरै समयसम्म बसिररह्यो । न बसिदिए हुने लाग्थ्यो तर त्यो दृश्यबाटबाहिर जान लामो समय लाग्यो । बिर्सन जोडजुलुम नगरेको हैन तर सकेन ।

शिक्षक पदबाट राजीनामा दिए पछि धेरैले तँछाड मछाड गर्दै अनेक सुझाव सल्लाह दिएका थिए । तीमध्ये विदेसिने सुझाव अलि बढि थिए । तर कुनै पनि सुझाव सल्लाहतिर उसको मन मोडिएन । □यही देशमा बसेर केही गर्नुपर्छ, केवल पेटका लागि विदेश जान पर्दैन बाबै' हजुरआमाको सल्लाह सबैभन्दा बढी मन पऱ्यो ।

यो अठोट कतिपयका कानमा पुगेपछि तिनीहरूले सकेजति आलोचना गरे । पुनर्विचार गर्न सल्लाह पनि दिए । तर कसैका कुरा सुनेन । □आ□मो लागि म आफैं हुँ' यो सोच प्राथमिकतामा राख्यो । योजना बनाएर अगाडि बढ्यो ।

त्यसपछि व्यवसायिक तरकारी खेतीमा लाग्यो । यो काममा लागेको पनि

एक दशक हुँदैछ । कामको सिलसिलामा विभिन्न अनुभूति सँगाली सकेको छ । यद्यपि यही कर्ममा लागेकाहरूमध्ये कतिपयसँग फरक मतराख्ने गरेको छ ।

‘ओ हो ! कति चर्को घाम’ सितल बस्न चौतारामा आइपुगेकाहरू घामतिर फर्केर धारेहात लगाउँदै थिए ।

यति रापिलो घाममा समेत्पर पर किसानहरू खेत जोतिरहेका थिए । मकै भाँचिरहेकाथिए । थ्रेसर लगाएर गहुँ काटिरहेका थिए । धान गोडीरहेका थिए । घाम पचाएर ती जीवन फलाइरहेकाथिए । विश्वास उमारीरहेकाथिए । विचारमा मलजल गरिरहेका थिए । भोलिका लागि मन बालिरहेका थिए ।

केहीसमय अघिसम्म बलरामले पनि खेत जोतेको थियो । श्रीमतीले तरकारी गोडेकी थिईन् । छोराछोरीले आमाले गोडेको तरकारीमा पानी हालेका थिए ।

यतिबेला यही चौताराको आडैमा हुन लागेको भेलाका लागि खेत जोत्ने काम छाडेर आईपुगेको हो ।

‘उफ् कस्तो घाम !’ चौतारामा बसिरहेकाहरूमध्येको एकले भन्यो ।

‘अँ भन्या’ दुईले थप्यो ।

‘अझ कति दिन जाने हो ?’ तीनले निरासभाव व्यक्त गर्‍यो ।

‘अब त पानी परे पनि हुने’ चारले भन्यो ।

‘खै के खै के’ पाँचले यतिमात्र भन्यो, शाब्दिक प्रतिक्रिया जनाएन ।

बलरामले उनीहरूका कुरा एकएक गरेर सुन्यो । तर मुख खोलेन ।अर्थात् खोल्नु आवश्यक पनि ठानेन ।ती गफिईरहेकै छेउमा पुगेर टुसुक्क बस्यो । बलराम उर्फ बलराम चौधरी ।

बैशाख महिना घामले धरातल तातिरहेको थियो । बाटोमा बटुवाका आवतजावत कम देखिन्थ्यो । सहजै देख्न सकिने कुरा धपधपी बलेको औल मात्र थियो ।

यति चर्को घामको समेत् परवाह नगरी पर क्षितिज मुनी कयौँ कृषक कृषिकर्ममा तनमनले लागिरहेछन् भन्ने कुरा थोरैलाई मात्र जानकारी थियो । कतिपयहरू जानकारी भएर पनि यतातिर ध्यान पुर्‍याउन सकिरहेका थिएनन् ।

आफू पनि किसान भएका कारण बलरामका मनमा अनेक कुरा खेल्छन् ।

किसानहरूको एउटा मात्र चाहना उत्पादन, बिक्रीवितरण, मल, बिउ र सिञ्चाई हो ।

वरिपरिका किसानहरूखेतीबाली लगाउने र भित्र्याउने समयमा घाम पानीबाट जोगिन यहीँ ओत लाग्न आइपुग्छन् । बलराम पनि ओत बस्न यहाँ पटकपटक आएको छ ।

बलरामको शरीरपसिनाले लफरक्क भिजेको थियो । आँखाले पिरो र मुखले नुनिलोको अनुभूति गरिरहेको थियो । चौतारामा टुसुक्क बसेपछि गोलीगाँठासम्म लत्रिएको लुँगी घुँडामाथि सार्‍यो । घाँटीको खैरो रङ्को गम्छा निकाल्यो र शरीरको पसिनाबिस्तारै पुछ्न थाल्यो ।

आकाश सफार थियो । यसको अर्थ

गाढा नीलो घाममा टलक्क टल्केको थियो। चराहरू उडेको देख्न नसके पनि आवाज बेलाबेलामा कानसम्म ठोकिन आइपुग्थे। यदाकदा बहेको हावामा पनि तातो पनको मात्रा अधिक थियो। आकाशमाबादलको टुक्रो कतैदेखिँदैनथ्यो।

चौताराभन्दा अलि पर लटरम्म सपाटुका कलेका दुईवटा बोटहरू थिए। ती बोटमुनी ५०/६० जना मानिस कुराकानीमा व्यस्त देखिन्थे। एकआपसमा चर्काचर्की गरिरहेका हुन् कि भन्ने पनि भान हुन्थ्यो। के कुरामा चर्काचर्की गरेका हुन्यो बुझ्न सकिँदैनथ्यो।

बलरामले जीउको पसिना पुछ्यो। लुँगी मिलायो।पसिना पुछ्न प्रयोग गरेको गम्छा पुन: घाँटीमा बेर्‍यो। उसकाआँखा जमघटमा पुगे। आँखाको पछि पछि ऊ पनि पुग्यो।

'ल बलराम पनि आइपुग्यो। कुरो अगाडि बढाऔँ। के गर्नु यसलाई मनाउन गाह्रो छ, उसलाई मनाउँन खोज्यो ऊ आफैँ हामीलाई मनाउन तत्पर बन्छ' एक जनाले भन्यो।

बलराम खिस्स हाँस्यो तर प्रतिक्रिया जनाएन।

खेतको काम बाँकी नै ऊ राखेर बैठकमा आएको थियो।चौकीदारले उर्दी नै सुनाएपछि बैठकमा नपुगी हुँदैन। त्यसैले यहाँ आउन पनि राजी भएको हो।

बलरामले पुर्ख्यौली जमीन एकबिघामा थप एक बिघा भाडामा लिएर तरकारी खेती गरिरहेको थियो। विक्रीवितरणमा समस्या नआउने हैन आउँने गर्छन्, तर समस्या समाधानमा उसले सधैँ सफलता प्राप्त गरिरहेको छ। यसका लागि आफैँ सक्रिय बन्छ। आफन्त र घरका सदस्यहरूबाटआवश्यकता अनुसारसहयोग पाइरहन्छ।

बलरामले भरबिहान कहिले जोत्ने त कहिलो कोदालो चलाउने काम गर्‍यो। बजार पठाउन तरकारी टिप्यो। पठाउन नसक्दा छैँटामा तरकारी भरेर गाउँ गाउँ पुग्छ। उसले कहिल्यै तरकारी फाल्नु परेको छैन। यो समस्याबाट आजसम्म मुक्त छ। अघिल्लो साल लगाएको तरकारी पछिल्लो साल लगाउँदैन। मनमा लामो समय कुरा खेलाएपछि काममा अगाडि बढ्छ। बलरामको सफलताको रहस्य यही हो। मौसमलाई ध्यानमा राखी हरेक वर्ष फरक फरक तरकारी उत्पादनतिरलागेका कारण उसले सडकमा तरकारी फाल्नु नपरेको उसैको बुझाइ छ।

भेलामाबहस र छलफल गरिरहेकाहरू आआफ्ना जमिनमा उत्पादित बजारमा लान ठिक्क गरिएका तरकरी सडकमा फाल्ने कि नफाल्नेयही विषयमा विभाजित थिए। तर्कहरू फरक फरक थिए। कोही के त कोही के भन्न व्यस्त देखिन्थे। बलरामले बसिरहेकाहरूको मुखतिर पालैपालो हेर्‍यो। बोल्नेहरू तँछाड मछाड गर्दै थिए।

पहिलेत जिल्ल पर्‍यो। के भन्ने वा गर्नुपर्ने हो ठम्याउन सकेन। अरुका कुरा सुन्नमैध्यान केन्द्रित गर्‍यो।

'हामीलाई पटक पटकको सरकारी रवैयाले आजीत बनायो। सहनुको

पनिसिमा हुन्छ नि । कति सहीरहने ?, अब सशक्त आन्दोलनमा जानुको विकल्प छैन’ छन्नुले मुख खोल्यो ।

‘लौ साथी हो, यो विचारको म पुर्ण रूपमा समर्थन गर्छु’ जावेदले थप्यो ।

‘ल ल अब तयारी थालौँ, वर्षौँ वर्षदेखिका आश्वासनले थला पारेको छ। अहँ, काम कहिल्यै हुँदैनन्’ मनबतीयाले मुख अँध्यारो बनाएर सुनाई ।

‘बजारमा तरकारी सस्तीयो, सम्बन्धित निकायले हाम्रा कुरा सुनेन, हामी उठ्नै नसक्ने भयौँ । अब यसरी हुँदैन । आत्माअस्तित्व रक्षाका लागि उठ्ने बेला आयो’ बिउँतलालले थप्यो ।

‘टिपिएका तरकारी मुल सडकमा फालौँ । टिप्न बाँकी तरकारी बारीमै नष्ट गरौँ’ छन्नुले अगाडि सुनायो ।

‘अब बिक्री वितरण गर्ने नै हैन । सारा काम बन्द गर्नुपर्छ । लागत नउठ्ने काम गर्नुको कुनै तुक हुँदैन । अब केही पनि नगरौँ । अर्थात् सबै छाडौँ’ जावेदले थप्यो ।

‘यी तमाम काम कुराको जिम्मेवार सरकार हुनुपर्छ’ मनबतीयाले सुनाई ।

‘ली हो त्यही गरौँ, कमसेकम दुनियाँले त देख्छ’ जुरुक्क उठेर बिउँतलालले दुवै हात माथि उठायो ।

यतिबेलासम्मनबोली चुपचाप सबका कुरा सुनिरहेको बलरामको धैर्य टुट्यो ।

‘म तपाईहरूलाई साथ दिन सक्दिनँ’ जुरुक्क उठेर भन्यो ।

‘हैँ, तँ के भन्दैछस् रे, सुनौँ सुनौँ ?’ छन्नुको आँखा बलरामतिर तेर्सियो ।

‘त्यही त, यो जहिले पनि त्यस्तै त्यस्तै भन्छ र गर्छ । हाम्रा कुरामा कहिल्यै ध्यान दिँदैन । कुरासुन्दा पनि सुन्दैन । अघिल्लो वर्षको यही कार्यक्रम पनि यसैका कारण स्थगित भएको थियो ।सधैँ सिकाइरहन्छ’ जावेदअलि क्रोधित भावमाप्रस्तुत भयो ।

‘कहिँ न कहिँ भाँजो मात्र हाल्छ’ मनबतीयाले आँखातर्दै सुनाई ।

हैन, तँ आफूले गरेको काम मात्र राम्रो ठान्छस्, तेरो मात्र राम्रो भएर पुग्छ ? हाम्रो पनि राम्रो हुनुपऱ्यो, तँ यो कुरा किन बुझ्दैनस् ?’ बिउँतलाल अझ आक्रोशित बन्यो ।

‘विरोधका जनुसुकै काम गर्न तयार छु । झण्डा बोकेर नारा जुलुसमा हिँड्न पनि तयार छु । एक पटक मात्र नभएर पटक पटक भनेको छु । तरकारी नष्ट गर्ने कुरामाचाहिँ म कहिल्यै सहमत हुन सक्दिनँ । मेरो घोर आपत्ति छ’ बलरामले सबैका सामु हात जोड्दै सुनायो ।

उपस्थितहरूमध्ये धेरैलेउसलाई अन्यमनस्क भावले हेरे ।

‘उसले जसुकै भनोस् म विनास वा सर्वनास जस्ता कुराको सख्त विरोधी हुँ’ बलराम अझ अगाडि सरेर प्रस्तुत भयो । यसपटक कतैबाटपनि प्रतिक्रिया आएन, मात्र सुनिरहे ।

‘त्यसोभए अब के गर्ने त ?’ तँ नै भन्, आँखा राता राताबनाएर जावेद बलरामतिर फरक्क फर्कियो ।

‘किसानहरू मर्कामा छन् । समयमा मल बिउ पाउँदैनन् । सिञ्चाईको उचित प्रवन्ध छैन । उत्पादित वस्तु/सामग्री

बिक्री वितरणमा कठिनाइ छ । मालको मोलपाउँदैनन् । सम्बन्धित निकाय पनि उदार छैन । यसको मतलब विरोधका लागि उत्पादन नै नष्ट गर्नु पर्छ भन्ने चाहिँ होइन । लागत नआए पनि उत्पादनमा खर्च भएकै छ । यसर्थ विरोधका नाममा बारबार उत्पादन नष्ट नगरौँ, हामी कसैको पनि भलाइ हुँदैन भनेको मात्र हुँ, तर के गर्नु तपाईहरू मेरो आग्रहलाई विरोध सम्झनु हुन्छ’ बलरामले असन्तुष्ट भावमा भन्यो ।

‘सम्बन्धित पक्षले ध्यान नदिएका कारण हुन लागेको आन्दोलनको जिम्मेवार त्यही निकाय हुनुपर्छ’ बिउँतलालले औँला ठड्याउँदै भन्यो ।

‘असमाम पनि सहमत छु । तर उत्पादन नै नष्ट गर्नुपर्छ भन्नेमा चाहिँ मेरो अडान यथावत छ । यो लामो विचार मन्थन पछि बनेको धारणा हो’ बलरामले थप प्रष्टिकरण दियो ।

‘हैन, बलरामका कुरा पनि नराम्रा चाहिँ लागेनन् । उसका कुरा पनि सुन्नु आवश्यक छ । उसका चाहिँ सुन्दै नसुनी हाम्रा मात्र कुरा गर्नु चाहिँ त्यति राम्रो हैन’ अजमा र पल्टुले मुख खोले ।

‘हेर बलराम तँ जेसुकै भन्, सोझो औँलाले घिउ आउँदैन । औँला बङ्ग्याउनै पर्छ । हामीले पनि विरोधकै लागि तरकारी नष्ट गर्नेभनेका हौँ । ख्यालख्यालमा भनिएको हैन’ छन्नुको स्पष्टिकरण आयो ।

‘सोचेका छौ हाम्रा उत्पादन नष्ट गर्दा लाभ कसलाई हुन्छ । तरकारी नष्ट गरे चाहिँ किसानको लगानी फिर्ता आउँछ, ल आउँ छ भने म पनि तयार, यदि आउँदैन भने भेरो कुरो सुनिनु पर्छ’ बलरामले आ□मो विचार प्रस्तुत गऱ्यो ।

अगाडि बोल्ने वा बोलेका वक्ताहरूकेही क्षण अकमक्क बने ।

‘त्यो त आउँदैन’ छन्नुले भन्यो ।

‘त्यो भए बलरामकै कुरा मानौँ’अजमा र पल्टुले मुख खोले ।

‘त्यसो भए अब के गर्ने त ?’ बिउँतलाल बलरामतिर फर्कियो ।

‘समाधानको पहल गर्ने नि, अरु के गर्नु ?बलरामले सु□यायो ।

‘हामीलेनगर्ने भनेका छौँ त ?’ मनबतीया अलि आक्रोसित बनी ।

‘हुन त हैन, तर त्यस्ता कुराले चाहिँ कहिल्यै हुँदैन’ बलरामले थप्यो ।

‘कसरी अगाडि बढ्ने त?’ छन्नुले मुख खोल्यो ।

‘ध्वंशात्मक गतिविधिबाट प्राप्त हुने सफलता दिगो र फलदायी हुँदैन । यसर्थ म त्यस्ता कार्यको विपक्षमा छु । जीवनभर यही अडानमा रहिरहने पनि छु । समस्या समाधानमा सकारात्मक विधि अपनाउनु आवश्यक छ । कसैले यसलाई कमजोरी नठानोस् । यो मेरो सकारात्मक सोच हो’ बलरामले पुष्टिमा भन्यो ।

‘हिजोदेखि आजसम्म किसानहरू समस्यामा छन् ।अप्ठेरामा छन् ।असजिलोमा छन् । सुन्नुपर्नेहरू नसुनेको नसुन्यै गरिरहेछन् । यो राम्रो होइन, मैले पनि राम्रेसँग बुझेको छु’ बलरामले अझ थप्यो ।

‘त्यही भएर त नसुन्नेहरूसम्म आवाज पुऱ्याउन सङ्घर्ष गरौँ ।

यसपछि समाधानका बाटाखुल्छन् । चुप लागेरनबसौँ । बसेर अधिकार प्राप्त हन सक्दैन । उठौँ र हिँडौँ भनेको नि’ छन्नुले सुनायो ।

‘हामी सबैको आसय त्यही हो’ मनबतीयाले थपी ।

आफू मात्र उठेर पुग्दैन, अरूलाई पनि उठाउनु आवश्यक छ । आफ्नो अधिकार खोजौँ र दिने निकायलाई जिम्मेवार बनाऔँ’ जावेद बलरामको अनुहारतिर फरक्क फर्कियो ।

‘म पनिकिसानहुँ । शिक्षक हुँदा समेत् किसानी कर्मबाट टाढा थिइन । काका र हजुरबाकिसान पनिथिए । म आज पनि कृषिकर्मकै आधारमा जीवन चलाइरहेको छु । म मात्र कहाँ हो र, परिवारका सदस्यहरू पनि कृषि कर्ममै छन् ।

‘त्यसो भए हाम्रो विचारसँग किन असमत छस् त ?’बिउँतलालले केही सम्फिएभैँ गरी सोध्यो ।

‘तपाईहरूको विचारसँग नभएर क्रियाकलापसँगअसहमती हो । तपाईहरू नकारात्मक विचार छाडेर सकारात्मक बाटोमा आउनोस्, म सधैँ साथ दिन तयार छु’बलरामलेअगाडि भन्यो ।

उसको कुरामा मनबतीयाले टाउको हल्लाई ।

‘हेर्नोस्, नकारात्मक समस्या समेत् सकारात्मक भाव राख्दा समाधान गर्न सकिन्छ’ बलरामले अगाडि थप्यो ।

‘अहँ, म विश्वास गर्दिनँ । आजसम्मयसरी कुनै पनि समस्या समाधान भएभैँ लाग्दैन’ छन्नुले बलरामको विचारमा असहमती जनाउँदै भन्यो ।

‘खोइके, खोई के, बलरामका कुरा बुफिनसक्नु छ । म त केही बुझ्दिन!’ बिउँतलालले थप्यो ।

‘के भन्या,भुलभुलैया। म पनि केही बुझ्दिन’ मनबतीयाले थपी ।

‘उसकाकुरा मलाईपनि खासै विश्वास लाग्दैन, के के भन्छ के के’ जावेदले भन्यो ।

‘त्यो तपाईको कुरा हो, जे गर्नोस्’ बलरामका आँखा जावेदतिर फर्के ।

‘अघिल्लो साल दुग्ध किसानहरूले सडकमा दुध पोखेर विरोध जनाएका थिए । के तिनीहरूका तरिकालाई नाजायज भन्न सकिन्छ ?’ छन्नुका आश्ँखा बलरामका आँखासँग जुधे ।

‘हो, थिएन, यसमा कुनै शङ्का छैन’उसले हाँस्दै भन्यो ।

‘आन्दोलन विरोधीकुरा पो गरिरहेछ त बा, यस्तासँग के बोल्नु ?’ छन्नुले आँखा रातो बनाउँदै भन्यो ।

‘हा हा .....म आन्दोलन विरोधी, तिमीहरू पक्षधर, यो भन्दा मजाक अरु केही हुन सक्ला र ? सक्दैन’ बलरामले आक्रोशित मुद्रा र प्रतिवादको शैलीमा जवाफ फर्कायो ।

‘त्यसो भए के हामीले सधैँ अन्याय सही रहने त ?, न्यायको बाटो खोज्नु पर्दैन ?’ जावेद बलरामतिर फर्कियो ।

‘नबोल्नुको अर्थ अन्याय गर्नेहरूको पक्षपोषण गर्नु हो, त्यही गरिरहने हो ?’ मनबतीयाले सोधी ।

‘हामी पनि छौँ भन्नका लागि त बोल्नु पऱ्यो नि, बोल्दै नबोली वा आन्दोलन

नै नगरी कुनै समस्याको समाधान हुन सक्दैन । अझै पनि समय छ, उसर्थ बेलैमा सोचौँ’ बिउँतलालले भन्यो ।

‘साराका साराले गर्ने गरेको विरोधकोशैली हामीले अपनाउन किन हुँदैन ?’ छन्नुले थप्यो ।

‘हामी भनेका हामी हौँ । हाम्रो आफ्नै शैली छ । हाम्रै तरिकाले जान सक्छौँ । कसैको नक्कल गर्नु वा पछि लागिरहनु आवश्यक छैन । हाम्रो आन्दोलन हामी जस्तै हुनुपर्छ’ बलरामले औँला ठड्याउँदै भन्यो । उसकाआँखा राताराता थिए । ऊ अझै पनि आक्रोशित मुद्रामा देखिन्थ्यो ।

सभास्थल एकछिनसम्म शान्त बन्यो । कोही बोलेनन् । मुखामुख गरे । पाँचजनाका बिचमा मात्र विमर्श छलफल र चर्काचर्की भए पनि भेलामा उपस्थितहरूको सङ्ख्या ठुलै थियो ।

‘उखु किसानहरूले उखुबारीमा आगो लगाएर जनाएको विरोध ?’ मनवतीयाले सोधी ।

‘त्यो पनि जायज थिएन’ बलरामले जवाफ फर्कायो ।

‘मकै किसानले मकै खेतमा गाईवस्तु छाडेर जनाएको विरोध ?’

‘त्यो त अझ जायज थिएन’ बलराम एक कदम अगाडि बढ्यो ।

‘म समस्याको अयथार्थनभएर यथार्थ समाधान खोजीयोस् भन्ने पक्षमा छु । क्षणीक समाधान स्थायी नभएर अस्थायी प्रकृतिको हुन्छ । ध्वंशात्मक समाधान खोज्नेहरूसँगमेरो सहकार्य हुन सक्दैन । अहिले हामीले गर्न खोजेको आन्दोलनको शैली बिलकुल आयातित हो’ बलरामले अझ अगाडि थप्यो ।

‘बजारमा तरकारी सस्तिएको छ, परल मुल्य आउँदैन अब के हात जोडेर बस्ने?’ छन्नुले एक पाइलो अगाडि बढेर क्रोधित मुद्रामा प्रश्न गऱ्यो ।

‘त्यही सस्तिएको मुल्यमै बेच्ने’ बलरामले भन्यो ।

‘बजारमा कसैले किन्दैन’ मनबतीयाले थपी ।

‘अर्को बजारमा लैजानु पर्छ’ बलरामले प्रष्टिकरण दियो ।

‘त्यहाँ पनि बिक्दैन’ बिउँतलालले थप्यो ।

‘बजार सस्तो बन्यो भन्ने बहानामा स्वदेशी उत्पादन नष्ट गर्नु सकारात्मक सोच हुन सक्दैन । समस्या समाधान गर्नुपर्छ यसमा मेरो पनि विमति छैन । तर आफ्ना उत्पादन नष्ट गर्नुको अर्थ अर्काको उत्पादनलाई बढवा दिनु हो । बेला मौकामा यस्तो काम गराइन्छ’ बलरामले थप्यो ।

‘हामीलाई पनि त्यस्तै लाग्यो’ अजमा र पल्टुले मुख खोले ।

‘धेरै नबोल है, जिभ्रो थुतिएला’ बिउँतलालले हाँसेर भन्यो ।

‘थुतिए थुतियोस् मनमा लमगेका कुरा भनिन्छ’ अजमा र पल्टुले एकैसाथ भने ।

मत बाँडियो ।सभा आन्दोलन गर्ने वा टुङ्गोमा पुग्न सकेन ।

‘स्वदेशी उत्पादन नष्ट गरेर गरिने कुनै पनि आन्दोलनमा मेरो सदासर्वदा विमति रहनेछ बलरामले फेरि भन्यो । कुनै प्रतिक्रिया आएन । बलराम बोल्न छोडेन । अर्थात् बोलिरह्यो ।

धमिला स्मृतिहरू

• नारायण तिवारी

मामा-मामा । यो आकाश र भुइँ कहाँ जोडिन्छ ?"

"ऊ त्यो देख्तैनौ, धेरै टाढा जोडिएको देखिन्छ नि-त्यहीँ तर त्यहाँ पुग्न २/३ दिन लाग्छ ।"

"आकाशमा जाने बाटो पनि छ होला, हैन ?"

"हो । त्यहाँ सिँढी छ, त्यसैबाट आकाशमा चढ्न सकिन्छ ।"

मामाले हामीलाई ढाँट्नुभएको रहेछ । त्यो अबोध बाल-जिज्ञासालाई मामाले त्यस बेलाको अशिक्षित परिवेशमा रहेर नै शमनपार्न खोज्नु शायद मामाको नै अज्ञानता रहेकोबारे आज मामाको स्थिति नियाल्दा अनुमान हुन पुगेको छ ।

मामा हराउनुहुन्थ्यो । कहिले टुपुक्क झुल्किनुहुन्थ्यो ।

मामा आउनुहुँदा हामी असाध्य खुसी हुने गर्थ्यौं । किनभने मामाले हाम्रा लागि किसिम-किसिमका मिठाइहरू ल्याइदिनुहुन्थ्यो । ती गोला-गोला मिठाइ, गुच्चाभन्दा धेरै सानाले मेरो मनलाई राम्रैसित बाल्यावस्था व्युझाउने गरी जोड्न सकेछ । अहिले पनि बजारमा ती गोला-गोला परेका मिठाइ देख्नासाथ मलाई मेरो बाल्यकाल र मामाको एकै साथ मिठो सम्झना हुने गर्दछ । के यो हुनसक्तैन म पुनः सोही अवस्थामा फिर्ता होऊँ ? मामा र मिठाइको प्रतीक्षामा म रमाइरहें ? थाहापाई, पाई बुझपचाएर पनि मनले प्रश्न ठड्याउन सक्तोरहेछ । आनन्दका निम्ति नहुने कुरा पनि कल्पिन पुग्दोरहेछ मन ।

हाम्रो घर सहरदेखि टाढा थियो । करिब २ कोस । सीतागञ्ज भन्ने ठाउँमा । हुनतः विराटनगरबाट सीतागञ्ज पुग्न एक सवा घण्टा मात्र लाग्ने रहेछ (पैदल हिँड्दा) तर त्यसबेला दिनभरि हिँड्नुपर्ने, तर पनि नथाक्ने र सधैं विराटनगर र सीतागञ्ज यात्रा गरिरहनु परोस् भन्ने कामना हुन्थ्यो, कहिलेकाहीँ बासित विराटनगर जाने अवसर पाउँदा पनि । बाले मलाई धेरैजसो काँधमा बोक्नुहुन्थ्यो ।कहिलेकाहीँ खुरुरु कुदी पनि दिन्थे । धमिला स्मृतिहरू छन् मसित ती सबैका । सीतागञ्ज र विराटनगरको यात्राका बिच (अन्यका लागि बजारको आवत-जावत भए पनि मेरा लागि त्यस बेला आनन्दको यात्राबाहेक केही थिएन त्यो आवत-जावत) को एउटा मिठो तर

टरेको दुर्घटनाको चित्र मसित कहिल्यै नमेटिनेगरी टाँसिएको छ । त्यसबेला बाले हामी तीन जना लिएर जोगबनी जानुभएको थियो । सीतागञ्जबाट जति समय विराटनगर पुग्न लाग्छ त्यतिनै समय जोगबनी पुग्न पनि लाग्छ । जोगबनी भारतपट्टिको बजारलाई भने पनि साधारण बोलचालमा नेपालपट्टिकै रानी वा मिल्सएरिया जानुपर्दा जोगबनी नै भनिने प्रचलन अद्यापि ज्यादै छ अनि त्यहाँ अकस्मात् मामा भेट हुनुभएको थियो । मामाले हामीलाई देख्नासाथ माया गर्नुभयो । पालैपालो म्वाइ खानुभयो र उही गोला–गोला ससाना मिठाइ किनिदिनुभयो । हामी मामासित भेट भएकामा अत्यधिक खुसी थियौँ । मामाकै बढी करले होला त्यसदिन हामीले सिनेमा हेर्ने मौका समेत पाएका थियौँ । सिनेमाको समाप्तिपछि हत्तारिँदै हामी जुनेली रातमा घरतिर हिँडेको सम्झनामा बा र मामाका डराएका आँखा अहिले पनि मेरो स्मृतिमा शेष रहेको छ । म भने जुनेली रातमा हिँडाइको आनन्द लिइरहेको थिएँ । मेरा दिदी र दाजु समेत मच्चिमच्ची कुदिरहेका थिए ।

म केही सानो भएकाले उनीहरूलाई भेट्न सक्तिन तर पनि प्रयास भने रहन्थ्यो । हाम्रा पछि–पछि लगभग बा र मामा पनि कुदिनै रहनुभएको थियो । आधाबाटो तय गरेपछि आउने केशलिया खोलामा बढ्ता पानी थिएन । बाले मलाई कराउँदा–कराउँदै आफै हिँडेर तर्ने भएको म, एक ठाउँको भासले खुट्टा निरन्तर भासिन थालेको सम्झनाले अहिले पनि आङ जिरिङ्ग हुन्छ । अनायासै उठेका मेरा हातलाई बाले समातेर तान्न नभ्याउनुभएको भए मेरो ‘इहलीला’ त्यसै बेला समाप्त हुने कुरामा म अहिले पनि सहमत छु । मामाले ‘राम–राम’ भनेर निकैबेर ‘राम–राम’ जपेकोलाई पनि म बिर्सन सक्तिनँ । बाल्यकालको त्यस दुर्घटनाले क्षणिक महत्त्व मात्र पाएथ्यो मेरा मस्तिष्कमा । म तुरुन्तै उफ्रदै–खेल्दै घर पुगेको थिएँ । मामा र बाले घर पुगेर वृत्तान्त सुनाउँदा हजुरआमाले मलाई “मेरो बाबा” भनेर निकैबेर सुम्सुम्याउनुभएको थियो । म पनि दङ्ङ परेको थिएँ । थप मायाको अनुभूतिले चञ्चल मन निकै खुसी हुन पुग्दोरहेछ

मामा धेरै दिन बस्नुभएन तर जतिदिन बस्नुभयो हामीसित नै । मामा र हाम्रो ‘जम्ने’ कारण के पनि थियो भने उहाँ मभन्दा करिब ९/१० वर्ष मात्र जेठो हुनुहुँदो रहेछ । अर्थात् म त्यसबेला ८/१० वर्षको थिएँ भने उहाँ २०/२२ वर्षको । मेरा दाजुभन्दा ७ वर्ष जेठो र दिदीभन्दा ५ वर्षमात्र । यसरी मामा हामीकहाँ आउनेबित्तिकै हाम्रो एउटा मण्डली तैयार हुन्थ्यो । घुम्ने, खेल्ने यहाँसम्म कि राती सुत्ता समेत हामीसँगै सुत्थ्यौँ । मामा कथा हाल्नुहुन्थ्यो, हामी सुन्थ्यौं । उहाँको एउटा रमाइलो बानी सम्झदा अहिले पनि मन रोमाञ्चित हुने गर्छ । कथाभन्दा हामीले वाक्यैपिछे’अँ, अँ’ गर्दै जानुपर्थ्यो । कुनै बेला हामीले भनेनौं भने उहाँ रिसाएको भैँ गर्नुहुन्थ्यो र पुनः बोल्न थालेपछि हाम्रा गाला चिमोट्दै म्वाइ खाएर कथा भन्न थाल्नुहुन्थ्यो ।

मामा सीतागञ्ज आउने कारण

पछिपछि हामीलाई थाहा हुन थाल्यो । हाम्रो खेतसँगै उहाँको पनि खेत रहेछ र बाली उठाउन उहाँ सालेनी आउने गर्नुहुँदो रहेछ तर उहाँको तीव्र प्रतीक्षाले हामीलाई मामा सालेनी आउने गर्नुभएका कुरामा विश्वास थिएन ।

पछि एक्कासि मामा आउन छाड्न भयो । हामीले थाहा पायौ, उहाँले खेत बेचिदिन भएछ । यस बेलासम्म हामी पनि सहर बस्न थालिसकेका थियौँ । बाले केटाकेटी पढाउन निम्ति भनेर एउटा सानो फुसको घर विराटनगरमा खडा गर्नु भएको थियो । मैले ४ कक्षादेखि विराटनगरको सरस्वती हाइस्कुलमा भर्ना लिएँ । यस बेलादेखि पछिसम्म हामी शुक्रबार शुक्रबार र बिदाको दिन मात्र सीतागञ्ज जाने गर्थ्यौ । कलेज पढ्दासम्म र जागिरको सुरुका बेलासम्म त मामा ठ्याम्मै हराइसक्नुभएछ ।

पछि–पछि थप जानकारी पाउँदै गएँ । उहाँ गोरु बेचेको साइनाको मामा पो हुनहुँदो रहेछ । उहाँलाई खेतको रक्षा र बालीको हिसाब किताब गर्नुपर्ने अनि हामी आमाका माइती नभएका । टुहुरी दिदीले भाइ भेट्टाएकी । भाइले आफ्नो र बाली नालीको समेत दिदी भिनाजु भेट्टाएका । हामीले मामा र गोला–गोला स–साना मिठाइका कोसेली भेट्टाएका । सबै खुसी । सबै प्रसन्न !!

यी सब जानकारीपछि पनि बालककालको मामाप्रतिको मेरो आस्था र मामासित गाँसिएर रहेको आनन्दको अनुभूति कम्तीचाहिँ भएन ।

आज उही मामालाई यसरी फेला पारुँला भन्ने मैले सोच्तैसोचेको थिइनँ ।

"मामा, मामा" एक्कासि मेरा हृदयमा तुफान उठ्यो । मैले मामालाई ठम्याएँ । यो मदेखि टाढा भाग्न चाहने मानिस अर्को कोही होइन, मेरै मामा हो ।

ठुलो कार्यालयमा साना कर्मचारी ओझेल हुनु नौलो कुरा पनि हैन । कार्यालय छुट्ने बित्तिकै म गेटमा गएर उभिएँ । मामाले देख्या–नदेख्यै गरी एकतमासले बतास भएर पाइला बढाउनुभयो । मैले पछ्याएँ । कराएँ "मामा ! मामा !! चिन्नुभएन ?"

मामाका पाइला रोकिएनन् । शायद उहाँभित्र एउटा हुरी नै पसेको थियो–जसले निरन्तर घचेट्तै लग्यो । अन्यथा उहाँ मदेखि हीनताबोधले ग्रस्त भई यसरी टाढिनु नपर्ने हो । उहाँलाई पिउन र हाकिमबिचको खोलाले बगाउन खोजेको छ । मलाई कुनै किसिमको उच्चताबोधले निल्न सक्तैन ।

उहाँका आकाश र भुइँ जोडिने गफ...आकाशका निम्तिको सिँढी...सबै मन पर्छन् मलाई । आकाशको विशालतासित पृथ्वीको सङ्गम उचाइका सिँढीहरू...मामाको अज्ञानमा समेत दर्शन हाँसेको छ ।

म बोल्न चाहन्छु, "मामा ! यस्ता ढाँटकुरा फेरि फेरि गर्नुस् न । आकाश उक्लिने सिँढी यतै कतै छ फेरि भन्नुस् न...।"

म अत्यधिक खिन्न भएँ । भोलि पुनः कार्यालयमा भेट हुनसक्ने क्षीण सम्भावनाबाट आफै त्रस्त, उभिरहें त्यहाँ निकैबेर, मामा गएको बाटो हेर्दै टोलाएर...!

अप्ठ्यारो र अभ्यस्त मान्छे

• पारिजात

चमेलीलाई हेर्न यो प्वालभन्दा अर्को साधन कुनै छैन । ढोका ढकढकाऊँ घर उसकी आमाले थाहा पाउली भन्ने डर, आमाचाहिँ अलि अबेर निदाउँछे । घनघोर पानीबाट मलाई केवल एउटा बर्लेंसीले ओत दिएको छ । कता जाऊँ ? एउटा ख्याल नहुनु पनि कत्रो अप्ठ्यारोपना । चमेली...एउटा सन्नाटा फर्केर आउँछ । प्वाललाई आज केही वस्तुले राम्ररी छेकेको छ....कस्तो मैले थाहा नपाएको ? यो त अङ्खोरा हो । हरे, मोरीको रहर...। कुनै संवेगमा मैले मूर्खताको सीमा नाप्न लागिरहेछु, मेरा इन्द्रियहरू निस्क्रिय हुँदै जाँदैछन् । यो अङ्खोराभरि निर्जीव भएर बेचिइन् लागेको हसिनाको कोपिलामा जत्ति सेन्सेटिविटी पनि ममा रहेन । कति हास्यास्पद भइसकेछु । मलाई केले अत्तालिएको हो यसरी मलाई लगत्तै थाहा हुन्छ । मैले आफ्नो सेन्सेटिविटीलाई मारिरहेछु । यो खट्वालबाट सधैँ म चमेलीलाई हेर्ने गर्छु र उसलाई हेर्नु र पाउनुभन्दा अर्को उद्देश्य ममा साँच्चै आज पनि छैन ।

म असाध्य एकाग्र भइदिन्छु यत्तिसम्म कि खट्प्वालमा एउटा अङ्खोराभरि खँदारिएको एक मुट्ठा हसिनाको फुलको उपस्थिति पनि थाहा हुन्न, साथै त्यसको नाक भाँचे सुगन्ध पनि । मलाई लाज लाग्न थाल्छ आफैभित्र । छिँड़ीभित्र चमेलीकी आमा गाली गर्न थाल्छे । म सम्झन्छु, साँच्चै हाँगाबाट काटिएर आएकी यो हसिना जत्ति सचेत पनि अब म रहिन । कसरी थाहा पाउन सक्छ यो हसिना मानौँ यो आफै एउटा टाइम मसिन हो । सम्पूर्ण परिचित भइसकेको छ यो रातदेखि, अँध्यारोदेखि । बोटमा बाध्य भएको हसिना बोटबाट काटिइसके पनि आफ्नो बाध्यतालाई बिर्सेकी छैन, ऊ सभ्यलाई राम्रोसँग चिन्छे मानौँ आफै ऊ एउटा तिखो आँखा हो ।

पानीको वेग कम भएको छैन । चमेलीको धन्धा पनि सिद्धिएको छैन । खट्प्वालबाट देखिने संसार मलाई क्रमशः साँघुरिँदै गएजस्तो लाग्छ र म आफै एउटा खुम्ले कीरा भएर आफ्नो आकारमा घट्दै र त्यो साँघुरोपनमा फिट हुँदै गइरहेको छु । खट्प्वाल ढाकेर बसेको अङ्खोराको एक कुनाबाट म चेमलीको कालो घाँटी देख्छु । एक लस्कर नक्कली मोतीको माला कालो घाँटीमा खुब मेल खाएर

अल्झिरहेको छ । म साँघुरिन्छु आफ्नो सीमासम्म,मलाई एउटा सन्तोष हुन्छ । तमाखुको हलुका हलुका वास र एउटा मरणान्त खोकीको लहरले अनायास मलाई आफ्नो सीमित आकारदेखि तन्काइदिन्छ, खुला छोडिदिन्छ । बिस्तारै फुक्दै जान्छु र मेरो आँखा खट्प्वालमा अटाउन छोड्छ, सम्झन्छ यो ख्याल नहुनु पनि कस्तो अप्ठ्यारोपन । पस्दा वा भाग्दा दुवैपटक हामीलाई ख्यालको आवश्यकता हुन्छ ।

बाछिटाले शरीरको आधा हिस्सा राम्रो गरी भिजाइसकेको छ । ममा उत्तेजना आउँछ र भाग्न मन लाग्छ छलाङ हान्दै बलैंसीको ओतबाट । अठोट गर्छु अब बिर्स्यो पक्कै बिर्स्यो कालो घाँटी मोतीको माला र चमेली । के आवश्यकता मलाई यहाँ आएर साँघुरिनु म त एउटा आशक्त मान्छे हुँ, मस्तिष्क भएको चलाख मान्छे । म छाप्रोको बलैंसीबाट उछिट्टिएर ढुनमुनिँदै हिले गोरेटोमा आइपुग्छु ।

दायाँ बगल नील काँड़ाको बारले टम्म छेकेको छ र बायाँपट्टि भर्खरै रोपाइँ सिद्धिएको खेतको आली । प्रत्येक निर्माण योजनामा निस्फल भएको यो हिले गोरेटो यहाँ मान्छे हिँड्दछ, त्यसैले यो एउटा गोरेटो हो । मलाई अप्ठ्यारो हुन्छ जुन अप्ठ्यारो आफूबाट अलग्ग झिकेर मिल्काउन सकिन्न । दायाँ–बायाँ र अघि–पछि चारैतिर एउटा व्याप्त अप्ठ्यारो । घुँडा–घुँडासम्म पानीले भिजिसकेको छ तर स्किन टाइट...सुर्क्याउन अप्ठ्यारो छ । त्यसलाई हिले पानीको दायाँमा छोडिदिन्छु यो फेसनको जोड़ हो मेरो केही लाग्दैन, सम्झन्छु यसरी कत्ति मनोभावलाई सस्तो संस्कारमा पोल्दै हिँड्नुपर्छ । आजका हामी कत्ति अप्ठ्यारा छौँ । लाग्छ, एउटा अप्ठ्यारो हामीभित्र पलापिँदै जाँदैछ र यसको सिडेटिभ छैन । छपछप आवाजको साथ हिँडिरहेको म चिर्न खोजिरहेछु तथापि चिरिरहेको छैन विरोधाभासको एउटा रित्तो अस्तित्वलाई । मलाई बाँच्न मन लागिरहेको छैन र मर्न पनि । अँध्यारो छ तर अभ्यस्तताले हिँडाउँछ । पछि फर्केर हेर्छु, चमेलीको छाप्रो अँध्यारोमा गाभिएको छ तर म मूल बाटोसम्म आइपुग्न लागिसकेँ । म आफूले चाहेको ठाउँमा आइपुगेँ ? एउटा प्रश्न साथसाथै चिल्लो कालो पिच रोडमा पाइलो टेक्छु ।

चारैतिरबाट खनिएको मर्करी बत्तीको निलो प्रकाश । निलो कमिज, निलो पाखुरा र हात, निलै रूमाल खल्तीबाट झिकेर शायद म आफ्नो निलो अनुहार पुछ्छु । छेवैमा एउटी स्वास्नीमान्छे सेतो आवरणमा निलाम्मै भएर गल्लीभित्र पस्छे । मलाई अप्ठ्यारो लाग्छ । त्यो निलोपन कोतरी बाहिर फाल्न मन लाग्छ, आफैबाट र मूलबाट र मूल बाटोबाट पनि । विचार गर्न थाल्छु हामीलाई कतै पनि सजिलो छैन । यो संसार अस्वाभाविक छ, यो वातावरण अस्वाभाविक छ । हामी अस्वाभाविक भएर बाँचिरहेका छौँ । स्वाभाविक हुनखोज्दै म फराकिलो बाटो पार गरेर एउटा आधुनिक चिया पसलभित्र पस्छु । एक कप चिया..। ठिटो हाँस्छ र भित्र

जान्छ । त्यहाँका उपस्थित सबै आ□नै पारामा हाँस्छन् र छेवैको मेजबाट एउटा रिमार्क निस्कन्छ, “कस्तो अप्ठ्यारो मान्छे” त्यसपछि तीन□चारजनाको फुको अट्टहास । मेरो सचेतताले पनि निकै सिध्याउँछ म पनि एउटा रूप र आकार ओढेका मानिसहरूलाई निकैभित्रदेखि चिन्छु तसर्थ मलाई लाज लाग्छ । खल्ती छामेर हेर्छु एउटा १० पैसे ढ्याक सिवाय अरू केही छैन ।

कागतका नोटहरूको मूल्यले मेरो स्थितिलाई एकपल्ट निक्कै माथिसम्म उडाएर गजबले फेरि पछार्छ । छेवैको तस्तरीमा एउटा हरियो गैंडा खस्छ । मलाई एउटा विकृतिले छोप्छ सम्झन्छु भर्खरै अवमूल्यन भएको छ । त्यसैले यिनीहरू गैंडाको ताउ देखाउँछन् र मलाई भन्दिन मन लाग्छ,“तिमीहरूलाई थाहा छ यो गैंडावाल हरियो कागजको सन्तुलनमा के छ ? हामी त सुनको निख्खर असर्फदेखि क्रमशः अपभ्रंश हुँदै आइरहेका छौं ।” ठिटोले चिया ल्याइपुऱ्याउँछ । लाज मान्दै खल्ती छामेर एउटा ताँबाको १० पैसे ढ्याक निकालेर दिन्छु र विचार गर्छु । यी फोस्रा कागजका दामहरूसँगै म पनि डट्न र पछारिन सक्छु, मलाई थाहा छ जसो गरी यो कागजका नोटहरूको सन्तुलनमा केही छैन त्यस्तै मेरोपनि आ□नो सन्तुलनमा केही छैन । म पनि एउटा पुड्माङ हुँ । मलाई हेरेर किन हाँस्छन् यिनीहरू के हुन् र यिनीहरू साथै के हुँ र म ? चिया पिएर फर्कंदा म फेरि खुम्चिँदै रोइरहेको हुन्छु । ढोकामा आइपुगेपछि थाहा हुन्छ वास्तविकताले आ□नो अवस्थामा वान्ता गरिसक्यो म त एउटा ताँबाको ढ्याकभन्दा बढी केही होइन, होटलको एउटा रिमार्कभन्दा बढी केही होइन ।

उपरान्त सहर घुम्ने मेरो इच्छा हुँदैन यसो भनूँ आँट आउँदैन । एउटा रित्तो अस्तित्वले अर्को रित्याइँलाई कसरी सिध्याइसक्छ ? कसरी छिचोल्नसक्छ ? अघिको सम्पूर्ण निलोपन फेरि एकपटक ममा व्याप्त हुन्छ । म अवरोधहीन पिच रोडलाई पार गर्छु । मेरो विपरीत एउटा भुसिया कुकुर होटेलतर्फ जान्छ । बिस्तारै म त्यही अँध्यारो गोरेटो थालनीमा आइपुग्छु । विचार गर्छु अब फेरि त्यही अँध्यारोलाई पछ्याउँदै उता जानुछ अनि चमेलीको छाप्रो...एउटा अशक्त रमाइलोले मलाई जबर्जस्ती लखेट्न खोज्छ र त्यो पनि मलाई अप्ठेरो लाग्छ । प्रत्येक असजिलोपनलाई स्वीकार गर्ने छोडी बाँकी केही काम मसँग हुँदैन । गोरेटोको हिलो पानीले फेरि छ्यापछ्याप्ती भिजाउन थाल्छ । त्यही स्किन□टाइट प्यान्टको असमर्थता,त्यही निलकाँडाको बार,त्यही खेतको दह । उस्तै उस्तै छ केवल मबाट रित्तिएर गएको छ एउटा १० पैसे ताँबाको ढ्याक । म होटलभित्र अलिक नमिलेको मान्छे, जस्तो होस्,रूप र आकार मैले पनि ओढेको छु ।

चमेलीको छाप्रो छोडेर अझ उता उतासम्म जान मन लाग्छ, तर खट्प्वालबाट छिरेर आएको एक धर्सो उज्यालोले मानौं सीमा रेखा कोरिदिन्छ । म जात्रा गर्न खोज्छु । प्रयास गर्दै एकपटक टाढा फाँटसम्म हेरिसकेपछि आँखा बसिकन

मिच्छु । आखिर त्यहाँ पनि अविराम भएको विष्णुमती र सायद कमलासम्म हिलो पानी, अभ्यस्त अँध्यारो । झन् बढी अप्ठ्यारो ममा टाँस्सिएको असजिलोपन मलाई चिच्याउन मन लाग्छ । मान्छु, कि यो न्युरोसिसको युगमा म एउटा असमर्थ न्युरोटिक ! फेरि एकपल्ट दिमाग सफा हुन्छ । बोरडमर विरोधाभासको माझ झलक्क लेस्सिएर मात्र लगाएकी चमेलीलाई देख्छु । एउटा सङ्घर्षसाथ गोरेटोबाट उछिट्टिएर म बलेसीमा आइपुग्छु ।

अबको पालि खटूप्वालमा अङ्खोरा हुँदैन । अतः मेरा इन्द्रियहरूलाई कुनै दुःख छैन । म फेरि त्यही प्वालमा खुम्रे कीरा भएर चिच्याउन पुग्छु । चमेली दुई विरोधहीन आँखाहरू प्वालनिरै पसारेर बसेकी हुन्छे । ती आँखाहरू जहाँ सायद आह्वान पनि होइन एकदमै तटस्थ ।

चमेली ... ।

एउटा मरञ्च्याँसे आवाज आउँछ,“आज खानेकुरा छैन” “तिमी छँदै छौ नि !” म अनायास भनिदिन्छु तर बु□दैन । बु□ुसँग उसको वास्ता छैन ।

“चमेली ! आमा निदाई ? तिमीले के खायौ आज ?” पहिलो प्रश्नको अवहेलना गर्दै ऊ भन्छे, “पानीरोटी ।”

मलाई अप्ठ्यारो लाग्छ । त्यसपछि ढोकाको आग्लो बिस्तारै फुस्कन्छ। टुकीको मधुरो उज्यालो, पानीरोटीले कटकटिएको फलामे ताप्के,म घस्रिएर सुकुलमा पसारिन पुग्छु । टुकी निभ्छ,अँध्यारोमा म यसो छाम्छु छोटो घाँटी र एक लस्कर मोतीको माला...अनि ब्रेसियर मात्र लगाएकी चमेली । लामखुट्टेहरूको □वाइँ...आवाज चर्किँदै जान्छ, मलाई झन् अप्ठ्यारो हुन्छ तर म न्युरोटिक भइसकेको छु । न्युरोसिस लागेको एउटा अभ्यस्त मान्छे ।

नववर्ष २०८२ को सुखद् अवसरमा विद्यार्थी, शिक्षक, अभिभावक तथा सम्पूर्ण नेपालीहरूमा सुख, शान्ति र समृद्धिको हार्दिक मङ्गलमय शुभकामना व्यक्त गर्दछौँ ।

राजु अधिकारी
प्रधानाध्यापक एवं
जनता माध्यमिक विद्यालय, परिवार
(कृषि प्राविधिक शिक्षालय)
जितपुर-सिमरा उपमहानगरपालिका-१४ रजघट्टा, बारा

साँझको घाम

● पीताम्बरा उपाध्याय □पीयूष’

दिनको तेस्रो प्रहरमा धेरै मोड र दोभानहरू छिचोल्दै छिलोच्दै एउटा उपत्यकामा प्रवेश गरेर त्यस उपत्यकालाई तटस्थ दर्शकको दृष्टिले हेर्न थालिन् शिलूले । सम्पूर्ण उपत्यका उनको आँखाको अगाडि छर्लङ्ग भयो । मर्यादा, सस्कार र भावनाको तालमेल मिलाएर रचिएका जस्ता अग्ला होचा पर्वतमालाले घेरिएको त्यो सानो उपत्यका उनलाई रमाइलो लाग्यो । त्यसको एकातिर एकान्त निकुञ्ज थियो जसमा भावनाको मन्दाकिनी निस्वर बगिरहेकी थिइन् । त्यस निकुञ्जमा निस्तब्ध मौनको साम्राज्य थियो र त्यो त्यहाँको विशेषता वा आकर्षण थियो ।

शिलूले सुस्तरी त्यस निकुञ्जमा प्रवेश गरिन् । मन्दाकिनीको तटमा निकुञ्जनिरै एउटा मन्दिर थियो । लतापत्रले त्यस मन्दिरलाई चारैतिरवाट घेरेको थियो र मन्दिरको द्वारलाई मंदाकिनीका लहराहरूले अविरल स्पर्श गरिरहेका थिए । एउटी सानी बालिका मन्दिरको द्वारमा उभिएकी थिइन् । शिलूको नजर ती बालिकाको मुखाकृतिमाथि गहिरियो । साधारण नाक नक्शा भएकी ती बालिकामा आँखा र मनलाई बाँध्ने कुनै पनि विशेषता थिएन, तर तिनलाई अत्यन्त आत्मीय भावले हेरिन् शिलूले । बालिकाको आँखा सामान्य आकारका लाम्चिला र बनौट परेकै थिए । ती आँखामा जिज्ञासाको सागरको भार भयो शिलूलाई । बालिका एकटक मन्दाकिनीको जल धारालाई हेरिरहेकी थिइन् अनि शिलू बालिकालाई हेर्न थालिन् । एकैछिनपछि त अभिवादनको मु□मा घुँडा मारेर बसिन् । शिलूले देखिन् बालिकाका आँखामा अश्रुधारा बेस्सरी छचल्किएका थिए ।

बालिकाले अनन्त जलधारालाई नमस्कार गरिन् अनि आँखा चिम्लेर केही भन्न थालिन् । तिनको अस्पष्ट स्वर शिलूले कान लगाएर सुनिन् “जान्दिन प्रभु ! म केही जान्दिन । तिमी छौ यति जान्दछु , तिमी को हौ, कस्ता छौ, चिन्न सक्दिन । मलाई माया लाग्छ, डर लाग्छ, अनि रहर पनि लाग्छ । रहर लागेको कुरा गर्न पाउँदिन, बाबाले नगर भन्नुहुन्छ । मलाई बाबाको डर लाग्छ । तिमीलाई त थाहा छ प्रभु ! भनन म के गरुँ। मलाई मेरी आमासित सुत्न मन लाग्छ, दाज्यूसित खेल्न मन लाग्छ । तिमीसित भेट्न यस नदीमा फालहाल्न मनलाग्छ, अनि बग्दै बग्दै जान मनलाग्छ ।” यति भनेर बालिका सुँक्क सुँक्क रुन लागिन् ।

“नानी” धीर गम्भीर स्वर बालिकाको

कानमा पऱ्यो ।

"हजूर" शब्द उच्चारण गर्दै बालिका मन्दिर भित्र पसिन् । शिलू पनि चाल मारेर बालिकाको पछि लागिन् ।

मन्दिरमा सीतारामको भव्य मूर्ति प्रतिष्ठित थियो ।एकातिर वयोवृ दम्पति बसेका थिए । योगीजस्ता वृद्ध व्यक्तिको अगाडि थालमा धेरै थरीका खाने कुराहरू राखिएका थिए । तेजस्विनी वृद्धाले फलफूल काटेर त्यस थालीमा थप्दै थिइन् । वृद्धको समक्ष अर्को आसन राखिएको थियो र त्यसको अगाडि एउटा अर्को थाल थियो, बालिकाको लागि। उनी गएर आफ्नो आसनमा बसिन् । "खाऊ नानी" बृद्धले भने अनि दुवै खान थाले ।

शिलूले चिनिन्, ती दुवै नातिनी र बाजे थिए। वृद्धा बालिकाकी बज्यै थिइन् । बाजेले नातिनीलाई चौपट्टै माया गर्दथे र आत्मचिन्तनको प्रयासमा लागेका उनले नातिनीको मनमा पनि आत्मापरमात्मासम्बन्धी धेरै जिज्ञासा जगाइदिएका थिए । आफूले दिनभरि गरेका अध्ययन, मनन र चिन्तन उनी ती बालिकालाई सुनाउँथे । बालिका बाजेका कुराहरू प्यूँथिन् तर ज्यादै कम मात्र बुझ्दथिन् । छर्लङ्ग सबै कुराहरू बुझाइदेउ भनेर उनी भगवान्सित प्रार्थना गर्दथिन् । प्रभु सर्वव्यापी छन् र सधैँ उनलाई भगवान्ले दोखिरहेका छन् भन्ने कुरामा चाहिँ उनको अखण्ड विश्वास थियो । पाप पुण्यको धेरै विवेचना उनले बाजेबाट सुनिन् तर रहर लागेर गरेको काम पाप कसरी हुन्छ त्यो उनले बुझेकी थिइनन् । ध्रुव प्रल्हादका कथाहरू उनले सुनेकी थिइन् । प्रल्हादले बाबुले भनेको नमानी भगवान्को ध्यान मनको रहरले नै गरेका थिए भन्ने उनलाई लागेको थियो । बाबुले भनेको नमान्नु पाप हो भने प्रल्हादलाई त्यो पाप किन लागेन, कसरी उनको काम पुण्य कहलायो ? उनले यो प्रश्न बाजेसित पनि गरिन् । बाजेले कुन्नि के के जवाफ पनि दिएका थिए तर त्यस उत्तरमा उनको चित्त बुझेको थिएन ।

अहिले पनि ती वालिकालाई खाने इच्छा थिएन। उनी त्यो खानेकुरा बोकी मन्दिरवाट बाहिर जान चाहन्छिन् । उनी त्यस ठाँउमा पुग्न चाहन्छिन जहाँ उनकी आमा छन् अनि आमाको काखमा सानो भाइ छ । जहाँ उनका दाज्यू पनि छन् । बालिका त्यो खाने कुरा दाज्यूसित बाँडेर खान चाहन्छिन्, भाइलाई काखमा लिएर खेलाउन चाहन्छिन् । तर बाजेको डरले उनी केही पनि बोल्दिनन् अनि आफ्नु थालको फल खुरुखुरु खान थाल्छिन् ।

शिलूलाई लाग्छ बालिकाको मनस्थिति सहज छैन । सहज पारिवारिक परिवेशबाट काटिएर अस्वाभाविक रूपले आध्यात्मिक र दार्शनिक चिन्तनको परिवेशमा हुर्कनु परेकोले तिनको मनमा अनौठो छटपटि छ । आध्यात्मिक चिन्तनप्रति उनको चाख छ तर सत्यलाई हृदयङ्गम गर्ने क्षमता उनमा छैन । पारिवारिक स्नेहधाराले उनलाई स्वाभाविक रूपमा तान्छ, साथै बाजेले पारिवारिक सम्बन्ध स्नेह, आदि मिथ्या माया जाल हुन् भनेर बारबार सम्झाएको कुरा पनि उनी बिर्सन सक्दिनन् । उनको मन सदैव अन्तर्द्वन्दको स्थितिमा रहन्छ । सत्य के हो, त्यो पहिल्याउन उनको मन भावना मन्दाकिनीको लहर साथै बगिरहन्छन् । बग्दाबग्दै थाकेर उनी रोइदिन्छिन् सर्वव्यापी सर्वात्मालाई सम्बोधित गरेर । शिलूको मन द्रवित भयो बालिकाको असहज स्थिति देखेर ।

बालिकालाई मन्दिरमै छोडेर शिलू उपत्यकाको अर्को भागमा लाग्छिन् । निकुञ्ज बाहिर एउटा सानो घर थियो । एउटा सद्गृहस्थको घर जहाँ पति, पत्नी र चार सन्तान थिए । त्यो घर ती बालिकाकै पिता माताको घर थियो ।घर अति सामान्य भए पनि त्यहाँ स्नेहको साम्राज्य थियो र साथै जीवनको स्वाभाविक गति पनि । शिलूले मायालु भावले त्यस घरलाई हेरिन् । बालिकाका पिता, माता, दाज्यू र सानो भाइप्रति उनको आँखामा स्नेह छचल्कियो । मनमा केही आक्रोश लिएर उनले बालिकाकी दिदीलाई हेरिन् ।

शिलूले बालिकाकी आमाको वचन सुनिन् "सुत्केरी ओखती भनेपछि हुरुक्क हुन्थी नानी आइन ।"

जवाफमाबालिकाकी दिदीले भनिन् "हामी अगाडि भएकाको वास्ता छैन, उसैको सम्झना । उसले त थुप्रो फलफूल र मिठाई खाइहाल्छे नि ।"

शिलूको मन तीतो भयो दिदीको कुराले ।

त्यत्तिकैमा बालिका त्यहाँ पुगिन् । उनको हातमा दुई दाना सुन्तला थिए । त्यो उनले दाज्यू र दिदीलाई दिइन् । मुठीभित्र अनारका केही दाना र चार वटा अङ्गुर रहेछन् । ती दानाहरू कागतमा राखेर उनले भनिन् "आमा ! भाइलाई मेरो काखमा राखिदिनुहोस्न ।"

"ओखती खान्नौ?" आमाले सोधिन् ।

"खान्छु आमा ! मलाई धेरै दिनुहोस है । तर पहिले भाइलाई अनार ख्वाउँछु ।" यति भनेर पलेटी मारी उनी भाइलाई लिन तत्पर भएर बसिन् ।

"जे पनि तैंलाई धेरै । तँ बुढाकी छोरी उहीँ गएर बस्न, हाम्रो भाई लिन किन आउनु पर्‍यो । नदिनु होस् आमा भाइलाई ।" बालिकाकी दिदीले झर्केर भनिन् ।

बालिकाले उत्तर दिन सकिनन् । उनका आँखा टलपल भए । आमाले नै भनिन् "होइन व्यारे यो भाइ तिम्रै हो । दिदीको भाइ त तिम्रो दाज्यू भइहाल्यो नि । एकछिन आएकी बहिनीलाई पनि कति देखी नसहेकी ।" बालिकाकी दिदी आमाको कुरा सुनेर फन्किदै हिँडिन् ।

बालिका पनि उठिन् । भाइ खेलाउने उनको उत्साह आह भइसकेको थियो ।

बालिकाका पिता सबै घटना हेरिरहेका थिए । उनले छोरीलाई समाई काखमा बसाए अनि भने

"छोई"

"हजूर" उनले यत्रवत जवाफ दिइन् ।

"सानो कि ठूलो" पिताले प्रश्न गरे ।

"ठूलो" उनले भनिन् ।

"भएको कि नभएको" पिताले सोधे ।

"भएका" उनले लाडिएर भनिन् ।

"के" पिताले सोधे ।

"कपाल" उनले हाँस्दै भनिन् ।

"खै त" पिताको प्रश्न पछि उनले बाबुलाई चुल्ठो देखाउँदै भनिन् "यी क्यात" अनि उनी बुबाको छातीमा लुक्न पुगिन् ।

शिलूका आँखा रसाए, बाबु छोरीको यस क्रीडामा । यो खेल उनीहरूको नित्यको नियम थियो र जतिसुकै चित्त दुखेको वा शारीरिक चोट लागेको बेलामा पनि पिताको त्यस कौतुकपछि उनी दङ्ग पर्दथिन् । उनी बाबुको काखबाट ओर्लिएर फेरि भाइ लिन भनी पलेटी कसेर बसिन् । आमाले भाइलाई काखबाट उनको काखमा राखिदिइन् ।

अनारको एक एक दाना लिएर उनी भाइको मुख भित्र फुटाउन थालिन् । प्रत्येक दानाको रसको थोपा बालखको मुखभित्र चुहाएर छोक्रा मिल्काउँथिन् अनि बालखको साथै उनी आफै पनि रमाउँथिन् । बालख दिदीको काखमा रमाई रमाई हाँस्थ्यो । ६ वर्षकी बालिकाको त्यस भातृभावलाई उनकी आमा मुग्ध दृष्टिले हेर्दथिन् ।

अनार र अङ्गुर ख्वाइसकेपछि बालिकाले भाइलाई ताली पिट्न सिकाइन्। उनी आफू ‘सीताराम सीताराम’ भनेर ताली पिट्दथिन् अनि बालखको हात समातेर त्यसै गर्न लगाउँथिन् । बालख त्यस क्रियामा रमाएर किलकारी मारी मारी हाँस्दथ्यो । पछि पछि त सीताराम शब्दको उच्चारण सुनेर नै उसले हात जोर्न थाल्यो । आमा दङ्ग परेर दिदी भाइको खेल हेरिरहिन् । उनले एक्कासी सोधिन्: “नानी, आज तिमीले कुन श्लोक सिक्यौ भन त ?”

“हस् ! सुन्नु होस् है त” भनेर उनले सस्वर पाठ गरिन्:

“यंशैवा समुपासते शिव इतिः ब्रह्मैति वेदान्तिनो

बौद्धाः बुद्ध इतिः प्रमाण पटवः कर्त्रैति नैयायिकाः

अर्हन्नित्यथ जैन शासनरताः कर्मेति मीमांशकाः

सोयन्नो विदधातु वाञ्छित फलाः त्रैलोक्य नाथोहरिः ।”

पिता उनको उच्चारणमा मुग्ध थिए भने माता श्लोकको माधुर्यमा । दुवैले तुष्ट भावले छोरीमाथि स्नेह वर्षाए । आमाले भनिन्: “भयो वावा ! अव भाइलाई राखेर खाजा खाउ ।” उनले शिशुलाई आफ्नो काखमा लिई खाजाको रिकापी बालिकालाई दिइन् ।

एकैछिन पछि एउटी प्रौढा दासी आएर भनिन्: “मैयाँलाई बाजेले बोलाई बक्सेको छ ।” बालिका ती प्रौढाको साथै हिँडिन् ।

सुरम्य उपत्यकाको दृश्य बदलियो । शीलाले देखिन् बालिका धाईआमाको वुईमा चढेर एक हुल महिलाको साथै जाँदैछिन् र हुलमा बालिकाकी आमा सबैभन्दा अगाडि रुँदै रुँदै गइरहेकी छन् । बालिकालाई आमा रोएको कारण थाहा छैन । उनले धाईआमासित सोधिन्: “आमा ! किन रोएको अनि हामी कहाँ जाने ?”

उत्तर बालिकाको दाज्यूले दिए: “नानी हाम्रो भाइ मऱ्यो । हामी गङ्गाजी नुहाउन जाने ।”

बालिका छक्क परिन् । मृत्युको अर्थ उनले बुझिनन् । शरीर र संसार नश्वर छ भन्ने कुरा उनले बाजेवाट सुनेकी थिइन्, तर नश्वरताको अर्थ भने बुझेकी थिइनन् । भाइ मऱ्यो भनेर किन रुनुपर्छ भन्ने कुराको तालमेल मिलाउन नसके पनि उनी रोइदिइन् ।

त्यतिखेर उनी अरू रोएको देखेर रोएकी थिइन्, तर भाइको मृत्युको अर्थ पछि उनले छिटै नै बुझिन् । मृत्युको कठोर सत्य र चीसोपनासित यो उनको पहिलो साक्षात्कार थियो । उनले त्यसपछि आफ्नो भाइलाई देख्न, खेलाउन र ख्वाउन पाइनन् । भाइको अभाव एउटा चिर अतृप्तिको रूपमा उनको अन्तस्करणमा बसिदियो । त्यसबारे उनी कसैसित चर्चा गर्न चाहन्थिन् । खुलेर प्रश्न गर्न चाहन्थिन् । तर कोसित सोधून् । आमासित भाइवारे प्रश्न गर्दा सबै उनलाई नै गाली गर्दथे । भाइ कहाँ गयो भन्ने प्रश्नको सही जवाफ कसैले

पनि दिँदैनथे ।

उनकी दिदीले भने एक दिन भनिन् "खूब मेरो भाइ भन्थिस् नि । तेरो भाइ मऱ्यो । अब त्यो कैले पनि आउँदैन । अब मेरो मात्रै भाइ छ ।" ददीको कुरा सुनेर उनी सारै रोइन् । त्यतिखेर उनका दाज्यूले सम्झाएका थिए "नरोऊ नानी ! म दिदीको भाइ मात्रै होइन, तिम्रो दाज्यू पनि त हुँ नि ।"

"तर मलाई मेरो भाइ पनि त चाहिन्छ नि । मैले कसलाई खेलाउने, अनि कसलाई सीताराम भन्न सिकाउने ?"

उनको दाज्यूसित त्यस प्रश्नको उत्तर थिएन । शिलूसित पनि त्यसको उत्तर छैन । बालिकाको त्यो वेदना शिलूले आफ्नै मुटुमा अनुभव गरिन् । उनी बालिकालाई त्यहीँ छोडेर उपत्यकाको अर्को भागमा पुगिन् ।

शिलूले देख्दादेख्दै लतापत्रले घेरिएको त्यस मन्दिरलाई मन्दाकिनीका धाराहरूले आफ्ना काखमा लिए । बृद्ध तपस्वी जस्ता बाजेको सम्झना मात्रै शेष रह्यो । बालिकाले त्यस सम्झनालाई आत्मसात गराइन् । बाजेको सम्झनाको साथै उनले सीतारामको मूर्तिलाई पनि आत्मसात गराइन् । उनी त्यस एकान्त निकुञ्जबाट निस्किएर संसारको सम विसम धरातलमा पाइला राख्न पुगिन् । सम्झनाको धेरै रूप र रङ्ग उनका लागि नौला रहेछन् । शिलूले देखिन् बालिका जिज्ञासु भाव लिएर सबैसित परिचय प्राप्त गर्दछिन् । बाजेको साथमा बस्दा उनी आमाको काखमा बस्ने कामना गर्दथिन्, तर आमाको काखबाट १० महीनाको अवस्थामा अलग्गिएर बाजेको काखमा पुगेकी उनका लागि आमाको काखमा पुनः बस्नु संभव भएन । बाजेको मृत्युपछि उनी पुनः त्यस ठाउँमा आइन् तर आमाको काखमा बैनी आइसकेकी थिई । बालिका बज्यैकै छायामा हुर्किन थालिन् । बैनीप्रति बालिकाले आत्मीय भाव अनुभव गरिन् तर उनको भाइको रहर मेटिएन । त्यो रहर मनमा राखेर नै उनी बढ्दै गइन् ।

शिलू बालिकाको साथै विद्यालयमा प्रवेश गर्न पुगिन् । उनलेदेखिन् बालिका ज्यादै गंभीर मुद्रामा अशोक वृक्षको मुनि बसीरहेकी छन् । उनको मनमा भएको द्वन्द उनको हेराइले नै झल्काउँथ्यो । शिलूले बुझिन् त्यो द्वन्द्व विचारको थियो । बाजेले दिएको शिक्षा र स्कूलको शिक्षा समान थिएन । कतिपय ठाउँमा त विचार बाझिन्थे पनि । बालिकाको मानसिक धरातलमा दुवै थरिका विचार धाराहरू सङ्घर्ष गरिरहेका थिए । उनको आस्तिकता ईश्वरको अस्तित्व बोध सबैलाई वैज्ञानिक शिक्षाले चुनौति दिइरहेको थियो । भावना र बौद्धिक तर्कको बीच सामञ्जस्य ल्याउन उनलाई सारै मुस्किल परेको थियो जसले गर्दा उनी मानसिक रूपमा अस्वस्थ रहन लागिन् । ईश्वरप्रतिको उनको अन्धआस्था आमा र बज्यैको मृत्युपछि डगमगायो । शिलूले अनुभव गरिन् त्यस उपत्यकाको भावना मन्दाकिनीको तटमा उभिएकी बालिका नितान्त एकली भइन् । बाबु, दाजु र बैनीको उपस्थितिले पनि उनको मनको एक्लोपना मेट्न सकेन ।

त्यस्तै बेलामा बालिकाको विचारधारामा एकजना तत्वदर्शीका विचारले प्रवेश पायो । ती तत्वदर्शी विचारक थिए जे. कृष्णमूर्ति । उनले संसारवाट आफूलाई अलग्याएर तटस्थ भावले संसारलाई कसरी हेर्न सकिन्छ भन्ने विषयमा प्रवचन दिन्थे। आफ्नै मानसिक सङ्घर्ष र अन्तर्द्वन्दको समाधान

ती बालिकाले उनैको प्रवचनमा खोज्न थालिन् । ती तत्वदर्शीका सिद्धान्तहरूले उनलाई जीवन र जगत्लाई हेर्ने वेग्लै चश्मा दिए झैँ शिलूलाई प्रतीत भयो । शिलूले यो पनि अनुभव गरिन् कि बालिकाको मन संसारदेखि उचाटिदै गयो । कर्तव्यभावले संसारलाई हेरेर आवश्यक जिम्मेवारी पूरा गर्ने अनि आफूलाई पूर्णतः भावना मन्दाकिनीमा नै लीन गराउने प्रवृत्ति उनमा स्पष्ट भयो ।

तेईस वर्षको उमेरमा ती वालिकाले विवाह गरिन् र त्यसको पछाडि पनि उनको कर्तव्य भावना नै थियो । शिलूले देखिन् उपत्यकाको धेरैजसो भाग भाव सलिला मन्दाकिनीले ढाक्दै गइन् । निकुञ्ज बाहिरको घरलाई पनि जलधाराले छोइदियो अनि विस्तारै विस्तारै ढाक्दै गयो ।

शिलूले पिछा गरिन् ती बालिकाको जो अब पूर्णतः युवती भइसकेकी थिइन् । उपत्यकाको अर्को भागमा बनेको पतिगृहमा उनी आफूलाई अटाउने प्रयासमा थिइन् । संसारलाई तटस्थ भावले हेर्ने सिद्धान्त उनको बुद्धिले सकारे पनि उनको हृदय प्रेम र स्नेहले ओतप्रोत नै थियो । माइतीघर छोडेको दिनदेखि उनले प्रेमको त्यो अजस्र स्रोत पतिको चरणमा अर्पित गरिन् । भौतिक संसारको उपलब्धि होइन भाव, संसारसितको तादात्म्य नै उनको आन्तरिक लक्ष्य थियो । उनी पतिसित एकाकार हुन चाहन्थिन् शारीरिक रूपमा होइन मानसिक रूपमा । तर ज्यादै कल्पनाशील र भावमयी भएकीले उनले भौतिक जगत्मा शान्ति पाउन सकिनन् । पतिबाट उनले सम्मान र प्रशंसा पाएकी थिइन् र प्रेम पनि पाएकी थिइनन् भन्न सकिन्न । तर उनको जस्तो भावुकता पतिमा थिएन । परिणामस्वरूप आफ्नो भावभूमिमा उनी एक्लै रहिन् । उनको भावनाको धरातललाई पतिले चिनेनन् अनि त्यहाँ गएर साथ दिने प्रयास पनि उनले गरेनन् । अतः यथार्थ जीवनमा पति पत्नी साथ मिलेर गृहस्थ जीवनको रचना गरे पनि शिलूले देखिन् कि मन्दाकिनीको किनारामा उनी जहिले पनि एक्लै पुग्दथिन् ।

शिलूले देखिन् कि ती युवती कहिलेकाहीँ निसासिएको अनुभव गर्दथिन् । यथार्थ जगतमा आएका समस्याहरूसित लड्न उनी मन पराउन्नथिन् । कहिलेकाहीँ उनी आफ्ना पिताको घरमा शरण लिन पुग्छिन् जहाँ उनको भाव प्रवीणताको कदर हुन्थ्यो। आमाको वियोगपछि उनले पिताबाट अझ बढी आत्मीय भाव पाएकी थिइन् र दाज्यूलाई पनि उनले निस्छल स्नेहको सहारा दिएकी थिइन् । एक्कासि त्यो घर भत्कियो । पहिले दाज्यू अनि पिता मन्दाकिनीको धारामा अल्पिए । ती युवती आफ्नो भाव जगत्मा झन् एक्लिइन् ।

आज शिलूको अगाडि सम्पूर्ण उपत्यका उदाङ्ग छ । तेस्रो प्रहरमा उनी त्यस उपत्यकाको कुना कुनालाई स्पष्ट हेर्न सक्दछिन् । उपत्यकाको आधासरो भागलाई भाव सलिला मन्दाकिनीले डुवाइसकेकी छन् । ती युवती अब प्रौढ भएर त्यसकै किनारामा बस्दछिन् र वेला मौकामा आफ्नो अस्तित्व नै त्यस शीतल धारामा मिसाउने प्रयास गर्दछिन् ।

उपत्यकाको अर्कोतिर सानो भए पनि सिङ्गो संसार छ । पति, पुत्री र पुत्रहरूले घेरिएकी ती प्रौढा त्यस संसारमा रमाउन खोज्दछिन् । कर्तव्यका कतिपय बन्धनमा बाँधिइन्छिन् पनि । तर घरीघरी उचाटिएर उनी पुनः त्यस एकान्त

किनारातिर लाग्दछिन् जहाँ कुनै दिन उनको मन्दिर थियो अनि माइतीको घर पनि । दुःख र सुख दुवै मनःस्थितिलाई तटस्थ भावले हेर्ने निरन्तर प्रयास गरेता पनि शिलूले स्पष्ट अनुभव गरेकी छन् कि माइतीको आशक्तिलाई ती प्रौढाले तोड्न सकेकी छैनन् । उपत्यकाको आधा भागमा छाएको जलधारा र एक कुनामा बसेको उनको आफ्नो सिङ्गो संसारको बीच ओहोर दोहोर गर्दा उनको दृष्टि कहिले काहीँ अर्को घरमा पनि पर्छ । त्यहाँ उनले झझल्को मेटेकी छन् त्यस भाइको जसलाई अनार र अङ्गुरको रस खुवाएको तिर्सना उनको मनमा अझै शेष छ । भाइलाई काखमा लिएर सीताराम भन्न सिकाउने उनको रहर पूरा भएको थिएन ।

एकाएक शिलूले देख्दछिन् उपत्यकाको तेस्रो कुनाको घरबाट एउटा युवक निस्किन्छ जसको मुखमा उही बालिकाको भाइको झझल्को छ । युवक मन्दाकिनीको किनारामा पुगेर जलधाराको स्पर्श गर्दछ । त्यहाँ बसेकी प्रौढाको मुखमा आश्चर्य झल्किन्छ । उनी त्यस युवकलाई सम्वोधन गरेर भन्छिन्: "मेरो भावनाकी गङ्गालाई मेरा माइतीले मात्र चिनेका थिए। यस जलधारालाई स्पर्श गर्ने तिमी को हौ ?"

"म महाप्राणको एउटा अंश हुँ जो नियतिको क्रूर हालतले गर्दा भाव गङ्गाको किनारामा भौतारिदै आएको छु । भावनाकी मन्दाकिनीलाई मैले राम्ररी चिनेको छु ।" युवकले विनम्र तर स्पष्ट स्वरमा उत्तर दिए ।

"के तिमी मेरो रुस्तम बन्न सक्दैनौ जसलाई मेरो मनले निरन्तर खोजिरहेको छ ?" प्रौढाले प्रश्न गरिन् "को रुस्तम ?" युवकले सोधे ।

"महाप्राणको एउटा अंश जो आजभन्दा तीन दशक पहिले हराएर गयो । त्यो मेरो भाइ भएर जन्मिएको थियो अनि मेरो मनमा भातृ स्नेह जगाएर त्यस स्नेहलाई अधुरो तिर्सनाको रूप दिएर समयको सिन्धुमा अल्पियो । तिम्रो अनुहारमा म उसैको झझल्को देख्छु । उ बाँचेको भए तिमी जत्रै र तिमी जस्तै हुने थियो होला" प्रौढाले भनिन् ।

प्रौढाको आँखामा छचल्किएको स्नेहले युवकलाई छोयो। उसले भन्यो "बन्ने होइन दिदी ! म हजुरको भाइ नै हुँ । हजुरको लागि म सिङ्गो माइती नै बन्न सक्छु ।" युवकको स्वरमा आत्मीयताको स्पर्श थियो ।

"त्यसो भए हिँड, म तिमीलाई मेरो सिङ्गो संसारसित परिचित गराइदिन्छु ।" शिलूले अश्रुपूरित नयनले हेरिन् । ती प्रौढाले युवकलाई आफ्नो घरमा लगिन् अनि आफ्ना पति तथा छोराछोरीलाई आफ्नो भाइको परिचय दिइन् ।

शिलू सन्तुष्ट भावले हेरी नै रहिन् । ती प्रौढाले पोल्टाभरि फलफूल ल्याएर थालमा खन्याइन् । तीन जना छोरा छोरीको बीच भाइलाई बसालेर खान दिइन् । उनको ममता र स्नेह आज सन्तुष्ट थियो । सानो भाइलाई काखमा राखेर उसको मुखभित्र अनार र अङ्गुरको दाना फुटाइरहेको अनुभव उनलाई भइरहेको थियो ।

उपत्यकामा तेस्रो प्रहरको घामको राप पनि हराउँदै गयो । साँझको घामको छाँयामा शिलूले अनुभव गरिन् कि त्यो सिङ्गो उपत्यका उनको आफ्नै जीवन हो अनि ती बालिका युवती र प्रौढा उनका आफ्नै अतीत र आफ्नै रूप हुन् ।

लोग्ने

● **पुष्करशमशेर जबरा**

१. बादल जतिसुकै कालो होस् त्यसको भित्री चाँदीजस्तो सेतो हुन्छ । १९९० सालको भुइँचालाले हाम्रो देशलाई ठूलो हानि गरे तापनि दुई□चार सुधार अवश्यै गऱ्यो । त्यसले धेरै कोठे रानीहरूलाई खुला हावाको महत्त्वको कदर गर्न सिकायो भनेर पनि ती सुधारको गणना गर्दा एउटा औँला भाँचे हुन्छ किनभने चित्रकारीको कपोलकल्पित बगैँचाको चित्रमा हामीले देखे ज्यादा चडका भयो वा ज्यादा उत्ताउलो भयो भनी समालोचना गरिने रङ्ग घोली प्रकृतिले पोतेका फूलहरू र झारपातहरू ल्याई उद्यान□ सेवकको मगज लडाई सिँगारेका बगैँचाहरूमा पहिले त्यस्तै रङ्गका पुतलीहरू मात्र कहिले लुकामारी कहिले लघारालघार गरी खेलिरहेका देखिन्थे । अब ठूला□ठूला पुतलीका नाना रङ्गका नानाले ती बारी□बगैँचा झन् झिलीमिली देखिन थाले ।

त्यस्ता बगैंचामध्येको एउटा सानो बगैँचाभित्र टण्टलापुर घामबाट बची भोगटेको रूखको छहारीमा दिदी र भाइ पुस्तक हेरिरहेका थिए । साहिँली १७ वर्षकी, गोरी, पातली तर टाम्मटुम्म परेकी फरासिली, मन सिँगारपटार र लुगाको रङ्ग मिलाउनपट्टि लागिसकेको थियो । चतुरे, ४ वर्ष कान्छो, राम्रो भुकुल्ले, जोधा, पुल्पुलिएको थियो । त्यो पुस्तक तिनीहरूका बाबु डिट्ठा चन□बहादुर अधिकारीले उसको जर्साबको दराज यस संसारको सूक्ष्माकार झैँ□मयाँलाई ठाउँ दिन सफा गरिँदा □याँकिने ठहरिएका फुटकर दुई□तीन कापीमध्ये ल्याएको सन् १९१४ को सचित्र बेलायती मासिक पत्र थियो । त्यसमा महासमरको रणभूमिमा वा त्यसका खावाभित्र मरेका अफिसर हरूका कुनै कुमसम्म कुनै छातीसम्मका तस्विरहरू खजित थिए । त्यही तस्विरका कैयन् प्रतिले तातो आँसुमा नुहाए होलान् कैयन् प्रति चीसो आँसुमा भिजे होलान् तथा कैयन् प्रति फुराएका नाकको बाफमा बाफिए होलान् । यो प्रति चाहिँ अर्कै रङ्गामा रङ्गिएको थियो ।

ती अफिसरहरूमा साहिँलीलाई सबभन्दा कुन राम्रो लाग्यो रोज कि रोज भनी चतुरेले ढिपी गरेको हुनाले र उसको बचन नरहँदा मुख अलपत्र पारेको देख्न नसक्ने हुनाले साहिँलीलाई एउटा अफिसर देखाउन कर लाग्यो । साहिँलीले रोजेको मुड्ुले अफिसर जङ्गी

पोशाकमा थियो । बायाँ आँखीभौंको टाउको सीधामाथि प्रस्टसँग चिरिएको सिउँदोदेखि बायाँको कपाल उज्यालोले सेतो भई समु□का तरङ्गमै लहराउँदै कानभन्दा केही माथि धामिई पत्लिदैं गएको, दाहिने पाखाको कपाल भने एकछत्तै कालो भई मानु बिजोडामा पनि कुनै अवस्थामा सौन्दर्य बस्तछ भन्ने जनाइरहेको थियो । अन्तरीप बन्ने गरी मिची कपाल नउम्रेको पुष्ट निधार र सेना भए तापनि कहीँ हाड नउठेका गालामा फिक्का टाउका भएका र पुच्छर झिना हुँदै गएका टिपेजस्तो मसिना आँखीभौँ, कोही कोप्चा र नानी माथिल्ला पलकमा लुक्न खोज्ने सधैं लाज मानिरहने आँखा नफर्केको र नचाहिने भन्दा नउठेको नाक, जुङ्गाको रेखीसमेत नबसेको पातलो ओठले हिस्स पर्ने अनुपात र अन्तर छानीछानी ठाउँ लिएका थिए । त्यो ठिटौलो कलिलो अफिसरलाई हेर्दा उसको वीररस गाढा वात्सल्यरससित रयाल्लिना स्वादै नआउनेसम्मको फिका हुन गयो भन्ने पर्दथ्यो ।

साहिँलीले त्यो अफिसर नरोजेको भए त्यसलाई आफूले रोजी त्यो रोज्न नसकेकोमा साहिँलीलाई उल्लीबल्ली लाउने चतुरेको सुर थियो । उसले त्यही रोजिदिएकोले चतुरे चुप लाग्यो । दिदी चाहिँले रोज्न लाउँदा चतुरेले इत्रेर भएभरको चुत्थो अफिसर रोज्यो । साहिँली उसको चाल बुझी तैपनि हाँसेर भनी, "छि,ः भाइ त के भाको । त्यस्तो मान्छे पनि राम्रो लाग्ने छिः तिमीले रोजेको मान्छे त मरेको बिरालो काखी च्यापेर ठिमी जाने बाटो कता है ? भनेर सोध्ला जस्तो छ ।"

चतुरेको आँखालाई सेतो भूइँमा माला छिर्का छरिएका पखेटा भएको पुतलीले खिचिसकेको थियो, साहिँलीको कुरापट्टि ध्यानै नदिई किताप हेर्न छोडी त्यो पुतलीको पछि□पछि गयो । पुतली बेपत्ता भएपछि चतुरेले अलिकति ढुङ्गे झार जम्मा गरी साहिँलीकहाँ आई भन्यो□

"साईंदी, तिम्रो आँखामा ताल्चा मारूँ है ?"

"आ । नाइँ । यत्रो बडामा भएर पनि कस्तो केटाकटी मिजास नगएको ।"

"मारानी भन्छु, बिन्ती छ साईंदी । हुन्छ है ?"

आखिरमा चतुरेकै जित भयो । ढुङ्गेका आँख्ला छुट्ट्याउँदै दिदी□चाहिँका तल्ला र माथिल्ला घुमेका लामा परेला जोल्टिने गरी आँख्लाभित्र बन्द गर्न थाल्यो । हुँदाहुँदा साहिँलीका दुवै आँखामा हेर्न नहुने गरी चतुरेले ताल्चा माऱ्यो अनि खोकिलामा लुकाएर ल्याएको गुलाफमा पत्ता नाकमा कोचिदिई हाँस्तै भागेर गयो ।

२ : माथि बयान गरेको घटनाको करीब ५ वर्षपछि कोजाग्रतको जुवा फुकेको दिन डिट्ठा चन□बहादुर निकै धनी भए तापनि बाहिर जुवा नखेल्ने हुनाले र छोराको पनि त्यसमा लत बसेकाले चाडसम्म मनाउनलाई स्वास्नी छोराछोरी बटुली झिँगेदाउ खेल्न लागेको थियो । कान्छी छोरीको खास्टोको सप्को लाग्दा आमाचाहिँ झर्की त्यो खास्टोबाट एक टुक्रा धागो चुँडेर □थू थू' गरी □याँकेको चतुरेलाई चित्त बुझेन । त्यहीँ चतुरेले कुरा उठाइसकेको थियो चन□बहादुरको पैसा ताकी एउटा झिँगा आउन लागेको

हुनाले उड्ला भनी चन्द्रबहादुरले छोरालाई बोल्न दिएन । त्यो झिँगा त्यताबाट फर्की साहिँलीको पैसाको छेउमा एउटा खुट्टो चढाई त्यहाँबाट उडी उड्दाउड्दै कान्छीको पैसाको बीचमा छोएर गयो । कान्छीको हुन्छ भन्ने चन्द्रबहादुर साहिँलीको हुन्छ भन्ने उसकी स्वास्नी त्यस कुरामा दुईजनाको ठाकठुक पर्‍यो । आखिरमा साहिँलीले नै पैसा सोहोरी । एक मोहोरको पैसा रित्तिएपछि चन्द्रबहादुर "भित्र (उसको मालिककहाँ) जान्छु भनी उठेकोले खेल पनि उठ्यो । चन्द्रबहादुर निस्केपछि चतुरेले कुरा झिक्यो–

"हैन आमा, सप्को लाग्दा धागो चुँडेर फ्याँकेन भने के हुन्छ ?"

"सप्को लाग्ने मान्छे सुक्कै गएर मर्छ रे, थन्कोमन्को गर्दै आमाचाहिँले उत्तर दिई ।

नङको छिटा पर्दा '□च्छे' भनेन भने पनि त्यस्तै हुन्छ रे हैन आमा ? कान्छीले सोधी ।

"किन हैन त ।" आमाले जवाब दिई ।

"यो कुरा साँच्ची हो भने चतुरेले भन्यो –तपाईलाई विश्वास छ ? मानिसको शरीर र सप्को, नङको छिटासित के सम्बन्ध छ, एकछिन गौर गरेर विचार गर्नुभएको छ ?"

"यहाँ विश्वास–सिश्वासको केही कुरा छैन । पुरुखादेखि जे चलेर आएको छ त्यही गर्नुपर्छ । उनीहरूको तेरोभन्दा धेरै बढ्ता बुद्धि थियो । अङ्ग्रेजी पढ्यो कि मान्छे बिग्रन्छ भनेको साँच्चै रहेछ । उसै–उसै म जत्ति जान्ने कोही छैन भन्ने □के□र□तमक आउँदो रहेछ । माउभन्दा चल्ला जान्ने खुकुरीभन्दा कर्द लाग्ने हैन के ?"

"अङ्ग्रेजी पढेर म बिग्रिएँ भन्न त्यसबेला सुहाउँछ आमा जब म ह्याट प्याण्ट नेक्टाइमा डट्टिई अङ्ग्रेजी शासनमा हिँड्छु, जब म आफ्नो धर्मलाई छोडी क्रिश्चियन धर्म अपनाउँछु, जब म जुत्ता लगाई टेबिलमा जमी काँटा चम्चा नचाई भात खान थाल्छु, जब म□र्खनोस् मेरो कुरा सिध्याउन दिनोस् अनि तपाईंको कुरा गर्नुहोला–जब म नेपाललाई छोडी बेलायतलाई प्रेम गर्न लाग्दछु । अङ्ग्रेजी पढेर बा र तपाईको झन् बढ्ता आदर गर्न सिकेँ, मातृभूमि मातृभाषाको कदर गर्न जानेँ । हो, अङ्ग्रेजी पढेर एउटा कुरामा भने म बिग्रिएँ–अन्धविश्वास बिग्रिएँ□अन हट्यो, आत्मविश्वास बढ्यो । तपाईंहरूले शिक्षा दिएर आँखा खुलाउनुभयो, खुलेको आँखा हेर्न खोज्दछ कसो गरुँ ? बन्द रहन दिनुभएको भए झगडै हराउँथ्यो, अब तपाईंको "खुकुरीभन्दा कर्द लाग्ने" भन्ने कुरा रह्यो । खिया परी भुत्ते भएको खुकुरीभन्दा साँद लाएको कर्द लाग्न के बेर छ र ? यूरोपियनहरूले बाबु–बाजेले गरेकै कुरामा मात्र अन्धविश्वास गरी त्यसैको पछि लागी उनीहरूभन्दा अघि बढ्न नखोजेको भए आज हामी ती नयाँ–नयाँ आविष्कारहरू देख्न पाउँदैनथ्यौँ जो साँद लाएको कर्दबाट निक्लिरहेछन् । हामीहरूले अघि बढ्न प्रयत्न गर्नैपर्दछ । यसमा बाबुबाजेको अनादर हुँदैन, बरु छोरा प्रख्यात हुन सक्यो भने मरेका पुरुखा पनि सजीव भई कैयन् मानिसहरूका मुखारविन्दबाट निस्कन थाल्दछन् ।"

"अधर्म बोल्नु हुँदैन, अहिलेसम्म त

हामीलाई राम्रै आदर गर्छस् । तर बुहारी ल्याएपछि पो थाहा हुन्छ, त्यस बेलामा पनि हामीलाई मान्ने पो मान्ने । फेरि खिया परेको खुकुरी भनिस्, खिया त के सात बाक्सी परेको भन्दा पनि बढ्ता भई धमिराले गुँड लाएको च्यवन ऋषि कहाँ । हजारौँ पटक साँद लाएको तँ कहाँ । अँ ? त्यस्तो खुकुरीले काटिसकेको टुक्रा मसिन्याउने कर्दहरूको के दुःख ।"

"आमा, जवाब त मुखमा आएको थियो, तर सत्य कुरा होस् सही बरु त्यसलाई मनको मनैमा राखी तपाईंहरूलाई रिस नउठाउनु पनि मेरा कमजोरीहरूमध्ये एउटा हो । जे होस्, ऋषिहरू जुन कालमा थिए त्यही समयको सभ्यता अहिलेसम्म चलेर आएको भए त भारतवर्षको अवस्था अर्कै हुन्थ्यो भन्छन् । त्यो सभ्यता त बीचमा टुङ्गिएर भारतवर्षका धेरै भागहरूमा फेरि जङ्गलीहरूको बास भयो रे । आस्ते आस्ते अहिले हामी यतिसम्म भएका छौँ । बूढी-रूढिलाई ऋषि वाक्यको स्थान दिनु अनर्थ हो । ऋषिवाक्य अथवा धर्मशास्त्रको कुरा त भिन्दै हो ।"

"तँ चिप्लेकीरा जस्तो जहाँ समात्यो चिप्लिक्क चिप्लिन्छस् । अर्काको कुरालाई कहिले टुङ्गियो भन्दो रहेछ, कहिले त्यो त भिन्दै कुरा भन्दो रहेछ; हैन के ? बूढीरूढिले के बिरायो ? तँसँग खान माग्यो कि लाउन माग्यो ? साँचो रहेछ भने बेस भो, साँचो रैनछ भने पनि मानिदिएर हानि के छ ?"

"झूट कुरालाई सत्य मान्दा जे-जे हानि हुन्छ ती सब हानि...।" "जान्छु अर्काको काम कति बितिरहेछ तँसँग को बात मारिरहोस् ।"

कुरा सिद्धिनै नदिई आमा भित्र गएको देखेर चतुरे हातले खै ? भन्ने भाउ लगाई टाउको एकातिर ढल्काई मुसुक्क हाँस्यो । अनि बगैँचातिर लाग्यो । साहिँली भोगटेको बोटमनि बसी केवराको टूवाक गाँसिरहेकी थिई । चतुरे उहीँ गई बस्यो । साहिँलीबाट उसकी छोरीलाई भक्खर सुताएर आएको, केवराको फूल त्यो बगैँचाको होइन आमाले किनेको, उसको हातमा मुसा कुनै औषधिले होइन आफै कम भएको भन्नेजवाफ लिएपछि चतुरेले भन्यो-

"साँच्ची, यसपाला त तपाई महिनौँपछि आउनुभयो । हामीलाई त अलि-अलि गरेर बिर्सन लाग्नुभयो कि क्या ?"

"चेली-बेटीको जातले पनि माइत कहिल्यै बिर्सन्छ ? माइतको कुकुर पनि प्यारो हुन्छ भन्ने उखानै छ । उसमाथि पनि म त धनी घरबाट गरीब घरमा परेकी । भनिहालेँ नि-घरमा कहिले कोई कहिले कोई बिरामी भइरहेर आउन नपाएकी । यो पाला त सात दिन बस्ने गरी जान्छु भनेर बिदा मागेर आएँ ।"

"म फेरिएको छु कि दुब्लाएको छु, लौ भन्नोस् त ?"

"उस्तै हो । मानिस त केटाकेटीमा थाम्मर-धुम्मर परेको भए तापनि अग्लो हुँदा एक पटक छाँट्टिन्छन् । तिमी त केटाकेटीमा पनि भुकुल्लै थियौ, भुकुल्लाको भुकुल्लै बढ्यौ । तिमी दुब्लाएको त मलाई थाहा छैन ।"

एउटा कुरा तपाईसँग सोध्न मन लागेको वर्षौं भयो, आजसम्म सोध्न नपाएर रहिरहेछ । अचम्म होइन ?

तपाई यहाँ आउनुहुन्छ, सोध्न बिर्सन्छु तपाई घर जानुहुन्छ; सम्भन्छु । अनि ’ज्या । अर्को पाला त बिर्सिन्नँ’ भन्यो, फेरि तपाई आउनुहुन्छ, उस्ताको उस्तै । यसै गरेर कति पटक हिँड्यो । धेरैजस्तो त तपाई यहाँ आउँदा म निस्किसकेको हुन्छु, म नफर्कंदै तपाई गइसक्नुहुन्छ, भेटै हुन्न । फेरि कहिले मेरो पढाइको चपेटा पर्ने, कहिले तपाईंको कामको झमेला पर्ने । उसमाथि मानिस भएको ठाउँमा सोध्न पनि ठीक नहुने.......”

“के कुरा हो, भन न त ।”

“अरू कोही होइन□साँच्ची साँच्ची भन्नोस् तपाईलाई भिनाज्यूको माया त दुनियाँभरमा सबभन्दा बढ्ता लाग्ने भइगयो, मायाको कुरा छोडिदिऊँ□ भिनाज्यू कत्तिको मन पर्छ ?”

“तिमी त के भाको । तिम्रो सोध्ने कुरा त्यही हो त ?” साहिँली हाँसी ।

“हो । तर माया लाग्नु मन पर्नु राम्रो लाग्नु एउटै कुरा होइन नि । माया लाग्दैमा मन पर्नुपर्छ भन्ने केही छैन, मन पर्दैमा राम्रो लाग्नुपर्छ भन्ने केही छैन, फेरि राम्रो लाग्दैमा.......।”

हो हामीलाई पनि थाहा छ । आ□मो लोग्ने मन नपरेर भनेको । मन परेन भनेर अर्काकोसित साट्न पाइन्छ र ?”

“तपाईलाई ज्यादै मन परेको छ त ?”

“आचे । किन छैन त । तिमी त अचम्मको मान्छे रैछौ ।

“ठट्टा गर्नुभएको हो क्यारे ।”

“तिम्रो मुटुको रगत खाने । अब पनि पत्याएनौ ?”

“पत्याएँ भनेर घोसेमुन्टो लगाई चरिअमिलोको झार उखेल्दै मुटु आकारका पातलाई चुना□चुना पारी चतुरेले □याँक्न लाग्यो । “भाइ, तिमीले के विचार गरेको हँ ? भनी साहिँलीले सोधेको केहीपछि उसले भन्यो□

“सम्झनुहुन्छ ? तपाईको बिहे हुनुअगाडि, यही रूखमनि हामी एउटा किताप हेर्न लागेका थियौं । तपाईले त्यसमा एउटा मान्छे रोज्नुभयो । यी मानिसको अनुहार सम्झनुहुन्छ ?... गजब...। त्यस्तो मानिस रुचाउनेलाई फेरि भिनाज्यू जस्तो जुडे, चिम्से□ नरिसाउनुहोस् है□खल्वाट, छ्वाँके, कालो मान्छे कसरी मन पर्ने । उसमाथि कसरी माया बस्नु । त्यो किताबको मानिसभन्दा भिनाज्यू राम्रो पनि लाग्ने भइसक्यो कि ?”

“त्यसो त उही राम्रो लाग्छ नाईं । तर राम्रो लागेर कागतको मान्छेसँग बिहे हुन्छ र ?”

त्यसले तपाईलाई राम्रो लाग्ने मानिसको किसिम पो देखाउँछ, बिहे गर्ने कुरा त होइन त ।”

“भिनाज्यू पनि चारजनाको अगाडि छि भन्नु त छैन, ब्यारे ।”

“बिहे गर्नुअगाडि आमाले तस्बीर देखाई तपाईंको मन्जुरी लिनुभएको रे होइन ?”

“हो... हेर भाइ, म साँच्ची भन्छु फेरि अरूलाई त नभन नि । सत्र□सत्र वर्षसम्म कसैले माग्न नआउँदा त सत्ते जोरीपारीको लाज लाग्ने भइसकेको थियो । त्यस अवस्थामा मलाई एउटा मानिसले माग्यो रे भनेको सुन्दा त□कै खुशी लागेको भन्छु मलाई त हाँसू□हाँसू पनि लाग्ने, रूँ□रूँ पनि लाग्ने खै, के भाको के भाको ।... दुई□चार दिनपछि

आमाले तस्बीर देखाउनुभयो । पहिले त नराम्रो लाग्यो । तर 'हुन्न' भन्दा त्यो मानिसको खिम्रिक्क परेको अनुहार सम्झँदा त के भन्नु त्यो मानिसको माया पो लाग्यो । आमाले पनि वरपर सबै कुरा देखाउनुभयो । अनि त मैले 'हुन्छ' भनिदिएँ । त्यस दिनदेखि नै त्यो मान्छेको माया बढ्दै गयो ।"

"बिहे भएपछि झन् मन पर्न पनि थाल्यो । तपाईलाई यहाँका धेरैजस्ता आइमाईको प्रतिरूप सम्झनु ठीक हो होइन, म भन्न सक्तिनँ । जे होस्, तपाईको मन देखेर छक खान्छु । तर छक खाने कुरा पो के छ र ? बाल्यावस्थादेखि नै साना जुत्ता लगाइराखेर चिनियाँ स्वास्नीमान्छेको खुट्टालाई सानो डल्लो पारी बिगारेजस्तै पहिलादेखि नै बन्धनमा पारी तपाईको मन 'लोग्ने' पदलाई प्रेम गर्न परोक्षतः तालिम गरिएको हुन्छ । त्यो पद अनुहारको हकलाई चाहे जस्तोसुकैले धारण गरोस् तपाईंलाई पर्वाह रहँदैन, किनभने बाल्यकालदेखि तपाईंको दिलले 'लोग्ने' पदमा भएका माधुर्य, लालित्य, सौन्दर्य इत्यादि जो जो छन् ती सब त्यो पद पाउने मानिसउपर पोखिनाले त्यो मानिस अर्कै बन्दछ । उसैले लोग्नेलाई तपाई दिलले हेर्नुहुन्छ तालीम नभएको आँखाले होइन हृदयले सुँघ्नुहुन्छ नसधाएको नाकले होइन । लोग्नेलाई हेर्न तपाईका आँखामा ताल्चा मारेको छ, सुँघ्ने नाकमा ठेडी कोचिएको छ ।"

"आँखामा ताल्चा मार्ने, नाकमा ठेडी मार्ने को हो कुन्नि ?"

नववर्ष २०८२ को सुखद् अवसरमा
विद्यार्थी, शिक्षक, अभिभावक तथा
सम्पूर्ण नेपालीहरूमा सुख, शान्ति र समृद्धिको
हार्दिक मङ्गलमय शुभकामना
व्यक्त गर्दछौँ ।

रमेश कँडेल
प्रधानाध्यापक एवं
त्रिकुटेश्वरी माध्यमिक विद्यालय
(School of electrical Engineering)
धुनिबेसी-३, धादिङ

कहींदेखि कहींसम्म

● प्रेमा शाह

एउटा कोठा ।

सानो झोलुङ्गादेखिको खाट र साँघुरो लम्पट ! अकस्मात् ऊ तिनीहरूको बिच टप्केको हुन्छ । कतैबाट छिट्याएको एक थोपो पानी, उसलाई आफू त्यस्तै लाग्छ । एउटा संयोगको कल्पना गर्न थाल्छ बाछिटा र मुसलधारे वर्षा अनि सागरझैं पानीको सिमाना । नभन्दै पानीले वारपार पाउँछ । यसै संयोगको साथ उसको संवर्द्धन हुन्छ । बाछिटा, वर्षा र सागर उसको कोठामा भरिन्छ अनि झोलुङ्गा र खाटदेखि चुहिँदै ओछ्यानबाट भल लाग्छ । कोठा र लम्पटमा परचक्री पाएर उसले आफूलाई भोगेको हुन्छ आफ्नो त्यसै खाटमा जहाँ उसले आफूलाई दिनदिनै नअटाएको झैं पाउँछ । पानीझैं टप्कनु, बग्नु र नअटाउनुको क्रममा ऊ कुनै पूर्वाग्रहसित जोडिन पुग्छ । ऊ एउटी स्वास्नीमान्छेको पेटदेखि झर्छ थाहै नपाई, आफैंले थाहा नपाई । तल उसको कोठामुनिको छिँडीमा कुकुरका छाउराहरू कुलबुलाउँछन्, कराउँछन् । ऊ सहज भइरहन्छ । यी छाउराहरू पनि आफ्नो झर्नुप्रति अनभिज्ञ नै छन् । कुकुरका छाउराको झर्नु र उसको आफ्नो झर्नु उसको यस स्थितिजत्तिकै वास्तविक हुँदाहुँदै पनि उसलाई लाग्छ, उसको यथार्थ अलग र अद्भुत छ ।

पूर्वाग्रहसित उसको रोस छैन, उसकै लापर्बाही र अनभिज्ञताले पनि उसको सृष्टि हुनुलाई चुकाउँदैन । आफ्नो सम्बन्धमा बितेर गएका बाजे–बराजु र आमाबाबुभित्रका मानवीय तात्पर्य, तत्परता र तिनका परिणतिलाई ऊ पूर्वाग्रहमा मान्छ अर्थात् उसले त्यसलाई मान्नुपरेको छ, त्यसैले ऊ जन्मन्छ । अनि समयसित ऊ विभाजित भएको हुन्छ । उसको घडीको टिकटिकले दिनलाई तोक्दै जान्छ । ऊ विचार गर्न थाल्छ, उसको हातमा घडी परेकै कति भयो र ? यसभन्दा पहिले उसले घडीको आवश्यकता नसम्झँदैदेखि पनि ऊ समयसित सम्बद्ध भएको छ । आफूभित्रको अमूर्त संवेदनामा ऊ अनुभव गर्छ आफू र कोठा ! यथार्थ र अद्भुत । कोठा एउटा अद्भुत स्थिति जहाँ उसले आफ्नो अनौठोपनमा हल्लिने अवसर पाउँछ ।

उसलाई अनुभव हुन्छ, आज यस कोठामा ऊ विशेष अस्तित्ववादी बनेको छ, यसैले आफैँमाथि घोत्लिन्छ । पुरानो डिजाइनको एउटा रङ्गिन झोलुङ्गो उसको कोठाको एउटा कुनामा हुन्छ । झोलुङ्गोप्रति उसको विशेष मोह हुन्छ । अनौठो सम्मोहनले ऊ झोलुङ्गाका राता, निला फुर्काहरूलाई छुन्छ; नजाने यिनै कुन–कुन रङहरूको बिच उसले आफूलाई सर्वप्रथम भोगेको हुन्छ । यसै झोलुङ्गालाई लिएर उसको र उसकी पत्नीको बिच सम्झौता हुन्छ । कोठाको एउटा फाल्तु कुनामा ऊ झोलुङ्गालाई जतनले राख्छ । उसकी पत्नी त्यसलाई त्यहाँबाट हटाउने प्रयत्न गर्दिनँ, बरु ऊ प्रत्येक बिहान ओछ्यानबाट बिउँझनासाथ देख्छ, झोलुङ्गामा उसकी पत्नीका बासी ब्रेसियर, ब्लाउज, पेटीकोट र मैला टावेलहरू थुप्रिएका हुन्छन् । आफ्नो अस्तित्वको सुरक्षामा ऊ पत्नीको त्यस हदलाई सहिदिन्छ । 'ठिक छ,' ऊ पत्नीबाट अपमानित र पराजित हुनुदेखि बच्न खोज्छ बचाव ! ऊ अकस्मात् भित्र टुट्न थाल्छ । झोलुङ्गाभित्रका पत्नीका फोहोरी लुगा र स्पन्जका भिजेका टुक्राहरू उसलाई लाग्छ, यी पनि उचितै हुन् अस्तित्वको दुराग्रहमा ।

यस पटक ऊ अस्वाभाविक हुन्छ, त्यसो भए ? त्यही झोलुङ्गो, खाट र ओछ्यानमा विभाजित अस्तित्वसित असजिलोसँग कायम भएकामै ऊ अरू घृणास्पद बन्न थाल्छ । दूषित कोठाभित्र पूर्वाग्रहदेखि उसको आस्था टुट्छ । ऊ टाउको उठाएर हेर्छ, भित्तामा लाम लागेर झुन्डेका ऊभन्दा अघिल्ला पिँढीका तस्बिरहरू ! तिनीहरूलाई उसले सधैं सम्मान दिएको छ । सामान्य जीवन बाँचेर गएका पिँढीहरूले सायद कुनै आग्रह या दुराग्रहलाई सहनुपरेन । ऊ असामान्य हुन पुग्छ आफ्नै आग्रहमा, अनि चोट खान्छ आफूले भोगेको दुराग्रहको अनुभूतिमा । पत्नीका फोहोरी सामानहरूको छेउ उसलाई ती तस्बिर हरूको अगाडि लाज लाग्छ । आफूअनुगृहीत भएर जसोतसो स्वीकार गरेको अस्तित्वबिच ऊ निकै दयनीय हुन थाल्छ । ऊ करै साथ अतीतदेखि छुट्टिन्छ । त्यहाँदेखि छुट्दाको खाली ठाउँ उसलाई अत्यन्त भयङ्कर प्रतीत हुन्छ ।

रित्तो प्रदेशमा उसलाई आफ्नो एक्लो स्थिति भयावह लाग्छ । यस्तो हुनु पनि स्वाभाविकै हो, ऊ आफूमा परिस्थितिलाई सहन सक्ने बानी बसाल्न खोज्छ । अतीतसितको टुट्नुबाट उसले चोट खाएको हुन्छ, कारण उसलाई लाग्छ, केवल जन्मनु नै सन्तोषको विषय होइन । आफूलाई समग्र प्रमाणित गराएर सम्मानित पिँढीका तस्बिरका लाममा आफूलाई गाभ्न सक्ने क्षमतालाई उसले कमजोर बनाएको हुन्छ । उसलाई त्यस्तै लाग्छ, उसले एउटै कोठाभित्र वहन गरेको तरह–तरहको अस्तित्वबोधले उसको चिन्तनलाई निष्क्रियतातिर धकेल्छ । उसले आफूलाई स्वीकार गर्न खोज्नु पनि उसको दुराग्रहजस्तै प्रमाणित हुन थाल्छ । होइन–होइन ! ऊ आफ्नो असहाय पक्षबाट विषयान्तर हुन खोज्छ ।

उसले आफूलाई जोगाउन सक्ने परिवेश अरू पनि छ । अतीतदेखि ऊ विस्मृत हुन खोज्छ । अतीत र वर्तमानका बिचको उसले अनुभव गरेको खाली ठाउँलाई आफ्नो निर्वाहका लागि ऊ रोज्छ ।

ऊ उठेर झ्यालसम्म पुग्छ, झ्यालको डिलमा सजाइएको बेगोनियाको गमलामा ऊ घोरिन्छ, प्रफुल्लित हुन चाहिँ ऊ सक्दैन । बेगोनियाका सेता कमजोर फूलहरूसमक्ष उसको हृदय शून्यले ग्रस्त हुन्छ । एकनासले फुलेका बेगोनियाको शुभ्रतादेखि बाहिर विशेष ऊ केही देख्दैन । ऊ एकछिन अनुभव गर्छ । अतीतदेखि काटिएर ऊ सबैतिरबाट परचक्री भएको छ । यति एक घडी पनि कति आश्चर्यलाग्दो छ । यस अनन्त निस्क्रियतादेखि बचेर ऊ कसरी जीवित छँदै छ । केही अपेक्षाहरू फेरि उसलाई कतैबाट चेत आउँछ, उसले खोजेको निर्वाह पनि त अभावग्रस्त छ । ऊ जहाँतहीँबाट असफल हुन्छ । झ्यालको खापालाई ऊ बलियो गरी समात्छ । उसले विषयान्तर गरेको अवस्था पनि कति हास्यास्पद छ । निरुद्देश्य भावले ऊ टोलाउँछ एकदुईओटा बेगोनियालाई टिपेर ऊ मुठीमा बाँध्छ अनि त्यसलाई नाकसम्म पुऱ्याउँछ । ऊ चाल पाउँदैन कि यो उसको अर्को विषयान्तर हो ।

'बेगोनियामा बास्त्रा छैन,' ऊ अन्यमनस्कतामै आफ्नो आरोपणदेखि पर हुन खोज्छ । आफूलाई सहजतामा स्वीकार गर्ने र अस्वीकार गर्ने सम्भावनाहरूदेखि ऊ सम्पूर्णतः टाढा हुन खोज्छ । यसो हुन सके उसले पीडा खनुपर्दैन । पीडा ! खप्नु ! ऊ बल्ल चाल पाउँछ, ऊ प्रसङ्ग बदल्दै छ, आफूदेखि बच्दै छ । ऊ कोठाभरि आँखा डुलाउँछ । कोठाको दुर्दशा यथावत् नै हुन्छ उसलाई कोठाबाट भाग्ने इच्छा हुन्छ । ऊ आफू उभिएको झ्यालदेखि पाइला सार्छ, तर ढोका नाघ्न सक्दैन । ऊ आफूलाई बाहिर घिसार्न बल गर्छ । उसलाई आश्चर्य लाग्छ, उसलाई आफूभित्रको आरोपित जडताले कसेकै रहेछ । अझै ऊ अपरिवर्तित नै छ ।

अतीतदेखि काटिएको ऊ, आफूदेखि लापर्बाही हुन खोजेको ऊ, कोठा र पत्नीको मोहलाई पन्छाउन खोज्ने उसलाई पूर्वाग्रहको अनिश्चितताले कतैतिरबाट छर्लङ्ग्याएको हुन्छ । भित्ताका तस्बिर हरूलाई ऊ हेर्छ, यिनीहरूले सायदै उसले झैँ सोचे होलान् । परन्तु सोचेका होऊन्– नहोऊन्, उनीहरू आफूमा सहज थिए? ऊ आफ्नो सम्पूर्ण परिवेशलाई हास्यास्पद भेट्टाउँछ । सम्बन्धको अर्थहीनतामाथि ऊ त्यति विश्वस्त हुन सक्दैन । ऊ सबतिरबाट आफूमा आरोपित हुँदै जान्छ । आफ्नो आरोपणले उसलाई व्यथित तुल्याउँछ । आफूप्रतिको जबाफदेही र सङ्कोचदेखि अलग आफूलाई स्वच्छन्द भोग्ने अवसर ऊ तोक्न सक्दैन ।

ऊ छटपटाउँछ आफूदेखि अलग हुन र केही हदमा ऊ आफूलाई चाहेको स्थितिमा पुऱ्याउन पनि सक्छ । चाहेको स्थिति ! फेरि भित्रभित्रै चर्कन थाल्छ । टुक्रिएका अस्तित्वहरूसित बाँडिएको ऊ आफूलाई सोद्देश्य या निरुद्देश्य कुनै स्थितिमा पनि दिगो राख्न

सक्दैन । यथार्थको आभासमा ऊ सधैं अयथार्थमा प्रमाणित भएको हुन्छ, त्यस बेला उसको अवस्था काटिएको कुखुराको जस्तै हुन्छ । प्रत्येक कुखुराको कटाइमा ऊ स्वयम् काटिन्छ, परन्तु उसको कहिल्यै मृत्यु हुँदैन । उसको टाउको र शरीर छुट्टिएर बेग्लाबेग्लै उफ्रन थाल्छन् । बेग्लाबेग्लै परिवेशमा उसले सहेको जीवनको सत्यानुभूति मस्तिष्क र शरीरको एउटै दुखाइ हुन्छ । दुखाइबाट ऊ मुक्त हुन सक्दैन, बरु आफूमा नदुखी, नटन्की बाँच्न सक्दैन । उसलाई थाहा छ, प्रत्येक कुखुराले काटिने नियति बोकेको छ । यसबाहेक ती निर्धा जीव उड्न नसकेर आफैँ स्वच्छन्द, ठोक्किन्छन् अनि मुटु फुटेर मर्छन् ।

ऊ आफूलाई छाम्छ, उसले पनि तिनै कुखुराहरूसित साम्य पाएको छ । सधैँ आफूसितै ठोक्किएको छ, अझ ऊ धेरै पटक कुखुराको मारसितै छिनेको छ । उसको मस्तिष्क र शरीरले एकनास दुःख सहेको हुन्छ । अनिश्चित र असुरक्षित नियतिलाई उसले जीवन मानेको हुन्छ । झोलुङ्गो, खाट र सागरको सिमानादेखि ऊ सधैँ नअटाएर पन्छिएको हुन्छ ।ऊ निस्सार हुन थाल्छ । ऊ जहाँतहीँबाट निस्कासित भएको हुन्छ र अकर्मण्य धुमधुम्ती कोठामा बसिरहन्छ । आफूले गर्नुपर्ने केही काम बाँकी छ कि त्यसको खोजी गर्दैन । पत्नीदेखि ऊ निश्चित छ । ऊ माइत गएकी हुन्छे झोलुङ्गाभरि मैलो थुपारेर ! ऊ एक अनिश्चित परिवेशदेखि टाढा लाग्छ चुपचाप । व्यावहारिकताको खालि दुखेको बासीपनदेखि छुट्टै मस्तिष्कको भरमा ऊ बढ्छ अनि अनायास ऊ घम्निन्छ अर्को त्यस्तै अनिश्चिततामा । ऊ एक्लैमा चुक्छ, चुक्दै जान्छ । चुक्नुप्रति ऊ पश्चात्ताप गर्दैन । मूल्यका विघटन व्यवहार जीवनमा भइरहन्छन्।उसलाई कतै असह्य हुँदैन । बेगोनियाका फूलहरू देखिन छोड्छन् । कति बेला रात परिसकेको हुन्छ, ऊ थाहा पाउँदैन । उसलाई लामो पट्टाइ लागेर आउँछ, यति नै उसले जान्न सक्छ । निस्सारताको बोध ! एकचोटि हाइ काढेर ऊ त्यसैमा डुब्न थाल्छ ।

जिन्दगीलाई पूरा स्वीकार गर्न सक्ने आग्रहलाई उसले आफूबाट पन्छाउँछ । ऊ आफ्नो विभाजित अस्तित्वलाई कुनै नाम दिन तत्पर हुँदैन । उसलाई दुश्चिन्ताले बेर्छ, नामकरणको पूर्वाग्रहमा कतै यो रात टुट्ने छ ? विभाजित अस्तित्वको एउटै समष्टि अनाम प्रदेशमा ऊ आफ्नो निर्वाह खोज्छ । एकछिन ऊ सचेत हुन्छ, तर कतैबाट उसले कुनै आग्रह भेट्टाउँदैन । उसलाई लाग्छ, त्यो झोलुङ्गो, खाट, भित्ताका सम्मानित पिँढीका तस्बिरहरू र बेगोनिया सबैमा मौनता लाहाझैँ पग्लिएर टाँसिएको छ, परन्तु यस मौनतालाई पनि त कुनै निर्वाह चाहिएला । ऊ आफूमा बिलकुल व्यक्तिगत बन्न थाल्छ । अतीतदेखि टाढा ऊ आफूलाई अनन्त निश्चितताको बिच त्यस अनाम प्रदेशमा एउटा मूर्तिलाई झैँ विसर्जन गरिदिन्छ । मूर्ति ! अनिश्चित आकारको ! उसले यस पल्टचाहिँ सहज निर्वाहका लागि आफूलाई गढेको हुँदैन ।

आँखाहरू खोसेर

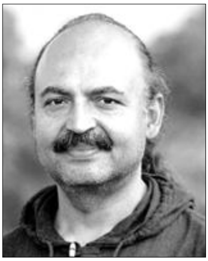

● **प्रोल्लास सिन्धुलीय**

माइतीघरबाट बानेश्वरतर्फ लतमन्न पसारिएको सडकमा गाडी तथा मान्छेहरूको व्यस्तताका बावजुद म एक्लै थिएँ । त्यो उकालोमा अघिपछि मेरो नूर गल्दैनथ्यो । साइकलमा मच्चिएरै भए पनि म नझरीकनै बानेश्वर पुग्थेँ । त्यस दिन पनि शरीरमा अल्छीपना थिएन न त थकाइले क्लान्तै पार्न सकेको थियो । तथापि, म अल्छी मानेर साइकल डोहोर्‍याइरहेको थिएँ । ब्यारेल उद्योगमुनिको खेतमा केही स्कूले केटाकेटी चङ्गा उडाइरहेका देखिन्थे । त्यसमध्ये एउटाचैँ दम निकालेर कुदिरहेको थियो; सायद चङ्गा च्याट भएछ क्यार !

यसैबिच अमूक पार्टी कार्यालयको मोडबाट एउटा स्कूटर फुत्त निस्कियो । पछिल्लो सिटमा एक परिचित युवती झुलुक्क देखिइन् र एभरेस्ट होटल कम्पाउन्डसँगै अर्को मोडबाट गायब भइन् । त्यो दृश्यसँगै अकस्मात् मभित्र एक आकस्मिक प्रवाह सन्सनाउँदै आयो । डोहोर्‍याइरहेको साइकलमा हतारहतार चढेँ र जबरजस्ती पाइटल मार्न थालेँ । सँगै साइकल घिसारिरहेको अधबैँसेले के बुझ्यो कुन्नि; मलाई खिसी गर्दै फिस्स हाँस्यो । चिरपरिचित ती युवती काठमाडौँको भिडमा हराइन्; अर्थात् मेरो साइकलले उनी चढेको स्कूटरलाई उछिन्न सकेन ।

त्यसपछि दिनभर म कुन्नि कताकता अल्मलिएँ; बासस्थान पुग्दा साँझको पाँच बज्नै लागिसकेको थियो । गेटबाट पस्नासाथ दाजुकी ठुली छोरीले सम्झाइन्, "हजुरलाई आज क्याम्पस जानुपर्दैन ?"

हुन त रात्रि क्याम्पस भन्नुमात्र थियो । प्राक्टिकल आदि इत्यादि भनेर साँढे तीनमै कक्षा सुरु गरिदिन्थे । मङ्सिरको छोटो दिन, मैले बिहानै 'उतैबाट जान्छु' भनेर हिँडेको थिएँ किन्तु बिर्सेर घरै आइपुगेछु !

यो सहरमा भित्रिनुअघि म जनकपुरतिर थिएँ । दिनभरको टाइमपासको मेलो हुन्थ्यो भानुचोकको समाचार केन्द्र । त्यहाँबाट मिल्स एरिया जाने सडकमा स्कुलविदा नहुने दिन सधैँजसो एउटा सानो बच्चाको साथ एक युवती देखिन्थिन् । म समाचार केन्द्रभित्रबाटै चोरनजरले तिनलाई हेर्थेँ ।

झट्ट हेर्दा हुनेखाने परिवारकै लाग्ने तिनको अनुहारमा प्रस्ट देखिने सरलता, चञ्चलताविहीन आँखाहरूले मलाई मुहुनी लगाउँदै गए । नीलो फ्रक अर्थात्

साधारण पहिरनभित्र नीलो आकाशजस्तै छ्याङ्ङ खुलेको उनको मुहारलाई मैले आफ्ना कविताभित्र सुस्तरी बाँध्न थालेँ । मेरो कवितामा उनी मुस्कुराउँदै आउँथिन्; अलिक परैबाट हँसिलो अनुहारले मलाई छाम्थिन्; आफ्नो न्यानो, सुकोमल हातले सुमसुम्याउँथिन् अनि मभित्र अर्को कविताको जग हालेर भाग्थिन् । यदाकदा उनलाई म आफूभित्र बेस्सरी बाँध्थेँ र उन्मुक्त छाडिदिन्थेँ । जनकपुर छाडेपछि पनि मैले उनको प्रेमिल उपस्थितिलाई छाड्न सकिनँ ।

सुरुदेखि नै मलाई कानुन विषय पढ्ने रुचि थिएन । म परिवारको करको चक्करले कानुन पढिरहेको थिएँ । प्रथम वर्ष सिध्याएर दोस्रो वर्षको आधाआधी पुगिसकेपछि झिनोमसिनो निहुँ पारेर मैले पढाइ छाडिदिएको थिएँ । तथापि, मभित्र सन्तोष भने थिएन । सँगैका साथीहरूले प्रमाणपत्रतह उत्तीर्ण गरेपछि त झन् त्यसले मभित्र ठुलो स्वरूप लिँदै गयो । पत्रकारिता पढ्ने त बहानामात्र हो; म आफूभित्रको उपरोक्त ग्लानि पखाल्नकै निम्ति काठमाडौँ आएको थिएँ ।

यता आएपछि मैले ती हँसिली नायिकालाई बिर्सनु उचित सम्झिएँ । उनका बारेमा लेखिएका केही कविता कतै हराएकामा पनि मैले थकथकी मानिनँ । कवितामा जसरी उनी आइन्, त्यसरी नै बिर्सन सकेको भए जाती हुन्थ्यो होला; परन्तु उनी हराइनन् । मैले कविताबाट ती नायिकालाई गलहत्याउने अनेकौँ कोसिस गरेँ । क्यामेलियाको फूलजस्तै वैधव्य किन्तु झन्–झन् सुन्दर, सफेद आकृति लिएर उनी मेरो सामु आएको आयै गरिरहिन् । उनलाई बिर्सिने अभियानमा केही लछारपाटो लाउन नसकेपछि अन्ततः लेख्तै गरेको उपन्यासमा मैले ती पात्रलाई मारिदिएँ ।

परन्तु, त्यहाँ पनि मेरो एउटा कल्पनामात्र मऱ्यो ।

यता म विशुद्ध विद्यार्थी थिएँ । आयआर्जनको कुनै मेलोमेसो थिएन; भलै भातभान्साको दुःख थिएन । सानोतिनो जरो गाडेर बसेको एक अमफन्तको परिवारको एउटा कुनो मेरा लागि जिन्दावाद छँदै थियो । जनकपुरतिर हुँदा निकाल्ने गरेको साहित्यिक पत्रिका भने निकाल्न सकिनँ । लेखन पनि धेरै धिमा भयो । मैले एकोहोरो क्याम्पस–घरमै अमफूलाई एकीकृत गरिरहेँ । जनकपुरको त्यही दृश्य– भानुचोकबाट पूर्व, अमूक पार्टी अफिस जाने मोडहुँदै आउने अग्लो पर्खालभित्रको दुईतले घर र सो घरको छतमा घाम तापिरहेकी तिनै युवती–झल्को यदाकदा सम्झनामा आइरहन्थ्यो । उनको आन्तरिक उपस्थितिले मभित्र जुन ऊर्जा दिन्थ्यो, यता आएपछि भने त्यसैले मेरो लेखनलाई पलायनतर्फ मोड्न उत्प्रेरित गराइरहेको थियो । सकभर म आफूलाई त्यो मनस्थितिको सिकार बनाउन चाहन्नथेँ । किन्तु, भानुचोकको भानुभक्तको स्थीर सालिकभन्दा म ती युवतीको आकृतितिरै आफ्नो ध्यान बढी झुकिरहेको आभास पाइरहन्थेँ ।

सायद त्यो उमेरको खेलो पनि होला !

शिशिरको शीतको डरले घाम नदेखुन्जेलसम्म घर नछाड्ने अल्छी प्रवृत्ति मभित्र अरूभन्दा बढी थियो । त्यसैले घाम माथि आइसकेपछि मात्र म घरबाट बाहिरिएँ । घरमुनिको सडकको डिलमा लटरम्म फलेका हलुवावेदलाई

झट्टी हान्न बसेका स्कुले केटाकेटी मलाई देखेर भागे । एक साप्ताहिक पत्रिकाका लागि लेख लेखेको थिएँ, त्यो कोठामै छुटेछ । त्यही लिन फर्कंदा साथीको फोन आयो ।

चक्रपथको मोडमा टेलिफोन सेवा चलाएर बसेको त्यो साथीसँग भर्खरैमात्रै एउटी युवतीले मेरो फोन नम्बर लगिछन् । जनकपुर ट्रङ्कल गर्न आएकी रहिछिन्, साथीको टेबलको सिसामुनि मेरो नाम र फोन नम्बर रहेछ; त्यही देखेर शोधखोज गरिछन् ।

मैले ती युवतीको हुलिया खोजेँ परन्तु साथीले बताएन । बस, यत्ति भन्दै फोन राख्यो, “फोन नम्बर लगेकी छिन् । फोन गरिन् भने हुलिया किन; मान्छे नै भेट्छस् !”

फोन के राखेको थिएँ, ती युवतीको फोन आइ त हाल्यो !

खुबै मच्चिएर भेट्न खोज्दा नभेटिएको फल आफैँ खुत्रुक्क खस्यो ! हिजो साइकलमा मच्चिएर नभेटिए नि के भयो र !

उनले भनिन्, “तपाईं यतै हुनुहुन्छ भन्ने थाहा पाएथेँ । यता आएको वेला भेट्न मन थियो । संयोगले तपाईंको नम्बर मिल्यो ।”

विशेषगरी मेरा कविता मन पराउने प्रसङ्ग उनले बारम्बार दोहोऱ्याइन् । भोलि बिहानको साझा बसबाट जनकपुर जाने र जनकपुरतिर केही सामान वा खबर भए पुऱ्याइदिने इच्छा पनि उनले फोनबाटै प्रकट गरिन् ।

एकतर्फी नै सही; उनीप्रतिको मोहमा म भित्रभित्रै नराम्रोसँग फसिसकेकै थिएँ । एक झलक नै सही; हिजो मैले उनलाई देखेकै थिएँ । मानौँ, म्याक्सको ‘क्विकस्यान्ड’ कथामा भासिएको कथानायक मै थिएँ, जो कहिल्यै उनको स्मृतिको त्यो बलौटे दलदलबाट माथि निस्कन सक्दैन । यस्तोमा मैले ‘बिहान बसपार्कमै भेट्न आइपुग्ने’ इच्छा जाहेर गर्नु अन्यथा कसरी होस् !

बसपार्कमात्र होइन, काठमाडौँ नै निसास्सिने गरी हुस्सु लागेको थियो । बसहरू थर्थराउँदै आउँथे–जान्थे । मान्छेहरू काम्दैकाम्दै झरेको बिरालो काखी च्यापेर ठिमीको उकालो उक्लिएझैँ’ गरिरहेका देखिन्थे । एकाध घण्टाअघि नै झुल्किएको हुँदो हो घाम; जति नै बल गर्दा पनि बसपार्कसम्म आइपुग्न सकेको थिएन । जनकपुर जाने पहिलो बस आउटर लाइनमा आइसकेको थियो । त्यताका यात्रु चलमलाउन थालेका थिए ।

मैले देख्दादेख्दै ती युवती बसमा चढिन् । म बससम्म पुग्नुअगावै ड्राइभरले बस स्टार्ट गऱ्यो र चर्को हर्न बजायो । अलिक लम्केर म पनि बसमा चढेँ ।

ती युवती शान्त, एकदम शान्त; झ्यालबाट बसबाहिरको दृश्य नियालिरहेकी थिइन् । मैले हँसिलो अनुहारका साथ अभिवादन गरेँ, “नमस्ते !”

उनले देखिनन् । सँगैको सिटकी अधबैँसे महिला अचम्म मानेर मेरो अनुहारमा हेर्न थालिन् ।

नकाटेको धेरै दिन भइसकेकाले मेरो चिउँडोमा झुस्स दाह्री पलाएको थियो । अनायास मलाई आफ्नै दारी कस्तोकस्तो भारी भएजस्तो लाग्यो । काटेर आउनुपर्ने रहेछ !

जसलाई बोलाएँ, सुनिनन्; जसले देखिन्, कोट्याइदिइनन् ! आफूतिर शीघ्र

ध्यानाकर्षण हुने शुभलक्षण नदेखेपछि घचघच्याएरै बोलाएँ, “सुन्नुभएन ?”

उनी नराम्रोसँग झस्किन् । उनका हात अनायासै जोडिए किन्तु बोली भने फुटेनन् । हामीबिच अनौठो मौनता छायो । भित्र-बाहिरको हल्लाले पनि त्यो मौनता केही क्षण भत्किएन ।

“कुरा के भने जनकपुर पठाउनुपर्ने खबर त धेरै थिए । मुखले भन्नुभन्दा लेख्नु नै सजिलो लाग्यो । त्यसैले कष्ट..... अँ त्यहीँ दिनुभए हुन्छ..... हाम्रो देखादेख हुन्थ्यो नि.... समाचार केन्द्रमा !”

मौनता भत्काए पनि हड्बडमा मैले सामान्य औपचारिकतासमेत भुलेको थिएँ । पछि सच्याएँ, “अँ ....तपाईंले आफ्नो सम्झेर फोन गर्नुभो...... म त दङ्गै परेँ ! कम्ता खुसी लागेन ! के भनूँ..के भनूँ भएको छु ! ....हिजो बानेश्वरमा झलक्क देखेथेँ ! आजै फिर्नुहुने रै’छ ! बसेर दुईचार कुरा गर्न पनि पाइएन ! थुप्रै कुरा थिए तपाईंसित गर्न मन लागेका.....!”

मैले आफ्ना कुरा लगभग एकै श्वासमा सिध्याएँ ।

उनले मोनालिसाले चित्रकारलाई हेरेझैँ क्वार्वार्ती मलाई हेरिरहिन् । जब म रोकिएँ, उनी मोनालिसा मुस्कानबाट बिस्तारै बाहिर निस्किइन् । शान्त अनि कामेको स्वरले बोलिन्, “तर......!”

उनलाई बोल्न दिने फुर्सदै मसँग कहाँ थियो र ! उद्घोषकले लामो बोल्ने वक्तालाई चिट काटेझैँ उनको कुरा काटेँ, “केही छैन....! म जाडो-विदामा जनकपुर आउँछु, त्यही बखत भेटौँला....!”

बस हिँडि त हाल्यो ! खलाँसीको “झर्ने हो कि जाने हो ?” लाई बेवास्ता गर्दै सकभर मधुरो स्वरमा यत्ति भन्ने हिम्मत गरेँ, “खाममुनिको पानामा तपाईंबारे लेखेका दुइटा कविता छन्, एउटा शुभेच्छुकको मनको कुरा ठानेर पढिदिनुस् है......!”

उनको अतिरिक्त मुस्कानको प्रतीक्षा नगरी म हत्तपत्त तल झरेँ ।

“नमस्कार !”

बसबाट झर्नासाथ नवविवाहितझैँ लाग्ने एक दम्पतीले मेरो बाटो छेके । कहीँकतैबाट चिनेजस्तो नलागेपछि अरू नै कसैलाई सम्बोधन गरिएको हो कि जस्तो लागेर पछाडितिर हेरेँ; त्यहाँ मबाहेक कोही थिएनन् ।

“चिन्नुभएन ?”

“अँ...अहँ..खै मैले त..!” म अकमकिनु स्वाभाविकै थियो ।

“अँ, यसअघि देख्नुभएको थिएन । जनकपुरतिरै बस्नुहुन्थ्यो रे ! त्यहाँ त हामीले पनि तपाईंलाई देख्न पाएनौँ । पत्रिकामा देखेको फोटोकै भरमा चिन्न सकिने रै’छ तपाईंलाई ! हिजो फोन गरेकी थिएँ नि ! ....तपाईंका कविता मन छुने हुन्छन्....! ...आफ्नै कथा लेखिदिएजस्तो.....”

उनी अझ अगाडि केके थप्ने सुरमा थिइन्; मैले आत्तिएर जाँदै गरेको बसतर्फ हेरेँ । भर्खरै छुटेको बसको झ्यालबाट दुई आँखा मलाई नै पछ्याइरहेका थिए ।

बसले सुस्तरी बसपार्क छाड्दै गयो, ...मेरा आत्मीय आँखा मबाट क्रमशः ओझेल पर्दै गए । बस मबाट मेरै दुई आँखा खोसेर भागिरह्यो । म तिनलाई पछ्याउनसमेत नसकेर पेटीमै थचक्क बसेँ । बसिरहेँ !!

मेरो सानू साथी

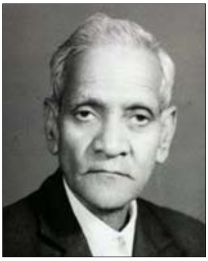

● भवानी भिक्षु

रेलको यात्रा गर्नु थियो, पैसा भने कम्ती र जानुपर्ने चाहिँ टाढा। नगई पनि सुख नपाइने। काम नै त्यस्तै आइपरेको थियो। एउटाबाट ओर्ली अर्को रेलमा चढ्दै जानुपर्ने भएकोले यात्रा रमाइलै हुने भए तापनि चालीस घन्टा गतिको त्यो रेल यात्रा पट्टाइलाग्ने नै थियो। जे भए पनि आखिरमा तेस्रो दर्जाको टिकट किनेर रेल चढेँ।

साँझ पर्ने बेलामा जुन रेल बदलेँ, भाग्यले त्यसको एउटा कोठामा सिँगै बेन्च रित्तै भेट्टाएँ। हतपत त्यसमा ओछ्यान लगाई बाकस र साथमा अरू माल–ताल बेन्चमुनि घुसारेर म पल्टि पनि हालेँ। त्यो रेल त्यसै स्टेसनबाट सुरु हुने र रेल हिँड्न अहिले निकै टाइम भएको हुनाले नै मैले त्यो रित्तो बेन्च भेट्टाएको थिएँ।

बिस्तार–बिस्तारै त्यस रेल कोठामा अरू यात्री पनि थपिन थाले। म सुतेका पल्लापट्टिका बेन्चमा एउटी आइमाईले आफ्नू ओछ्यान लाएकी थिइन्। तिनका साथमा सानू, राम्रो, गोरो, भरिलो आड–जीउको लोभलाग्दो एउटा बच्चो पनि थियो। बच्चाका बाबु पनि सँगै थिए। उनले आफ्नी पत्नीका सामुन्नेतिरका बेन्चमा ओछ्यान लगाएका थिए। रेलमा उतिसारो घुईंचो नभएको हुनाले रातभरि नै सुत्न पाइन्छ भन्ने आशा गरेर निश्चित भई म सुत्ने तरखरमा लागेँ। मेरा बेन्वका पल्लापट्टिका बेन्चकी आइमाई र तिनका पति पनि आ–आफ्ना ओछ्यानमा पल्टिरहेका थिए, निदाउन चाहिं कोही निदाएको थिएन।

रेल हिँडयो। त्यसमा बसे–पल्टेका यात्रीहरूमध्ये कोही उँघ्नथाले, कोही आँखा चिम्लेर निदाउनतिर लागे। एक छिनपछि त सिगै कोठामा बोल्ने कुरा गर्ने कोही पनि भएन क्रमशः सबैजना निदाउनेतिर लागेका थिए। त्यसले गर्दा रेल चलेको आवाज झन् टड्कारो सुनिनलाग्यो। त्यो एकनासे छक–छक आवाज पनि अब त्यहाँको नीरवताकै एउटा अंगजस्तो बन्न गएको थियो।

सुत्नुअघि केही पढ्ने मेरो अधिदेखिकै बानी थियो। पल्टेर मैले एउटा पुस्तक पढ्न थालेँ। रेलमा

बिजुलीको उज्यालो छँदैथियो । बीच□ बीचमा पल्लापट्टिको बेन्चमा रहेको बच्चो चाहिँ हाम्रा बीचमा पर्ने बेन्चको पिठ्यूँ अड्याउने काठे भित्ताको भर लिएर घरिघरि उभिन्थ्यो र आ□मु अनुहार मतिर फर्काएर आ□मा साना□ साना नरम हातले मेरो मुख र विशेष गरी नाक समात्ने कोसिस गर्थ्यो । उता पल्टेकी उसकी आमाचाहिँ ऊ उभिएको चाल पाएर उसलाई तानी आ□मा छेउमा पल्टाउने गर्थिन् । तर एकै छिनपछि ऊ फेरि त्यसै गरी उभिन्थ्यो । कुरा त के थियो भने□ किताबको जिल्लामा रङ्गीचङ्गी तस्वीर थियो । जिल्लाको कागत टल्कने पालिसदार भएको हुनाले कदाचित् त्यो साह्रै मन परेर होला□ऊ आ□मा साना□साना हात मेरा अनुहारतिर ल्याउँथ्यो । त्यसो हुँदा, शायद किताब च्यातिने डरले नै किताब समातेको मेरो हात आफै एकातिर सर्थ्यो र बच्चाको हात किताबका सट्टा मेरो नाक समात्न पुग्थ्यो । मलाई पनि यो खेल रमाइलै लागिरहेको थियो । तसर्थ अब किताब पढ्न मन लागेन ।

अरूले देखेर खिसी गर्ने अथवा अप्ठेरो लाग्ने नभएमा बच्चाहरूसित खेल्नमा मलाई पनि निकै रमाइलो लाग्छ । त्यसै बखत पनि म त्यस बालकसित जिस्किने थिएँ तर त्यस बखत त त्यहाँ उसका आमा□बाबु नै थिए र रेल□कोठामा अरू यात्रीहरू पनि थिए । अपरिचित मानिसको बच्चासित चल्न□जिस्किन केही अप्ठेरै लागिरहेको भए तापनि अन्त्यमा मैले धेरै बेरसम्म मन थाम्न सकिन र किताब थन्क्याएर बच्चा उभिएको बखत कहिलेकाहीँ बिस्तारै उसको हात समातेर म आ□मू जिभ्रो देखाएर त्यसलाई गिज्याउने खेल खेल्न लागे । उसका गोरा□राता, पाकल□मुकल परेका हात समात्दा मलाई भन्न नसकिने किसिमको साह्रै आनन्द लाग्थ्यो । मैले बिस्तारै समात्दा पनि आ□मू हात फुस्काउन त्यसलाई आ□मू भएभरिको बल लगाउनुपर्थ्यो । कुनै किसिमले हात फुस्काउनसाथ ऊ तुरुन्तै मेरा नाकतिर झम्टिहाल्थ्यो । तिनताक मलाई चश्मा लगाएर पढ्नुपर्दैनथ्यो । तसर्थ अचेलजस्तो चश्मा फुट्ने भाँचिने डर थिएन र म खुशीसाथ उसलाई आफ्नू नाक समात्न दिन्थैं । बिजुलीको अर्को प्रकाशमा मेरो नाकको टुप्पो टल्केको हुनाले हो वा किन हो कुन्नि । उसलाई मेरो नाकै साह्रै मनपरेछ ।

खेलका क्रममा बालक दङ्ग परी उफ्रँदा आ□मू जीउ कुल्चिएको हुनाले तन्द्रैमा भए पनि उसकी आमा उसलाई बीच□बीचमा तानेर सुताउँथिन् । म चाहिँ बच्चाले फेरि उभिएर जिस्कन आउने अवसर पर्खिरहन्थैं । केही छिनपछि नै ऊ फेरि उभिन्थ्यो र म पनि उसका खेलमा सामिल हुन्थैं । यसरी एक घण्टा जति हाम्रो खेल चल्यो । त्यसपछि ऊ पनि सुत्यो र म पनि एक छिनसम्म किताब पढेर निदाएँ ।

पातलो ओढ्ने ओढी म कोल्टे फर्केर मस्तसित बिहानको नि□मा थिएँ ।

त्यत्तिकैमा कुनै नरम चीज मेरा कानमाथि दुई-चार चोटि सुस्तसित चल्यो । मैले टाउको फर्काई त्यतातिर हेरेँ । मेरो त्यही साथी उभिएर मलाई बिउँझाइरहेको रहेछ । मेरा कानमाथि त्यसरी सकसकाउने कुरो उसैका नरम हात रहेछन् । ऊ मलाई खेलमा निम्त्याइरहेको थियो ।

उज्यालो भइसकेको थियो । झ्यालमा लागेका काँचबाहिर उषाको प्रकाश मुस्कुराइरहेको थियो । रेलका लीकको छेउमा फलामे खम्बाहरूमा तन्किएका तारहरूमा चराहरू बसेर उषाको स्वागत गरिरहेका थिए । मसित खेल्ने मेरो सानू साथीको अनुहार रातभरि आनन्दसाथ सुतेकोले गुलाब झैँ फक्रिएको थियो । विहानको स्वच्छ हावाले कमलपत्रजस्तै ताजा हुनगएका उसका गुलाबी गाला देख्ता मेरो मन प्रसन्नताले भरियो । अनि मासुका नरम लोलाले बाङ्गाटिङ्गा देखिने उसका पुक्क परेका कोमल हात आफ्ना हातमा लिएर बिस्तारै हल्लाउँदै मैले भनेँ– "गुड मर्निङ, माइ डियर लिटिल फ्रेण्ड । (नमस्कार, मेरा साना साथी) ।

त्यत्तिकैमा बिउँझिसकेकी उसकी आमाले उसलाई अघिजस्तै तानेर आफ्नो काखमा पल्टाइन् । म पनि उठे र बिहानको नित्यकर्ममा लागेँ ।

यतिन्जेल घाम राम्ररी लागिसकेको थियो । केही बेरमा एउटा ठूलै स्टेशनमा रेल थामियो । मैले रेलबाट ओर्लेर आफ्ना लागि जलपानका केही चीजका साथै अलिकति मोहनभोग किनेर ल्याएँ । त्यतिन्जेल बच्चाका आमा-बाबु पनि जलपान गरिसकी गफगाफ गर्न लागेका रहेछन् ।

रेल फेरि हिँड्यो । आफ्नी आमालाई बाबुचाहिँसित कुरा गरिरहनुमा केही असावधान देखेर होला, मेरो सानू साथीले एकैछिनमा बेन्चको पिठ्यूँ समाती उभिएर फेरि मेरो ध्यान आफूतिर आकृष्ट गर्ने कोसिस गऱ्यो । उसको निर्दोष, निश्छल, सोझो र सुन्दर एवम् बिनाकसूरको पवित्र हाँसोको उपहार पाएर म प्रसन्न भएँ । मैले आफूले ल्याएका मोहनभोगको कोसेलीबाट अलिकति आफ्ना चोरऔँलामा लिएर त्यस बोल्नै नसक्ने सानू मित्रका गुलाबको भर्खरै फक्रन लागेका कोपिलाजस्तो मुखमा हालिदिएँ । उसले एक पटक मुख चेब्र्यायो । अनि गुलियो स्वादको आनन्द लिँदै उसले तुरुन्तै मुखभित्रै जिब्रो चालएर आफ्नू मुख मिठायो । त्यसपछि त श्रीमान्को मुहार आफैँ मतिर बढेर आयो । मैले उस्तै उहाँलाई अलिकति मोहनभोग चटाइदिएँ । यस पटकको मोहनभोगले उहाँका पेटमा दाखिल हुन बेरै लाएन अनि उहाँ आँ-आँ गर्दै हाम्राबीचको भित्तै उक्लेर मतिर आइपुग्न हतपताउन लाग्नुभयो । यसपालि मैले अलि बढी मोहनभोग उहाँका मुखमा हालिदिएँ । उहाँ चाहिँ मोहनभोग ओसार्न मेरो औँलो आफ्ना दाँत नभएका गिजाले चेपी त्यसलाई त्यहीँ रोकिराख्ने कोसिसमा पो लाग्नुभयो ।

ऊ त्यसरी हतपताएर उफ्रेकाले उसकी आमालाई पनि उसको चालामालाको

केही बोध हुनगएछ र उनले उसलाई तानेर आफ्ना काखमा बसालिन् । मैले अनुभव गरेँ□ आमाका त्यस अँठ्याइबाट उम्केर फेरि उभिने बल पनि उसले गऱ्यो तर आमाचाहिँको सावधानीले गर्दा अन्त्यमा उसको केही लागेन । माया र मोहको सुखका साथै व्यवस्था पनि भएको आमाको त्यस काखले उसलाई रुनकराउन पनि दिएन । कदाचित् त्यसै सुखका लोभले मोहनभोगको गुलियो र मसित खेल्ने रमाइलोलाई समेत उसले केही छिनलाई बिर्सनुपऱ्यो । म पनि केही बेरलाई ऊतिरबाट ध्यान हटाएर दगुरिरहेको रेलबाहिरका खेत, रूख र कहिलेकाही गाउँका बगैँचा र घरहरूका दृश्यमा आफूलाई भुलाउने प्रयत्नमा लागेँ । बिहानका सूर्यको सुनौला घाममा टाढा□टाढासम्म पसारिएका खेत, रूखबर घरहरूमा विलक्षण किसिमको रोगन नै चढेको थियो र ती विलक्षण किसिमले टल्किरहेका थिए । ठाउँ□ठाउँमा जात□जातका चराहरू, रूख र खेतहरूमा बसिरहेका थिए । केही फुत्रुक्क फुत्रुक्क उडिरहेका थिए र केही भुइँ र केही हावैबाटसमेत कीट□पतङ्गका आ□मा आहारा टिपिरहेका थिए । ती सारा दृश्य मलाई साह्रै राम्रा लागिरहेका थिए ।

केही बेरपछि मैले आ□मा अबोला साना साथीलाई हेर्न यसो आँखा घुमाएँ । त्यस बखत ऊ आ□मा खाने टेबुल अर्थात् आ□मी आमाको नरम र मायालु काखमा बसी मजासित दूध खाइरहेको रहेछ । मनमनै ऊसित प्रश्न गरेँ□ "आमाको दूध मीठो छ कि मोहनभोग ?" हामी दुवैका आँखा□जुधाइमा उसको उत्तर स्पष्टै थियो□ आमाको दूधको स्वादले जन्मेदेखि उसका जिब्रा र घाँटीमा घर बनाइसकेको हुनाले नै त यस बखत ऊ मोहनभोगलाई बिर्सी दूधै खानमा मग्न थियो ।फेरि त्यो दूधमात्रै त थिएन नि, आमाको काख र चाहनेबित्तिकै आफैले चुस्न पाउने आमाको दूधको जरियाले भन्न नसकिने तर प्राकृतिक रूपले नै पाइने उसको सानू अधिकारको गौरवको अनुभव पनि उसका अबोला मनले यस बखत गरिरहेको थियो जो मजस्ता परचक्रीले खुवाउने मोहनभोगमा कहाँ पाइन्छ । कहिलेकाहीं ऊ दूध चुस्न छोडेर तर पल्टेको पल्टयै आ□मा बाटुला बाटुला हलुका नीला आँखाले मतिर हेर्ने कोसिस गर्थ्यो । त्यस बखत उसका अनुहारबाट म प्रस्टै बु□थेँ कि ऊ आ□मा त्यस मूक भाषाले मलाई अहङ्कारपूर्वक बताइरहेको छ□ "हेर, म जो खाइरहेको छु, त्यो मेरै हो । तिम्रो मोहनभोगभन्दा यो कुनै हालतमा कम्ती छैन ।"

पेटको थैलो मजासित भरिसकेपछि ऊ फेरि मसित जिस्किने तरखरमा लाग्यो । म पनि मौकै पर्खिरहेको थिएँ । आमाको दूध चूस्ताखेरि उसले आ□मा हेराइले नै मेरो मोहनभोगको जुन बेवास्ता देखाएको थियो म उसको त्यस निश्छल दुष्ट्याइँको कुनै त्यस्तै रमाइलो सजाय दिने दाउ हेरिरहेको थिएँ । एकै छिनपछि आमाको काखबाट आफूलाई उम्काएर ऊ अघिजस्तै बेन्चको पिठ् यूँ समातेर उभियो । यसपालि जानी

जानीकनै मैले ऊतिर हेरिनँ, बाहिरतिरै हेरिरहेँ । तर आ□मू जीउ भने मैले उसका साना□साना हात पुग्ने ठाउँमै राखेको थिएँ । यसरी ऊतिर नहेरेकैले होला मेरो ध्यान आफूतिर आकृष्ट गर्ने कोसिसमा ऊ एकपटक आ□मो अनौठो भाषामा करायो । मलाई हाँसो उठयो, तर म त्यसका एकै बोलाइमा लुरुक्कै पर्ने पो कहाँ थिएँ र ? मैले ऊतिर हेर्दैहेरिन । तर ऊ मान्ने भएन । अलि बेरमै मैले आ□मू नाङ्गो टाउकोमा उसले नरम र हलुङ्गो किसिमले छामेको अनुभव गरेँ । मैले त्यसको त्यो निमन्त्रणा पनि स्वीकार गरिनँ । अनि त उसलाई पनि रीसै उठेछ कि क्या हो, उसले मेरो कपालमा लामा□लामा रौ पक्रेर तान्यो । अनि बल्ल मैले उतातिर हेरेँ ।

आँखा जुध्नासाथ ऊ खिसिक्क हाँस्यो । उसको सानो टाउको प्रसन्नतासाथ हल्लियो र हामी दुवैको फेरि मेल भयो । अनि अलिकति मोहनभोग फेरि चटाइँदा त साथीज्यू राम्ररी नै रमाए । मोहनभोगको गुलियो र आमाको दूधका स्वादमा केही फरक अवश्यै हुँदो रहेछ भन्ने कुरा सम्झेर होला मुखको मोहनभोग चटपट निली मुख बाएरै उसले आ□मू अनुहार मतिर ल्याइपुऱ्यायो । यसपालि मैले उसका मुखमा निकै मोहनभोग हुलिदिएँ । गाला फुक्क पारेर चपाई चपाई ऊ त्यसलाई मुखभित्रै पाकमपुकम गर्दै पगालेर निल्ने काममा फुर्सत लिन बस्यो । उसकी आमा त्यस बखत उसका बाबुसित कुनै कुरामा अल्मलिरहेकी थिइन् र उनी बच्चातिरबाट असावधान नै थिइन् । बच्चालाई पेटभरी दूध ख्वाइसकेकी हुनाले पनि उनी शायद ऊतिरबाट निश्चिन्त नै थिइन् र उनले उसलाई अब खेल्नै भनी छोडिदिएकी थिइन् । बच्चातिर उनको विशेष ध्यान थिएन ।

यसै गरी अलिअलि गरी उसलाई मोहनभोग खुवाउँदै र ऊसित खेल्दै जाँदा मलाई त्यो रेलयात्रा अलिकति पनि पट्टाइलाग्ने भएन । कहिकाहीँ म उसको चिउँडो समातेर हल्लाउँथेँ, कहिकाहीँ उसको हात समातेर अङ्ग्रेजहरूले जस्तै हात मिलाउँथे । त्यो गर्दा मलाई साह्रै आनन्द लाग्थ्यो । शुद्ध हृदय भएको मानिसको आत्मादेखिको मित्रता पाएर त्यस समय मेरो आत्मा बहुतै खुसी भइरहेको थियो ।

मैतिर मुख फर्काई बसेका उसका बाबुले केहीपछि हामी दुईको हाँसखेलको चाल पनि पाएँ । तर उनलाई पनि चाल रमाइलै लागेकोले होला उनले हामी दुई जनाका त्यस खेलमा कुनै किसिमको रोकटोक गर्ने विचार गरेनन्, हामी दुवै साथीका खेलबहाडमा कुनै किसिमका बाधा परेन ।

रेल दगुरिरहेको थियो र बिस्तार□बिस्तारै बाटोको टाढापन घट्दै गइरहेको थियो; केवल दिन अथवा सूर्य भने चढ्दै गइरहेको थियो ।

मध्यान्ह पनि भयो र सारा यात्री र मेरा साथीका बाबुआमाले पनि बिहानको भोजन सिध्याए । मैले पनि एउटा ठूलो स्टेशनबाट केही किनेर खाएँ । यसपालि

मोहनभोगको सट्टा मैले आफ्नो साथीका लागि दुईवटा अलिक नरम किसिमका टफी किनेर ल्याएँ । उसले पनि आमाका काखको आफ्नू उही खाने टेबुलमा बसी दुग्धपान गऱ्यो । एकछिन ऊ सुत्यो पनि । लगभग एक बजेतिर बिउँझी चल्मलाएर आमाचाहिँको काखबाट आफूलाई उम्काई ऊ फेरि मतिर आएर अघिजस्तै उभियो । मैले उसका मुखमा टफीको एउटा बहुतै सानो टुक्रा हालिदिएँ । मुख चेब्र्याउँदै भए पनि उसले त्यसलाई मुखभित्रै पगालेर निल्यो र अलिक हाँस्यो पनि । त्यस हँसाइले कदाचित् उसले यो प्रकट गऱ्यो– "यसपालि के खुवाएको हँ ? तर जे भए पनि मिठो त मिठै छ । अनि हात लम्काएर ऊ मेरो कपाल तान्ने चेष्टा गर्न लाग्यो । उसको नरम हातको स्पर्श मलाई निकै रमाइलो लाग्ने हुनाले मैले आफ्नू टाउको उसका हातको झन् नजीकै पुऱ्याइदिएँ ।

मनमनै भनेँ पनि– "लौ तान्, हेरूँ त कत्तिको बलियो रहिछस् ।" तर उसले मेरो कपाल त्यसरी तानेको देखेर उसका बाबुले हतपताउँदै उसकी आमालाई सावधान हुने इसारा गरे र उनले बच्चालाई तानी काखमा बसालिन्, किन्तु दश–पन्ध्र मिनेटपछि आमाबाबुलाई कुरा गर्नमा अलिक असावधान देखेर टाउको हल्लाई हल्लाई उसले केही बोल्ने कोसिस गर्दै मलाई फेरि खेल्न निम्त्याइहाल्यो । मैले उसका गाला मुसारिदिएँ र पहिलकै झैँ टफी पनि खुवाइदिएँ । यसरी हामीले सजिलैसित फेरि आफ्नू खेल सुरु गऱ्यौँ । बीचबीचमा ऊ आमाका तनाइमा पर्थ्यो र उसलाई उनका काखमा एक छिन अडिन करै लाग्थ्यो ।

दिउँसो दुई बजेतिर मैले उसका आमाबाबुले आफ्ना मालताल सँगाल्न लागेको थाहा पाएँ । सम्झेँ, अब उनीहरूको रेल छोड्ने समय हुन लाग्यो होला । तर यता भने आमाबाबुलाई मालताल मिलाउन उतैतिर लाग्नुपरेकोले मेरो त्यस सानू साथीलाई निकै फुर्सत भयो र उसले मौका पाई मेरो कपाल बेसरी तान्यो । मैले आफ्नू मुख झन् ऊतिरै फर्काइदिएँ । उसले मेरो नाक पनि समात्न पायो र मेरो टफीको सट्टा उसले मलाई आफ्नू सानू र मोज–लाग्दो नरम हत्केलाको चड्कनको एउटा उपहार पनि दिइहाल्यो जसको स्वाद वर्णन गर्नै नसकिने थियो । म भित्रभित्रै तर्सिरहेको थिएँ– अब यो जानेछ र बाँकीको यात्रा मैले एक्लै नै पूरा गर्नुपर्छ । मेरा यात्राभरिको साथ यसले दिने होइन, कदाचित् कसैले पनि कसैको पूरै यात्राभरि साथ दिदैन । भित्रभित्रै मेरो मन गह्रुङ्गो हुन थाल्यो र कुन्नि कस्तो– कस्तो पीरको चिसोपनले घरिघरि मेरा आँखासम्म पुग्ने र बाहिर पनि निस्कने जोड गर्न लाग्यो । म आफ्नू मन कतै अन्तैतिर लगाउन बाहिरतिर हेर्न लागेँ ।

एउटा स्टेशनमा रेल अडिएपछि आमाचाहिँले उसलाई काखमा बोकिन् र बाबुचाहिँले केही मालताल आफैँ ओरालेर बाँकीका लागि कुल्ली डाके । तिनीहरूलाई जान लागेको देखेर मैले आफ्नु त्यस बाल–साथीतिर हेरेँ । ऊ

पनि आफ्नो आमाको कुममाथिबाट मैतिर हेरिरहेकाले हाम्रा आँखा जुधे । मेरा आँखामा टम्म भरिएका आँसुलाई देखेरै होला ऊ भएभरको जोडले घोक्रो सुकाई–सुकाई रुन थाल्यो । के भयो भनी हेर्न आमाचाहिँले उसलाई आफ्नो अगाडि ल्याइन् । ऊ झन् जोडले कराउन लाग्यो । रेलबाट ओर्लेको र त्यही प्लेटफार्ममै रहेका यात्रीहरूमध्ये पनि कसै–कसैको ध्यान उसको त्यस्तो रुवाइतिर गयो । तर आमाचाहिँ त्यसलाई अझै जोडले अँठ्याएर बिस्तार–बिस्तारै अगाडितिरै बढिन् । रुवाइ झन् चर्क्यो । त्यसको घोक्रै चिरिन्छ कि भन्ने डरले मैले आफूलाई थाम्न सकिनँ । रेलबाट ओर्लेर उसकी आमाको नजीक पुगी मैले लाज–सरम छोडेर बिन्ती गरेँ बच्चो रोइरहेछ, यतिन्जेल यो मसित खेलिरहेको थियो । मलाई बोक्न दिनुहोस्, बाहिर निस्कने ढोकासम्म मै यसलाई पुऱ्याइदिन्छु ।”

उनले छक्क पर्दै बच्चो मलाई दिइन् । मेरा काखमा आउँदा–आउँदै उसको रुवाइ बन्द हुन लाग्यो । आँसुले भिजेको उसको सानू मुहारलाई मैले आफ्ना रुमालले पुछिदिएँ । ऊ चूप लाग्यो, बीच–बीचमा एक–दुई पटक उसले निःशब्द हिक्क हिक्कमात्र गऱ्यो ।

उसलाई बोकेर म रेलको टिकट कलेक्टर उभिएका ढोकासम्म पुगेँ र बिदाइको एउटा प्यारो म्वाइँ खाएर मैले उसलाई उसकी आमाका जिम्मा लगाइदिएँ । अनि यतिन्जेलको आफ्नू त्यस प्यारो साथीतिर अन्तिम पटक हेर्न पनि नसकी म फरक्क फर्केर आफ्नो रेलकोठातिरै लम्कें । तुरुन्तै मेरा कानले सुने पनि, मेरो त्यो बन्धु केही घण्टाको साथी मुटु नै फुट्ने गरी कराइरहेको छ । रेल कोठा अगाडि ढोका खोलेर पनि म भित्र गइनँ । थामिएको रेलको ढोका समाती बाहिरै उभिरहेँ । कान मेरा, उसको क्रमशः टाढा र पातलो हुँदै गरेको चिच्याहटतिरै लागेका थिए । तर भित्रको मुटुले भने भनिरहेको थियो– मेरो त्यस निष्कपट बन्धुको कराइ, उसको मायाको मूक अन्तर्वेदना कसैले पनि बुझेन । ऊ बोल्न सक्तैन, केवल पीर मात्र भोग्न थालेको छ र सह्य नभएर चिच्याउँदै गइरहेको छ । जगत्‌मा वेदना भन्नको लागि कुनै भाषा हुँदैन, त्यो कसैको लागि गम्य छैन, छ भने केवल आफ्नै प्राणको लागि मात्रै छ अथवा त्यस प्राणको परिपूर्णांश कुनै अन्तर्यामी भए त्यसैको लागि मात्रै सम्भव छ ।

रेल फेरि हिँड्यो । म भित्र पसेँ । आफ्नो सिटमा बसेर अनुभव गरेँ, रेलको दगुऱ्याइका कर्कश स्वर मेरो त्यस अब कहिल्यै पनि भेट्न नपाउने साथीको चिच्याहटमा परिणत भएको छ । कान भने त्यसैको चिच्याहट सुनिरहेका थिए र मन भने सम्झिरहेको थियो अब यात्राको अन्तसम्म यो कोठा रित्तै रहनेछ । म एक्लै रहनेछु । यात्रा एक्लै गर्नुपर्नेछ । कसैको यात्रामा कोही पनि साथ दिन सक्तैन, चाहेर पनि दिने होइन । यात्रा भने सारालाई एक्लै सिध्याउनुपर्छ–एक्लै... एक्लै... एक्लै ।

अमर पुत्र

• भीमनिधि तिवारी

"के गर्न लाग्नुभयो भाजुलाल दाजु ?"

"यसै बसिराख्या ।"

"आज कति दिन भयो ?"

"उन्नाईस । हैन, बीस दिन भयो ।"

"कर्मको लेखो ।"

"के गर्नु !"

"उल्टो भयो, तपाईं गएर छोरो रहनुपर्ने..."

"भनेर के गर्ने ! देउतालाई उही चाहियो ।"

हुन पनि भाजुलाल विचरोको सर्वनाश नै भएको थियो । त्यस बुढेसकालमा, सुती–सुती दूध–भात खानुपर्ने बेलामा, अपरझटको व्यथाले एउटा मात्र छोरो जुजुलाल खसिदियो । बूढी जहान, भरखरकी उमेरदार बुहारीलाई लिएर उनले बाँच्नुपरेको थियो–इच्छा नभए तापनि; हृदयमा पीर, चिन्ता, तापको बोझ बोकेर भए तापनि । शरीरका अङ्ग प्रत्यङ्ग सबै सुकेर गइसकेका थिए । पहेँलो चेहरा, फुस्रा आँखाका नानी, हातभरि मोटामोटा नागबेली नसाहरूले नागले झैं उनलाई बेह्रेर राखिछोडेका थिए ।

लामो श्वास प्रश्वासपछि उनले भने–"मलाई मेरो छोरो गएको भन्दा पनि यो शिलू पकारी गयो, यो कला लोप हुने भयो भन्ने बढ्ता दुःख छ । ममरेपछि यो मिहीन काम फेरि कसले गर्न सक्छ ? ऊ तयार भएर आएको या मिहीन काम फेरि कसले गर्न सक्छ ? ऊ तयार भएर आएको थियो । एकदुई वर्षमा पूरा हुन्थ्यो ।"

भाजुलालका यस्ता विरहका कहानी सुनेर सानुमानलाई पनि भित्रदेखि वेदना भएर आयो, किनकी उनी पनि शिलू पकार नै थिए । भाजुलालको जस्तो हात्तीदाँतको होइन, उनी श्रीखण्ड, रक्तचन्दन आदि मूल्यवान् काठहरूको अनेक कलापूर्ण कृतिहरू बनाउँथे ।

चैतको महीना, बाहिर उराठिलो घाम लागि रहेको, नजीकैबाट तमौटेहरूले लगातार ट्याङ ट्याङ परस्परमा जुहारी खेलेर भाँडा बनाइरहेको अप्रिय आवाज आइरहेको थियो । यसै अवसरमा उनको भित्रिदिलले पनि एक आवाज दियो–"नवाँच्, अब कस्को निम्ति बाँच्छस् ?"

हरेक दिन विहान बेलुका एकान्त सथानमा बसेर बूढीले बहाएको आँसु, बुहारीले छोडेको हुँक्क हुँक्कको वेदनायुक्त स्वरले उनलाई वाधामाथि अतिशय वाधा थपिदिन्थ्यो ।

कलाकारमाथि पर्ने कालको कुदृष्टि बालिष्टमा लेटी–लेटी खाने समाजका कीटाणुहरूमाथि किन नपरेको होला ?

यसै अवसरमा पल्लापट्टि घरको

□यालबाट एक बोलावटको आवाज आयो□

"भाजुलाल, पाजु ।"

"ज्यो किन ?"

"तपाईंलाई खोज्नको आएको छ तल ।"

चिन्ताले खाइसकेको कमजोर जीउ विस्तारै उठाएर बार्दलीमा उभिएर उनले सोधे□ "को खै ?" ए माथि आउनुहोस् ।

ती आगन्तुक एक भक्त थिए, किनभने उनले बसन्ती वेषभूषा र तिलक आदिबाट जसले पनि बताउन सक्थ्यो□ उनी वैष्णव हुन् ।

सानुमान चाहिँ दुई कुराकानीमा बस्नु सभ्यताको अज्ञानता हुन्छ भन्ने ठानेर होला, ती माथि कोठामा आएको छिनभरपछि जुरुक्क उठेर आ□नै घरतिर आए ।

ती भक्तले भाजुलाललाई एउटा चित्र□ घुँघुरिएका रौँ, मयूर मुकुट, बाहुमा बाजू कङ्कण लामो वनमाला, हातमा मुरली लिएर मोहनी अवतारमा उभिएका श्रीकृष्णको चित्र देखाएर भने□ "मलाई यस्तै मूर्ति बनाईदिनुपर्‍यो । सफा सेता दूधजस्तो हस्तेहाडको ।"

भाजुलालले □हुन्छ' भन्न पनि सकेनन् फेरि □हुन्न' भन्न पनि । हुन्छ भनून् नैराश्यपूर्ण अन्धकारमा रुमलिएको जीवनले अब के काम गर्न सक्ला जस्तो उनलाई लाग्यो, हुन्न भनून्, आ□नो सीपको प्रख्यातिले आ□नो नाम सोधि□सोधि घरको द्वारसम्म आएर आग्रह गरेका एक भक्तलाई विमुख पठाउन उनको भावुक दिल र पेशाले दिँदैनथ्यो, मान्दैनथ्यो ।

उनले हक्क□ब□क्क परेर शून्य मस्तिष्कले ती भक्तको चेहरामा हेरी मात्र रहे ।

"काम गाह्रो भएको हुनाले तपाईं बनाउन सक्नुहुन्न कि ?"

संशय लागेको छाँटले भक्तले सोधे ।

यस्तो वाक्य सुनेपछि भाजुलाल अनुहार केही लाल□लाल पारेर अभियुक्त वाणीमा बोल्दै गए□

"नसक्ने कुरा होइन, कस्तो□कस्तो सीपको काम गरिराख्या मान्छे, यो के छ र ? डेढ□डेढ हात, दुई□दुई हात अग्लो पशुपतिनाथको, मछेन्द्रनाथको, कृष्णमन्दिरको कति कति मूर्ति बनाइसक्यो यही हातले । जस्ताको तस्तो, फोटो खिचेको जस्तो, सिङ्गो□सिङ्गो हात्तिदाँतमा जालीदार बुट्टा, रामायणको कथा, बुद्धचरित्रको कथा, कस्तो कस्तो काम गर्‍यो । अरु सानोतिनो पानबट्टा, किश्ती फूलदान त्यस्तो त कति कति । यो जाबो कृष्णको मूर्ति बनाउन सक्तिनँ ? के छ र यसमा ?"

त्यो उमेर, त्यस्तो जीर्ण शीर्ण बूढाको त्यस्तो गर्जन सुनेर ती भक्तले केही उत्तर नदिई गम्भीर भएर एकोहोरो सुनी मात्र रहे र अन्त्यमा शान्त मु□ले नरम शब्दमा बोले □नसक्ने भनेको होइन मैले ।' ललितपुरको इखालखु (जुमबहाल) टोल हस्तेहाडको काममा यसै प्रख्यात । उसमाथि शिलू पकार भाजूलालको हात ! थाहा छ मलाई तपाईं के यही सानो कोठाबाट तयार भएर निस्केका कलात्मक कृतिले हाम्रो नेपालको नाम उज्ज्वल पारिदिएको छ, गौरव बढाइदिएको छ ।"

"हो चिन्हेको त रहेछ नि ।" सरल र निष्पाप दिलदेखिको उद्गार केही मुस्कुराहटको साथ निस्कियो "अघि, बनाउन सक्नु हुन्न कि ? किन होचाएको त ? कति दिनमा तयार पार्नपर्ने ?"

"जतिसक्यो उति चाडैं । कति दिन लाग्छ मलाई थाहा छैन ।

हस्तेहाडको गिँडोलाई साकार सुन्दर मूर्ति वनाउनुपर्ने । म के भनूँ । ती भक्तले घाँटीमा लट्केको तुलसीको मालाको एक□एक दाना अनायास चलाउँदै भने ।

"हुन्छ, म बनाइदिन्छु । बैन्हा छाड्नोस् ।"

उनले त्यो अडर लिनाका दुई कारण थिए । एक, सधैँ छोरालाई सम्झेर झोक्राएर कति बस्नु काममा लागेपछि मन बहलिन्छ । अर्को, खर्चको दुःख छ । दुई चार रुपियाँ भए पनि आम्दानी त हुन्छ ।

"जम्मा मोल कति ?"

"मोलको कुरा नगर्नोस् । ऐले । दस रुपियाँ वैन्हा छाड्नोस् । मूर्ति तैयार भएपछि तपाईंलाई खुशी तुल्याएर तपाईंले दिएको लिने । तपाईं ईश्वरको भक्तितिर लागेको मान्छेसित केको मोलमोलाई ।

यति भनिसक्नासाथ ती भक्त दस रुपियाँ गन्दै थिए, बीचैमा करुण स्वरले भाजुलालले भने "के गर्नु, मेरो छोरो खस्यो ! म बहुला जस्तो भएको छु । बुद्धि नै ठेकानमा छैन ।"

"एः ज्याः । नाश भएछ !" सहानुभूति दिएर ती भक्तले उठेर जाँदै सोधे "उसो भए म कहिले लिन आऊ त ?"

"पन□ दिनपछि ।"

एक वित्ताको हस्ते हाडको गिँडलाई ठाडो दुई □याक पारेर त्यसैको एक टुक्रामा प्रातःदेखि सन्ध्यासम्म भाजुलाल चलिरहन्थे□ कुटकुट, कुटकुट । उनका वरिपरि ठूला र सानाअनेक आकार र प्रकारका करीब सवासय जति ज्यावलहरू उनैलाई हेरेर सुतिरहेका थिए । मानौँ कहिले मलाई पनि उचाल्लान् र म पनि भगवान्‌को मूर्ति बनाउने काममा सरीक हुन पाउँला । जुन□जुन बेला जुन□जुन ज्यावलको आवश्यक पर्थ्यो त्यो त्यो□त्यो बेला ती□ती उनी प्रयोग गर्थे । आश्चर्यको कुरा उनलाई पर्यन्त थाहा थिएन अमुक□ अमुक ज्यावलको नाम के के हो । तर ती सबलाई स्वयम् निर्माण गर्दथे ।

हस्तेहाडको धूलो जस्तै सेतै फुलेको कपाल र दाह्री,नाकको टुप्पामा अडेको मामूली तारको फ्रेमवाल चश्मा,टालेको र मैलो भोटो, सुरुवाल, कसलाई थाहा ! विश्वविख्यात शिलू पकार भाजुलाल यिनै हुन् । जसका कलाकृति यूरोप, अमेरिकाका सङ्ग्रहालयमा रहेका थिए । कलापारखीहरूले हेरेर आश्चर्यले औँला टोकिरहेका थिए ।

आजपनि त्यही, भोलि पनि त्यही, पर्सि पनि त्यही, श्रीकृष्णको मूर्तिको खम्रो खाकामाथि सानो ज्यावलले कुटकुट, कुटकुट ।

केही दिनपछि, मूर्ति तयार भएपछि, अन्त्यमा जब आँखा बनाएका थिए, मूर्ति हाँस्यो । साथसाथै उनको रोएको दिल पनि हाँस्यो । उनले त्यस मूर्तिलाई भावुक आँखाले धेरै बेरसम्म हेरिराखे, हेरिराखे । जति हेरे पनि उनका आँखा अघाएनन् । दिल अघाएन । नजाने उनले नवनिर्मित श्रीकृष्णको मूर्तिमा के देखे ।

प्रातः कालको समय, केही परेवाहरू पखेटा केलाएर भर्खरै मात्र झुल्किएको घाम, छानामा तापिरहेका थिए । छिनछिनमा चोकको बीचमा उभिएको भोगटेको फूलको वास्ना आइरहेको थियो, हरुर, हरुर । भाजुलालको घर, प्राचीनताको स्मारक, उसमाथि उनीबस्ने कोठा चाहिँ तडकभडकरहित, सीधासाधा उनको जीवनजस्तै थियो । त्यही कलापूर्ण तर निकै पुरानो एउटा खटियामाथि उही मूर्तिलाई राखेर उनी त्यसलाई टुलु□टुलु हेरिरहेका थिए । एक मन, एक बुद्धि र

एक चित्तले ।

यत्तिकैमा तल्लो भऱ्याङबाट आवाज आयो, सार्थ "शिलू पकार कहाँ हुनुहुन्छ ?" भन्ने वाक्य पनि । भाजुलालले स्वर चिन्हे, उनै भक्त आए । मुखले चाहिँ "माथि पाल्नुहोस्" भनेर हातले चाहिँ हत्तपत्त त्यस मूर्तिलाई सिरानमुनि लुकाए । यस्तो गर्नाको कारण क्या हो केही थाहा भएन ।

ती भक्तले माथि आइपुग्नासाथ, शिलू पकारकोअनुहार देख्नासाथ उत्सुकताले भरिएको वाणीमा सोधे "सकियो ? मूर्ति सकियो ?"

भाजुलालको हृदयमा द्वन्द्व चल्यो सकियो भनूँ, खै लेऊ त भन्छन् दिऊँ कसरी दिऊँ ? सकियो नभनूँ, झुटो कसरी बोलूँ ? मूर्ति तैयार भइसकेको थियो । अन्त्यमा उनमा एउटा विचार आयो अनि उनले भने"पन्ध्र दिनपछि आउन भनेको,दश दिन पनि पुगेको छैन । बिहीबारआठ, शुक्रबारले नौ दिन भो भरखर आज ।"

"तैयार नभए तापनि कति सकियो त ? हेरूँ न ।" उही उत्सुकता र चञ्चलताको वाणीमा भक्तले सोधे ।

"पन्ध्र दिनपछि आउनुहोस् ।"

"ऐलेसम्म थालेको पनि छैन ?" आश्चर्यले आँखाका दुबै पुतली फैलाएर उनले फेरि सोधे ।"

"पन्ध्र दिनपछि आउनुहोस् ।" भाजुलालले फेरि पनि उही जबाफ दिए ।

"आजको छ दिनमा त पन्ध्र दिन पनि पुग्छ । अवश्य सिध्याउनु पर्छ है । मलाई खाली फर्कन नपरोस् ।" उठेर जाँदै थिए तीभक्तले भने ।

जसै तल्लो भऱ्याङबाट उनी ओर्लेको आवाज आएको थियो अनि भाजुलालले त्यस मूर्तिलाई सिरानमुनिबाट झिकेर त्यही खटियामाथि राखेर उस्तै गरेर शान्तभावले हेर्न थाले टुलुटुलु । हेर्दा हेर्दै परेला समेत फुलेका उनका आँखाका डीलडीलमा आँसुका दाना छचल्कन थाले टलपल टलपल ।

पन्ध्रौं दिनको दिन, तेस्रो प्रहरको समय, ती भक्त आशापूर्ण हृदयले शिलू पकारको कोठामा आइपुगे । उनले श्रीकृष्णको मूर्तिलाई सानो खटियामाथि अडाएर राखेको देखे । देख्नासाथ लोभिएको दिलले उनले त्यसलाई आफै हातमा लिएर गहिरोसित हेर्न थाले । हेर्दाहेर्दै भित्र आत्माबाट एक उद्गार निस्कियो "आहा ! क्या मनोहर मूर्ति !!"

भाजुलालको चेहरामा चाहिँ दीनता, उदासीनता, जडता र अकर्मण्यताका झलक देखिन्थे ।

"कति लिनु हुन्छ यो मूर्तिको ?" भक्तले सोधे"अब कति दिनु पऱ्यो मैले ?"

भाजुलाल बोलेनन्, केही बोलेनन् मानौं उनको गलामा सारा उरव्यथाहरू थुप्रिएका थिए ।

"भन्नुहोस् त कति दिनु पऱ्यो मैले ?" मूर्तिलाई ढोगेर त्यही खटियामाथि राखेर भावुक नयनले हेरिरहे र उनले सोधे

भाजुलाल तैपनि बोलेनन् मानौं उनको वाक्शक्ति नै लोप भएको थियो ।

ती दुवैजना त्यही एक मूर्तिलाई निर्निमेष दृष्टिले हेरिहरेका थिए, नजाने कसकसले त्यसमा के के देखेका थिए ।

"क्या सुन्दर मूर्ति ?"

ती भक्तको हृदयले एकआवाज फेरिबोल्यो ।

"भन्नुहोस् न त कति लिने हो ।"

अनि भाजुलालले क्षीण स्वरमा भने "यो मूर्ति तपाईंलाई दिने हैन ।"

"मेरो अडरमा बनाएको होइन ?"

"हो ।"

"अनि ?"

"नदिने ।"

"किन ?"

(उत्तर नास्ति)

"मोल भन्नुहोस्न जति लिने हो, म त्यत्ति नै दिन्छु । मलाई धन चाहिएको छैन । मलाई त भगवान्को मोहनी मूर्ति चाहिएको छ ।" ती भक्तले उदार दिलको परिचय दिदै भने ।

"जति दिए पनि नदिने ।" ती बृद्ध शिलू पकारले पनि बोले□"मलाई पनि यही मूर्ति चाहिएको छ । दस दिनपछि आउनोस् म तपाईंलाई फेरि अर्को बनाइदिन्छु ।"

आ□mो अडरमा भएको, आफूलाई त्यस्तोविधि मनपरेको मूर्ति नदिएर फेरि दस दिनपछि आउनु अर्को बनाइदिउँला भनेको सुन्दा ती भक्तलाई केही क्षोभ भयो । के छाँटको तरङ्गी वहुलट्ठी बूढोकहाँ आइपुगेछु भन्ने ठानेर उनले एक आवेशमा भने□ "जुमबहालमा तपाईं मात्र हुनुहुन्न शिलू पकार । अरू पनि काम नपाएर यसै बसिरहेका छन् बेकार । फिर्ता गर्नुहोस् मेरो बैन्हा अन्तै बनाउन लाउँछु ।"

"नरिसाउनोस्न त्यसरी । मै बनाइदिउँला" करुण स्वरमा भाजुलाल बोले ।

"भो पर्दैन, दिनुहोस् बैन्हा ।"

त्यसपछि भाजुलाल उठे र आफूसित रहेको जम्मा साढे पाँच रुपियाँ कन्तुरबाट झिकेर बाँकी नपुग स्वास्नी र बुहारीसित मागेर दस रुपियाँ ती भक्तको अगाडि उनले गनेर राखिदिए ।

रिसको एक रन्कोमा रुपियाँ सोहोरेर भक्त पनि केही नबोलेर जुरुक्क उठेर गए ।

बूढाको यस्तो चाल देखेर बूढी अगाडि बसेर धेरै कचकच गर्न लागिन्□ बनिसकेको मूर्ति नदिएर झन् बैन्हासमेत फिर्ता गर्ने । दिएकोभए अरू रूपियाँ पनि आउँथ्यो । के खर्च गर्ने अब ? चामल छैन, दाउरा छैन, इत्यादि । सासुको यस फतफतमा बुहारीले पनि थपथाप गरिन् । घरको सुख र दुःख सबैको साझा न हो ।

दुईतिरबाटको दुईजनाको निरन्तर करकरले गर्दा भाजुलालका दुई कानका जाली नै फाट्लान् जस्ता भए । असह्य भएर उनले त्यो मूर्ति नदिनाको कारण दीन मु□ा, क्षीण स्वरमा बताउँदै गए□"म कसरी दिन सक्छु, यो मूर्ति ? मेरो प्राणभन्दा प्यारो यो मूर्ति । कृष्णको मुकुट लाएर हातमा मुरली लिएर मेरो छोरो, मैले शङ्खमूलको चितामा खरानी पारिसकेको छोरो, फेरि यहाँ आएको छ । हेर् गढेर हेर्,मुसुमुसु हाँसेर कुरा गर्ला जस्तो गरेर उभिएको छ ।" लोग्नेको यस्तो कुरा सुनेर बूढीले हातमा त्यस मूर्तिलाई लिएर गहिरोसित हेरिन् । हेर्दाहेर्दै उनलाई भक्कानो छुटेर आयो । अनि उनी त्यसैलाई छातीमा लगाएर रुन थालिन्□ "मेरो जुजु ।"

बुहारीले पनि आ□mो दिल थामेर बस्न सकिनन् र सासूको हातबाट त्यो मूर्ति खोसेर हेर्न लागिन् । नभन्दै सम्पूर्ण भाव र झल्को आ□mै स्वर्गवासी लोग्नेको ! उनी पनि त्यस मूर्तिले आ□mो छातीमा हानेर, कहिले च्यापेर, वेदनापूर्ण पुकारमा विलाप गर्न थालिन् ।

सासु र बुहारीको आँसुको धाराको बीचमा एउटा संयुक्त वाक्य निस्कियो□ "दिनुहुँदैन, यो मूर्ति बाहिर दिनुहुँदैन ।"

भाजुलालको मानवी हाडको छोरो चिताको खरानी भएर नाश भएतापनि हस्तेहाडको कृष्णावतार छोरो त कालान्तरसम्मन् संसारमा रहि रहला । यही भयो । उनको "अमर पुत्र ।"

सानो माछा धोवी खोलाको बगरमा

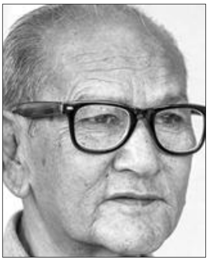

● मनुब्राजाकी

ऊ देख्छ, आज पनि चर्पीको ढोकामा अलीगढको ढ्याब्रे फलामे ताल्चा झुन्डिएको रहेछ। खियाले गर्दा ताल्चाको रङ्गरोकन हराइसकेको छ। ऊ घोरिएर चर्पीको ढोकातिर हेरिराख्छ, त्यहाँ कसैले एउटा पलेटोमा खरीले पानको पातलाई तीरले घोपेको चित्र कोरेको रहेछ। विचित्र लाग्छ उसलाई,यो प्रेमले घायल हुने ठाउँ त होइन।

विचित्र लाग्छ घरधनी 'बजै आमालाई' सम्झिँदा त्योभन्दा पनि विचित्र लाग्छ बिहान आठ बजे नै चर्पीमा ढ्याब्रे फलामे ताल्चा झुन्डिएको देख्दा। घडी हेर्छ साढे आठ बजिसकेछ। बाहिर भदौरे झरीको सिमसिम पानी पर्दैछ। हरिकहाँ पनि कति धाउनु ? उसको पनि घरधनी छ, के भन्ला ? हरिले जिस्क्याउँदा उसले यति नै भन्न सकेको हुन्छ, "तैँले खोजिदिएको डेरा त होनि।"

"हेर बाबु, पचास रुपियाँमा यो भन्दा राम्रो कोठा तैँले कतै पाउँदैनस्। अन्त भए यसैलाई सत्तरी–असी भन्ने थिए।"

लाजधिन पचाएर पनि जानै पर्‍यो भनेर ऊ छाता टिपेर कोठाबाहिर भर्‍याङनेर आइपुग्दा विमलासित भेट हुन्छ। विमलाले ऊ तिर पुलुक्क हेरी। ओठ हाँसेनन्, तर सम्पूर्ण अनुहार र आँखा मुसुक्क हाँसेझैँ भए। उसलाई लाग्यो त्यो हाँसोमा उपहास छैन सहानुभूति थियो। कतै अलिकति पानको पातमा काँडाले घोपेको जस्तो भाव पनि। भर्‍याङमा दुबैले एकछिन यताउति गरेपछि आ–आफ्नो बाटो भेट्टाए। विमलाको म्याक्सी सर्‍याक सुरुक गर्दै माथि उक्लियो। उसले सोच्यो, विमलासित चर्पीको ताल्चाको साँचो छ कि ? कुन्नी ? नहुन पनि सक्छ। एउटी तरुनी शिक्षित केटीसित पहिलो पटक कुरा गर्दा चर्पीको प्रसङ्ग के उठाउनु ? उसले एउटा चुरोट झिकेर मुखमा हाल्छ र फ्यार्र सलाई कोर्छ। सलाईको उज्यालोले गर्दा होला उसको आँखाअगाडि फेरि उहाँ ढ्याब्रे फलामे ताल्चा झुन्डिन्छ। अनि झर्केर ऊ छिटो छिटो भर्‍याङ ओर्लिन थाल्छ।

ढोकानेर आउँदा जम्का भेट हुन्छ 'बजै आमासित' घरधनीको श्रीमती मुजैमुजा परेको साह्रै पहेँलो अनुहार, निदारमा चन्दनको टीका, एउटा हातमा पूजा सामग्री र अर्को हातमा रातो लेडिज छाता।

"कति अबेला उठेको बाबु ? कता ?"

"तरकारी ल्याउँ भनेर ...!"

उसले कुरा बिचमै छोडेर औपचारिकतापूर्वक हाँस्यो। बजै आमाको स्वरमा व्यङ्ग्य थियो कि उसले बुझ्नेन। बुझ्न फुर्सद पनि थिएन र सरासर अगाडि बढ्यो तापनि उसलाई लाग्छ

त्यो मुजैमुजापरेको अनुहार पछि लाग्दै कराउँदैछ, “दिशा बस्न हिँडेको, धोवी खोलाको बगरमा ? बिहानै उठ्नुपर्छ बिहानै !” ऊ आत्तिएर छिटोछिटो हरिको डेरातिर लम्किन्छ ।

महिना दिनअगाडि ऊ डेरा खोज्दै हरिलाई लिएर यहाँ आएको थियो, भौँतारिँदा भौँतारिँदा वाक्क दिक्क भएर । घरभने काठमाडौँ सहर जस्तै ऐतिहासिक थियो, अर्थात् जसले जुन दृष्टिकोणले हेऱ्यो त्यस्तै देखिने । धन हुनेलाई थोत्रो, नहुनेलाई ‘राम्रै छ’ । हरिले परिचय गरायो ।

“नमस्ते !”

“नमस्ते !”

“कोठा हेरिसक्नुभो होला ?”

“हेरेँ, राम्रो छ । एक्लो छु, एउटा कोठा भए पुगिहाल्छ ।”

“परिवार छैनन् र ?”

बजैआमाले उत्सुक भएर ऊतिर हेरिन् । ऊ झसङ्ग भयो । यो ‘परिवारले गर्दा’ धेरै ठाउँमा कुरा अगाडि बढ्न सकेको थिएन ।

“अहिले छैन ।”

उसको यस सत्य वचनले गर्दा हरिले ऊतिर आँखा तऱ्यो । उसले भन्नुपर्ने थियो, ‘परिवार गाउँमा छन्, छिटै ल्याउनेछु’ । तर माछो फुत्किसकेको थियो र ऊ खाली हात मिच्दै बेकुफझैँ चुपो लागेर बसिराख्यो । अनि बजै आमाले यताउतिका कुराहरू गर्न लागिन्,जसमा आफ्ना घरेलु कुरा बढ्ता भए । उनले एउटा भित्ताको फोटोतिर औँल्याउँदै भनिन्,“यहाँ नै हुनुहुन्छ यो विमलाका पिताज्यू ...।”

कुराको बीचमा नै यी दुबैले ‘ओ विमला’ भनेतिर पछाडि फर्केर हेरे । सामान्य रूपरङगकी एउटी तरूनी केटी सिल्केनको बुट्टे म्याक्सी लगाएर निकै उत्सुकतापूर्वक उनीहरूतिर हेर्दै रहिछ । दुबै फेरि बजै आमाको कुरा सुन्न थाले ।

“...अब हुनुहुन्न बाबु ! के गर्नु भाग्यको लेखा यस्तै रहेछ ।” “ए□□ !”भनेर दुबै एकछिनसम्म चुप लागे । आफ्नो पतिको स्मृतिले गर्दा बजै आमा पनि चुपो लागेर टोलाउन थालिन् ।

कोठा फराकिलो थियो । एउटा छेउमा खाटमाथि निकै डसनाहरू खप्टेर सस्तो खाले तन्नाले छोपेको र ओच्छ्यानमाथि दुईओटा मोटामोटा सिरक पट्याएर राखेको थियो । लामो तीनहाते तकिया र त्यसमाथि छरिएका केही फूलका थुँगाहरू र बेलपत्र थिए । खाट तलको गुन्द्रीमा बजै आमा र उनको अगाडि तिनीहरू बसेका थिए । उनीहरूकै आडमा एउटा होचो तर ठुलो पुरानो डिजाइनको ऐनासमेत जडान गरेको टेबुल थियो । त्यसै ऐनामा अड्याएर कुन्नि कुन भगवान्को फ्रेम हालेको फोटो ठड्याएर राखेको रहेछ । फूल, अक्षता, अवीर र चन्दनको छिटाले गर्दा भगवान् ठ्याम्मै चिनिँदैनथे । पञ्चपात्रो, आचमानी, घण्टी, धुपौरो, करुवाका साथै टेबुलमा एउटा कोकोकोलाको बोतललाई फूलदान बनाएर त्यसमा एक झुप्पा असारे फूल सजाइएको थियो । टेबुलको जोडा कुर्सी भने कतै थिएन ।

यसै चुपो लागेर बसिराख्नुभएन भनेर हरिले सोध्यो, “वहाँ के गर्नु हुन्थ्यो ?”

“कवि हुनुहुन्थ्यो बाबु !”

“कवि !” हरिले सस्तोमा डेरा पाउने सूत्र भेट्टाइयो भन्ने ठानेर बडो नम्रताका साथ बजै आमालाई भन्यो,“यी यहाँ पनि कवि नै हुनुहुन्छ ।”

“कवि ! बजै आमको अनुहारमा मुजाहरू तन्किन□खुम्चिन थाल्छन् ।” अनुहारमा विचित्र भाव देखा पऱ्यो । हरि र ऊ दुबैजना कहिले बजै आमातिर कहिले

उहाँको श्रीमान्‌को फोटोतिर हेर्न थाले । फोटो निकै भव्य थियो । भरिलो गाला भएको अनुहार, यामानका मुठरिएका जुँगा, दारी सफाचट, फेटा गुथेका, आँखातिर हेर्दा लाग्थ्यो अहिले नै कड्केर वीररसको कविता सुनाउन थाल्नेछन् ।

“यै कविताले त सबै सत्यनाश पाऱ्यो बाबु ।”

अहिलेको पटक उसले हरितिर आँखा तऱ्यो । माछो फुत्किसकेको हुनाले खिस्रिक्क परेर हरि खालि हात मिच्न थाल्यो उसले कविता लेख्नु त परै जाओस् गीतसम्म पनि कहिल्यै गुनगुनाएको थिएन । साहित्यको नाउँमा लेखनाथ, देवकोटा र समजस्ता नपढी नहुने कविहरूका रचना मात्र पढेको थियो । त्यो पनि परीक्षा पास गर्न । बिग्रेको कुरा सच्याउन उसले अत्तालिँदै भन्यो,“उइ पढ्दाखेरि स्कुल–कलेजमा कहिले लेखिटोपल्थेँ । अब पेट पाल्ने काममा लागेपछि के–केको कविता लेख्नतिर लाग्नु आमा !”

“हो–हो, यो कविता–सवितातिर लाग्नुहुन्न । बालबच्चा भोकै मर्छन् ।” वरत्र–परत्र हाँस्छन् । आफू भने बुद्धिजीवी, छोरा–छोरी पढ्न नपाएर लाटा लठेब्रा ।”

“अब लेख्दैन, के लेख्थ्यो, फुर्सतै पाउँदैन । दिनभरि अफिस, बिहान–बेलुका यसो पढाइ–सढाइ, पूजापाठ–फुर्सद कहाँ हुनु विचरालाई,” हरिले कुरा सच्याउन धमाधम भुठो बोल्न थाल्यो ।

भोलि डेरा पाएपछि उसले केको पूजापाठ गर्ने ? उसलाई हरिको कुरा सुनेर भोक चलेर आउँछ । पूजा त उसले कलेजमा पढ्दाखेरि एउटी ‘देवी’को गरेको थियो र त्यही सन्दर्भमा दुइ–चारचोटि मन्दिर पनि धाएको हो । तर एकदिन ‘देवी’ का गणहरूले राम्रै ‘पूजा’ गर्ने अठोट गरेकोले उसले त्यस दिनदेखि मन्दिरको बाटो चटक्कै बिर्सियो । साथै फूलपात, जुनेली रात र ऋतु वसन्तदेखि पनि तर्किन थाल्यो ।

हरि र बजै आमा अब भाडाको कुरा गर्न थाले ।

उसको दृष्टि भित्तातिर गयो,जहाँ गरममसलाको विज्ञापन भएको क्यालेन्डरमा हेमा मालिनी कम्मर भाँचेर नाच्दै थिई । उसलाई पछि फर्केर विमलातिर हेर्न मन लागेको थियो,तर उसले यसो गर्न सकेन र कोठाको एउटा कुनामा हेर्न थाल्यो ।

त्यहाँ विचित्र सरसामानहरू छरिएका थिए वा भनूँ सजिएका थिए । थाङ्का चित्रहरू, ढलौटका, तामा र पित्तलका साना–ठुला मूर्तिहरू, बौद्ध र हिन्दूधर्मका थोत्रा–पुराना पुस्तकहरू, रुद्राक्ष र अरू अनेक थरीका मालाहरू अनि थरीथरीका नचिनेका चीजबीज ।

उसले बजै आमातिर हेरेर त्यस कुनातिर औँल्याउँदै भन्यो, “यो...!”

बजै आमाले पुलुक्क कुनातिर हेरेर उसको कुरा भुइँमा खस्न नपाउँदै भनिन्, “बाबु, त्यो छोराको हो । के–के बटुलेर ल्याउँछ के–के ? यसैको व्यापार गर्छ ... अनि त पचासभन्दा घटी हुँदैन ।”

हरिले पुलुक्क ऊतिर हेऱ्यो । उसको दृष्टिले भन्दै थियो,“पचास भन्दा घटीमा हुँदैन, के गर्ने ?”

उसले स्वीकृति जनायो र तुरुन्त घरको भाडा पचास रुपयाँ एडभान्स बजै आमाको हातमा राखिदिएको थियो । भऱ्याङ ओर्लिएर तल आउँदा विमला ढोकानेर उभिएकी थिई । हाँसी–हाँसिन केही थाहा भएन ।

“त्यो कुनाको सामान...गल्लीमा निस्किदै उसले भन्न आँटेको थियो

बिचमा कुरा काटेर हरिले भन्यो, 'होला, मूर्तिसूति स्मगलिङ गर्दो होला...बिमला त तँतिर हेरेर हाँस्दै थिई, कसो कान्छा ?"

"वाहियात बकबास किन गर्छस्, स्वाँठ !"

कुन्नि, हाँसेको पो हो कि ? उसले बिचार गरेन ।

आज हरिकहाँ पुग्दा ऊ बाहिर जान तम्तयार परेर ढोकामा ताल्चा मार्दै रहेछ। ऊ अलि वरै टोलाएर उभिइराख्दा उसले पल्लो झ्यालमा हरिको घरधनीलाई निदारमा गाँठोपारेर हेरिराखेको देख्छ । महिनामा दसौँचोटि ऊ यहाँ धाइसक्यो । रिस उठ्ने नै भयो बिचरालाई ।

ताल्चा मारेर पछि फर्किनासाथ उसलाई देखेर हरि छक्कपर्छ,"एहे, कता गणेश ?"

"यसै तँसित भेटौं भनेर...।"

"म ता विनोदकहाँ हिँडेको । आज बोलाएको थियो। भात पनि उत्तै खान्छु।"

"हिँडिहालेको ?"

एकछिन सोचेर हाँस्दै भन्छ,"फेरि उही व्यथाले च्याप्यो कि क्या हो कान्छालाई ?"अनि पुलुक्क आफ्नो घरधनीको झ्यालतिर हेर्छ । सम्पूर्ण झ्यालभरि निदारमा गाँठो परेको रहेछ ।

"हिँड जाऊ हिँड ।"

दुवै तल आउँछन् । गल्लीमा निस्किएपछि हरिले सहानुभूतिपूर्वक भन्छ,"सरी यार ! के गर्नु !"

"भैगो जा । म जान्छु ।"उसको तल्लो पेटमा ढुङ्गा झुन्ड्याए जस्तो भएको छ ।"रिसाइस कि क्या हो ?"

"किन रिसाउनु ? तेरो हातको कुरा हैन, देखिनस् झ्यालमा तेरो बाजे ?"

"मेरो बाजेले तँलाई दुःख दियो हगि? तँ पनि लठ्ठु छस् यार, विमलासित माग् न चर्पीको साँचो । मैना दिन हुन आँटिसक्यो, बोल्या पनि छैन भन्छ ।"

गम्भीर स्वभावकी केटी छे, कसैसँग बोलेको देख्दिनँ । आमाछोरी माथि नै बस्छन् । दाजुचाहिँ कतिबेला आउँछ जान्छ, पत्त पाउँदिनँ ।

"तँ भन्छस्, मलाई झ्यालबाट हेरिराख्छे भनेर ।"

"हो, हेर्न त हेर्छे ।"

"बस, भैगो नि लम्फु कान्छा ! आज साँचो माग्ने निहुँले कुरा गरिहाल् । दुवै हातमा लड्डु । ल म गएँ ।" भनेर हरि चौबाटोमा आएपछि विनोदको घरतिर कुद्यो । हरिको पछि लागेर ऊ विनोदकहाँ जान सकेन, किनभने उसको विनोदसँग परिचय छैन ।

'दुवै हातमा लड्डु' भन्ने हरिको कुरा सोच्दै ऊ डेरातिर फर्किन थाल्छ ।अझै सिमसिम पानी पर्दैछ । ऊ सोच्छ, आखिर उसले के त्यत्रो बिराम गरेको थियो र जिल्लाबाट केन्द्रमा खटाइयो ? उसले कहिल्यै कसैको बेइमानी चिताए्न । घुस खाएर पनि दुनियाँको काम गरेकै थियो । घुस खाएर काम नगर्नु पो बेइमानी हो । भ्रष्टाचारको परम्पराअनुसार उसैले पर्नुपर्थ्यो, पऱ्यो । ठुला माछाहरू त उम्किहाले । ऊ त सानो माछो, जाबो बल्छीमा पनि पर्ने, जालबाट कसरी उम्कोस् ।

दुवै हातमा लड्डु पाउने स्तरको मान्छे ऊ होइन । उसले त एउटै लड्डु खाएको थियो र अहिले यो भदौरे झरीमा आर्काको डेराडेरा चहार्नु परेको छ । नत्र त ऊ पनि बाथरूमको कमजोडमा पलेँटी कसेर कनीकनी 'ग्याक' चुस्ने थियो । यो सोचेर उसको मनपेट पोलेर आउँछ ।

नालीको छेउछेउ हिँड्दै डेरामा आइपुग्दा ऊ देख्छ, विमला ढोकैनेर भऱ्याङको तल्लो पाइटोमा बसिराखेकी

छ । ऊ खुसी हुँदै ऊनेर आएर नम्रतापूर्वक भन्छ,“बजै आमा पूजामा हुनुहुन्छ ?”

ऊ हाँसेजस्तो गर्छे, तर केही जबाफ दिन्न ।

ऊ अल्मल्ल पर्छ । कसरी कुरा सुरू गर्ने ? प्रकृतिको नियमले कडा कारवाई गरेपछि लाजसरम पचाएर पनि दुःख बिसाउनै पर्‍यो ।

“साँचो होला कि ? आज अबेला उठें ।”

विमलाले विचित्र स्वर निकालेर हातले इसारा गर्दै माथि देखाउन थाली । ऊ एक्कासि झसङ्ग हुन्छ । स्तब्ध भएर एकोहोरो विमलातिर हेर्न थाल्छ । विचरी लाटी रहिछ । उसको गम्भीर अनुहार र सभ्य फैसन देख्दा उसले शिक्षित युवती होली भन्ने ठानेको थियो । छोराले पढ्न नपाउने ठाउँमा लाटी छोरीले के पढ्न पाउनु ! बल्ल उसले थाहा पायो विमलाका आँखा किन सधैँ हाँसिराखेका हुन्थे । वाणी लोप हुँदा दृष्टि मुखर हुँदोरहेछ । अब के गर्नु तरूनी केटीलाई चर्पीतिर देखाएर ताल्चा–साँचोको इसारा गर्नुभएन । यसो गर्नु सारै अभद्रता हुन्थ्यो । अनर्थ हुन पनि के बेर ?

उसलाई एकोहोरो आफूतिर हेरेको देखेर विमला भऱ्याङ उक्लेर माथि गई । ऊ कहिले चर्पीको ढ्याब्र ताल्चातिर कहिले पलेटोमा खरीले लेखेको चित्रतिर हेर्नथाल्छ, पानको पातलाई काँडाले घोपेको ! बजै आमालाई गुहार्नु पनि व्यर्थ हुनेछ भन्ने ठानेर ऊ बाहिर गल्लीमा निस्किन्छ । सोच्छ, भोलिदेखि अर्कै डेराको खोजी गर्न थाल्नुपर्ला । ढुङ्गा अझै तल्लो पेटभत्तृदा पनि तलतिर आएर झुन्डिएको छ ।

अनि ऊ छिटोछिटो घोबी खोलाको बगरतिर लम्किन्छ ।

कलैया उपमहानगरपालिका

नगर कार्यपालिकाको कार्यालय, कलैया बारा

सम्पूर्ण नगरवासी महानुभावहरूमा अपिल

- जन्म, मृत्यु, विवाह, बसाईं–सराइ तथा अन्य सामाजिक घटनाहरू यथा समयमै नगरपालिकामा दर्ता गरौं, गराऔं ।
- घर–घरमा चर्पी बनाऔं, चर्पी प्रयोग गरी दिसा–पिसावको सुरक्षित विसर्जन गरौं, सामाजिक प्रतिष्ठा कायम गरी स्वच्छ वातावरणमा स्वस्थ भई बाँचौं र बाँच्न दिऔं !
- गरिबी, अन्याय, अत्याचार, भ्रष्टाचार, अशिक्षा, जातीय भेदभाव हाम्रा शत्रु हुन् । यसका विरूद्ध सबै सचेत, सजग र क्रियाशील रहौँ ।
- बाटो, नाला, चोक, गल्ली जताततै फोहोर हुँदा घरको सुन्दरता, पानीको निकास र घुमफिर गर्ने ठाउँसमेत दुर्गन्धित हुने हुनाले सरसफाईमा सचेतता अपनाऔं । सभ्य बनौं । सभ्यताको परिचय दिऔं ।
- भान्छाबाट निस्कने कुहिने खालका वस्तुहरू घरको एउटा कुनामा खाल्डो खनेर राखौं । नकुहिने वस्तुहरू मात्र फोहोरको रूपमा घरभित्रै संकलन गर्ने बानी बसालौं ।
- सार्वजनिक स्थल, धार्मिक स्थल तथा मन्दिर पोखरी, पर्यटकस्थलको सरसफाइका लागि सामूहिक रूपले हप्तामा एक दिन स्वयंसेवकको रूपमा सरसफाइमा समय दिऔं । यी सामूहिक धरोहर हामी सबैको हो । यसको मर्यादा हामी आफैले सामूहिक रूपले गरौं ।

मृगतृष्णा

● माया ठकुरी

परार कार्तिकमा ठूली एकादशीको दिन हामीहरू नदीमा नुहाउन जाँदा बिहानको प्रायः सात बजिसकेको हुन्छ । त्यहाँ जात्राको अघिल्लो दिनदेखि नै रामदीमा नुहाउन र सिद्ध बाबाको पूजा गर्न टाढा–टाढा गाउँ–घरबाट भेला भएका भक्तजन र सस्साना व्यापारीको जमघट हुन्छ रे भनेको सुनेकी थिएँ । त्यस दिन भने आफ्नै आँखाले प्रत्यक्ष देख्ने सुअवसर पनि पाइहालेकी थिएँ ।

हुन पनि साँच्चै नै रहेछ । हामीहरू त्यहाँ पुग्दा रामदीको फराकिलो ढुङ्गेबगरमा गण्डकीको किनारमा, पुलवारि–पुलपारि जम्मै ठाउँमा मानिसहरू डफ्फा–डफ्फा भएर कोही नुहाउँदै गरेका, कोही व्यापार गर्न बसेका र कोही पूजा गर्न भनी सिद्ध बाबाको मन्दिरमा जाने भऱ्याङ उक्लिँदै गरेका देखिएका हुन्छन् । जतातै मिठाइपसल र घरीका घरी केरा अनि डोकाभरी–भरी सुन्तला बेच्न भनी राखिएका हुन्छन् । चुरा–पसलहरूमा गाउँबाट आएका तरुनीहरूको जमात रङ्गीविरङ्गी फरिया, चोलो लाएर गालामा लालीगुराँस फुलाउँदै गाजलु आँखामा इन्द्रधनु उमार्दै झुम्मिएका हुन्छन् । साँच्चै नै त्यस बेला रामदीको छातीमा एउटा कुनै अदृश्य तूलिकाले आफ्नो पवित्र गाथा अङ्कित गरिरहेको झैँ भान हुन्थ्यो । त्यहाँ त्यस घडी मानिसको उन्मुक्त आचरण र ईश्वरप्रति विश्वास देख्दा मलाई आफ्नो शहरिया जीवन अनायास खोक्रो लाग्न थालेको हुन्छ ।

हामीहरू पुलदेखि अलि परको एउटा भऱ्याङ ओर्लेपछि नुहाउनको निम्ति कुनै सुरक्षित ठाउँ खोजेर निकै पर बगरमा पुगेका हुन्छौं, जहाँ मानिसको घुइँचो अलि कम भएको हुन्छ । एउटा ठूलो ढुङ्गाको आडमा नदीको किनारमा हामी नुहाउन लागेका थियौँ । त्यस बेला पनि हाम्रा वरपर अरू भक्तजनहरू कोही नुहाउँदै गरेका, कोही जप गर्दै गरेका, कोही सूर्यलाई जल अर्पण गर्दै गरेका र कोही चै नुहाइवरी त्यहीँ किनारमा ढुङ्गालाई ईश्वरको प्रतिमूर्ति बनाई धूप–फूलले पूजा गरिरहेका हुन्छन् । नुहाउँदा–नुहाउँदै अनायास मेरा आँखा अलिपर माथि ढिस्कोमा जहाँ एउटी सन्यासिनी जसको शरीरमा गेरुवा वस्त्र, एउटा हातमा त्रिशूल र अर्को हातमा भिक्षापात्र अनि जसको कैलो केश जटाको रूपमा सोहोरेर तालुमाथि थुपारेर जुरो बनाइएको र यसलाई रुद्राक्षमालाले बेरेको, निधारभरि खरानीका धर्साहरू भएको हुन्छ, त्यहाँ पुग्न गएको हुन्छ । उनीले निर्निमेष रूपले मतिर एकोहोरिएर

हेरिरहेकी हुन्छिन् । केही बेरको निमित्त उनका र मेरा आँखा जुधेका पनि हुन्छन् । त्यस आँखाको नीलोपनलाई मैले पहिल्यै पनि कताकता देखेको झैँ लाग्न थालेको हुन्छ । म मेरो मस्तिष्कमा उठेको प्रश्नको उत्तर स्वयम्सँग खोज्न लागेकी हुन्छु । "कहाँ देखेकी हुँ मैले थी आँखालाई । कहाँ....।" मेरो अन्तरात्मामा त्यो प्रश्नले ढकढकाउन थालेको हुन्छ अनि अनायास म चिच्याएकी हुन्छु "सानीमुमा......"

मेरो स्वर सुन्नासाथ क्षणभरको निम्ति उनी स्तब्ध झै भएकी हुन्छिन् । यसपछि झस्किएर उनले आफ्नो चारैतिर आँखा घुमाएपछि फनक्क फर्केर मेरो आह्वानको कुनै प्रत्युत्तर नदिएर लमक-लमक गरेर उँभोतिर लागेकी हुन्छिन् । "सानीमुमा, सानीमुमा ।" भन्दै म अत्तालिँदै रुझेको शरीर लिएर पानीदेखि बाहिरिएर बगरमा दौडन खोजेकी हुन्छु । "के भो है ? कसलाई डाक्नुभएको यस्तरी ?" सँगमा गएका साथीहरूले प्रश्न गर्दा मात्र मलाई आफ्नो स्थितिको बोध भएको हुन्छ । "होइन... होइन चिनेजस्तो लाग्यो र...।" मैले खिन्न भएर उत्तर दिएकी हुन्छु ।

त्यसपछि त्यस दिन रामदीबाट घर नफर्कुन्जेलसम्म मेरो मन छट-पटिरहेको हुन्छ । साथैमा गएका साथीहरू स्याङ्जाको सुन्तला र केरा किन्नमा व्यस्त देखिन्थे तर मेरो नजर भने काली गण्डकीको तीरमा, त्यहाँको फराकिलो बगरमा, भक्तजनहरूको भीडमा, नदीमाथि तोरण बाँध्न आउनेहरूको हूलमा, जताततै उनै संन्यासीरूपिणी सानीमुमाको खोजीमा लागिरहेको थियो जसलाई आज प्रायः बीस वर्षदेखि हामीले मृत सम्झिसकेका थियौँ ।

हो, देखेको सत्य हो भने मैले त्यस दिन रामदीमा सानीमुमालाई देखेकी नै हुँ । आज वर्षौं बितेर गए तापनि मैले उनको कैलो केश र नीलो आँखालाई कसै गरे पनि बिर्सन सकेकी छैन।

हुन त आज म स्वयम् पनि यौवनलाई टाढा छोडेर प्रौढतातिर लम्किरहेकी छु तर पनि मेरो बालककालको कलिलो स्मृतिपटमा अङ्कित त्यस गाथालाई आजसम्म पनि बिर्सन सकेकी छैन जसमा कुनै न कुनै रूपमा पनि म सहभागी रहेकी थिएँ । सानीमुमाको वैभवपूर्ण विलासी जीवन र कठोर अन्त्यको साक्षीमा म पनि एक थिएँ ।

जसको अस्तित्वसम्मलाई आज उनकै सन्तानधरीले बिर्सिसकेका छन् तिनलाई त्यस दिन अचानक सन्यासिनीको रूपमा देख्ता म अवाक् भएकी हुन्छु । कास ! उनले मेरो स्वर सुनिदिएको भए, कास ! उनले केही बेर मात्र भए पनि अडिएर मेरा कुराहरू सुनिदिएको भए । रिनु र बिशुको सफल वैवाहिक जीवनको कुरा, सानोबुबाको असहनीय रोगको कुरा...म सबै सबै कुरो खोलेर राखिदिने थिएँ उनको अघि अनि भनिदिने थिएँ, "सानीमुमा, जसबाट प्रताडित भएर जसको व्यङ्ग्यवाण र अत्याचारले आजित भएर आफ्नो कोखको सन्तानसम्मलाई त्यागेर आज तपाईं सन्यासिनी भएर देश-देशान्तर भौँतारिएर हिँडिरहनुभएको छ उता तपाई ऊबाट टाढिएदेखिबाट तपाईकै स्मृतिलाई छातीमा टाँसेर पल-प्रतिपल आत्मदाहमा जलिरहेको छ, गलेर टुक्रिइरहेको छ । परिवारको माझमा बसेर पनि उनी एक्लो निरीह जीवन बिताइरहेका छन् । अतीतलाई सम्झँदा-

सम्झदा थाकेर हतास भई अब उनले वर्तमानलाई समेत बिर्सिसकेका छन् । हो सानोबुबा विक्षिप्त भइसक्नुभएको छ ।"

तर के सानीमुमाले मेरो कुरामा विश्वास गर्ने थिइन् होला र ? कारण जुन पुरुषको प्रेमपाशमा परेर उनले वैभवपूर्ण जीवनको ऐश्वर्य गुमाइन्, जुन पुरुषको चाहनामा उनले हजारौँ धनवान् सुदर्शन पुरुषहरूको विवाहको प्रस्तावलाई अस्वीकार गरिन्, जुन पुरुषको साहचर्यको निम्ति उनले हजारौँ तृषित हृदयलाई लत्याएर उनलाई अपनाइन्, अन्त्यमा तिनै पुरुषको उपेक्षा, घृणा र व्यङ्ग्यवाणबाट छुट्कारा पाउनको निम्ति उनले आफ्नो कोखको सन्तानसम्मलाई पनि परित्याग गर्नुपर्‍यो तर आज त्यही पुरुष उनैको स्मृतिमा पल-प्रतिपल पश्चात्तापको आगोमा जलेर विक्षिप्त भई एकान्त कोठाको शून्यताभित्र छटपटाइरहेका छन् भन्दा के उनले विश्वास गर्थिन् होलिन् र ?

त्यसताका तुषारमल्लिकाको नाम घरघरै चर्चित भएको थियो । हुन पनि किन नहोस्, गोरो छरितो शरीर र सागर जस्तै नीला दुई स्वप्निल आँखाकी स्वामिनी जसको केश सुनौला र देह नौनी जस्तै कोमल थियो । त्यस्ती नर्तकीलाई झिलिमिली सितारा जडेको पोशाक लाएर साह्र श्रृङ्गार गरी मनमोहक कटाक्ष र भावपूर्ण गतिमा रङ्गीबिरङ्गी प्रकाशको ज्योतिमा मञ्चमा नृत्य गरेको देख्दा कसको मनको पक्षीले पखेटा फफटाएर उड्न तम्सेन होला र......?

साँच्चै नै उनी अत्यन्त सुन्दरी थिइन् तर प्रत्येक सुन्दर वस्तुमा कुनै न कुनै खोट हुन्छ भनेझैँ उनमा पनि एउटा खोट थियो जुन खोटले गर्दा उनले जीवनमा कसैको चोखो प्रेम पाएर पनि अन्त्यमा त्यसैबाट अपमानित भएर गृहत्याग गर्न बाध्य भइन् ।

उनको विषयमा हाम्रो टोलमा अनेकौँ प्रकारको कुरा सुनिन्थ्यो । जस्तै उनी सानी बालिका छँदा कसैले कलकत्ता लगेर बेचेको र त्यहाँ त्यस्तै नराम्रो गल्लीमा हुर्किएर पछि युवती भएपछि वेश्यावृत्ति गरेर बस्थिन् रे इत्यादि इत्यादि । सत्य के थियो कसैलाई पनि थाहा थिएन यहाँसम्म कि उनैका दिदी-भिनाज्यू जो हाम्रो टोलमा किराना पसल गरेर बसेका थिए र जसकी छोरी कविता मेरी सहपाठी थिई उनीहरूले समेत भन्दथे । "यो सानै एघार-बाह्र वर्षकी छँदा शिवरात्रिको जात्रामा हराएकी थिई । हामीले त माया मारिसकेका थियौँ । यसको पीरै-पीरले बा-आमा दुवै असमयमै स्वर्ग भएका हुन् । आज यतिको वर्षपछि यसले हामीलाई सम्झेर आएकी छ । घरमा बास नदिऊँ भने मन मान्दैन, दुई दिनको निम्ति भेट्न आएकी छ । मानिसहरू चैँ भएनभएका कुराहरू जथाभावी बोल्छन् ।" हुन पनि मान्छेको मुख कसले थुन्न सक्छ र ? कतिले उनको नृत्य हेरेपछि हृदयको आक्रोश यसरी पोख्दथे, "बड नर्तकी भइटोपल्छे । कलकत्ताको कुन चैँ गल्लीमा ग्राहक पर्खेर बस्थी होली ।" त्यस्तै थियो मानिसहरूको विचार उनीप्रति ।

तर पनि हाम्रो टोलका समाजसेवकहरूले उनको नृत्यको विषयमा सुनेर विद्यालय कोषको निम्ति उनलाई दुई-चार ओटा नृत्य देखाएर सहयोग गर्न अनुरोध गरेकाले उनले सहर्ष त्यस प्रस्तावलाई स्वीकारेकी हुन्छिन् ।

प्रथम दिनको उनको नृत्य कार्यक्रम

हुनासाथ अनेकौं सङ्घ–संस्थानबाट अनुरोधका पत्रहरू पाएकी हुन्छिन् उनले र तिनै अनुरोधको सिलसिलामा घण्टौं रियाज र विभिन्न सहयोगको निम्ति अनेकौं ठाउँमा नृत्य प्रदर्शित गरिसकेकी हुन्छिन् ।

जे होस्, म चैं कविताकी निकटकी साथी हुनाले उनको पनि धेरै नगीच पुग्ने मौका पाएकी थिएँ । उनले कतै जानुभन्दाअगि श्रृङ्गार गरिरहेको बेला, उनले घुंघरुहरूको ताल मिलाएर नृत्य रियाज गरिहेको बेला, उनले मीठा–मीठा गफहरू सुनाएको बेला म र कविता मन्त्रमुग्ध भएर उनलाई हेरिरहन्थ्यौं । मलाई सबैभन्दा उनको सुनौलो लामो केश र सागर झैं गहिरा नीला आँखा अति मन पर्दथ्यो । कहिलेकाहीँ त मैले उनलाई त्यसरी एकटक लाएर हेरेको देख्दा पातला गुलाबी ओठभरि स्नेहको मुस्कान ल्याएर भन्दथिन् उनी, "विन्दुलाई त मोहनी लाउँछु क्यारे मैले, होइन ?" म लाजले आरक्त भएर कुनै उत्तर दिन सक्तिनथैं ।

त्यसरी नै उनको अपरिमित सौन्दर्य र चित्ताकर्षक नृत्य अनि व्यक्तिगत जीवनका रहस्यात्मक घटनाहरूबारे चर्चा चल्दाचल्दै कुन मुहूर्तमा उनको र हाम्रो सानोबुबामाझ प्रणयको गाँठो पर्न गयो त्यो हामीलाई पत्तो नै भएन । एकाएक घरमा मलाई कविताकहाँ जानबाट रोक्नु र उनको विषय लिएर सानोबुबालाई घरमा चेतावनी दिँदा मात्र सबै कुरो छर्लङ्ग भएको थियो । "हाम्रो घरको श्रीसम्पत्ति र शिक्षित युवक देखेर कान्छाबाबुलाई आ□मो जालमा पार्न खोजेकी हो सर्पिणीले... दाँत गाडिसके–जस्तो छ ...."ठूलीमुमाले मेरी मुमासँग भन्नुभएको थियो ।

त्यसपछि सानोबुबा प्रायःजसो आधीरातमा मातेर ढल्मलाउँदै घरको सँघार टेक्न आउन थाल्नुभएको हुन्छ । मानिसहरूले हाम्रो घरमा सानोबुबाको विषय लिएर अनेक कुरा लिएर आउन लागेका थिए–तुषारमल्लिकासँग रातभरि रक्सी पिएर बिताए रे, उसलाई हजारौं रुपियाँको गहनाहरू किनेर दिए रे, दिनभरि टेक्सीमा तुषारमल्लिकालाई लिएर डुलिरहे रे... उसको निम्ति मानिसहरूसँग कुटपिट गरे रे इत्यादि ।

अनि एक दिन सानोबुबा सदाको निम्ति हाम्रो घर छोडेर जानुभएको थियो– "ठीक भयो, जुन दिन मति सुध्रेला त्यसै दिन घर सम्झेर फर्कला–ठूलोबुबाले मानौं केही नभएझैं गरेर भन्नुभएको थियो ।

सानोबुबा हामी घरभरिको प्यारो हुनाले र उनले पनि हामी सबैलाई सानैदेखि अति माया गर्नुभएकोले गर्दा सानोबुबाले घर छोडेर गएको धेरै दिनसम्म मलाई नियास्रो लागेको हुन्छ । म लुकेर भए पनि सानोबुबालाई भेट्न चाहन्थैं । त्यसैले एक दिन कविता र म सल्लाह गरेर सुटुक्क सानोबुबाहरू बसेको डेरा पुगेका थियौं ।

उनीहरू बसेको डेरा निकै ठूलो कम्पाउण्डभित्र थियो । बाहिर धुपीको बोट र फूलबारी थियो । हामी दैलोमा पुग्दानपुग्दै एउटा नारीकण्ठको उन्मुक्त हाँसोले हामीलाई चञ्चल तुल्याएको हुन्छ "आन्टी...." कविताले बाहिरैबाट ठूलो स्वरले डाकेकी हुन्छे । "को हो है...?" सुनौलो केशको माझमा सिउँदोभरि रातो सिन्दूर र निधारमा लतपतिएको सिन्दूर लिएर हाँस्तै बाहिरिएकी हुन्छिन्

उनी । उनको पछिपछि सानोबुबा पनि सेतो मलमलको कुर्ता र सेतै पाइजामा लाएर ठूलो निधारभरि मोती जस्तै पसिनाका कण चम्काउँदै निस्कनुभएको हुन्छ । अनि हामीलाई देखेपछि खुशी हुँदै दुवैले हामीलाई अँगाल्न आइपुगेका हुन्छन् । मैले सानोबुबालाई ढोगिदिएपछि सानोबुबाले भन्नुभएको थियो– "विन्दु छोरी । तिम्री सानी मुमालाई पनि ढोग । त्यस दिन मैले प्रथम पटक सानीमुमालाई ढोगेकी हुन्छु । सायद हाम्रो परिवारमा सर्वप्रथम उनलाई स्वीकार गर्नमा म नै भएकीले होला उनले भावावेशमा आएर मलाई अँगालो हालेपछि उनका आँसुले मेरा काँध चिसा भएका थिए ।

त्यसपछि प्रायःजसो परिवारको आँखा छलेर सानीमुमाकहाँ गइरहन्थेँ । त्यसताक सानोबुबा र सानीमुमाको जीवन देख्दा चलचित्र हेरेझैँ लाग्दथ्यो मलाई । साँच्चै नै उनीहरू एक-अर्कामा यति डुबेका थिए कि मानौँ संसारसँग उनीहरूलाई कुनै वास्ता नभएको झैँ लाग्दथ्यो । विवाह गरेपछि सानीमुमाको नृत्य केवल सानोबुबाको निम्ति सीमित रहेको थियो, कारण सानोबुबाले उनलाई कुनै पनि बाहिरी कार्यक्रममा भाग लिन दिँदैनथे । सानीमुमा प्रायःजसो कोठामा रेकर्डको धुनमा नृत्य गर्थिन् र सानोबुबाचाहिँ उनकै नृत्यमा मुग्ध भएर अपलक उनलाई हेरिरहने गर्दथे ।

त्यसरी नै दिनप्रतिदिन समयरूपी चरीका प्वाँखहरू उम्रिरहेका थिए र सानीमुमा र सानोबुबाको उन्मुक्तको जीवन पनि खुशीको सागरमा पौडँदै बितिरहेको हुन्छ ।

उनीहरूले मप्रति गरेको माया र स्नेहले प्रेरित भएर हो अथवा एउटी किशोरीको जिज्ञासापूर्ण हृदयबाट विवश भएर हो, मचाहिँ प्रायःजसो मौका पाउनासाथ सानीमुमाकहाँ पुगिहाल्थेँ र उनले पनि मलाई अति माया गर्थिन् । तर एकाएक घरकाहरूले म त्यहाँ गएको कुरो चाल पाएपछि मलाई अन्तै पठाउने निश्चय गरेका हुन्छन् ।

मुमा, बुबा, भाइ-बहिनीहरूदेखि टाढिएर टाढा मावलमा गएर पढ्ने इच्छा मलाई कदापि पनि थिएन तर मेरो कमलो प्रतिवाद ठूलाहरूको निर्णयअघि दृढ भएर रहन सकेको थिएन ।

त्यसपछि केही समययता कविताद्वारा मैले सानीमुमा र सानो-बुबाको विषयमा खबरहरू पाइरहेकी थिएँ र एक-दुई पटक सानीमुमाले पनि मलाई चिट्ठी लेखेर पठाएकी थिइन् तर क्रमशः दिन बित्दै गएपछि हामीहरूमाझ चिट्ठी आदान-प्रदान रोकिएको हुन्छ ।

प्रायः सात वर्षजति मावलमा बसेर पढेपछि म घर गएकी हुन्छु । त्यति लामो अवधिसम्म छोरीलाई आफूदेखि टाढा राखेर मुमा-बुबा निश्चिन्त भइसक्नुभएको जस्तो देखिन्थ्यो । तर साँच्चै भन्ने हो भने मलाई त्यहाँ, त्यस ठाउँमा पुग्नासाथ सर्वप्रथम सानोबुबा र सानीमुमाको खबर सुन्ने तीव्र उत्सुकता जागेको हुन्छ ।

दुई वर्षअघि कविता बिहे भएर गएको कुरो मलाई थाहा थियो तर पनि म एक दिन उसकी आमालाई भेट्न गएकी थिएँ । केही बेरसम्म यताउतिका कुराकानी भएपछि कविताकी आमाले भनेकी थिइन्– "के गर्ने, मानिसले कर्मै उस्तो लिएर आएको छ भने जत्ति नै राम्रो होस् भने पनि नहुँदो रहेछ । तिम्रो सानोबुबा र सानीमुमाको कुरा त सुनेकी नै होली ?"

"किन, के भो र...?" मैले

सशङ्कित हुँदै सोधेकी हुन्छु । "के हुन्थ्यो र...।" उनले दीर्घनिःश्वास लिएर भनेकी हुन्छिन्- "साथमा गरगहना र मालसामान हुँदासम्म दुवैले मोज गरेर उडाए । भएको श्रीसम्पत्ति पनि सकियो । खानेमुख पनि थपियो । अहिले नै तिम्री सानीमुमाको विगति छ । रातदिन मातेर आएर चुट्छन् रे । भएन कुरैपिच्छे 'रन्डी, वेश्या, मेरो जिन्दगी बर्बाद गरिस्, मलाई मेरो घर-परिवारदेखि छुट्ट्याइस्, दुनियाँको कुरो सुन्नुपर्ने बनाइस्' भनेर भन्नु-भन्नु भन्छन् रे । एक छाक खान घरमा धौ-धौ छ, भएन सुत्केरी भएर कुना बसेको बेलाधरि लात्तैलात्ताले कुटेर...। धन्यकी रहिछे त्यति विधि सहेर बस्न सक्ने... हामीले पनि कतिः सघाउने, एक दिन होइन, दुई दिन होइन, सदा-सर्वदा, अभागिनी, कस्तो कर्म लिएर जन्मेकी रहिछे । बिर्सिसकेका थियौँ, बरु फर्कँदै नफर्केकी भए हुने थियो..." कुरा गर्दा-गर्दै उनको स्वर अवरुद्ध भएको हुन्छ ।

त्यसको भोलिपल्ट नै म उनीहरू बस्ने डेरा पैल्याएर त्यहाँ पुगेकी थिएँ । छिंडीको अँध्यारो सानो कोठाभित्र उनी बरबराएकी मैले बाहिरबाटै सुनेकी थिएँ । "मर साहूहरू हो, मर... मरिदिए त मैले मुक्ति पाउने थिएँ ।" "सानीमुमा..." मैले आफ्नो रोदनलाई रोक्न सकेकी थिइनँ । उनले पनि मलाई चिन्नासाथ मेरा सारा शरीरलाई अँगालेर रोएकी थिइन् बेसरी । हामी दुईको त्यस मिलनको दृश्यलाई उनका खिनौरे शरीर भएका दुवै बच्चाहरूले छक्क परेर गालाभरि आँसुका डाम लिएर टुलुटुलु हेरिरहेका थिए ।

"बिनासित्तै मैले आफ्नो भाग्यलाई छल्न खोजेकी रहेछु" आफ्ना सबै पीरहरू मेरो अघि पोखेपछि उनले भनेकी थिइन् ।

त्यस दिन त्यहाँबाट फर्केपछि रातभरि मलाई निद्रा परेको थिएन । मेरा आँखामा बारम्बार सानीमुमाको रूप, शरीर, उनको शरीरमा भएको भुत्रो-मैलो लुगा, उनका छोराछोरीको प्रायः नाङ्गो जीउ र कोठाभित्र भएको टिन र आल्मुनियमका थोत्रा सरसामान नाचिरहेका हुन्छन् । "तिम्रो सानो-बुबा आधीरातभन्दा अघि कहिल्यै पनि डेरामा फर्कनुहुन्न । जसोतसो तै जागिर गर्नचाहिँ छोड्नुभएको छैन ।" सानीमुमाले भन्नुभएको थियो । "अनि जागिर भएर पनि तपाईहरूको यस्तो अवस्था...?" मैले सङ्कोचसाथ प्रश्न गरेकी थिएँ । "के गर्नु, तलबजति जुवा र रक्सीलाई ठीक हुन्छ । आफैले सानोसानो पसल राख्छु भन्दा, कुनचाहिँ तेरो पोइसँग भेट्नु छ भनेर केही गर्न दिनुहुन्न ।" सानीमुमाले भनेकी थिइन् ।

त्यसपछि म त्यही स्थानीय विद्यालयमा पढाउन लागेकीले बेला-बेलामा मैले कुनै न कुनै रूपमा सानीमुमालाई सहयोग गर्न थालेकी हुन्छु । एक-दुईपटक मैले सानोबुबालाई भेट्दा सानीमुमा र बच्चाहरूको दुर्दशाबारे इङ्गित गर्न नखोजेकी पनि होइन तर मेरा प्रयासहरू उनको मौनताभित्र त्यसै बिलाएर गएका थिए ।

एक दिन अघि झैँ म सानीमुमाकहाँपुग्दा उनी सानो छोरालाई काखमा राखेर अनि दुवै छोरीहरूलाई छेउमा राखेर मुसार्दै बरबरती आँसु झारिरहेकी हुन्छिन् । उनको केश जिङ्ग्रिङ्ग र निधारमा रगतको टाटा जमेको हुन्छ । दुवै बच्चाहरू पनि डराएका झैँ देखिएका हुन्छन् । घरभित्र थोत्रा सामानहरू जतातते छरिएका हुन्छन् । "के भो सानीमुमा ? के आज फेरि

सानोबुबासँग झगडा भयो ?” मैले ठूली छोरीलाई तानेर आफ्नो काखमा राख्दै सोधेकी हुन्छु । “बुबाले मुमालाई आज फेरि कुट्नुभयो । मुमा मर्छ भन्नुहुन्छ ।” ठूली छोरीले आमाको मुखमा एकोहोरो हेरेर भनेकी हुन्छे । बाह्र वर्षीय छोरीको मुखबाट वाक्य निस्कनासाथ उनी डाँको छोडेर रोएकी हुन्छिन् । “विन्दु ! म केही भएँभने यी भाइबहिनीहरूलाई तिम्रो घरमा लगेर राखे है । बरु नोकर बनाएर राखे तर तिमीहरूसँग राख्नु...।” रुँदा रुँदै उनले काखको बच्चालाई छातीमा बेस्सरी टाँस्दै भनेकी हुन्छिन् । “छिः । सानीमुमा पनि कस्तो कुरा गर्नु भएको ? कसको घरमा झगडा हुँदैन र...” मैले मिथ्यामा आश्वासन दिन खोजेकी हुन्छु । ..

त्यस घडी सानीमुमाले आफ्नो अनुरोधमा दिएको पूर्वसङ्केतलाई मैले बुझ्न सकेकी थिइनँ तर त्यसको तीन दिनपछि नै उनले काखको बच्चासमेतलाई त्यागेर सदाको निम्ति गृहत्याग गरेकी थिइन् ।

केही दिन त उनी फर्किन्छिन् होला भनेझै लागेको थियो तर त्यो हाम्रो भ्रममात्र थियो ।

उनी फेरि फर्केर आइनन् र अन्त्यमा सानोबुबाको दुर्दशा र बच्चाहरूको बिजोगको कुरा सुनेर हाम्रो बुबा र ठूलोबुबाले सानोबुबालाई फेरि घरमा स्थान दिन बाध्य हुनुभएको हुन्छ ।

जीवनमा त्यति ठूलो घटना घटेर पनि सानोबुबाको शान्त मौनता र व्यवहार देखेर लाग्दथ्यो मानौं केही नभएझै । उनी नियमित रूपले कार्यालयमा जान लागेका थिए । रक्सी पिउनु, जुवा खेल्नु, बाहिर घुम्नु सबै कुराबाट आफूलाई अलग्याएर कोठाको सीमित घेराभित्र सदा काल पुस्तकका पानाहरूमा घोरिएर बस्ने गर्न लागेका थिए सानोबुबा । “बल्ल चेतेजस्तो छ’ देख्नेहरू भन्दथे ।

तर मलाई भने किन किन सानोबुबालाई देख्नासाथ टीठ लागेर आउँथ्यो । हुन पनि उनको अघिको र त्यस बेलाको व्यवहारमा ठूलो पार्थक्य देखिन्थ्यो । सधैँ चुपचाप कार्यालयबाट आएपछि कोठाभित्र एक्लै बसिरहनु, कसैसँग वास्ता नराख्नु, पाएको पैसा जम्मै ठूलोबुबाको हातमा सुम्पिदिएर आफ्ना छोराछोरीको दायित्वबाट पन्छिनु ती सबै कुरा कताकति उनको व्यक्तित्वसँग मेल नखाएको झैँ लाग्दथ्यो मलाई ।

समय त्यसरी नै पलपल गरेर बितिरहेको थियो । घरमा ठूलोबुबाकी छोरी सुवर्ण र मेरो विवाहको कुरो निकै चलिरहेको थियो । त्यसैताका एक दिन घरमा दुलहापट्टिकाहरू हामीलाई हेर्न भनी आएका हुन्छन् । सानोबुबालाई ठूलोबुबाले बैठक कोठामा डाकेको हुनाले बोलाउन भनी म सानोबुबाको कोठाको दैलोमा पुगेकी हुन्छु, दैलोमा पुग्नासाथ मेरा आँखा त्यही सँघारमा जड भइदिएका थिए, कारण भित्र सानोबुबा कसैको तस्वीरलाई हेरेर सुक्कसुँक्क गरेर रोदनलाई भित्रभित्र दबाउने प्रयास गरिरहेका थिए । “सानो बु... बा...“ मेरो मुखबाट अस्फुट स्वर निस्किएको हुन्छ अनि म बिस्तारै उनको छेउमा पुगेकी हुन्छ । “विन्दु । उसले आत्महत्या गरिहोली...” आँसुलाई लुकाउने प्रयत्न नगरेर उनले हातको तस्वीर मतिर दिएर भनेका हुन्छन् । त्यो तस्वीर सानीमुमाको थियो ।

मेरो विहे भएपछि पनि म जतिपटक माइत गएकी हुन्छु त्यतिपटक नै सानोबुवाको शारीरिक अवस्था पहिलेको

भन्दा अझ बढी विग्रँदै गरेको देखेकी थिएँ । "सानोबुवा ! अब त अतीतलाई विर्सनुहोस् । छोराछोरीको सफल जीवन सम्झेर मन बुझाउनु होस् ।" मैले कयौँ पटक एकान्तमा भनेकी हुन्छु । "विन्दु ! उसले निश्चय पनि आत्महत्या गरिहोली ।" सानोबुवाले आँखाभरी आफ्नो अन्तर्मनको पीडा छचल्काएर भन्ने गर्नुहुन्थ्यो ।

हो, धेरै बर्षसम्म सानीमुमाको अत्तोपत्तो नहुँदा हामी सबैले उनलाई मृत ठानेका थियौँ ।

तर त्यस दिन, त्यस दिन रामदीमा मलाई एकटक लाएर परबाट हेरिरहेकी सन्यासीनीले स्वर सुन्दासुन्दै पनि किन फर्केर हेरिन ? किन ? आँखाले देखेको पनि सत्य हो । म उनको सुनौलो केश र नीला आँखालाई राम्ररी ठम्याउन सक्छु अनि त्यस आँखाभित्र सलबलाइरहेका वेदनालाई चिन्दछु, बुझ्दछु जो मेरो किशोर अवस्थाको मानसपटमाशिलालेख झैँ अमिट भएर अङ्कित भइसकेको छ ।

मसँग उनलाई सुनाउनुपर्ने धेरै कुराहरू छन् । जुन कुराहरू सुनेर हुनसक्छ उनको दग्ध हृदयमा शीतलता भरियोस्, हुनसक्छ उनको दुःख र पीडामय जीवन यात्राको गाथामा एउटा सुखद अन्त्यले भरिएको पाना थपियोस् अथवा हुनसक्छ उनको अन्तिम घडी शान्तिमय होस् ।

त्यस दिनदेखि आजसम्म कयौँ जात्रा, कयौँ मेला र चाडपर्वहरूको भीडमा मेरा उत्सुक आँखाले त्यस सन्यासीनीलाई खोजिरहेका छन् जसलाई सानीमुमाको रूपमा चिन्दछु । तर मेरो खोजको अन्त्य सदा निराशाले भरिएको हुन्छ । मेरा आँखा रित्तै फर्किएका हुन्छन् ।

१६ नं. वडा कार्यालय, सखुवाघाट
जीतपुर सिमरा उपमहानगरपालिकाको

अनुरोध

- जन्म, मृत्यु, विवाह, बसाइँसराइ जस्ता व्यक्तिगत घटना घटेको ३५ दिनभित्र अनिवार्य रूपमा दर्ता गरौं ।
- प्राकृतिक सम्पदाहरूको संरक्षण र संवर्द्धन गरौं । आगलागी, प्राकृतिक प्रकोप तथा विपद् जोखिम न्यूनीकरण कार्यमा सहभागी बनौं ।
- घर/पसलबाट निस्किएको फोहोर नाला वा सडकमा नफालौं । नगरपालिकालाई सफा र सुन्दर बनाउन आ–आफ्नो ठाउँबाट लागौं ।
- वडा एवम् नगर क्षेत्रभित्र रहेका सडक अतिक्रमण गरी बनाइएका घर, टहरा तथा अन्य संरचना यथाशीघ्र खाली गरी सार्वजनिक सडक तथा खाली जग्गा संरक्षण गर्ने अभियानमा जुटौं ।
- नगरपालिकाबाट स्वीकृत भवन निर्माण तथा सहरी योजना आधारभूत मापदण्डलाई पालना गरौं । भवन निर्माण तथा जग्गा प्लानिङ गर्दा अनिवार्य स्वीकृत तथा इजाजत लिएर मात्र गरौं ।

मायाकुमारी

• **रत्न प्रजापति**

‘मायाकुमारी मरी ।’

यो खबर सुनेदेखि मेरो मनमा एक किसिमको छटपटी भइरह्यो । छटपटीले मन पोलिरह्यो । शान्तले कतै स्थिर भएर बस्नै सकिनँ । केही सोच्न पनि सकिनँ । दिमाग शून्य भइरह्यो । म घरभित्रै यताउता गरिरहें ।

मेरो छटपटी देखेर रमाले अचम्म मान्दै सोधी, ‘के भयो तपाइँलाई ? किन यसरी छटपटिनुभा’को ?’

‘हैरन रमा, त्यो मायाकुमारी त मरिछ ।’ मेरो मुखबाट ठ्याट्टै यस्तो वाक्य निस्कियो ।

‘को मायाकुमारी ?’ रमाले फेरि थोरै संशय र धेरै अचम्म मानेर सोधी । यो प्रत्यक्ष प्रश्नसँगसँगै उसका आँखामा अनेकौं अप्रत्यक्ष प्रश्न सलबलाएको आभास भयो मलाई । उसले आफ्नो प्रश्नको उत्तरको प्रतीक्षा गर्दै एकोहोरो मलाई नै हेरिरही ।

‘दुई वर्षअघि वधशालाबाट भागेकी मायाकुमारी ।’ मैले छोटो उत्तर दिएँ । सायद यसो भन्दै गर्दा म अलि बढी नै भावुक भएछु । मेरो कुराको छेउटुप्पो नबुझेर रमा छक्क परेर एकछिन मलाई नै क्वारक्वार्ती हेरिरही ।

‘मायाकुमारी.., वधशाला... । मैले तपाइँको कुरा केही बुझिनँ । कस्तो साहित्यकारले जस्तो नबुझिनेगरी बोलेको । अलि प्रस्ट भन्नुस्न ।’ रमाले फेरि आँखामा अरू धेरै प्रश्न बोकेर भनी ।

रमाका मलाई हेरिरहेका आँखा र उसको बढ्दो उत्सुकताले गर्दा रमाको मनमा अर्कै संशय उत्पन्न भएको मैले महसुस गरेँ । वधशालाको विषयले भन्दा मायाकुमारी नामले मात्रै पनि उसमा उत्सुकता बढिरहेको जस्तो लाग्यो । हरेक स्वास्नीमान्छेलाई आफ्नो लोग्नेले अर्को स्वास्नीमान्छेको नाम लिनासाथ मनमा झस्को पसिहाल्छ । सायद रमालाई पनि यस्तै भएको हुनुपर्छ । ऊ मलाई संशयपूर्वक हेरिरहेकी थिई र मेरो गम्भीरताको कारण बुझ्न खोजिरहेकी थिई ।

‘मायाकुमारी एउटी भैंसीको नाम हो । ऊ दुई वर्षअघि एउटा वधशालाबाट मृत्युको मुखबाट उम्केर भागेकी थिई ।’

मैले यत्ति भन्नेबित्तिकै रमाको मुख थोरै उज्यालो भयो । अनि उसले थोरै सुस्केरा हालेर भनी, ‘उफ्, म त को मायाकुमारीको कुरा गरेको होला भनेर मनमनै डराएकी । भैंसीको पो कुरा रहेछ । अनि वधशालाबाट भागेको भैंसी हो कि राँगो हो त ?’

मान्छेले प्रायः मासु खानका लागि स्त्री चौपायाको वध गर्दैनन् । कानुनतः

स्त्री चौपायाको वध निषेध छ । यही कुरा थाहा पाएकी रमाले वधशालाबाट भैँसी भागेको भन्दा पत्याउन सकिन । त्यसैले उसले यस्तो प्रश्न गरेको हुनुपर्छ ।

‘राँगो होइन, भैँसी नै हो ।’

मैले यसो भन्दै गर्दा उसको अनुहारको रङ बदलियो । स्त्री चौपायाको पनि वध हुँदोरहेछ भन्ने थाहा पाएर उसलाई विष्मात लागेको हुनुपर्छ ।

‘मान्छेले राँगो, खसी, बोकाको मासु खाएको थाहा थियो । भैँसीको पनि मासु खान्छन् भन्ने मलाई थाहा थिएन ।’ उसले आफ्नो अनभिज्ञता व्यक्त गरी । सर्वसाधारणले बुझेको पनि यही नै हो कि स्त्री चौपायाको वध गरिँदैन ।

‘अनि किन र कसरी भागेको त त्यो मायाकुमारी अर्थात् त्यो भैँसी ?’

रमाको मनमा जिज्ञासा बढ्दै गयो । ऊ आफ्नो खुल्दुली मेट्न मेरो मुख ताक्न थाली ।

‘पहिला त त्यो भैँसी नै हो र त्यसको नाम पनि भैँसी मात्रै हो । त्यसलाई मान्छेले उद्धार गरेर सेल्टरमा लगेपछि मात्रै सेल्टरका मान्छेले त्यसको नाम मायाकुमारी राखेका हुन् ।’

मैले यसो भन्दै गर्दा रमाको मनको जिज्ञासा अलिअलि मेटिँदै र अलिअलि बढ्दै गर्न थाल्यो ।

‘यो देशमा आपतमा परेका मान्छेको त समयमा उद्धार हुँदैन । अस्ती भर्खरै नक्खु खोलामा बाढी आउँदा खोलाको बिचमा फसेका मान्छेले चार घण्टासम्म गुहार माग्दा पनि कसैले उद्धार गरेनन् । सुत्केरी बेथा लागेका गर्भवती महिलाहरूको समयमा उद्धार नहुँदा बाटैमा मृत्यु भइरहेको छ । भूकम्पमा परेका मान्छेको समयमा उद्धार भएको छैन । यस्तो देशमा भैँसीको उद्धार ?’ रमाले अचम्म मान्दै भनी ।

‘मायाकुमारीको कथा निकै कारुणिक छ रमा ।’ मैले यसो भन्दै गर्दा रमालाई त्यो भैँसीको बारेमा जान्ने थप इच्छा जाग्यो ।

मैले थाहा पाएअनुसारको मायाकुमारीको कथा सुनाउन थालेँ ।

‘घटना २०८० साल भदौ ६ गतेको हो । बिहानैदेखि झमझम पानी परिरहेको थियो । सहरमा मान्छे न्यानो खोजिरहेका थिए । मिठो खान खोजिरहेका थिए । सहरवासीको मिठो खानामा परिणत हुन खोज्दै थिई मायाकुमारी । सहरवासीको प्रिय भोजन छोयूला, कचिला, भुटनसँगसँगै मःमको कीमा बनाउनका लागि राँगो होइन एउटा भैँसीलाई वध गरिँदै थियो । भैँसीको वध गर्न वधशाला तम्तयार थियो ।

त्यो भैँसीको मनमा केके कुरा खेलिरहेको थियो । कसरी त्यहाँबाट उम्किने भनेर उपाय सोचिरहेकी थिई । ऊ चिन्ताले झोक्राइरहेकी थिई । त्यही बेलामा कसैले अचानक उसको टाउकोमा वज्र प्रहार गऱ्यो । वज्रको प्रहारले रन्थनिएकी भैँसीको मनमा चट्याङ परेजस्तो भयो र चट्याङकै वेगमा त्यसले आफू त्यहाँबाट उम्किनुपर्ने निधो गरी ।

टाउकोमा वज्रको प्रहारले रन्थनिएकी भैँसीको ज्यानमा कहाँबाट शक्ति प्राप्त भयो कुन्नि, त्यो भैँसी घाँटीको दाम्लो चुँडाएर त्यहाँबाट बुर्कुसी मारी । त्यसलाई वध गर्न खोज्ने वधशालाका मान्छेहरू हातमा त्यही वज्र बोकेर त्यसको पीछा गर्न थाले । घाइते भैँसी सडकैसडक दौडेको देखेर मान्छेहरू डरले चिच्याउँदै

यताउता भाग्न थाले । गाडीहरूले एकनासले हर्न बजाए । सडकमा एकैछिन कोलाहल नै मच्चियो ।

त्यो भैंसी भने बाँच्ने आशले र बाँच्नैपर्छ भन्ने अठोटले बेतोडले भाग्दाभाग्दै एउटा स्कुल परिसरभित्र प्रवेश गरी ।

स्कुलको कम्पाउन्डमा खेलिरहेका केटाकेटीहरू अत्तालिएको भैंसी देखेर डरले चिच्याउँदै कक्षातिर दौडे । शिक्षकहरू पनि कोही डरले पाखा लागेर बसे । कोही केटाकेटीलाई समाउन पुगे । स्कुलमा त्रास छायो । विद्यार्थी अनि शिक्षकहरू पनि त्रसित भए । डरले अत्तालिएको भैंसी यताउति हेर्दै घुम्न थाल्यो । त्यसको मुखबाट अनौठो आवाज निस्किरहेको थियो । त्यसको मनले भनिरहेको थियो, ‘बचाऊ, मलाई बचाऊ ।’ तर मान्छेहरूले त्यसको आवाजको वास्ता गरेनन् । त्यसको भाषै बुझेनन् ।

भैंसीको टाउकोबाट भलभल्ती रगत बगिरहेको थियो । त्यसका सिङ पनि भाँचिएका थिए । भाँचिएको सिङबाट पनि रगत बगिरहेको थियो । आँखाबाट चाहिँ भलभल्ती आँसु बगिरहेको थियो । त्यो आँसुको भाषा पनि मान्छेले बुझ्न सकेनन् । मान्छेको आँसुको भाषा नबुझ्ने मान्छेले कसरी एउटी घाइते भैंसीको आँसुको भाषा बुझ्न सक्नु !

एकैछिनमा वरपर मान्छेको भिड लाग्यो । भैंसीको अरण्य रोदन मान्छेका लागि तमासा भयो । मान्छेको भिडले भैंसीलाई घेरे ।

‘बौलाएको भैंसी जस्तो छ । यसले मान्छेलाई मार्नसक्छ । त्यसैले यसलाई मार्नुपर्छ ।’ भिडबाट कसैले भन्यो । मान्छेहरू तुरुन्तै भैंसीलाई मार्न लाठी मुङ्ग्रा लिएर तयार भए ।

त्यो भैंसी कसैलाई तर्साउन अथवा कसैलाई मार्न त्यो स्कुलभित्र छिरेकी थिइन । त्यसको कसैसित दुश्मनी थिएन । जसले त्यसको टाउकोमा वज्र प्रहार गऱ्यो, त्यो मान्छेमात्रै त्यसको शत्रु थियो । अरू कसैसित त्यसको कुनै रिसईबी थिएन । त्यो भैंसी मान्छेको भिडसँग डराइरहेको थिई । वज्र प्रहारले रन्थनिएको त्यो भैंसी डरले झनै कमजोर भइसकेकी थिई । थरथर काम्दै भैंसीले अनौठो आवाजमा भनिरही, ‘मलाई नमार... । मलाई बचाऊ । मैले बाँच्नुपर्छ ।’ तर त्यसको आर्तपुकार कसैले सुनेनन् । कसैले बुझेनन् ।

बौलाएको भैंसी स्कुल कम्पाउन्डभित्र पसेको भिडियो एकैछिनमा सामाजिक सञ्जालमा भाइरल भयो । त्यसलाई नियन्त्रणमा लिन अथवा मार्न भनेर हतियारसहित प्रहरी आइपुगे । त्यो भैंसी अपराधी थिइन । ज्यानमारा थिइन । आतङ्ककारी थिइन । तैपनि त्यो भैंसी सबैका लागि खतरा बनेकी थिई । त्यसलाई मार्न एउटा प्रहरीले त्यसलाई हान्न बन्दुक ताकिहाल्यो । भैंसीले फेरि अनौठो आवाज निकाली । त्यसले त्यहाँबाट कसरी सुरक्षित भएर उम्किने भनेर उपाय सोच्न थाली ।

त्यसको भाग्य ! त्यही बेलामा बेवारिसे पशुलाई आरक्षण दिने सेल्टरका मान्छे आइपुगे ।

‘पर्खनोस् ।’ कोही ठुलो स्वरमा चिच्यायो । सबैको ध्यान त्यो आवाज आएतिर गयो । चिच्याउने अरू कोही थिएन, सेल्टरकै मान्छे थिए ।

‘भैंसीलाई नमार्नूस् । यो भैंसी कसैलाई मार्न हिँडेकी होइन । आफ्नो

ज्यान जोगाउन भागेकी हो । यसको जिम्मा हामी लिन्छौँ । यसको संरक्षण हामी गर्छौँ ।' यो आवाज त्यही सेल्टरका मान्छेको थियो ।

पड्किनै लागेको बन्दुक रोकियो । बन्दुकको नालबाट छुट्नै लागेको गोली रोकियो । मर्नबाट बाँचेर भागेकी भैँसी फेरि मर्नबाट बाँची ।

भैँसीको टाउकोबाट बगेको रगत अझै थामिएको थिएन । त्यसको भाँचिएको सिङबाट रोकिएको रगत पनि थामिएको थिएन । तर अब त्यसको आँखाबाट बगेको आँसु भने बग्दाबग्दै थामिएको थियो । सायद अब त्यसलाई अमफू बाँचेँ भन्ने लागेको थियो । अनि त्यसले त्यही मान्छेलाई एकोहोरो अश्रुपूर्ण आँखाले हेर्न थाली, जसले त्यसलाई प्रहरीको गोलीले मार्नबाट बचाएको थियो । भैँसीले मनमनै भनी, ‘तिमीले मलाई बचायौ । भगवानले तिमी र तिम्रो परिवारलाई सधैँ बचाइरहून् ।'

त्यो भैँसीको ज्यान जोगियो । अनि त्यसको भाग्य पनि फेरियो ।

सेल्टरका मान्छेले त्यो भैँसीलाई गाडीमा हाले । त्यो भैँसी खुसीखुसी गाडीमा बसी । त्यसलाई अब आफू बाँचेँ भन्ने लागेको थियो । बचाउनेहरूप्रति त्यो भैँसी अनुगृहीत बनेकी थिई । त्यो भैँसी गाडीमा चुपचाप बसेकी थिई । शान्त भएर बसेकी थिई । त्यसका एक जोडी रुझेका आँखामा हृदय भएका ती मान्छेप्रति असीम कृतज्ञताको भाव थियो ।

सेल्टरमा पुगेपछि त्यो भैँसीले त्यहाँ अरू केही भैँसी पनि देखी । सानो एउटा पाडो पनि थियो । त्यसलाई पनि गढीमाईको मेलाबाट उद्धार गरिएको थियो । हृदय भएका केही मान्छेकै कारण त्यसले पनि कालको मुखबाट बच्ने सौभाग्य पाएको थियो । सेल्टरका मान्छेले त्यसको नाम गोपी राखेका थिए । त्यो पाडोलाई देखेपछि त्यसका आँखाबाट बर्र आँसु झरे । त्यसले अमफूमाथि भएको घटना सम्झी । सम्झेर फेरि त्यसलाई कहाली लाग्यो । अनि त्यसले त्यो वधशालाबाट किन र कसरी भागेँ भन्ने कुरा सम्झिन थाली ।

सेल्टरका मान्छेले त्यसको नाम मायाकुमारी राखे । पशुचिकित्सकहरूले मायाकुमारीको उपचार सुरु गरे । उपचारकै क्रममा थाहा भयो मायाकुमारी त गर्भवती रहिछे ।'

‘गर्भवती ?' मायाकुमारीको कथा सुनिरहेकी रमा एक्कासि चिच्याई । ‘गर्भवती भैँसीलाई वध गरेर मासु बेच्न खोज्ने कस्ता निर्दयी, पापी र अधर्मी मान्छे ?'

‘हो, मान्छे निर्दयी, पापी र अधर्मी छन् । तर सबै मान्छे होइन । कोहीकोही । मायाकुमारीलाई वध गर्न खोज्ने र मायाकुमारीलाई पैसाका लागि बेच्ने मान्छे निर्दयी, पापी र अधर्मी हुन् ।

मायाकुमारीको गर्भमा दुई महिनाको बच्चा छ भन्ने थाहा पाएपछि सेल्टरका मान्छेले झन् बढी प्रेमपूर्वक स्याहार गरे मायाकुमारीको । परिणामतः ऊ तङ्ग्रिँदै गई ।'

‘बाँच्न र आफ्नो गर्भको बच्चालाई बचाउन जसरी पनि भाग्नुपर्छ भन्ने चेतना कसरी आयो होला मायाकुमारीलाई ?' यसो भन्दै रमा गम्भीर बनी । किनभने ऊ पनि आमा हो अर्थात् स्त्री हो । स्त्रीको पीडा र स्त्रीको भावना स्त्रीले मात्रै बुझ्न सक्छन् । रमाले पनि बुझ्ने प्रयास गरी ।

सेल्टरमा ल्याएको आठ महिनापछि मायाकुमारीले पाडीलाई जन्माएकी

थिई । सेल्टरका मान्छेले त्यसको नाम राखे मैँचा । मैचा साँच्चै राम्री थिई । मायालाग्दी । छोऊँछोऊँ लाग्ने । चुमुँचुमुँ लाग्ने । पशुकै सन्तान भए पनि माया लाग्ने । साँच्चै यो मायाले मान्छे र पशु पनि नछुट्ट्याउने रहेछ ।

‘त्यस्तो गर्भवती भैँसीलाई किन बेचेका होलान् पापी मान्छेले ?’ यस्तो भन्दै गर्दा रमाको आँखामा क्रोध र आक्रोशको भाव थियो ।

‘गाई, भैँसीलगायतका प्राय स्त्री चौपायाका चार थुन हुन्छन् । मायाकुमारीको पनि चारै थुन छन् । तर त्यसका दुई थुनबाट दुध आउँदैन । मैँचा जन्मेपछि नै सेल्टरका मान्छेले यो कुरा थाहा पाए । दुइटा थुनबाट मात्रै दुध आउने भएकैले राँगो लागिसकेकी मायाकुमारीलाई बेचेका रहेछन्, त्यसलाई पाल्ने मान्छेले । कति स्वार्थी र मतलबी हुँदारहेछन् मान्छे ।’

मैले सेल्टरमा गएर बुझ्दा थाहा पाएको कुरा रमालाई बताएँ । सुनेर रमा मायाकुमारीलाई पाल्ने मान्छेप्रति झन् बढी आक्रोश बढ्यो ।

‘पापी मान्छे ।’ रमा एक्लै फतफताई ।

मैँचाको दुर्भाग्य ! जब ऊ निर्धक्क उठ्न र उफ्रिन सक्ने भई, मायाकुमारी ढली । त्यो फेरि बिरामी भई । उपचारकै क्रममा थाहा भयो, त्यसलाई हाइपोक्याल्सेमिया भएको रहेछ । मायाकुमारी उठ्नै नसक्ने भई । त्यसलाई सुताएरै उपचार गर्न थाले चिकित्सकहरूले । ढलेकी मायाकुमारीको वरिपरि मान्छेहरू भेला हुन्छन् । ढलेकी आमालाई हेरेर मैँचा टोलाइरहन्छे । आमालाई के भएको हो त्यसलाई थाहा छैन । किन मान्छेहरू त्यसकी आमाको वरिपरि जम्मा भएका छन्, त्यो पनि त्यसलाई थाहा छैन । त्यसको मनले भनिरहेको होला, मेरी आमालाई के भएको हो ? हाम्रा सन्तानले पनि हामी विरामी भएर ओछ्यान पर्दा यसैगरी सोध्थे, ‘बाबा, हजुरलाई के भयो ? मामु, हजुरलाई के भयो ?’ मैँचाको बोली फुट्ने भए यसैगरी सोध्दी हो, आमा, तिमीलाई के भयो भनेर ।

मायाकुमारीको कथा सुनरिहेकी रमा आफैँ सुँकसुकाउन थाली । कथा सुनाउँदासुनाउँदै मेरा पनि गला अवरुद्ध भए । मन झन् अस्थिर हुन थाल्यो । अनि म मायाकुमारीलाई हेर्न सेल्टरतर्फ हिँडेँ ।

सेल्टरको गेट खोलेर भित्र पस्दा त्यहाँ अरू धेरै मान्छे भेला भइसकेका रहेछन् । एक कुनामा मैँचा र गोपी चुपचाप उभिइरहेका थिए । म मैँचाको नजिक गएँ । त्यसले मलाई निकै मायालाग्दो किसिमले हेरी । त्यसका आँखा निकै लोलाएका थिए । सायद ती आँखाले भन्दै थिए, ‘मेरी आमा खोई ?’

मैले मैँचाको टाउको सुमसुम्याइदिएँ । मेरो स्पर्श पाएपछि मैँचा मेरै जिउमा टाँस्सिन आइपुगी । अनि यसो मुन्टो उठाएर मेरो आँखातिर हेरी । ‘मेरी आमालाई कहाँ लगेको ?’ ती आँखाले यस्तै भनिरहेझैँ लाग्यो । मैले कसरी भन्नु, मैँचा ! तेरी आमा मरिसकी भनेर । त्यसले कसरी बुझ्ली र मैले भनेको कुरा ! बुझिहाली भने पनि त्यसले कसरी सहली आफ्नी आमाको मृत्युको पीडा । अमफून्तको मृत्यु असह्य नै हुन्छ । आमाको मृत्यु झन् असह्य हुन्छ । मैँचाले आमा मरेको थाहा पाएपछि कसरी सहन्छे होला ? कल्पना मात्रै गर्दा पनि मुटुमा भक्कानो फुटेर आउँछ ।

मैले छोडिदिएँ मैँचालाई । त्यो उसैगरी अर्को मान्छेको नजिक गई र

उसैगरी त्यो मान्छेको अनुहारमा हेर्न थाली, मेरी आमा खोई भनेझैँ गरेर । गोपी पनि त्यसकै पछि लाग्यो । मैँचासँगसँगै उभिएर त्यसले पनि मान्छेहरूका अनुहार नियाल्न थाल्यो । मैँचा र गोपीका मनले सोच्दै होलान्, आज किन यति धेरै मान्छे यहाँ भेला भएका हुन् ? अनि यस्तो पनि सोच्दै होलान्, सबै छन् यहाँ, मैँचाकी आमा मायाकुमारी मात्रै किन छैन ?

आफ्नी आमालाई यति धेरै माया गर्ने मैँचाले आमाको टाउकोमा त्यो वज्र प्रहार भएको दृश्य देखेकी भए के गर्थी होली ? आमामाथि भएको क्रुरता देख्नुपरेको भए मैँचाको मनमा के हुन्थ्यो होला ? मैँचाले आफ्नै बोलीमा आमा.. ! आमा... !! भन्दै दौडिएको कसरी हेर्न सक्थे होलान् मान्छेले पनि ! धन्न, मैँचाले आफ्नी आमामाथि भएको त्यो क्रुरता देख्नु परेन । किनभने त्यतिखेर मैँचा मायाकुमारीको पेटभित्र रगतको डल्लो मात्रै थिई । त्यही रगतको डल्लोको मायाले मायाकुमारी आफ्नो टाउकोमा वज्र प्रहार हुँदा पनि घाँटीको दाम्लो चुँडालेर सुरक्षा खोज्दै भागेकी थिई ।

मैँचा आमाको अभावमा निकै छटपटिएझैँ देखिन्थी । मेरी आमा खोई भनेझैँ गरी मान्छेका अघिपछि गरिरहेकी थिई मैँचा । गोपी त्यसको पछिपछि हिँडिरहेको थियो । मैँचालाई साथ दिने त्यही गोपी नै थियो ।

म पुग्नु एकछिन अघिमात्रै मैँचाको मृत शरीरलाई सेल्टरभित्रै खाल्डो खनेर अन्त्येष्टि गरिएको थियो । पशु जुनी पाएकी मायाकुमारीलाई मान्छेलाई जस्तै सम्मानजनक अन्त्येष्टि गरिएको थियो । त्यसलाई अन्त्येष्टि गरिएको ठाउँमा फूल र अबीरको थुप्रो थियो । यस्तो सम्मान थोरैले पाउँछन्, जो जीवनमा अरूका लागि बाँचेका हुन्छन् । मायाकुमारी पनि अरूकै लागि बाँचेकी थिई र मृत्युको मुखबाट पनि जोगिएर भागेकी थिई । यस्ती ममतामयी आमा, जो मृत्युको वज्र टाउकोमा बज्रिँदा पनि गर्भको सन्तानका लागि मृत्युलाई पनि जित्न सफल भई । यस्तो महान मातृशक्तिको गाथा लेख्न कति सम्भव होला ?

मायाकुमारी मरेर पनि बाँचेझैँ लाग्यो मलाई । मायाकुमारी बाँची एउटा उदाहरण भएर । मातृत्व र प्रेमको नमुना भएर । मायाकुमारीको यो महान मातृत्व र प्रेमको सम्मानस्वरूप मैले पनि दुई थुँगा फूल चढाएँ ।

म मायाकुमारीलाई सम्झिँदै भावुक हुँदै घर पुगेँ ।

म घर पुग्दा रमा अँध्यारो कोठामा एक्लै धुमधुम्ती बसिरहेकी थिई । मलाई अचम्म लाग्यो । मैले बत्ती बालेर हेर्दा रमा सुँक्कसुँक्क रोइरहेकी थिई । मलाई देखेपछि उसको सुँक्कसुँक्क झन् बढ्यो । मैले रमालाई अँगालेर सोधेँ, 'के भयो ? किन रोएकी ?'

ऊ बोलिन । मेरो छोतीमा शिर अड्याएर ऊ सुँक्कसुँक्क गरिरही । मलाई उसको आँसुको अर्थ बुझ्न गाऱ्हो भएन ।

पहिलो सन्तान छोरी हुने थाहा पाएर उसले गर्भ तुहाएकी थिई ।

(२०८० साल भदौ ६ गते काठमाडौंको एउटा वधशालामा टाउकोमा घन बज्रिँदा पनि घाँटीको दाम्लो चुँडाएर भाग्न सफल एउटी भैँसी, जसले आठ महिनापछि सेल्टरमा पाडी जन्माएकी थिई र केही दिनपछि मरेकी थिई, त्यसैको सम्झनामा लेखिएको)

लाहुरी भैंसी

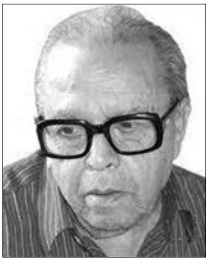

● रमेश विकल

'लुखुऱ्याघराँ त निकै रमझम देखिन्छ नि ?... आँगनाँ पनि निकै मान्छे □थाम्मिएका छन् ।' द्वारे बाले आँगनको डीलबाट नियालेर हेरे, सुखुरेको आँगनमा एउटा कालो□कालो वस्तु पनि देखिन्थ्यो । 'क्या हो त्यो, लुखुरेका आँगनाँ ?' उनी आफैं बडबडाए, मानौं त्यहाँ वरिपरि अर्को कुनै मानिस हर्दम उनका कुरामा सही थाप्न खडा भएर बसिरहेको हुन्छ । बोलिसकेपछि उनले आफैं झस्केर चारैतिर हेरे नजीकै वरिपरि अर्को कुनै जीवित अस्तित्व छैन, केवल आफू ठिङ्गो । उनी आफै लज्जित भए, अनि अलि खिस्सिएको स्वरमा तल्लो पाटो खन्न लागेको रामवीरे घर्तीलाई हकारे□ □रामे, ए रामे ।... लुखुरेका आँगनाँ' केको रुमलो हो, हेर् हेर् ।... एउटा कालो कालो डिँगो जस्तो पनि देखिन्छ नि ?'..□हँ, बा, ?.....होइन बा, अस्ति कताहुँदो त लुखुरे भैंसी लिन जान्छु भन्थ्यो नि, ल्यायो पो कि त ।' रामवीरे बडबडाउँदै द्वारे बाका आँगनतिर उक्ल्यो, द्वारे बाका गोडामा पुर्पुरो टेकायो, अनि निधारमा हातको छहारी पारेर लुखुरेका आँगनतिर नियालेर हेऱ्यो 'ए, हो त नि, उः क्या त त्यो भैंसी नै त हो, ल्याएछ ए बजियाले ।'

□लुखे बजियाले भैंसी ल्याएछ ?' द्वारे बाले घोर आश्चर्यको स्वरमा भने, मानौं लुखुरेले भैंसी ल्याएको कुरा उनी सपनामा पनि पत्याउन सक्तैनन् । साँच्चै नै उसले भैंसी ल्याएकै हो भने यो जत्तिको घोर आश्चर्य र घोर अपराध अरू केही हुनै सक्तैन । आफूले एउटा भन्या जस्तो लाहुरी ल्याउने जम्का गर्दागर्दै छेपारा' उखान भैरहेछ, लुखुरे नाथुले भैंसी ल्याउने । यो कसरी हुन सक्छ ?... उनलाई यो आ□नो द्वारेपनाको निमित्त एउटा थप्पड झैं लाग्यो । उनले मनमा अलि असजिलोपनाको अनुभव गरे□ भित्र अलि चस्केझैं, भित्र मुटुमा कसैले फोनबाजाको सियोले च्वास्स घोचिदिएझैं उनलाई लाग्यो ।

□कस्तो भैंसी ल्याएछ है, लुखे बजियाले ?'...

□खोइ बा, गोडा चारेक सयसम्मको हेरेर ल्याउनुपर्ला भन्थ्यो लुखे ।'□रामेले सपनामा डुबेझैं एक तमासको स्वरमा भन्यो । उसका आँखा एक□टीठ लागेर लुखुरेका आँगनतिर हेरिरहेका थिए। शायद ऊ पनि आ□नो यस्तै भैंसी बाँधिएको, अनि रुमलो भएको सपनामा चहार्न पुगेको थियो ।

द्वारे बाको मुटुमा ज्यादै उत्सुकताको काउकुतीले कुतकुत्यायो । कस्तो

भैँसी ल्याएछ त ए, लुखे बजियाले । उनका गोडा भयानक आकर्षण–शक्तिले खिचेझैँ लुखुरेको घरतिर डोरिए । ‘हिँड्, हेरिहालौँ । कस्तो भैँसी ल्याएछ त्यस बजियाले ।’

लुखुरेको आँगनमा मानिसहरू जम्मा भएका थिए । उसको चार वर्षे छोरो पोडे लाहुरी भैँसीको चारैतिर थपडी बजाउँदै घुम्दै थियो। बाबुले छोरो लाँकुरी भञ्ज्याङमा भैँसी ल्याइपुऱ्याएदेखि नै उसको भैँमा खुट्टै थिएन । बाबु आँगनमा आइपुग्दा नपुग्दै उसले बाबुले भैँसी ल्याएको कुरा आफ्ना सबै दौँतरीहरूलाई भनेर आफ्नो आँगनमा जम्मा गरिसकेको थियो । बाबुले आँगनमा पाइला राख्नासाथ ऊ खुशीको आवेगले उफ्रँदै गएर बाबुको दौराको फेर समातेर झुन्डिन पुगिसकेको थियो । ‘बा, हाम्मो भैँसी ल्याएको हो ? ‘हो बा ?...ए गोपे हेर्, हाम्मो बाले ल्याएको भैँसी ।... हाम्मो भैँसी त हो नि ।... भरे त यति ढुङ्ग्रोभरि दूध दिन्छ, बावै । अनि मोही पार्ने ।... अनि धेरै घ्यू सहराँ’ लगेर बेचेर हाम्लाई राम्मो दौरा किन्ने, हगि बा ?... हगि भन्या?...’

‘लौ लौ, अब शहर जाँदा राम्रो दौरा किनिदिने ।’ लुखुरेको ओठमा अहिले मधुर हाँसो खेलिरहेको थियो । उसको मन आज प्रफुल्ल थियो । छोराको लिँडेढिपीले आज उसको मनमा कटुता पैदा गरेन, अनि वेदनाले उसको मुटु चिरेन । किनभने कटुता र आत्म–प्रवञ्चना पैदा गर्ने निराशा उसको खतम भैसकेको थियो । आज उसको आँगनमा लाहुरी भैँसी सारसौदै बाँधिएको थियो । त्यो लाहुरी उसको सानु छोराको धेरै कालदेखिको लिंडेढिपी र नमर्ने सपनालाई पूर्ति गर्न कल्पपृक्ष भएर उसको दैलामा बाँधिएको थियो । उसले लाहुरीतिर अत्यन्त स्नेह र ममताको आँखाले हेऱ्यो । सन्ध्याको शीतल हावाको स्पर्श उसलाई त्यति बेला भाग्यको मृदु हातको स्पर्श झैँ लाग्यो । ऊ बिस्तारै लाहुरीतिर गयो–गजबको लाहुरी भैँसी । बडो बाह्रमाने बाटाजत्रो कल्चौँडो । झौँगा पनि चिप्लेला जस्तो चिल्लो, कालो जीउ, छोटा छोटा मोटा मोटा सीङ उसका अङ्गप्रत्यङ्ग सबै रोमाञ्चित भएर आए । ऊ लाहुरीको जीउमा अति ममताले मुसार्न थाल्यो ।

लुखुरे मात्र होइन, आज उसकी स्वास्नी घैँटीपनि उमङ्गमा डुबेकी थिई । उसले आज अघिपछिको जस्तो झर्को–फर्को केही नगरी लोग्नेको प्रत्येक आज्ञा मानेकी थिई । अघिपछि लुखुरेले लोहोटामा पानी माग्दा दश धरी जवाफ दिने उसले आज बोल्नै नपरी पानी टक्र्याई । अनि लोग्नेले अह्राउनै नपर्ने गरी पुरानो मकैको पीठाको खोले पकाएर लाहुरीलाई खान दिई । दुई डोका खाँदी खाँदी घाँसको भारी ल्याएर पिँडीमा थुपारेकी थिई–यो चाहिँ भरेलाई भनेर । अनि आज ऊ बडो उत्साहले भित्र र बाहिर फऱ्याक र फुरुक गरिरहेकी छ । लुखुरेले हेऱ्यो, ऊ मनमनै फुल्यो । यो सबै लाहुरीको प्रताप थियो । नत्र घैँटीको हँसिलो अनुहार हेर्न, उसको मीठो बोली सुन्न लुखुरेका आँखा चौबीसै घण्टा छटपटाउँथे, कान चौबीसै घण्टा तिर्खालु हुन्थे । एक बचनको दश वचन जवाफ दिने, राम्रो कुरालाई पनि नराम्रो र अप्रिय रूपमा लिने कहाँकी अघिपछिकी घैँटी, कलह र दुष्टताकी मूर्ति अनि कहाँ हँसिली खुशिली आजकी घैँटी–ममता र

सेवाकी मूर्ति ।

मुग्ध भएर स्वास्नीको फऱ्याक फुरुक हेरिरहेको लुखुरे अति प्रसन्न भएर हाँस्यो । अनि चारैतिर हेऱ्यो आज सम्पूर्ण प्रकृति नै हाँसेजस्तो उसलाई लाग्यो । पश्चिमपट्टि डाँडामाथिसम्म फैलिएको सिँदूरे लाली अनि घरको वरिपरि फैलिएको वनजङ्गल, पाखा, पहरा अनि रूख पात सबैले आज उसको खुशीमा खुशी मिसाएर हाँसेझैं उसलाई लाग्यो । उसले अहिले साँच्चै पाँच पाँच कोस बाटो हिँडेर आएको थकाइ पनि सबै बिर्सियो । ऊ वीस वर्षे जोशमा आफ्नै हातले लाहुरीको चाकरी गर्न थाल्यो आफ्नै हातले फेरि खोले तताएर खान दियो, जीउमा कटकटिएका सुकेका गोबरका पाप्रा आफ्नै हातले धोई पखाली गऱ्यो । पाडालाई आफ्नै हातले तेल खान दियो । यो सबै सकेपछि ऊ मग्न भएर लाहुरीको जीउमा मुसार्न थाल्यो त्यसै त्यसै, यसको जीउमा टाँस्सिउँला झैं, लीन हुँला झैं ।

त्यसै बेला उसको आँगनमा द्वारे बाले पदार्पण गरे । उनको साथमा रामवीरे थियो, अनि घमाने र खुलाल पनि थिए । द्वारे बाले आफ्ना चीलका जस्ता तीखा घोच्ने आँखा त्यो देख्दै रहरलाग्दो लाहुरीमा गाडे चीलले सिनुमा गाडेझैं । अनि अरूले पनि विभिन्न भाव र सपना आँखामा भरेर त्यही लाहुरीमाथि मानसिक हमला गरे ।

'कति हालिस्, ए लुखे ?' मग्न भएर लाहुरीलाई सुम्सुम्याइरहेको लुखुरे द्वारे बाको गुलियो स्वरले झस्क्यो । 'हँ बा ?' उसले हडबडाएर हेऱ्यो, द्वारे बा आँगनमा । ऊ हडबडाएर उठ्यो, हत्त र पत्त द्वारे बाका गोडामा ढोगिदियो, अलि लेग्रो तानेर भन्यो 'अँ...काँ, बा, पऱ्यो नाइँ गोडा सत्रेक बीस !....कि कसो बा ?' उसले अलि जिज्ञासु आँखाले द्वारे बाका मुखमा हेऱ्यो ।

लुखुरेको स्वरमा बजेको अपूर्व आत्मतृप्तिको संगीत र आँखामा छचल्कने सुनौले सपना द्वारे बाको आँखामा त्यति मीठो लागेन । ह्रदयमा केले केले चस्स घोचेझैं अनि जिभ्रोमा अलि टर्रो तीतो नमीठोपना रसाएझैं उनले अनुभव गरे । उनको अनुहार अलि नमज्जा लागेझैं पलको निम्ति खुम्चियो । आँखामा दावानलकोफिलिङ्गो झैं कुन्नि के हो राँक्कियो । तर यी सबै विरोधाभासलाई आफ्नो मीठो चिप्ल्याइँभित्र छोप्न उनी तत्कालै सफल भए ।

'खोइ बाबै, यसै भन्न त कहाँ सकिन्छ र, भैंसीको जात ।' यति भनेर उनी भैंसीको नजीकै गए । नजीक गएर उनले भैंसीको सबै कुराजाँचे । निहुरेर थुन र कल्चौंडो जाँचे, चारैतिर घुमेर जीउ डाल, आँखा, सीङ सबै जाँचे । फराकिलो पुट्ठा बाह्रमानेबाटा जत्रो कल्चौंडो, अनि मोटा थुन, अनि चिल्लो कालो झौंगापनि चिप्लेला जस्तो आङ, नीला निर्दोष आँखा, छोटा छोटा मोटा मोटा सीङ भैंसी साँच्चै गतिलो देखिन्थ्यो, रहरलाग्दो । द्वारे बाको मन धमिलिएर आयो धूँवाले ध्वाँसिएर कपडा धमिलिएजस्तो ।

'भैंसीलाई त अलि बढी नै हालिछस् ।..दूध कति देला ?.. कल्चौंडो मात्र भएर के गर्नु ?, मासु खान भएन मोटो छ भनेर ।' उनका आँखा र नाक अलि खुम्चिए । लुखुरेको सातो उडिगो ।

'किन र बा ?'.....उसले शक्ति

र भयभीत आँखाले द्वारेका आँखामा हेर्‍यो । त्यहाँ उसले कुनै किसिमको विकार पशिल्याउन सकेन । किनभने द्वारेको मनको सम्पूर्ण कुटिलता आएर उनको घोप्टे जुँगाभित्र लुकेको ओठमा फरफराइरहेको थियो । अब द्वारे बाले उसको शंकाले फुस्रिएका आँखामा गहिरोसँग हेरे, अनि एकपटक फेरि जाँच्ने कष्ट उठाए । उनले लाहुरीको चारैतिर घुमेर जाँचे । अनि अन्त्यमा बडो गम्भीर भएर हुज सकेसम्मको सहानुभूति स्वरमा छरे–'बाबै, भैंसी त धम्की छ, कसो ए रामे । हेर् त कि मैले जानिनँ ?'

रामवीरेले एकपटक द्वारे बाको आँखामा हेर्‍यो, अनि उनले जस्तै भैंसीको चारैतिर घुमेर जाँच्यो । अनि खुलाल र घमानेले पनि त्यही अभिनयलाई दोहोर्‍याए । अन्तमा रामवीरेले बडो लाचारी साथ घोषणा गर्‍यो–'द्वारे बाका आँखा किन झुक्किन्थे र ..यस्ता कत्ना कत्ना भैंसी खेलाइसक्नुभा' पो त कसो घमाने दाइ ?..भैंसी धम्की नै होइन त ?'..

'हो' घमाने र खुलाल एकै साथ घन्के । हुन त त्यो घन्काइमा रामवीरेको समर्थन अथवा विरोध के थियो कुन्नि तर द्वारे बाले यसलाई आफ्नो समर्थनपट्टि बङ्ग्याइ हाले । हाम्रा आँखालाई भूल पार्न त बाबै,...यै ज्यानले कत्ना कत्ना भैंसी सुमरियो, आँखा गतिला नभैदिया भा' त ढुटीमाटी भैसक्ने थियो ।'

लुखुरेले दिउँसै तारा देख्न थाल्यो । अन्ततः कालिमाको महाराहुले आफ्नो चिरकालदेखिको सपनाको जूनलाई सलक्क निलेझैं उसलाई लाग्यो । अनि आफूचाहिँ अनन्त अन्धकारको खाडलमा अमल–अमल भास्सिएझैं, कुनै समाउने काँसको बूट्टोसम्मन् छैन । हे भगवान् !

'होइन बा, ज्याम्दीका ढकाल त किरिया हाल्थे नि ?..केही खोट रहेछ भने सित्तैं भो भन्थे नि त ?'.. तैपनि उसले छाम्ने कोसिस गर्‍यो ।

द्वारेका आखिभौं केही खुम्चिए– 'को, त्यै बाउँठे ढकाल ?..त्यसका कुरा पत्याउन थाले त मान्छे खौलाँ पर्छ । कतिलाई भँड्खाराँ जाक्यो, त्यस्तो बेमानी पो त त्यो । कसो रामे ?.. कि मैले मिथ्या बोःल्या हुँ ? ..'

कैले बा, यो भैंसी धम्की रहेनछ रे भने त हाम्रा मुखाँ जाँड हालिदिनु ।' रामवीरे घर्तीले बडो दृढ भएर भन्यो र आफ्नो वचनको तौल द्वारे बाका आँखामा खोज्यो ।

लुखुरे दुवै हातले पुर्पुरो समातेर आँगनमा बस्यो । केही क्षण अगाडिको उसको मानसिक सपनाको फूलबारीमा एक्कासी तुसारो वैरियो । अघिसम्म उमङ्गमा खिलखिलाइरहेको उसको चारैतिरको वातावरणमा अहिले अवसादको कालो बादल दौडियो । उसका आँखा तिरमिराउन थाले, आँखाअगाडिको हाँसिरहेको आकाश, गाइरहेका चराचुरूङ्गी, नाचीरहेका लहरा पात सबै देखिन थाले । शरीरभर पसिना चिटचिटाएझैं उसलाई लाग्यो । के त उसले वर्षौंदेखि पालिराखेको सपनाको संसारमा भुँइचालो आयो ?..के त उसले सुन ठानेर पानीसरी पैसा वैरिएको वस्तु पीतलको टुक्रो ठहरियो ? ..के त उसलाई उसको भाग्यले यसै गरी ठग्यो ? हेर्दाहेर्दै घर, भैंसी, सानो पाडो सबैका अनुहार बादलभित्र पसेझैं उसलाई लाग्यो । हे इसोर ! ..उसको

छातीबाट एउटा दर्दिलो सुस्केरा निस्केर वायुमण्डलमा रुमल्लियो ।

‘असत्ती काठो ! भोल नै लगेर त्यसको डिंगो त्यसकै दैलामा मिल्काइदिन्छु’– लुखुरे दुःख र पीडाले बडबढायो । बाबुको एक्कासि बदलिएको भाव देखेर अघिसम्म संसारको बादशाह झैँ खेलिरहेको सानु डराएको र शङ्काएको आँखाले बाबुको अनुहार हेर्नथाल्यो । अघिसम्म सम्पूर्ण अङ्ग र सम्पूर्ण चेष्टाबाट हाँसो र प्रसन्नताको बरदान बर्साइरहेकी घैँटीपनि अहिले पानीमा परेको गुइँठा फुलेझैँ फुलेकी, ढोकाको एउटा फक्ल्याँटो समातेर उभिएकी थिई । लुखुरेले देख्यो सबैका अनुहार ओइलाएका थिए ।

द्वारे बा घोप्टे जुगाभित्रको कुटिल मुस्कानलाई ओठभित्रै लुकाएर घरतिर हिँडे । घमाने र खुलाल पनि उनकै पछि लागे । लुखुरेका काँधमा हात राखेर रामवीरेले भन्यो, ‘अब पीर गरेर के गर्छस् बाबै, जे हुनु भैहाल्यो । बरू दुईचार जनासँग सल्लाह साउनी गरेस् न ।’ यति भनेर ऊ पनि घरतिर हिँड्यो । त्यो अभागी घर र त्यसको सानो परिवार मात्र सुस्केरा फाल्न त्यहीँ रहे ।

साँच्चै त्यस दिन बेलुकी भैँसीले दूध पनि थोरै दियो ।... वास्तवमा पाँच कोस बाटो हिँडाएर ल्याएको हुनाले यो स्वाभाविक पनि थियो । तर यो स्वाभाविक घटनाले पनि लुखुरेको मनको शङ्काको बीजलाई अङ्कुराउन मलजल गऱ्यो ।... साँच्चै दूध किन कम दियो ? भैँसी खोटी नभएको भए यस्तो किन भयो ?... रातभर ऊ ओछ्यानमा छटपटाई मात्र रह्यो । उसको जीउको एक–एक अणुमा हजारौँ अरिङ्गालले चिलेझैँ चर्किरहेको थियो । एकातिर बालख छोराको रातदिनको सपना–जपनापछिको रटना चकनाचूर हुनु, अर्कातिर त्यतिका रुपियाँ खोलो लाग्नु । त्यो पनि आफ्नो गोजीबाट झिक्न सक्ने भैदिया’ भए के थियो र, पैसा भन्या छोराको हातको मयल, आज यसले कमायो भोलि उसले उडायो; भोलि उसले कमायो, पर्सि यसले उडायो । तर नेपाल बाहुनको रिन उसले कुन जुनीमा तिर्ने ? ‘हे इसोर, पातकी ढकालेले गरीबलाई खम्रङ्गै खौलाँ’ पाऱ्यो ए ।’ लुखुरे यताबाट उता उताबाट यता छटपटिन थाल्यो । अँध्यारोमा उसका आँखाअगाडि त्यो दुई सय पचास रुपियाँ नेपाल बाहुन भएर नाच्न थाल्यो । अनि त्यो नेपाल बाहुनको मूर्ति फलामजस्तै कालो भयो । अनि त्यसका औँलामा लामालामा नङ्ग्रा निस्के, लामालामा नङ्ग्रा आफूतिर बढ्दै आए ।

असह्य पीडाले लुखुरेको घाँटीबाट विलक्षण सुस्केरा मिसिएको चीत्कार निस्किएर त्यो अन्धकारमा रुमल्लियो । त्यस चीत्कारले घैँटीको मनमा लोग्नेप्रति सहानुभूति जन्माउनुको साटो झन् उग्र क्रोधको राँको सल्काउन घिउको पो काम दियो । ‘खाइस् अभागी ग्वाङ्ग्रा । यसो आफूभन्दा जान्नेसुन्ने दुई–चारजनालाई लगेर देखाउनुपर्छ, त्यत्रो पैसा लगेर भँड्खाराँ वैरियौ कि वैरिएनौ । बुद्धिमा डढेलो सल्केको ।’

अघि साँझसम्म महमायाजस्ती घैँटीले अहिले रणचण्डीको अवतार लिइसकेकी थिई । एक त भैँसी स्याहार्ने लोभले उसले आफ्नो नाक–कान पनि उतारेर दिएकी थिई, दोस्रो त्यसमाथि

त्यतिका रिन अनि उसको ब्रह्माण्डमा आगो सल्किनु कुनै अस्वाभाविक थिएन। एकातिर घरबार साहूलाई सुम्प्यो, अर्कातिर अर्काको नाक–कान रित्यायो। त्यसमाथि माल ल्याएको पनि फुटेको आँखाले हेरेर । लगेर भोलि बिहानै जहाँबाट ल्याएको हो, यसको सिनो त्यसैको दैलामा मिल्काएर आउनू आँधा ।'

लुखुरेलाई अहिले अरू कुराभन्दा पनि स्वास्नीको बचनको धार असह्य हुनथाल्यो । ऊ रन्थनियो । 'हे इसोर । त्यति राम्रो भैँसी खोटी नभैदिया' भए यस भुङ्ग्रामा किन पिलिसनुपर्थ्यो ?... खोटी भैँसी पुक्लुक्क ढलिदियो भने ?'... लुखुरेको मुटु काम्यो । उसले अँगेनाको आगो फुकेर बत्ती झुल्क्यायो । न बाँध्या' बाँध्यै कीलैमा पुक्लुक्क ढलेको पो छ कि !.

ऊ हुरहुराउँदै कटेरामा गयो । उसले बत्ती खोपामा राख्यो। भैंसी जस्ताको तस्तै कीलामा बाँधिएको थियो। कालो, चिल्लो, बाहमाने बाटाजत्रो कल्चौंडो, झीगा पनि चिप्लेला जस्तो कालो आङ, छोटा छोटा, मोटा पातला मेढे सिङ, नीला निर्दोष आँखा । कतै पनि कुनै पनि हेरफेर छैन । उसको छातीबाट गहिरो सुस्केरा– सन्तोषको सुस्केरा निस्क्यो । तर त्यो सुस्केरा चिसो थियो । साँच्चै यो भैंसी खोटी नभैदिया भए,... 'भैसी देख्नामा यस्तो राम्रो भएर के गर्नु, बाबै, हाम्रा आँखालाई झुक्यानमा पार्न त... यस्ता कत्ना–कत्ना भैंसी सुमरिसकियो ।...' द्वारे बाको स्वर अझै उसको कानमा घन्किरहेको थियो । साँच्चै द्वारे बालाई झुक्यानमा पार्नु खेलाँची होइन । लुखुरेलाई साह्रै पीडा भयो ।

लुखुरे त्यताबाट फर्केर ओछ्यानमा पल्ट्यो । तर छटपटीबाहेक त्यस रातको स्याईं–स्याईंले उसलाई केही पनि दिन सकेन । त्यसमाथि स्वास्नीको घोचपेचले त उसको मुटु छिया छिया हुन खोज्दथ्यो । 'अभागी ग्वाङ्ग्रा' केही गरी पत्तै नपाई भैँसी पुक्लुक्क ढल्यो भने के गर्ने सुर छ ए ! त्यस्तो खोटी भैँसीमा धन ओइरिएर ।......' साँच्चै घरिघरि लुखुरेको मुटु आशङ्काले काँप्दथ्यो । साँच्चै कतै कीलामा बाँध्याबाँध्यै भैँसी भुक्लुक्क ढल्यो भने धम्की भैँसी न हो । अनि ऊ रन्कामा घरिघरि उठेर कटेरामा जान्थ्यो, आँखाभरि भैँसीलाई हेर्थ्यो, अति मायाले उसको जीउ सबै मुसार्थ्यो– चिल्लो कालो आङ, बाढेमाने बाटाजत्रो कल्चौँडो, छोटा छोटा पातला पातला सीङ, अनि फराकिलो पुठ्ठा, निर्दोष नीला आँखा । अनि फेरि ओछ्यानमा आएर लड्थ्यो । तर घैँटीको मुटु छेड्ने बचनले सुइरोजस्तो भएर घोचिरहन्थ्यो । अनि ऊ अँध्यारोमा आँखामा पछुतो र क्षमाको याचना भरेर स्वास्नीतिर हेर्दथ्यो ।

वास्तबमा घैँटीपनि अब त अचाक्ली गर्न थालेकी थिई । बिचरा लोग्ने मात्रै के गरोस् । उसले पनि खोलै लागोस् भनेर त पैसा ओइरिएको होइन । यो त उनीहरूलाई भाग्यले ठगेको, बाउँठे ढकालको दया जागेको । यो कुरा त्यो स्वास्नी किन बुझ्दिन ? 'हे ईसोर । बाउँठे काट्टेको भस्म खरानी भैजावस्... गरीबलाई रुवाएर गरीबको धनले नपोली त कहाँ छोड्ला र । परमेसोरी ......'

'आफूलाई पोल्या थाहा छैन, अर्कालाई पोल्या सपना देखा ....त्यै सिनाको मासु बेचेर उठाउने सुर छ कि ग्वाङ्ग्रा ?' घैँटीको स्वर रोष र पीडाले

काँपिरहेको थियो । लुखुरे के सुर गरोस् । भैँसी नै फर्काएर लैजाऊ त भने पनि एक त पाँच–पाँच कोस बाटो हिँडाएर लैजानु, दोस्रो लोप्पा ख्वाएर पठाइदिन्छ, के भनेर हात पऱ्या थैली फिर्ता दिइरहन्थ्यो रे । त्यस्तो जमान्दारी भए त गरीबलाई त्यस्तो झुक्यानमा पारेर सत्तेनाश नै गर्ने थिएन नि । लुखुरे आफ्नो भित्रदेखिको वेदनालाई छातीभित्र दबाएर मुर्दा लडेझैँ लडिरहयो ।

०००

भोलिपल्ट द्वारे बाका पिँडीमा गाउँका बुज्रुक जम्मा भएका थिए । यो गाउँको चलन– बिहान–बेलुकी तमाखु खान, गफसफ गर्न, दुःख–दर्द पोख्न ठूला–ठालुकै घरमा जम्मा हुन्छन् । गाउँभरिको टीका–टिप्पणी हुन्छ र भैरहेको पनि थियो । त्यसै बेला अँध्यारो मुख लाएको लुखुरे आयो, द्वारे बाको गोडामा शिर टेकायो र एकाछेउमा साह्रै डराएझैँ बस्यो ।

‘क्या हो, के भन्न आइस् लुखे ?' द्वारेले आफ्नै कूट स्वरमा भने– ‘भैँसीले हिजो साबुत दूध दियो त ?'

‘दिएन बा, दिएन....... के दिन्थ्यो ।' लुखुरेले डुबेको स्वरले भन्यो । साँच्चै ऊ निराशाको अतल गहिराइमा डुबेको थियो ।

‘हामीले भनेको त......' द्वारे बाले अरूतिर हेरेर भने– ‘यो लुखे बजिया सोझो, मधेस मारेर आएको बाउँठे, के मान्थ्यो र, भसक्कै ठगिदियो ।

यो जैरे पनि उस्तै, सुझनबुझसँग त्यतिका पैसा वैरिनु हुन्थ्यो के त । हामी पनि त थियौँ नि ।' यति भनेर द्वारे बा भर्खरै कान्छी घर्तिनीले टक्र्याएको तुमाखुबाट खरानी उडाएर तान्न थाले ।

‘त्यै त भन्या । बिग्रने बेलामा आउँदैन मति भनेको त्यै हो । अब खोटी भैँसीमा थैलो खन्याएर...... अब अरू कसले लग्ला त ?' बुढाथोकीले लुखुरेको सुकेको अनुहारमा हेरेर भन्यो ।

‘कुनचाहिँ यहीजस्तो आँखा फुटेको होला त, खोटी भैँसीमा थैलो खन्याउन ?...तँ नै भन् त ।' द्वारेले भने र उपेक्षाले मुन्टो बटारे ।

‘फिरन गऱ्या त होलास् नि ।' घमानेले भन्यो ।

‘उसको भैँसी खोटी रहेनछ रे भने त हाम्रा मुखाँ' अभच्छे हालिदिनू ।' द्वारेका पुरेत सीताराम पण्डितले हत्केलाले नाक मास्तिर फर्काउँदै लामो लेग्रो तानेर घोषणा गरे । अनि द्वारे बाको मुखतिर हेरे । वास्तवमा उनले लुखुरेको भैँसीको अनुहारसम्म पनि देखेका होइनन् । तर कदाचित् द्वारे बालाई खुशी पार्न सकिन्छ भने गाउँको भैँसीको त के कुरा, बम्बईको तिलकराम मारवाडीले किनेको रोल्स रोयल मोटरमा पनि खोट निकाल्न उनी पछि हट्दैनथे । यी सबै किसिमका साँचा झूटाको संयुक्त हमलाले लुखुरेको मनको कुनै पनि कुनामा कुनै किसिमको आशाको झिल्कोसम्म पनि रहन दिएन । उसको आत्मा विकल भएर विलाप्न थाल्यो । ‘द्वारे बा, मखौलामा परेँ । असत्ती बाउँठेले मेरो त सर्वस्व गऱ्यो ।... म त जोगी भएर हिँडे पनि भयो, द्वारे बा !'

‘क्यार्छस् त बाबै' तेरा बुद्धिले त हो, हामीले गरेर; हाम्रा सल्लाहले होइन । हामीलाई के भन्छस् ।' द्वारे बूढा ज्यादै कठोर देखिन्थे । लुखुरेको मन भरिएर आयो ।

‘बा, मैले आफ्नै बुद्धिले आफ्नै घुँडामा बन्चरो हानेँ । अब के गरौँ बा ?... स्वास्नीको नाक–कानको त भला केही थिएन, भर्सेला परोस् भनौँ । नेपाल

बाहुनको दुई सय पचास रिन कहाँबाट तिरौँ ?...हे इसोर । अब म के गरौँ ?' लुखुरेको स्वर साँच्चै वेदनाको भारले धरमराएझैँ काँपिरहेको थियो । ‘हे ईसोर । म के गरौँ ?'

‘अब अरू त जुक्ति नै छैन बाबै'– रामवीरे एक कुनाबाट बोल्यो । ‘अब त्यै सिनु लगेर फिर्ता दिए मात्र हो ।'

‘के कर्कलाको पातको पानी जस्तो कुरा गर्दै हो, यो रामे छुसी । द्वारे बाले रामवीरेको कुरालाई हावामा उडाइदिए ।

त्यो मुलुकमारा बाउँठे, त्यसलाई तिमीहरूले चिनेकै छैनौ । के भनेर दिइरहन्थ्यो हात पऱ्या पैसो, ख्वाइदिन्छ लोप्पा ।'

‘बा, म त बितेँ । अब के गरौँ बा...म त खौलाँ परेँ ।' लुखुरे बगरको माछा जस्तै छटपटायो । 'तँलाई त अख्खडै पऱ्यो । अब के गर्छस् त ? रामवीरेले सबभन्दा हितु झैं बोलीमा सहानुभूति घोलेर भन्यो । '‘आ, द्वारे बा, अब त्यसो होइन, लुखे बौरा गाउँको गरीब हो, च्यापोमा परिगो, अब तपाईंले विचार नगरे कसले गर्छ यसको विचार ।'

‘के कुरा गर्छस्, ए रामे, तँ... यसलाई उकास्न आफू खौलामा परौँ ? स्वरमा उपेक्षा थियो द्वारेको ।

‘होइन बा, सौ–पचास भन्या तपाईंको निम्ति पाईसँग बराबर छ । तर गरीबका त घरबास उठ्छन्, तपाईंले नगरे कसले गर्छ ?' रामेले सिफारिश गऱ्यो ।

‘द्वारे बाका कुरा मनासिब हुन् । यस्ता भैँसीमा पैसा हाल्नु सिनामा पैसा हाल्नुजस्तो हो । त्यति माया मार्दामा लुखेलाई कुनै मर्का छैन ।' यो लेग्रो सीताराम पण्डितले झिकेका थिए । उनी धर्मका सारथी भएकाले उनले भनेको कुरा शास्त्रको वचन हो । मानौँ उनी यस सभाका निर्विरोध सभापति हुन् र उनको निर्णय अन्तिम निर्णय हो ।

‘लौ, पण्डित बाजेको समेत यही राय छ । तँ के भन्छस् ?' रामेले लुखुरेको मुख हेऱ्यो ।

‘तँ के भन्छस् त लुखे ?' द्वारे बाका आँखा निकै घोच्ने काँटका थिए । लुखुरे के भनोस् बौरा । उसले सबैका मुखमा हेऱ्यो । द्वारे, बुढाथोकी, रामे र पण्डितबाहेक सबै मौन थिए, उनीहरूका आँखामा विवशता थियो । उनीहरू लुखुरेका आँखामा हेर्न नसकेर निहुरे ।

त्यस दिन बेलुकीपख द्वारे बाको आँगनमा निकै रमझम देखियो । आँगनमा लाहुरी भैँसी बाँधिएको थियो–चिल्लो, कालो, बाह्रमाने बाटाजत्रो कल्चौँडो गरेको । भैँसीका वरिपरि द्वारेका आधा दर्जन केटाकेटी ठ्याम्मिएका थिए । द्वारे बूढा वीस वर्षे जोशमा भैँसीको सुसार गर्न लागेका ।

द्वारेले भुस्सा दिँदादिँदै एकपटक टाउको उठाएर हेरे– लुखुरेको आँगनमा आज रमझम थिएन । लुखुरेका बाबु–छोरा आँगनको डीलमा उभिएका थिए । त्यसै बेला रामवीरेले द्वारेका आँगनमा उक्लेर उनलाई ढोग दियो ।

‘कसो रामे, भैँसी हीरा छैन त ?'

‘किन हुन्नथ्यो बा, लाखमा एक छ ।'

एकपटक फेरि द्वारेले र रामेले एकै पटक आँखा उठाएर लुखुरेको घरतिर हेरे । डाँडाबाट ओर्लेको साँझको मट्याइलो छायाँले क्रमशः मट्याइलो पार्दै लगेकालुखुरेका बाबु–छोराका आकृति एकटक लाहुरीतिर हेरिरहेका थिए ।

त्रासदीको त्यो रात

• राजु क्षत्री □अपुरो'

वार्षिक रूपमा गरिने स्वास्थ्य जाँचमा म लगायत अरु दुईजना साथीहरू फेल भएछौं । गाइँगुइँ हल्ला सुनियो, तीनै जनाको रगतमा एच आइ भि पोजिटिभ देखा पऱ्या रे ! अनि यो पनि सुनियो अब हामीलाई छिट्टै स्वदेश फर्काइदैछ रे ! यो खबरले म छाँगाबाट खसे झैं हुन्छु । ओठ, तालु र मुख एकैचोटि सुक्न थाल्छन् । हात खुट्टा लत्रालुत्रुक्क गल्न थाल्छन् । आँखा वरिपरि बादल मण्डारिन थाल्छ । भविष्यकोलागि कोरिएका सबै सपनाहरू चकनाचुर भएको आभास हुन्छ ।

'एक कान ,दुई कान मैदान' हुँदै यो खबर म आफू काम गर्ने कम्पनीभरि हल्ला फैलिन्छ । हेर्दाहेर्दै आसपासका □याक्ट्रीहरूमा काम गर्ने कामदारहरूको आवास क्षेत्रहरूमा पनि चर्चाको विषय बन्न थाल्छ ।

लामो समयदेखि एउटै समूहमा खाना खाँदै आइरहेका मेरा निकट मित्रहरू एकाएक अलग्गिन थाल्छन् । कोठामा बस्ने अन्य सहकर्मीहरूपनि छिटै गइदिए आनन्द हुन्थ्यो जस्तो गर्न थाल्छन् । अझ अरूको भन्दा चर्चा त मेरै पो बढी छ ! यता गयो मेरै चर्चा, उता गयो मेरै चर्चा । मसँग जल्नेहरू, मेरो प्रगतिका वाधकहरू, बिरोध गरेर नथाक्नेहरूका त कुरै के भए र ? मेरा निकट मानिएकाहरू समेत कुरा काट्न थालेको पाउँछु । कोही भन्छन्□ आफुलाई खुब जनचेतक मान्थ्यो,' अमफै प्राणघातक रोगको सिकार हुन पुगेछ ।' अर्काथरी ताना कस्छन् □ ' पत्रपत्रिकामा खुबै लेख्थ्यो तर लेखेजस्तो र बोले जस्तो व्यवहारमा ल्याउन कहाँ सकिन्छ र ?' हिजैमात्र मसँग फूटबल खेल्ने साथीहरू एक आपसमा खुसुर पुसर गर्दै थिए □अब बल्ल पो बुझियो, एड्स लागेको रहेछ पो पहिला जस्तो खेल्न कुद्न नसकेको रहेछ ! '

"हो त नि यार ! मलाई धेरै पहिलादेखि नै शङ्का लाग्या'थ्यो, भन्न नसकेर पो त !" □ अर्कोले आ□नो आशङ्कालाई प्रमाणित गर्न खोज्थ्यो ।

"अब गयो बाह्रको भाउमा, खुबै जान्ने सुन्ने पल्टेर कोच बनेर सिकाउँथ्यो " □ हमेसा विपक्षी भएर खेल्ने गरेको आ□नै साथीले मौकामा छेड हान्यो ।

उफ् ..... हिजोअस्तिसम्म मेरो गुणगान गाएर नथाक्नेहरू, मेरा मिठा मिठा रसिला अनुभवी गफ सुनेर आनन्द मान्नेहरू, मेरो करिब आउन मरिहत्ते गर्नेहरू आज फुर्सदमा समय कटाउने माध्यम भइदिएको छु ।

म विगत र वर्तमानको अन्योलतामा गुज्रिएको मेरो भविष्यबारे थप चिन्तित हुँदै सम्भावित कल्पनामा हराउन पुग्छु ....।

म आफ्नै मुलुक मै रोजगार गरेर बसेको मान्छे । कति आनन्द थिए मेरा ती दिनहरू । सानो परिवार सुखी परिवार । आफ्नै सानो दुनियाँमा रमाइरहेको थिएँ । सानो तीनो व्यापारले परिवारको गुजारा जसोतसो चलेकै थियो । एकाएक मुलुकमा द्वन्द्वले उग्ररूप लिन थाल्यो। यसको असर चारैतीर पर्‍यो। बेरोजगारीबाट आत्तिएका युवाहरू पासपोर्ट बनाउँदै खाडी मुलुक , मलेसिया र अन्य देशतिर पलायन हुन थाले । हामी साना व्यापारीहरू प्रत्यक्ष मारमा पर्न थाल्यौं । खस्किएको व्यापार त छँदै थियो, दैनिक रूपमा आउने सेना प्रहरीका जवानहरूको नजर ममाथी पर्न गयो । उनीहरू 'जनयुद्ध गर्नेलाई चन्दा दिएर सहयोग गरेको' भन्दै मलाई बेलाबेलामा केरकार गरिरहन्थे । पटक पटक चन्दा मागेर वाक्क र दिक्क बनाइसकेका जनयुद्ध लड्न लागेकाहरूको क्षति हुनेगरी एउटा नमिठो घटना घटेपछि मलाई सेना प्रहरीहरूको जासुस सम्झिन थालिएको थियो । मेरा प्रगतिमा जल्नेहरू, ससाना कुरामा रिस राग लिएर बसेका मध्ये कुनै एकजनाले जासुसी गरेर मेरो नाम पोलिदिएको थियो। म दुबैतर्फको निशानामा पर्न गएको थिएँ । स्थापित भइसकेको व्यापार/ व्यवसायबाट तिलान्जलि दिई म विदेसिन बाध्य भएको थिएँ ।

विदेशमा आएपछि एउटा फ्याक्ट्री मजदुर भएर काम गर्नु परेको अवस्था थिया। त्यो बेला व्यापारी बनेरै जीवन निर्वाह चलेकै छ, अब किन अन्तातिर ध्यान बाँड्न पर्‍यो र !भन्ने सोच्ने गर्थें । कुनैपनि सिप तालिम नलिएकोमा खुव पछुताएको थिएँ म । मानिसको जिन्दगीको पासा कुन बेला पल्टिंदो रहेछ कुनै पत्तो नहुदौंरहेछ ।

विदेश आएको पनि तीन वर्ष बितेछ। यो बिच साथीहरूको लहलहैमा लागेर म आफ्नो यौन प्यास मेटाउन युवतीहरूको खोजीमा भड्केको थिएँ । साथीहरू भन्थे : "अहिले नगरेको मोज कहिले पो गर्ने ?" मानिसलाई गाँस बास कपासले मात्र नहुँदो रहेछ। सहवास बिनाको जीवन अधुरो । यही क्रममा बाख्राको हुलमा छाडा छाडेको बोको जस्तै हुन पुगेछु मपनि । होस्टेल होस्टेल चाहार्दै हिड्ने युवतीसँगको असुरक्षित यौन सम्बन्धको सिकार हुन पुगेछु । म अझै दिमागमा जोर लगाउदैछु ,.. होइन साँच्चै कुन चाहिँ थिई त्यो युवती ? त्यो विदेशी थिई कि यसै मुलुककी थिई? अब जोसुकै होस् , रोग सारेरै गई त हाली । होइन, गल्ती त मेरै हो। सस्तो भाउमा पाएँ भन्दैमा के के पो गर्न पुगिएन ! हमेसा बिना कण्डम कै यौन प्यास मेटाउन खोज्ने म ,अब पछुताउनुको अलावा अर्को विकल्प नै छैन । आफ्नो क्षणिक आनन्दलाई रोक्न नसक्दा आफ्नो खुट्टामा बन्चरो आफै हान्न पुगें । जिन्दगीमा योभन्दा ठुलो भुल अरु के नै हुन सक्थ्यो र !

कम्पनीका मालिक र म्यानेजरको प्रिय बनेर काम गर्दै आइरहेको मलाई अब घृणा गर्दै केहीदिनमै छिट्टै मुलुकतिर लखेट्नेछन् । त्यसदिन मेरा निकट मानिएका सहकर्मीहरू हात मिलाएर

बिदाई गर्नु त परै जाओस्, कता देखि पो हाल्छकी !भनेर लुक्न जानेछन् अनि म गएपछि मात्र होस्टेलमा बिस्तारै देखा पर्नेछन् ।

गाउँमा पुगेपछि फलानो त मेडिकल फेल भएर आएको रे नि त !भनेर एउटा छुस्स कुरा निकाल्नेछ अनि हिँउदको खरबारीमा लागेको आगो सल्किए झै गरि सल्किनेछ। अब टोल टोलमा मेरै चर्चा परिचर्चा पुनः दोहिरिनेछ । मेरा साथीभाइ , समकक्षीहरूको नजरमा म तल खसिसकेको हुनेछु। अब म कसैसँग विवाद गर्न सक्दिनँ । कसैसँग प्रतिवाद गर्न सक्दिनँ । मिटिङ्ग भेलामा गएर शिर ठाडो गर्दै आ□मो कुरा राख्न सक्दिनँ । सबै पर □रर तर्किनेछन् । सार्वजनिक स्थलहरूमा पनि खुलेआम राम्ररी घुम्न सक्दिनँ । एच आइ भि सङ्क्रमित भएको चाल पाएर अब मलाई खोज्दै एकहुल आउनेछन् । खोक्रो सहानुभूति जनाए झैं गरि मलाई आ□मो दलमा सहभागी गराउने छन् । बेला बेलामा भइरहने एच आइ भि र एड्स सम्बन्धिका जनचेतनाको कार्यक्रममा हाँस्यको पात्र बनाएर मन्चबाट उभ्याइनेछ अनि माइकबाट दबिएको आवाजमा अमफुले गरेका गल्ती अरुले नगर्न अनुरोध गर्न लगाइनेछ । पीडितहरूलाई अझ खुल्ला रूपमा नङ्ग्याएर डलर खान पल्केका एनजिओ/आइएन जिओ चलाउनेहरू अमफुलाई मसिहा सम्झिनेछन् ।

थुइक्क म... जनचेतना फैलाउँदै हिंडेको मान्छे ,अब यो हल्लाले म काम गर्ने मुलुक मात्र होइन स्वदेशदेखि विदेशसम्म केहिदिन चर्चाको बिषय बन्न पुग्नेछ। अनि कुनै दिन यिनै मिडियाकर्मिहरूले लेख्नेछन्□ "फलानो समाजसेवी, साहित्यकार, खेलाडी एड्सको सिकार .... स्मरण रहोस्, उनी कुनै बेला फलानो फलानो पत्रिकामा समेत आवद्ध थिए । झन् अहिले सामाजिक सञ्जालमा अनलाइन पत्राकारहरूको बिगबिगी छ। उनीहरूलाई उल्टो पाल्टो हेडलाइन बनाएर आ□मो गोरखधन्दा गर्न सिपालु छन् । उनीहरूलाई सहानुभूति कुन चराको नाम हो के थाहा ? के मतलब भयो र ! आ□मो अनलाइन पत्रिकालाई जसरी हुन्छ ,उचाईमा लैजान पाए भयो । नाम कसरी कमाउने ! दाम कसरी कमाउने ! त्यत्ति पाए भैगो । राम्ररी पोस्ट हुन पाएको छैन, सेयर गरेर भाइरल बनाउनेहरूको ताँती नै लाग्ने होला । प्रतिक्रिया लेख्नेहरूको चाङ्ग देखिने होलान्

आ□मा प्रतितिक्रियामा आएका थुप्रै लाइक र प्रतिक्रियाहरूले उनीहरू आफूलाई ठुलो टिप्पणीकार मान्दै अठ्ठाइसको छाती तिस इन्च बनाउँदै तन्काउने होलान् । नारीहरूबाट आएका लाइक र कमेन्ट देखेर मख्ख पर्दै साथी बन्ने निम्तो दिने होलान् ।

"अहो ! मैले यो के गरैं ?अब मेरो परिवारको के हविगत हुने होला ?श्रीमती यो खबरले पक्कैपनि विक्षिप्त हुनेछिन् । समाजको तानावाना सहन गर्न नसकेर आत्महत्या गर्ने कोसिस पो गर्ने हुन् कि ! होइन होइन... उनी त्यो हर्कत गर्न पक्कैपनि सक्दिनन् । अपमानित भएरै भएपनि छोराछोरीको मुख हेरेर बाँच्ने कोसिस गर्लिन् । उफ.. साना नानीहरूको बिचल्ली हुनेभयो । अब जिन्दगीभरि टाउको उठाएर हिंड्न नपाउने भए । कति अपमानित भएर बाँच्नु पर्ने हो! कुनै सीमा नै छैन।

यिनीहरूको बाउ त एड्स रोगी हो नि ! भन्दा उनीहरूको मन कस्तो भएर आउँदो हो ? सोच्दै कहालीलाग्दो भएर आउँछ । अझ बाबा आमाको के हाल हुने हो कल्पना नै गर्न सक्दिनँ म । डाँडाँमाथिका घाम जस्तै उनीहरू आफ्नो काल छिट्टै आइदिए हुन्थ्यो भनेर कामना गर्नेछन् । इष्टमित्रहरूपनि दुई चार दिन सान्त्वना दिन आउलान् त्यसपछि मुख फेर्नेछन् ।उनीहरूपनी खाइन्जेल र लगाइन्जेल मात्र हुन्। त्यसपछि त्यो घर फर्केर कहिल्यै जानु नपरोस् भन्ने कामना गरेर फर्किनेछन् । यस्तो बेलामा त आफ्नै छाँयाले साथ दिन छाड्छ भने बैरिका त के कुरा भएर अब! मेलापातमा महिलाहरूको आठ घण्टे काम सजिलै बित्ने भो ! खाएको पचाउने सजिलो हुने भो कतिपयलाई । केही दिनसम्म चियापसलेहरूका चिया मज्जाले बिक्री हुनेभो अब ।

म अलि पुरानो कुरा स्मरण गर्न पुग्छु । पोहरतिर कै कुरा त हो नि , एउटा एच आइ भि एड्स सम्बन्धी जनचेतना फैलाउने एउटा विदेशी संस्थाले नेपाली संस्थाहरूसँग सहकार्य गर्दै एउटा कार्यक्रम गरेको थियो । सो कार्यक्रममा अतिथिको आसनबाट मलाईपनि बोल्ने मौका दिइएको थियो । आफ्नो मन्तब्यमा मैले मुम्बईदेखि फर्केका मेरा छिमेको गाउँका केही तोरी लाहुरेहरूले नासोको रूपमा लगेको एड्स सारेर आफ्ना श्रीमतीहरूलाई समेत मृत्युको मुखमा पुऱ्याएको घटनाको उदाहरण दिँदै माइकबाट कुर्लिदै भनेथेँ – "यदि उनीहरूले आफ्नो मेडिकल जाँच गरेको भए अमफू मरेपनि श्रीमतीहरू मृत्युको मुखमा पुग्नबाट जोगीन सक्थे । उनीहरूलाई बेलैमा सचेत गराइएको भए आज उनीहरूका नानीबाबुहरू टुहुरा हुने थिएनन् । " मैले त्यसोभन्दा मन्चासिन र श्रोता /दर्शकहरूको मुखबाट तारिफ गरिँदै तालीको फोहोरा नै छुटेको थियो । आफ्नो दर्बिलो भाषणले सबैको मन जित्न पाएकोमा नाक आधा इन्च फुलाएको थिएँ । मुठ्ठी उठाउँदै जोशिलो भाषण गर्न सकेकोमा अमफूलाई कुनै क्रान्तीकारी नेताभन्दा कम सम्झेको थिइनँ ।

आखिर मपनि अरु जस्तै प्रवासमा भौतारिएको युवा त हुँ नि ! मुखले जति बोलेपनि हातका कलम जति तिखारिँदै गएपनि यौन चाहाना कसको पो हुदैन र ! तरुणीको आगमनको आभास पाएपछि आँखा चिम्लेर बसेको बूढो सन्यासीको त ध्यान भङ्ग हुन्छभने म त बल्ल तीन दशक नाघेको एक लक्का जवान पो त !

मलाइ घरिघरि म काम गर्ने मुलुकका महिलाहरू देखेर रिस उठ्ने गर्दछ । रत्न पार्कका खुल्ला साँढ झै होस्टेल होस्टेल चाहार्दै हिड्ने ,काम नगरी थोरै समयमा धेरै पैसा कमाउन खोज्ने ती दुधालु गाईहरूको हाउ ,भाउ, कटाक्षले मै हुँ भन्ने सन्त पुरुष त भुत्तुक्कै हुन्छन् भने आखिर मपनि त कुन खेतमा मुला पो थिएँ र ! मपनि अछुतो रहने कुरै आएन । तर मैले नबुझेको एउटा कुरा, गरिबीको मारमा परेर आफ्नो र आफ्नो परिवारको पापी पेटको खातिर अन्तिम हतियार प्रयोग गर्नेहरूका छुट्टै कथाव्यथा होलान् । तर धनी मुलुकका धनी नागरिकहरू, जहाँ उनीहरूलाई रोजगारको कुनै कमि छैन । उनीहरूलाई के नपुग्दो थियो होला

र यस्तो घृणित पेसा किन अपनाएका होलान् ?, आफैलाई प्रतिप्रश्न गर्छु अनि टोलाउँदै सोच्छु □ अब मलाई केही दिन/ महिनापछि हनहन्ती ज्वरो आउने होला। रुघाखोकी लाग्ने होला। वाकवाकी /बान्ता आउने होला। खाना नरुच्ने होला ।रिंगटा लाग्ने होला ।नि□ नलाग्ने होला । शरीर लत्रा लुत्रुक्कै गल्ने होला। आँखा भित्र पस्ने होलान् । चिन्तै चिन्ताले अनि भाइरसको प्रकोपले यो चाउरिएको शरीर संसारबाट सदाका लागि बिदा लिइ खरानीमा परिणत हुनेहोला । न कुनै श्रद्धाञ्जली, न कुनै समवेदनाका अक्षरहरू ! एड्सको रोगीलाई जिउँदोमा माया दया नगर्नेहरूले मरेपछि के को माया के को दया.......!!!!

"अल्लाह हु अकबर ...... अल्लाह...... , बिहानीपख माइकबाट गुन्जिने यो आवाज उज्यालो हुन लागेको सङ्केत हो। सदादिन झैं आउने यो आवाज सिधै आएर मेरो कानमा ठोक्किन्छ । म काम गर्ने मुलुक मुसलमानको देश अनि मुसलमानको घना बस्ती भएको भेकपनि । दैनिक रूपमा गुन्जिने यी आवाजहरू आज अरु दिनकोभन्दा अलि फरक पाउँछु । यो आवाजसँगै गाडिका ट्याँ ट्याँ र टुँ टुँ ..का अरु थप आवाजहरू मेरा कानमा ठोक्किन थाल्छन् । झल्याँस्स ब्युँझेर दायाँबायाँ हेर्छु , उज्यालो हुन लागिसकेको रहेछ। पसिनै पसिनाले शरीर निर्थुक्क भिजेको पाउँछु अमफुलाई । जिउ थरथरी काँपिरहेको महसुस गर्छु म । दिसापिसावले उकुसमुकुस भएको चाल पाएपछि हत्तपत्त शौचालयमा पुग्छु। अलिकती मात्र ढिलाई भयो भने पङ्क्तीमा बस्नुपर्ने अवस्था आउँछ । त्यो बेलाको पिडापनि कुनै रोगभन्दा कम हुन्न मेरो लागि । आधुनिक तवरले सजाइएको शौचालयमा थचक्क बस्दै केहीबेर अघिको घटनामा केन्द्रि□त हुँदै दिमागमा जोर लगाउँछु ।....होइन , मेरो त मेडिकल नगरेकै दुई साल भइसकेको छ त । यो पाला त मेडिकल परिक्षण नै भएको छैन । तीन वर्ष नाघेकाहरूको सरकारले चाह्यो भने मेडिकल परिक्षण गर्नपनि सक्छ, नगर्न पनि। कम्पनीमा यहि हल्ला मात्र सुनिएको हो। फेरि यो मेरो रगतमा एचआइभि पोजिटिभ देखिएको कुरा ..... ओहो ! यो त भयानक सपना पो रहेछ! आएकै यत्रा वर्ष हुँदापनि कुनैपनि युवतीसँग शारीरिक सम्पर्क गरेको कुरा त परै छाडौं । ती बस्ने ठाउँ समेत देखेको छैन। दिमागमा यिनै कुराहरू खेलाउँदै आफू ढुक्क हुने प्रयास गर्दै थिएँ □ बाहिरबाट आवाज आयो □ "ल है पोखेली सोल्टा ,के पारा हो यस्तो ? साथीहरूलाईपनि शौचालय जानुपर्छ भन्ने हेक्का राखौं न, काममा जान ढिला हुन्छ । अलि छिटो गरौं त । दिसापिसावले च्यापेर खस्ला जस्तो भइसक्यो । होइन १५ मिनेट भसक्यो कुरेको , भित्रै निदाएछ कि के हो हाउ ?□ पुर्वेली साथी आ□ै अन्दाजमा कराउँदै लगातार ढोका पिट्दै थियो ।

यो भयावह रातको त्रासपूर्ण सपनाले दिव्यज्ञान प्राप्त भएकोमा अघिसम्मको मेरो रुञ्चे अनुहार एकाएक मुस्कानमा परिणत हुन्छ। खाएको बिष पो लाग्छ, नखाएको बिष कहाँ पो लाग्छ र ! भन्ने सोच्दै आफू पूर्णरूपमा विश्वस्त हुन खोज्दै बाहिर निस्कदै गर्दा दिसापिसाबले च्यापेर उकुसमुकुस भएको क्रोधित साथी मलाई धकेल्दै भित्र पस्दै थियो ।

चेतनाको उचाइ

● **राजेन्द्र पराजुली**

सीमान्त उचाइसम्म श्रद्धाको सागर उर्लिएथ्यो त्यसदिन उसप्रति, जब उसलाई मैले आँखाले देख्ने मौका पाएथें, टेलिभिजनको पर्दामा । त्यसो त उसलाई टेलिभिजनले आ□मो पर्दामा धेरैपटक लपेटिसकेको हुनुपर्छ तर मैले देखेको पहिलोपटक प्रत्यक्ष पर्दामा । उसलाई मेरो मनले थुप्रैपटक देखेको थियो,

पढेको थियो
छामेको थियो
बुझेको थियो
अनुभूत गरेको थियो
जीवनको सन्दर्भमा ।

ऊ जीवन लेख्थ्यो । जीवनका सारा अनुभवातीत यथार्थहरू लेख्थ्यो । यस्तो लाग्छ, ऊ अनुभवहरूको नाइल हो, अनवरत बगिरहन्छः प्रस्फुटन भइरहन्छ । एउटा कथामा उसले जीवनलाई बल्दो दीपसँग तुलना गर्दै जीवनदीप बलुञ्जेलसम्म देखिन्छ अर्थात् अरूहरूले देख्तछन् र एकदिन यो निभेर अनन्तमा बिलाउँछ भनेको थियो । त्यसभन्दा पहिला केहीवेर धूवाँ मडारिरहन्छ जुन उसले जीवनमा कमाएको प्रतिष्ठा हो । एकछिनमा त्यो पनि त बिलाउँछ । त्यसपछि हामी कहीँ पनि रहँदैनौं । मैले यतिखेर उसको त्यो फिलोसफिक रचनालाई बौद्ध भिक्षु धर्मकीर्तिको भनाइसँग तालमेल गराएर बुझेको थिएँ । आफूलाई समेत एकपटक मृत्युको रिहर्सल गर्न लगाएको थिएँ । यसरी जीवन हिँड्नुसँगै भेटिएको समानान्तर अनुभव भएको रचनाको जस्तै अर्थात् म उसका हरेक सिर्जनालाई जीवनको समीप राखेर हेर्दथे अनि पाउँथें उत्तर सधैं सकारात्मक ।

मलाई लाग्दथ्यो, यो ब्रह्माण्डमा जीवनलाई र जगतलाई लेखकले जति कसैले बु□ सक्तैन । कुनै दार्शनिक, चिन्तक, योगी कसैले पनि त्यसरी बु□ सक्तैन । मलाई उसका रचनाले दिएका विश्वास हुन् यी । र, मलाई पनि जीवन र जगतलाई गहिरिएर बु□ तीव्र आकांक्षा पलाएको थियो जसको एउटै उपाय थियो लेखक बन्ने । मैले उसका हरेक रचनाहरू खोजेर पढ्न थालें ।

घरबाट टिफिनको लागि दिइएको पैसा जोगाएर पाएसम्म उसको किताब, नपाए मात्र अर्को साहित्यकारको किताब किन्दथे । आखिर बु□ु थियो जीवनलाई । जसलाई उमेरको कारणले □रेर' बु□ असम्भव रहेकाले □ढेर' ब□ प्रयास सगरमाथा बनिसकेको थियो ।

मेरो कोठाको भित्तामा उसको तस्बिर टाँगिएको थियोः एउटा पुस्तकबाट मैले स्केच गरेको तस्बिर । बिहान उठ्नासाथ मेरा सङ्कल्पपूर्ण आँखाहरू तिनै तस्बिरमा पर्दथे, जसलाई हेरेर म कल्पना गर्थे म कहिले उनीजस्तो जीवनवादी यथार्थ र आदर्शवादी हने होला ।...व्यवहारमा अनि लेखनमा । किनकि म सोच्दथे कि लेखकहरू मनको भित्री तहबाट उब्जिएका भावनाजस्तै हुन्छन् साहित्यकारका व्यवहारहरू अर्थात् त्यो तस्बिर मात्रै पनि मेरो आदर्शको र जीवनगतिको प्रतीक थियो । म उसप्रति अधिक अनहित थिएँ, त्यस्ता प्रकारका रचनाहरू मैले पढ्न पाएकोमा । थुप्रै वर्ष मैले उसलाई कहींकतै देख्न पाइनँ तथापि उसको त्यो दिव्य र तृप्त अनुहार मेरो मानसपटलमा ताजै थियो । म उसलाई हरेक दिन सम्झन्थें अर्थात पढ्थें र आफलाई जीवनमा ऊजस्तै बनाउने प्रण गर्दै अर्थात ऊ मेरो मानस□सम्राट थियो ।

मलाई यात्रा सारो मनपर्छ । यात्रामा छुटेका दृश्यहरूको हरेक कोलाजलाई एउटै क्यानभासभित्र अटाएर एकान्तमा हेर्न त झनै मनपर्छ । यद्यपि,त्यतिखेरसम्म छुटेका पूर्वदृश्यहरू नितान्त परिवर्तित लाग्छन् र प्रत्यक्ष देख्दाको अनुभूतिभन्दा निकै प...र अनुभूति अनि अनुभूतिसम्बद्ध भावनाहरू बेग्लिसकेको हुन्छ । त्यसदिनको यात्रामा छुटेको तत्क्षणको दृश्यानुभूतिजन्य भावना भने बेग्लिनै मानेन तर बेग्ल्याएरै हेर्न खोजिरह्यो मनले । त्यसदिन नितान्त एक्लो थियो मेरो यात्रा । बसभित्र मान्छेहरूका पराई गन्धले म निस्सासिएको थिएँ। घरि□घरि मेरो भविष्यको सग्लो रेखाको खाकाभित्र आ□मो अधूरो वर्तमान हुलेर मेरो मानस□सम्राटकै त्यो पराई भीडमा आफूलाई सग्लो उभ्याऊँ लाग्थ्यो । हुनसक्छ, त्यतिखेर मेरा भावुकताहरूले म आफैंभित्र मेरो मानस□सम्राटको साकार रूप खोजिरहेथ्यो ।

बाहिर निरन्तर दृश्यहरू छुट्दै थिए । तर एउटा दृश्य आँखाबाट छुटे नि मबाट पटक्कै छुट्टिन सकेन । त्यो दृश्यमा यी आँखाहरू बससँगै टक्क अडिएका थिए । त्यहाँ केही व्यक्तिहरू मिलेर एउटा रक्स्याहालाई हिंस्रक रूपले पिट्दै थिए, जथाभावी बोल्यो भनेर । एकजना भ□ले रक्स्याहालाई त्यहाँबाट छुटाइदियो । म झस्किएँ। मलाई रक्स्याहाका सम्बन्धमा मेरो प्रिय साहित्यकारको एउटा रचना याद आयो । मैले त्यो रक्स्याहाको अनुहार लेखककै अनुहारजस्तो देखें । दुरुस्तै मैले टेलिभिजनमा देखेको जस्तो।

म सोच्दै थिएँ। यात्रा अघि बढ्दै थियो र दृश्यका असन्तुलित नायक पछिल्तिर सर्दै गयो । एक मन भन्दै थियो□ गएर राम्ररी हेर, कहीं त्यो तेरै आदर्श लेखक त होइन । अर्को मन भन्दै थियो□ तेरो आदर्श लेखक त्यो होइन; हुनै सक्तैन । यदि साँच्चै मैले त्यसलाई फेरि हेर्न जाँदा मेरो पहिलो मनले भनेजस्तै त्यो मेरो मानस□ सम्राट रहेछ भने त्यतिखेर निश्चय नै मेरो भावनाले आत्महत्या गर्ने छ । र, यदि त्यो गर्न सकेन भने आत्महत्याको असफल प्रयासपछि कायर अनुहार लिएर म कहाँ नै भागूँ। सो कुराको तत्काल निर्णय गरेर म त्यो दृश्य (व्यक्ति) लाई फर्केर हेर्न गइनँ । किनकि त्यो ऊ होइन, हनै सक्तैन । लाग्यो म बसका तमाम सहयात्रीहरूभन्दा नितान्त

पृथक् यात्रा हिँडिरहेथे, पूर्णतः असम्बद्ध हिँडिरहेथे... ।

मलगायत सबैले केही वर्षका क्यालेन्डरहरू फेर्‍यौँ। म नेपाली साहित्यमा उच्च शिक्षाको अध्ययन गर्दै थिएँ । त्यो दिन मेरो जीवनको उत्कृष्ट दिन बन्ने तरखरमा थियो । किनकि त्यो दिन नै मैले उसलाई प्रत्यक्ष हेर्ने र उसका सम्बोधनका मिठा पङ्क्तिहरू सुन्न पाउने विशेष दिन थियो । भरखर–भरखर नै कक्षाहरू सुरु भएका थिए। तर पनि म त्यसदिनको कक्षाहरू छोडेर कार्यक्रम–स्थलतर्फ गएको थिएँ ।

त्यस दिनको मेरो सापेक्षिक सोचाइ, मेरो इच्छा सम्पूर्ण पूरा भए । म अति तृप्त थिएँ उसका सम्भाषणहरूबाट । हलभित्रका सम्पूर्ण मान्छेहरू शायद मजत्तिकै तृप्त थिए । त्यसैले उसले बोलिसक्दा तालीको घनघोर वर्षा भएथ्यो ।

कार्यक्रमपश्चात् म बसपार्कतर्फ लागें । मनमा उसका शालीन अभिव्यक्तिहरू मडारिरहेथे । त्यस दिनदेखि उसप्रतिको मेरो श्रद्धा दुगुना भएको थियो। म बसको सिटमा बसिरहेथें । अचानक मेरो आँखाले जे देख्यो त्यसबाट फेरि एकपटक म झस्किएँ– मेरो आदर्श लेखक त्यही बसमा सिट नपाएर उभिरहेथ्यो। मलाई चिन्ता लाग्यो, उसले बसमा यात्रा गर्नुपर्ने स्थिति देखेर । ‘ठिकै छ’ सोचेर पनि कमसेकम उसले बस्ने सिट त पाउनुपर्छ भन्ने लागिरह्यो । मैले उसलाई आफू उठेर बस्न सिट दिएँ, सधन्यबाद ऊ बस्यो । मलाई एउटा उकुस मुकुस उठ्यो । मन लाग्यो ऊसँग परिचित हुने र भनिदिने मेरो मानस–सम्राट हौ तिमी। तर सकिनँ अर्थात् त्यो दिनलाई त्यसो भन्ने शुभ दिन ठानिनँ । कन्डक्टर आयो पैसा माग्दै । मलाई उसको भाडा तिरिदिने इच्छा जाग्यो...तर, त्यस इच्छालाई मैले मनभित्रै मारिदिएँ । आफ्नो मात्र भाडा तिरे मैले ।‘अहिले एकछिनमा दिउँला’ उसले कन्डक्टरसँग बोल्यो। उसको एउटा परिचितसँग ऊ गफमा मस्त थियो । केहीछिनपछि ऊ सिटबाट उठ्यो, शायद उसको उत्रने ठाउँ आएछ । त्यहाँ ऊ उत्रियो, म पनि उत्रिएँ र आदर्शकै पछि–पछि लागें। यद्यपि, मेरो गन्तव्य अर्कै थियो । उसको परिचित पनि उत्रियो। ऊ भने यताउति कतै केही नहेरी फटाफट केही अघि पुगिसकेको थियो । उसको परिचितले बोलाउँदा मात्रै ऊ रोकियो। केही पर पुगेपछि उसको परिचितले सोध्यो ‘ए कवि । कारण के पर्‍यो र। खुब कद्दै छौ नि ।’ ‘त्यही त भन्या हेर न बल्ल बल्ल झुक्याइयो, त्यो मोरो कन्डक्टरलाई, बडो मजा आयो आज त ... ।’

मलाई आफू उभिएको ठाउँमा भुइँचालो आएको महसुस भयो र त्यो ठाउँ सारा साँघुरो लाग्यो भाग्नका लागि । मेरो आदर्शको धरहरा एकैचोटिमा गल्र्याम–गुर्लुम ढल्यो । बस्तीका आदर्श उचाइहरू सारा ढल्दै गए...,वरिपरिका दृश्यहरू सबै अस्पष्ट तुवाँलोले ढाकेजस्तो फुस्रा देखिए..., सारा जीवनको गति नै रोकिएको अनुभव भयो...मात्र सभ्यताको खण्डहरजस्तो लाग्यो मेरो चेतनाको उचाइ... ।... । ...

भोलिपल्टै, मैले कलेजमा आफूले अध्ययन गर्ने विषय–परिवर्तनको निम्ति आवेदन गरें ।

पढेकी पत्नी

● **रामकुमार पण्डित**

"पुग्यो भाउजू, पुग्यो । कति थपिदिनु भाको ?" शेरबहादुरले थप खाना नराखिदिन विनय गरे । "त्यही त मलाई नि पुग्यो भाउजू । अब त पेट फुट्लाजस्तो भो ।" खम्म बहादुरले पनि उस्तै प्रतिक्रिया जनाए ।

"अलिकति थपौँ न बाबु !" सुशीलाले महेश्वरलाई हेर्दै अनुरोध गरिन् । "नाइँ भाउजू । पेटै चर्किसक्यो ।" महेश्वरले पनि थप्ने आँट गर्न सकेनन् । विश्वम्भरले कुरा अगाडि बढाउँदै भनेः "यी भाउजूले कति मिठामिठा परिकार बनाउन सकेका ! हामी यत्रा आठदस जना मान्छेलाई थपीथपी पाँच छ थरीका परिकार खुवाएर लठ्ठै पारिदिनुभयो । ए हिमाल ! तेरो जित पक्का ल ! यस्ती सतीसावित्री लक्ष्मी माताजस्ती धर्मपत्नी पाउनु नै तेरो जितको लक्षण हो ।"

"तिमीहरूको साथ पाए त जितिहाल्छु । " हाँस्दै हिमालले जवाफ फर्काए ।

"अलिकति खसीको मासु राखिदिउँ है बाबु !" सुशीलाले विश्वम्भरतिर हेर्दै भनिन् ।

"नाइँ भाउजू । यो हिमाललाई खुवाउनुस् । विचरा लजाएकोजस्तो छ ।" यो वाक्य सुनेर सबै जना खित्का छोडेर हाँसे । त्यसपछि सम्हालिदै हिमालले भनेः "के को लजाउनु नि । तिमीहरूलाई मेरो घरमा खाना खुवाउन पाउँदा बडो आनन्द लागिराछ । ए सुशीला, अब मिठाइ ल्याऊ न यता !"

पतिको आदेश पाउनासाथ सुशीलाले फ्रिजबाट लालमोहन र रसबरीको भाँडो ल्याएर टेबलमा राखिदिइन् । टेबलकै माझमा भक्तपुरको जुजुधौ पहिलै तयार थियो । पाहुनाहरूको पेट अटेसमटेस भएपनि फेरि दही र लालमोहन रसबरी प्लेटमा राखेर खुब मिठो मानेर खाए । शेरबहादुरले खुसीसाथ भनेः "भाउजूजस्ती पढेकी श्रीमती पाउनु भनेको भाग्यको कुरा हो । सबै कुरामा निपूर्ण । भान्छा देखि पाहुनासम्मको सबैको उचित हेरविचार गर्न सक्ने खुवी भएको ।"

उक्त कुरालाई सबैले समर्थन जनाए । त्यसपछि महेश्वरले थपेः "भाउजू हजुर पनि खानु न ! हामीले त टन्ने खाइहाल्यौँ ।"

"हुन्छ नि बाबु, अब यी सबै सफासुग्घर पारौँ अनि खाउँला ।"

"आहो ! भोक खप्न कति सक्नु भाको ?" महेश्वरले आश्चर्य जनाए ।

"गृहलक्ष्मी भनेको यस्तै त हो नि ! जसले पायो उसले यस्ती धर्मपत्नी कहाँ पाउँछन् त ?" विश्वम्भरले फेरि थपिदिए ।

यसपटक सुशीलाले अलिकति लाज, अलिकति उत्साह र अलिकति थकानले शिर निहुराइन् । घरमा पाहुना आउने भएपछि सबेरै चारै बजे उठेर तिहुन केलाइकुलाई गरी कसेर बढारेर पकाउन थालेकी थिइन् । पति महोदय भने छ बजे उठेर कसाइकोमा गई खसी र कुखुराको मासु ल्याउनु सिवाय अरू केही सहायता गर्न भ्याएनन् । बस् आफ्नै दैनिक नित्यकर्म सकेर साथीहरू आउने नआउने निधो गर्नमै व्यस्त भए । साँढे आठदेखि फाट्टफुट्ट आउने साथीहरूलाई कोठामा राखेर सत्कार गर्नमै उनलाई ठिक्क भयो । उनीहरू आएदेखि मान्छेपिच्छे बैठक कोठामा चिया लगेर टक्राउने देखि भान्छाकोठामा पकाइतुल्याइ गर्नलाई सुशीला एक्लैले भ्याइन् । उनको काम गर्नसक्ने खुवीलाई लिएर गाउँका आइमाईहरू पनि "पढेकी आइमाई भनेको पढेकी नै हो । सबै काम एक्लैले गर्न भ्याउँछिन्" भन्दथे ।

खानपिन गरेपछि उनको पति र पाहुनाहरू एकएक गरेर बाहिरिए । जुठो भाँडाकुँडा माझ्ने जिम्मा उनकै थियो । ती सबै काम गर्दागर्दै मनमनै सोचिन्, "यत्रो दुःख गरिएको छ, मेरो बुढोले चुनाव हार्ने हो कि जित्ने हो !"

उनलाई राम्रैसँग थाहा थियो कि, वकिलहरूको छाता सँगठन बार एसोसिएसनको चुनाव जित्न सजिलो छैन । पतिले तीन महिनादेखि वकिलहरूसँग गरेको भेटघाट, चियापान र विशेष व्यक्तिहरूलाई घरमै ल्याएर गरिएको खानपान बारे नजिकबाट नियालीरहेकी थिइन् । अघिल्लो कार्यकालमा पनि चुनाव लड्दा धेरै खर्च भयो तर वामपन्थीहरू एकजुट भएकाले उनको पतिले झिनो मतान्तरले हारेका थिए । त्यतिबेला वामपन्थीको उम्मेदवारकी पत्नीले कालो बोको वनदेवी मातालाई भाकल हालेको कुरा खुव चर्चामा आएको थियो । आफूलाई कम्युनिस्ट भन्नेले नै रुढीवाढी मानेको देखेर उनलाई खुब हाँसो उठेको थियो । पतिले पनि विपक्षी उम्मेदवारको खुलेरै भन्डाफोर गरे । अझ भाषणमा आम जनताले लाएको आरोपलाई बदल्ने भन्दै भनेका थिए: "हामीलाई जनताहरूले राजनीतिक पार्टीको झोले भन्छन् । राजनीतिक पार्टीको आदेश मानेर देश र जनतालाई अन्याय गरेको भन्छन् । मेरो जितपछि जनताले थाहापाउनेछन् वकिलहरू राष्ट्र र जनताप्रति कति इमानदार हुनेरहेछन् भनेर ।" तर पनि नतिजा त उतै गयो । उनले त्यस नतिजाबाट धेरै पाठ सिकिन् । वकिलहरू समेत आफ्नै प्यानलमा मत दिँदा रहेछन् । उनीहरूलाई राम्रो र नराम्रो उम्मेदवारसँग केही चासो हुँदो रहेनछ । पढेलेखेका वकिलजस्तो व्यक्तिहरूको त यस्तो भेडो प्रवृत्ति रहेछ भने अशिक्षित आम जनाताको अवस्था कस्तो होला भनेर सशङ्कित भइन् । त्यही भएर यसपटक जसरी नि चुनाव जित्नुपर्छ भनेर सामदाम दण्डभेदको नीति अपनाउन उनले पतिलाई सल्लाह दिएकी थिइन् ।

हिमाल इमान्दार एवं कर्तव्यनिष्ठ व्यक्तिको रूपमा परिचित थिए । पहिला पनि चुनाव हारेकोले यस पटक पनि के हुने हो नतिजा भनेर भित्रभित्र सशङ्कित थिए । आफ्नो माउ पार्टीको अध्यक्ष

र अन्य नेताहरूसँग निरन्तर सम्पर्कमा रहिरहे । जित्नको लागि पैसाको नदी बगाउन कुनै कसर बाँकी राखेनन् । चुनावी अभियानको सहयोगीहरू र वकिल मित्रहरूलाई भेटे पिच्छे मनलाग्दो जति खाना–नास्तामा खर्च गरे ।

यसैक्रममा एकदिन आफ्नै सहयोगी मार्फत वामपन्थीको फरक धारको वकिलसँग आफूनो नयाँ सडकको कार्यालयमा भेटभयो । उनीहरूविच लामो समयसम्म गम्भीर छलफल भयो । उम्मेदवारी दिन अझै दुई दिन बाँकी भएकोले पचास लाख रुपियाँ दिए वागी उम्मेदवारी दिने ती वकिलले भने । हिमालले माग घटाउन धरै कोसिस गर्दै भनेः “हेर्नुस् न जितेपछि के नै हुने हो र ? यही नेपाल बारको अध्यक्षमा जितेको अभिलेख रहने त हो नि । अरू के हुन्छ र ? यसपालि वामपन्थी आफैँदुई खेमामा छन् । तपाईँले वागी दिए तीनवटा हुनेभए । पचाससचास होइन, ल दस लाख दिन्छु, सहमत हुनुस् ।”

जवाफमा ती वकिलले भने “त्यसो होइन हिमालजी ! जितेपछि तपाईँको इज्जत त राज्यमन्त्रीकोजस्तो हुन्छ । सुविधाको गाडी र ड्राइभर पाउनुहुन्छ । टि.भी., रेडियो, समाचार पत्रहरूमा तपाईँकै नाम छाउँछ । तपाईँ उम्मेदवारी छाड्नुस् न त, मै दिन्छु पैतीस–चालीस लाख ।”

उनीहरूवीच सडकपेटीमा बिक्रीको लागि राखिएको सामानलाईजस्तो मोलमोलाई हुन थालेपछि सहयोगी वकिलले सहमति गराउने प्रयास गर्दै भनेः “हजुरहरू दुवै किन टुकुचामा खसी मोलेकोजस्तो गर्नुहुन्छ ? ल पच्चीस लाखमा सहमति गर्नुस् !”

त्यसपछि दुवैले एकअर्काको मुखमा हेरे । सहयोगीले हिमालतिर हेरेर आँखा झिम्काए । त्यतिमै उनीहरूको कुरा मिल्यो ।

साँझ घरमा पुगेपछि हिमालले सुशीलालाई यो घटना सुनाए । सुशीलाले गम्भीर भएर भनिन्ः “यति पैसा दिएपछि विपक्षीको भोट घट्छ भने ठिकै छ ।” पत्नीको समेत सहमति पाएपछि हिमाल खुसी भए ।

चुनावको दिन आयो । सुशीलाले यसपालि सबै मतदाताले मेरै बुढालाई मत दिएर चुनाव जितून् भन्ने कामना मनमनै गरिन् । हिमाल चुनावस्थलमा गए । त्यहाँ स्वयंसेवीहरूले मतदाताहरूलाई सघाइरहेका थिए । चुनाव सम्पन्न गराउन स्वतन्त्र निर्वाचन आयोग र सुरक्षकर्मीहरू आआफ्नो ठाउँमा तैनाथ थिए । आफूना पक्षका कोही पनि नछुटुन् भनी खोजीखोजी बोलाएर भोट हाल्न लगाउनलाई अमफू र सहयोगीहरू भएर खटिए । कति त जिल्ला बाहिरका थिए । ती सबैलाई आतेजाते भाडाको व्यवस्था गरिदिएका थिए । निर्धारित समयभरिमा असी प्रतिशत मत खस्यो । गोप्य मतदान भएकोले गनेर नसकिउन्जेल कसको पल्ला भारी हुने हो, केही निश्चित थिएन । रातिदेखि नै मतगणना जारी भयो । हिमाल मत गणनास्थल वरपर नै बसे । सुशीला घरमै थिइन् । निर्वाचनमा के होला भन्ने उत्सुकताले उनको निन्द्रा हरेको थियो ।

एकएक घण्टामा मत परिणाम बारे

पतिलाई सोधिन् । सुरुमा वामपन्थीले अग्रता लिएको समाचार सुनेर खिन्न भइन् । सोचिन् वागी उम्मेदवारमा गरेको लगानी बालुवामा पानी हालेजस्तो हुने हो कि ? अब जे होला होला भनेर पतिलाई नआत्तिन र हरेस नखान मोबाइलबाटै ढाडस दिइन् । भोलिपल्टको सूर्योदयसँगै हिमालले अग्रता लिन थालेपछि उनले आफ्नो आङमा घाम लागेको महसुस गरिन् । त्यो अग्रता बढ्दैबढ्दै गयो । वागी उम्मेदवारले आफ्नै पार्टीको एक हजार जति भोट खोसे । त्यति गरेको हुनाले हिमाल छ सय पचास मतान्तरले विजयी भए ।

जितको सूर्य उदाएदेखि उनको घरमा रात परेको थिएन । केही दिनमा विजय भोज खुवाउन आफ्नै घरमा व्यवस्था भएको थियो । आफ्नापक्षधरका सयौँ सहयोगीलाई भोज खुवाउने भएपछि यसपटक क्याटरिङको व्यवस्था गरिएको थियो । आफ्नो प्यानलबाट जित्ने अरू पदाधिकारीले पनि सहभागिता र सहयोग दुवै गरिरहेका थिए । राम्रो व्यवस्था भएकोले क्याटरिङ नै भए पनि खानाको गुणस्तर उच्च थियो । त्यस दिन मादक पेयपदार्थको पनि प्रबन्ध गरिएको थियो । विश्वम्भरले पिएको नसामा प्याच्च भनिहालेः “भाउजूको हातले पकाएकोजस्तो यो क्याटरिङ कहाँ पाउनु ? जे भए पनि पढेकी धर्मपत्नी भनेको पढेकी नै हो । अब छिट्टै यस घरको वारिसको पनि जन्म होवोस् । हामीले भाउजूकै हातबाट मज्जाले भोज खान पाउँ ।”

विश्वम्भरको कुरा सुनेर लजाउँदै सुशीलाले भनिन्ः“होला नि बाबु बिस्तारै ।” फेरि हाँस्दै विश्वम्भरले थपेः “के को बिस्तारै नि ? हिमालले पहाडतिर अरू नै जन्माउलान् । हजुर धर्मपत्नी भनेर फसिनराख्नुस् ।”

यसपटक हुलमुलमा त्यसको जवाफ दिएर बस्नु उनलाई उचित नलागेर त्यहाँबाट ओझेल परिन् । गाउँघरबाट पनि छिमेकी दुईचार घरकालाई बोलाएका थिए । ती छिमेकीहरूले पनि आपसमा पढेकी पत्नीको कारणले भएको हो भनेर भन्दैगरेको आवाज उनको कानमा पर्दथ्यो । पार्टी राम्रोसँग सम्पन्न भयो । सबै पाहुना आ आफ्नाघरतिर फर्किए । रात परेपछि ती दम्पतीले सुखको निन्द्रा पाउनलाई सुत्ने तरखर गरे । दिनभरिको भेटघाट र चाँजोपाँजो मिलाउनु पर्दा थाकेको कारण हिमाल सुत्नासाथ निदाए । सुशीलालाई निन्द्रा पर्न सकेको थिएन । घरि उनलाई विश्वम्भरले भनेको “के को बिस्तारै नि ? हिमालले पहाडतिर अरू नै जन्माउलान् । हजुर धर्मपत्नी भनेर फसिनराख्नुस्” कुरा याद आउँथ्यो त घरि छिमेकीले जित हुनुमा उनको हात छ भन्ने कुरा । बिस्तारैबिस्तारै छिमेकीको कुरा सेलाउँदै गएर विश्वम्भरको कुरा तात्न थाल्यो । सोचिन् “कतै कुनै ठाउँमा यिनको अर्की पत्नी र सन्तान पो छ कि ?” उनले उठेर यसो पतिको मुहारमा हेरिन् । पतिको मुहार निष्कपट र निश्छल देखिन् । तैपनि मनमा लागेको डढेँलो निभेको थिएन । बल्लबल्ल केही शान्ति भएपछि रातको अन्तिम प्रहरमा निदाइन् ।

घरधन्दा गर्नलाई सखारै उठिन् । राति राम्ररी ननिदाएकोले स्वास्थ्यमा झिनो

समस्या परेको महसुस गरिरहेकी थिइन् । उनले भान्सामा सहयोग गरिदिन पतिसँग आग्रह गरिन् । हिमालले त्यसको जवाफ नदिइकनै फोनबाट सञ्चार माध्यमलाई अन्तर्वार्ता दिन व्यस्त भए । सुशीलाले त्यही निहुँमा झगडा गरिन् । अन्तर्वार्ता बिचमै विथोलिएपछि हिमाल उनीसँग क्रोधित भए । पतिपत्नीवीच घमासान झगडा पऱ्यो । तँतँ र मम को फुलौरा निकै माथिसम्म उफ्रियो । त्यसको राग छिमेकका एकदुई जनाले पनि सुँघ्न पाए । सुशीलाले यो जितको जिम्मेवार आफू भएको तर जस एउटा पनि नपाएको भन्दै माइती हिँड्ने तरखर गरिन् । हिँड्ने बेलामा "म अब तँलाई छोडपत्र गरिदिन्छु बुझिस्" भनेर धम्काइन् । हिमालले सुनेको नसुनै गरे । बारको गाडी लिन आएपछि निन्याउरो मुख लाएर गए ।

सुशीला ट्याक्सीमा माइत गइन् । जाँदा मान्छेहरूले "पढेकी पत्नी" भनेर तारिफ गरेको कुरा झलझली संझिन् । आफूले हिमाललाई छोडे पनि सुखी जीवन जिउन सक्ने कल्पना गरिन् । यता हिमाल एक्लो भएपछि उनको आँङमा कुइरो लाग्न थाल्यो । बिहानबेलुका आफैँले पकाएर, आफैँले धन्दा गरेर हिँड्न पर्दा असजिलो भएको महसुस गरे । समयमै सन्चार माध्यममा अन्तर्वार्ता दिन र अफिसका कामकारवाही मिलाउनलाई कताकता केही न केही अपुग भएकोजस्तो महसुस गरे । उनले मनमनै भनेः "सुशीला नुनजस्तै गुनिलो रहिछन् । साथमा छँदा थाहै नहुने, नभएपछि खल्लो लाग्ने ।" उनका छिमेकीहरूले पनि आपसमा खिसीटिउरी गरेर भन्न थालेः "आखिर पढेकी पत्नी न परी । घर व्यवहार मिलाउन र घर सिध्याउन बेरै नलाग्नी । पेट्रोलजस्तो हुँदा रहेछन् पढेकी पत्नी ।" उसलाई मलजल गर्दै अर्कीले थपिन्ः "पढेका मान्छेको त स्कुलकलेज देखिका नाठो नि हुन्छ । सुशीलाको पनि बेर छैन है । हा हा हा !"

उता सुशीलालाई पनि एक्लोपनको अनुभूति भयो । हिमालले दिएको सहारा खसेर भुइँमा लत्रिएको लहरा जस्तो आफूलाई ठानिन् । यस्तैमा छिमेककी एक दिदीले "तपाईँको नाठो छ भनेर यता गाउँलेले कुरा काट्छन्" भनेर लगाइदिइन् । त्यो सुनेपछि उनी छक्कै परिन् । सोचिन्ः "मान्छेहरू जता हावा लाग्यो उतै फर्कने पीपलपाते हुँदा रहेछन् । कहिले भन्छन् पढेकी पत्नीले चुनाव जिताइन् । पढेकी श्रीमतीले मिठो पकाइन् । पढेकी धर्मपत्नीले घर सम्हालिन् । कहिले भन्छन् पढेकी पत्नीले घर बिगारिन् । ए बाबा, अरूको कुरा सुन्न नहुनेरहेछ । आफ्नो कर्म, खोलाको धर्म बग्नु भएजस्तै निरन्तर गर्नुपर्ने रहेछ ।" यति महसुस हुनासाथ उनले हिमाललाई सम्झिन् । एक हप्ता भइसकेको थियो नदेखेको । उनले मोबाइलमा मिसकल गरिन् । होसियार भई हिमालले मिसकलका प्रतिउत्तरमा फोनै गरे । दुई घण्टी पनि नलाग्दै सुशीलाले फोन उठाएर सुमधुर आवाजमा भनिन्ः "जे भयो, राम्रो भयो या नराम्रो भयो मलाई थाहा छैन ।" प्रतिउत्तरमा हिमालले आफैँ झुकेर भनेः "गल्ती भएको भए माफ पाउँ सुशीला ।" यति सुन्नासाथ उनको छातीभरि माया भरिएर आयो । मायालु स्वरमा भनिन्ः "भरे लिन आइस्यो !"

देशको नक्सा

● राममणि ढुङ्गेल

कथा परिदृश्य : मेरो देशको नक्सा ।

कथा प्रवेश : “ॐ भूर्भुव स्व……”

धेरै भयो मेरो मोबाइल कल आगमन सङ्केत बनेर बज्न थालेको यो मन्त्र । सधैँ झैँ आज पनि बज्यो । हातले मोबाइल निकाल्यो , हरियो बटन दबायो र कानमा पुऱ्यायो ।

“ हेलो” मुख चल्यो ।

“ दाजु नमस्कार” कानले सुन्यो ।

“ नमस्कार” मुख चल्यो ।

“ हजुर ! , मणि दाजु होइन ?” कानले सुन्यो ।

“ हो.... , तर मैले यहाँलाई ठम्याउन सकिनँ” मुखले कमजारी पोख्यो ।

“ म रविन्द्र ! स्टाफ कलेजमा भेट भएको थियो नि दाजु । ” कानले ग्रहण गऱ्यो । तर स्टाफ कलेजमा भेट हुने मित्रहरूको सूचि अलि लामै छ , बोलीको आधारमा सम्झिन खोजेँ , त्यति धेरै सुनिएको आवाज जस्तो लागेन , झ्वाट्ट मनले सम्झिनै सकेन । अझै सम्झिन सकिनँ ’ भन्न त्यति उपयुक्त लागेन, चिने जस्तो गर्दै मुख चल्यो

“ ए ! .... ”

“ दाजु ! मैले हजुरलाई भेट्न खोजेको , सम्भव होला ?” कानले सुन्यो ।

“ विशेष के थियो होला ?” मुख चल्यो ।

“ अलिकति समय लिएर सल्लाह गर्नु पर्ने छ दाजु , फोनको समयले अलि नपुग्ला ! त्यसैले भेटेरै भन्नु पर्ला जस्तो लागेर हो दाजु ” कानले सुन्यो ।

“ के पऱ्यो त्यस्तो ? ” मुख चल्यो ।

“ त्यस्तै छ , भेटेपछि सबै खुलस्त पार्छु दाजु । ”

“ त्यस्तो छ भने हुन्छ भेटौँ , कहिले कहाँ भेट्ने ? ” मुखले सकारात्मक सङ्केत गर्दै जिज्ञासा राख्यो ।

“ दाजु ! हजुर अहिले अफिस मै हो ? ” कानले पुनः टिप्यो ।

“ म अफिसमै छु ” मुख चल्यो ।

“ फुर्सदमा हुनुहुन्छ कि नाई ? यदि फुर्सदमा हुनुहुन्छ भने म अहिले नै आउछु , दाजुको अफिसमा ! ” कानले टिप्यो ।

“ फुर्सद निकालौला नि आउनुस् न” मुख चल्यो ।

यत्तिकैमा मोबाइलले सञ्चार सम्पर्क भङ्ग गऱ्यो ।

कथा समागम : “ दाजु नमस्कार ! ” उनले ढोकैबाट अभिबादनसहित आफ्नो

उपस्थितिको जानकारी गराए मलाई ।

" नमस्कार !" मैले उनीतर्फ आखा दौडाएँ , तत्काल मेरो चेतनाले मलाई स्मृतिको धरातालमा पुऱ्यायो ।

उनी एउटा सरकारी कर्मचारी हुन् र म स्टाफ कलेजमा प्रशिक्षकको रूपमा प्रशिक्षणका लागि उपस्थित हुँदै गर्दा उनी प्रशिक्षार्थीका रूपमा प्रशिक्षण ग्रहण गर्दै थिए । त्यहीँ उनको र मेरो परिचय भएको हो । मेरो थर ढुङ्गेल हो भन्ने थाहा पाएपछि उनलै मसित नजिक बन्ने प्रयास गरेका थिए । खाजा समय पारेर उनले मलाई छुट्टै भेटे । सर्वप्रथम उनले आफू पनि ढुङ्गेल भएको जानकारी गराए मलाई । त्यसैवेलादेखि उनले मलाई दाजु' शब्दले सम्बोधन गर्न थालेका थिए । कुरै कुरामा उनले पुरै वैयक्तिक विवरण लिए मेरो । जन्मस्थान कहाँ हो , कहाँबाट कहिले काठमाडौं झरेको हो , कति पुस्ता भयो , बाजे बराजु अर्थात् कुन हाँगो हो आदिका साथै देवाली पूजाको प्रसङ्ग लगायत पारिवारिक सन्दर्भहरू । यो उनको मसित आत्मीयता दर्साउँदै नजिक बन्ने कला थियो सायद । यसै प्रसङ्गमा उनले आफ्नो विषयमा पनि धेरै कुरा जानकारी गराएका थिए मलाई । उनको जन्मस्थान तेह्रथुम हो । उनी जन्मेको केही समयपछि नै उनका बाबु झापा बसाइँ सरेका हुन् । उनी हुर्के बढेको झापा मै हो । त्यसैले उनले तेह्रथुमको त्यति अनुभव बटुल्न पाएनन् । उनका एकजना भाई र एउटी बहिनी छन् । उनीहरू दुवै जना झापा मै जन्मिएका हुन् । उनको हालको कर्मथलो काठमाडौँ बनेको छ । उनी अहिले पेप्सीकोला टाउन ल्पानिङमा बस्छन् । जहाँ उनले टाउको लुकाउने कटेरो निर्माण गरेका छन् । उनका बाबु धेरै पहिले ने दिबङ्गत भएका हुन् भने आमाको देहावसान दुई वर्ष अगाडि भएको हो । त्यसैले हाल उनको परिवारको जेठोबाठो उनी नै हुन् । भाई परिवार सहित झापामै खेतीपाती गरी गुजारा गर्दैछन् । निमिषसभरमा मेरो स्मृतिको पर्दामा चलायमान बनेका विषय थिए यी ।

उनी दुई अञ्जुली बाँधेर ढोकामा उभिएका थिए ।

"आउनोस् बस्नोस् । " मैले आदरभाव दर्साएँ ।

उनी भित्र पसे । मेरासामु चार खुट्टा टेकेर ठिङ्ग उभिएको कुर्सीले काम पायो । अर्थात् त्यसले नवआगन्तुकको शरीरको बोझ ग्रहण गऱ्यो ।

सर्वप्रथम उनले मसित अझ सामिप्यता भर्न खोजे अर्थात् सन्चो बिसन्चो , परिवार छोरा छोरी , दाजुभाइ , छरछिमेक आदि इत्यादि । माघ महिना थियो उपत्यका वरिपरिका डाँडाहरू हिउँले सेताम्मे थिए । आकाश खुलेको थिएन । बादल टम्म थियो, सूर्यको किरणले धरती चुम्न पाएको थिएन । हिउँको चिसो हावा सरसर बहिरहेको थियो । अतः वातावरणको अवस्था निकै ठन्डा भइरहेको थियो । कोठाभित्र हिटर जलेकै थियो र पनि तन तात्न सकिरहेको थिएन । तर उनको आत्मीयताले मन भने पक्कै तातेको अनुभव हुँदै थियो । मैले तातो चिया मगाएँ र अतिथिको सत्कार सहित आत्मियतामा न्यानोपन भर्न खोजेँ ।

चियाको सुर्की लिँदै गर्दा उनले जिज्ञासाका लाम लगाए म सामु । मैले त्यसको समाधान गर्दै गएँ । यस समयका उनका जिज्ञासाहरू प्राय बन्धुत्वको सेतुभित्र समाहित हुँदै थिए ।

" भक्तपुरको कटुञ्जेमा ढुङ्गेलहरूको ठुलै बस्ती छ हगि दाजु ?"

" हो सय घरभन्दा बढी नै छ । "

" सुशील सरको हालखवर के छ ?"

" राम्रो छ ।"

" राजेन्द्र सर कता हुनुहुन्छ ?"

" कटुञ्जे मै हुनुहुन्छ । "

" रिटायर्ट हुनु भयो कि जागिर मै हुनुहुन्छ ?"

" रिटायर्ड हुनु भयो ।"

" उहाँहरूसित भेटघाट नभएको पनि धेरै भयो, कटुञ्जेको अवलोकन गर्ने , बन्धुहरूसित भेटघाट गर्ने तीव्र इच्छा छ , तर कहिल्यै साइत जुरेको होइन, खै के भएको होला दाजु ? "

" साइत.......? के त्यो कतै आकाशबाट फुत्त झर्ने वस्तु हो र ? त्यो त आफ्नो अन्तर्मनबाट उब्जने विषय हो । 'जहाँ इच्छा त्यहाँ उपाय' । तपाईंको मनले जाने दृढता प्रकट गरोस् कुन टाढाको कुरा हो । हिँड्नोस् आजै मसित । "

" कुरो त हो , तर मान्छेको जीवन समस्यै समस्याको माकुरी जालभित्र जेलिन पर्दो रहेछ । मनभित्र अनेकौ इच्छा आकाङ्क्षाले डेरा जमाईरहँदा पनि त्यो जालो तोडेर निस्कने सामार्थ्य जुट्नु सगरमाथा चढ्नु जत्तिकै कठिन बनिदिँदो रहेछ । तर पनि आगामि कुलदेवताको पूजाको दिन चाहि अवश्य आउने योजना बुन्नेछु दाजु । "

" हुन्छ भैहाल्छ नि ।" मैले यति भनें ।

उनको मुखले जे बोल्दै थियो त्योसित उनको मुहारको अवस्था र शरीरको हाउभाउ अलि फरक महसुस हुँदै थियो मलाई । उनको चेहरा अलि मलिन देखिथ्यो , शरीरको हाउभाउ अलि असामान्य र केही हतास मानस्थितिमा भएको प्रष्ट अट्कल गर्न सकिन्थ्यो ।

चियाको अन्तिम घुट्की पनि लिई सकिएको थियो । उनी के विषयका लागि मलाई भेट्न हतारिएका थिए ? भाषामा त्यसको सङ्केत अझै आएको थिएन । अब कुरा लम्याउनुभन्दा प्रमुख विषयतिर लाग्न उपयुक्त हुन्थ्यो भन्ने लाग्दै थियो मलाई । हुनत उनले सिधै विषयमा प्रवेश नगरेर अमफूलाई सहज बनाउन खोजेको पनि हुन सक्थ्यो, अथवा केही भूमिका बाँधेको पनि हुन सक्थ्यो । अथवा मसितको आत्मीयताको गाँठो अझ मजवुत पार्ने प्रयास पनि हुन सक्थ्यो । जे होस् अब मुल प्रसङ्गतर्फ लाग्नुपर्छ भन्ने आसयका साथ मैले भनें –

" ठिकै छ , यी आदि इत्यादि कुराहरू फेरि फेरि गर्दै जाऔला , आजको भेटको मूल आसय चाहि के हो ? अब त्यो खुलस्त पार्नेतिर लाग्ने हो कि ! यदि मेरो अट्कल गलत छैन भने तपाई केही समस्यामा हुनुहुन्छ । मलाई त्यस्तो लाग्दैछ । भन्नुहोस् खास कुरा के हो ?"

केही नबोली उनी जुरुक्क उठे ढोकामा पुगे । ढोका बाहिर यता उति चियाए अर्थात् देखिने ठाउँसम्म नियाले ।

एक पटक मतर्फ पुलुक्क हेरे र भित्रबाट ढोका बन्द गरे । पल्याकपुलुक कोठाको चारैतिर आँखा दौडाए र फर्केर पहिलेकै आसनमा शरीर अड्याए । मैले उनको आशङ्का बुझेँ र आश्वस्त पार्ने प्रयास गरेँ

"यहाँ कोही छैन, कसैले सुन्दैन, जे भन्न खोज्दै हुनुहुन्छ ढुक्क भएर भन्नुहोस्, केही सङ्कोच मान्नु पर्दैन । "

यति बेला उनका आँखा रसाएको मैले प्रष्ट महसुस गरेँ । उनीलाई मसित अपठ्यारो लागेछ सायद खोकी लागे जस्तो गरी ख्वाक्क ख्वाक्क गर्दै निहुरिए , नजानिँदो गरी खल्तीबाट हातेरुमाल निकाले र मैले नदेखोस् भैँ गरी असजिलो मान्दै आँखा पुछे । जति पुछ्थे आँखा झन झन रसाउँदै थियो । निकै बेर उनी नक्कली खोकी, साँच्चै खोकेझैँ गर्दै निहुरिइरहे ।

कथा गर्भगृह : केहीबेरको असहजता पछि आफूलाई अलि सहज बनाए उनले र सामान्य अवस्थामा फर्किए । पहिले जस्तै कुर्सीमा टाँसिएर बसे । फेरि पल्याकपुलुक कोठाको चारैतिर हेरे र विस्तार मुख खोले ।

"मैले पहिले पनि भनझैँ लाग्छ दाजुलाई । मेरी एउटी बहिनी छिन् ,उनी खासै पढेलेखेकी होइनन् साक्षरसम्म मात्र हुन् । बहिनीको बिबाह झापा मै भएको हो ।" म उनको कुरा एकाग्र भएर सुन्दै मुन्टो हल्लाउँदै गएँ । उनी भन्दै गए । "टाउको लुकाउने सामान्य घर छ , खेतीयोग्य जमिन त्यति धेरै छैन जुवाइँ सरकारी शिक्षक हुनुहुन्छ , बिहान बेलुका समय कटाउने बाटो एउटा सानो किराना पसल आफूनै घरमा सञ्चालन गर्नु भएको छ । बहिनी घरायसी कामधन्दा सम्हाल्छिन् एउटा गाई पालेको छ त्यसैको हेरचाह गर्छिन् । यसरी दुखम्सुखम् उनीहरूको दैनिकी चलिरहेको छ । उनीहरूकी एउटी छोरी छिन्, मेरी भान्जी, सारै असल सारै राम्री । राम्री यस अर्थमा कि अनुहार राम्रो, बोलीवचन राम्रो, आनिवानि राम्रो, शिलस्वभाव राम्रो, व्यवहार राम्रो, पढाइ राम्रो, सबै थोक राम्रो । उनी अहिले चौध वर्षकी भइन् । आठ कक्षामा पढ्छिन् ।"

बेलिबिस्तार लगाउँदै गर्दा पुनः उनको आँखा रसायो । यस पटक उनले निहुरिन आवश्यक ठानेनन् । रुमाल निकाले र आँखा मिचेजस्तो गरी आँसु पुछे र कुराको क्रमलाई पुनः जोडे

"आज पाँचदिन भयो भान्जी छैनन् । भाञ्जी हराइन् । सधैँ झैँ बिहान किताब कापी बोकेर स्कुल पढ्न गएकी उनी बेलुका घर फर्किनन् । समय छउन्जेल बाटो हेरे उनी फर्किनन् । समय धेरै बिते पछि हल्लीखल्ली भयो । उनको पत्तो लागेन । स्कुलमा सम्पर्क गर्दा थाहा भयो , उनी त्यस दिन स्कुल गएकी नै रहिनछिन् । छरछिमेक इष्टमित्र लगायत सम्भावनाका सबैतिर बुझियो केही पत्तो लागेन । यस्तो अवस्थामा हाम्रो एउटै मात्र सहारा थियो प्रहरी । त्यसैले जुवाइँ नजिकको प्रहरी चौकी पुग्नुभयो र छोरी हराएका कुरा भन्नुभयौ । चौकीबाट ,
रिपोर्ट लेखाएर जानुस् हामी तीव्ररूपमा खोजीकार्य गर्ने छौं' भन्ने जवाफ प्राप्त भयो । आशा एवम् भरोसा समेट्दै रिपोर्ट लेखाएर जुवाइँ फर्किनु भयो । छोरी भेटिएको सुसमाचार सुन्ने अशाा बोक्दा

बोक्दै पाँच दिन बित्यो । न आफ्नो प्रयास सफल भयो न प्रहरीबाट प्रगतिको खवर प्राप्त भयो । सिङ्गो परिवार आगोको भुङ्ग्रोमा परे जस्तै छट्पटीमा दिन गुजारिरहेको छ । हाम्रो समाज पनि अचम्मकै रहेछ , जहाँ राम्रा मान्छे पनि हुँदा रहेछन् नराम्रा पनि । त्यसैको सङ्गम रहेछ समाज । नपरी कसरी बुभ्नु । ‘पीडामा मल्हम लगाउने’ भन्दा ‘आगोमा घिउ थप्ने ’ बढी हुँदा रहेछन् । छरछिमेकतिर कुरा काट्नेको ठुलै जमात छ रे । ‘कलि उम्लियो , उम्रिँदैमा तीन पात भनेको यही हो , थोरै पखेटा के लाग्न थालेको थियो केटा काखि च्यापेर उडी,’ भन्छन् रे कोही । कोही ‘परिवारले राम्रो संस्कार दिन जानेको भए पो गतिली हुन्थी’ भन्छन् रे । कोही ‘पुल्पुल्याएर पालेका थिए, देखे ’ भन्छन् रे । कोहीले ‘मेरी छोरी सज्जन छे , राम्री छे , सहनशील छे , पढाइमा पनि उम्दा छे भन्दै छोरीको भए नभएको गुणगान गाउथे , कसैकी नभएकी छोरी जस्तैगरी धाक लगाएर भ्याउँदैनथे, ठिक्क भयो, सेखि भऱ्यो ’ सम्म भन्न भ्याए रे । लप्पनछप्पन केही नजान्ने , कसैसित चिप्ला कुरा गरेर आफ्नो नजिक बनाउन नजान्ने , कसैको कुभलो नचिताउने, सोझो कर्म गर्दै जो जुर्छ त्यसैमा आत्मसन्तुष्टि गर्ने दिदी भिनाजुको परिवारमा खसेको पीडाको पहाड फोर्नेहरूभन्दा अर्को पहाड थप्नेहरूबाट अझै मर्माहत हुनु परेको अवस्था छ । आजको समय र हाम्रो समाजको अवस्था सम्झिँदा सीमा कटाइसके कि भन्ने आशङ्का एकातिर लाग्दै छ भने अर्कोतिर भान्जीको सास बाँकी छैन कि भन्ने पनि आशङ्का उब्जिँदै छ । यसले गर्दा झन मानसिक तनाब थपिँदै छ । प्रहरीले साँच्चै नसकेको हो वा महत्त्व नदिएको हो केही बुझ्न सकिएन । दाजु तपाईसामु म ठुलो आशा एवम् भरोसा बोकेर आएको छु । नागरिकको शान्ति सुरक्षाको जिम्मेवारी बोकेको मन्त्रालयमा तपाई हुनुहुन्छ, तपाईको एक कल फोन मात्रले पनि मेरो भान्जीको जीवन रक्षाको लागि सञ्जीवनी बुटीको काम गर्नेछ । मेरी भान्जीको जीवनको रक्षार्थी तपाई बन्न सक्नु हुनेछ, हनुमान बनेर सिङ्गो सञ्जीवनीको पहाड उठाउने सामर्थ्य तपाईँमा छ, कृपागरी हाम्रो परिवारमा बलेको दावानल तपाई पानी बनेर निभाउनु हुनेछ, मेरो तपाईसित आजको आजै भेट्नुको ध्येय यत्ति हो ।”

यति भनेर उनले आफ्नो बोली ट्याप्पै बन्द गरे । यतिबेला उनका दुई नेत्रकूपबाट कलकली दुई कुला बग्दै थिए । म अमफू पनि भावविह्वल भै सकेको थिए । घाँटीमा शब्द अट्किए जस्तो बोली फुट्न नसके जस्तो अवस्था बनेको थियो मेरो । मेरो हातले नचाहँदा नचाहँदै पनि हातेरुमाल निकालेर आँखा मिच्ने काम सम्हाल्न बाध्य बनेको थियो । के गर्ने कसो गर्नेको द्वन्दमा दिमाग रुमलिन पुगेको थियो । मलाई दाजु सम्झेर मबाट ठुलो सहयोग प्राप्त गर्ने विश्वास समेटेर उनी मसामु हाजिर भएका छन् । उनको दृष्टिमा शान्ति सुरक्षा र सिङ्गो प्रहरी प्रशासन सञ्चालन गर्ने मन्त्रालयको एउटा हाकिम हो म । हो उनको यो सोच गलत होइन र

अस्वाभाविक पनि होइन । उनको ठाउँमा म अमफू वा अरू कोही भएपनि सोच्ने यही हो । उनले देखेका छन् उनले सोचे जस्तै म शान्ति सुरक्षा र सिङ्गो प्रहरी प्रशासन सञ्चालन गर्ने मन्त्रालयमा घुम्ने कुर्सी फनफनी घुमाएर बसिरहेको छु र मेरा मातहतमा धेरै कर्मचारीहरू कार्यरत् छन् । उनले सोचेको म उनले देखेको म र वास्तविक म को दुरी उनले नाप्न सकेकै छैनन् र त्यो आवश्यक ठानेका पनि छैनन् । उनलाई आँपको रुख कस्तो छ कुनै सरोकारै छैन आँप चुस्नुसित सरोकार छ । उनलाई के थाहा ममाथि पनि अरू धेरै हाकिमहरू छन् । जो मेरामाथि नथ्थी लगाउन र दाई गर्न सदैब सक्षम छन् । कर्तव्यको भारी थप्दै जाने र अधिकारको अपहरण गर्दै जाने पाठ उनीहरूलाई कसैले घोकाउनु पर्दैन । यी यस्ता कुराहरू उनको चासोको विषयभित्र पर्दापनि पर्दैन । यतिबेला मैले यस्ता कुरा गरेर आफ्नो निरीहता प्रकट गर्ने अवस्था पनि होइन । यसो गर्नु भनेको उनलाई सहयोग गर्न नचाहनु बाहेक अरू केही अर्थ लाग्दैन । यसो भन्दैमा म उनको पीडा भर्सेलै परोस् भनेर मुकदर्शक बन्न पनि त सक्तिनँ । पहिलो त उनलाई कसरी ढाडस प्रदान गर्ने र दोस्रो सहयोग कार्यका लागि तत्काल के कसरी कहाँबाट कस्तो पाइला चाल्न सुरु गर्ने मभित्रको प्रमुख द्वन्द्व यही थियो । भरे जे जसो गरौँला सोचेर गरौँला अहिलेलाई उनको पीडाको घाउमा वचनरूपी मल्हम दल्ने कार्यनै उपयुक्त लाग्यो मलाई । मेरातर्फबाट जो जे गर्न पर्छ म गर्नेछु ढुक्क हुनुहोस् ' भन्दै उनलाई आश्वस्त पारेँ । उनले पीडाको बोझ केही हलुका महसुस गरे र मबाट अवश्व सहयोग मिल्नेछ भन्ने विश्वासको कोसेली बोके सायद । दुई अञ्जुली बाँधे र बिदा भए ।

त्यसपछि मैले आफूले सक्ने जति सबै उपाय अपनाएँ । अमफूले मन जितेका र आफ्नाभन्नेहरूसित दुखेसो पोखेँ, समस्या दर्शाएँ , सहयोग मागेँ , कतिलाई भेटेर भनेँ , कतिलाई फोन गरेँ , गराएँ । निरन्तर प्रयास जारी राखेँ । यो क्रम चार दिनसम्म चल्यो । यो मेरो मानवीय धर्म थियो । यस अवधिमा धेरै पटक उनीसित सम्पर्क गर्ने प्रयास गरेँ सम्पर्क हुन सकेन । उताबाट पनि फोन आएन । भेट त झन भएन नै ।

कथा यथार्थ : " ॐ भूर्भुव स्व...... " मोबाइलको काम मन्त्र भट्याउनु हो भट्यायो ।

सधैँ झैँ हात सल्बलायो मोबाईल समात्यो , हरियो चिन्हमा थिच्यो र कानमा पुऱ्यायो ।

" हेलो" मुख चल्यो ।

"दाजु नमस्कार " कानले सुन्यो ।

नमस्कार... खवर के कसो छ... , भाञ्जीको..." वाक्य पूरा हुन पाएन । तत्काल उनको आवाजले कानलाई सक्रिय पाऱ्यो , मुखले विश्राम पायो ।

" अँ........ भाञ्जी.... भेटिइन् दाजु....... । " कानले यति ग्रहण गर्दा कता कता आनन्दानुभूति भएको थियो भने मन तरङ्गित हुन पुगेको थियो ।

जिभ्रो सल्बलाई हाल्यो ' ए.. हो.. बहुत खुसी लाग्यो , ल बधाई छ ,

सकुसल छिन नि ! भान्जी ? " ।

"अब बिसन्चो हुने पालो हाम्रो हो दाजु , । दश दिनसम्मको दौडधुप धरपकड आदिले शरीर थकित थियो , मन उद्वेलित थियो । जे हुनु थियो भयो , एउटा अध्यायको समाप्ती भयो । " उसको स्वर मलिन हुँदै गएको हो वा कानको श्रवण शक्ति क्षिण हुँदै गएको हो शब्दहरू मुस्किलले प्रवेस गर्दै थिए कानमा । मन अलि सर्शाित हुँदै थियो । किनकि मेरो प्रश्नको सिधा जवाफ थिएन यो ।

" कुरो अलि प्रष्ट पार्नोस् त , उनको अवस्था कस्तो छ ? " मुख अलि जोडले फत्फतायो ।

मिलडाम घाउचोटको के कुरा गर्नु , शरीरको अवस्था सग्लै हो, तर शरीरमा सास भने बाँकी नभएको अवस्था हो दाजु ।' कानले यति सुन्दा शरीर लथ्थ्रक्क गलेको थियो । अब उनको शब्दहीन आजाज मात्र कानमा बज्रिदै थियो । अर्थात् उनले आफ्नो रुवाइ थाम्न सकेका थिएनन् र कुक्क कुक्क गर्दै रुँदै थिए ।

रुँदारुँदै उनले यति भन्न भ्याए

"लुछे तिछ्रे आततायीहरूले गिद्धले सिनो लुछे जस्तै मेरो भाञ्जीको शरीरलाई । गर्न हुने नहुने सबै गरे, जवर्जस्ती गरे, रगतपच्छे बनाए , कोमल किशोरी अङ्ग तहसनहस पारे । त्यतिले पनि मन शान्त भएन र शरीरलाई प्राण विहीन बनाउनेसम्मको हर्कत गरे । मानव नामका दानवहरूले, नरपिचासहरूले ....।"

उनी रुँदै थिए , क्वा क्वा गरेर , भक्कानो फुट्ने गरी, धेरै बेरसम्म टेलिफोनले सुनाइरह्यो मेरो कानमा एकोहोरो उनको रुवाईको क्रन्दन ।

कानले रुवाइ सुन्दै गर्दा मन भने मलाई हपार्दै थियो " धिक्कार छ तेरो हाकिमी विरासत , मन्त्रालयको हाकिम ?... घुम्ने कुर्सी हल्लाउनु र म हाकिम भनेर सोझासीधा जनतालाई रिँगाउनु वाहेक के रह्यो तेरो बाँकी औकात , फक्रिँदै गरेको एउटा कोपिला आखिर अनाहक चुँडियो र मन्त्रालयको हाकिम निरीह प्राणी जस्तै कानमा तेल हालेर रमिते बन्यो, घिन लागेर आउँछ तेरो विवेकदेखि .... भोलिको कर्णधार उदाउँदो ताराको सुन्दर भविष्य कच्याककुचुक पारेर निमोठ्दा, रोक्न , संरक्षण गर्न नसक्ने , नगर्ने, ? दया गर्न पनि हिच्किचााहट लाग्छ तेरो खिया लागेको आत्मरतिप्रति र भन्नै पर्ने हुन्छ हत्यारा अरू कोही होइन तँ होस्. ... हत्यारा तँ होस् .... तँ । " उता उनको रुवाइ बन्द हुन सकेको थिएन तर यता उनको रुवाइको आवाज कानमा पातलो हुँदै गै सकेको थियो अर्थात् कानले उनको रुवाइको आवाज टिप्न सकिरहेको थिएन , हातको मोवाइल भुईंमा झरिसकेको थियो र शरीर लथ्रक्क गलिसकेको थियो । उता उनको फाटेको मन अझै धरधरी च्यातिँदै थियो , यता अनाद नादमा आवाज गुञ्जिँदै थियो ' थुक्क तेरो देशको राष्ट्रसेवक नागरिक तँ र तेरो आडम्बरी स्वाभिमान अनि जुन समाजको स्वयं तँ आफू पनि एक हिस्सा होस् त्यो समाजले छ्यापेको हिलोमा लत्पतिएर धुमिल बन्दैछ तेरो स्वर्णिम देशको नक्सा र तँ रमिते बनेर निरीहता प्रकट गर्दैछस् र चुपचाप हेरिरहेछस् ! कठै तेरो हाकिम .!"

गुलाफको आतङ्क

● लक्ष्मणप्रसाद गौतम

आज पनि राति त्यति निद्रा लागेन । मनमा यही कुरा खेलिरह्यो । सोचेँ□ अस्तिको कार्यक्रममा नजानुपर्ने रहेछ । हुन त पहिले के थाहा र यस्तो हुन्छ भन्ने ? तीन दिन भयो राम्रोसँग निदाउन सकेकी छैन । निदाउन बल गरेँ र त्यस घटनालाई बिर्सन खोजेँ झन् बढी नबिर्सिइने भएर त्यो दृश्य मनमस्तिष्कमा मडारिरह्यो ।

सोचेँ□ यति सानो कुरालाइ पनि मैले कति ठुलो भयङ्कर बनाएँ । आफैलाई देखेर हाँसो उठ्यो । जति बिर्सन खोजे पनि त्यस घटनाले तिलजत्रो भएर मभित्र प्रवेश गर्‍यो र अहिले पहाडको रूप लिँदैछ । त्यसलाई पन्छाउन खोजेँ सकिनँ ।

मन बुझाउने प्रयास गरेँ□ ऊ मेरी को हो र ? ऊ मेरो को हो र ?

हुन पनि हो, न ऊ मेरी कोही हो र न ऊ मेरो कोही हो । ऊ (नारी) चाहिँ मेरी अत्यन्त मिल्ने साथीचाहिँ पक्का हो । अनि ऊ (नारी) र म एउटै कार्यालयका कर्मचारी । ऊ (पुरुष) चाहिँ कोही होइन, हाम्रो अफिसको हाकिम मात्र न हो ।

सोच्दासोच्दै यी सोचाइहरूलाई परास्त गर्दै जब्बर सोचाइहरूले ममाथि आक्रमण गर्न थाले । घटना ठुलो होइन, अति सामान्य हो तर मेरो मन किन मान्दैन यसलाई सामान्य रूपमा लिन ? म आफैसित आक्रोशित भएँ । सोच्दासोच्दै चिटचिट पसिना आयो । पुस महिनाको जाडोमा आएको पसिनाले जिउ रनक्क तात्यो ।

म भान्सामा गएँ र एक गिलास चिसो पानी खाएँ । नजिकै पूजा गर्ने सानो टेबल छ र टेबलमाथि कलश, देवीको फोटो र चढाएको एउटा सुन्तला छ । यो आमाको नियमित पूजास्थान हो । अगरबत्ती जलेर टेबलमा झरेको खरानी नागबेलीजस्तै परेको छ । म त्यो खरानी हेर्छु, आ□मो मन त्यस्तै भएजस्तो लाग्छ ।

आमाले देवीको फोटोमाथि र कलशमाथि पनि सेतो गुलाफको फूल चढाउनुभएको रहेछ । झनक्क रिस उठ्यो । फूल पनि सेतै चढाउनुपर्ने ? मनमनै रिस आमामाथि पोखेँ । एक मन त लाग्यो□ त्यो गुलाफको फूल च्यातेर धुजाधुजा पारिदिऊँ । कताकता मनमा अदृश्य दैवीशक्तिको डर लाग्यो । रिस उठेर पनि केही गर्न सकिनँ ।

कोठामा गएर एकछिन बिस्तरामा पल्टेँ । आँखा चिम्म गरेँ । घडी हेरेको दिउसो एक बजेको रहेछ । दिन पनि कति लामो हो ? आफैलाई प्रश्न गरेँ । आमा बजारतिर जानुभएकाले म एक्लै थिएँ । एकान्तले मनमा पालेको बाघलाई ऊर्जा दिँदोरहेछ ।

सिरक ओढेर एकछिन निदाउने

प्रयत्न गरेँ । रातिको बाँकी सबै निद्राले एकैचोटि आक्रमण गरिदिए हुन्थ्यो जस्तो लाग्यो । सिरकले मुखसमेत छोपेर आँखा चिम्म गरेँ, तर निद्रा लागेन ।

पुसको जाडोमा पनि बाहिर दिउँसोको सेतो घाम मुस्कुराइरहेको थियो । घाम पनि सेतै । मलाई किनकिन भित्रैदेखि रिस उठेर आयो ।

बिहानको पहेँलो घाम र बेलुकिको रातो घामले छोएन त्यति ।

बाहिर बार्दलीमा निस्कैँ । बगैँचामा विभिन्न थरीका रङ्गीचङ्गी फूलहरू मुस्कुराइरहेका थिए ।

बगैँचाको पश्चिमी कुनामा गुलाफका बोटहरू थिए । गुलाफका फूलहरूबाट आँखा हटाउन खोज्दा पनि झन् जब्बर भएर अडिरहे । राता र सेता गुलाफका फूलहरू अनुपम सौन्दर्य छरेर मुस्कुराइरहेका थिए । राता गुलाफका फूलहरू केही साना थिए र ती सुक्नै लागेका थिए । बिचबिचमा सेतो गुलाफका फूलहरू ठुला र धेरै पनि थिए । मन अमिलो भयो ।

यहाँ पनि सेतो गुलाफ नै ढकमक्क हुनुपर्ने ? सेतो गुलाफको बोट नै मरिदिए हुन्थ्यो जस्तो लाग्यो । भुइँमा सेतो गुलाफको फूल मात्र झर्नु नि ! मैले मनमनै आक्रोश पोखेँ ।

सेतो गुलाफ मेरा बुबाआमालाई निकै मन पर्छ । त्यसो त मलाई पनि पहिला मन पर्थ्यो । अस्तिको घटनापछि सेतो गुलाफ देख्दा किनकिन रिस उठ्छ ।

एक मन त लाग्यो□ बगैँचाका सेता गुलाफका फूलहरू टिपेर धुजाधुजा पारेर फालिद्यूँ । तर त्यसो गर्न सक्दिनथेँ । आमाले एकछिन घर छोड्नुहुन्न । अफिस पनि यही बेला बिदा हुनुपर्ने ? अफिस गएर दिन त बित्थ्यो ।

आमा नभएको र अझ घरमा कोही नभएको बेलामा सेतो गुलाफका फूलहरू सबै धुजाधुजा पारेर फालिदिने अवसर खोज्न थालेँ । अहँ, त्यो अवसर प्राप्त भएन । बगैँचामा गएँ । एउटा ठुलो सेतो गुलाफको फूल टिपेँ । आमाले देख्नुभएछ, भन्नुभयो□ किन टिपेकी त्यति राम्रो फूल ?

मैले ढाटेँ□ □किताबमा राखेर सजाउन ।'

त्यो लिएर कोठामा गएँ । बलैले किचिमिची पारेर त्यसलाई डस्टबिनमा फालिदिएँ । किचिमिची पार्दा त्यसको रसले हात चिसो भयो । किनकिन गुलाफको सुगन्ध पनि गनाएजस्तो लाग्यो । हात पखालेँ । मनमा अलिकति शान्ति मिल्यो ।

एउटा फूल त नष्ट गरेँ, आत्मसन्तोषको झिनो त्यान्द्रोले मन अलिकित हल्का भयो । बिस्तरामा पल्टेँ । भित्र उकुसमुकुस उस्तै थियो ।

कार्यक्रमको त्यही दृश्य मनमस्तिष्कभरि घुमिरह्यो । सोचेँ□ उसले त्यो सेतो गुलाफको फूल के सुरक्षित राख्यो होला र ? त्यत्तिकै छाडिदियो होला काहीँ । मन आश्वस्त भयो । एकछिन म ढुक्क भएँ ।

होइन, त्यसले त्यो निकै जतनसाथ राखेको हुनुपर्छ □ त्यति बेलाको उनीहरू दुवैको हँसमुख अनुहार मेरा सामुन्ने आयो । मनमनै सोचेँ□ त्यो फूल उसले के गऱ्यो होला ? त्यत्तिकै त्यहीँ छाड्यो कि ? जतनसाथ ब्यागमा राख्यो कि ?

उसले ब्यागमा राखेको कल्पनाले आङ सिरिङ्ग भयो ।

उसले ब्यागमा जतनसाथ राखेको भए पनि सुकेपछि त फाल्यो होला नि ? मनले अलिकति ढाडसको अनुभूति गऱ्यो ।

कोठामा एक्लै थिएँ । सोच्दासोच्दै धेरै कुराहरूले रन्थनाइरहे । फेरि चिटचिट पसिना आउन थाल्यो । बाहिर पुसको न्यानो घाम थियो । म भित्र चिसो कोठामा पाकिरहेकी थिएँ । एक्कासि,,स आमा आउनुभयो ।

'तँलाई आज के भयो ? किन चिटचिट पसिना ?' आमाले सहानुभूति देखाउनुभयो ।

'छतमा घाममा धेरैबेरै बसेँ, त्यही भएर होला ।' मैले आमालाई एउटा मिठो झूट बोलेँ ।

'खाजा खान आइजा' आमाले आदेश दिएजस्तै भन्नुभयो ।

म नबोली भान्साकोठामा गएँ । म केही नबोलेको देखेर आमा पनि मौन बस्नुभयो ।

सोच्नुभयो होला बढेकी छोरी केही सोचिरही होली ।

तर मेरो मनमा सपनाको राजकुमार थिएन । न म कुनै सपनाको राजकुमारमा तल्लीन थिएँ । मलाई एउटा अस्वाभाविक छटपटीले जरो गाडेर आक्रान्त बनाइरहे ।

खाजा खाएर पढ्न जाने निहूँ पारी म कोठाभित्र गएँ । लोकसेवाको परीक्षाको तयारी आमालाई थाहा थियो । एकछिन त पढ्नुपऱ्यो मनमा सोचेँ । किताब लिएर बिस्तरामा पल्टेँ । अहँ, पटक्कै पढमन लागेन । किताब फरर पल्टाएँ ।

किताबको बिचमा सेतो गुलाफको फूल कैयौँ महिनादेखिको च्याम्टिएको रहेछ । झनक्क रिस उठ्यो । सम्झेँ तीन महिनाअघि मैले नै यो फूल राखेकी थिएँ । त्यतिबेला निकै आकर्षक लागेको थियो । अहिले त्यसलाई पनि किचमिची पारेर फालेँ ।

ममा बेचैनी भइरह्यो । जहाँ गए पनि मलाई सेतो गुलाफले लखेटिरह्यो । के गरूँ के गरूँ भयो । दराज खोलेर कपडा मिलाउन थालेँ । मलाई मन परेर एक वर्षअघि किनेको साडीमा आँखा पऱ्यो । रातो हरियो पृष्ठभूमिमा सेतो गुलाफको बुट्टा निकै राम्रो लागेको थियो । अहिले त्यो साडीले पनि मलाई कताकता गुलाफका काँडाले घोचिरहेझैँ लाग्यो ।

सेतो गुलाफको फूललाई झैँ मैले त्यो साडी कच्याककुचुक पार्न सकिनँ र दराज लगाएँ ।

फेरि मस्तिष्कमा उही दृश्य रिङिरह्यो । सेतो गुलाफका फूलका पत्रहरूले मलाई काँडा भएर घोच्न थाले । अज्ञात तनावले मलाई चिथोरिरह्यो । बेचैनीमा मन राख्न अलिकति खाइदिएर कोठाभित्र पसेँ । मस्तिष्क तरङ्गित हुन थाल्यो । सोच्दासोच्दै अर्धनिद्रामा परेँछु । अर्ध निद्रामै सपना देखेँ

ooo

अफिस खुलेको थियो र कामको चाप खासै नभएकाले सबै कर्मचारी घाम तापेर बसिरहेका थिए, बाहिर चौरमा । जाडोको मौसम थियो । म केही ढिला अफिस पुगेँछु ।

हाकिमको कोठामा हाजिर गर्न गएँ । ऊ हाकिमसँग टाँस्सिएर त्यहीँ हिटर तापिरहेकी थिई । औपचारिक शिष्टताका लागि हाकिमलाई नमस्कार गरेँ र हाजिर गरेर निस्कन थालेकी थिएँ । हाकिमले बोलायो । ऊ भने हाकिमसँग गफिँदैथिई । हाकिमले यहीँ बस्न अनुरोध गऱ्यो । मैले मानिनँ र

हिटरको तातोभन्दा घामकै तातो ठिक भनी म बाहिर निस्कें ।

भित्र ऊ र हाकिमका बिचका अनेकौं काल्पनिक दृश्यले मलाई लखेटिरहे । उसको हातमा सेतो गुलाफको फूलको गुच्छा देखें । सहन सकिनँ । उसको हातको त्यो गुच्छा झड्कारेर खोस्दा हात पलङको सिरानीतिरको बारमा ठोक्किएर झनझनायो र म ब्युँझें ।

०००

ब्युँझँदा हात ठोकिएको नै रहेछ । बेसरी दुख्यो । चिटचिट पसिना आयो ।

अर्धनिद्राको सपनाको दृश्यले छटपटी भयो । मन समाल्न खोजें । ऊ मेरी को हो र टाउको दुखाउने ? टाँस्सियोस् न हाकिमसँगै ! आफूलाई आश्वस्त पार्न खोजें । एकमुठी पानीले ठुलो आगाको मुस्लो किन निभ्थ्यो ? झन् छटपटी भयो ।

मनमा धेरै कुरा खेल्न थाले । आफैप्रति रिस पनि उठ्यो र ऊप्रति सहानुभूति ! बिचरी ऊ मप्रति कति राम्रो धारणा राख्छे । एउटी मिल्ने साथीको व्यवहार गर्छे । मैले भने भित्रभित्रै किन उसलाई सौताजस्तै ठान्दैथिएँ । आफैप्रति ग्लानि भएर आयो ।

एक मनले सोचें उसको लोग्नेलाई फोन गरेर भनिद्यूँ र उसको घरबार ध्वस्त पारिदिऊँ । हाकिमकी श्रीमतीलाई पनि फोन गरेर कुरा लगाइऊँ र फाटो पारिदिऊँ !

हाकिम र उसको घर लथालिङ्ग पार्ने सोच मनमा आउँदा एकछिन मन शान्त भयो, तर कसरी ? भोलि कुरा सार्वजनिक भयो भने र मेरो नाम मुछियो भने के जवाफ दिने ? आफूले उब्जाएको उपायबाट आफै पराजित भएँ ।

मनमा कुरा खेलाउँदा खेलाउँदै रातको एक बजेछ । निद्रा पनि किन नपरेको होला ! दिक्क लाग्यो । त्यस दिनको कार्यक्रममा नगएको भए प्रत्येक सेता गुलाफका फूलहरूले त घोच्ने थिएनन् ।

फेरि उही दृश्य आँखाका वरिपरि नाच्न थाल्यो । अफिसको बधाइ समारोह, उसको हातमा सेतो गुलाफको फूलको गुच्छा; उसको मुस्कान, हाकिमको मुस्कान, हाकिमले त्यो फूल जतन साथ राखेको दृश्य । यी सबै दृश्यहरू मलाई फुतुफुतु गलाउन पर्याप्त थिए । दिमागमा आएका यी दृश्यहरूलाई मनबाट ओझेल पार्न सकिनँ ।

एकपटक दराज खोलेर दिउँसो हेरेको साडी हेर्न मन लाग्यो । साडी निर्दोष थियो । मेरा हातले बलात् सेतो गुलाफको बुट्टा भएको साडीलाई च्याप्प समाते । जबर्जस्ती साडी किचिमिची पारेर च्यात्न थालें । साडी बलियो रहेछ च्यातिएन । आफूसँग रिस उठ्यो । खुट्टाले किचिमिची पारेर खाटमुनि फालिदिएँ ।

एकछिन मन सन्तोष भयो । स्याँस्याँ भएर आयो । बिस्तरामा डङ्ग्रङ्ग पल्टें र सिरकले मुख छोपें । मन भक्कानिएर आयो ।

०००

केही समयपछि आँखाको आँसु पुछ्दै उठें । उसले हाकिमको बधाइ समारोहमा दिएको सेतो गुलाफको फूलको गुच्छाअझै पनि आँखाभरि नाचिरहेको थियो । उसले दिएको मुस्कानको प्रत्युत्तर मस्तिष्कभरि घुमिरहेको थियो । मैले आफूलाई नियन्त्रित गर्न सकिरहेकी थिइनँ । म किन तड्पिएँ ? त्यसको उत्तर पनि पाउन सकिरहेकी थिइनँ । आखिर त्यो रातो गुलाफ त थिएन नि !

रानी गिठ्ठो–राजा भ्याकुर

● विवश वस्ती

म रानी गिठ्ठोको वैभव र स्वादमा रमाइरहेको छु, यतिखेर ।

टेबुलमा खस्यो एउटा टुक्रा । केही दर्जनजति झिँगाहरू आए । रमाउँदै र फुर्फुराउँदै । म मौन चेतसहित बसिरहेँ । अहिले झिँगाहरू भन्किरहेका छन् । यताउता । सबैतिर । अचेल झिँगाहरूलाई पनि गिठ्ठो मन पर्न थालेजस्तो लाग्यो मलाई ।

टेबुल–सामु उभिइरहेका थिए, ‘साहुजी’ । अरू–अरूले ‘राहुजी’ भन्छन् उनलाई । अज्ञानले हो वा जाने–बुझेरै । उनको अनुहार कहिले ‘क्रुद्ध’ र कहिले भने अति भद्र तरिकाले ‘शुद्ध’ देखिन्छ । आज भने नितान्त शुद्ध देखिएजस्तो लाग्यो ।

‘त्यो अस्ति थ्यो'नि अस्ति । तैंले सिफारिस गरेको जुन नयाँ डिस थियो नि !’ उनले भन्दै गए, तर अड्किए एकाएक ।

मैले सहजीकरणको भाकामा सोधेँ, ‘के भो र हजुर ?’

‘के भएन भन्न । सबथोक भो !’ उनले आफ्नो अनुहारलाई हिउँदको खहरे झैँ सुक्खा र उजाड तुल्याउँदै भने ।

‘साँच्चै, के भो, हजुर ।’ मैले विषयान्तर गर्न खोज्दै सोधेँ, ‘अँ, हजुरको ज्युनार भो त ?’

‘अहिले ज्युनार–स्युनारको कुरा नगर, मुला ! यो ज्युनारमा रमाउने बेला होइन ।’ उनले अनुहारको भाव भंगीलाई पूरै पक्षघातमय बनाउँदै भने, ‘कुनै नौलो स्वाद नै थिएन, त्यो डिसमा ।’ दक्षिण–उत्तर ध्रुवतिर नियाल्दै भने फेरि, ‘साला ! त्यस्तो पनि डिस हुन्छ । नखाऊँ त मनै अमिलो, खाऊँ त ज्यानै धमिलो...।’

‘त्यस्तो त थिइन त हजुर ।’ मैले बिन्तीभाव बिसाएँ ।

‘के तैंले पहिले नै स्वाद लिइसकेको थिइस् ?’ उनी जंगिए ।

‘मरि जाऊँ हजुर... ।’ मैले आफूलाई कुनै अन्तर्राष्ट्रिय ढटुवाको सहोदर समकक्षीजस्तै तुल्याउँदै भनेँ, ‘म, म त्यस्तो हुँला र हजुर ? अहिलेसम्म मैले कुनै त्यस्तो गट्टा–सट्टा खेलेर जितेको छैन । सट्टापट्टाचाहिँ भयो होला । साँच्चै, यो ठाउँमा कतिले गट्टा खेलिसके र औंलाको प्वालबाट सुत्तसुत्त छिराइसके । कसम हजुर, मैले अहिलेसम्म गट्टा खेल्न जानेकै छैन ।’

‘स्योर ?’ उनले मलाई केरकार गर्दै भने ।

‘धरोधर्म !’ मैले पनि कसम खाएँ, ‘ढाँटेको भए आज रात बित्न नपाओस् ।’

‘मलाई नढाँट है । मलाई सबैका स्वाद थाहा छ । यो जिन्दगीमा धेरै चिजका स्वाद चाखियो । कुन चिजको स्वाद कस्तो हुन्छ,

म त्यसमा पारंगत भइसकेँ ।' केही गम्भीर र संवेदनशील मुन्द्रामा आफूलाई उभ्याउँदै उनले भने, ‘तँलाई थाहा छँदै छ नि, म कस्तो जिनिस हुँ !'

‘हो हजुर ।' म सतर्क भएँ ।

‘धेरै चेपारो नपार न, जाँठा !' उनले द्रवित हुँदै भने, ‘म अस्ति भर्खरमात्र त्यो डेंगी भन्ने भयानक रोगसँग पंगा लडाएर उठेको हुँ । कस्तो डेन्जर रहेछ त्यो डेंगी त...।'

‘हो हजुर । मैले सुनेको कुरा साँचो हो ?' मैले भनेँ ।

‘के कुरा हो ? भन्त ।' उनी केही नरम देखिए ।

‘त्यो डेंगी त...।' म आफूनै शब्दमा अल्मलिएँ ।

‘भन्न मुला, नलुकाइकन भन् ।' उनले जोड गरे ।

‘त्यो त स्त्री–मच्छडको कमाल हो रे नि !' यस पटकचाहिँ मैले स्पष्टै भनिदिएँ ।

उनी हाँसे र भने, ‘यति कुरा सोध्न पनि यति लम्बेतान भूमिका बाँधिराख्नु पर्छ र ? कसलाई थाहा छैन र ?' उनी झनै बेजोडले हाँसे । उनी हाँस्न थालेपछि घरभन्दा पर्तिरको कटुसको पातविहीन रुखमा सुख–दुःखका कथा आदानप्रदान गरेर बसिरहेका एक जोडी मलेवा भुर्र उडे र केही पर्तिरको अग्लो राजपातेको हाँगामा गएर आफ्नादुःख–सुखका आत्मवृत्तान्त लेख्न थाले ।

उनको डेंगी–व्यथाको अन्त्यारोपण भइसकेको थिएन । फेरि थपे, ‘साँच्ची, यस पटक मलाई डेंगीहरूले नराम्ररी ढाले । ती डेंगीहरूलाई कसरी पो तह लगाउने होला ?'

म गम्भीर भएँ, आंशिक रूपमा र सोधेँ, ‘हजुरजस्तो बलवान् मानिसले त त्यो जाबो डेंगीलाई सहजै ढलाउनुपर्ने हो । कसरी पो ढलायो हजुरलाई डेंगीले ? कहाँको हजुर, कहाँकी डेंगी...।'

‘हैन, डेंगी त तगडै हुँदो रहेछ । यस पटक अनुभव गरेँ मैले । उनले चाहे भने हरेक शक्तिशाली मनुख्येलाई पनि ढलाउँदो रहेछ । आखिर के त्यस्तो रहेछ त्यसमा ? म पनि ढलेँ । नराम्ररी ढलेँ । दस–बाह्र दिनसम्मै...।' उनले भावुक दृश्यबिचअमफूलाई उभ्याउँदै भने, ‘नढल्ने मान्छे म । आखिर ढलेँ । नराम्ररी नै ।'

००

‘सबै बाहिर जान थाले ।'

‘हो, हजुर ।'

‘कोही अमेरिका, क्यानडा...।'

‘हो हजुर, कोही–कोही त अस्ट्रेलियातिर पनि... ।'

‘हो नि !'

‘कोही दुवई, मलेसियातिर पनि...।'

‘त्यो पनि पक्कै हो ।'

‘अब यो मुलुक रुँगेर बस्नेचाहिँ हामी मात्र भयौँ, हैन र हजुर ?' मैले चटपटे पोको पारिएको पत्रिकामाथि दृष्टिविन्दु पसार्दै त्यसमा लेखिएको एउटा समाचार गढेर पढ्न थालेँ ।

‘यो कुरो त हन्ड्रेड पर्सेन्ट सही हो ।' उनले भने, ‘छोराछोरीले उतै बोलाए भने त हामी पनि उतै जाने त हो नि ! अब कसलाई रुँगेर बस्ने र यो देशमा ? हाम्लाई पनि देश–विदेशतिर घुम्न मन लाग्दैन र ? कुर्दाकुदै जिन्नगीलाई किन कालो पार्ने ? त्यो नारान गोपाल दाइले यति राम्रो गीत त्यतिकै गाएका होइन रहेछन् !' उनी झनै भावुक देखिए ।

‘फुस्स... ।' मेरो ग्यास खुस्कियो ।

उनको कुरा सुनेर वा अरू नै कारणबस !

‘यस्तो बेइज्जती पारा नदेखा न । तँ जहिल्यै पनि बेइज्जती पारा नै देखाउँछस् भन्या !’ यस पटक भने उनले कडा शब्दावलीले मलाई झपारेनन् । सामान्य तरिकाले सम्झाए मात्र । उनको देखिएको परिवर्तनप्रति म मख्ख परेँ ।

००

‘तर एउटो कुरो ।’ म केही भन्न खोज्दै थिएँ । अड्किए एकाएक ।

‘के तर ?’ उनमा जिज्ञासाबोध पलायो ।

‘हजुर...।’ यति मात्रै भनेँ मैले ।

‘मन-मतिष्कादिमा कुनै रहलपहल औंसाहरूलाई बाँकी-बक्यौता नराखी सबै निकालेर फाल, केटो । यो एक बारको जुनीमा मस्तिष्कादिहरूमा औंसाहरूले डेरा जमाए भने खत्तम हुन्छ ।’ उनले भारी सुझाव दिँदै भने ।

मैले कताकता सिफारिसको लवजमा भनेँ, ‘अरू कुरा छाड्नूस्, हजुर । आजैको मितिदेखि तपाईँ रानी गिठ्ठो खान थाल्नुस् । रानी गिठ्ठो खानुभयो भने औंसाहरूले दुःख दिँदैनन् ।’

‘के त्यस्तो शक्ति छ रानी गिठ्ठोमा ?’ उनका नेत्र चम्किलो देखिए ।

‘यो रानी गिठ्ठो हो नि, हजुर ।’ मैले भनेँ । उनी गजबले हाँसे । उनी हाँस्दाखेरि केही पर्तिरको चुरे घाँचमा बास बस्न पंक्तिबद्ध भई उडेका सारौंका बथान उडौं कि नउडौं भन्ने भाव भंगीसहित उड्न पुगे र उत्तरतिरका अग्ला-अग्ला महाभारत पर्वत शृंखलातिर बेग मार्न थाले ।

चुरे घाँचका सारौंहरू क्षणभरमै पंक्तिविहीन देखिए ।

००

‘अस्ति तपाईँले जुन चिजको स्वाद चाख्नुभएको थियो नि, हो त्यस्तो स्वाद कता पाउनु यहाँ ?’ मैले उग्र राष्ट्रवादलाई आवश्यकताभन्दा बढी नै काँधमा बोक्दै भनेँ ।

‘हो त्यो त ।’ उनी सहमत देखिए ।

‘हो त सबैले भन्छन् । हो नभन्ने को पो होलान् र ?’ उनी मभन्दा धेरै उग्र एवं व्यग्र देखिए र भने, ‘राष्ट्रवादको स्वाद जति हुन्छ, नन-राष्ट्रवादको स्वाद त्यति नहोला । पक्कै पनि । तर हामी सार्वदेशिक व्यक्ति हौँ । कहिलेकाहीँ नन-राष्ट्रवादको बगैंचामा फुलेका रंगीबिरंगी पुष्पादिहरूका सुगन्ध, भवराहरूका भुनभुन र अन्तरदृष्टि एवं चेतनारूपी इन्द्रियलाई स्पर्श गर्दा फरक राष्ट्रिय चेत बोध त हुन्छ होला नि !’

‘अरे, सर !’ म विस्मित भएँ ।

‘के सर भनिराख्या मुला ! एउटा अन्तरदेशीय कार्जे गर्न कहिलेदेखि भन्या तँलाई ? अहिलेसम्म गर्न सकिनस् । नालायक भइस् तँ । फाल्तु जाँठा !’ उनले आक्रोशित मुद्रामा भने, ‘यस्सो...कहिलेकाही पिज्जा, बर्गर वा केएफसी पनि मगा न मुला, कति गिठ्ठा-भ्याकुर मात्रै खाएर बस्ने....?’

मैले आफ्नो दिव्य-दृष्टिरूपी ढोका खोल्नका लागि आग्लो उघारेँ । र, विकट एवं सघन जंगलहरूतिर चहार्न थालेँ । जंगलमा गिठ्ठा-भ्याकुरहरू प्रशस्तै पाइन्छन् । पिज्जा र बर्गरहरू खासै पाइँदैनन् जंगलमा ।

मसँगै ‘साहुजी’ पनि जंगल चहारिरहेका छन् अचेल । उनको स्वादको धरालत फराकिलो बन्दै गइरहेको छ । उनी रानी गिठ्ठोको स्वादमा रमाइरहेका छन् । म पनि रानी गिठ्ठोको वैभव र आस्वादमा डुबिरहेछु ।

००

उपसंहारको स्थानमा ।

उनीहरूबिच प्राकृतितः प्रेम–पालुवा मौलायो ।

प्रेमिका थिइन्, रानी गिठ्ठा । प्रेमी थियो, राजा भ्याकुर ।

ती दुवैका प्रेम–कथा अति नै रोचक छ । दुवै लहराहरूमा बाँधिएका थिए, शक्तिशाली र सम्पन्न लहराहरूमा । एउटा लहरा र अर्को लहरामा आबद्ध उनीहरू हरेक प्रहर प्रेम संवादमा मस्त रहन्थे । मानौं, उनीहरू ढुकुरका जोडीजस्तै प्रेमाशक्त थिए र देखिन्थे पनि ।

‘आज तिमी कति बित्ता पलायौ ?’

‘त्यस्तै एक बित्ताजति...। तिमी नि ?’

‘म पनि त्यस्तै ।’

‘अनि तिम्ले आफ्नो फल फलायौ त ?’

‘अलि अलि । तिम्ले नि ?’

‘मलाई त धेरै फलाउन मन लाग्या थ्यो । के गर्नु ?’ रानी गिठ्ठाले भने, ‘पहिला–पहिला यो ठाउँमा प्रशस्तै पानी हुन्थ्यो । त्यो पानीले मेरा जरादिहरू सिञ्चित हुँदा मैले थुप्रै फल दिन्थैं । अचेल भने पानी आउनै छाड्यो ।’ उद्विग्न मुहार पेस गर्दै उसले माथिको लेक–पाखातिर आँखा कुदाए । लेक–पाखाहरूमा बुकी फूल त के टुकी पनि बल्न छाड्या थियो अचेल ।

विरही मुन्द्राबिचआफूलाई उभ्याउँदै राजा भ्याकुरले भने, ‘अब हामीजस्ता पुराना र रैथानेहरूका निम्ति यो संसार प्रतिकूल बन्दै गइरहेको छ । पहिला–पहिला म कति फल्थैं, फल्थैं । अचेल भने...।’

रानी गिठ्ठा र राजा भ्याकुर दुवै चिन्तातुर देखिए । र, माथितिरको लेकमा हेरे दुवैले । बुकी फूल निजात्मक तौरतरिकाले ओइलाउँदै गइरहेको देखिन्थ्यो ।

‘धेरै हेपाइमा परेम् हामी ।’

‘यी बहुराष्ट्रिय निगमहरूले रजगज गरेयता हामी अस्तित्वको लडाइँमा उभिन बाध्य छौं ।’ राजा भ्याकुरले भने, ‘के हामी अरू अन्तर्राष्ट्रिय स्वादभन्दा कम्तीका छौं र ? तर हाम्लाई उनेरुले हेय दृष्टिले मूल्यांकन गरे ।’

रानी गिठ्ठाले भने, ‘हाम्रो स्वत्वाधिकारमाथि दाबा बोल्ने कार्जे निम्त्याउने अरू कोही छैनन् ।’

‘को हो त ?’ राजा भ्याकुरले प्रश्नाकुलित नजर छरे ।

‘यिनै जंगलका लहरादिहरू हुन् ।’ रानी गिठ्ठाले भने, ‘त्यो अरेरी काँडाको लहरालाई हेर्नुस्, त्यो कुकुरडाइनोलाई हेर्नुस् । हेर्नुस्, त्यो भोर्लाको लहरा, पुराउनीलाई...।’

केही क्षण मौन रहे, राजा भ्याकुर । र, फेरि भने, ‘हाम्लाई नामेट पार्न यिनै जंगलका अरू लहरादिहरू सक्रिय छन् । बाहिरका लहराहरू आएर हाम्लाई तिनेरूले नामेट पार्न सक्छन् र थोडै !’

रानी गिठ्ठा मौन रहे । आफ्नो शरीरभरि सल्बलाइरहेका ब्याँगेहरूका तम्तम्याउँदो स्पर्श अनुभव गर्दै राजा भ्याकुरतिर एक टकले नजर दौडाए ।

राजा भ्याकुर फलमय हुँदै थियो ।

रानी गिठ्ठा पनि फल हाल्ने उपक्रममा देखिन्थ्यो ।

अब बहुराष्ट्रिय होटल–चेनहरूमा रानी गिठ्ठा र राजा भ्याकुरको डिस पस्किन बहुराष्ट्रिय कम्पनीका मालिकहरू तैनाथ देखिएका छन् ।

बरफको मदुस

● विष्णुप्रसाद शर्मा पराजुली

शिवराम बाजेको घरमा शङ्ख र घण्ट नबजेको तीन दिन भएको छिमेकी पसले रत्नमान श्रेष्ठले ख्याल गरेका थिए। दैनिक पूजापाठ सकेर बाजेले शङ्ख फुक्थे, घण्ट बजाउँथे । कहिलेकाहीँ शङ्ख, घण्टको आवाज एकैचोटि आउँथ्यो । त्यसपछि बल्ल रत्नमानको दिनचर्या सुरु हुन्थ्यो । सहरबजारमा एउटै घरमा भाडामा बस्नेले एकअर्कोलाई चिन्दैनन् । देखे पनि नदेखेजस्तो, व्यस्त नभए पनि व्यस्त भए जस्तो देखाउनु सहरिया सभ्यता हो क्यार ? छिमेकी पसले हुनुका साथै सहयोगी भाव भएकाले रत्नमानले वरपरका छिमेकी को, कसलाई, के भएको छ ? कसरी बसेको छ ? नयाँ मान्छे, नयाँ सुटकेस डोऱ्याउँदै को कहाँबाट आयो ? कुन घरबाट, कसको छोरा, छोरी, नातेदार, कुन देशमा गए ? रत्नमानलाई थाहा हुन्थ्यो । माला लगाएको फोटो फेसबुकमा राखेकोले होइन, सोधखोज र आउजाउ गरेको देखेर थाहा पाउँथे ।

शिवरामको घरको पूजाकोठा पाँचौँ तलामा थियो । मन्दिरको कोठाको सानो झ्यालबाट गौरीशङ्करतिर उज्यालोको आभा देखियो । ‘ब्यूँझ, उठ, कर्म गर, मेहनतको फल खाऊ’ भन्ने सन्देश बोकेको शङ्ख फुकेको र घण्टीको आवाज धेरै वर्षदेखि रत्नमानले सुनेका थिए । तन र मन ब्युँझाउने त्यो आवाज नआउँदा रत्नमानको मनमा शङ्काको हुन्डरी हुन्डरियो । नजिकैको छिमेकी प्रेमराज जो बिहानै रत्नमानको पसलमा दुधको पोको लिन आउँथे उनलाई “हैन हो प्रेमराजजी, शिवराम बाजेले शङ्ख फुकेनन् नि याद गर्नुभो ?”

“मैले सोध्नै खोजेको थिएँ । तपाईंले भनिहाल्नुभो । ठ्याक्कै तीन दिन भयो उनले शङ्ख नफुकेको ।” प्रेमराजले दुधको पोको तुर्लुङ्ग झुन्ड्याउँदै भने ।

“जहिलेसुकै बाहिर निस्कँदा र घरभित्र पस्दा मलाई बोलाएर छिर्थे । तीन दिन नै भयो उनी ननिस्केको । उनलाई हेर्न जानुपर्छ कि क्या हो ? लौन के गरौँ ?” रत्नमानले अनुहार निन्याउरो बनाउँदै भने ।

“ल हुन्छ । म एक कप तातो मसला चिया र औषधी खाएर आउँछु । अनि जाऊँ है त ।” भन्दै प्रेमराज घरतिर लागे ।

“बाजे बिहानै नुहाउन शौचालय जाँदा लडेकी ? राति सुतेको बेला हर्ट अट्याक पो भयो कि ? होइन, अलि सन्चो नभएर तल झरेनन् कि ? बुढी पनि क्यानाडा नै हो क्या र ? छोराछोरी पनि कता छन् कुन्नि ? बोल्ने भा’पो । आज त हेर्न जानै परो ।” रत्नमानले मनमनै कुरा खेलाउँदै निर्णय गरे ।

त्यही दिन एक महिला र चार पुरुष छिमेकी भएर शिवराम बस्ने चौथो तलामा गए । तलामा चरो मुसोको चाइँचुइँ आवाज केही थिएन । औँसीको रातभैँ चकमन्न थियो ।

रत्नमानले “बाजे, ए ! शिवराम बाजे ।” भन्दै नेपाली काष्ठकलापूर्ण मूल ढोका जोडले ढक्ढक्याए । केही आवाज आएन । जाली खापाको चुकुल भित्रबाट लगाएको थियो ।

सबैले एकअर्कालाई भयमिश्रित सन्देहात्मक नजरले हेरे । सबैको मुटुको धड्कन एकैचोटि सामान्यभन्दा चार गुणा छिटो ढुकढुक गर्दै धड्क्यो । र गरी हालौँ ।” भने ।

“मैले चिनेको भाइ इन्स्पेक्टर छ । म फोन गर्छु है ।” भन्दै कालो वर्णको, गोलो परेको अनुहार भएको वर्ष चौधरीले सबैको स्वीकृति लिएर फोन गरे । पाँचै मिनेटमा प्रहरीको भ्यान आयो । स्थानीयको रोहबरमा मुचुल्का बनाए । जाली खापाको चुकुल तोडेर भित्र पसे ।

ओछ्यानजिक औषधिको बट्टा पल्टेको थियो । पानी पोखिएको टाटो थियो । खाटनजिकै भुइँको गलैँचामाथि शिवराम उत्तानो परेर लम्पसार परेका थिए । नाकको देब्रे प्वालमा रगत जमेको थियो । मुखको दाहिनेतिर फिँज सुकेको थियो । दुवै आँखाबाट भल भई बगेका आँसुको दाग देखिन्थ्यो । अनुहार उज्यालो देखिए पनि शरीर फुलेको थियो । त्यसबाट नमिठो गन्ध आएको थियो । कोठाका सबै [?]याल बन्द थिए ।

०००

शिवरामका मातापिता नेपालको मध्यपहाडका मध्यम वर्गका किसान हुन् । दिनको सोह्र घण्टा पसिना निकाल्दा उनको परिवारलाई आटोपिठो बेसाउन पर्दैनथ्यो । बुढाबुढी हुन्जेल दुईटा लैना भैँसी र एक हल गोरु टुटाएनन् । गाउँ लेकको काखैमा थियो । खेतबारीका गरा र पाटा साना भएकाले दुःख बढी, उब्जनी कम हुन्थ्यो । घाँसपातको दुःख पटक्कै थिएन । शिवरामका बुबा धनराम र आमा कलावतीले अक्षर चिनेका थिएनन् । अक्षर चिनाउन पाए सन्तानले बाँच्नकै लागि भिरपाखामा फहरिन पर्दैनथ्यो भन्ने दुवैको विश्वास थियो । त्यसैले शिवरामसहित पाँच सन्तानलाई कलेज पढाएका थिए । आमाबाबुको कठोर परिश्रमलाई शिवरामले उच्च सम्मान गर्थे । गाउँलेले शिवरामलाई “श्रवणकुमारले भैँ आमाबाबुको सेवा गर्छ” भन्थे ।

शिवराम एक्काइसौँ शताब्दीको प्रविधिको युग र मातापिताको पूर्ण कृषि, पशुपालन गर्ने पितृसत्तात्मक समाजको पुल बनेका थिए । पछिल्लो पुस्ताले दस वर्षमा नै ठुलो परिवर्तन देखे जुन देख्न धनरामलाई पच्चिस वर्ष कुर्नुपऱ्यो । संस्कृतका साथै शिवरामले विज्ञान विषय अध्ययन गरे । पेन्सन पाउने प्रतिष्ठित संस्थानमा निर्देशकसम्म बनेका थिए । उनकी पत्नी मनमती निजी बिमा कम्पनीमा काम गर्थिन् । टोलमा जागिर खाने महिला उनीमात्रै थिइन् । मनमती र शिवरामको जोडी नमिलेको कसैले भन्दैनथे । शिवरामले घरभान्साको काममा भरपूर हात दिन्थे ।

मनमतीले दुईमात्र सन्तान जन्माउने भन्दाभन्दै शिवरामले थप एक पुत्रको चाहना राखे ।

“देखिस् मनु मैले सोचेजस्तै भयो । ईश्वरले मेरो कामना सुने । एक छोरीको लागि दुई भाइ माइती भए । हामी

मरेपछि नर्कबाट स्वर्गको सिँढी उकाल्ने दुई छोरा भइहाले । तीनवटै सन्तानलाई राम्रो संस्कार र शिक्षा दिनुपर्छ । कि कसो हो ? कि अझै सन्तान थप्ने इच्छा छ बुढीको ? लौ भन है । म त सधैँ तयार छु ।" शिवरामले पत्नीलाई मख्ख पार्थे । उनी हर्षले पुलकित हुन्थिन् । शिवरामले पत्नीले भनेको पूरा गरिदिन्थे । त्यो जोडीको डाहा गर्ने अन्य धेरै जोडी थिए ।

"शिवरामले झैँ छोराछोरीलाई पढाउनुपर्छ" सबैले उदाहरण दिने गर्थे । स्कुलसम्म सबैले राम्रै पढे । नेपालमा राम्रा कलेज हुँदाहुँदै इन्जिनियरिङ पढाउन भारत पठाए । घर धितो राखेर उच्च शिक्षा लिन छोरीलाई अमेरिका, जेठो छोरो क्यानाडा र कान्छोलाई अष्ट्रेलिया पठाए ।

"ओहो शिवराम सर ! कति पैसा कमाउनु भा' रैछ, हँ ? तीनवटै सन्तानलाई विदेशमा पढ्न पठाउनुभो नि त ? एक जनालाई त नेपालमा नै जागिर खुवाएर राखेको भए हुने । बुढेसकालमा दुःख पाउने हुनु भो है अब । मर्ने बेलामा पानी खुवाउने पनि कोही नहोलान् नि ।" छिमेकी ढाकारामले हस्यौली पारामा भन्ने गर्थे ।

"पढ्छन्, संसार देख्छन् । दुई चार वर्ष अनुभव गरेर फर्कन्छन् । अनि नेपालमा नै सेवा गर्छन् । हाम्रा छोराछोरीलाई मैले हाम्रो वंश वृक्ष, कुल परम्परा र सनातनी संस्कार सिकाएको छु । त्यसैले मैले मेरा मातापिताको सेवा गरे झैँ सन्तानले मेरो सेवा गर्नेछन् ।" शिवरामले अरूलाई आश्वस्त पार्थे ।

"दुःख नमान्नुहोला तर अब तपाईंका सन्तान न त नेपाल फर्कन्छन् । न त वंश वृक्षको ओत लाग्छन् । ती तपाईंको संस्कारी हातबाट फुकाफाल भए । तपाईं मर्दा त आउलान् नआउलान् ? अझ नेपाल फर्केर बस्छन् भन्नुहुन्छ ?" एउटै कार्यालयमा काम गरेका अर्को टोलमा बस्ने ढाकारामले भनेका थिए ।

"ईश्वरको खटन जे हुन्छ त्यसलाई टार्न सकिन्न । मलाई त्यस्तै लेखेको रहेछ भने के गर्ने त ? मैले मेरो कर्तव्य पूरा गरेको छु । कुल, वंश परम्परा, संस्कार र संस्कृति तिनीहरूले छोडे भने मैले मेरो धर्म, परम्परा छोड्दिनँ बरु तिनीहरूलाई छोड्छु ।" ढाकारामलाई चिनीबिनाको तुलसी चिया दिँदै जवाफ फर्काएका थिए ।

मनमती छोरीकहाँ तेल भिसामा अमेरिका अनि त्यतैबाट भिसा हानेर जेठो छोराकहाँ क्यानाडा गइसकेकी थिइन् । छोरीको व्यवहार र संस्कारबाट शिवराम प्रसन्न थिए । उनी छोरीकहाँ एक पटक अमेरिका गए तापनि क्यानाडा भने गएनन् ।

नित्य कर्म, तिथि र पर्वअनुसार पाठपूजा र उपवास, मन्दिरमा देवीदेवताको दर्शन र नदीस्नानमा उनको समय आनन्दसँग बितेको थियो । कहिलेकाहीँ अति प्रसन्न हुँदा ढाकाराम र रत्नमानलाई बोलाउँथे । "छोरीले माइक्रोबायोलोजीमा पि.एचडी गर्दै छ । छोराहरूले राम्रो कम्पनीमा काम गर्छन् । नेपालमा अपार्टमेन्ट किन्दै छन् । भगवानको कृपा हो ।" भन्दै कफी बनाएर खुवाउँथे । खुसी हुँदा कालीगण्डकीको बाढी उर्ले झैँ उत्तालिएर खुसी हुन्थे । भने जस्तो भएन भने उनै ईश्वरको चाहना भन्दै पलेटी कसेर तिथिअनुसार धर्मशास्त्र पाठ गर्थे ।

मनमतीलाई पूजापाठ, तीर्थ, व्रतसँग खासै मतलब थिएन तर शिवराम उनको नाम जस्तै सबै भगवान्लाई उत्तिकै आस्था

र श्रद्धा मानेर पूजापाठ गर्थे । एकादसी, औँशी, पूर्णिमा, सङ्क्रान्ति, नयाँ वर्ष, कृष्ण अष्टमी, कालरात्री, शिवरात्री, रामनवमी आदि पर्व र तिथिमा सोहीअनुसारका शास्त्र पाठ गर्दथे । कहिलेकाहीँ दुई–तीन दिन व्रत बस्न उनलाई कठिन थिएन । उनी स्वस्थ थिए । पातलो शरीर भएका उनी पाँच फिट छ इन्च अग्ला थिए । शरीर चलायमान हुन्छ भनेर पत्नी नहुँदा पनि आफू बस्ने तलाको सरसफाइ, किनमेल आफैँगर्थे ।

ईश्वरप्रतिको भक्तिभाव अत्यधिक भएकाले साथीभाइसँग कुरा गर्दा उनले बारम्बार "पूर्वजन्म, जन्म, पुनर्जन्म, सुख, दुःख, मृत्यु यी सबै कुरा जन्मसँगै लेखेर आएको हुन्छ, त्यो भोग्नैपर्छ ।" भन्थे । मातापिताको तिथिमा त्यसरी नै श्रद्धासाथ पिण्डदान गर्थे ।

"सन्तान त्यसमा पनि पुत्रले क्रियाकर्म गरी पिण्डदान दिएमा स्वर्गको ढोका खुल्छ ।" भनिरहन्थे । कहिलेकाहीँ उनका मित्र ढाकारामले शिवरामलाई "पुनर्जन्ममा वेद र पुराणका रचयिता वेदव्यासलाई भन्दा यसलाई बढी विश्वास छ" भन्थे ।

साथीभाइसँग चोकमा भेट भएर दुःखको कुनै प्रसङ्ग चल्दा "भगवान् रामलाई त चौध वर्ष वनवास जानुपर्‍यो भने हामी त मानिस हौँ ।" भन्दै ढाडस दिएर घरतिर लाग्थे ।

डेढ दशकदेखि नेपालको सामाजिक, सांस्कृतिक र आर्थिक परिवेश द्रुत गतिमा परिवर्तन भएको थियो । सहर ठुला भएका थिए । गाउँमा मोटरबाटो पुगेको थियो । कर्णाली र सुदूरपश्चिमका मध्यपहाडी र हिमाली जिल्ला तथा अन्यत्रका उच्चहिमाली गाउँमा बाहेक अन्यत्र विद्यालय, बिजुली बत्ती, खानेपानी, स्वास्थ्य चौकी आदि आधार भूत सुविधा पुगेका थिए । स्थानीय मठ, मन्दिर, गुम्बा र स्तूप रङ्गरोगन गरिएको थियो । सुविधा पुगेपछि बसाइँसराइ हुँदैन भन्ने विकासवादी सिद्धान्तको ठिक उल्टो चटक्कै गाउँ छोड्ने गाउँलेको सङ्ख्या दिनहुँ बढेको थियो । श्रीसम्पत्ति बेचेर कुबाटो अमेरिका छिर्ने, नेपाली सेनाको स्थायी जागिर छोडेर रुस र युक्रेनको युद्धमा होमिने, एम.डी. गरिसकेका चिकित्सकसमेत विदेश भाग्ने, खेत बेचेर खाडी मुलुक जाने, उमेर नपुग्दै प्रेमविवाह गर्ने र पारपाचुके गर्ने जस्ता क्रियाकलापको अत्यधिक वृद्धि भएको थियो । समाजले बिस्तारै आफ्नो रूप परिवर्तन गर्दै थियो ।

"सरकारी भूमि हडप्ने, भुटानी शरणार्थीको नाममा नक्कली शरणार्थी बनाएर आफ्नै सन्तान बेच्ने र मन्त्रीहरू दलालसँग मिलेर संस्थागत भ्रष्टाचार गर्ने क्रियाकलाप बढे । दिनहुँ काठका बाकसमा सजिएर लास भित्रिएका छन् । अमेरिका, अष्ट्रेलिया, क्यानाडा गएका सन्तान मातापिताको मृत्यु हुँदा समेत आउँदैनन् । के अचम्मै देख्न र सुन्न परो हँ ? लास राख्न चिस्यान घर पाइन छोड्यो । जता हेर्‍यो उतै लथालिङ्ग र भताभुङ्ग भयो ।" चिया पसलमा बिहान त्यस्तै गफ हुन्थे ।

समाजमा भएको परिवर्तनको कुरा गर्दा शिवरामले कलियुगबारे विष्णुपुराणमा "धनी शक्तिशाली हुनेछ, जसले जे भन्छ त्यही शास्त्र हुनेछ, नागरिक गरिब हुनेछन् र खानाको खोजमा परदेश भौतारिनेछन्, अनावृष्टि हुनेछ, उब्जनी कम हुनेछ, राजा (नेता)ले

प्रजा (नागरिक)को धन लुटनेछन् भनी उल्लेख गरिएको छ" भन्थे ।

०००

दुवै पुत्रको विवाह इज्जत, कुल, सनातनी परम्परा मान्ने राम्रो कुलघरानामा गर्ने धोको शिवरामको थियो । उनले छोरालाई वंश, कुल, संस्कृति र संस्कारबारे बारम्बार सम्झाउँथे । छोराहरूले पनि "बुबाले जे भन्नुहुन्छ सोहीबमोजिम गर्छौं, चिन्ता लिनुपर्दैन । हामी विदेशमा अध्ययन र कमाइ मात्र गर्न आएको हो ।" भन्थे । त्यो कुरा सुन्दा उनी फुरुङ्ग पर्थे ।

शिवराम अघिल्लो दशैंदेखि बहत्तर टेकेका थिए । दुवै छोरा चालिसको नजिक पुगेका थिए । नेपालमा शङ्खघण्ट बजाउँदै पूजापाठमा लीन शिवरामलाई छोराले के गर्दैछन् भन्ने के थाहा र ?

एक दिनको कुरा हो बुढाले पूजापाठ सकेर मनतातो पानी पिउँदै थिए । म्यासेन्जरमा घण्टी बज्यो । क्यानाडामा जेठो छोरासँग बसेकी पत्नीको फोन थियो । सञ्चो बिसञ्चोको कुराकानी भएपछि पत्नी मनमतीले डर र खुसी मिश्रित स्वरमा छिट्छिटो डराउँदै भनिन् "ठुलो बाबुले बिहे गर्ने टुङ्गो गर्‍यो । एउटै अफिसमा काम गर्ने भियतनाम मूलकी क्यानाडाली केटी रहिछ । हजुरको भिसा फारम भरेर पैसा पनि तिरिसकेको छ । बायोमेट्रिक मात्र गरे हुन्छ । आइस्यो है बाबा । अब जे भयो भयो पिर नमानिस्यो नि !" भनिन् ।

दोहोरो कुरा शिवरामले गर्दैनन् भन्ने थाहा भएकाले उनले सबै कुरा उतैबाट भनिन् । शिवरामले केही जवाफ दिएनन् । फोन राखे । "हे ईश्वर के यही हो तिम्रो न्याय ?" भन्दै निकै बेर नजिकैको सोफामा शरीर लत्रक्क पारेर फालिए ।

कान्छोले पक्कै बाबुको भावनामा चोट पुर्‍याउनेछैन भन्नेमा बुढा आशावादी थिए । त्यसै दिन छोरालाई अष्ट्रेलिया फोन गरे । गहिरो पीडा मिसिएको भासिएको स्वरमा, "बाबु, दाइले मेरो विश्वासमा बज्रपात गर्‍यो । तिमीलाई पुग्ने सम्पत्ति यहीँ छ । देश फर्की आऊ । तिम्रो बिहे यतै गरौँला । तिमीलाई जन्मभूमिले सुख र सन्तोष दिनेछ । म एक्लै भएँ । मैले तिमीले भनेको सबै कुरा मान्नेछु ।" भने ।

छोराले "बाबा, जुन ठाउँमा जीवनयापन गरिन्छ त्यहीको संस्कार र संस्कृतिले पुरानोलाई परास्त गर्दो रहेछ । विदेशमा एक्लै हुँदाको दुःख र यहाँ बाँच्न गर्नुपर्ने मेहनत बाबालाई थाहै छैन । आमाबाबुको साथ टुटेपछि यतैको संस्कार र संस्कृतिमा घुलमिल हुन बाध्य हुनुपर्दो रहेछ । आमाबाबुबिनाको जीवन नितान्त एक्लो हुँदो रहेछ । त्यसैले साथी बनाउनैपर्ने रहेछ । सरी बाबा । म त नेपालमा जन्मेकी एक जना केटी साथीसँग दुई वर्षदेखि सँगै बसेको छु । दुःखमा उनले मलाई धेरै साथ दिइन् । उनैसँग बिहे गर्ने योजना गरेको छु । अब दादाको बिहेमा भेटेर सबै कुरा गरौँला । म ड्युटीमा छु है बाबा । ल राखेँ । सि यु इन क्यानाडा ।"

हुन त चोट लाग्दा एकैचोटि लागेको राम्रो हो । शिवरामको मुटुमा, सन्तानको बाबु भएकोमा र आस्थामा एकैचोटि बन्चरो प्रहार भएको थियो । त्यस बेला शिवरामले राजा शुद्धोदनलाई सम्झे । जब सारिपुत्तले राहुललाई प्रव्रजित गरे तब शुद्धोदनले पीडा सहन नसकी गौतम भएको ठाउँमा गएर "तिमी (पुत्र सिद्धार्थ)

प्रव्रजित हुँदा धेरै दुःख भयो । त्यस्तै दुःख नन्द प्रव्रजित हुँदा भयो । राहुल प्रव्रजित हुँदा अत्यधिक कष्ट भयो । पुत्र प्रेमले छाला छेडिरहेछ, छाला छेडेर मासु छेडिरहेछ । मासुमा प्वाल पारेर नसा छेडिरहेको छ । नसाबाट हाड छेडेर मलाई घायल बनाएको छ ।" भन्दै पुत्र र नातिसमेत सन्यासी हुँदा भएको पीडा बुद्धसामु पोखेका थिए । त्यसपछि बिन्ती गर्दै शुद्धोदनले गौतमलाई भनेका थिए "मातापिताको अनुमतिबिना कसैलाई प्रव्रजित नगर ।" पिताको पीडालाई स्वयमले महसुस गरी बुद्धले त्यस दिनदेखि प्रव्रजित हुन आउनेले मातापिताको अनुमति ल्याउनुपर्ने नियम बसालेका थिए तर शुद्धोदनले झैँ दुःख बिसाउने र भनेको पालना गर्ने गौतम शिवरामको नजिक कोही थिएनन् ।

त्यो खबर पाएको पनि चार वर्ष बितिसकेको थियो । शिवरामले "कलेजको अध्ययन सकेका छोराछोरीलाई बिहे नगरी विदेश पठाउँदा धोका खाएँ" भन्ने कुरा साथीभाइसँग भन्थे । उनका छोरा र छोरी विदेशमा राम्रै पद र प्रतिष्ठामा बसेका छन् तर शिवरामको सोचबमोजिम काम नहुँदा परिवारको हर्षमा सहभागी हुन सकेनन् । सन्तानले पनि बाबुलाई सहभागी बनाउन सक्दो पहल गरेनन् ।

"परिवारका सदस्यमा एकअर्कोसँग प्रारम्भदेखि नै खुला बहस नभएको कारण एक्लै भए शिवराम ।" ढाकारामले सुनाउने गर्थे ।

शिवरामले पनि आफूबाहेक सबैलाई तल्लो जात हुन् भन्थे । युगअनुसार सम्झौता गर्न पटक्कै मान्दैनथे । उनको आफ्नै मान्यताले उनलाई साथ दिएन । मनुस्मृतिमा मनुले "पौण्ड्रक, औण्ड्र, काम्बोज, यवन, शक, पारद, पह्णव, चीन, किराँत, दरद र खसलाई कर्मलोप भएका कारण शूद्र भएका हुन् ।" भनेको कुरालाई ब्रह्मवाक्य मान्थे ।

आफू खसकै सन्तान भए तापनि शिवरामले मनुले भनेको कुरालाई सत्य मान्थे । त्यो उनको निजी सोचाइ थियो । आफ्नो परिवार आफूले भनेजस्तो संस्कारमा नगएको हुँदा उनी भित्रभित्रै मर्मान्त भएका थिए । सन्तानले आफू र आफ्नो विश्वासमाथि गरेको बज्र प्रहारबाट उनी मर्माहत भएका थिए । दुःखबाट मुक्त हुन धर्मशास्त्र पाठ गर्ने समय बढाएका थिए ।

"युग सुहाउँदो हुनुपर्छ । सन्तानको सुखका लागि मातापिताले आफ्नो मृत्यु नहुँदासम्म त्याग गर्नुपर्छ । हजुर पुरातनवादी होइसिन्छ । त्यसरी अबको परिवार चल्दैन । जिउँदै नर्कमा परिन्छ ।" मनमतीले फोन गरेर भन्थिन् । शिवराम पीडाको भुङ्ग्रोमा भए तापनि मनमती प्रसन्न थिइन् ।

पूजा गरिसकेपछि घण्टी बजाउँदै शिवराम एक्लै फतफताउँथे "जीवनको उत्तरार्द्ध एक्लो र कष्टकर हुने भयो । शूद्र र विदेशी कुजातसँग विवाह गरी बसेका पुत्रबाट पिण्ड प्राप्त गर्ने कल्पनासम्म पनि पाप हो । त्यसैले मृत्युपूर्व आफैँले आफ्नो पिण्डदान गर्नु उत्तम धर्म हो ।"

विष्णुपुराण, वराहपुराण र स्कन्दपुराणमा 'कागबेनीलाई संसारकै सबैभन्दा ठुलो पितृतीर्थ हो ।" भनी उल्लेख गरेको उनलाई थाहा थियो । त्यहाँ पुगेर पितृश्राद्ध गरेमा हजारौँ वर्षतक पितृ तृप्त हुन्छन् भन्ने कुरा उनले सम्झे । तेस्रो पटक त्यहाँ पुगेर पितृश्राद्ध गरे । उनले आफ्नो पनि जिउँदै श्राद्ध गर्ने निश्चय गरे । त्यसै बेला शिवरामले मृत्युपछिको वर्ष दिनभित्र गर्ने मासिक

श्राद्ध बाह्ल, त्रैपाक्षिक, चतुमार्सिक, तेस्रो पञ्चक र छैटौँ मासिक गरी १६ र मृत्यु भएको बाह्रौँ दिनसम्म गरिने १६ र मलमासलाई समेत गणना गरी आफ्नो ३३ श्राद्ध मृत्युभन्दा पहिले नै गरे । सुखद मृत्यु र मृत्युपछि स्वर्ग पुग्ने पूर्ण विश्वासमा माघ महिनाभर देवघाटमा स्नान गरे । तीर्थस्थलमा मृत्यु भएमा सिधै स्वर्ग पुगिन्छ भन्ने विश्वासमा पशुपति, बराहक्षेत्र, रिडी, मुक्तिक्षेत्रमा तीन–तीन रात उपवास गरी बिताए । तिथि र फलअनुसार पाठ, ध्यान, होम, दान गरे तर उनले सोचेजस्तो मृत्युले उनलाई साथ दिएन । त्यसपछि निराश भई आफ्नो नित्यकर्म घरमै गर्दै गए ।

एक दिनको कुरा उनी घरको छतमा घाम तापेर बसिरहेका थिए । त्यस बेला पत्नी क्यानाडामा जेठोसँग थिइन् । फोन आयो । त्यो नेपालबाट नै आएको थियो । क्यानाडाबाट जेठो छोराले पठाएको सामान आएको रहेछ । उनले घरको ठेगाना दिए । एक घण्टामा सामान आयो । खोलेर हेरे । त्यो त गाउँमा आमाले चलाउने गरेको काठको ठुलो मदुस जत्रो ‘डिप फ्रिज’ बरफको मदुस पो रहेछ ।

झट्ट उनी खुसी भए । ‘जो जसलाई बिहे गरे पनि मर्ने बेलामा सन्तान नेपालमा नै फर्केर ठुलो व्यापार–व्यवसाय गर्ने भएछन् क्यार’ भन्ने सोचे । पछि मात्र थाहा भयो त्यो त बरफको मदुस (आइस बक्स) रहेछ ।

विदेशमा भएका सन्तान आमाबाबुको मृत्यु हुँदा समयमा स्वदेश फर्कन सक्दैनन् । अस्पतालमा पनि लास सुरक्षित राख्न चिस्यानयुक्त लासघरमा ठाउँ पाइँदैन । छोराछोरीले बरफ–मदुस आमाबाबुको परलोक बास नहुँदै पठाउँदा रहेछन् । उनले त्यो सामान मानिस मरेपछि लास राख्ने विद्युत्‌बाट चल्ने बरफ–मदुस रहेछ भन्ने थाहा पाए । एक मनले सोचे “बरफ–मदुसको ठाउँमा लास खरानी पार्ने मदुस नै पठाएको भए टन्टै साफ हुन्थ्यो । यहाँ आउन पनि नपर्ने । क्रिया गर्न पनि नपर्ने ।” उनले समाचार र टिकटकमा अस्पतालमा लास राख्ने ठाउँ नपाएर विदेशबाट सन्तान आइपुग्दासम्म लास गह्नाएको, किरा परेको, दाहसंस्कार गर्न कठिन भएको सुनेका थिए । कति परिवारका मातापिता घरमा मरेको तीन–चार दिनपछि मात्र छिमेकीले थाहा पाएको भन्ने पनि उनले सुनेका थिए ।

“बाबुको लासमा किरा नपरोस् भनेर त्यो बाकस पठाएका रहेछन् ।” भन्ने कुरा एक दिन उनले पसले छिमेकी रत्नमानलाई ख्याल ठट्टा गर्दै भनेका थिए । वास्तवमा चाल नपाउने सामाजिक परिवेश त्यसरी परिवर्तन भएको थियो । सम्मान, सम्पत्ति र सन्तान हुँदाहुँदै पनि वृद्धवृद्धा एक्लाएक्लै थिए । मर्ने बेला तुलसीको मठमा लगेर पानी खुवाउने कोही थिएनन् । थिए त मृत्युको सन्देश बोकेर आएका घरका सुनसान कोठाका चुपचाप उभिएका भित्ताहरू ।

बरफ पार्ने मदुस घरमा आएपछि उनको विश्वासमा ठेस लाग्यो । “म यहीँ कोठामा मरेँ भने मलाई यही मदुसमा त राख्ने होलान् ।” मनमनै सोचे । सत्य त्यही थियो ।

ईश्वर, तीर्थव्रत र पाठपूजाप्रति कठोर प्रश्नको प्रहार गरे । काली, दुर्गा, विष्णु र शिवलाई पनि प्रश्न गर्न बाँकी राखेनन् तर कसैले पनि जवाफ दिएनन् । हिमालय पर्वतजस्तो उनको जीवनभर सँगालेको विश्वासको आस्थामा

अनायास भूकम्पले खल्बल्याए झैँ गहिरो चोट पुगेको थियो ।

"के मेरो मृत्युपछि म यही बरफको मदुसमा बस्नुपर्ने भयो ? मैले मान्दै आएका ईश्वर, जीवनभर साथ दिन्छु भनेकी पत्नी, मैले सुखको सर्वस्व सुम्पेर हुर्काएका सन्तान म अशक्त हुँदा आउनेछैनन् ? सुखद मृत्यु र उज्ज्वल पुनर्जन्मको कामना गर्दै पूजा, पाठ, तीर्थव्रत, पिण्डदान गरेको फल यही बरफ बाकसमा नै खुम्चिने दिनको प्रतीक्षा गर्नुपर्ने हो त ? जुन दिन बरफ पार्ने बाकस भित्रियो त्यो दिनदेखि ईश्वर, पूर्वजन्म, पुनर्जन्म, स्वर्ग, नर्कप्रतिको आस्थामा पहिरो गयो । त्यस दिनदेखि चार्वाकले भनेको "आगोमा जलेर भष्म भएको शरीर पुनः कहाँ जन्मन्छ र ? जन्मदैन । यो जीवन नै पहिलो र अन्तिम जीवन हो ।" भन्ने धारणा उनको मनमा बलियो भएर बस्यो । मानव जातिलाई "कर्म गर, उठ, आलस्य नगर" भन्ने सन्देश दिन उनले शङ्खघण्ट बजाउन भने कहिल्यै छोडेनन् ।

"बाजे ! बिलमा सही गरिदिनोस्, हामी जान्छौँ ।" भनेर मदुस ल्याउने डेलिभरी स्टाफले भनेपछि शिवराम झसङ्ग भए । मदुसको बिलमा सही गरिदिए । त्यसपछि थचक्क त्यहीँ बसे । त्यो बाकस ६ फिट लामो तीन फिट चौडाइ र साढे दुई फिट उचाइ भएको थियो । उनले त्यसलाई आफ्नी दिवङ्गत आमाले गाउँमा प्रयोग गर्ने गरेको काठको मदुस (ठुलो सन्दुस) जस्तो देखे । आमाको हातको चुरा बजेको सम्झना गरे ।

ooo

शिवरामले अमेरिकामा छोरीलाई र क्यानाडामा पत्नीलाई तीन दिन पहिले फोन गरेका रहेछन् । सोही दिन अष्ट्रेलिया र नेपालकै उनको जन्मथलोबाट आएको फोन उठेको रहेनछ । त्यसैको आधारमा प्रहरी, स्थानीय सरकारी कर्मचारी, रत्नमान, प्रेमराज, गेलु, ढाकाराम र छिमेकीले मुचुल्का उठाएको दिन शिवरामको मृत्यु तीन दिनपहिले भएको भन्ने निक्र्यौल भएको थियो । मोबाइलमा आएको फोन नम्बरको आधारमा छिमेकीले विदेश र गाउँमा फोन गरिदिए ।

क्यानाडामा भएको जेठो छोरासँग भएकी पत्नीले रत्नमानलाई त्यो लास बरफ पार्ने मदुसमा राखिदिन अनुरोध गरिन् । सबै मिलेर शिवरामको लास जतनका साथ त्यही बरफ पार्ने मदुसमा राखिदिए । शिवरामको तेह्र दिने भाइ गाउँबाट भोलिपल्ट नै आइपुगे । उनैले लास राखेको मदुसवरपर सुगन्धित अगरबत्ती र दियो बालिदिए ।

मत्यु भएको सातौँ दिनमा अमेरिकाबाट छोरी र क्यानाडाबाट छोरो दुई घण्टाको अन्तरालमा घर आइपुगे । जेठो छोराको साथमा पत्नी पनि आइन् । अष्ट्रेलियामा भएको कान्छो छोराले उतै क्रिया गर्ने भएको जानकारी मनमतीले छिमेकीलाई दिएकी थिइन् ।

उनीहरूले छिमेकीको सहयोगमा आर्यघाटमा लगेर शिवरामको दाहसंस्कार गरे । पटपट गर्दै चिसो मुडाबाट आवाज आएको थियो । धुँवाको मुस्लो आकाशतिर गयो ।

रत्नमानले ढाकारामलाई सोधे " बुढाको बास स्वर्गमा नै होला नि !"

ढाकारामले जवाफ दिँदै भने "उनको स्वर्ग भनेको बरफको ठुलो मदुस हो रत्नमान ।"

प्रेमराजले त्यसैमा थपे, "शिक्षण अस्पतालको लासघरमा लास राख्ने

ठाउँ नभएर बिजोग छ रे । लावारिस लास राख्ने घरमा राखेको लास नै हराएछ । शिवरामको लासले त त्यो गति भोग्नुपरेन नि । छोरा र मनमती म्याडमले त्यो अड्कल गरेर बरफको मदुस पठाएछन् । बुढाको लासमा किरा परेन । बुढाले जीवनमा गरेको कर्मको मृत्युपछि पाउने फल त्यही मदुस हो, बुझ्यौं ।"

त्यसै बेला रत्नमानले "अब शिवरामको शङ्खघण्टको आवाज कहिल्यै नसुनिने भयो । उनको बास स्वर्गमा होस् ।" भने ।

"उनले जीवनमा जे भोगे त्यही स्वर्ग हो । जलेर खरानी भएको शरीर फेरि जन्मेर स्वर्गमा पुग्दैन ।" गेलुले थपे ।

"शिवरामले कसैलाई फिटिक्कै दुःख नदिईकन मृत्युवरण गरे, त्यही मोक्ष हो ।" ढाकारामले रत्नमानलाई सम्झउँदै भने ।

पत्नी र जेठो छोराले पशुपतिनाथमा नै काजक्रिया गरे । तेह्रौं दिनमा मलाम गएका कसैलाई खबर गरेनन् । चौधौं दिनमा शिवरामको घरमा उनका परिवार भेला भएका थिए । मालपोतका कर्मचारी पनि देखिएका थिए । बरफको मदुस सडकमा झारे । रत्नमानले पछि थाहा पाए । त्यो मदुस त अष्ट्रेलिया हुने कान्छा छोराको ससुराली गाउँमा पठाइदिएका रहेछन् ।

आजकल रत्नमान पसलमा ढिलो पुग्ने गरेका छन् । शिवरामको शङ्खघण्टको आवाज आउन छोडेको दुई वर्ष भएको थियो । शिवरामको घरमा अर्कै छिमेकी आएका छन् । उनले शङ्खघण्ट बजाउँदैनन् । त्यो घरमा बरफको मदुसको खाँचो पनि छैन किनकि परिवारका सबै सदस्य नेपालमा नै छन् ।

नववर्ष २०८२ को सुखद् अवसरमा
अवसरमा समस्त मजदुर, कर्मचारी,
उपभोक्ता एवं सम्पूर्ण नेपाली दाजुभाइ तथा
दिदीबहिनीहरुमा सुख, शान्ति, सुस्वास्थ्य, समृद्धि
एवं उत्तरोत्तर प्रगतिको हार्दिक
मंगलमय शुभकामना !

रिलायन्स सुगर एण्ड केमिकल
इण्डष्ट्रिज परिवार
कलैया उपमहानगरपालिका-२४, बारा

शत्रु

● **विश्वेश्वरप्रसाद कोइराला**

आँखामा राखे पनि नबिझाउने भन्ने उखान कसैका निमित्त उपयुक्त हुन्थ्यो भने कृष्ण रायका निमित्त हुन्थ्यो। ४५ वर्षका कृष्ण राय गाउँका सबभन्दा भ□ मानिस थिए । तिनले यता १०/१२ वर्षदेखि गाउँभन्दा बाहिर पाइलो राखेका थिएनन्, यसैबाट तिनको शान्त स्वभावको परिचय हुन्छ। कसैलाई कर्जा दिनु तिनी आ□मो सिद्धान्तको विरुद्ध ठान्थे । तिनको मतअनुसार कर्जामा गएको रुपियाँ आफू आउँदा झगडा बोकी आउँछ । तर दुःख परेका बखतमा, राजद्वारे श्मशाने छ, तिनी गाउँलेको सहायतामा प्रस्तुत रहन्थे । जनकक्कुमारीको एक्लो छोरो मर्दा जनकक्कुमारीको पीरभन्दा यिनको सान्त्वनाले त्यहाँ भएका मान्छेहरूको आँखामा आँसु ल्यायो । गाउँलेहरूमा झगडा पर्‍यो भने यिनी नै मध्यस्थ हुन्थे। यिनले गरेको फैसलाले कोही पनि असन्तुष्ट भएको देखिँदैनथ्यो । आ□मो घरबाट तिनी कम निस्कन्थे, निस्केको दिन कि त कसैकहाँ मृत्यु छ, कि झगडा भएछ भनी ठान्नुपर्थ्यो । सडकमा सबै जना अदबसँग यिनको अभिवादन गर्थे ।

कृष्ण रायलाई सब प्रकारको सुख थियो धनको, यशको र सम्मानको । सन्तान थिएनन्, तर यस अभावलाई तिनले आ□मो एउटा टाढाको भतिजालाई पाली पूर्ति गरेका थिए ।

एक रात तिनी खाइपिई सुत्ने यत्न गरिरहेका थिए । उनको मनमा धेरै□धेरै प्रकारका विचार आउन थाले । तिनको जीवन कसैले असफल भन्न सक्तैनथ्यो । सानोतिनो पूँजी पनि कमाइहालेका थिए, रुपियाँ जम्मा गर्दा अरूहरूले गरेजस्तो रैतीहरूलाई पीर पनि पारेका थिएनन् । तिनको कोही वैरी थिएन, यही तिनको सन्तोषको ठूलो कारण थियो। ४५ वर्षको यत्रो लामो जीवनमा तिनले कसैलाई आ□मो शत्रु बनाएनन् । यस कल्पनाले तिनको तन□को सुख बढाइरहेको बेलामा तिनीमाथि लट्ठीको प्रहार पर्‍यो। संयोगवश लट्ठीको मुख्य चोट तिनीमाथि परेन । प्रहारकर्ताले तिनीमाथि प्रहार गरेको हो कि भित्तामाथि, यो छुट्याउन गाह्रो थियो।

कृष्ण राय जुर्मुराउँदै उठे, तबसम्म आक्रमणकारी भागिसकेको थियो। □लाई कसले यसरी आक्रमण गर्‍यो होला।' तिनी विचार गर्न थाले ।' यस जीवनमा मैले कसैलाई आ□मो शत्रु बनाइनँ, झगडा□ फसादमा रहिनँ' कृष्ण रायलाई पहिले त कसैले आक्रमण गरेको हो भन्ने कुरामा नै विश्वास भएन । सब तन□ावस्थाको भ्रमजस्तो, तर भित्तामा लागेर भाँचिएको लट्ठीको टुक्रो त भ्रम हुन सक्तैन, कृष्ण

रायले बिछ्यौनाबाट निहुरीकन त्यस टुक्रालाई टिपे, हेरेर फेरि भन्न थाले, 'को मेरो शत्रु हुनसक्छ ?'

धेरै घोरिँदा तिनलाई यस रहस्यको सुइँको पाएको जस्तो लाग्यो । आजै विहान एउटा काम बिगार्दा रामे भन्ने नोकरमाथि तिनी रिसाएका थिए । नोकरको के ठेगाना, त्यसमा पनि भोटे नोकर, झोँक उठ्यो होला र मालिकलाई हान्न हिँड्यो होला । नोकरसित झगडा पर्दा तिनले नोकरको मुख रातो भएको देखेका थिए । उनलाई के थाहा ? रिसले रातो भएको रहेछ । तर उनी केही अचाक्ली गरी रिसाएका थिएनन् । यति पुरानो नोकरले त्यति हप्की पाउँदा मालिकलाई मार्न नहिँड्नुपर्ने । रामेले योभन्दा ठूलो–ठूलो गाली सहेको थियो र आजको झटनीले त्यसको धैर्यको अन्त नगर्नुपर्ने । तर मनुष्यको स्वभाव कसले जान्न सक्छ र ?रामे नभए अरू को मेरो शत्रु होला ? अथवा यो सबै काम बलभद्रको हो । कारण, अस्ति हिसाब गोलमाल गरेर मालिकलाई ठग्न खोज्दा कृष्ण रायले तिनीलाई फेला पारी लज्जित पारेका थिए । आखिर बलभद्रको समाजमा आदर थियो, गाउँलेहरू तिनलाई मान गर्थे । कृष्ण रायले आफूलाई बेइज्जती गरेको तिनले सहन सकेनन् होला ।

कृष्ण राय विचार गर्दै गए अस्तिको नोकरी खोज्दै आएको युवकको ध्यान तिनलाई आउन थाल्यो । बिचरो खान नपाएर तिनीकहाँ आएको थियो, काममा लाउन छाडेर तिनी उसलाई उपदेश दिन थाले । कुरामा कुरा चल्दा कृष्ण रायले उसलाई अप्रिय शब्द भने, त्यस युवकले यो निश्चय नै मन पराएन होला । त्यो बडो स्वाभिमानी होला जस्तो थियो । त्यस्तालाई कठोर शब्द असाध्य बिज्छ र धेरै दिनसम्म ईख लिइरहन्छ । कृष्ण रायको एउटा अत्यन्त नराम्रो बानी छ । आफूलाई अकलुषित र दुर्गुणरहित भनी ठान्ने कृष्ण रायलाई आफ्नो एउटा ठूलो दोषको सम्झना भयो । समय समयमा तिनी अर्कालाई उपदेश र सल्लाह दिइरहन्छन् । नाहक कृष्ण राय यस दुर्गुणलाई गुण ठानेर अङ्कमाल गरिरहेका थिए ।

कृष्ण राय धेरै झगडामा मध्यस्थ भएका थिए । यो बडो गर्वको कुरा हो । गाउँले तिनीमाथि नै विश्वास गरी तिनीलाई झगडामा मध्यस्थ तुल्याउँथे । यसैले पनि गाउँमा तिनको धेरै सम्मान थियो । तर निश्चय नै यस कामले तिनलाई धेरैको मन नपरेको बनायो होला । एक दिनको घटना उदाहरणस्वरूप तिनको सामुन्ने आउन थाल्यो । गोविन्द पण्डितको र गोरे जमदारको खेतको झगडा धेरै दिनदेखि चलिआएको थियो, तर त्यस दिनको जस्तो कुटामारी कहिल्यै भएको थिएन । कृष्ण राय सधैँको जस्तै मध्यस्थ भएर हिँड्ने बानीले प्रेरित भएझैँ ती झगडियाहरूलाई झगडाको दुष्परिणाम बुझाउन थाले– 'हेर, गोविन्द पण्डित । हेर गोरे जमदार । झगडा गरेर के लाभ । आपस्तमा मिल, खाऊ, पिऊ र ईश्वरको भजन गर ।' यति उपदेशमै तिनीहरू झगडा गर्न छाड्ने भए तिनीहरू कहिल्यै झगडा गर्ने थिएनन् । तिनीहरू मिल्न मानेनन् र बिचरा मध्यस्थलाई कर लागेर गोरे जमदारको पक्षमा न्याय दिनुपर्‍यो । यस झगडामा मध्यस्थ भएर तिनले निश्चय नै गोविन्द पण्डितलाई आफ्नो रात्रु बनाए होलान् ।

फेरि एउटा माष्टरको र कैयाँको झगडामा न्याय कैयाँको पक्षमा हुँदा

माष्टरले रिसाएर भनेका थिए□ 'हेर्नुहोस् कृष्ण रायजी, फैसलालाई त म आ□नो शिरमा राख्छु तर कैयाँ कैयाँ नै हुन् काम लाग्नेछैनन् । एउटा झगडामा सबभन्दा निर्दोष काम हो त्यस झगडाको मध्यस्थ हुनु तर कुनै पनि मध्यस्थ दुवै पक्षको हुन सक्तैन । मध्यस्थले एउटा□न□एउटाको शत्रु हुनैपर्छ□कृष्ण रायले बिउँझेझैँ यो ज्ञान आर्जन गरे ।

विचार गर्दागर्दै कृष्ण रायले रेलको डब्बामा भएको झगडा सम्झे, हाटमा तिनीद्वारा धक्का खाई लडेको एउटा मान्छेलाई सम्झे, तिनले निकालिदिएका नोकरहरूलाई सम्झे; गरीब तर ईखालु दाजु□भाइलाई सम्झे, जो यिनको उन्नति देखिसहँदैनथे । अरूको त के कुरा आ□नै पोष्य पुत्रमाथि पनि उसलाई भरोसा थिएन । चाँडै नै सम्पत्तिको मालिक हुन उसले जे पनि गर्न सक्छ, आखिर आफैँले जन्माएको छोरो त.......।

घटनालाई बिर्सने प्रयत्न गर्दै कृष्ण राय निदाउने निहुँले बिछ्यौनामा बुङ्ग लडे । शत्रुताको पनि कस्तो व्यापक सम्बन्ध रहेछ । दुनियाँमा कोही पनि मित्र हुँदैनन् सबै शत्रु, सबै वैरी नै हुन्छन् । कसैले भन्छ अकारण नै कोही शत्रु हुँदैन, माने अकारण कोही कसैको शत्रु हुँदैन, तर झगडाको निहुँ कति सजिलै पाइन्छ, कृष्ण रायले धेरैसँग सङ्गत गरेनन् तर जतिसँग गरे सबैलाई तिनीहरूमा □आप वैरी साध्ने' कुनै□न□कुनै निहुँ दिए । कस्तो अचम्म । निर्दोष कुरामा पनि विषालु सापजस्तो वैरी बनाउने साधन लुकिरहेको हुन्छ ।

भोलिपल्ट यस घटनाको जाँच हुँदा पुलीसको इन्स्पेक्टरले तिनीलाई सोध्यो□ 'तपाईलाई कसैमाथि शङ्का छ ?'

कृष्ण रायले गम्भीर भएर उत्तर दिए□ □रामे, बलभ□, केदार, युवक, गोविन्द पण्डित, कन्हैया, माष्टर, बुध, लीला, पुष्पराज, रामचन□,पराजुली....।'

१. जन्म, मृत्यु, विवाह, बसाईसराई र सम्बन्ध विच्छेद जस्ता व्यक्तिगत घटनाहरु भएको ३५ दिनभित्र सम्बन्धित वडामा गई व्यक्तिगत घटना दर्ता गराऔं ।
२. सार्वजनिक सम्पत्तिका संरक्षण गरौं र संरक्षण गर्न गाउँपालिकालाई सहयोग गरौं ।
३. आफ्ना घर आँगनबाट उत्पन्न हुने फोहोर मैलालाई उचित व्यवस्थापन गरी गाउँलाई स्वच्छ, सफा, सुन्दर हराभरा बनाउन सहयोग गरौं ।
४. गाउँपालिकालाई बुझाउनुपर्ने घर, जग्गा, कर, मालपोत दस्तुर, व्यवसाय कर, सम्पत्ति कर लगायतका कर तथा राजस्व समयमै बुझाई जर्िवानाबाट बचौं ।
५. तपाईंले तिरेको कर गाउँपालिकाको विकास निर्माणका लागि खर्च हुन्छ ।
६. आवश्यक जानकारीका लागि कार्यालयमा सम्पर्क गरौं ।
७. डेंगी रोगबाट आफू पनि बचौं, अरुलाई पनि बचाऔं ।

काठमाडौँ महानगरपालिका वडा नं. ६
बौद्ध, काठमाडौँ

झुपडीको खुसी

● शेखर अर्याल

हरियालीको हराभरासँगै एउटा सानो झुपडी पवित्र या दूषित भन्न गाऱ्हो थियो । त्यस झुपडीमा कसैका तिरस्कृत त कसैका घृणित आँखा लाग्थे । यसकै आसपासमा महलको चहलपहल पृथक ढङ्गको देखिन्थ्यो । यही परिवेशमा मानवीय दिनचर्या बिताउँदै मानव हृदय उल्लसित र हर्षित बनेको देखिन्थ्यो ।

बाघको दाँजा चौगडा कहाँ लाग्न सक्थ्यो र ? आ□मो सानो झुपडीलाई महल सम्झने काले त्यस स्थानलाई स्वर्ग ठान्दथ्यो तर कता कता नुन नहाल्या जस्तो खल्लो खल्लो । त्यही स्वर्गमा जन्म लिन पाएकोमा गर्भ गर्ने कालेका बुबाआमा लेखपढमा कमी भए पनि विचारधारा आधुनिक थियो । आफूले अक्षर चिन्न नसके पनि आ□मो सन्तान कालेलाई जसरी पनि शिक्षा दिलाउने ध्याउन्नमा थिए ।

कालेको जन्मपश्चात् उसका बुबाआमा जेनतेन गरेर अर्थ सङ्कलन गर्न थाले । कहिले महलमा त कहिले गहरे काममा, जहाँ जहाँ जे जे काम गरे पनि आफैँमा गद्‌गद र हर्षित देखिन्थे । आमा सोच्थिन्, "काले साँच्चै कालु बनोस्, हृदयको खानी अनि सबैको ढुकढुकी ।" यसले उनको तन घोटिए पनि मन उचो बनाउँथ्यो ।

काले चार वर्ष पुगेर पाँच वर्षमा प्रवेश गऱ्यो । "अँध्यारोबाट उज्यालोतर्फ लैजान अब विद्यालय भर्ना गर्ने हैन र बुढी ?" हात सुमसुमाउँदै बुढाले भने, तर कथाव्यथा फरक थिए । छिमेकी महलेको रज्जगज्जले त्यहाँका सबै बालबालिका हाइहाइ अङ्ग्रेजीको शङ्ख फुकिरहेका थिए । एक्लो तन घिसार्दै काले बुबाआमाकै मायाले सामुदायिक विद्यालयमा पुग्थ्यो । लगनशील, चातुर्य र महान् प्रवृत्तिको काले हुने विरुवाको चिल्लो पात थियो । सरल स्वभाव र महान् विचारको खानी हुनाले महले बालबालिका पनि उसको नजिक □थाम्मिन्थे । ऊ सबै साथीहरूबिच रमाइला र राम्रा कुरा सिकाउँथ्यो ।

काले बिस्तारै आ□मो क्षमता र बलबुताका आधारमा अगाडि बढ्दै गयो । निरक्षर बुबाआमा पनि उसलाई, "काले ! तँ एक दिन महान् बन् अनि यो हाम्रो झुपडीमा सुगन्ध दे बाबू । हामी त नपढेका अनपढ ।" यस कुराले उसको मनलाई हिमाली चुचुरामा पुऱ्याउँथ्यो । आत्मबलको एक सिँढी उसका लागि अझ थप बन्थ्यो । आमाको प्रेरणा र बुबाको उत्साहालाई सम्झेर उसले परिश्रम र मिहिनेतमा कसी लगाउँदै गयो ।

खाजा खान दिएको पाँच रूपैयाँ पनि उसको आन्द्रामा नपुगी टोकरीमा जम्मा हुन्थ्यो । लामो समयपछि उसको थप जिज्ञासा त्यही टोकरीले पूरा गर्थ्यो । सायद जहाँ इच्छा त्यहाँ उपाय भन्ने ज्ञानले नै उसको ज्ञानको भण्डार वृद्धि हुँदै गयो । पढाइको तिर्खा मेटाउन उसलाई कठिन हुँदा उसले साथीका किताबका पाना पल्टाएर सन्तुटि प्राप्त गरी फिर्ता गर्थ्यो ।

एक दिन एक महलवाला रियादले आफ्नो मिल्ने साथी काले पढ्ने विद्यालयमा पढ्छु भन्दै घरमा जिद्दी गऱ्यो । यसले घरका सबै सदस्य आश्चर्यमा परे । “किन त्यस्तो स्कुलमा पढ्ने ? तँलाई त्यस्तो स्कुलमा पढ्न सुहाउँदैन । जोरीपारीले के भन्लान् ? हुँदैन त्यस्तो ठाउँमा पढ्न ।” तर पनि रियादको जिद्दीमा कसैको केही लागेन ।

बिहानको भुकभुके उज्यालो सँगै आँखा मिच्दै हिँडेका रियादका बुबाआमा एक्कासि कालेको घर पुगे । काले रियादका बुबाआमालाई बस्न आग्रह गऱ्यो तर उनीहरूको सिंह गर्जन देखेर आश्चर्यमा पऱ्यो । आमाचाहिँले, “यो कालेले छरछिमेकका सबै केटाकेटी विगाऱ्यो ।” भन्दै नानातरहका कटाक्ष वचन लगाइन् । “अब यस्तै हो भने हाम्रा बालबच्चा यसले अवश्य बिगार्छ ।” भन्दै रियादका बुबाले कुरा थपे ।

दुईचार दिनपछि केही महलेहरूको बैठक बस्यो । बैठकले कालेको परिवारलाई झुपडीबाट हटाउने निधो गऱ्यो । यो सुनेर कालेको मन एक तमासको भयो । कैदी जस्तै बनेर अमुक बनेका कालेका बुबा निरीह देखिन्थे भने आमाको आँखामा वर्षाको भेल मडारिएको थियो ।

पछ्यौराले आँखा पुछ्दै, “बाबू ! तँलाई त हामी एउटा राम्रो लगनशील असल छोरा बनाउन चाहेका थियौँ । आज आएर यो के देख्नुपऱ्यो हँ ? धनसम्पत्ति छ भन्दैमा जे पनि गर्न पाइन्छ र ?”

जति बिन्ती गर्दा पनि रियादका बुबाआमाको मन के पग्लिन्थ्यो र ? त्यो हृदय पत्थर नै बनिसकेको थियो । उल्टै झपार्दै उनीहरू अब पखौला तिमीहरू ? भन्दै महलतिर लागे ।

मन थाम्न नसकेर ती बिचरा दम्पति झुपडी भित्र छिरे । घुक्क घुक्क आएको आवाजले कालेको मन भारी भयो । काले एकान्ततिर लम्कियो । ऊ सोचमग्न भएर टोलाइ मात्र रह्यो । घाम पनि माथि आइसकेका थिए ।

कालेले ती प्रचण्ड तेजका किरणलाई हेर्दै मनमनै भन्यो, “म अब कसैसँग बोल्दिनँ; म सरासर विद्यालयबाट मेरै पवित्र स्थलमा आउँछु; केवल विद्यालय जान्छु; पढ्छु अनि फर्कन्छु ।” यस्तो कठोर निर्णयपश्चात् ऊ झुपडीतर्फ लाग्यो ।

सधैँ सबैसँग हाँसीखुसीमा रमाउने काले एक्लै आफ्नै धुनमा विद्यालय जाने आउने गर्न थाल्यो । गरिबीका कारण आफू थिचिएको महसुस गरेको कालेले ‘छन् गेडा सबै मेरा छैननत् गेडा सबै टेडा’ भनी आफ्नो मनलाई जवरजस्त दबायो ।

विद्यालयमा सधैँ पहिला कहलिने काले कक्षा दशमा पुगेको थियो । छरछिमेकका आफ्ना महले साथी आजकल चाहेर नचाहेर नजिक वा टाढा के छन् उसलाई पत्तो थिएन । पुस्तकालय अनि घर, उसका साथी भने पनि तिनै अनि सहयोगी भनेका पनि तिनै ।

कालेका बुबाले भने, “हेर न अब

छोरोलाई कसरी खर्च पुराउने होला, कतै उसको मन बिग्रिएर पढ्नै पो छोड्ने हो कि ? हामी पनि कामले लखतरान भएर साँझमा मात्र टुप्लुक्क आउँछौं । घरको काम र सधैं खाना बनाएर राख्दा उसलाई पनि दिग्दार लाग्दो हो हगि ? तर लागेर के गर्नु अप्ठ्यारोमा फलेको फर्सीसरह छ यो ।"

"त्यसो होइन म आमा हुँ उसको मन बुझ्न सकेकी छु, उसको अनुहारले खराब होइन राम्रै सोचे जस्तो लाग्छ तर मन न हो, फेरि उमेर पनि त्यस्तै छ ।" दुबै जना कुरा गर्दागर्दै काले आइपुग्यो ।

"हजुरहरूले खाना खानुभयो ? म त पढ्न पुस्तकालय गएको थिएँ ।" उसले भन्यो ।"ल, तँलाई नै पर्खेर बसेका छौं । अब सबै जना मिलेर खानुपर्छ नि ? मिठो चोखो जे जस्तो छ त्यही ।" आमालै भनिन् ।

बुबाले भने, "काले हेर् त, तँलाई एक जोर विद्यालयको पोसाक हालिदिन पनि सकिएन । अलिअलि भएको रकम पनि साहुकै व्याजमा ठिक्क छ । खै के गर्छस् । गरिबको कोखमा जन्म लिइस् ।"

बुबा पनि के के भन्नुहुन्छ । मलाई पोसाक, किताबकापी त विद्यालयबाटै पाएको छु नि । मेरो चिन्ता हजुरहरूले नलिनुस् । म विद्यालयका गुरुगुरुमाको र हजुरहरूको शिर झुकाउने काम गर्दिनँ । ल अब म केही समय पढ्छु भन्दै कलमकापी समायो ।

'जो होचो उसैका मुखमा घोचो' भनेझैं कालेको एसईई आउन लागेको थियो । यही समयमा कालेकी आमा थला परिन् । कालेले बुबासँग भन्यो, "साहूकहाँबाट ऋण लिएर भए पनि आमालाई अस्पत्ताल लैजाऊँ ।" छोराको कुरा बुबाले कसरी काट्नु । काले आमा लिएर अस्पत्ताल गयो ।

जाँच गरेपछि चिकित्सकले भने, "उच्च रक्तचाप र चिनी रोग छ, बढी ख्याल गर्नू । शरीर पनि अत्यन्तै कमजोर हुनाले बढी सकेको फलफूल खुवाउनू । चिनीको मात्रा कम भएपछि एउटा अप्रेशन गर्नुपर्छ ।"

अप्रेशन सुन्नासाथ बाउछोराको सातो गयो । उनीहरू छाँगाबाट खसे झैं भए । कालेका बाउछोराले मुन्टो मात्र हल्लाए । आमाले भने कालेको अनुहारलाई एकतमासाले हेरेकी थिइन् । चिकित्सकले लेखिदिएको औषधी बोकेर उनीहरू आफ्नो प्रिय झुपडीमा आए ।

एकातिर परीक्षा आएको थियो भने अर्कोतिर आमाको अप्रेशनका लागि पैसाको खाँचो । आँट र साहसको ओजन बढी हुनाले उसले परीक्षा त दियो तर पैसा कसरी जुटाउने भन्ने चिन्ताले सताउनसम्म सताउन थाल्यो । उता साहूको सावा ब्याज यता अप्रेशनका लागि थप रकम जुटाउनुपर्ने ।

बुबा चौबिस घण्टामा सोह्र घण्टा जोतिन थाले तर पनि केही लागेन । हाला भएर उनीहरूले उपचारका लागि त्यही टाउको ओत्ने झुपडी पनि खसेको मूल्यमा बेच्न बाध्य भए । बैनाको पैसाले कालेकी आमाको उपचार गराए भने अरू साहूकै पोल्टामा पऱ्यो ।

झुपडी परिवारको अब एउटा कोठा खोजेर गुजरा चलाउने निधो भयो । लामो समय रहँदै आएको आफू हुर्केबढेको जन्मस्थान छोड्दा सबैका आँखाबाट अश्रुधारा बगे । काले र उसका बुबाले कालेकी आमालाई डोऱ्याएर निस्केको कारुणिक दृश्यले जो कोहीलाई सोच्न बाध्य बनायो ।

तर त्यस भेगमा मोजमस्ती गरी बसेका महले भने, "बल्ल गयो कालेको परिवार, अब ढुक्क भइयो । जसरी पनि यहाँबाट निकाल्नु नै थियो ।" भन्दै हर्षित थिए ।

घरपरिवारका सदस्य घर छाडी दुई पाइला के अगाडि बढेका थिए काले डाँको छोडेर रुँदै भन्यो, "हे जन्मभूमि यदि तिमी छौ र मेरो साँच्चै जन्मस्थान रहेछ भने म यसलाई आ◻मो हातमा पार्न सकूँ । यसमा मेरो सन्तोषको सास फेर्न सकूँ ।" भन्दै मन दह्रो पारेर बुबाआमाका हात समाउँदै कुम्लाकुटुरा बोकेर उनीहरू झुपडीको क्षेत्रबाट बाहिरिए ।

कालेका छरछिमेकी धेरै साथी त टुटिसकेका थिए तर दुई साथी भने हृदयबाट हट्नै सकेका थिएनन् नत उनीहरूको परिवारबाटै तिरस्कृत बनेका थिए । दौडेर आएका ती दुई साथीले एकै स्वरमा भने, "मित्र काले, तिमी यसरी कमजोर बनेर नरोऊ, समस्या परेमा हामीलाई भन्नू भन्दै ढाडस दिए । अगाडिका महलेको व्यवहारले थिचेको हुनाले ऊ अवाक भयो ।

कालेको परिवार अब पल्लो गाउँको एक पुरानो घरमा डेरा गरी जीवन जिउन थालेका थिए । एसईईको परीक्षाफल नआएकाले काले बुबासँगै ज्यामीको काम गर्न जान्थ्यो भने आमा सकीनसकी घरकै काममा व्यस्त थिइन् । यो परिवारमा आर्थिक सङ्कट देखिए पनि स्नेहको खानी भने व्यापक थियो ।

ज्यामी काममा व्यस्त हुँदा हुँदै कालेको कानमा रेडियोले फुकेको एसईई परीक्षाफल ठोक्कियो । ऊ झसङ्ग भयो । हतार हतार ऊ बुबासँग भनेर कोठातिर लम्कियो । घर गएर एक पटक आमालाई दण्डवत् गर्दै सुस्केरा हालेर पिँडीमा बस्यो । आमाले कालेको कपाल सुमसुमाउँदै, "बाबू तँ निराश नहो, हाम्रा पनि दिन आउलान् । चिन्ता नगर् तँ पास हुन्छस् ।" उसको अनुहारमा खुसीका धर्सा कोरिन थाले । यत्तिकैमा काममा गएका बुबा पनि छोराको पछि पछि कोठामा आइपुगे । त्यो परिवार आज किन किन बढी छटपटिन थाल्यो ।

त्यस कोठाअगाडि एकाएक विद्यालय परिवार र पत्रकारको घेराबन्दी भयो । काले त त्यस क्षेत्रकै विद्यालयबाट चार जिपिए ल्याउने एक मात्र विद्यार्थी बनेछ । यो खबरले बधाई दिन आएका सबैले कालेको अनुहार रङ्गाए । यो दृश्यले उसका नयन भने आँसुविहीन बन्न सकेनन् ।

विद्यालयका प्रधानाध्यापकले खुसी हुँदै भने, "काले ! अब हाम्रै विद्यालयबाट छात्रवृत्ति प्रदान गरेर तिम्रो पढाइ अगाडि बढाउने निधो हामीले गरेका छौँ । तिमीले हाम्रो विद्यालयको र यस क्षेत्रकै इज्जत राखेका छौ । अब तिमीले समाजसेवामा लाग्ने प्रेरणा पाउनुपर्छ र चिकित्सक बनेर यही समाजको सेवा गर्नुपर्छ । चिकित्सक सहरमुखी हुनाले हाम्रो यस ठाउँमा स्वास्थ्यको अवस्था नाजुक बनेको छ ।" यस कुराले काले भावविह्वल बन्यो ।

पुरानो घरको त्यस कोठाअगाडि आँगनमा गुरुगुरुआमाको आगमन हुँदा पनि कालेले लड्डु बाँड्न सकेन । यस्तैमा उसको अगाडि माइक तेर्सियो । उसले हृदयमा भक्कानो पारेर सबैलाई अभिवादन गऱ्यो । उसले पत्रकारसामु भन्यो, "मेरो सफलताको श्रेय गुरु, गुरुआमा र मेरा बुबाआमालाई छ । म त एक विद्यार्थी मात्र हुँ । तर आज मेरा प्राणप्यारा गुरुगुरुमा मेरो समिपमा आउँदा पनि एक एक लड्डुले स्वागत गर्न

सकिनँ तर पनि हृदयदेखि नै भावरूपी लड्डु प्रदान गर्दछु ।" यस कुराले गुरु, गुरुआमा र साथीहरूका आँखा रसाए । भावुक बनेका ती सबैले शान्त्वना प्रदान गर्दै त्यहाँबाट आआफ्नो घरतर्फ लागे ।

"जिपिए चार आएर के गर्नू, घरमा आमा बिरामी हुनुहुन्छ । गुरुले त छात्रवृत्तिको कुरा गर्नुभयो अनि पढाउने वाचा पनि गर्नुभयो तर घरको यो हालत के गर्नु, के नगर्नू ।" काले मनमा कुरा खेलाउँदै झोक्राएर बसेको थियो । उसका अगाडि आफ्ना पुराना दुई मित्र टुप्लुक्क देखा परे । उनीहरू सोध्दै खोज्दै त्यहाँ आइपुगेका रहेछन् । ती साथीले कालेलाई बधाई दिँदै अँगालोमा हाली भूमितिर मायाका दुई थोपा अर्पण गरे । "साथी हामीले तिमीले जस्तो चार जिपिए ल्याउन नसके पनि तीन विन्दु छ ल्यायौँ । तर तिमीलाई अपमान रियादका बुबाआमाले आत्मग्लानि गरेका छन् । अब हामी सँगै पढ्न जानुपर्छ, त्यसको व्यवस्था हामीले गर्छौं ।" यति भन्दै साथीहरू घरतर्फ लागे । साथीका यी कुराले कालेको हृदय भक्कानियो ।

बेलुका खाना खाएर काले सुत्ने प्रयत्नमा थियो । आमाले भन्नुभयो, "काले, अब तँ पढ्न जा, तैँले आफ्नो उद्देश्य पूरा गर्नुपर्छ ।"

"हो काले, यहाँ मैले जे जसरी भए पनि तेरी आमाको रेखदेख गर्छु तँ भने पढ्न जानुपर्छ । यो तेरो र हामी दुवैको चाहना हो ।" बुबाले आमाको कुरामा सहमती जनाए । कालेको मनमा बुबाआमाको कुराले आँट आयो । ऊ भविष्यका सपना तुन्दै सिरकमुनि गुटमुटियो ।

ऊ सबैको साथ र सहयोगले सहर पढ्न जाने भयो । विद्यालयबाट प्रदान गरेको छात्रवृत्ति रकम र आमाले कर गरेर दिएको तिलहरी बोकेर भारी मन गराउँदै बुबाआमा, गुरुगुरुमा र आफ्नो त्यो झुपडी सम्झँदै काले सहरतर्फ लाग्यो ।

काठमाडौँ आएर काले आफ्ना साथीसँग बस्न थाल्यो । उसले प्रवेश परीक्षा दियो । उच्च अङ्क ल्याएर ऊ विश्वनिकेतन माविमा भर्ना भयो । उसको अध्ययन तीव्र गतिमा अगाडि बढेको थियो । उसले पढ्ने विद्यालयबाट पनि छात्रवृत्ति प्राप्त गऱ्यो । उसलाई अझ थप हौसला मिल्यो । पढाइमा लाग्ने खर्च चलेकाले आमाले दिएको तिलहरी उसले गोप्य रूपले कण्ठमा झुन्ड्याएर मात्र राख्यो ।

कालेले एघार र बाह्रको परीक्षामा पनि चार जिपिए नै ल्याउन सफल भयो । सामुदायिक विद्यालयमा पढेर पनि चार जिपिए ल्याएकाले उसको चर्चा परिचर्चा हुन थाल्यो । अकस्मात उसलाई छात्रवृत्ति कोटामै बाहिर पढ्न जाने मौका मिल्यो । ऊ न त घर जान सक्यो न त आफ्ना सबै साथीलाई खबर गर्न । पाँच वर्षका लागि पढ्न काले बाहिर गयो ।

यता गाउँमा बुबाआमा छोरो नफर्केको हुँदा व्याकुल बनेका थिए । न चिठी न त मानिस, उनीहरू झन कमजोर बन्दै गए ।

तीन वर्षपछि छोराको चिठी आयो । पल्लाघरे सानेलाई उनीहरूले चिठी पढ्न लगाए, "बुबाआमा साष्टाङ्ग दण्डवत् । म अकस्मात पढ्न बाहिर गएँ । घरमा आउन सकिन, क्षमा चाहन्छु । लामो समयपछि पत्र लेख्न पाएँ । म अध्ययन सकेर छिटै घर फर्कन्छु ।"

बुबाआमाको कमजोर मन पुन पलायो । छोराकै आसामा उनीहरूले दुखजिलो गरी जीवन गुजार्न थाले । शारीरिक र आर्थिक रूपले कमजोर भए

पनि मानसिक रूपले भने बलिया भए ।

पाँच वर्ष बिताएर काले आफ्नै देश फर्क्यो । पहिला उच्च माविमा गएर गुरुगुरुमालाई प्रणाम गऱ्यो । त्यहाँ उसलाई सम्मान गरियो । भोलिपल्ट काले गाउँ फर्कियो । बाटोबाटै पहिला ऊ विद्यालय पुग्यो । त्यहाँ गएर गुरुगुरुमालाई प्रणाम गऱ्यो । त्यसपछि खुसीका छालसँगै ऊ आफ्नो त्यो पुरानो घरको सानो कोठामा छिऱ्यो । किन किन उसलाई त्यो कोठा मोती जस्तै चम्केको आभास भयो । उसले बुबाआमालाई दण्डवत् गऱ्यो । बुबाआमा पनि छोरालाई अँगालो मारेर अँध्यारो कोठामा उज्यालो छाएको अनुभव गरे ।

काले विभिन्न हन्डर ठक्कर खाँदै गाउँमा चिकित्सक बनेर आयो । उसले गाउँमा सबैलाई औषधीउपचार गर्न थाल्यो । वल्लोपल्लो गाउँमा उसको प्रशंसा बढ्न थाल्यो । उसले दुईचार वर्षमा केही पैसा पनि जम्मा गर्न सक्यो । उसलाई त्यही आफ्नो झुपडीले सताउन थाल्यो । आखिर त्यो ठाउँ आज पनि जस्ताको त्यस्तै रहेको रहेछ । यसलाई आफ्नो बनाउन ऊ आतुर भयो । उसले आफ्नो एक साथीलाई त्यो झुपडी मिलाइदिन अनुरोध गऱ्यो । आखिर त्यो ठाउँ किन्न काले सफल भयो ।

त्यही ठाउँमा बसेर काले आफ्नी आमाको उपचार र सेवा सत्कार गर्दै विगतमा तिरस्कार गर्ने महलेहरूको सेवामा जुट्न थाल्यो । काले आज पनि उस्तै, उही व्यवहारको, सबैको उस्तै प्रिय बनेको देखेर समाज, राष्ट्र र आमाको सपना त्यही कालु बन्यो ।

वित्तीय चेतनाको लागि नेपाल राष्ट्र बैंकको अनुरोध !

- QR Code, डेबिट/क्रेडिट कार्डको माध्यमबाट निःशुल्क वा कम लागत र समयमैं राजस्व, विभिन्न प्रकारका महसुल, शुल्क, दस्तुर वा अन्य विभिन्न कारोबारको भुक्तानी विद्युतीय माध्यमबाट घरैमा बसेर गर्न सकिन्छ ।
- डिजिटल कारोबार गर्दा पैसा बोक्नुपर्ने झन्झट नहुने मात्र नभई, रकम चोरी हुने/हराउने समस्या रहँदैन ।
- विद्युतीय कारोबारबाट नोटको प्रयोग कम हुँदै जाने भएकाले नोट छपाइ तथा सोको व्यवस्थापन खर्च कम हुन्छ ।
- आफ्नो बैंक खाता रहेको बैंक वा वित्तीय संस्थाबाट विद्युतीय कारोबारसम्बन्धी जानकारी लिऊँ ।
- विद्युतीय भुक्तानी सम्बन्धी कारोबार गर्दा हुनसक्ने ठगीबारे सजग बनौं ।
- विद्युतीय कारोबार गर्दा प्रयोग हुने Login ID, Username, Password, Pincode, Transaction Pin, OTP (One- Time Password) कसैलाई पनि नदिऊँ, बैंक वा वित्तीय संस्थाले कहिल्यै पनि OTP वा Password माग्दैनन् ।

त्यो आध्यात्मिक चुम्बन

● श्रीरामसिंह बस्नेत

आश्रमको एउटा रुखमुनि अनायास उसलाई ध्यानमग्न अवस्थामा देखेँ । एकक्षण आश्चर्य त लाग्यो तर अविश्वास लागेन । तीन दिनअघि ऊ र म एउटै रेलको एकै डिब्बाका सहयात्री थियौँ । करिव अठार घण्टाको त्यो रेल यात्रामा हामीबिच केही कुराकानी भएका थिए । कुराको सुरुवात मैले नै गरेको थिएँ । रेलमा उसको सिट अपर र मेरो लोअरमा थियो । अपरमा जान सानो फलामे सिंढी उक्लेर जानु पर्थ्यो । उसले आफ्नो सिटमा उक्लने प्रयास त गरी तर सहज भएन । रेलको अपर सिटको बानी नपरेका विदेशीहरूलाई गाह्रो हुनु स्वाभाविकै हो । त्यसैले मैले उसलाई मेरो लोअरको सजिलो सिट प्रयोग गर्न दिएर आफू उसको अपरको सिटमा उक्लिएँ । ऊ निकै खुसी भई र मप्रति पटक पटक आभार व्यक्त गरी ।

रेल यात्राको क्रममा ऊ प्रायः पुस्तक अध्ययन गर्न र झ्याल बाहिरको हरियाली फाँटको दृश्य हेर्नमा मग्न हुन्थी । यसैबिच केही सामान्य कुराकानी भएको थियो । तर उसले यो आश्रममा आउने आफ्नो योजना बताएकी थिइन र मैले पनि भन्न आवश्यक ठानिनँ । ऊ रेलबाट नउत्रिदै केही समय पहिले म मेरो स्टेशनमा उत्रिएको थिएँ । अहिले यसरी आफ्नो अगाडि उसलाई पूर्णमुदित नयनमा ध्यानमग्न अवस्थामा देख्दा म सुखद आश्चर्यले रोमाञ्चित भएको छु ।

ध्यानमा लीन रहँदा उसको अनुहारमा बेग्लै दिप्ती छाएको मैले देखें । आध्यात्मिकहरू यसलाई ध्यानको प्रभाव भन्लान् तर म चाँहि उसको बैंसको प्रभाव मान्दछु । ध्यानबाट आँखा खुल्दा उसले मलाई नै देखोस् र छक्क परोस् भन्ने उद्देश्यले म अलिकति मात्र पर उसको ठिक सामु बसेको छु ।

करिव आधा घण्टापछि उसले दुबै हत्केला रगडी र आँखामा हत्केलाको ताप दिई अनि बिस्तार आँखा खोल्दा जसलाई देखी त्यसबाट आश्चर्यचकित हुँदै कराई □ ▯▯▯ओ यु ? हाउ यु आर हियर ?” हामी दुबैले यस आश्रममा आउनेबारे रेलको भेटमा नबताएकोमा दुबै जना हास्यौं । आश्रमको एउटा भवनको कोठामा ऊ एक्लै र अर्को भवनको कोठामा म एक्लै बसेको छु । एक्लो एक्लो दुईजना भेटिएपछि जोडी बन्नु स्वभाविकै हो, त्यसमा पनि पूर्व परिचितहरूबिच ।

आश्रममा यसरी अनायास भेटिएपछि हामी दुई एकअर्काका साथी भयौं । रेलमा केही घण्टाको सहयात्री भएकोमा

अहिले केही दिनको । आश्रमका केही नीति नियमहरू कडा छन् र उदेक लाग्दा पनि । पुरुष र महिला आगन्तुकबिच यति धेरै बार बन्देज लगाइएको छ कि मानौ पुरुष र महिला एकअर्काका परम दुश्मन हुन् । आश्रमभित्र पुरुष र महिलाका लागि खाना खाने भोजनालय अलग अलग छ, मुख्य प्रवचन तथा भजन कक्षमा जाने, आउने बाटो र बस्ने खण्ड नै अलग छ । त्यतिमात्र होइन आश्रमव्दारा सञ्चालित किनमेल स्टोरमा महिला र पुरुषका लागि किनमेलको समय नै फरक गरी तोकिएको छ । आश्रम परिसरभित्रको बाटोमा पनि पुरुष र महिला सकेसम्म सँगसँगै नहिडुन भन्ने व्यवस्था गर्न स्वयम्सेवकहरू चाहिनेभन्दा बढि नै चनाखो बन्ने गरेका देखिन्छन् । मलाई भने यो सब अस्वाभाविक र अनावश्यक लागिरहेछ ।

तर यहाँ उदेक लाग्दो चलन चाँहि यो छ कि आश्रमले उपलब्ध गराएको बेड रुममा भने लोग्ने/स्वास्नीसँगै बस्न, सुत्न कुनै प्रतिवन्ध छैन । आश्रममा थुप्रै दम्पती आएका छन्, उनीहरू सँगै भजन/प्रवचन सुन्न, सँगै बसेर खाना खान, सँगै किनमेल गर्न पाउँदैनन् तर एउटै ओछ्यानमा मज्जाले सुत्न भने पाउँछन् । केही दिन बस्दा मैले के सुईंको पाएँ भने यहाँको आध्यात्मिक वातावरणमा केही हप्ता विताएर पत्नीलाई त्यही बेला गर्भधारण गराएर आध्यात्मिक प्रतिभायुक्त सन्तान जन्माउने चाहना लिएर पनि कतिपय जोडीहरू यस आश्रममा आउँदा रहेछन् । यद्यपि यो कुराको पुष्टि हुन धेरै वर्ष अध्ययन अनुसन्धान गर्नुपर्ने हुन्छ । किनकि आध्यात्मिक वातावरणमा गर्भादान भई जन्मेका शिशुहरू पछि गएर वास्तवमै आध्यात्मिक प्रतिभायुक्त हुन्छन् कि हुँदैनन् भन्ने कुरा सजिलै र छिटै पुष्टि हुन सक्दैन ।

जे होस्, ऊ र म एउटै कोठामा नबसे पनि, सँगै खाना नखाए पनि दिनमा पटक पटक भेटिएर कुरा गर्ने साथी भएका छौं । रेल यात्रामै भएको चिनारी अनुसार ऊ स्पेनकी नागरिक हो, अनि मनोविज्ञान विषयकी स्नातक । हाम्रो पूर्वीय धर्म,सँस्कृति, दर्शनप्रति निकै जिज्ञासु छे र त्यसबारे राम्रो अध्ययन पनि छ । त्यही आकर्षणले ऊ यो आश्रममा आएकी छ र रमाएर बसेकी छ । अँग्रेजी मैलेभन्दा राम्रो बोल्छे,कुरा गर्दा बिचबिचमा कहिलेकाँही स्पेनी शब्द फ्याट्ट उसको मुखबाट उछिट्टिन्छ र 'सरी' भन्दै त्यसलाई अँग्रेजीमा स्पष्ट पार्ने कोसिस गर्छे ।

आश्रमको बसाइमा हामीले आश्रमकासाथै अरू धेरै विषयमा गफ गऱ्यौं । प्रभातकालीन भजन र प्रवचनभन्दा अघि ऊ र म आश्रमभित्रै फराकिलो परिसरमा करिव ४५ मिनेट सँगै गफ गर्दै हिंडछौं र एउटा सानो कफी सपमा रोकिएर एक एक कप कफी पिएपछि हाम्रो मर्निङ वाक सकिन्छ । त्यसपछि ऊ आफ्नो कोठामा गई नुहाईवरी फ्रेस भएर सभा कक्षमा पुग्छे र भजन र प्रवचनमा लीन हुन्छे । मेरो पनि करिव करिव त्यस्तै हो तर म भजन र प्रवचनमा ऊ जत्तिको नियमित छैन । त्यसपछि अपरान्हतिर मात्र ऊसँग भेट हुन्छ । हामीले भेट्नका लागि एउटा स्थान निश्चित गरेका छौं – उही बरको रुखको चौतारो, जहाँ मैले उसलाई यहाँ पहिलो पटक ध्यानमग्न अवस्थामा भेटेको थिएँ । हामी दुईमा जो छिटो

भएपनि यही चौतारोमा आएर बस्छौं र साँझको भजन र आरतीको समय नभएसम्म यही चौतारोमा गफिन्छौं ।

ऊ मनोविज्ञानकी स्नातक भएकीले गफकै सिलसिलामा मैले सिगमण्ड फ्रायडको प्रसङ्ग निकालें । उसले फ्रायडकाबारेमा धेरै कुरा बताई । साथै फ्रायडका सिद्धान्तका केही पक्षमा उसको आफ्नो असहमति रहेको पनि बताई, खास गरी सपना सम्बन्धी फ्रायडको विचारसँग ऊ असहमत रहिछ । उसको विचारमा सपना केवल सपना हो, यथार्थसँग यसको कुनै साइनो हुँदैन रे । फ्रायडपछि उसले मलाई दार्शनिक फुकोका बारेमा थाहा छ भनेर सोधी । फुकोबारे मलाई सामान्य जानकारी मात्र भएको बताएँ । उसले फुकोको अलि विस्तृत वर्णन गरी । उसका कतिपय कुरा त मैले बुझिनँ पनि । अर्को दिन चौतारोको भेटमा उसले मलाई एक दनक दिएझैं गरी भनी □ वात्स्यायान तिमीहरूको समाजमा जन्मेका महान दार्शनिक हुन् तर तिमीहरूले उसको महत्त्व नै बुझेनौ । वात्स्यायानबारे मैले पनि धेरै कुरा भनें । तर वात्स्यायानले जे जस्तो महत्त्व र सम्मान पाउनु पर्ने थियो त्यो चाँहि पूर्वीय समाजमा नपाएको भन्ने उसको भनाइसँग म पनि सहमत थिएँ ।

वात्स्यायानपछि हाम्रो चर्चा ओसोतर्फ मोडियो । ओसोका धेरै डिस्कोर्सहरू उसले पढेकी र सुनेकी रहिछ । मैले पनि ओसोले आफ्नो जीवनकालमा नेपालको पनि भ्रमण गरेको, काठमाडौं स्थित ओसो तपोवन अनि नेपालका विभिन्न प्रमुख स्थानहरूमा रहेका ओसो ध्यानकेन्द्रहरूकाबारेमा उसलाई बताउँदा उसले आश्चर्यमिश्रित खुसी अनुभव गरेकी मैले महसुस गरें । ओसो चर्चाको अन्त्यतिर उसले □ ओसोको निधन प्राकृतिक हो कि होइन ? भन्ने गम्भीर प्रश्न पनि गरी । मेरो अध्ययन अनुसार □ओसोको निधन प्राकृतिक नभई षडयन्त्रपूर्वक प्रयोग गरिएको स्लो प्वाइजनबाट भएको हो ' भन्ने जवाफ दिएँ । उसले महा मानवहरूको अन्त्य त्यसरी नै हुने चलन संसारमा धेरै पहिलादेखि चलिआएको छ भन्दै महान दार्शनिक सुकरातको अन्त्यको स्मरण गरी ।

यसरी फ्रायडदेखि फुको र वात्स्यायान हुँदै ओसोसम्म गफ्फिदा अब हामीलाई जुनसुकै विषयमा पनि खुला छलफल गर्न सहज भइसकेको थियो । सायद त्यसैले हुनसक्छ उसले मलाई सोझै प्रश्न गरी □ □ यु पिपल आर भेरी मच सिरियस अबाउट भर्जिनिटी, एम आई राइट ?'' उसको प्रश्न सुनेर म अलि द्विविधामा परें□ हो भनौं कि होइन भनौं ? त्यसैले बिचको बाटो अपनाएँ □ □टु सम एक्सटेन्ट ''

ऊ किन चुप लाग्थी र ? ठोकी हाली □ □यु गाइज आर भेरी सेल्फिस, यु आर कन्सर्न वन्ली अन फिमेल भर्जिनिटी, बट नट मेल भर्जिनिटी '' म पनि किन लत्रिन्थे र ? भनी दिएँ □ □ उई मेल आर भर्जिन फर एभर '' उसले छक्क पर्दै मेरो अनुहारमा सोझो हेदै ' सोधी □ □हाउ यु क्यान से द्याट ?''

मैले पनि दह्रै जवाफ दिएँ□ □बिकज उई डन्ट हाएभ एनी हाइमेन इन आवर बडी, सो मेल आर अलवेज भर्जिन ।'' (हाइमेन अर्थात् कन्याजाली)

□ □ ओ.... यु आर सो क्रेजी '' भनेर हाँस्दै उसले मेरो पाखुरामा

हल्कासँग एक मुक्की हानी । मलाई लाग्यो उसको त्यो मुक्की मेरो लागि पुरस्कार हो ।

आश्रममा एक दिन विशेष कार्यक्रम थियो । स्वामीजीबाट “वान अर्थ, वान फेमिली ” शीर्षकमा विशेष प्रवचन थियो । हाम्रो समाजमा ‘बसुधैव कुटुम्बकम् ’ को रूपमा परिचित यस आदर्शलाई स्वामीजीले प्रभावकारी शैलीमा व्याख्या गरे हिन्दी र अङ्ग्रेजी मिश्रित माध्यमबाट । त्यही साँझ चौतारीको भेटमा मैले उसलाई आजको प्रवचन कस्तो लाग्यो भन्ने जिज्ञासा राखें । उसले प्रवचन प्रभावकारी रहेको र आफूले कतिपय कुराहरू नोट पनि गरेको बताई । यसै सन्दर्भमा उसले एउटा यस्तो प्रश्न गरी जसबाट म नाजवाफ भएँ । उसको प्रश्नको आशय थियो – ‘विश्वभरका मानिसहरूलाई एउटै परिवार मान्ने यस्तो महान् आदर्श भएको हिन्दु धर्म सँस्कृतिमा मन्दिरहरूमा भने किन प्रवेशद्वारमा ‘इन्ट्रान्स वन्ली फर हिन्दु ’ लेखेर गैर हिन्दुहरूलाई मन्दिर प्रवेशमा निषेध गरिन्छ ?’

उसको प्रश्न कडा थियो – “ह्वाई सच् कन्ट्राडिक्सन ?”

मसँग यसको उत्तर थिएन र सही उत्तर के हो त्यो पनि म भन्न सक्दिनँ । वास्तवमा म पनि संसारभरका सबै मठ, मन्दिर, धार्मिकस्थलहरू सबै जात, धर्म,सम्प्रदाय, रङ्ग,लिङ्ग, सम्पन्न, विपन्न सबैका लागि निर्बाध रूपमा खुला हुनुपर्छ भन्ने सोच राख्दछु । हाम्रो पूर्वीय दर्शनमा कहीं पनि मन्दिर प्रवेशको नीति नियममा कुनै विभेदकारी सर्तहरू उल्लेख भएको छैन । तर मन्दिरका पूजारी, पीठाधीश, मठाधीशहरूले आफ्नो निहित स्वार्थवश यस्ता विभेदकारी नीति नियमहरू लागू गरेका हुन् । हरेक धर्ममा भगवानका पनि हाकिम त आखिर मानिस नै हुँदा रहेछन् । मानिसले नै चलाएका खटन्पटन्अनुसार भगवानका गतिविधि चल्ने गरेको सबै धर्म सम्प्रदायमा पाइन्छ । मलाई पनि तिमीलाई जस्तै मन्दिर प्रवेशमा विभेद गरेको मन पर्दैन तर मसँग ‘इन्ट्रान्स वन्ली फर हिन्दु ’ भनेर लेखिएको बोर्ड हटाउने सामर्थ्य छैन भनेर उसलाई एक प्रकारले आफ्नो स्पष्टीकरण दिएँ । त्यसपछि उसले केही भनिन, सायद मेरो कुरा बुझी ।

खुलस्त कुराकानीकै माध्यमबाट हामी दुई निकै घनिष्ठ भइसकेका छौं । उसको र मेरो सोचाइको कोण पनि धेरै मिल्दो जुल्दो छ । तर हामी दुईको परिस्थिति भने धेरै भिन्न छ । ऊ स्वतन्त्र रूपले संसारमा जहाँ मन लाग्यो, जति मन लाग्यो घुमफिर गरेर बिताउन सक्छे तर मलाई त्यो स्वतन्त्रता र आर्थिक स्रोत प्राप्त छैन । हरेक पटकको भेट र गफबाट हामी झन् झन् नजिकिँदै गइरहेको मलाई अनुभूति भइरहेको छ । र, यस अनुभूतिले मलाई अर्को डर थपिदिएको छ । म आफैंसँग डराइरहेको छु, म आफूप्रति नै विश्वास गर्न नसक्ने अवस्थामा पुगेको छु । त्यो के भने यो बढदो आत्मीयता कतै शारीरिक सम्बन्धमा पुगेर टुङ्गिने पो हो कि भन्ने आशङ्का ।

म एकातिर हाम्रो यो पवित्र घनिष्ठता कुनै पनि कारणले नबिथोलियोस, नबिटुलियोस भन्ने चाहन्छु, अर्कोतर्फ उसको चढदो यौवनप्रति म लोभिँदै गएको छु । पूर्वीय दर्शन र अध्यात्मप्रति उसको गहिरो अभिरुची देखेर म नतमस्तक

छु, त्यसैले उसलाई हृदय देखि नै श्रद्धा गर्दछु। मेरो एक गलत कदमले उसको मन मस्तिष्कमा कति आघात पुऱ्याउला भन्ने सोचाइ मनमा आउँदा म अत्तालिन्छु । कहिलेकाहीँ मानिस अरुसँग हैन आफैँसँग डराउनु पर्ने स्थितिमा पनि पुग्दो रहेछ । त्यसैले आफैंमाथि विश्वास नभएर मेरो मनले नचाहँदा नचाहँदै पनि मैले ऊबाट टाढिने निर्णय गरें । यसको लागि मैले आश्रम छोड्नु पर्ने थियो । एकमन त उसलाई थाहै नदिई लुसुक्क आश्रमबाट बिदा हुँ कि जस्तो पनि लागेको थियो । तर त्यसो गर्नु ऊ माथि विश्वासघात गर्नु हुन्थ्यो । त्यसोगर्दा पूर्वीय जगतका सबै मानिसहरूप्रति उसको धारणा नकारात्मक बन्न सक्ने प्रबल सम्भावना थियो, जो म चाहन्न थिएँ। त्यसैले उसलाई जानकारी दिएरै आश्रम छोड्ने मैले निधो गरें ।

ऊ अझ एक साता आश्रममा बस्ने भई। म भने भोलि बिहान सबेरै आश्रम छोडदै छु। त्यसैले ऊसँग अन्तिम भेटको लागि बरको चौतारीमा भारी मन लिएर उसको प्रतीक्षामा बसें । साँझको भजन र आरती सकेर ऊ आई । मैले उसलाई भोलि बिहान जाने कुरा आज बिहानको भेटमा बताइसकेको थिएँ । केही बेर हामीले यताउताका सामान्य कुरा गऱ्यौं । छुट्टिने बेलामा मैले उसलाई उसका सबै लक्ष्यहरू पूरा होऊन् भन्ने शुभकामना व्यक्त गरें। नेपाल घुम्न आउन निम्तो गरें। कुनै दिन नेपाल जाने भएँ भने तिमीलाई खबर गर्छु भनेर उसले मेरो ठेगाना र सम्पर्क नम्बर आफ्नो नोट बुकमा लेखी। मैले उसलाई बुद्धको एउटा सानो मूर्ति उपहार दिएँ । उसले पनि मलाई स्पेनी तालाभेरा सेरामिकको एउटा सानो प्लेट उपहार दिई, जसमा एउटै हाँगामा बसेका दुई चराको कलात्मक चित्र छ ।

मैले उसलाई “प्लिज गिभ मी ए स्पिरिचिउल ब्लेसिङ ” भनेर आग्रह गरें। उसले हाँस्दै भनी “आ’म नट अ स्पिरिचिउल गुरु टु ब्लेस यु, आई क्यान गिभ यु जस्ट ए स्पिरिचुउल लभ ” भनेर मेरो दुबै कुममा आफ्नो हात राखी अनि मेरो निधारमा चुम्बन गरी, मेरो नाकमा आफ्नो नाक रगडी अनि अधरले मेरो अधरमा गहिरो चुम्बन गरी । हामी केही क्षण पूर्णमुदित नयन लिएर यसै अवस्थामा रह्यौं । त्यसपछि बिस्तार उसले मेरो कुमबाट हात हटाई, मैले पनि उसको कम्मरबाट हात हटाएँ । त्यसपछि ऊ “बाई, ह्याभ ए नाइस जर्नी ” भन्दै फटाफट् आफ्नो कोठा जाने बाटोतिर लागी । म निर्निमेष दृष्टिले ऊ गएकी हेरिरहें ।

खम्बाको शिरमा टिलपिलाई रहेको बिजुलीको मधुरो उज्यालोमा उसले एकपटक पछाडि फर्केर हेरी, मैले हात हल्लाएँ, उसले पनि हल्लाई । त्यसपछि ऊ दृष्यबाट ओझेल भई। मेरा आँखाका डिलमा दुई थोपा आँसु सल्बलाए । ती आँसुलाई त्यसै बग्न दिएर म पनि आफ्नो कोठातिर आई ओछ्यानमा पल्टिएँ । भोलिपल्ट सबेरै गरुङ्गो मन लिएर आश्रम छोडी नेपालतर्फको यात्रा आरम्भ गरें । समय अविराम गतिमा बितिरहेछ । उसको त्यो आध्यात्मिक चुम्बनको सम्झनाले मलाई अहिले पनि बेला बेलामा रोमाञ्चित र अध्यात्मप्रति प्रेरित गरिरहन्छ। छुट्टिने बेलामा उसले उपहार दिएकी यो सेरामिक प्लेटको एउटा चरा म आफूलाई र अर्को चरा उस्लाई मान्दै मन बुझाउने गरेको छु ।

राजधानी एक्सप्रेस

● सनत रेग्मी

राजधानी एक्सप्रेस भर्खरै खुलेको सस्तो सुलभ मूल्यमा तेज गतिले हिँड्ने बसको नाम हो । अहिले जब द्वन्द्वका प्रभावले धेरैजसो बसहरू रात्रिसेवाबाट तर्सिएका छन् । यो राजधानी एक्सप्रेस रात्रिसेवा मात्र चलाउँछ । समयमा छुट्नु र पुग्नु यस बसको विशेषता नै भैसकेको छ । यो बस सानो छ झन्डै १६ सिटको र त्यसैले बस नियमित रूपमा भरिभराउ भएर चल्ने गरेको छ । यो बसको अर्को विशेषता के छ भने यसले राज्य पक्ष र विद्रोही पक्ष दुवैको विश्वास जितेको छ । राज्य पक्षले पनि राजधानी एक्सप्रेस भने पछि छुँदै छुँदैन । त्यसैले यो राजधानी एक्सप्रेस पूर्वपश्चिम राजमार्गमा रातिको समयमा कुद्ने एक मात्र रात्रिसेवा हुन पुगेको छ । नेपालको सन्दर्भमा नागरिक समाजझैँ मान्य छ यो एक्सप्रेस । राज्यले पनि मानेको र विद्रोही पक्षले पनि मानेको राजा र विद्रोही पक्षको बिचको पुलझैँ ।

यो पनि एउटा विचित्रकै संयोग हो कि यस बसका अधिकांश यात्रीहरू द्वन्द्वपीडितहरू नै हुने गर्छन् । यस बसमा नागरिक समाजका त्यस्ता ठगुवाहरू जो द्वन्द्वरत पक्षका विचौलिया हुन्छन् वा मानवअधिकारवादीहरू मात्र यसमा यात्रा गर्दछन् अरू जनसामान्यहरू यसमा यात्रा गर्दैनन् । केही निर्भीक र कहलिएका पत्रकारहरू पनि यस बसमा यात्रा गर्न डराउँदैनन् किनकि तिनीहरूसँग राज्य पक्ष डराउँछ भने विद्रोही पक्ष पनि । नागरिक अधिकार र मानवअधिकारका पक्षमा विश्वको चिन्तालाई घटाउने बढाउने ब्यारोमिटर तिनीहरूसँग नै रहेको हुन्छ । जतिसुकै मानवाधिकार र नागरिक अधिकार हनन गरे पनि राज्य पक्ष र विद्रोही पक्ष दुवै विश्वजनमतका सामु साँखुल्ने भएर आफूले मानवअधिकारको हनन नगरेको तर्क दिन तम्सिरहेकै हुन्छन् । विश्वजनमतलाई प्रभावित गर्नुपर्‍यो भने विदेशी कूटनीतिक नियोग, नागरिक स्वतन्त्रतावादी र मानवाधिकारवादीहरूलाई देखाउने विशिष्ट बस हुन पुगेको छ यो राजधानी एक्सप्रेस ।

यो राजधानी एक्सप्रेस सुदूरपश्चिमको मोफसलबाट राजधानी हिँड्न तयार भएर उभिएको छ । अपेक्षाअनुसार यस बसमा केही पत्रकार केही मानवअधिकारवादी र केही द्वन्द्वपीडितहरू राजधानी जान तयार भएर बसेका छन् । बसमा तिनवटा मात्र सिट बाँकी छ । त्यो तिनवटा सिट पनि द्वन्द्वपीडित तिनजना एकल महिलाहरूले रिजर्ब गराएका छन् । यो पनि संयोग हो तिनै जना एकल महिलाहरूले एक्लाएक्लै टिकट किनेपछि तिनवटैका

सिटहरू सँगसँगै पर्न गएछन् । बस छुट्न दस मिनेटजति बाँकी थियो । सबैभन्दा पहिला एक जना एकल महिला आइन् र बसको सिटमा बसिन् । उनको सिट नं. १ परेछ । त्यसैले यस कथामा उनको नाम एकल महिला नं. १ हुनेछ । त्यसपछि २ नं. सिटमा बस्न अर्की महिला आइन् । त्यस कराण उनको न्वारन एकल महिला २ भनेर गरियो र ३ नं. सिटमा बस्न आएकी महिलाको नामकरण पनि एकल महिला ३ हुने भयो । यसरी यस कथामा तिन प्रमुख पात्रहरू आआफ्ना सिटमा आई बसेपछि बस हिँड्ने बेला पनि भयो र बस हिँड्ने सुरसारमा लाग्यो ।

एकल महिला १ ले सम्झी घरमा दुइटा ससाना छोराछोरी हजुरआमाको भरमा छोडेर आएकी छ । कहिल्यै आमाको काख नछाडेका ती टुहुराहरूलाई कसरी सम्हाल्ने हुन् बूढी सासूले । घरमा बच्चाहरू छोडेर आउने मन त थिएन तर के गर्ने तिनै बच्चाहरू हुर्काउन पनि त उसले निस्कनै पर्नेछ । आज उनीहरूको बाबु भएको भए यसरी लालाबाला छोडेर हिँड्नुपर्ने थिएन तर नियतिचक्र यो द्वन्द्वको चेपमा परेको मुलुकको एउटा सिपाही जनयुद्धको खग्रासमा निलियो । अहिले ऊ लोग्नेको मृत्युपछि पाउने राहतको पैसा पाइन्छ कि भनेर राजधानीतिर लागेकी छ ।

एकल महिला २ एउटी स्कुलकी शिक्षिका, लोग्ने एउटा आदर्श बोकेर प्रजातन्त्रको अलख जगाउँदै हिँड्थ्यो । आदर्श, मूल्य र मान्यतासँग कहिल्यै सम्झौता गर्न नसक्ने, निरङ्कुशताका विरुद्ध कहिल्यै नझुक्ने सङ्घर्षशील व्यक्ति थियो ऊ । उसको जीवनको लक्ष्य थियो शिक्षाको अँध्यारोमा बाँचिरहेकालाई शिक्षाको उज्यालो बाँड्ने । त्यसैले पश्चिमको अत्यन्त पिछडिएको एउटा गाउँमा शिक्षा दानमा लागेको ऊ एम्.ए. पास भएर पनि जनयुद्धको खग्रासले उसलाई पनि छोडेन र निलियो त्यसकै आहार भएर । एक मात्र छोरीको भविष्य बनाउन मोफसल छोडेर राजधानीतर्फ लागेकी छ ऊ ।

एकल महिला ३ शिक्षित त ऊ पनि छ, त्यसैले मोफसलको एउटा गाउँमा शिक्षककै जागिरे थिई । लोग्ने विकास राज्यको चौथो अङ्ग पत्रकारितामा लागेको थियो । मार्क्सको वर्गसङ्घर्षको सिद्धान्तप्रति समर्पित ऊ गरिब, निमुखा र सर्वहारा वर्गको पक्षमा कलम चलाउँथ्यो । ऊ संवेदनशील कवि थियो र उसका कविताले आगो ओकल्थे । सामन्तवादको विपक्षमा र साम्यवादको पक्षमा उसको लेखनी चलिरहेको थियो । उसको विद्रोहले बन्दुक उठाएन तर उसको कलम विद्रोहीहरूका पक्षमा कुर्लिन थाल्यो अनि एक्कासि एक दिन ऊ आफ्नो अफिसबाटै बेपत्ता पारियो । ऊ आजसम्म बेपत्तै छ । सुरक्षानिकायका यस ढोकाबाट उस ढोकासम्म चहार्दाचहार्दै उसको गोडा थाकिसके तर बेपत्ता लोग्नेलाई पाउनसकेकी छैन । कसैले उसलाई सूचना दिएको छ, राजधानीको मान्छे बेपत्ता पार्ने एउटा प्रसिद्ध गणमा उसको लोग्ने छ रे । त्यसैले ऊ लोग्ने पत्ता लगाइदिन अन्तर्राष्ट्रिय मानव आयोगमा पुकार गर्न राजधानी हिँडेकी रे ।

यी तिनवटै एकल महिलाको सहारा अहिले राजधानी नै छ ।

त्यसैले तिनीहरू राजधानी एक्सप्रेसबाट राजधानीतिर लागेका छन् । द्वन्द्वको समस्या मोफसलमा छ र समाधान राजधानीमा, त्यसैले अहिले मोफसलको चाप राजधानीमा बढेको छ ।

यो राजधानी एक्सप्रेस हो यसमा पत्रकारहरू पनि हुने नै भए । पत्रकार १ र पत्रकार २ आपसमा गफ गरिरहेका छन् ।

पत्रकार १—'हेर त त्यो एकल महिला ३ छ नि हाम्रै बन्धु प्रकाशकी पत्नी हो । प्रकाशलाई सुरक्षानिकायले बेपत्ता पार्‍यापार्‍यै छ । बिचरा प्रकाश विद्रोहीहरूप्रति सहानुभूति राखेबापत नै बेपत्ता पारियो । कस्तो तानाशाही ?

पत्रकार २—'हो, विद्रोह गर्नु पनि नागरिक अधिकारभित्र पर्छ, विद्रोह गर्न पाउनु पनि पर्छ तर विद्रोहको अर्थ व्यक्तिहत्या र निर्ममता पनि त हुन सक्दैन ।"

पत्रकार १—'खै, उनीहरू भन्छन् विद्रोहमा वर्गशत्रुको नाश गर्नु अनिवार्य हुन्छ रे !'

पत्रकार २—'हेर ती महिला छिन् नि एकल महिला २ । हो उनको श्रीमान् एक जना शिक्षक थिए । मोफसलको एउटा अनकन्टार गाउँमा जहाँ कुनै शिक्षक जान तयार थिएन । एउटा पवित्र उद्देश्यसाथ शिक्षा दानको कार्यमा लागेका थिए । उनी कुनै सामन्त थिएनन्, न उनले गरिब सर्वहाराको विरोध नै गरेका थिए किन उनलाई संवेदनशील गरेर निर्ममतापूर्वक हत्या गरियो ? के कसूर थियो चिन्तनको ? के आतङ्क फैलाउने निरुद्देश्य हत्या थिएन त्यो ?"

दुवै पत्रकारको वार्तालाप सुनिरहेकी थिइन् एक महिला ३ । बस आफ्नो गन्तव्यतर्फ हुँइकिइसकेको थियो । तराईको उखरमाउलो गर्मीमा झ्यालबाट आएको शीतल हावाले केही मात्रामा भए पनि यात्रीहरूलाई राहत प्रदान गरिरहेको थियो । एकल महिला ३ पत्रकारहरूको वार्तालापबाट अलि प्रभावित पनि भएकी थिइन् । उनलाई लाग्यो—पत्रकार २ को कुरो पनि ठिक हो, तर विद्रोह भन्नासाथ क्रान्ति हुन्छ र कुनै पनि क्रान्ति बिनाहतियार त हुन सक्दैन । सत्तापक्ष जब जनद्रोही हुन्छ, त्यसको विरोधमा विद्रोह गर्नेले हतियार उठाउँछ नै । यो त जनयुद्ध थियो यस्तो जनयुद्धमा यस्ता छिटपुट गल्ती त हुन्छन् नै ।

एकल महिला २ को टेलिपैथी जाग्रत हुन्छ । उसले सुन्छे—यस्तो जनयुद्धमा यस्ता गल्ती त हुन्छन् नै । यो एउटा गल्ती हो वा आतङ्कको दर्शन, जब मान्छेले हतियार उठाउँछ, उसका प्रवृत्तिहरू आतङ्क र निरङ्कुशतातर्फ आकर्षित हुन्छन् । त्यसैले त सत्ता पनि त सेनाको हतियारकै बलमा निरङ्कुशतातर्फ लहसिन्छ । हतियार जतिसकै पवित्र उद्देश्यले उठाइए पनि त्यो आतङ्क र निरङ्कुशतातर्फ नै बढ्छ । त्यसैले त प्रजातन्त्रप्रति आस्था राख्नेहरू हतियार र सेनालाई निहत्था नागरिकको नियन्त्रणमा कानुनका आधारमा राख्न चाहन्छन् । विद्रोहीहरूको हतियारको नियन्त्रण त विवेकले नै गर्न सक्दछ, विवेकहीन भीडको हतियारले त आतङ्कलाई नै बल पुर्‍याउँछ । मेरो लोग्नेलाई मार्ने विद्रोही आतङ्ककारी नभएर विवेकशील विद्रोही भएको भए विपरीत आस्थाकै कारण उनको हत्या त हुने थिएन ।

एकल महिला १ सोचिरहेकी थिइन्— तिनीहरू भन्छन् हामी समाजको

रूपान्तरणका लागि युद्ध लडिरहेका छौं । हामी गरिबका पक्षमा लड्दै छौं । हामी पनि त गरिब थियौं । गरिब भएर त जागिर खान एउटा साधारण सिपाहीको नोकरी खानुपरेको थियो । बाँच्नका लागि जागिर खानु पनि अपराध हुन्छ र ? मेरो लोग्नेले कुनै विद्रोहको सुराकी गरेको थिएन, उसको बन्दुकले कुनै विद्रोहीलाई मारेको थिएन । जुन समय उसलाई मारियो उसले बन्दुक त बोकेको थिएन । ऊ युद्धमा पनि त थिएन्, बिदा लिएर घरआइरहेको निश्शस्त्र सिपाही मार्ने कस्तो युद्ध हो ? मेरो लोग्नेको हत्यापछि मेरो गरिबी कहाँ हट्यो ? झन् मेरा लालाबाला अनाथ र टुहुरा हुने भए, के हामीजस्ता गरिबलाई झन् गरिब बनाउन लडिएको युद्ध हो यो । उनको आँखाबाट बलिन्द्रधारा आँसु खस्न थाले । पत्रकारहरू आफ्नै बहसमा व्यस्त छन् ।

पत्रकार १ “यो जनयुद्धको सार्थकता सिद्ध गर्न हम्मे पर्नेछ उनीहरूलाई । भय, आतङ्क र बन्दुकको बलमा उनले दिएको जुनसुकै तर्क पनि स्विकृत होला तर विवेकले आतङ्कलाई समर्थन गर्न सक्दैन ।”

पत्रकार २ “आतङ्क र आतङ्ककारी यो सरकारी बिल्ला होला । तर, साँच्चै भन्ने हो भने त यो विद्रोह र क्रान्ति हो । यस विद्रोहका पछाडि एउटा दर्शन छ, विचार छ । सत्ताको लडाइँमा सत्ता बन्दुकको लोकले नै पाइन्छ र बन्दुक शक्तिशाली हुन्छ आतङ्कले र यो आतङ्क जनताको विरुद्धमा होइन, शोषक र सामन्तको विरोधमा हो । सो दसवर्षे जनयुद्धले गाउँबाट शोषक र सामन्तहरूलाई बढारेर फ्याँकिदिएको छ, एउटा नौलो नेपाल र नौलो बिहानीको सपना नेपालीहरूको आँखामा टलपलाउन थालेको छ ।”

पत्रकार १ “यो द्वन्द्व र जनयुद्ध टलपलाइरहेको छ । ती एकल महिलाहरूका आँखामा जहाँ पिडा छ, आशङ्का छ र जीवनसँग सङ्घर्ष छ । यस दसवर्षे जनयुद्धले तहसनहस गरेको विकासका भौतिक संरचनाहरूमा, यस दसवर्षे जनयुद्धले ध्वस्त पारेको प्रजातान्त्रिक संस्थाहरूमा र यस दसवर्षे जनयुद्धले दिएको संवेदनहीन क्रूरताहरूमा, क्रान्तिको मर्म बुझ्न नसकेका विवेकहीन भिडमा । हतियारको उन्मादमा जब संवेदनशील जनताले नियालेर हेर्छ अनि मात्र देखिन्छ युद्धको निस्सारता ।

एकल महिला २, टेलिपैथी निरन्तर सक्रिय छ । उसले एकल महिला १, एकल महिला ३, पत्रकार १ र पत्रकार २ को सम्पूर्ण भावनाहरूलाई बुझ्ने र यस द्वन्द्वको सार्थकता र निरर्थकताको निर्क्योल गर्न खोज्छे । कुनै पनि द्वन्द्व त्यसै उत्पन्न हुँदैन, द्वन्द्व हुनुका केही कारण पनि हुन्छन् । एउटा किसिमको सामाजिक असन्तोषले उत्पन्न सङ्घर्षको निकासका लागि जनता जागृत भएर आन्दोलन गर्दछ । आन्दोलनले ल्याएको परिवर्तनसँगैसामाजिक संस्कार हरूको पनि परिवर्तन हुन सकेन भने अर्को आन्दोलनको जमिन तयार हुन्छ । जबसम्म जनसमर्थित आन्दोलन सतहमा आउँदैन, कुनै किसिमको विद्रोह निरर्थक र दिशाहीन हुन्छ । भय, आतङ्क र निर ङ्कुशताका तलमा पनि जनसमर्थन प्राप्त हुन सक्छ ।

जतिसुकै पवित्र उद्देश्य भए पनि भय, आतङ्क र निरङ्कुशताले पाएको जनसमर्थनले दिशानिर्देश गर्न

सक्दैन । स्वतन्त्र, निर्भीक जनसमर्थनको आन्दोलनले नै प्रस्ट दिशानिर्देश गरेको हुन्छ । तसर्थ यो जनयुद्ध सार्थक हुनै सक्दैन । यो भ्रमजालमा अल्झिएको नजयुद्धले हामीजस्तै थुप्रै एकल महिला जन्माउनेछ । हाम्रा सन्तानजस्तै थुप्रै अनाथहरू जन्माउनेछ । भय र आतङ्कले विस्थापित परिवारहरूका लाम लाग्नेछन् । सत्ता निरङ्कुश र क्रूर हुँदै जानेछ । जनयुद्ध, गृहयुद्ध हुँदै विध्वंसको कहालीलाग्दो आहालमा डुब्नेछ समभाव । जनयुद्धका प्रणेताहरूका उद्देश्य पवित्र होलान् तर प्रयोग निरर्थक छ । जनयुद्ध होइन जनआन्दोलन अभीष्ट हो हाम्रो । हत्या, हिंसा धेरै भए पन्ध्रौं हजारको निरर्थक हत्या, हिंसा र युद्धभन्दा केही मानिसको आत्मोत्सर्गले नै परिवर्तन ल्याउँछ । कुनै वर्ग, व्यक्ति वा समूहको निरङ्कुशताभन्दा नागरिक र विधि नियन्त्रित सत्ता नै द्वन्द्व निवारण गर्दै अघि बढ्ने बाटो हुन सक्छ ।

एकल महिला ३ को निर्क्योल उसको आफ्नै विचार र धारणा होलान् । एकल महिला १ को आफ्नै पिडा होला । एकल महिला ३ को लोग्ने पत्ता लगाउने आफ्नै सङ्घर्ष होला । दसवर्षे जनयुद्धको त्यस जनयुद्धबाट जन्मेका विभिन्न थरीका द्वन्द्वपीडितहरूको आफ्नै किसिमको पिडा होला । ती सकैको आआफ्नै क्षेत्रमा समीक्षा होलान् । हाम्रो समाज त्यसबाट केही सिक्ला, समाज जनयुद्धको बाटोमै अघि बढ्ला अथवा जनआन्दोलनको प्रक्रियाबाट परिवर्तित होला ? यिनै प्रश्नहरूमा घोत्लिँदै राजधानी एक्सप्रेस आफ्नै गतिमा हुइँकिइरहेको छ । त्यसभित्रका यात्रीहरू आआफनै विचार र तर्कनामा घोरिरहेका छन् । बहस गरिरहेका छन् ।

नववर्ष २०८२ को सुखद् अवसरमा
विद्यार्थी, शिक्षक, शेयर होल्डर, अभिभावक तथा
सम्पूर्ण नेपाली दाजुभाइ तथा दिदी बहिनीहरूमा सुख,
शान्ति र समृद्धिको हार्दिक मङ्गलमय
शुभकामना व्यक्त
गर्दछौँ ।

ऋषि प्रसाद न्यौपाने
प्रिन्सिपल एवं
जुबिल्यान्ट कलेज, परिवार
कालिमाटी, काठमाडौं

JUBILANT COLLEGE

साथी

● सूर्यप्रसाद लाकोजू

"शेखर तिमीसँग एउटा सल्लाह गर्न आएको ।"

"कस्तो सल्लाह विजय?"

"सधैं यसरी बसेर भएन शेखर । कुनै कामै नगरी बसेर के गर्नू? यही कारण घरमा सधैं झगडा हुने गर्छ । तिमीलाई त थाहा छँदैछ, दाइ सरकारी जागिरे हुनुहुन्छ । मेरो कुनै काम पनि छैन । बनेपातिर दुधडेरीको काम सुरु गरौं की भनेर लागेको ।"

"राम्रो विचार गर्‍यौ विजय तिमीले । बरु केही गर्नुपर्छ भने भन मलाई ।"

"त्यही भएर पनि आज घरैमा आएको । मलाई केही रकम पैंचो दिन्छस् की भनेर....।"

"कति चाहिने विजय?"

"मसँग दुई लाख छ । अर्को पाँच लाख भयो भने राम्रो दुधडेरी चलाएर व्यवसाय गर्थें । धन्दामान्नु पर्दैन म छिट्टै तिम्रो पैसा फर्काउँछु ।"

"त्यो त ठिकै छ विजय । मसँग भएको पनि तिम्रै त हो नि । तर अहिले मसँग त्यत्रो पैसा छैन । के गर्ने?"

"म त ठूलो आशाले आएको यार.....।"

"तैपनि केही गर्न सकिन्छ की म हेर्छु नि है विजय ।"

शेखर र विजय बीच कुरा चल्दै थियो । यत्तिकैमा शिला चिया लिएर आइन् । दुबै जनाले चिया पिए । केही क्षणपछि विजयले सहयोगका लागि आग्रह गर्दै त्यहाँबाट हिंडे ।

शेखर र विजय दुईजना घनिष्ट मित्र थिए । तिनीहरूको मित्रता बाल्यकालीन थियो । सानैदेखि सँगै विद्यालय जाने आउने गर्थे । सँगै खेल्दै हुर्केका थिए दुईजना । उनीहरू बीच जबरजस्त याराना थियो । सँगै खोलामा पौडी खेल्न जाने, चैत–बैशाख लागेपछि ऐँसेलु टिप्न जाने अनि साँझपख अन्य साथीहरूसँग तेलकासा, गाँकासा, आसपास जस्ता खेल खेल्दै यिनीहरूको बाल्यकाल बितेको थियो । सानैदेखि नङ र मासुको जस्तै सम्बनध भएका शेखर र विजयको दोस्तीले ओरालो कहिल्यै झर्नु परेन । यी दुईको मित्रता सधैं उकालो लागेकै थियो । शेखर विजय भनेपछि निकै हुरुक्कै हुन्थ्यो । आफ्नो मित्रलाई केही सहयोग गर्न सकियो भने ठूलो सन्तुष्टि मिल्थ्यो उसलाई । मित्रता भनेको सुख र दुःखमा त्यतिकै रहनुपर्छ भन्ने उसको भावना थियो । शेखरको दिल ठूलो थियो । त्यसैले लक्ष्मीले पनि उनको घरमा वास गरेकी छिन् । शेखरको बुबाको पनि आफ्नो समुदायमा ठूलो

इज्जत थियो ।

उसको बुबाले पनि समाजका लागि आफूले सक्ने सहयोग सधैं गर्दथे । तर केही वर्ष अगाडि एक हप्तासम्म आएको ज्वरोले शेखरको पिताको देहावसान भएको थियो । उसको पिताको देहान्तपछि घरपरिवारको सम्पूर्ण जिम्मेवारी शेखरकै काँधमा आयो । घरको जिम्मेवारीका कारण उनीहरूको भेटघाट भने केही पातलिएको थियो । तर उनीहरुको दोस्ती भने गहिरो थियो, चलिरहेकै थियो । विजयले सानोतिनो अप्ठ्यारोमा भौतिक र नैतिक सहयोग शेखरबाट पाई नै रहेको थियो । "तिमीले मलाई सँधै सहयोग गर्छौ । मैले भने तिम्रोलागि केही गर्न सकिन शेखर" विजय भनिरहन्थ्यो । "साथीले गरेको सहयोगमा पनि यस्तो भन्नुहुन्छ । तिम्रो दुःख र मेरो दुःख उस्तै होइन र ?" शेखर भन्ने गर्दथ्यो ।

विजय त्यहाँबाट गएपछि शिलाले भनिन्, " आज त दुई मित्र बीच ठूलै कुरा भएको जस्तो छ त । के कुरा भयो त्यस्तो? हामीलाई भन्नु हुने भए भन्नु ।" "तिमीलाई भन्न नहुने के कुरा हुन्छ र शिला । मेरो घरलाई मन्दिरजस्तै बनाउने तिमीलाई भन्न नहुने कुनै पनि कुरा हुन सक्दैन ।" शेखरले जवाफ फर्कायो । " अनि के भन्न आएको रहेछ तपाइँको जिग्री?" शिलाले प्रश्न तेर्स्याइन् । " बनेपातिर दुधडेरी खोल्ने योजनामा रहेछ विचरा । पैसा पुगेन छ । त्यही भएर आएको रहेछ । आफूसँग दुई लाख छ, मसँग पाँच लाख सापटी देऊ भन्दै थियो ।" शेखरको कुरा सुनेर शिला झस्किइन् । "पाँच लाख....! त्यत्रो पैसा कहाँ छ त हामीसँग ? अनि तेत्रो पैसा छैन भनेर पठाउनुभएन?" शिलाको स्वर अलिक ठूलो भयो । "भन्न त भने, तर सहयोग गर्न पाए हुन्थ्यो ।" शेखरले मसिनो स्वरमा जवाफ दियो । "हैन, हुँदै नभएको पैसा कहाँबाट ल्याएर दिनुहुन्छ तपाई? आफूसँग भए पो सहयोग गर्न सकिन्छ? नभएपछि कसरी सहयोग गर्नू?" शिलाको स्वरमा थोरै रिस मिसियो । शेखरले शिलालाई सम्झाउने तरिकाले भन्यो, "हेर शिला मान्छेले मान्छेको अप्ठ्यारो फुकाउनुपर्छ । हामीले आज उसलाई सहयोग गर्दा उसको जिन्दगी बन्छ भने सहयोग गर्दा राम्रै हुन्छ । फेरि उसले फिर्ता पनि गर्छु भनेकै छ । मसँग बैकमा चार लाख जति होला । दुई लाख दिन नसके पनि बैकमा भएको चार लाख मध्ये दुई लाख दिन्छु, हुन्न?" "तपाइँले हेरेर गर्नुस्, साथी तपाइँकै हो ।" शिला बोल्दै भान्छातिर उक्लिन् ।

केही दिनपछि शेखरले विजयलाई बोलायो । अनि आफूसँग बैंकमा भएको पैसा लिन भन्यो । तर शेखरसामु विजयले ठूलो अनुनय गर्दै भन्यो, "शेखर, तिमीबाट सहयोग पाउने आशाले मैले सबै काम अगाडि बढाएँ । घरेलुमा दर्तादेखि लिएर भाडामा लिएको पसल कवलको काम अगाडि बढिरहेको छ । तिमीलाई थाहा छ, मलाई घरबाट खासै सहयोग मिल्दैन । कुपुत्र भन्छन् मलाई । मेरो आमा, बा, दाजुभाइ, साथी जे भने पनि तिमी नै हौ । आ□मो कमाइ नभएकोले विवाह समेत हुन सकेको छैन अहिलेसम्म । बल्ल एउटा काम गर्न आँटेको... ।" विजयको कुराले शेखर बडो अप्ठ्यारोमा पऱ्यो । के गर्ने के

नगर्ने भयो उसलाई ।

"तेत्रो रकम मसँग छैन । के उपाय होला त विजय ?" शेखरले सोध्यो । शेखरले फेरि थप्यो, "घाँटी हेरेर हाड निल्नुपर्छ विजय । हामीसँग भएको रकमबाट काम थाल्दै गर्नु । कमाएर ठूलो बनाऔंला नि ।" विजयलाई पनि शेखरको कुरा मनासिब लाग्यो । त्यही चार लाखबाट दुधडेरीको व्यवसाय गर्न थाल्यो विजय । एक वर्षमा शेखरको एक लाख रुपियाँ फर्कायो पनि । भेटमा सधैं काम राम्रो छ भन्थ्यो विजय । बनेपामा डेरी संचालन गरेदेखि विजय उतैतिर व्यस्त भयो । यता शेखर पनि आफ्नै काममा व्यस्त थिए । शेखरसँग लिएको बाँकी पैसा पनि उसले चुक्त्याइसकेको थियो ।

एकदिन विजयले शेखरलाई फोन गऱ्यो । उसले बनेपातिर फुर्सद मिलाएर आउन आग्रह गऱ्यो । शेखरलाई फुर्सद नभए आफै आउने कुरा पनि फोनैबाट बतायो । "कति पैसा मात्र कमाएर बस्छस् । यतै आइज न त । आफ्नै ठाउँमा आउनलाई पनि ।" शेखरले विजयलाई फोनबाटै भन्यो ।

बैशाखको महिनाको बिहानको समय थियो । घाम छिपिसकेको थियो । नजिकैको आरुको बोटमा धपक्क फुल लागिसकेको थियो । शेखर आफ्नो कामधन्दामै व्यस्त थियो । त्यसैबेला विजय त्यहाँ टुप्लुक्क आइपुग्यो । "विजय, आऊ बस ।" धोएर सकिएको हात पुच्दै शेखर बोल्यो । नजिकैको मुढा तानेर बस्यो विजय । एकैछिनमा चिया लिएर शिला बाहिर आँगनमा आइन् । "नमस्ते भाउजू, आराम हुनुहन्छ?" विजयको अभिवादन उनले हाँस्दै स्वीकारिन् । खाना बनाउनुछ भन्दै शिला चिया दिएर भित्र छिरिन् । दुई घनिष्ठ मित्र बीच लामो कुराकानी चल्यो । कुराकानीकै क्रममा विजयले शेखरसँग भन्यो, "शेखर, मेरो दुखसुखको साथी तिमी मात्र छौं । मेरो दाजुभाइ जे भने पनि तिमी नै हौ । मैले मेरो व्यवसायलाई फराकिलो बनाउने सोच गरेको छु । एकै ठाउँमा मात्र लगानी गर्नुभन्दा अन्य क्षेत्रमा पनि लगानी गर्दा फाईदा नै होला भन्ने मेरो सोचाइ रहेको छ । त्यसैले मैले एउटा चाउमिनको कारखाना खोल्ने विचार गरें । त्यो कामको लागि मलाई तिमीले सल्लाह र सहयोग दुबै गर्नुपर्छ यार ।"

"सल्लाह त के दिन सक्छु र विजय? जहाँसम्म सहयोगको कुरा छ आफूले सक्ने त गरिहाल्छु नि । बरु कस्तो सहयोग गर्नुपर्ने हो?" शेखरले कुतुहलता प्रकट गऱ्यो ।

"मसँग दश/पन्ध्र लाख जति छ । तिमीले पनि पन्ध्र लाख जति सहयोग गरे म तेरो गुन कहिल्यै बिर्सन्न ।"

"तिमी र म बीच गुनको कुरा हुँदैन विजय । तर मसँग त्यत्रो पैसा कहाँ हुनु?"

एकै छिनपछि विजय बोल्यो, "शेखर, तिमीलाई अप्ठ्यारो नभए एउटा उपाय छ ।"

"कस्तो उपाय विजय?"

"घर बैंकमा धितो राखेर रकम निकाल्न सके दुई वर्षमा म तिर्थें । सावाँ ब्याज सबै म आफै तिर्छु विजय । त्यति गरिदिन सकिन्छ त?"

"घर जस्तो धितो राख्ने कुरा........ । एक पल्ट घरमा सल्लाह

गर्नुपर्ला की?"

"शेखर, घर तिम्रै नाममा छ । घरसल्लाह गर्दा कुरा बिग्रन्छ । फेरि दुई वर्षमा त म सबै ऋण तिरिहाल्छु नि । कसैलाई केही खबर हुँदैन । यति गरिदेऊ, मेरो बिन्ती छ । बैकको किस्ता हरेक महिना म आफै तिर्छु ।"

शेखरले केही बोल्न सकेन । "तैपनि एकपल्ट मेरो बारेमा सोच शेखर । तिमी बाहेक यो संसारमा मेरो कोही छैन । आफ्नो घर मेरो लागि पराया छ ।" अनुनयको भावमा विजयले आफ्नो कुरा राख्यो ।

"मलाई सोच्नको लागि केही दिनको समय देऊ विजय?" शेखरले दबिएको स्वरमा बोल्यो ।

रातभर शेखरको मनमा द्वन्द चलिरह्यो । एक मनले भन्थ्यो, " तेत्रो पैसा बैंकबाट निकालेर दिनु ठिक हुँदैन । संसारमा पैसाकै कारणले ठूला ठूला सम्बन्धहरूले आफ्नो अस्तित्व गुमाएका छन् । पैसाको लेनदेन भनेको कैची हो जस्ले भएको सम्बन्धलाई काट्ने काम गर्छ ।" फेरि अर्को मनले भन्थ्यो, "हैन, मित्रता जस्तो पवित्र चीजलाई पैसासँग दाँज्नु गलत हो । पैसा त कमाउन सकिन्छ तर सच्चा मित्रता कमाउन कठिन हुन्छ ।" जतिसुकै अन्तर्द्वन्द भएपनि शेखरले आफ्नो साथी विजयको कुरा नकार्न सकेन । केही दिनपछि विजयले फेरि फोन गऱ्यो शेखरलाई । शेखरको सकारात्मक जवाफपछि विजय खुशी भयो । विजयले आफ्नो सच्चा मित्र भएकोमा शेखरलाई आभार प्रकट गऱ्यो । घरपरिवारमा थाहै नदिइकन उसले बैंकमा आफ्नो घर धितो राखेर पन्ध्र लाख कर्जा लियो । चार/पाँच महिनासम्म त विजय आफैले बैंकको किस्ता बुझाइदियो । त्यसयता बैंकमा बुझाउनु पर्ने किस्तामा नियमितता भएन ।

विजय र शेखरको भेट पनि पातलिँदै गयो । दिन, हप्ता, महिना गर्दागर्दै दुई बर्ष वित्यो । न विजय आयो न बैंकमा बुझाउनु पर्ने पैसा नै बैंकमा बुझायो । बैंकमा कर्जा नबुझाएका कारण यता बैंकले शेखरलाई ऋण बुझाउन पत्र पठायो । घरमै पत्र आएपछि शेखरको मन आत्तियो । उसको अनुहारमा चिन्ताका बक्र रेखा दौडन लाग्यो । तत्कालै विजयलाई फोन गऱ्यो । तर उसको मोबाइलको स्वीच अफ थियो । अब त झन उसको हंसले ठाउँ छोड्यो । तैपनि घरमा आत्तिएको त देखाउनुभएन । आफ्नो मनको बह मनैभित्र लुकाएर शेखर बिहानको खानापछि बनेपातिर हानियो । त्यहाँ पुगेर सरासर विजयको डेरी भएतर्फ लम्क्यो । उसका गोडाहरू छिटोछिटो चल्ने थाले । ऊ त्यहाँ पुग्दा डेरी पसलमा विजय थिएन, अरु कोही थिए । विजयको बारेमा सोधपुछ गर्दा थाहा भयो उसले छ महिना अगाडि नै पसल बेचेर गएको रहेछ । शेखरको आँखा अगाडि निराशाको घनघोर बादल छाएको देख्यो । त्यहीबाट शेखर बनेपामा रहेको बैंक गयो ।

हातमा बैंकले पठाएको चिठी थियो । त्यहाँ गएर मेनेजरलाई भेट्यो । मेनेजरले जम्मा नौ महिनाको किस्ता बुझाएको कागज देखायो । विगत सात महिनादेखि बैकमा किस्ता नतिरेको कुरा पनि उसले त्यहींबाट थाहा भयो ।

मेनेजरकै मार्फत शेखरले अर्को पनि महत्वपूर्ण सूचना पायो । त्यहाँ जम्मा भएको किस्ता विदेशबाट पठाइएको हो । त्यसको मतलब साफ थियो कि अहिले विजय नेपालमा छैन । ऊ विदेशिएको रहेछ । "ममाथि यत्रो ठूलो धोखा? कत्रो विश्वासघात !" आ▯नो मनसँग त्यति मात्र बोल्न सक्यो शेखर । ऊ निराश भएर घर फर्क्यो । तैपनि विदेशबाटै भएपनि केही दिनपछि किस्ता तिरिदिन्छ कि भन्ने आशाको त्यान्द्रो टुटिसकेको थिएन । त्यसैले घरमा कसैसँग केही कुरा गरेन उसले । आफू भित्रैभित्रै पीडाको आहालमा डुब्न परे पनि बाहिर हाँसिरहन्थ्यो । आ▯नै कारणले आफूले भोग्नु परेको पीडा परिवारले भोग्न नपरोस् भन्ने उसको चाहना थियो । त्यसैगरी महिनौं वित्यो । बैंकको चिठी आउन छोडेन । उताबाट किस्ता पठाएन । शेखरले विजयसँग सम्पर्क गर्न अनकौं प्रयास गऱ्यो । उसको प्रयासले असफलता मात्र पायो । केही महिनापछि त बैंकले घर लिलाम गर्ने सूचना पो पठायो । अचानक बज्र प्रहार भएझैं आएको त्यो सूचना पढेपछि शीला अचेत भएर ढलिन् । केही क्षणपछि शीला होस्मा आइन् ।

शेखरको परिवारको बासै उठ्ने भएपछि परिवारमा चिन्ताको बादल छायो । उनीहरूको आँखाबाट आँसुको वर्षा थामिएन । शेखरले विजयमाथि विश्वास गरेका कारण परिवारमा दुखको पहिरो गयो । रातले अन्धकारको स्वरुप धारण गर्दै थियो । "तपाइँले मित्रताको ठूलो मूल्य चुकाउनु पर्ने भयो ।" भिजेको सिरानीमा रहेको टाउको हल्का उचाल्दै मसिनो स्वरमा शीला बोलिन् । शेखरले विजयमाथि विश्वास गरेका कारण परिवारमा दुखको पहिरो गयो । उता विजय भने अहिले विदेशमा पैसा कमाएर मोजसँग बसेको हल्ला बस्तीभरि फैलियो ।

नववर्ष २०८२ को सुखद् अवसरमा विद्यार्थी, शिक्षक, शेयर होल्डर, अभिभावक तथा सम्पूर्ण नेपाली दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा सुख, शान्ति र समृद्धिको हार्दिक मङ्गलमय शुभकामना व्यक्त गर्दछौं ।

WISDOM ENGLISH ACADEMY
Kalanki, Kathmandu, Nepal
Phone : 4-270881

ED-MARK ACADEMY
HIGHER SECONDARY SCHOOL (+) COLLEGE, P.O.Box No: 11430
kalanki, Kathmandu
Phone :+977-01-4270881,4672759

SUCESS ACADEMY
Baireni-8, Galchhi, Dhanding
Phone : 016213466

प्रतिस्थापन

● हरि खनाल

झमक्क साँझ पऱ्यो । घर नजिकै गाडीको ढोका उघ्रेको र बन्द भएको आवाज आयो । प्रतीक्षा कौसीमा गइन् । प्रमोद र उनकी नयाँ बेहुली हात समाएर घरको सिँढी चढ्न थाले ।

प्रमोद सिँढीमा हिँड्दा थ्याप थ्याप आवाज निकाल्थे । अफिसबाट उनी आएको कुरा प्रतीक्षाले पदचापबाटै थाहा पाउँथिन् । उनलाई त्यो पदचाप निकै प्रिय लाग्थ्यो । तर आज प्रमोदको पदचाप सुनिएन । बरु चुरा बजेको आवाज मात्र आयो ।

"के नौलीले प्रमोदको पदचापलाई आउँदाआउँदै सिध्याइदिई ?" प्रतीक्षाले सोचिन् । केहीबेरमै उनीहरू बैठककक्ष भित्र छिरे । कौसीमा उभिएकी प्रतीक्षालाई कोठाभित्र जान पनि मन लागेन ।

उनी बरण्डामै उभिएर ताराहरू पिलपिलाएको आकाश हेर्न थालिन् । खै किन हो उनलाई ताराहरूले सुँक्कसुँक्क गरेजस्तो लाग्यो । "के यिनीहरू मेरो दुखित मनलाई सान्त्वना दिँदै त छैनन् ?" उनी फरक्क फर्किइन् । बाल्कोनीको एउटा कुनामा झुण्डिएको ऐनामा आँखा पुऱ्याइन् । उनलाई आ□ै अनुहार पनि नयाँ लाग्यो ।

"प्रतीक्षा ! बोलावट प्रमोदको थियो । उनी हजुर पनि नभनी कोठातिर पसिन् ।"

"प्रतीक्षा दिदी उहाँ नै हो सविता, दिदीलाई ढोग गर ।" प्रमोदले भने । सविता प्रतीक्षाको खुट्टै समात्न पुगिन् ।

"गोडा नसमात बैनी । तिमीलाई आशीर्वाद छ ।"

"के आशीर्वाद दिनुभयो दिदी ?" सविताले सोधिन् ।

"मजस्तो बन्नु नपरोस् । चिताएको कुरा पुगोस् बस् ।" प्रतीक्षाले बनावटी मुस्कुराहट झिकेर भनिन् ।

"गोडा समात्नुहुन्न र दिदी ?" उनको मसिनो आवाज आयो ।

"हुँदैन बैनी । टिक्ने कुरा मात्रै गर्नुपर्छ । यही गोडामा कहिले शिर कहिले शर पर्नु उपयुक्त हुन्न ।" प्रतीक्षाले भनिन् ।

"त्यस्तो हुनेछैन दिदी ।" सविता मुसकुराउँदै बोलिन् ।

"यी कुरा समयलाई छोड, थाकेकी हौली । चिया ल्याऊँ ?"

"पर्दैन दिदी । खाना नै भर्खर खाएर आएका ।" सविताले भनिन् । प्रतीक्षा कौसीतिरै गइन् । खै किन किन उनलाई

पिलपिल गरिरहेका ताराहरू आ□मा खास हुन् जस्तो लाग्यो । जूनतिर आँखा लगिन् । कालो बादलको सानो टुक्राभित्रबाट आधा देखियो । जून बादलभित्र पस्दै छन् कि निस्कदै ? उनले मनमनै प्रश्न गरिन् र हेरिरहिन् । जून बादलभित्र पस्दै रहेछन् । उनको आँखा जूनमा भएपनि मन अन्यत्रै उडिसकेको थियो ।

प्रतीक्षा र प्रमोदको विवाह भएको पाँच वर्ष बितिसेको थियो । उनीहरूका कुनै सन्तान भएनन् । दुई वर्षसम्म उनीहरूले सन्तानका विषयमा खासै सोचेनन् । तर समाजका मानिस, कार्यालयका साथीभाइले सन्तान कतिजना भनेर सोध्न थालेपछि भने उनीहरूलाई समस्या बोध भयो । माघेसङ्क्रान्तिका दिन प्रतीक्षा माइती गएकी थिइन् । माइतीमा बैनी र ज्वाइँ पनि आएका थिए । एक वर्षअघि बिहे गरेकी बैनीले एउटा घुतमुने छोरो लिएर आएकी थिइन् । प्रतीक्षा बैनीको छोरोलाई लिन चाहन्थिन् तर शिशु मान्दैनथ्यो । एकपटक जबर्जस्ती लिएर केही पर पुगेकी के थिइन् शिशु मूर्च्छा परेर रोयो ।

"प्रतीक्षाको भाग्यमा सन्तान छैनन् कि के हो ? बिचरी नानी बैनीको छोरो लिन खोज्नुहुन्छ मान्दैनन् ।" भाउजूले आमासँग भनिन् । प्रतीक्षाले ती कुरा सजिलै सुनिन् । आ□मै भाउजूले भनेको त्यो पनि स्नेह राखेर के भो त ?" मन बुझाउन खोजिन् । तर उनलाई त्यो एकदिन माइतीमा टिकीसक्नुभएन । आ□मा साथीदेखि नातेदारसम्म सबैलाई उनले किन केही नपाएको भन्ने विषयमा स्पष्टीकरण दिइरहनुपर्‍यो । उनको अनुहारमा उदासीपन भरियो ।

साँझपख, प्रतीक्षा माइतीको आँगनमा यताउता गरिरहिन् । आँगनको सानो बुट्टेढुङ्गो जहाँको तहीँ थियो । त्यो बुट्टेढुङ्गा निकै आकर्षक छ । जेब्राको शरीरमा जस्तो सेतो कालो धर्सा छ । बुट्टेढुङ्गाको बीच भागमा गेरु रङको पेटी छ । प्रतीक्षाको काकाले त्यसलाई झिल्के ढुङ्गा भन्नुहुन्थ्यो तर धेरैले त्यसलाई बुट्टेढुङ्गा भन्ने गरेकाले त्यो त्यही नामबाट प्रख्यात भयो । त्यो बुट्टेढुङ्गा प्रतीक्षाको हजुरबाले त्रिशूलीको किनारमा भेटाएर लैजानुभएको अरे । बुट्टेढुङ्गातिर आँखा डुलाउँदाडुलाउँदै प्रतीक्षाको मनले छिन्भरिमै अतीतको उडान भर्‍यो । मैयाँ सावित्रा सरस्वती र राममैया भेला भए । उनीहरूले भाडाकुटी खेले । खाना पकाएर बाँड्दा बुट्टे ढुङ्गालाई पनि दिए । उनीहरूले बुट्टेढुङ्गाकै आडमा रुमाल लुकाइ खेले । खै किन किन प्रतीक्षा मात्र होइन उनका साथीहरू पनि बुट्टेढुङ्गालाई निकै माया गर्थे ।

"प्रतीक्षा ! किन टोलाएकी छोरी ?"

त्यतिबेला आमाको आवाजले प्रतीक्षाको बालापनको स्मृति हराएको थियो । उनी वर्तमानको रुखो र नमीठो क्षणमा अवतरित भएकी थिइन् । उनको आँखा आँसुले भरिएका थिए ।

"छोरी ! तिम्रो आँखामा आँसु ?" आमाले अर्को प्रश्न गरिन् । प्रतीक्षा समालिन सकिनन् उनले आमालाई

अँगालो हालिन् ।

तिमी पढेलेखेकी छोरी । अरूले केही भने भन्दैमा यसरी भावुक हुनहुन्छ त ? आमाले प्रतीक्षाको पिठिउँमा थपथपाउँदै भनिन् ।

"आमा ! ज्ञानले भावनालाई बाँध्नसक्दो रहेनछ । सोध्नेको पनि त गल्ती त हैन नि हकि आमा ?" प्रतीक्षाले भनिन् । आमाछोरीकाबीचमा निकैबेर भावनात्मक कुराकानी भए । भोलिपल्ट बिहानै प्रतीक्षा घरतिर लागिन् ।

एक साँझ प्रतीक्षा पसलतिर जाँदै थिइन् । उनका पति प्रमोद पसलको छेउमा बालबालिकाहरूसँग खेलिरहेका थिए । बालबालिकाहरू अङ्कल भन्दै उनीसँग नजिकिएका थिए । प्रमोद उनीहरूलाई खानेकुरा पनि दिँदै थिए । एकजनाले अलिपर बसेर प्याच्च भनिहाले, विचरो आ[illegible]ो बच्चा छैन क्यारे । यस्तै बालबालिकासँग खेलेर मनको रहर मेट्छ ।" प्रतीक्षाले आफू के किन्न गएको हो भन्ने कुरा बिर्सिइन् । घरमा पुगेपछि मात्र याद आयो नुन सकिएको थियो ।

प्रतीक्षाले धेरैपटक प्रमोदलाई अर्को विवाह गर्नुहोस् न त भनिन् । प्रमोदले मानेनन् । उनी जहिल्यै भन्थे "म तिमीलाई बाहेक अरूलाई सोच्नै सक्दिनँ ।"

एक साँझ प्रतीक्षाको पनि मुटु छुने खालको दृश्य देखियो । प्रमोद एउटा मुसकुराइरहेका बालकको नमुनासँग बोलिरहेका थिए । उनी भन्दै थिए, "तिमीले यस घरमा तिमीजस्तो बालक कहिलै नदेख्ने भयौ ।" प्रतीक्षाले लुकेर हेरिन् । प्रमोदका आँखा रसाएका थिए । प्रतीक्षाले नै हेरिरहन र सुनिरहन सकिनन् । उनी दौडिएर गइन् र प्रमोदलाई अङ्कमाल गरिन् । त्यस क्षण अनौठो भयो । अरू बेला प्रतीक्षाको आँसु देख्न नसक्ने र तुरुन्तै समाल्ने प्रमोद आफैँ द्रवित भएका थिए ।

"यो साँच्चिकै बालकजस्तो खेलौना हजुरले किन्नुभएको ?"

"हैन प्रिये ।"

"कहाँबाट आयो त ?"

"हेर न विजयले पठाएछ । विजयले हाम्रो लागि एउटा क्यामरा र यो डल पठाएछ ।"

"विजयलाई हाम्रो बारेमा थाहा थिएन र ?"

"विजय झुक्किएछ । उसले अम्बीरलाई पठाउन खोजेको डल प्याक गर्दा मेरोपट्टि परेछ अरे ।"

"तिमीले सोध्यौ ?"

"हो सोधेँ । उसले मलाई क्यामरा र चकलेट पठाउने योजना बनाएको रहेछ । यो बालक खेलौना भोलि अम्बीरकहाँ पुर्‍याइदिन्छु ।"

सुत्ने बेलामा प्रतीक्षाले प्रमोदको छातीमा टाउको अड्याउँदै सोधिन्, "मबाट सन्तान नहुने पक्का भयो । के हजुर एउटीसँग बिहे गर्ने त ?"

"यस्तो प्रश्न नसोध प्रतीक्षा । म तिमीबाहेक अरुको कल्पना नै गर्न सक्दिनँ ।" प्रमोदले जवाफ दियो । त्यसो त यस्ता कुरा प्रतीक्षाले आफ्नो शारीरिक परीक्षणले नतिजा देखाएयता धेरैपटक सोधिसेकेकी थिइन् । प्रमोदको

एउटै जवाफ हुन्थ्यो तिम्रो स्थानमा अरुलाई सोच्न सक्दिनँ ।

एक दिन प्रतीक्षा र प्रमोद नारायणहिटी सङ्ग्रहालय घुम्न गएका थिए । दरबारभित्रको भाग अवलोकन गरिसकेपछि उनीहरू राजाले प्रयोग गरेका गाडी हेर्ने ठाउँतिर जाँदै थियौँ । कताकताबाट एउटा सानो बालक दुगुर्दै प्रमोदको हात समाउन पुग्यो । प्रमोदले बालकको शिर मुसारे । अलि परबाट आवाज आयो "सुमन !"

बालकको नाम सुमन रहेछ साँच्चै फूलजस्तो । उसकी आमाले बोलाएपछि बालकले प्रमोदको निधारमा हात पुऱ्यायो ।

"यो मानिस बच्चा चोर त होइन ? किन अर्काको बाबुलाई समातेको ?" बच्चाकी आमाको अर्को कर्कश आवाज प्रतीक्षाका कानमा ठोकियो ।

"होइन हजुर, बाबुले उहाँको हात समाए अनि उहाँले स्नेह मात्र गर्नुभएको हो । यसो गर्दा बच्चा चोर्न खोजेको हुन्छ र ?"

"हो नि त बच्चाले हात समायो भन्दैमा उसलाई समात्न त मिल्दैन नि । तपाईँहरू आफ्नो बच्चालाई अरुले यस्तो गरेको भए के भन्नुहुन्थ्यो ?" प्रतिप्रश्न गरिन् ती केटाकी आमाले ।

"भयो हजुर खराब मनले स्नेह प्रकट गरेको थिइनँ त्यस्तो अर्थ लाग्यो । जाऊ बाबु ।" प्रमोदले भने । केटाकी आमाले नाकको फन्द्रा बटारिन् र उनीहरू गए । केटो भने पछिल्तिर फर्केर प्रमोदलाई हेर्दै थियो ।

शायद भ्रमणमा कालो बादल लाग्यो त्यो क्षणले उनीहरूलाई तत्काल घर फर्कायो । त्यस साँझ प्रमोद झन् उदास देखियो । प्रतीक्षामा त्यत्तिकै बेचैनी । जे छैन त्यसैमा मोह । प्रतीक्षालाई समाजसँग निकै घृणाभाव उत्पन्न भयो । किन समाज शान्तिपूर्वक बाँच्न दिँदैन हँ ? निकै प्रश्न गरिन् उनले आफ्नै मनसँग । उनलाई आफ्नै मनले भन्यो, "समाजले नै जन्माएको हो उसैले व्यवहारको सोझो बाङ्गो बाटो हिँडाउँछ । बचाउँछ पनि उसैले र मार्छ पनि उसैले । च्यहाँ गरेको दिन समाल्ने उही हो र संसार छोडेको दिन चितामा पुऱ्याउने पनि उही । प्रतीक्षा उसको कार्यक्षेत्र त्यही हो तँ आफूलाई समाल ।" उनलाई उनकै मनले खबरदारी गऱ्यो । उनी आफैँलाई सोध्थिन् "सन्तान प्राप्तिका लागि आमामा पो व्याकुलता हुन्छ तर प्रमोदमा किन ज्यादा चाहना छ ? उनको मनले निकैपटक त्यो प्रश्नको उत्तर खोज्यो तर फेला पारेन ।

एकदिन छिमेकी बैनी सकिला भेट भइन् । उनले कुराकानीको सिलसिलामा भनिन् । "दिदी ! एक महिना पहिले एउटा पार्टीमा म र भिनाजु सँगै परेका थियौँ । परिचयका क्रममा धेरैले पत्नी र छोराछोरी के कति र कहाँ भन्नुपर्ने थियो । भिनाजुको पालो आयो । उहाँ बोल्न सक्नुभएन । बोल्नुको साटो आँखामा आँसु देखियो । सायद त्यो घटनाले उहाँलाई अझै भावुक बनाएजस्तो लाग्छ ।"

एक दिन प्रतीक्षाले निकै समालिएर सोधिन्, प्रमोद तपाईँ बिहे गर्नुहुन्न ?"

"किन तिमीले कोही भेटेकी छ्यौ ?" प्रमोदले प्रतिप्रश्न गरे । प्रतीक्षाको परीक्षण प्रश्नको नतिजा उनले अपेक्षा गरेको भन्दा बेग्लै आयो । उनले त सोचेकी थिइन्, धत् बिहे गर्ने कुरा पनि गर्ने ? तिमी छैनौ र ? एउटा बच्चा कतैबाट ल्याउँला वा केही गरुँला भन्लान् । प्रमोदको मनभित्र गुम्सेको कुरा उनको प्रश्नले बाहिर निकाल्यो ।

"उनले भनिन्, कोही देखेकी त छैन । हजुर आफैँले विचार गर्नुहोस् न ।" प्रमोदका लागि त्यो क्षण निकै श्रेयस्कर बन्यो । सायद त्यस साँझदेखि उनी केटीको तलास गर्न लागे ।

त्यस साँझदेखि प्रतीक्षा आफैँसँग वादविवाद गर्ने भइन् । "मैले किन प्रमोदलाई त्यसो भनेँ हँ ? म मेरै कारणले सौता निम्त्याइरहेकी छु ।" उनको अर्को मनले प्रतिवाद गर्दै भन्छ, "प्रमोदको आरोग्य र सुस्वास्थ्यसँग मेरोजीवन गाँसिएको छ । यसो नगर्ने हो भने ऊ एक दिन बौलाउने छ ।"

एक साँझ प्रमोदले अफिसबाट आउनासाथ मोबाइल खोलेर एउटा फोटो देखाएको थियो । "प्रतीक्षा ! यसलाई ल्याउन हुन्छ ?"

"बुझेर सोध्नु भएको कि फोटो देखेर ?" प्रतीक्षा खिस्स हाँसी ।

"बुझेर हो ।" प्रमोदको जवाफ थियो । सन्तानमोहका कारण एकोहोरिएको प्रमोदले त्यस्ता प्रश्नबाट प्रतीक्षाको मनलाई कति घाइते बनाउँदो हो भन्ने सोच्नै सकेको थिएन ।

"यिनको पति बितेका रहेछन् । सन्तान नहुँदै । यिनको उमेर पनि तिमीभन्दा धेरै कम छैन हाराहारीजस्तै होला ।" प्रमोदले भन्दै गए । प्रतीक्षाले टाउको मात्र हल्लाइन् ।

"मानिस कति स्वार्थी छ ? उसले बालकका तस्विरसँग गरेको कुराकानी देखेर मैले उसको निदान खोजें । ऊ मेरो प्रतिक्रिया र अनुहार पढ्ने कोसिस नै गर्दैन । यस्तो मानिसले अर्की ल्याएपछि मलाई कुन कुनामा राखेर सम्झेला खै ?"प्रतीक्षा सोच्ने गर्थिन् ।

त्यही फोटोको अन्तिम नतिजा थियो उसको विहे । उसले जबर्जस्ती प्रतीक्षालाई सामान किन्न लिएर गयो । विचरी उसले जान्न भन्न पनि सकिन र जाँगर देखाउन पनि सकिन । मन नलागी नलागी उसले सामान किनी ।

"तिम्रो लागि के किन्छ्यौ ?" प्रमोदले सोधेको थियो । उसको मनले भन्यो, "सौता ल्याउने खुसीयालीमा म सजिने ?" उनले जवाफ दिइन् , "मलाई अहिले चाहिने कपडा छ केही पनि नकिन्ने ।"

विहान प्रमोद काका र दाजुसँग सवितालाई लिन गए । प्रतीक्षाले जाने बेलामा प्रमोदलाई दही खुवाइन् । ऊ निस्कने वित्तिकै ओछ्यानमा पल्टिएर रोइन् । उनी भगवानको भक्त । कुनै मन्दिर जान चुकेकी छैनन् । गणेशजीलाई त शिर मै राखेर सुत्छिन् । पशुपतिनाथको दर्शन महिनामा एकपटक हुन्छ । बिहानको नित्य पूजा छँदैछ तर कसैले उनको पुकारा सुनेनन् । सायद त्यसकै रन्को छुट्यो होला । उनले रुँदै सबै देवदेवीलाई गाली दिइन् । उनले भगवान

शिवको पोष्टरमा हेर्दै भनिन्, “मलाई कामदेवलाई जस्तै भष्म बनाइदेऊ न भगवान । कम से कम कुनै मनुवाले मेरो मृत शरीर देख्न नपरोस् ।”

उनले त्यस विहान खाना पनि खाइनन् । अपरान्हतिर कान्छी सासु र फुपूहरू आउनुभयो । महिला भएर होला उहाँहरूले भने प्रतीक्षाको अनुहारलाई बुझ्भेजस्तो देखियो ।

कान्छी सासुले भनिन्, “प्रतीक्षा तिमी महान रहेछौ । आफैँले सौता ल्याउन सल्लाह दियौ ?”

“हो कान्छीआमा , कुनै समयले अनौठो मोडमा पुर्‍याउँदो रहेछ । आफूलाई रुने बना र अरू लाई हँसा भन्दो रहेछ ।” मैले त्यसै गरेँ ।

“किन त्यसो गरेकी त ?”

“प्रमोदको सुस्वास्थ्यका लागि ।”

काकी आमा उनको अनुहारमा हेरेको हेरै भएकी थिइन् । खै के सम्झेर हो उनीहरू धेरैबेर बसेनन् । प्रतीक्षाकी बहिनी हेर्न भोलि आउँला भन्दै उनीहरू निस्के । त्यस दिनभरि प्रतीक्षा कतिचोटी भर्‍याङ र कौसीमा ओहोर दोहोर गरी थाहा छैन तर साँझपख दुखेका खुट्टाले ती कुरा भनिरहेका थिए ।

त्यस दिन प्रतीक्षाले चुह्लो नै बालिनन् । “पतिदेव बेहुला भएकाले अवश्य ससुरालीबाट भोजन गरेर आउँछन् । म परिस्थितिबाटै अघाएकीलाई के चाहियो ?”उनले सोचिन् र कौसीबरण्डामा समय बिताएकी थिइन् ।

मेसेन्जर कलको घन्टीले प्रतीक्षाको स्मृति समुद्रलाई खाइदियो । उनले मोबाइल झिकेर हेरिन् प्रमोदको थियो । उनी कल नउठाइ कौसीबाट कोठातिर लागिन् ।

“प्रतीक्षा, तिमीले के खायौ त ?” प्रमोदले सोधे ।

“अँ मैले दिउँसो अबेरतिर खाजा खाएँ त्यसैले अहिले भोक लागेकै छैन । बरु हजुर के लिनुहुन्छ ?” प्रतीक्षाले सोधिन् ।

दिदी हजुरलाई खानेकुरा छ लिनुहोस् । नवबधुले झोलाबाट झिकेर दिइन् । प्रतीक्षाले हातमा लिइन् र एकछेउमा राखिन् ।

“प्रतीक्षा ! अब सुत्ने होइन ?” प्रमोदले सोधे ।

“तपाईँ साविककै कोठामा सुत्नुहोस्, मैले ओछ्यान तयार पारिदिएकी छु ।” प्रतीक्षाले भनिन् ।

“हामी जाऊँ त दिदी ?” सविताले सोधिन् ।

“जाऊ प्रतीक्षाले ।” भनिन् ।

□तिमीले आ□मो ओछ्यान छोड् नुहुन्न भन्न पनि सकेनन् प्रमोदले । यसै हो भने भोलिदेखि चिन्न पनि छोड्न सक्छन् । कति सजिलै प्रतिस्थापन गर्छन् पुरुषहरू ?’ प्रतीक्षाले मनमनै भनिन् ।

उनीहरू भित्र पसे त्यो कोठामा जहाँ प्रतीक्षा र प्रमोदका दश दश वसन्त बितिसकेका छन् ।

कोठाको ढोका ढ्याङ्ग बन्द भयो र चुकुल क्रक्क गर्‍यो ।

प्रतीक्षाको मुटुमा काँडा पसेजस्तो अनुभव भयो । उनी बाहिरपटिको सोफामै बजारिइन् विहानपख सम्म ।

भोक

● होमशंकर बास्तोला

रातको करिव साँढे नौ बजेको हुनपर्छ, पानी झमझम परिरहेको थियो । सगरबाट पिच सडकमा परेका पानीका थोपाहरू छिर्काछिर्का भएर भलमा परिणत भएका थिए । सडकको छेउमै एउटा प्रहरी बिट थियो । दर्के पानीझरी परिरहेको बेला प्रहरीको एउटा सिपाही पहरा दिइरहेको थियो । सडकको पश्चिमपट्टि एउटा सानो पिपलको रुख र चौतारो थियो । आकाशबाट झरेका पानीका थोपाका पिटाइले पिपलका पातहरू प्याटप्याट प्याटप्याट बजिरहेका थिए । रात छिपिदै गएको र पानी परिरहेकाले सडकमा मान्छेको आवतजावत शून्य प्रायः थियो ।

पहरा दिइरहेको सिपाहीले सुरक्षा बिटबाट पश्चिमपट्टि रहेको पिपलको बोटमा कल्याङ्मल्याङ गरेको सुन्यो । चुक पोखेझैँ अँध्यारो रातमा सडकको छेउमा गाडेको खम्बामा झुण्ड्याएको बत्तीबाट मधुरोमधुरो प्रकाशले सडक अलिअलि देखिएको थियो । पिपलको छाहारीमुनि कल्याङ्मल्याङ सुनेर त्यो सिपाहीले एकछिन नियालेर हेऱ्यो । उसले दुई जना मानिसको आकृति प्रस्ट देख्यो । त्यसबीचमा एक अर्काले हात तानातान गर्दै थिए । सिपाहीले दुईबीच कुनै विषयमा झगडा पऱ्यो कि भन्ने सोच्यो । पानी ठूलै परेकाले त्यहाँ जान पूरै भिजिने संभावन थियो । तर जोडजोडले हात तानातान गरेकाले कुनै ठूलो मानवीय घटना हुनसक्ला भन्ने सोचेर सिपाही कोठाको भित्तामा ठड्याएको छाता दाहिने हातले झिक्यो र छाता ओडेर सडक छेउमा आयो ।

सडक छेउको नाली पानीले पूरै भरिएको थियो । उसले आफूले लगाएको पेन्ट घुँडासम्म आउने गरी दोबाऱ्यो र मान्छेको आकृतितिर नियाल्यो । उसले अझै दुई जना मान्छे धकेलाधकेल गरेको देख्यो । ती महिला वा पुरुष को थिए उसले छुट्याउन सकेको थिएन । ऊ सरासर पिपलको बोट नजिक गयो । त्यहाँ एउटा सानो चौतारो थियो । पिपललाई वरिपरि चौतारो बनाएर घेरेको थियो । त्यो बसमा चढ्न आउने यात्रुको लागि बिसाउनी थियो । सार्वजनिक ठूला सवारी साधनहरू त्यही स्टेसनमा यात्रुहरूलाई ओराल्ने र चढाउने गर्थे । पिपलको छाहारीबाट पूर्व फर्केर हेर्दा पूरै काँडेतारले घेरिएको भवनको माथिल्लो भाग मात्र देखिन्थ्यो । पर्खालले घेरिएकाले त्यति थोरै देखिएको हो । त्यस भवनको उत्तरपट्टि अग्लो पानी ट्याङ्की थियो । त्यसको फेदैमा बैंक थियो जहाँ दैनिक नगद जम्मा गर्ने र निकाल्ने भिड नै

लाग्ने गर्थ्यो ।

सिपाही कुनै घटना हुनसक्ने संभावना देखेर मानवीय सुरक्षाको लागि आफ्नो संगठनको कर्तव्य सम्झेर त्यहाँ गएको थियो । ऊ त्यहाँ पुग्दा नपुग्दै धकेलाधकेल गर्दै गरेका मानिस हड्बडाए । त्यहाँ एकजना महिला र एकजना पुरुष थिए । ऊ पिपलको चौतारोमा पुग्नै लाग्दा पुरुष महिलाले समाएको हात जवरजस्ती खुस्काएर कुलेलम ठोक्यो ।

‘ए, पख पख ! किन भाग्दै छस् ? ढोकीदिउँ !’ सिपाही कम्बरतिर हात लाएर चिच्यायो । तर त्यो पुरुष पछि नहेरी दौडियो । सिपाहीले कम्बरमा भिरेको पेस्तोल निकालेर देखायो । एउटा हातले भने छाता ओडेको थियो ।

‘ए, ए, पुलिस दाइ ! केही नगर्नोस् उसलाई । उसको केही दोष छैन । एकदिन त कसो नपग्लिएला र ?’ उसले अलिकति मुस्कुराएर झिनो स्वरमा भनी ।

पुलिस आउँदा पनि ऊ अत्तालिएकी थिइन । त्यसमाथि प्रहरीले पेस्तोल देखाउँदा झन अत्तालिनुपर्ने हो, अँ हँ रत्तिभर अत्तालिइन । न डराएकी थिई । तर ऊ निथ्रुक्क पानीले भिजेकी थिई । उसले लागाएका सम्पूर्ण लुगाहरू पानीले भिजेकाले शरीरमा ट्याप्प टाँसिएका थिए । त्यो अवस्थामा उसलाई पुलिसले देख्दा निकै आकर्षक देखिएकी र शरीरमा मादकताले भरिएको देखिएको थियो ।

‘यो मध्यरातमा पिपलको फेदमा के तमासा हो ? यो चौतारो बाहेक कुनै स्थान देखेनौं उन्माद पोख्ने ठाउँ । के सार्वजनिक स्थानमा खुल्लमखुल्ला ... ?’ सिपाही अलि कडा स्वरमा बोल्यो ।

‘के नि पुलिस दाइ आफ्नो मान्छेलाई भेट्न खोजेको त हो नि ?’ युवती अलि बढी नै मुस्कुराई ।

‘भेट्न अरु ठाउँ पाइनौ ? यो अँधेरी रातमा नै किन भेट गर्नुपऱ्यो ?’ सिपाही युवतीलाई हेरेर बोल्यो ।

‘कहाँ भेट्ने त ? भेट्ने ठाउँ हुनुपऱ्यो नि !’ युवतीले सिपाहीलाई उत्तेजित नेत्रले हेरी ।

‘ए, हो, निकै बैंस चढेजस्तो छ नि ? च्व... च्व...!’ सिपाही मुस्कुराउँदै लाडिएको स्वरमा बोल्यो ।

उसले भन्ने मैका पाइहाली र भनी ‘हेर्नोस् पुलिस दाइ, मान्छेको उन्माद पोख्ने समय भनेकै यही रात हो । यो रातमा कति मानिसहरू उन्माद पोखेर सिथिल बनेका होलान् । यो हाम्रो व्यक्तिगत मामिला हो ।’ उसले नरम तर अलि हाँसेर भनी । युवती पुलिस देखेर डराउनु पर्ने हो तर डराएकी थिइन ।

‘सार्वजनिक स्थलमा जो जोले अँगालो मारेर बस्छन् त्यसको हामीले टुलुटुलु हेरेर मात्र बस्नु । को हो त्यो भाग्ने ?’ उसले थर्काएर सोध्यो ।

‘त्यसबारेमा सबै भनुँला सर । तर तपाईंको आवेगमा कमी आउनुपऱ्यो । फेरि पुलिसको के विश्वास हुन्छ । पानी परिरहेको छ । पानीले भिजेर सबै हिलै छ । म भिजेर हिलै भएकी छु । तपाईंले मेरो अवस्था देखिरहनु भएकै त छ यो चिसो रातमा । यो अवस्थामा आदेश होइन सहयोग चाहिएको हो’ ऊ मायालु पारामा बोली ।

सिपाहीले उसलाई पूरै नियालेर हेऱ्यो । उसको चेहरा अत्यन्त सुन्दर थियो । शिरबाट झरेका केशहरू

छातीभन्दा तलतल झरेका थिए । पानीले भिजेका कपडाहरू उसको शरीरमा टाँस्सिएका थिए । उसले लगाएको पातलो तर जिलजिल देखिने कुर्थाबाट पानीका थोपाहरू सिञ्चित हुँदै तप्पतप्प खुट्टामा झरिरहेका थिए । छाती टक्क उठेको थियो । ओठ र गाला रातारात थिए । अनुहार पूरै उत्तेजित थियो ।

सिपाही आश्चर्य मानेर हेरिरहेको थियो । उसले एक टहकले हेरिरहेकाले युवतीले अलिकति मुस्कुराएर भनी ‘साह्रै गडिएर पो हेर्नुभो त सर ? यसो हजुरको छातामा ओत लागेर यो वर्षातको पानीलाई आफ्नो शरीरबाट अलग्याउन पाए हुन्थ्यो कि ?’

उसको बोलीले सिपाही झस्कियो । अनि उसले भन्यो ‘बहिनी तिम्रो वास्तविक समस्या के हो ? आऊ पुलिस बिटमै गएर गफ गरौँ । यहाँ धेरै उभिदा छाताबाट समेत पानी छिरेर भिज्न सकिन्छ ।’

दुवै छाता ओढेर पुलिस बिटतिर लागेँ । ‘आहा ! म त पानीले भिजेँ । के आफूमात्र छाता ओढेको ?’ भन्दै युवतीले एकहातले सिपाहीको कम्मरमा समाएर अर्को हातले छाताको डाँठमा समाई । उसले त्यसरी समात्दा सिपाहीको हृदय अलिकति तरङ्गित भएको थियो । उसले त्यतिखेर सोचेको हो, ‘ड्युटी महिलालाई परेको समस्या समाधान गर्नुपर्ने म पुलिस ऊप्रति झनै आशक्त हुनुहुँदैन । सुरक्षा गर्नेले आवेगमा आएर कुनै काम गर्नु गलत हो । फेरि यस आइमाईले भोलि अफिसमा सिकायत गरी भने जागिर पनि कहाँ बाँकी रहन्छ र ! यस माने तँ सर्तक हो ?’

‘के सोच्नुभएको सर तपाईंले ? धेरै लाज मान्नुपर्दैन सर !’ सिपाहीको अनुहारतिर हेरेर युवतीले झस्काई । युवतीले सिपाहीको ढाडमा फेरो मार्ने गरी समाएको हात तानेर छुटायो । हिलाम्मे सडक पार गरेर पुलिस बिटमा पुग्दासम्म उसले पाँचपल्ट कडै गरी समाएका हात छुटाएको थियो ।

त्यतिखेरसम्म रातको दश बजेको हुनुपर्छ । पानी झमझम परिरहेको थियो । पानी परेकाले सडकमा पूरै सन्नाटा छाएको थियो । आकाशबाट गर्जेको चट्याङले बिजुली चम्केर सडक बत्तीले नदेखेको वातावरण पूरै उज्यालो देखिन्थ्यो र झ्याप्प निभ्थ्यो ।

‘बहिन बहिनी, तिमी त्यस पिपलको फेदमा कोसँग थियौ ?’

‘जोसँग भए पनि तपाईंलाई के खाँचो पर्‍यो र ? त्यो मेरो स्वतन्त्रता हो । मैले प्रहरीमा सिकायत नगरीकन यसबारेमा किन सोध्नपर्‍यो ?’ युवतीले सिपाहीलाई अलि तिखो जवाफ दिई ।

‘प्रहरीको डिउटी भनेको जिउधनको सुरक्षा गर्नु हो । दुई जना लडाई गरेझैँ देखेर म गएको हुँ । तर त्यो युवक थियो । किन ऊ म त्यहाँ पुग्न नपाउँदै भाग्यो ? के प्रहरीलाई अपराधको बारेमा केही बुझ्ने अधिकार हुँदैन ?’

‘हुन्छ किन नहुनु ? यी म भिजेर मेरो जिउ चिसोले नोक्सान हुन लागेको छ । साँच्चै तपाईं जिउधनको सुरक्षा गर्ने हो भने मेरो पनि गर्नुपर्‍यो’ उसले अलि मात्तिएको स्वरमा भनी ।

‘तिमीले भन्न के खोजेको ?’ पुलिसले सोध्यो ?

‘तपाईं बुझेर पनि बुझ पचाइ रहनुभएको छ । यी हेर्नोस् म भिजेर लखतरान छु । फेर्ने केही कपडा भए दिनुपर्‍यो, त्यसपछि मेरा

कुरा पनि सुनिदिनु पऱ्यो ।’

‘यस्तो मध्यरातमा एउटा पुलिस र युवती त्यसमाथि डिउटीको समयमा । सिपाहीले डिउटी गरेको छ कि छैन भनेर कुनै अफिसर चेकिङ गर्न आउदा यो केटी को हो ? भन्यो भने के भन्ने । फेरि यो केटी कस्ती हो ? यसको नियति त्यति राम्रो छजस्तो लाग्दैन । नचाहिदा कुरा मात्र गर्छे । यसलाई तत्काल घर पठाइदिनुपऱ्यो ।’ त्यस्तै सोचेर सिपाहीले भन्यो, ‘बैनी, तिमी यहाँबाट छिटो घर जाऊ । घरमा आमाबुबा पर्खिरहेका होलान् । त्यसमाथि तिमीलाई लुगा फेर्नको लागि मसँग दिने त्यस्तो कुनै लुगा छैन । पुरुषका लुगा महिलाले लगाउने कुरा भएन । फेरि यो प्रहरी बिट मात्र हो । डिउटी नभएको समयमा आराम गर्न र लुगा फेर्न मात्र एउटा फाल्तु कोठा छ । तिमी कहाँ जाने हो म तत्काल अरु साथी बोलाएर तिम्रो घरसम्म पुऱ्याइ दिन सहयोग गर्छु ।’

‘सर, हामीजस्ता गाउँबाट आएका सुकुम्वासीको घर कहाँ हुनु र ? हाम्रो रातको घर भन्नु त पैसा कमाउन बनाइएका ठूलाठूला होटल र जसले भन्छ उसैका घरका कोठा मात्र हुन् । दिउँसोको घर भनेको चौतारो, सडक, पुलिस स्टेसनहरू नै घर सम्झिनुपर्छ । खै, तपाईंले जिउको सुरक्षा गर्ने कर्तव्य भन्नुभएको होइन । पानीले पूरै निथ्रुक्क भिजेकी छु । पानीको चिसोको पीडाले मलाई कति पोलेको छ । तपाईंसँग कुनै फाल्तु कपडा नभए पनि टावेल त होला नि ? जिउका कपडा निचोरेर फिर्ता गरिहाल्छु त ।’ युवतीले केशबाट अनुहारमा झरेका पानीका थोपाहरू दाहिने हातले पुछी र टेवुलको छेउमै उभिई ।

सिपाहीसँग लुगा फेरफार गर्नको लागि एउटा टावेल अर्को कोठामा राखेको थियो । उसले ल्याएर दिदै भन्यो, ‘यो टावेल लिएर पल्लो कोठामा जाऊ र आफ्ना कपडाहरू निचोर । यही हो मैले तिमीलाई सहयोग गर्न सक्ने कपडा । भए ता मेरो पनि नदिउँ भन्ने कहाँ विचार थियो र ? तिमी यसरी निथ्रुक्क भिजेकी छ्यौ । समस्या परेको अवस्थामा म के सहयोग नगरुलाजस्तो देखिन्छु र ?’

‘उँहँ देखिनुहुन्न, देखिनुहुन्न ।’ सिपाहीको नजरमा आँखा जुधाएर मुसुक्क मुस्काउदै टावेल बोकेर युवती अर्को कोठामा छिरी ।

दश मिनेटपछि युवती सम्पूर्ण कपडा निचोरेर आई । उसले लगाएका कपडा निचोरेर लगाएकी रहिछ । यतिखेर टावेल भने कम्मरमा बाधेकी थिई । ऊ मसक्क मस्कदै सिपाही नजिक रहेको कुर्सीमा बसेर गफ गर्न थाली ।

‘साप तपाईंलाई भोक लागेन ? मलाई त साह्रै भोक लाग्यो । यहाँ केही खान पाइदैन ।’ युवतीले यसरी कुरा सुरु गरी ।

सिपाही रजिष्टरमा के के लेखिरहेको थियो । अनुहार आफ्नै लेखनमा एकत्रित पारेर भन्यो, ‘यो राती के पाउँछ र यहाँ ? भन कहाँ जाने हो तिमी । म यही ओकेटोकेबाट साथीहरू बोलाएर अफिसको गाडीमा घर पुऱ्याइदिइ सहयोग गरुला ।’

‘हो, हो मलाई सहयोग चाहिएको छ । खानको सहयोग चाहिएको छ, जानको लागि होइन । के म राम्री छैन र ?’

उसले युवतीतिर पुलुक्क हेरेर भन्यो, ‘कति राम्री छ्यौ तिमी । तिम्रो सुन्दरता

देखेर कति मान्छे थुक घुटुघुटु निल्छन् होला । त्यही भएर मान्छेले आँखा लगाएका रहेछन्,’ एकटक उसले युवतीको अनुहारमा नजर लगाएर आफ्नै काममा घोत्लियो ।

‘हजुर त कति सुन्दर ! पिउँपिउँ जस्तो अनुहार । एकछिन आनन्दले गफ गरुँ न सर । काम भोलि गरे पनि भयो नि । यस्तो स्वर्णिम चान्स भोलि आँउछ भन्ने के छ र ?’

सिपाहीले कलम रजिष्टरभित्रै राखेर पल्टायो र टेविलको च्याकभित्र राख्यो । उसले युवतीलाई हेर्‍यो । कति सुन्दर छे ? उसको शरीरमा फुलिरहेको सुन्दर बैंस र फक्रिरहेको अनुहारमुनिका फूल आकर्षक लागेर टिपुँटिपुँ लागेको त हो तर आवेगलाई थाम्दै उसले आङ तानेर भन्यो, ‘सुन्दर फूलहरूलाई जसले पनि नजर लगाउँछ । तिमी त्यही फूल मध्यकी...!’ उसका कुराबीचमै काटेर युवतीले भनी, ‘सरका कुरा म के बुझ्न सक्छु र ? हामी गाउँमा जन्मेका अनपढ आमाबाबुका छोराछोरी,’ युवतीले बुझेर पनि बुझपचाएझैँ गरी ।

‘तिम्रो सुन्दरता र मादकता देखेर जो कोही पछि लाग्न सक्छन् । त्यही भएर तिमीले बिचार पुर्‍याउनुपर्छ,’ टाउको कन्याउँदै सिपाहीले भन्यो ।

‘पछि त मैले लाउन खोजेकै हो । अघि पिपलको बोटमा हुँदा भाग्दै गरेको युवक थियो नि, त्यसका बारेमा भन्नै भुलेछु । ऊ मसँगै गाउँमा पढेको साथी हो । हामी साना थियौ । हामीसित त्यतिखेर शारीरिक भोक त थिएन । तर अन्य भोकहरू मेटाएर हामी सहयोग गर्थ्यौ । हिजो मैले एउटा टेलिफोन डायरी पाएकी थिएँ । त्यही डायरीमा उसको फोन थियो । उसलाई फोन गरेर आज दश बजे यहीँ भेट्न बोलाएकी थिएँ । तर ऊ नमान्दानमान्दै साँझ साँढे आठ बजे बोलाएकी हुँ । तिमी हेन्डसम् छौ, सुन्दर छौ । त्यो सुन्दरताको भोक मेरो शरीरले मागिरहेको छ । एक रातको लागि देउ, भनेकी थिएँ । तर ऊ कति गर्दा पनि मानेन । एक हजारको नोट झिकेर दिदै भन्यो, सारु तिमी यस्तो कुरुप काम छाडिदेउ । तिम्रो लोग्नेले अमेरिकाबाट महिनामा लाख रुपयाँ पठाउँछ ।

तिमीलाई गाउँमा हुँदा आर्थिक कमजोरी भए पनि आजभोलि केही दुःख छैन । किन तिमी यस्ती भएकी ? खान पुगेन भने कति चाहिन्छ भन म सहयोग गर्छु । यस्तो नीच कार्य छोड ।’ तर मैले भनेकी थिएँ, ‘गोविन्द पैसाले मलाई लागेको भोक कहिल्यै मेटिएन । त्यसर्थ पनि आजको एकरात मलाई देऊ । तिमी मेरो पुरानो साथी भएर म सिधै भनिरहेकी छु । पैसा मसँग नै छ । पैसाको लागि म तिमीलाई भेट्न आएकी हैन । किनेर मेट्ने भोक पनि त होइन नि यो भोक । माया गरेर पाउने भोक म मेट्न चाहान्छु ।’ मैले यति भनेको । ऊ भन्दै थियो, ‘सारु मेरा सारा जिन्दगीका खुसी र दुःखमा पूर्ण साथ दिने मेरी श्रीमतीलाई बाडेको माया म तिमीलाई कसरी दिन सक्छु ? सरी सारु ! सरी माफ गर ।’ हामीबीच यस्तै गलफत्ती हुँदै थियो । तपाईं आएपछि उसलाई सजिलो भयो क्यार, मैले समाएको हात खुस्काएर भाग्यो । तर ऊ भागे पनि यो रातको लागि तपाईंलाई त भेटिहालेँ नि । के मेरो इच्छा पूरा गरिदिनुहुन्न त ?’

‘हा, हा, हा,’ ऊ हाँस्यो । प्रहरी बिटमा

आएर प्रहरीसँग यस्तो आँट गर्न कसरी सकेको । के डर लाग्दैन तिमीलाई ?’

‘बाघ, भालु भए पो डराउनु ? सर त मान्छे न हो मान्छे । मान्छेदेखि किन डराउनु । तपाईं त झन् बुझ्ने सिपाही । फेरि तपाईं यति सुन्दर युवक, यो रातलाई हामीले राम्रो गरी उपयोग गरौँ । भोलिको रात यसैगरी र यी नै घटना लिएर आउँछ भन्ने के छ र ? आऊ ! आऊ !! मेरो भोकलाई मेटाइदेउ ?’

युवतीको मादकतापूर्ण हेराइ र व्यवहारले सिपाहीको शरीरमा तातोतातो संचार हुन थालेको हो । नसाहरूमा यौवनको उन्माद पलाउन र बैंसको मूल फुट्नै आँटेको हो तर ऊ सम्हालियो । उसले सोचेको थियो, ‘युवती भोक पूरा गर्न मागिरहेकी छे । मलाईं पनि त भोक जागिरहेछ । स्वइच्छाको भोक हो । म किन नामर्द हुने । फेरि मैले जवरजस्ती गर्न खोजेको पनि त होइन नि ?’

उसले युवतीलाईं नियालेर हेर्‍यो, निचोरेर लगाएका कपडाबाट बक्षस्थल उच्च देखिएको थियो । आँखामा मादकता भरिएर दिनदिनै नमेटिएको भोक प्रष्ट देखिएको थियो । युवतीले सिपाहीसँग आँखा जुध्दा आँखा झिम्क्याएर आफ्नो दाहिने हत्केलामा चुम्वन गरेकी थिई । बाहिर ठूलो पानी रोकिएर सिमसिम परेको र वातावरणले समेत उन्मादता थपिदिएको थियो । सिपाहीले युवतीसँग हात मिलाउन हात बढायो । ‘ओ ! क्या ताता हात’ उसलाई त्यतिखेर करेन्ट लागेझैँ भएको हो । हात मिलाउँदा युवतीले भनै आनन्द मानेकी थिई ।

‘तिमीलाई .. अफ्ठ्यारो लाग्दैन ?’ सिपाही अलि आवेशमा आएर बोल्यो ।

‘के अफ्ठ्यारो हुनु ? अहिले मलाई शरीरभित्रैबाट आगोको ज्वाला निस्किरहेछ । ती ज्वालाहरूलाई शान्त पार्ने हो भने म .... प्राप्त गर्नेछु । यतिबेला त्यो करेन्टको प्रवाह मार्न तपाईंले मात्र सक्नुहुन्छ । त्यसर्थ ढिटो नगरौँ आउनोस् भित्र जाउँ’ युवतीले सिपाहीको हात च्याप्प समाई । त्यसपछि हात समाएर दुवै अर्को कोठामा छिरे ।

तीन दिनपछि अदालतमा बयान लेख्दै गर्दा गोविन्दले भनेको थियो, ‘सारु अब त तिम्रो भोक मेटियो होला नि ? लोग्ने एअरपोर्टबाट विदेश उड्यो कि यहाँ श्रीमतीलाई यौवनको भोकले छटपट हुनथाल्छ ।’

पुनः गोविन्दले दुवैलाई नियालेर हेर्‍यो । सिपाहीले मुखमा माक्स् लगाएर छोपेको, सारुले भने सलले अनुहार छोपेर मुन्टो निहुराएकी थिई । गोविन्दले नेपाली कागजको बिट दोबार्दै फेरि भन्यो, ‘तिम्रो भोकले गर्दा मैले समेत झण्डै गोली खाएको थिएँ । त्यही भोकको कारण हो यो सब घटना । सारु साँच्चै अब त तिम्रो भोक मेटियो होला नि, हैन ? लोग्नेले विदेशमा पसिना बगाएर कमाएको सम्पत्ति पनि सिध्याइछ्यौ । हिजो मात्र तिम्रो लोग्ने विदेशबाट आएर यहाँ सम्बन्धविच्छेदको फिराद दर्ता गरेको छ । उसले घर पनि किनेको थियो रे ! त्यो पनि सिध्यायौ होइन ? छ्या ! तिम्रो अनुहार हेर्न पनि मलाई घिन लागिरहेछ ।’

युवती सलवारको फेरले मुख छोपेकोछोप्यै उभिरही । सिपाही पनि मुन्टो निहुर्‍याएर चुपचाप उभिरहेको थियो ।

बजारमा नया कृति

● प्रतीक्षा रिजाल, संयोजक

नेपाली–हिन्दी साहित्यका सेतु दुर्गाप्रसाद श्रेष्ठ

नेपाली र हिन्दी दुवै भाषामा कलम चलाएर ख्याती कमाएका दुर्गाप्रसाद श्रेष्ठ वरिष्ठ साहित्यिक पत्रकार पनि हुन् । पिता काशीबहादुर श्रेष्ठले आरम्भ गरेको साहित्यिक पत्रिका 'उदय' लाई बनारसमा पिताको शेष पछि बनारसमा बसेर पनि लामो सायसम्म निरन्तरता दिए । उनै दुर्गाप्रसाद श्रेष्ठको 'नेपाली हिन्दी–साहित्यका सेतु दुर्गाप्रसाद श्रेष्ठ' नामक पुस्तक ओरिएन्टल पब्लिकशनले बजारमा ल्याएको छ । जीवनी खण्ड, लेख खण्ड, आफ्नै कलमबाट, अन्तर्वार्ता खण्ड, अङ्ग्रेजी र चित्रमाला गरी ६ खण्डमा विभाजित यो पुस्तकले दुर्गाप्रसाद श्रेष्ठ चिन्न सघाँउँछ । यति राम्रो कृतिका लागि प्रधान सम्पादक र सम्पादक दुवैलाई हार्दिक बधाई ।

श्रीमद्भागवतमहापुराण कथासार

श्रीमद्भागवतमहापुराणसनातनी हिन्दु समाजमा अत्यन्तै सम्मानित र पुजित कथा हो । यो कथा सुन्नका लागि समाजका प्रत्येक सदस्य लालयितरहन्छन् । आफ्नो घरमा पण्डित बोलाएरकथा सुन्ने हैसियत सबैको हुँदैन । तसर्थ कथावाचन गरिएको ठाउँमा कथा सुन्नका लागि टाढाटाढाका मानिसपनि आउने गर्छन् । यतिबेला ओरिएन्टल प्रकाशनले यो पुस्तक नेपाली भाषामा प्रकाशित गरेर घरमै बसेर श्रीमद्भागवतमहापुराणआफैँले पढ्न सकिने अवस्था सिर्जना गरेको छ । हाम्रो समाजमा अत्यन्तै सम्मानित यो पुस्तकको नेपालीकरण दामोदर ज्ञवालीले गरेका हुन् । यति राम्रो कृति हाम्रा लागि उपलब्ध गराउने लेखक तथा प्रकाशक दुवैलाई हार्दिक बधाई ।

आमा नभएको घर

‘आमा नभएको घर’ओरिएन्टल पब्लिेशनले प्रकाशन गरेको कथाकार बखतबहादुर थापाको नविनतम कृति हो । यस अघि नै तीन कृति प्रकाशित गराइसकेका स्रष्टा थापाको यो कृतिले चौथो बन्ने अवसर पाएको छ । यहाँभित्र प्रकृति, समाज, मनोविज्ञान, आस्था–विश्वास, जीवनका आरोहअवरोह, चिन्तनर विज्ञान विषयका २४ थान कथाहरू छन् । यी कथामा हाम्रा भोगाई, हामी, सपना, विश्वास, विचार र चिन्तन प्रविम्बित भएका छन् । आशा, भरोसा र अवस्थाको सूक्ष्म विश्लेषण गरिएको छ । असल स्रष्टाको नजरले विगत, वर्तमान र भविष्य तीनै कुरा देख्छ । नेपाली पाठकहरूका माझ, यतिराम्रो कृति ल्याउनु भएकामा लेखक प्रकाशक दुवैलाई हार्दिक बधाई र शुभकामना ।

दिल्ली सम्झौता

दिल्ली सम्झौता हामी नेपालीले २००७ सालदेखि आजका मितिसम्म पटकपटक सुनिरहेका छौं । यो नाम सुन्नासाथ हामी बारबार तरङ्गीत हुन्छौं । तङ्गीत हुनुको कारण हिजो पनि थियो र आज पनि छ ।यतिबेला पत्रकार प्रकृति अधिकारीको दिल्ली सम्झौता नामक पुस्तक बजारमा उपलब्ध छ । यस पुस्तकभित्र नेपाल भारतसँग सम्बन्धित ३० वटा सन्धि सम्झौताका प्रसङ्ग र विषयहरू समावेश छन् । खोज अनुसन्धानमा अत्यन्तै सक्रिय अधिकारीको यो प्रयास अत्यन्तै स्तुत्य छ । यसको प्रकाशन भ्मग। क्बलवबी एखत। ीतम। गरेको हो । नेपाली पाठकहरूका यतिराम्रो कृति ल्याउनु भएकामा लेखक र प्रकाशक दुवैलाई हार्दिक बधाई र शुभकामना ।

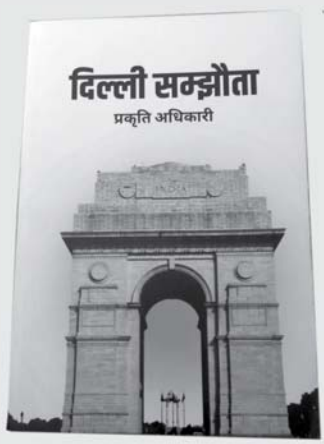

शब्दबिम्बमा पौरखीहरू–१

शब्दबिम्बमा पांरखीहरू–१ भाषा, साहित्य, संस्कृति, कला, पत्रकारिता आदि विविध क्षेत्रमा विशिष्टता कायम गरेका व्यक्तिहरूलाई विषय वनाएर लेखिएको पुस्तक हो । यस पुस्तकभित्र ४९ जना व्यक्तिहरू समावेश छन् । मानिस कर्मशील प्राणी हो । कर्मकै आधारमा उसको परिचय बन्छ । परिचय बनाउने मान्छेहरू आम मानिसका आँखामा सहजै पर्छन् । नेपाली भाषा र साहित्यको क्षेत्रमा विशिष्ट परिचय बनाएका मोहन दुवाल यो कृतिका सर्जन हुन् र यसको प्रकाशन जनमत वाङ्मय प्रतिष्ठानले गरेको हो । नेपाली साहित्य भण्डारमा यति राम्रो कृति प्रदान गर्नु भएकामा लेखक र प्रकाशक दुवैलाई हार्दिक बधाई र शुभकामना ।

साहित्यमा मृत्यु–चिन्तन

नेपाली भाषा दिनप्रतिदिन समृद्ध बनिरहेको छ । यसलाई समृद्ध बनाउन आआफ्ना क्षेत्रमा दखल भएका उदारमना व्यक्तिहरू निरन्तर खटिरहेका छन् । मृत्यु चिन्तनका विषयमा फुटकर रचना प्रकाशित नभएका हैनन् थिए तर कृति नै चाहिँ थिएन । त्यो अभावको पूर्ति साहित्यमा मृत्यु चिन्तन नामक कृति प्रकाशित गराएर बद्रीप्रसाद ढकालले गरेका छन् । पुस्तकभित्र मृत्यु चिन्तन शीर्षकमा १७ वटा र नेपाली साहित्यमा मृत्यु चिन्तन शीर्षकमा ९ ओटा रचना समावेश छन् । यस पुस्तकको प्रकाशक अनुसन्धान विमर्श रहेको छ । भविष्यमा पनि यस्तै यस्तै कृतिहरूको अपेक्षा सहित लेखक र प्रकाशक दुवैलाई हार्दिक बधाई र शुभकामना ।

लौ भन्नोस् त ! :

लौ भन्नोस् त ! आख्यानकार नवराज रिजालको नवीनतम कथाकृतिको नाम हो । यस कृतिभित्र १९ थान कथाहरू रहेका छन् । सामाजिक यर्थाथको पक्षमा लामो समयदेखि कथा लेखि रहेका रिजालको यो सङ्ग्रह भित्र हाम्रो समाजमा देखिएका विकृति, विसङ्गति, अराजकता, अस्थिरता, मनपरीतन्त्र, असन्तोष, सांस्कृतिक र मानसिक विखण्डन तथा त्यसले समाजमा पारिरहेको असरका कथाहरू रहेका छन् । राज्यको माथिल्लो तहमा बसेकाहरूको सोच नबदलिएकोमा लेखकको मनमा आक्रोश छ । यस कृतिको प्रकाशक शब्दार्थ प्रकाशन रहेको छ । नेपाली साहित्य भण्डारमा यति राम्रो कृति प्रदान गर्नु भएकामा लेखक र प्रकाशक दुवैलाई हार्दिक बधाई र शुभकामना ।

उड्दै, गुड्दै, घस्रिदै

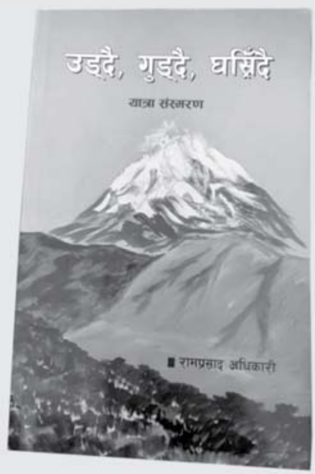

उड्दै, गुड्दै, घस्रिँदै यात्रा संस्मरणको कृति हो र यसका कृतिकार रामप्रसाद अधिकारी हुन् । बारा जिल्लाको सिमराका स्थानीय बासिन्दा अधिकारी शिक्षण र साहित्य दुवै कर्ममा सक्रिय रहेका छन् । यो उनको तेस्रो कृति हो र यस कृतिभित्र उनका २३ थान यात्रा संस्मरण रहेका छन् । यी संस्मरणले हामीलाई देशका विभिन्न भागको भ्रमण गराएर अनेकौँ अनुभव र अनुभूतिभित्र पुऱ्याउँछन् । हरेक रचना मिठा, रसिला, स्वादिला र मन पुलकित बनाउने खालका छन् । यसको प्रकाशक सुदृष्टि अधिकारी रहेकी छन् । नेपाली साहित्य भण्डारमा यति राम्रो र महत्त्वपूर्ण कृति उपलब्ध गराउनु भएकामा लेखक र प्रकाशक दुवैलाई हार्दिक बधाई र शुभकामना ।

चितवन विम्ब :

चितवन विम्ब विभिन्न साहित्यिक गतिविधि र शोधखोज समेटिएको समग्र पुस्तकको नाम हो । यसका लेखक प्रा.कपिल अज्ञात हुन् । लामो समयसम्म प्राध्यापन कर्ममा रहेका अज्ञातले साहित्यका विविध विधामा कलम चलाएर कृति प्रकाशन गराएका छन् । प्रस्तुत पुस्तक एक विधाको एकल पुस्तक नभएर विविध विधाका विविध सामग्री समेटिएको पुस्तक हो । यस पुस्तकभित्र उनले समय समयमा लेखेका विविध स्वाद र प्रसङ्का २७ थान रचना समेटिएका छन् । विविध विषय एएकै ठाउँमा एउटै समेटिएका कारण पुस्तक सुस्वस्वाद्य बनेको छ। नेपाली साहित्य भण्डारमा यति राम्रो र महत्त्वपूर्ण कृति लेख्नु भएकामा लेखक र प्रकाशक दुवैलाई हार्दिक बधाई ।

गाउँ गाउँमा गवेषणा

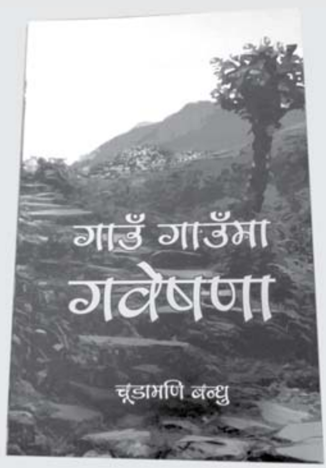

गाउँ गाउँमा गवेषणा प्रा.डा. चूडामणि बन्धुको यही साल प्रकाशित नवीनतम कृतिको हो । यस कृतिभित्र विभिन्न ठाउँमा गरिएका खोज अन्धानसँग सब्मन्धित ८ थान रचनाहरू समावेश गरिएका छन् । लामो समय प्राध्यापन कर्ममा रमाएका बन्धु वरिष्ठ समालोचक र अनुसन्धानकर्ता पनि हुन् । माथिका रचनाहरू उनले गरेको खोज कर्मबाट प्राप्त भएका हुन् । नेपाली साहित्यका लागि यी अत्यन्तै महत्त्वपुर्ण हुन् । यी सामग्रीले हामीलाई धेरैभन्दा धेरै कुरा जान्न र बुझ्न सहयोग गर्छन् । यो भुँडीपुराण प्रकाशाद्वारा प्रकाशित भएको कृति हो । नेपाली साहित्य भण्डारमा यति राम्रो र महत्त्वपूर्ण कृति उपलब्ध गराउनु भएकामा लेखक र प्रकाशक दुवैलाई हार्दिक बधाई ।

बाह्रसिङ्गा ! बाह्रसिङ्गा !! :

बाह्रसिङ्गा ! बाह्रसिङ्गा !! नेपाल भित्रकै शिकार कथाको पुस्तक हो । यसका लेखक शरद सुब्बा हुन् । भुँडिपुराण प्रकाशनद्वारा प्रकाशित यस कृतिभित्र १४ थान लेखहरू रहेका छन् । यी लेखकका विभिन्न अनुभूतिहरू समेटिएका छन् । जानकारी वा ज्ञानवर्धक यो पुस्तक पढ्दा मनमा अत्यन्तै रोचक अनुभूति हुन्छ । यस्ता किताबहरू नेपाली भाषमा साह्रै कम छन् । हाम्रो अभावलाई यो कृतिले पुरा गरेको छ । नेपाली साहित्य भण्डारमा यति राम्रो, महत्त्वपूर्ण, ज्ञान र चेतना मुलक कृति उपलब्ध गराउनु भएकामा लेखक र प्रकाशक दुवैलाई विशृेष विशेष हार्दिक बधाई र शुभकामना ।

अवाक् :

अवाक् कथाकार रासाद्वारा लिखित नवीनतम लघुकथा सङ्ग्रहको नाम हो । नेपाली भाषामा लघुकथा लेख्ने र प्रकाशित गराउनेहरूको ठुलो भीड नै छ । तर रासा त्यो भीडभन्दा धेरै पर छन् । उनीलाई भीड मन पर्दैन । उनलाई नवीन नवीन शैली र विचारमा सिर्जना गर्न मन पर्छ । त्यही मनपराईका कारण आफूले लेखेका रचनाहरू जम्मा बनाएर यो कृति तयार पारेका हुन् । यहाँ प्रत्येक कथाहरू चोटिला छन् । मा मस्तिष्कलाई दर्फऱ्याउने खालका छन् । जम्मा ४० वटा लघुकथाहरू रहेको यस कृतिको प्रकाशक मङ्गला मानन्धर हुन् । नेपाली साहित्य भण्डारमा यति राम्रो र महत्त्वपूर्ण कृति उपलब्ध गराउनु भएकामा लेखक र प्रकाशक दुवैलाई हार्दिक बधाई ।

जिन्दगीको यात्रा

जिन्दगीको यात्रा राजेशमान के.सी.को कविता सङ्ग्रहको नाम हो । यसको प्रकाशक शब्दार्थ पृकाशन रहेको छ । सङ्ग्रहभित्र ४२ कविताहरू रहेका छन् । कवितामा हाम्रो समाजमा देखिएका विकृति विसङ्गति देखि त्यसको प्रभावमा हामीले भेग्नु परेको यथार्थका सग्ला प्रतिविम्बहरू प्रतिविम्बित भएका छन् । प्रकृति, जनजीवन, आम मानसिकता, जीवनका भोगाइहरू र आस्था विश्वासका पर्खाल ढल्दै गएको प्रसङ्ग पनि कवितामा आएका छन् । हामीले भोगिरहेको यथार्थ पनि कवितामा प्रखर रूपमा आएको छ ।नेपाली साहित्य भण्डारमा यति महत्त्वपूर्ण कृति उपलब्ध गराउनु भएकामा लेखक र प्रकाशक दुवैलाई विशृेष विशेष हार्दिक बधाई र शुभकामना ।

स्मृतिमा देशभक्तहरू

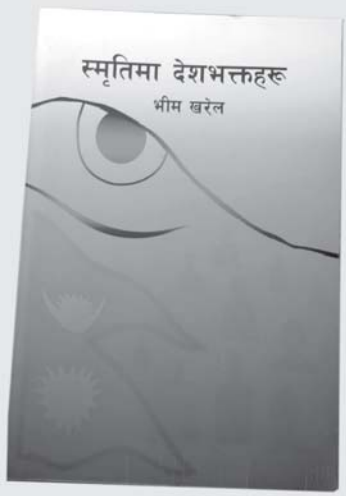

स्मृतिमा देशभक्तहरू साहित्यकार भीम खरेलको नवीनतम कृति हो । नेपाली साहित्यमा लेखक र साहित्यिक पत्रकारको राम्रो परिचय बनाएका खरेलको यस कृति प्रतिनिधि द्वैमासिकले प्रकाशन गरेको हो । यो कृतिभित्र उनको छनोटमा नपरेका `पालका विभिन्न७० जना व्यक्तितत्वहरूको परिचय रहेको छ । समाजमा आ□मो स्पष्ट परिचय बनाएका व्यक्तिहरू बितेको जुगौं भइसक्दा पनि समाजले उनीहरूलाई बिर्सन सकेको हुँदैन । तिनै बिर्सन नसकेका व्यक्तिहरूलाई सम्भेर उनले यो किताब तयार पारेका हुन् । नेपाली साहित्यमा यति महत्त्वपूर्ण कृति उपलब्ध गराउनु भएकामा लेखक र प्रकाशक दुवैलाई हार्दिक बधाई र शुभकामना ।

समदृष्टि

समदृष्टि समालोचक बाबुराम पोखरेलको हालसालै प्रकाशित समालोचना सङ्ग्रह हो । पूर्वाञ्चल साहित्य प्रतिष्ठान विराटनगरले प्रकाशन गरेको यस सङ्ग्रहभित्र विभिन्न कृति र विषयमाथि लेखिएका १५ थान समालोचना छन् । हिजो आज निश्चित प्रयोजन विना समालोचना लेखिन छाडेका छन् । आ□आ□मा निश्चित कामसँग जोडेर मात्र लेखिने प्रवृत्ति हावी बनेको छ । यस्तो विषम स्थितिमा पनि सेवानिवृत कर्मचारी बाबुराम पोखरेलले निश्वार्थ भावले समालोचना लेख्ने जुन प्रयत्न गरे त्यसका लागि उनलाई जति धन्यवाद दिए पनि पुग्दैन । नेपाली साहित्य भण्डारमा यति राम्रो र महत्त्वपूर्ण कृति उपलब्ध गराउनु भएकामा लेखक र प्रकाशक दुवैलाई हार्दिक बधाई ।

चमेरो

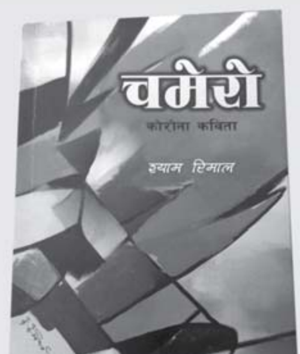

चमेरो कवि श्याम रिमालको कविता कृति हो । यस अघि नै चार पुस्तकहरू प्रकाशित गराइसक्नु भएका रिमालको यो पाँचौं कृति हो । ‘त्रिशुली प्रवाह साप्ताहिक’ प्रकाशक रहेको यस कृतिभित्र २९ थान कविताहरू सङ्ग्रहीत रहेका छन् । कोभिड १९ले विश्वभरका धेरै मानिसहरूको उत्साह, उमङ्ग र खुसी खोस्यो । खुसी खोसिनेहरूमा नेपालीहरू पनि परे । यो सङ्ग्रहमा कोभिड सम्बन्धी कविताहरू मात्र नभएर कोभिड के हो, कहाँबाट सुरू र यसको अन्तर्यका कथा के के हुन् ती विषयमा लेखिएका लेखहरू पनि यहाँ समावेश गरिएका छन् । नेपाली साहित्यमा यति महत्त्वपूर्ण कृति उपलब्ध गराउनु भएकामा लेखक र प्रकाशक दुवैलाई हार्दिक बधाई र शुभकामना ।

पूर्णाङ्क १०० देखि १०७ सम्मका सम्पादकीय

सम्पादकीय १००

श्रद्धेय पाठक वृन्द, नवप्रज्ञापन शतक अङ्कका साथ यहाँहरू सामु उपस्थित भएको छ । सर्वप्रथम यसलाई यहाँसम्म आइपुग्न प्रेरणा, उत्साह, सद्भाव र सहयोग प्रदान गर्नुहुने सबैप्रति नवप्रज्ञापन आभार व्यक्त गर्नु आफ्नो पहिलो कर्तव्य सम्झन्छ । यहाँहरूको साथ सहयोग नभएको भए यसले आजको दिन देख्न पाउने थिएन । निर्धक्कका साथ भन्न सकिन्छ यसमा कुनै दुविधा छैन । भविश्यमा पनि यहाँहरूबाट आवश्यकताअनुसार ती कुराहरू पाइरहने आशा एवम् विश्वास नवप्रज्ञापनले बोकिरहेको छ ।

यसका निम्ति यो अत्यन्तै खुसीको समय पनि हो । अस्ति र हिजो सम्झँदा मनमा काउकुति लाग्न खोज्छ । के के भन्नु पर्ने हो सोच्नै सकिरहेको छैन । परिभाषामा समेट्न पनि सकिरहेको छैन । म आफैँ अलमल्ल अनि असरल्ल अवस्थामा छु । विगत कोट्याउँ कि नकोट्याउँ मन दोधार दोधारमा छ । के गरौँ के अनिर्णित छु । मनमा यहाँहरूलाई नवप्रज्ञापन प्रकाशनको प्रारम्भ बिन्दु तथा अझ अगाडिको परिवेशमा लैजाउँ लैजाउँ लागिरहेको छ । पृष्ठभूमिसम्म पु¥याउँ पु¥याउँ सोची रहेको छु । अन्यथा नठानिदिन हुन विनम्र अनुरोध गर्दछु ।

काम शुभारम्भ हुनुअघि त्यो विषयमा छलफल, विचार–विमर्श, चिन्तन–मनन र सोच छताछुल्ल पोखिन्छन् नै । हुन्छ हुँदैन, सकिन्छ सकिन्न र होला न होलाले विचारमा प्रशस्त काम गर्छ । अरूले खनिदिएको बाटोमा हिँड्दा खासै चिन्ता हुँदैन तर आफैँले बाटो खन्ने र हिँड्न प्रयत्न गर्नेहरूकोचाहिँ मन मथिङ्गल मजैले छड्किन्छ । विचार यताउता लाग्न खोज्छ । विश्वास उड्छ र गुड्छ खोज्छ । विचारधारा चलमलाउँछ । आस्था– विश्वास आफ्नै तालसुरमा आपसमा लाप्पा खेल्न तम्तयार बन्छन् । जित– हार उनीहरूसँगै हुन्छ तथापि ती खोजीमा भौँतारिन्छन् । अवस्था कस्तुरी मृगकै हुन्छ । ती समयको लपेटमा लपेटिन्छन् । तर बाटो पाटो समाएर अगाडि बढिरहन्छ, बढिरहन्छ ।

आज २०८० सालको वैशाख १ गते । आजैदेखि नवप्रज्ञापन ३१औँ वर्षमा प्रवेश गरेको छ । शताङ्कको काम पनि करिब करिब सकिएको छ । छिट्टै प्रेस जाने तरखरमा छ । शताङ्कका रूपमा आउने यस अङ्कमा अन्य अङ्कमाभन्दा अलि बढी स्रष्टा तथा द्रष्टाहरूका रचना समावेश छन् । मुख्य मुख्य अङ्कका रूपमा आएका २१ विशेष अङ्कहरूका परिचयलाई पनि यहाँ समेट्ने प्रयास गरिको छ । यस अङ्कमात्र प्राप्त गर्नुहुने पाठकहरूका लागि यसको यात्रा र उपलब्धि बुझ्न केही न केही भए पनि सहयोग पुग्ने मनमौजी मनमौजी ठहर छ ।

हजुर, वि.सं २०५० सालबाट

प्रकाशन थालिएको नवप्रज्ञापन ३१औँ वर्षमा प्रवेश गरेको छ । रहर रहरमै प्रकाशन आरम्भ गरिएको प्रकाशन ३१औँ वर्षमा प्रवेश गरेको सन्दर्भ सम्झँदा मैले आफू पनि निक्कै बूढो भएको महसुस गरिरहेको छु । सोचीरहेको छु, उपयुक्त समयमा काम थालिएछ । हिँड्न सिकिएछ । सानो नै सही तर पाटो पहिल्याइएछ । मनभित्र आस्था र विश्वासको विरूवा सारिएछ । कमसेकम भाषा साहित्यको विकासमा दुई चार खुड्किला भए पनि गाह्रो लगाउन थालिएछ । जसरी पनि बित्ने समयको अलिकति भए पनि उपयोग भएछ ।

यो त सकारात्मक सोचको पाटो हो । नकारात्मकताको पाटो फेरि अर्कै छ । व्याख्या विश्लेषण गरिरहनु आवश्यक छैन । बूढो हुनुलाई म नराम्रो ठान्दै ठान्दिनँ । धेरै कुराको अनुभव र जीवनका पाटाहरू देखिसकेको सम्झन्छु । मैले चाहे पनि नचाहे पनि समयले कहिल्यै पर्खन जानेको पर्खदैन । समाजलाई दिनसक्ने वस्तु दिने र काम गर्ने बेला भइसकेको छ । जतिखेर सकिन्छ त्यतिखेरै दिनुपर्छ किनकि यो बेला दिने भन्ने नै हुँदैन । त्यसैले सकेको र जानेको कुरा गर्ने समय आजै र अहिल्यै हो । तथापि समयसँग न गुनासो न त कुण्ठाभाव नै । उसलाई पछ्याउन नसक्नु मेरै मात्र हैन हामी सबैको कमजोरी हो । यो कमजोरी सुधार्न सके हिँडेको बाटोबाट पछाडि फर्कनु पर्दैन ।

त्यो समयबाट नवप्रज्ञापनको आरम्भ नगरेको भए पनि समय आ□नै गतिमै हिँड्थ्यो । मेरो उमेर आज जत्तिकै हुन्थ्यो । न कम हुन्थ्यो न त बेसी नै । यसर्थ समयले कसैलाई पर्खदैँन र छाडेर पनि हिँड्दैन भनिएको हो । उसले कोही कसैप्रति आग्रहपूर्वाग्रह केही पनि राख्दैन । उसलाई न मेरो कामले छेकेको छ न त बेगवान बन्नै सहयोग नै गरेको छ । कुनै लेनदेन छैन । यसैले भन्न सकिन्छ न समय कसैको शत्रु न त मित्रु नै हो । उसले न कसैलाई माया न त हेलाँ नै गर्छ । कसैलाई आ□नो र पराय पनि ठान्दैन । ऊसँग सिक्नुपर्ने कुरा यत्ति हो । हिजोका असभ्य, गँवार, अशिक्षित र अशिष्ट मानिसलाई आजको अवस्थामा ल्याउने उही हो । यति मात्र कहाँ हो र ? मानिसलाई निरन्तर हिँडिरहन र अगाडि बढेर गन्तव्य खोज्न पनि अभिप्रेरित गर्ने उही नै हो । त्यही भएर मानिस हिँडिरहेछ र मृत्युपर्यन्त पनि जीवनको गति खोजिरहेछ ।

वि.सं २०३५ देखि २०४० सम्म म मेरो जिल्ला बाराको कलैयास्थित सिद्धेश्वर संस्कृत माध्यमिक विद्यालयको विद्यार्थी थिएँ । कतिपय विद्यालयले विद्यार्थीहरूलाई बस्नका निम्ति छात्रावास उपलब्ध गराउँथे । अचेल गाउँगाउँमा विद्यालय छन् यसर्थ यो कुरा विद्यार्थीका निमित्त अलि अपत्यारिलो हुनसक्छ । वि.सं. १९९६ मा स्थापना भएको र सुरूका वर्षहरूमा शास्त्री तहसम्म पढाई हुने त्यो विद्यालयमा पनि छात्रावासको सुविधा उपलब्ध थियो । धेरै विद्यार्थीलाई छात्रबासमा बस्थे । ती मध्ये २२ जना ब्राम्हण बटुकहरूलाई खानाकै समेत् प्रबन्धै थियो । देशभरका विभिन्न भागबाट आएका ब्राम्हण बटुक त्यस्तो सुविधा ग्रहण गर्थे । मैले पढेको विद्यालयमा त्यो

प्रचलन आज पनि कायम छ ।

विशेष गरी छात्राबासमा बस्ने विद्यार्थी पढाई, खेलकुद, साहित्य र अतिरिक्त क्रियाकलाप सबैतिर अब्बल मानिन्थे । जिल्लामा हुने विविध कार्यक्रममा विद्यालय बारम्बार पुरस्कृत हुन्थ्यो । विद्यालयमा पढाई पनि सन्तोषजनक थियो । गोपाल ब्रम्हचारीको सदासयतामा स्थापित सो विद्यालयलाई विभिन्न दानी मनले सहयोग गरेका थिए । विद्यालयसँग प्रशस्त सम्पत्ति थियो । छन त आज पनि छ तर प्रजातन्त्र पछिका विभिन्न राजनैतिक हस्तक्षेप, छाडा र मनपरीतन्त्रको बोलवाला, मानिसमा विकसित हुँदै गएको बेथिति, अमर्यादित व्यवहार र व्यवस्थापनका कमी कमजोरीका कारण विद्यालय अचेल त्यो बाटोबाट अलि पछि हिंडिरहेको हो कि भन्ने आभाष धेरैलाई हुने गरेको छ ।

कहिलेकाहिँ लाग्छ पुर्खाले छाडेको नासोको राम्रो व्यवस्थापन गर्न नसक्ने आजका हामीहरूको गन्तव्य कता होला ? हिजोका अशिक्षित तर चेतनशील पुर्खाहरूले जिम्मा लगाएका नासोको सही व्यवस्थापन गर्न नसक्ने तथाकथित शिक्षित, सुसंस्कृत, बुद्धिजीवी, जान्नेसुन्ने र भद्रभलाद्मी भइ खाएका हामीहरूबाट नयाँ कुराको थालनी होला भन्नेमा म आफू नै पनि विश्वस्त हुन सकिरहेको छैन । हिजो भन्दा आज उज्यालो छ र आजभन्दा भोलि अझ राम्रो उज्यालो हुनेछ भनेर विश्वास गर्नुपर्ने हुन्छ र हुने पनि त्यही हो । तर वर्तमानको बेथितिले मन डराइरहेको छ । आ□नै आँखालाई विश्वास गर्न पनि हिचकिचाइरहेछन् । हामीभित्र झाङ्गिँदै गएको छाडापन, स्वार्थीभावभित्र अविश्वास, विगतप्रति वितृष्णा, वर्तमानप्रति अहंवाद अनि आफू र आ□नोलाई भन्दा अरू कसैलाई नदेख्ने प्रवृत्ति मौलाउँदै गएका कारण त्यसो भन्न वाध्य हुनु परेको हो । यो राम्रो कुनै पनि अवस्थामा होइन तर गाडी त्यही बाटोबाट हिँडिरहेका छ ।

तदर्थवादमा देश चलिरहेको छ । रूनेहरू रोइरहेछन् । हाँस्नेहरू हाँसिर हेछन् । अघाएकाहरू उघ्राइरहेछन् । भोकाहरू भोकभोकै भौँतारिइरहेछन् । जीवनको यात्रा गन्तव्यहीन हुँदै गएको छ । हिँड्न त हिंडिरहेका छौँ, तर कहाँ पुग्छौं, आफैंलाई थाहा छैन । सायद कसैको निर्देशमा हिंडिरहेछौं र आदेश पालना गरिरहेछौं । सिङ्गो यथार्थ त यो हो, आफूले आफूलाई चिनेका छैनौं । तथापि सारा देश दुनियाँ चिनेको, जानेको, बुझेको र पढेको डिङ हाँकिरहेछौं । गज्जव छ आफूलाई नचिने पनि सारा संसार मज्जाले चिनिरहेछौँ, जानीरहेछौँ, बुझिरहेछौँ र भोगिरहेछौँ । कहिलेसम्म ? थाहा छैन । न बाटो भत्काउनेहरूलाई ज्ञान छ न त हिजोको बाटोमा हिँड्नेहरूलाई नै । तै पनि हामी हिंडिरहेछौँ अस्ति, हिजो र आजसम्म पनि ।

मभित्र विद्यालयमा हुने साहित्यिक गतिविधिले अलिकति प्रभाव पारेको थियो । केही बढी प्रभावमैले पढेको विद्यालयका तत्कालीन शिक्षक तथा वरिष्ठ नियात्राकार प्रा.डा. निर्मोही व्यास (बेदव्यास उपाध्याय न्यौपाने) लाई भेट्न आउने स्रष्टाहरूको सम्पर्क र कुराकानीले पारेको थियो । म बस्न थालेको छात्रावासमा साथीहरूका बीच पढाई लेखाई, खेलकुद र अतिरिक्त

क्रियाकलापमा स्वस्थ प्रतिस्पर्धा पहिल्यै देखिरहेछ । मैले पनि त्यो स्थितिलाई आत्मसात गरें । कक्षा आठमा भर्ना भई एसएलसी परीक्षा दिएर घर नफर्कदासम्म जिल्लास्तरका विद्यालयले भाग लिने हाजिरीजवाफ, वादविवाद र निबन्ध लेखन जस्ता कार्यक्रमहरूमा मेरो सहभागिता अनिवार्य बन्यो ।

२०४० तिर हुनुपर्छ ‘युवा तिमी देशका अखण्डशक्ति हौ’ भन्ने शीर्षकको कविता प्रतियोगितामा म जिल्ला प्रथम भएँ । यसले पनि भाषा साहित्यतिर अझै आकर्षित बनायो । पाल्पा साना हुँगीका नरदेव पाण्डे नामक भाइ पनि छात्रावासमा बस्थे । उनी कविता कथा लेख्थे । म भन्दा तल्लो कक्षामा पढ्थे । त्यतिखेरै काठमाडौंबाट प्रकाशित हुने ‘मातृभूमि’ साप्ताहिकमा उनको रचना छापियो । लगत्तै मेरो ‘पागलको चाहना’ शीर्षकको कथा सोही पत्रिककाले प्रकाशित भयो । खासमा भन्दा त्यो पत्रिका मेरो प्रेरणाको अर्को तर शक्तिशाली विम्ब हो ।

एसएलसीको नतिजा पछि काठमाडौं आउजाउको क्रम बाक्लियो । काठमाडौं जाँदा कता खाने बस्ने समस्या थियो । नेरानिमावि डुमरवाना (हालको नेपाल राष्ट्रिय उच्च माध्यमिक विद्यालय डुमरवाना) का कक्षा ५/६ का सहपाठी मित्र भाइराजा पाण्डे (हाल दिवंगत) को घर कलङ्कीमा कैयौं पटक बास बस्ने अवसर जुऱ्यो । उहाँका दाजु सुदर्शनराज पाण्डे वरिष्ठ पत्रकार हुनुहुन्थ्यो । कलियुग त्रैमासिकर दिनारम्भ साप्ताहिक पत्रिका उहाँका थिए । भाइराजा पाण्डे भेटिएका बेलामा मात्र होइन केही समयको आउजाउ पछि घर नै मेरो मित्र बन्यो । उहाँका मातापिता पुर्ख्यौली घर कानाकोट नौबिसे धादिङमा बस्नु हुन्थ्यो । पत्रकारिता गर्ने दाजु, मेरो सहपाठी भाइराजा पाण्डे, भाइहरू राम, श्याम, हरि, बहिनी सरला र भाउजु बिन्दुको व्यवहार सरल थियो । म अलिकति चिनारू पनि थिएँ । मसँग दाजुको कार्यक्षेत्रमा भेटिएका र सामान्य चिनजान भएकाहरूले पनि त्यो घरमा आश्रय लिएको ताजा सम्झना छ । वरिष्ठ पत्रकार सुदर्शन पाण्डेको व्यवहार त्यतिखेरदेखि आजसम्म उस्तै छ । उहाँले नै एकदिन भन्नुभयो, ‘भाइको साहित्यमा अभिरूची रहेछ कलियुग त्रैमासिक तपाईंले प्रकाशित गर्नुहोस् ।’

दाइको विचार राम्रो थियो र राम्रै नियतले यो कुरा भन्नु भएको थियो । भर्खरै एसएलसी सकिएको थियो । कता पढ्ने, के पढ्ने कसरी पढ्ने कुनै टुङ्गो लागिसकेको थिएन । बारा जिल्लाबाट ऋषिराम न्यौपाने र निर्मोही व्यासको पहलमा प्रकाशित प्रतिनिधि पत्रिका चार अङ्कमै थल्लिएको प्रसङ्ग गुरू निर्मोही व्यासको मुखारविन्दबाट धेरैपटक सुनेको थिएँ । कलैयाबासी लेखक व्यक्तित्व निर्मोही व्यासको पत्रिका त पाँचौं अङ्क प्रकाशित हुन नसकिरहेको अवस्थामा साहित्यमा अभिरूची राख्ने तर कुनै पनि पहुँच नभएको मैले निकाल्ने पत्रिकालाई कसले सहयोग गर्ला ? यो कुरा मेरो मनमा निकै दिनसम्म खेलेपछि दाजु सुदर्शन पाण्डेलाई भनेको थिएँ ‘दाजु अहिले सक्दिनँ, पछि साथी सहयोगी पाए विचार गरौंला ।’ अहिले पनि बारा जिल्लाबाट प्रकाशित साहित्यिक

पत्रिकाको सूचीमा प्रतिनिधि दोस्रोमा छ । मैले साथ पाउने कुरै थिएन । त्यतिखेर नयाँ पत्रिका दर्ता गर्न कि काम गरेको दस वर्षको अनुभव चाहिन्थ्यो कि त बीए बास गर्नुपर्थ्यो । लामो समयसम्म दाजु सुदर्शन पाण्डेको वाणी मनमा गडिइरह्यो ।

स्नातक तहको पढाइ सकियो । विभिन्न विद्यालय हुँदै २०५०मा धादिङ जिल्लाको खाल्टे गाविस स्थित श्री पञ्चकन्या निमावि (हालको मावि) मा शिक्षक हुन पुगेँ । सहिदहरू, लेखकहरू, कलाकारहरू र अन्य विशिष्ट व्यक्तिहरूको जीवनी पढ्ने क्रममा उहाँहरूले देश र स्वजातिका लागि गरेको कामबाट अत्यन्तै प्रभावित थिएँ । चार सहिद दशरथ चन्द, गंगालाल, शुक्रराज र धर्मभक्तको जीवनी पढ्दै जाँदा मेरा बेस्सरी आँखा रसाए । अझै गंगालाल र उनकी सुत्केरी पत्नीको अवस्थाले त झनै द्रवित बनायो । देशका लागि ठुलो काम गर्न नसके पनि सानोतिनो नै सही केही न केही त गरौँ यो सोच अझै दर्बिलो बन्यो । के गर्ने, कसो गर्ने र कसरी गर्ने प्रश्नले छातीमा लामो समय डेरा जमायो ।

सामाजिक सुधारतिर रूची रहेका कारण कक्षा दशमा पढ्दै गर्दा मेरै अध्यक्षतामा गाउँमा नवयुवा पुस्तकालय खुलेको थियो । पुस्तकालयकै पहलमा झण्डै एकदशकसम्म चेतनामूलक नाटक दशैंतिहारमा देखाउने प्रचलन चलन चलाएका थियौँ । नाटक म र सहयात्री डिलबहादुर भट्टराई मिलेर लेख्थ्यौँ । कहिलेकाहिँ एक्ला एक्लै पनि लेख्ने गर्थ्यौँ । दशक अघिको सुदर्शन दाइको प्रस्ताव र साहित्यिक अभिरूचीले होला यही क्षेत्रमा हैसियतले भ्याएसम्म केही गरौँ भन्ने उद्देश्यका साथ पत्रिका प्रकाशन सोच अलि अगाडि बढ्यो । सोच त बन्यो तर कसरी अगाडि बढ्ने मन लामो समयसम्म द्विविधामा परिरह्यो । जिल्लाबाट ४ अङ्कभन्दा बढी पत्रिका ननिस्कएको इतिहासलेआँखामा आसन जमाइरह्यो । इतिहास मेटिन सक्छ कि सक्दैन ? मन अन्यौलग्रस्त बन्यो । रचना सङ्कलन, पत्रिका वितरण र छपाईं आँखामा नाचिरहे । काठमाडौंको पढाई, धादिङको जागिर र बाराको घर आँखामा बारम्बार आइरहे । मनले गम खायो, लामो समय सोच्यो, सोच्दै गयो र अन्त्यमा अठोट गऱ्यो ।

प्रस्ताव दुईजना साथीहरूका माझमा पुग्यो । पहिले दुवैजना हौसिए । एकजनाले त ५० प्रतिशत खर्च आफैँ व्यहोर्ने घोषणा पनि भ्याए । अलिकति वादविवाद चल्यो । मेरो प्रस्तावमा म ५० प्रतिशत र उनीहरू २५२५ प्रतिशत भन्ने थियो । तर एकजनाले जिद्दी नै गरे । म सहमत भएँ तर पछि उनी विना सहयोग बाहिरिए । अनुरोध र आग्रह गरिरहेँ तर मेरो आग्रह र अनुरोधले काम गरेन । पछि मन फर्कला कि भन्ने थियो । धेरैजसो मेरो सोचले काम गरेको छ तर त्यतिखेर गरेन । हामीकहाँ साझेदारी कामको विकास भएकै छैन । फेरि हामीकहाँ साहित्यिक पत्रकारिता लिने नभएर दिने कर्म मात्र हो । अघिदेखि नै सहयात्रा साह्रै लामो समयनजाला भन्ने मनमा लागेकै थियो । सोचेजस्तै भयो । यही कारण पूर्व तयारी अवस्थामै थिएँ ।

पहिलो अवस्थामा तत्कालीन नारायणी मसलन्द उद्योगका प्रवन्धक तथा लेखक दाजु ईश्वरराज ढुङ्गेलको सहयोग प्रभावकारी रह्यो । उहाँका उत्साहप्रद सुझाउ, सल्लाह र सहयोगले पहिलो अङ्क निकाल्न निकै सहज भयो । उहाँप्रति आभारी छु । साथीहरूलाई निःशुल्क पत्रिका बाँड्दै र हाम्रो क्षेत्रबाट निस्किएको पत्रिकामा सहभागी भएर काम गरौं भन्ने प्रस्ताव पनि राख्दै गएँ । कतिपय सुझाव गर्दै जानोस् र कतिपय कति नाफा हुन्छ भन्ने किसिमका हुन्थे । नाफा हुँदैन कहिल्यै भन्न मन लागेन र भन्नु आवश्यक ठानिनँ । कतिलाई नाफा नै हुने भएर पत्रिका प्रकाशन आरम्भ गरेको हुँदा तपाईं पनि चलाउनोस् र पैसा कमाउनोस् भन्न परिरह्यो । यथार्थ त साहित्यिक पत्रिका प्रकाशन गर्छु भन्नेहरूले व्यवसाय जस्तै घाटा नाफाको आँखाले हेर्ने भए यो काम अगाडि नबढाए पनि हुन्छ । बारा जिल्लाबाट २०३५/०३६ तिरै प्रकाशित ४ अङ्कको इतिहास बनाएको प्रतिनिधिलाई नवप्रज्ञापनबाहेक आजका मितिसम्म अन्य साहित्यिक पत्रिकाले उछिन्ने धृष्ठता गरेका छैनन् । सम्भवतः प्रतिनिधि प्रतिकै सदासयता हो कि ? यदाकता मेरो मनमा प्रश्न उब्जन्छ ।

प्रकाशन आरम्भ गर्दा नवप्रज्ञापनले नारायणी अञ्चललाई आफ्नो घेरो ठानेको थियो । यात्राकै क्रममा २९ औं अङ्कसम्म आईपुग्दा गजलअङ्क, माधव घिमिरे लघुशव्दचित्र अङ्क, गीतगंगा अङ्क, ईश्वर ढुङ्गेलका कविताहरू अङ्क , सरूभक्त लघुशव्दचित्र अङ्क, नारायणीका स्रष्टाहरू पहिलो भाग, श्यमप्रसादका रचना अङ्क र नारायणीका स्रष्टाहरू दोस्रो भाग जस्ता विशेष अङ्क प्रकाशित भए । नवप्रज्ञापनलाई आरम्भ देखि नै रचनाको अनुपलब्धता थिएन । छेलोखेलो नै थियो । लेखकहरूबाट माया पाएका कारण त्यसो भएको होला भन्ने मेरो बुझाई छ । रह्यो आर्थिक व्यवस्थापनको कुरा, जागिर र पत्रिकालाई आफ्नै पर्याय ठानेकाले समस्या पनि रहेन । धिमा गतिमै प्रकाशित र वितरित भैरह्यो । केही ढिला हुने वित्तिकै अग्रजहरू जिज्ञासु बन्नु हुन्थ्यो । म कर्तव्यबोधले खुम्चन्थेँ । सन्दर्भ मिलाउन अप्ठेरो पर्थ्यो । तथापि मिलेर छाड्थ्यो । मनमा इच्छा रहे काम गर्न सकिने मतको अनुयायी हुँ । इच्छा शक्ति जागृत रहे सक्रियता आफसेआफ बढ्दै जान्छ । सक्रियताले सन्तुष्टि प्राप्त हुन्छ र कामलाई निरन्तरता दिन सकिन्छ । मनले अऱ्हाएको काम गर्न मानिस रमाउँछ र मरिमेट्छ । सफलता/असफलता पनि उसैसँग गाँसिने भएकाले त्यो सम्भव भएको हो । नवप्रज्ञापन मनकै इच्छामा थालिएको काम भएका हुँदा जसरी पनि अगाडि बढाउने अठोटले काम गरेको हो ।

२९औं अङ्क प्रकाशन पछि पत्रिका स्थगन गर्ने सोच मनमा नपलाएको हैन तर भेटिएका अग्रज र आदरणीयहरूको जिज्ञासा, सल्लाह र सुझावका अगाडि मसँग पानी पानी बन्नुको अर्को विकल्प छँदै थिएन । उहाँहरू पत्रिकाको भविष्यको यात्राबारे सोधखोज गर्नुहुन्थ्यो । प्रकाशन बन्द नगर्नुहोला है, सहयोग गर्न तयार छौं

प्रस्ताव हुन्थे । मेरो मन अझ अन्योलमा पर्थ्यो । हात हालेको काम राम्रो रहेछ मनमा लाग्थ्यो । अगाडि बढाउने कि नबढाउने ?सोचमा पटकपटक पुग्थैं । कहिले बढाउनेले जित्थ्यो त कहिले स्थगन गर्नेको पल्ला भारी हुन्थ्यो । वर्षमा १/२ अङ्क भए पनि निकाल्नोस्, छोड्नु हुन्न, तपाईंको प्रयास स्तुत्य छ, एकाथरी तर्क हुन्थे । अर्काथरी नाफा नभए किन गर्ने, आजको आर्थिक युगमा विना पैसाको काम कहीँ गरिन्छ ? त्यसो गर्ने त आफैलाई नजान्ने/नचिन्ने महामुर्खहरू हुन् निर्धक्क बनेर भन्थे । ती तर्क एकआपसमा मुक्कामुक्की गरिरहन्थे । दुवैका विचार आफ्नाआफ्ना स्थानमा उचित छन् मन भन्न त भन्थ्यो तर यसै हो निर्क्योल गरिहाल्ने स्थितिमा हुँदैनथैं । मौनता साँध्दै र उनीहरूका विचार विमर्श श्रवण गरिरहन्थैं ।

कसैले सहयोग गर्ला वा विज्ञापन पाइएला र पत्रिका प्रकाशित गरौंला यो सोचले प्रकाशन आरम्भ गरिएको थिएन । जे जति सकिन्छ आफैंबाट सुरू गरौं, आफैंले थालौं प्रारम्भिक अभिप्राय थियो । अहिले पनि त्यो यर्थाथबाट विचलित बनेको छैन । यही कारण आर्थिक अभावको नाममा प्रकाशन रोकिएन । समय व्यवस्थापनमा अप्ठेरो हुँदा केही अङ्क रोकिए र ढिला पनि भए । तर बन्द भएन । यसले पाएको पहिलो व्यवसायिक विज्ञापन साझा प्रकाशनको थियो । डा. तुलसीप्रसाद भट्टराईले बोलाएरै त्यो उपलब्ध गराउनु भएको थियो । मैले पनि केही अङ्क निकालेर छोडेको हुँ । पत्रिका प्रकाशन गर्न गाह्रो हुन्छ, काठमाडौं आउँदा साझा प्रकाशनमा आएर मलाई भेट्नु होला' स्नेहील सल्लाह थियो । उहाँले उपलब्ध गराउनु भएको रू.पाँच सयको साझा प्रकाशनद्वारा प्रकाशित पुस्तकहरू पढौं भन्ने विज्ञापन र अर्डर स्लिपले निक्कै हौसिएको थिएँ । त्यतिखेरसम्म पत्रिका केही अङ्क प्रकाशित भइसकेको थियो । अलि पछि कवि विनय रावल र कथाकार ओममणि शर्माले वाचासहित हिँडेको बाटो उपयुक्त र सही भन्दै यै बाटोमा सधैं हिँडिरहन र पत्रिका स्थगन नगर्न सल्लाह दिनु भएको थियो ।

समय व्यवस्थापनमा अप्ठेरो भएका कारण २९औं अङ्क पछि ३० अङ्क आउन केही ढिलाइ भएको थियो । बाटोमा एकदिन म स्वयंले पाठ्यपुस्तकमा पढाएको र भाषासाहित्यमा अभिरूचीका कारण धेरै कथाहरू पढेको कथाकार माया ठकुरी भेटिनु भयो । उहाँले आफ्नो काममा निरन्तर लागिरहन प्रेरित गरिरहनु भयो । त्यो सिलसिला अहिले पनि रोकिएको छैन । भाषा साहित्य देशको चिनारी हो भन्ने दिदीको निचोड थियो । बारम्बर मलाई त्यो कुरा स्मरण गराइरहनु हुन्थ्यो । एकपटक घरमा बोलाएर केही पुस्तक पढ्न दिंदै पत्रिकाको निरन्तरताको निम्ति सदस्य बनाउन र आफैंलाई पहिलो नम्बरमा राख्न आग्रह गर्नु भएको थियो । उहाँको आग्रहसुन्दा म छाँगोबाट खसे जस्तै भएको थिएँ । त्यो कल्पनाभन्दा बाहिरको कुरा थियो । ३२ अङ्कसम्म पुग्दा कसैले नभनेको कुरा उहाँबाट पहिलो पटक सुन्दा आश्चर्यमा पर्नु अनौठो थिएन । उहाँसँग विदा भएर हिंडेपछि मनमा निक्कै कुरा खेले । कसैलाई सदस्य नबनाउने सोच

लिएर हिँडिरहेको मानिस सामु त्यति वरिष्ठ स्रष्टाको प्रस्ताव कम आश्चर्य थिएन । उहाँहरूलाई सम्मान गर्नुपर्छ, आदर गर्नुपर्छ, उहाँहरू साहित्यका मनिषि हुनुहुन्छ र नेपाल र नेपालीका ढुकढुकी हुनुहुन्छ भन्ने मान्यता बोक्ने मेरो सामु त्यस्तो प्रस्ताव आउनुलाई स्वभाविक ठान्नै सकिनँ ।

३३ अङ्कतिर भेटेर फर्केपछि ३/४ अङ्कसम्म बिच भेटघाट भएन । अर्को अङ्क पछि भेटौँला र प्रस्तावबारे सोचौँला भनेको थिएँ । किन हो किन उहाँकहाँ जान मन लागिरहेको थिएन । एउटा कार्यक्रममा भेटिएपछि फेरि पनि बोलाउनु भयो । आउँछु भनेँ तर गइनँ । मभित्र उहाँजस्ता स्रष्टाहरूबाट आर्थिक सहयोग लिन हुन्न भन्ने सोच थियो । अभियान थाल्ने पक्षमा म छँदै थिइनँ । ३७/३८ अङ्कतिर होला उहाँले अभियानबारे बुझाउनु मात्र भएन केही साथीहरू पनि खोजेर सदस्यता बनाउनु भयो । छक्क र अचम्म मानेर प्रस्ताव झण्डै दुई वर्षपछि मानेँ । अग्रज र आदरणीय स्रष्टाहरूको माया पाउनुलाई नवप्रज्ञापनले अहोभाग्य पनि ठानेको छ । मरिमेटेर खोज्नेहरू सफल हुन नसकिरहेको बेलामा खोज्दै नखोज्नेले पाउनुलाई मैले तिमी काममा निरन्तर लाग, सहयोग र सद्भाव दिनेहरू बाटामा भेटिईरहने छन् भन्ने आर्शीवाद सम्झेको छु ।

इतिहासबाट सिकौँ, जानौँ, बुझौँ र अगाडि बढौँ भन्ने नवप्रज्ञापनले सबैलाई यही अनुरोध गरिरहेको छ । इतिहास नबुझी अगाडि बढ्न सकिँदैन । इतिहास बु□नुको अर्थ स्वयं आफूलाई जान्नु र पहिचान गर्नु हो । जसले आफूलाई जानेको, चिनेको र बुझेको छैन उसले कसैलाई जान्दैन र बु□दैन । यदि कसैले जानेको छु भनेर आफूलाई बुज्रुगका रूपमा प्रस्तुत गर्छ भने बु□दा हुन्छ संसारमा त्यो सबैभन्दा पछाडि छ । पछाडि हुनेले अगाडिका कुरा गर्नु डाडुमा पानी तताएर मर्नु सरह हो । अग्रजबाट शिक्षा ग्रहण गरी अनुजसम्म पुऱ्याउनु पर्छ भन्ने सोचले जीवनको उकालीतिर पुग्न लाग्नुभएका ५६ स्रष्टाहरूका ८/९ वर्ष उमेरका संस्मरण ४०औँ अङ्कमा प्रकाशित भएको थियो । भविष्यका कर्णाधार तर आजका बालिकाका निम्ति तयार पारिएको सो अङ्क रूचाउनेहरूको सङ्ख्या अत्यधिक रह्यो । पत्रिकालाई अगाडि बढ्न यसले अझ हौस्यायो । यति मात्र हैन, वीरपुर्खाहरूको आर्जन पवित्र भूमिमा जन्मिएको साटो औकातले भ्याएसम्म सकारात्मक काममा लागिरहन अझ प्रेरित गऱ्यो ।

४१६+४ पृष्ठको स्वर्ण अङ्क र ४६४+४ पृष्ठको बालसाहित्य विशेषाङ्क नवप्रज्ञापनका क्रमशः ५० औं र ६० औं अङ्क हुन् । ५० औं खुड्किला उक्लेपछि अब चाहिँ विश्राम गरौं कि भन्ने सोच मनमा नपलाएको हैन तर त्यसो पनि हुन सकेन । ठिकै छ नरोकियौँ यही मान्यताले प्रेरित गऱ्यो । पाइला अडिएनन् । सुस्तरी नै भए पनि हिँडिरहे । नेपाली बालसाहित्यको अवस्था कस्तो छ त ? भन्ने सोचले बालसाहित्य विशेषाङ्कको जन्म गरायो । आज सबैभन्दा बढी काम गर्नु पर्ने क्षेत्र नै बालबालिका क्षेत्र हो । हिजो पठनसंस्कृति बढाउन नसकिएकाले आज साहित्यिक

पाठकहरूको सङ्ख्या कम भएको हो । अञ्चलगत रूपमा बालसाहित्यको इतिहास, विधागत रूपमा बालसाहित्यको स्थिति, बालसाहित्यका क्षेत्रमा कलम चलाइरहनु भएका स्रष्टाहरूको जानकारी र विगतदेखि वर्तमानसम्मका बालसाहित्यका प्रतिनिधि स्रष्टाहरूका रचनाहरू समेटेर तयार पारिएको सो अङ्कलाई धेरैले राम्रो उपलब्धि र कोशेढुङ्गाको रूपमा मान्यता दिनुभयो । नवप्रज्ञापन दङ्ग पर्‍यो र आ नो सोच सही भएको महसुस गर्‍यो । यतिमात्र नभएर अझ धेरै सकेसम्म गर्नुपर्छ भन्ने अठोट पनि बटुल्यो ।

साहित्यिक पत्रकारिता नेपालको सन्दर्भमा जेठो पत्रकारिता हो तर राज्यले यसलाई बेवास्ता गरिरहेको छ । दिनुपर्ने खासै सुविधा दिएको छैन । यही कारण साहित्यिक पत्रिकाको हकहितका निम्ति २०६३ सालमा गठित नेपाल साहित्यिक पत्रकार सङ्घको गठनमा मेरो पनि महत्वपूर्ण योगदान छ । सोही संस्थाको पहलमा साहित्यिक पत्रपत्रिकाले वर्गीकृत भएर राज्यबाट कल्याणकारी विज्ञापन पाउन थालेका हुन् । मासिक बाहेक साहित्यिक पत्रिकाहरूले अझै हुलाक दर्ता सुविधा पाएका छैनन् । नेपाल साहित्यिक पत्रकार सङ्घले सरकारसँग पहल गरिरहेको छ । २०६३ पछिका सबै सरकारका तालुकवाला मन्त्री र विभागीय प्रमुखहरू सम्वादमा साहित्यिक पत्रपत्रिकालाई हुलाक सहितका सुविधा दिन मञ्जुर गर्छन् तर व्यवहारमा लागू हुन सकिरहेको छैन । भाषा, साहित्यप्रति सम्बन्धित निकायको असंवेदनशीलताको यो ज्वलन्त प्रमाण हो ।

विदेशी भूमिबाट प्रकाशित अश्लील तथा हाम्रा मूल्य मान्यता विपरितविचारका पत्रपत्रिका हामीकहाँ निर्वाध रूपमा आउँछन् तर नेपालीभाषी बहुल छिमेकी मुलुकका विभिन्न ठाउँमाहाम्रा पत्रपत्रिका सहज रूपमा जान सक्दैनन् । नेपाल साहित्यिक पत्रकार सङ्घले स्थापना कालदेखि नै समस्या समाधानका निम्ति सरकारसँग अनुरोध र आग्रह गरिरहेको छ । तर सरकार र सम्बन्धित निकाय कानमा तेल हालेर बसेका छन् । सरकार किन गर्दैन त पहल ? साहित्यिक पत्रकारहरू प्रश्न गरिरहेका छन् । सम्बन्धित निकाय कानमा तेल हालेर सुनेको नसुन्यै गरिरहेछ । सम्पूर्ण साहित्यिक पत्रकारहरू एकजुट भएर उठे समस्याको समाधान टाढा छैन यो निष्कर्षमा नवप्रज्ञापन पुगेको छ । विस्तारै बोलेर कसैले नसुन्ने हुनाले ठूलो आवाजका साथ साहित्यिक पत्रकाहरू उठ्नु आवश्यक छ । यसका लागि नवप्रज्ञापन सबैमा आग्रह पनि गर्न चाहन्छ ।

२०७१ वैशाखमा भानु द्विशतवार्षिकीको अवसर पारेर संस्कृति मन्त्रालयले केही पत्रपत्रिकालाई रकम प्रदान गरी विशेषाङ्क निकाल्न लगायो । नवप्रज्ञापनले आशीर्वाद पाउने पत्रिकाको नाम पढ्यो र आफूलाई पनि जोड्यो । आधार खोज्यो । कमजोरी खोज्यो । सबल र दुर्बल पक्ष खोज्यो । तर अहँ, भेट्टाउन सकेन । क्षेत्रीय आधारमा तराईको जिल्ला बाराबाट प्रकाशित हुने नवप्रज्ञापन राष्ट्रिय क’ वर्गमा वर्गीकृत छ । तर सुविधा पाउने बेलामा कसैले यसलाई

सम्झेन । यो हकदार थियो । तराईबाट निस्कन्छ । सुविधासम्पन्न ठाउँबाट टाढा छ । अन्यत्रको जस्तो तराईमा नेपाली पत्रपत्रिकाका पाठक पनि छैनन् । सम्बन्धित निकाय साहित्यिक पत्रपत्रिकालाई सहयोग गर्न चाहँदैनन् मात्र हैन दायित्व नै सम्झँदैनन् । सुरूदेखि आ□नै बाहुबलमा प्रकाशित भइरहेको यसले कसैसँग पनि कुनै गुनासो त गरेन तर त्यस कार्यका लागि आफूलाई पनि कम आँकेन ।

भानुभक्त सबैका साझा ठानेर भानुभक्त विशेषाङ्क प्रकाशित गऱ्यो । सरकारी सहयोग र सुविधामा मात्र नभएर आ□नै प्रयासमा पनि विशेषाङ्क निकाल्न सकिन्छ भन्ने सोचका साथ नवप्रज्ञापनत्यो परीक्षामा सामेल भएको थियो । सुरूदेखि नै अवसरबाट वञ्चितहरूलाई मौका दिने उद्देश्य राखेको नवप्रज्ञापन अहिले पनि त्यही उद्देश्यमा अडिग छ । राजधानी केन्द्रित वा पहुँचवालाको मात्र रचना छाप्ने र चार भन्ज्याङ बाहिर नजाने प्रवृत्तिको यो घोर विरोध गर्दछ । हिजोदेखि आजसम्म नै अवसरबाट वञ्चितहरूलाई मौका दिनुपर्छ भन्ने यसको सोच छ ।

छन्दकविताको स्थिति, ऐतिहासिक विकासक्रम, नेपालमा त्यसको अवस्था र नेपालका प्रतिनिधि छन्द कवि खोजौँ भन्ने सोचले २०७२ वैशाखमा ६८औँ अङ्क छन्द कविता विशेषाङ्कका रूपमा प्रकाशित भयो । त्यसले पनि धेरैतिरबाट समर्थन पायो । आफूले गरेको कामको सकारात्मक प्रतिक्रिया आएपछि मानिस उत्साहित बन्दो रहेछ । छन्द कविताको महत्व नबुझी त्यसको नाम आउनासाथ ओठ लेब्राउनेहरूलाई प्रत्युत्तर दिन त्यो अङ्क निकालिएको थियो । वर्तमानले मात्र विगतको पूर्ण चिनारी दिँदैन त्यसका निम्ति ठण्डा दिमागले इतिहास पढेर सोचमग्न पनि हुनुपर्छ । यो कुरा मेरो मनमा वर्षौं वर्षदेखि खेलिरहेको छ । वर्तमानको आडमा इतिहासको मूल्याङ्कन गर्ने धृष्टता गरे त्यो मूर्खताभन्दा अलिकति पनि केही हुँदैन ।

कामले काम सिकाउँदो रहेछ अर्थात् गतिले गति देखाउँदो रहेछ । खोलो बग्छ तर पोखरी जम्छ । बगेको कारण खोलाले गतिको महत्व बु□छ । जम्ने हुनाले पोखरीको भेउ जो कोहीलाई ज्ञात हुँदैन । यसको खोजीमेलीको काम पनि त्यति सजिलो हुन सक्दैन । समय व्यवस्थापन गर्न सकिए हरेक वर्ष कुनै न कुनै एउटा विषयको विशेषाङ्क प्रकाशित गर्ने सोचलाई मूर्त रूप दिँदै २०७३ मा पूर्णाङ्क ७२ लघुकथा विशेषाङ्कका रूपमा प्रकाशित भयो । २०७४ मा पूर्णाङ्क ७५ सम्मका लेखकहरूको नामावली र सम्पादकीय समावेश गरेर ७६ पूर्णाङ्क स्वअभिलेख विशेषाङ्क आयो । इतिहास भुल्न नहुने सत्यलाई आत्मसातगरेर अगाडि बढ्न सकिने अभिप्रायका साथ स्वअभिलेख विशेषाङ्क प्रकाशनमा ल्याइएको हो ।

२०७५ सालमा पूर्णाङ्क ८० मुक्तक विशेषाङ्कका रूपमा प्रकाशित भयो । यस अङ्कले देशभरका नेपाली मुक्तककार समेट्नुका साथै नेपाली साहित्यको पहिलो मुक्तककारको खोजी पनि गऱ्यो । मुक्तक के हो र कस्तो हुनुपर्छ ? समसामयिक नेपाली

मुक्तकार को को हुन् खोजतलास गऱ्यो। छानविन सकियो अहँ, म भन्दिनँ तर प्रयास चाहिँ भयो यो यथार्थ वा सत्य दुवै हो। कुनै पनि शङ्का छैन। सकेको गर्ने हो, नसक्ने कसैले गर्दैन यसर्थ जे सकियो त्यही गरियो। अर्थात् यसले आफूले सकेको गऱ्यो। नसकेको अरूको नाममा छाड्यो। जसरी सकिन्छ त्यसैगरी गऱ्यो। सत्य के भने सबैले सबै गर्न सक्दैनन्। एउटाले गरेर पुरा हुन पनि सक्दैन। संसारमा त्यस्तो कहीँ भएको छैन। यसर्थ नवप्रज्ञापन सकेको गरौँ र गर्दै गर्दै जाउँ भन्ने पक्षमा छ।

२०७६ मा पूर्णाङ्क ८४, बहुभाषाकथा विशेषाङ्कका रूपमा आयो। १२३ भन्दा बढी भाषा बोलिने नेपालका सबै भाषा समद्ध छैनन्। यसर्थ सबैभन्दा धेरै मातृभाषाका वक्ताहरू रहेका विभिन्न दश प्रमुख भाषाका कथा आआनै मातृभाषामा समावेश गरि प्रकामशित गरिएका छन्। यहाँ केवल कथा मात्र समावेश छैनन् ती भाषाका लेखन अवस्था र कथाका सारसंक्षेप पनि छन्। यी सामग्री सम्बन्धित् भाषाहरूका लागि त उपयोगी छन् नै, नेपालीमा सारांस दिईएकाले ती भाषा नबुनेका लागि पनि अत्यन्तै उपलब्धि मूलक छन् भन्ने नवप्रज्ञापनको ठम्याइ छ।

यसो त नवप्रज्ञापन साहित्यमा एउटा विशुद्ध खोजी हो। यसले गाउँ खोज्छ। गाउँको आवाज खोज्छ। कोही पुग्न नसकीरहेको ठाउँ खोज्छ। छापिन नसकेका प्रतिभाहरू खोज्छ। तिनीहरूलाई लेख्न उत्प्रेरित गर्छ। कुनै पनि अवसर नजुरेकाहरूका लागि मौका दिन्छ। हिँड्न र हिँडिरहन अभिप्रेरित गर्छ। हो, नवप्रज्ञापन यही र यस्तै कुरामा धेरैभन्दा धेरै विश्वास गर्छ। प्रकाशन कालदेखि यही उदेश्य र लक्ष्यका साथ हिँडिरहेको नवप्रज्ञापन हिँड्न आरम्भ गरेको बाटोबाट विचलित भएको छैन।

२०७७ मा पूर्णाङ्क ८८ गीत विशेषाङ्कका रूपमा प्रकाशित भयो। नेपाललगायत् विश्वका विभिन्न स्थानमा बसोबास गरिरहनु भएका लेखकहरूका नेपाली भाषामा लेखिएका ३२० गीतहरूसहित् अन्य स्रष्टाहरूका गीतहरू बारे लेखिएका रचना यस अङ्कमा समावेश छन्। हामी गीतलाई एउटा आँखाले हेर्छौँ। त्यसो भए विश्वले कसरी हेर्छ त ? त्यसको खोजी यहाँ गरिएको छ। पूर्व र पश्चिम दुवैतिर गीतको प्रार्दुभाव कसरी भयो ? ती के भाव बोक्छन्, मनोदशा कस्तो छ यी कुराहरूलाई पनि यहाँका सामग्रीहरूले समेटेका छन्।

२०७८ मा प्रदेशका २ का गजलहरू समावेश गरेर पूर्णाङ्क ९२ प्रदेश २ गजल विशेषाङ्कका रूपमा प्रकाशित भयो। यस अङ्कमा मधेस प्रदेशका ८ जिल्लाभित्रका गजलकारलाई समेटिएको छ। प्रतिभा गाउँ गाउँमा छन्, बस्ती बस्तीमा छन्। यत्रतत्र छरिएका ती लेखिरहेका छन्। तिनीहरूलाई समेट्नुपर्छ, उचित स्थान दिएर हुर्कने र बढ्ने अवसर प्रदान गर्नुपर्छ भन्ने उद्देश्यले यस्तो अङ्कको परिकल्पना गरिएको हो। यसले आनो परिकल्पनामा आफू सफल भएको निष्कर्ष निकालेको छ।

२०७९ मा पूर्णाङ्क ९६ नेपालीय

भोजपुरी साहित्य विशेषमाङ्कका रूपमा प्रकाशित भयो । भोजपुरी नेपालमा बोलिने तेस्रो ठुलो भाषा हो । नवप्रज्ञापन यही क्षेत्रबाट विगत ३१ वर्षदेखि निरन्तर प्रकाशित भइरहेको छ । भोजपुरीको आ□नो छुट्टै पहिचान र अस्तित्व छ । यो भाषाको लोक साहित्यिक परम्परा पनि अत्यन्तै दर्विलो छ । यस अङ्कमा भोजपुरी भाषामा लेखिएका तथा अनुवाद गरिएका ६५ रचनाहरू समावेश छन् । यी सामग्रीहरूले भोजपुरी नेपालमा बोलिने समृद्ध भाषा हो भन्ने कुरा पुष्टि हुन्छ । २०७९साल माघसम्म आईपुग्दा यसका ९९ अङ्क प्रकाशित भए, २०८० वैशाखमा १००औँ अङ्कका रूपमा तयार भएको छ ।

नवप्रज्ञापनको १००औँ अङ्क प्रकाशनका निम्ति मुद्रणालय जाने तरखरमा छ । २०५० सालमा प्रकाशन थालिएको हिजोदेखि सुरू गरे जस्तो लाग्छ तर ३१ औँ वर्षमा प्रवेश गरिसकेछ । त्यतिखेर सुरू नगरेको भए आज १००औँ अङ्कमा पुग्दैनथ्यो । ठीक समयमा ठीक काम थालिएछ । काममा हात अघि बढाइएछ । हिँड्नु पर्ने बाटो हिँडिएछ । हिँडिएकै कारण आज देख्न पाइएको हो । एउटा यथार्थ के भने हिँड्नु पर्ने जति हिँड्न सकिएको छैन । गर्नुपर्ने जति गर्न सकिएको छैन । देख्नु पर्ने जति देख्न सकिएको छैन । सुन्नु पर्ने जति सुन्न सकिएको छैन । काम ढिला सुरू भएकाले पो त्यस्तो भएको हो कि मनमा प्रश्न उब्जन्छन् र आफैंतिर तेर्सिन्छन् । किन यति थोरै ? किन ढिलो ? अर्को मन भन्छ, प्रश्न ठीकै हो □हुनु मामा भन्दा कानो मामा जाति' । हिँड्दै नहिँड्नु भन्दा अलिकति भए पनि हिँडेको जाति । बोल्दै नबोल्नु भन्दा दुईचार शब्द नै सही, बोलेको जाति । नगर्नेहरूको अगाडि थोरै भए पनि गरेकै जाति । हिँडेकै जाति र अगाडि पाइला चलाएकै जाति ।

पत्रिका प्रकाशन आरम्भ गर्नुभन्दा अगाडि नै देखि मैले हिँड्ने बाटो अलि फरक हो भन्ने ठानेको हुँ । हामीकहाँ हरेक काम कुरो मिलेर गर्ने, सँगै जाने, हात समातेर हिँड्ने, साझेदारीमा अगाडि बढ्ने संस्कृतिको विकास भएकै छैनभन्दा पनि हुन्छ । साझेदारीमा त्यस्तो काम राम्ररी अगाडि बढेको अनुभूि गर्नसकिरहेको छैन । वर्तमानमा हामी र हाम्रो भन्दा म र मेरो भन्ने सोचको बोलवाला छ । साहित्यिक पत्रिकारिता लिनु नभएर दिनु मात्र हो, यसमा साझेदारी नचल्नुलाई म असान्दर्भिक भन्दिनँ । जीवनयापनका निम्ति भौंतारिइरहनु पर्ने र आर्थिक क्रियाकलापमा संलग्न हुनुपर्ने अवस्थाका बिच यतातिर लाग्ने फुर्सद कमैलाई मात्र हुन्छ । सक्ने, बु□ने र हैसियत भएका कतिपयहरू समेत यस्तो कार्यलाई उपयुक्त मान्दैनन् । यस्तो विषम परिस्थितिमा मैले चाहेको साथ नपाउनुलाई अस्वभाविक मान्दिनँ । गरौँ□गरौँ लाग्यो सुरू गरेँ, मलाई लागेको कुरा अरूलाई लाग्नु पर्छ भन्ने पनि छैन ।

आरम्भका दिनहरूमा नै म एक्लै हुन्छु भन्ने पक्का थियो । तथापि दुई जना नजिकका मित्रहरूलाई प्रस्ताव राखेको थिएँ । पास भएको थियो तर पनि हिँडाई सँगै भएन । गुनासो

राखिनँ । भाषा साहित्यको सेवा बाहेक मेरो अर्को स्वार्थ छैन । आ□नो काममा निर्धक्क र निश्चिन्त थिएँ । विश्वस्त र आश्वस्त भएकै कारण हिँडिरहेँ । नवप्रज्ञापनलाई स्वविम्ब सम्झेँ । प्रतिबिम्ब सम्झेँ । आकारप्रकार सम्झेँ । जोसुकैले जे भने पनि पाइला अगाडि बढिरहे । बीचबीचमा अन्य साथीहरू चौतारामा भेटिए र चौतारामै छुटे । भेट हुनु छुटिनु प्रकृतिको नियम हो । मैले त्यही रूपमा लिएँ । त्यही रूपमा लिएर अगाडिको बाटो लाग्ने पनि छु ।

त्यसो त बाटा र चौतारामा भेटिएकाहरू केही समय सँगसँगै हिँडे पनि छुटेका छन् । अर्को बाटो बनाएका छन् र नसके पनि हिँड्ने प्रयास गरिरहेका छन् । सुरूसुरूका अवस्थामा खहरे वा छहरो भएका साथीहरू कुनै सिन्को नभाँचे पनि दुई चार अङ्कपछि महासागर, सगरमाथा, विश्व राजमार्ग बन्ने खोज्ने अवस्थामा पनि पुग्दा रहेछन् । हेरेको मात्र हैन देखेको र भोगेको पनि छु । मनमा कतै पढेको हिन्दी कहावत आइरहन्छ □ □ जो गरजता है वो वरसता नही और वरसता है वो गरजता नही ।' यो यथार्थ खुबै बुझेको छु । किनकि नबुझी धरै छैन । यही कुरालाई मनन गरेको छु । यसो गर्नु आवश्यक पनि छ ।

मेरो सोचअनुसार सकारात्मक काममा कोही कसैको पनि प्रतिस्पर्धी हुँदैन । भए पनि कम से कम नवप्रज्ञापनको चाहिँ छैन । आ□नो प्रतिस्पर्धी आफैँ छ । अर्थात् नवप्रज्ञापनको प्रतिस्पर्धी ऊ आफैँ हो । धेरैले गर्ने काम उस्तै हुन्छन् । हिँड्ने बाटो उस्तै हुन्छ । पुग्ने ठाउँ पनि उस्तै हुन्छ । तथापि यात्रा फरक हुन्छन् । हातका पाँच औँला पनि लामाछोटा छन् । एकै बाबु आमाका सन्तान समेत् फरक प्रकृति, स्वभाव र रूपरङ्गका हुन्छन् । गर्ने काम र उपलब्धि भिन्न भिन्न हुन्छन् । यसर्थ भन्न सकिन्छ कोही कसैको प्रतिस्पर्धी नभएर सबै आआ□ना प्रतिस्पर्धी हुन् । गुल्मीको कुरा एउटा होला । स्याङ्जाको कुरा अझ अर्को होला । रूपन्देही र मकवानपुर अर्कै प्रकृतिका होलान् । काठमाडौं र झापाको सन्दर्भ पृथक नहोला कसरी भन्नु । बाराको प्रसङ्ग अर्को हुनु पर्छ ।

भाषा साहित्यलाई हेर्ने, बु□ने, सुन्ने, अनुभूति गर्ने र उत्थानका निम्ति सकारात्मक सोच बोक्ने प्रवृत्ति नेपालका अन्य भागभन्दा मेरो क्षेत्रको बिलकुल भिन्न छ । जो जसको जसरी चित्त बुझे वा नबुझे पनि भाषा साहित्यमा यो भेगले मनग्गे काम गर्न सकेको छैन । त्यसैमा जोडिन्छ यसको नाम । नवप्रज्ञापनको प्रकाशन क्षेत्र मधेस प्रदेशबाट नियमित प्रकाशित हुने साहित्यिक पत्रिका केवल तीनवटा छन् । यसले पनि हाम्रो अवस्थाको जानकारी गराउँछ । किन ? यो प्रश्नको उत्तर खोज्न गहिरिनै पर्छ । त्यसैले त भनियो नि हुने खाने र गरिबको तुलना एक ठाउँमा बसेर एकै मेसोमा गर्न सकिन्न ।

भनिन्छ मनमा इच्छाशक्ति भए केही न केही गर्न सकिन्छ । हिंड्ने प्रयास, बोल्ने प्रयास, पाइला चाल्ने प्रयास, आफूलाई चिन्ने प्रयास, आ□नोपन चिनाउने प्रयास, जीवनको सार्थकता खोज्ने प्रयास र सारमा आफूलाई सन्तुष्ट

राख्ने प्रयास । धेरैतिरका प्रयास जोडे त्यो ठूलो नभए पनि त्यतातिरको एउटा सशक्त खुड्किलो अवश्यै हुनेछ । यस्तै सोचले आ□नो औकातले भ्याएजति गरौँ भन्दै सुरू गरिएको नवप्रज्ञापनले सानै र मसिनै काम गरेर भए पनि ३१ वर्ष बिताएछ । तथापि कामबाट सन्तुष्ट छैन । अगाडि थुप्रै काम छन् । गर्न पाए हुन्थ्यो जस्तो लाग्छ तर के गर्नु, लागेर मात्र नहुँदो रहेछ । लाग्नु र गर्नुमा फरक छ । मिलाउन कठिन छ । अप्ठेरो र असजिलो छ । यी सबै हेर्दा कहिले काहीँ त लाग्छ चाहेको काम गर्न नसक्ने भएपछि के काम गरिरहनु । झिनामसिना भन्दा ठूलो कामले पो सेवा हुन्छ त भाषा साहित्यको । तर फेरि मनको अर्को पाटोले भन्छ सके ठूलो गर्ने नसके सानै भए पनि गरिरहनु अर्थात् हिँडिरहनु तर काम गर्न नछाड्नु । हो, आजसम्म नवप्रज्ञापनले यही कुरालाई आत्मसात गरिरहेको छ ।

आफूलाई आफैँले ऐनामा हेर्दा नवप्रज्ञापन सन्तुष्ट छ । आशावादी छ । भर्खर हिँड्न सुरू गरेकोले अझै हिँड्नु छ यही मान्यता बोक्छ । गरिरहेको काममा परिमार्जन गर्नुपर्छ । नभएका काम खोज्नुपर्छ । विश्व साहित्यमा नेपाली साहित्यलाई जोड्न प्रयास गर्नुपर्छ । अरूको मुख ताकेर हैन, पहल आफैले गर्नुपर्छ । अर्काले हिँडेर हुँदैन, आफैँले हिंड्नुपर्छ, गन्तव्यको आँकलन आफैले गर्नुपर्छ । आफू भित्रको शक्ति पहिल्याउनु पर्छ । परायका भरले गन्तव्यमा पुग्न सकिँदैन । आफ्नो कम्मर आफैले कस्नुपर्छ भन्ने सोचमा यो हिजोदेखि आजसम्म हिँडिरहेको छ । अग्रजहरूको, आदरणीयहरूको, अनुभवीहरूको, कार्यक्षेत्रमा लागिरहनु भएकाहरूको र उत्थानका निम्ति सकारात्मक सोच बोक्नु भएकाहरूको सल्लाह□सुझाउलाई सदैव कदर, सम्मान र मार्गदर्शक सिद्धान्तका रूपमा पूजा गर्नेछ ।

१०० औँ अङ्कको सम्पादकीय लेखिरहँदा मेरा नजरमा हजारौँ अनुहारहरू उपस्थित हुनु भएको छ । म उहाँहरूसँग आँखा जुधाउन सकिरहेको छैन । बोल्न पनि सकिरहेको छैन । आँट र साथ नपाएको भए नवप्रज्ञापन कसरी १००औँ अङ्कमा कसरी पुग्न सक्थ्यो होला र ? पक्कै सक्ने थिएन । लेखकहरूले आआ□ना लेखरचना दिएर सघाउनु भयो त्यसकारण लेख रचनाको अभाव कहिल्यै भएन । पत्रपत्रिकाको लागि पहिलो कुरा लेखरचना हो । त्यो प्राप्त भए पछि पत्रिका निस्कने आधार बन्छ । त्यो आधारको अभाव १०० अङ्क सम्म कहिल्यै व्यहोर्नु परेन । यसर्थ आदरणीय लेखकहरू सदा आभारी छ ।

साहित्यिक पत्रपत्रिका पनि विज्ञापनका हकाधिकारी त हुन्छन् तर हकाधिकारी नै भए पनि त्यस्तो अवसरबाट अपवाद बाहेक सधैँ बञ्चित छन् । ज□जसले जे□जे कुरा गरे पनि संसार बलियोको हो, कमजोरको हैन । भन्न त कमजोरकै लागि काम गरिरहेका छौँ भन्नेहरू पनि आँखा अगाडि नभएका हैनन् । तर त्यसो भन्नेहरूले पनि शक्ति आर्जन गरेर बलियो भए पछि पहिलेका सबै कुरा बिर्सेका उदाहरण हाम्रा अनेकौँ छन् । भोलिको कुरा नगरौँ तर हिजो थिए

र आज पनि छन् । यो इतिहासले देखाएको देखाएको सत्य र हामी नेपालीहरूले भोगेको नियति हो । यो नियतिको बार न हामीले न त नेपालीले साहित्यिक पत्रकारिताले नै भत्काउन सकिरहेका छन् ।

अनगिन्ती वाध्यता हाम्रा अगाडि ठिङ्ग उभिई रहेछन् । बच्नसक्ने कुनै उपाय छैन । महत्त्वहीन स्वरहरू पनि कान थुनेर सुन्नु परिरहेको छ । ती सुनाउन उद्यत छन् । अर्थात् मरिमेटेर लागि रहेछन् । नाइँ र हुँदैनको परि स्थिति नै छैन । अचम्म त यो छ कि समयअनुसार तरिका फेरिन्छन् । शैली बदलिन्छन् । आरोह अवरोह पृथक बन्छन् । सन्दर्भ अलग बनाएर भाष्य तयार गरिन्छ । ती परिवेश र परि स्थिति अनुसार बेग्लाबेग्लै स्वरूपमा उभिन्छन् । भनाई द्वन्दात्मक कहिल्यै हुँदैनन् । म नै अन्तिम सत्य हो भन्ने आधारमा ती अभिव्यक्त हुन्छन् । नपत्याई धरै छैन । पत्याउनु पर्छ । आजसम्म पत्याई रहेका पनि छौँ ।

हजुर, हिजो र आजको अवस्था जे जस्तो भए पनि आत्मीय मनहरूको यसले धेरै साथ सहयोग पाएको छ । माया, ममता र स्नेह बटुलेको छ । त्यही कारण यो हिँडिरहन सकेको हो । शतक अङ्कको तयारीमा सम्पादक मण्डलका सदस्यहरू सहित् धेरैले सघाउनु भएको छ । पत्रिकामा नाम नराखिएका साथीहरूको सद्भाव अझ धेरै छ । उहाँहरूको साथ र सहयोगले मलाई अत्यन्तै प्रभावित बनाएको छ । पहिलो अङ्क प्रकाशित गर्दा मनमा जति खुसी थियो आज त्यो भन्दा बढि खुसी छु । मैले गरेको काम सकारात्मक रहेछ । सकारात्मक भएकै कारण अग्रजदेखि अनुजसम्म धेरैको सद्भाव पाएको हुँ ।

तराईको जिल्ला बाराबाट प्रकाशन आरम्भ गरेको नवप्रज्ञापनले त्यति बेलैदेखि नेपाली बाहेक नेपालका अन्य मातृ भाषाका रचनालाई पनि उपलब्धताका आधारमा स्थान दिने गरेको थियो । त्यो अहिले पनि छ । यो कसैले भनेर वा लगाएर गरिएको थिएन । वस्तुस्थिति बुझेर स्व विवेकले गरिएको थियो । हामी एक भएर हिँडे मात्र हामीहरू सबैको विकास सम्भव हुन्छ भनेर गरिएको थियो । भौगोलिक यथार्थ बुझेर थालिएको त्यो काम सही रहेछ भन्ने आज पुष्टि भएको छ । यही नीति भविष्यमा पनि राख्ने यसको सोच छ । यो अवधिमा नवप्रज्ञापनमा दर्जन बढी भाषाका रचना प्रकाशित भएका छन् ।

अन्त्यमा आइपुग्दा बारा जिल्लाको माटोबाट ३१ वर्षअघि हिँडन सुरू गरेर शतक अङ्कमा आईपुगेको नवप्रज्ञापनले भाषा साहित्यको उत्थानका निम्ति हिँड्नु पर्ने बाटा जति हिँड्न नसकेको र गर्नुपर्ने जति काम गर्न नसकेको स्वीकार गर्दै आदरणीय स्रष्टाहरूमा यसले गरेका सकारात्मक काम स्वीकारी नकारात्मक काम कुरा यसैलाई फिर्ता गरिदिन अनुरोध छ । भाषा साहित्य क्षेत्रमा लामो देखि सक्रिय रहनु भएका आदरणीय अग्रजहरूको साथ सहयोग र मप्रतिको माया ममतालाई म कहिल्यै भुल्न सक्दिनँ । अर्थात् यो असम्भव कुरा हो । यसैगरी यात्राका विविध खण्डमा साथ दिने र दिइरहेका अनगिन्ती

साथीहरू र सहयोगीहरूलाई सम्झँदै यस अङ्कको सम्पादकीयबाट अहिले विदा हुन चाहन्छु ।

सम्पादकीय १०१

आदरणीय पाठक वृन्द ! शरदकालीन नमस्कार । यहाँहरूको असीम माया, ममता र सद्भावका कारण नवप्रज्ञापनले सय अङ्क पार गरेको छ । यहाँसम्म आइपुग्न यथास्थानबाट सघाउने सम्पूर्ण मनहरूप्रति आभार व्यक्त गर्नु मैले मेरो पहिलो कर्तव्य सम्झेको छु । भविष्यमा पनि विगतमा जस्तैसबैबाट उत्तिकै माया, ममता र सद्भावको अपेक्षा राख्न पनि छाडिएको छैन ।

अहिले तपाईंको हातमा भएको नवप्रज्ञापन एकसय एकऔँ अङ्क हो । यहाँहरूलगायत सबैसबैको प्रेरणादायी भूमिका र सद्भावका कारण पत्रिका यहाँहरूसमक्ष आइपुग्न सफल भएको हो । म छातीमा हात राखेर भन्न सक्छु तपाईहरूजस्ता भाषा साहित्यका शुभेच्छुकहरूले दायित्व, प्रेम तथा सुदृष्टि नराखिदिएको भए यो यहाँसम्म आइपुग्न सक्नेनै थिएन । यसका लागि यहाँप्रति नवप्रज्ञापन आभारी छ ।

एकतीस वर्ष अघि रहरै रहरमा प्रकाशन थालिएको नवप्रज्ञापन यहाँसम्म आईपुग्ला पनि सोचेको थिइनँ । हिंड्न थालेपछि बाटो आफसेआफ बन्दै जाँदो रहेछ र हिंड्न खोज्नेहरूले पछि फर्कन नपर्ने रहेछ । हुन त यो मेरो निजी अनुभूति हो तर पनि लाग्छ बस्नेहरूले हिंड्नेहरूको गति बु□न कहिल्यै सक्दैनन् । हिंड्नेहरूको परख गर्न हिंड्नेहरूले नै गर्नुपर्छ । नहिंड्नेहरूले गतिको कुरा गर्नुको कुनै तुक हुँदैन । तर नहिंड्नेहरू नै गतिको धेरै कुरा गरिरहेका छन् ।

अब अलिकति फरक किसिमले हिंड्ने हो कि ? यो सोच मनमा सय अङ्कको प्रकाशनभन्दा धेरै अघिदेखि नै थियो । तर सय अङ्क पछि भन्दै टार्दै आएको थिएँ । अहिले एकसय एक अङ्कको सम्पादकीय लेखिरहँदा त्यो कुरा स्मरण गरिरहेको छु । मन स्तब्ध बनेको छ । के फरक, कस्तो फरक, कसरी फरक, आखिर अक्षर त त्यही छत्तिस मात्र न हुन् । बाँकी कुरा उही हुन् । अर्थात् उद्देश्य उही हो । विषय उही हो । लक्ष्य उही हो । गन्तव्य उही हो । त्यो भन्दा फरक केही छ र ? मन अलमलिएको छ ।

आँखा फरक खोज्छ । मन फरक खोज्छ । रहर फरक खोज्छ । विश्वास फरक खोज्छ । विचार फरक खोज्छ । भावना फरक खोज्छ । दृश्य फरक खोज्छ । अदृश्य फरक खोज्छ । तपाई फरक खोज्नुहुन्छ । म फरक खोज्छु । ऊ फरक खोज्छ । उनीहरू फरक खोज्छन् । तर फरकको परिभाषा सजिलो छैन । यसको कारण तपाईलाई लागेको मलाई र मलाई लागेको तपाईलाई नलाग्न पनि त सक्छ नि हैन र ?

फरक बन्ने र बनाउने समयले हो । समयलाई हामीले कसरी बु□छौँ विषयको प्रारम्भ त्यहीँबाट हुन्छ । हामी अगाडि बढ्न सक्नु र नसक्नुको चुरोमा समयकै हात छ । यसको गति बुझेर स्वमूल्याङ्कन गर्नेहरू कोही पछि परेका छैनन् । नेपाली होउन् वा

युरोप अमेरिकाली सबै अगाडि छन् अर्थात अग्रभागमा उनीहरूको पाइला छ । तिनीहरू न कतै अलमलिएका छन् न त गतिको विपक्षमा नै गएका देखिन्छन् ।

ए हो, समय पनि गजब वस्तु रहेछ । सधैँ हिंडेको हिँड्यै गर्छ । यसो बसोस्, भलाकुसारी गरोस्, आफू पियोस्, साथीभाइलाई पियाओस् । पिएपछि आकाशको कुरा गरोस् । पातालको कुरा गरोस् । केही पो छैन त । सन्दर्भ मिल्न कहाँ पर्छ र ? पर्दैन । त्यो अर्कै संसार हो । त्यहाँको मजा अर्कै मजा हो । अर्कै अवस्था हो । अर्कै परिस्थिति हो । अर्कै चिनारी हो । अँ, यो पो हो त कुरा, तर के गर्नु ऊ त वास्तै गर्दैन र पो त ।

हुन त समय एउटै हो । तर के गर्नुहुन्छ ? यसको स्वाद भिन्नभिन्न छ । तपाईंलाई लाग्ला एउटै छ । मान्नेस् यसमा सत्यता छैन । त्यो तपाईंको भ्रम हो । भ्रमले भ्रमित बनाउला, तपाईको ध्यान जाओस् । अर्थात् समयको स्वाद ठाउँअनुसार छ । गाउँअनुसार छ । वर्गअनुसार छ । अवस्थाअनुसार छ । परिस्थितिअनुसार छ । परिवेशअनुसार छ । देशअनुसार छ । देशको स्थितिअनुसार छ । भूगोलअनुसार छ । हावापानीअनुसार छ । आरोह–अवरोहअनुसार छ ।

अमेरिका, रूस, चिन, बेलायत, क्यानाडा, अस्ट्रेलिया, फ्रान्स, जापान, कोरिया, भारत, युक्रेन र नेपाललगायत संसारका अन्य देशका समयका स्वाद एकै होलान् ? अहँ, हुँदैनन् । तपाई यो कुरामा ढुक्कहुँदाहुन्छ । स्वाद फरक बनाउने गतिले हो । यसमा कुनै शङ्का छैन । यसकारण जुनजुन ठाउँमा गति छन् त्यहाँका समयका स्वाद र जुनजुन ठाउँमा गति छैनन् त्यहाँका समयका स्वादमा आकाश जमिनको भिन्नता छ । यसबाट पुष्टि हुन्छ समयको स्वाद निर्धारण गर्ने तत्व गति र गतिशीलता हो ।

हजुर यहाँहरूसमक्ष अलिकति मनको बह पोखैँ । विचारको धरातलमा प्रवेश गराउन खोजेँ । सकारात्मक धैँटोबाट पानी सारेर प्यास मेटाउने ईच्छा राखैँ । अन्यथा नठानी दिनु होला । भविष्यमा पनि साथ पाउँला भन्नेमा विश्वस्त छु । हिजोसम्म पाएको माया ममताले त्यसो भन्न तागत आएको हो । अर्को कुरा पनि छ, यस अङ्कदेखि नवप्रज्ञापनमा छापिने विषयवस्तु अलिकति तलमाथि हुने छन् । अलि फरक किसिमले जाने सोचका कारण यो अङ्क कथा विशेषका रूपमा आएको हो । अन्य अङ्कहरू पनि यसैगरी जाने छन् । हेरौँ कसो हुन्छ । अनि तपाईं के भन्नुहुन्छ ?

अन्त्यमा सय अङ्कसम्म साथ दिने साथीहरूलाई आँखामा राखेर धन्यवाद दिँदै यस अङ्कदेखि साथ दिने वचन दिनुभएका साथीहरूलाई स्वगत गर्दै यो अङ्कको सम्पादकीयबाट विदा चाहन्छु, हवस त नमस्कार ।

सम्पादकीय १०२

हाम्रो देशका युवाहरू दैनिक रूपमा देश छाडिरहेका छन् । यो क्रम बाक्लिने अवस्थामा छ । केले हो कुन्नी परदेश गमन सबैको उद्देश्य बनिरहेको छ । तिनीहरूका बाटा न हाम्रा चाडपर्व न त घरायसी वैवाहिक

कार्यक्रमहरूले नै बन्द गर्न सकीरहेका छन् । मातापिताको मायामोह र देशप्रेम पनि बलियो छेकबार बन्न सकिरहेको छैन । यीलगायत विविध काम कुराले रोक्नछेक्न नसकेका कारण तिनले निर्बाध रूपमा घरदेश छाडी हुन् ।

युवाशक्ति देशबाट पलायन हुनु कुनै पनि मुलुकका लागि हितकर हुनसक्दैन । देशको भोलिको जिम्मेवारी उनीहरूको काँधमा हुन्छ । त्यस्तो सम्भावना बोक्ने युवा यहाँबाट धमाधम पलायन हुनु निःसन्देह दुखद् कुरा हो । यसलाई सामान्य नजरले हेर्न कदापि सकिँदैन । कोही कसैले सामान्य रूपमा हेर्छ वा भन्छ र गर्छ भने बु[illegible]नुपर्छ ऊ यो देशप्रति अलिकति पनि संवेदनशील छैन । जिम्मेवार व्यक्तिले त्यसो गर्न सक्दैसक्दैन ।

देशको असल नागरिकको मुख्य कर्तव्य मुलुकको भलो चिताउनु हो । जानेबुझ्नेसम्म उन्नति प्रगति बारे चिन्तनमनन गर्नु हो । देशको कुभलो चिताउनेहरूको पहिचान गरेर तिनीहरूलाई नजरको कैदी बनाई आफू अगाडि बढ्नु र तिनलाई रोक्नु हो । सकारात्मक सोचका साथ आफू र देश दुवैको उद्यमशीलता बढाउन प्रयत्नशील रहनु हो । बाटो भुलेका र भुल्न खोजिरहेकाहरूलाई वास्तविक धरातलकोचित्र देखाउनु पनि हो ।

आजका हामीहरू ती काम कति गरेका छौँ ? यो प्रश्न हरेक जिम्मेवार नागरिकका मन मस्तिष्कमा हुनु अति आवश्यक छ । यस्ता प्रश्न नउठ्ने मन यथार्थमा सकारात्मक बाटोका अनुयायी हुन सक्दैनन् । भए पनि ती अर्कैका हुन्छन् । अर्कै मन बोकी पेटका लागि बाँचेका पनि हुनसक्छन् । आधुनिकताको नाममा फरक भाव, दृष्टिकोण, विचार आत्मसात् गरेका पनि हुनसक्छन् । त्यस्ताहरू यी कुरालाई अति सामान्य मान्छन् ।

यतिधेरै युवा पितापुर्खाले दुखका साथ निर्माण गरेको, आफू जन्मी हुर्किबढेको, मातापिता, आफन्तजन, बन्धुबान्धव अनि इष्टमित्र बसोबास गरिरहेको मुलुक चटक्क छाडेर दैनिक रूपमा किन परदेश गइरहेका छन्, यसको मूलकारण के हो ?संवेदनशील बनेर खोजीतिर कोही कसैको दृष्टि नपुगेको देखिन्छ । दैनिक रूपमा ती नेपाल र भारतका विभिन्न मार्ग प्रयोग गरी देश छाडिरहेका छन् । हामी यसलाई सामान्य रूपमा हेरिरहेका छौँ अर्थात् यो केही हैन भन्ने ठानिरहेका छौँ ।

संवेदनशील मानिसका लागि यो सामान्य कुरा कुनै पनि अपस्थामा हुन सक्दैन । आज सामान्यजस्तो लागे पनि भविष्यमा गम्भीर समस्या निम्त्याउने पक्कापक्कीजस्तै छ । शङ्का नै छैन । बेलैमा सोच्नु र मूलकारण पत्ता लगाएर समाधानतिर अग्रसर बन्नु एउटा मात्र राम्रो विकल्प हो । समयमै गम्भीरताका साथ नसोचिए भविष्यमा ठूलो समस्या आउने निश्चितजस्तै छ । बेलैमा नसोच्ने हो भने जब त्यो समय आउँछ तब पछुताउनु बाहेक अर्को विकल्प रहँदैन ।

साँच्चै हामी आज हेरेर आजका लागि मात्र बाँचिरहेका छौँ । भोलिको चित्र मन मस्तिष्कमा निर्माण हुन सकिरहेको छैन । यो गलत कुरा हो ।यसले हामीलाई गतिशील

बनाउँदैन । अगतिशील जीवनको बाटो अगतिशील नै हुन्छ । मनमा भोलिको निर्माण आजहुनुपर्छ । भोलिको काम पर्सिको लागि सोच्नु हुन्छ । इतिहास इतिहास नै हो, यसलाई सत्तोसराप गरेर सन्तोषको सास फेर्नु असक्षम हुनुको बलियो प्रमाण हो । इतिहासबाट सिकेर वर्तमान बनाउनु जिम्मेवार नागरिकको मुख्य कर्तव्य हो ।

आजको बचाई पेटको बचाई हुन्छ । यसको सम्बन्ध जीवनसँग हुँदैन । जीवनको गति, यति र लयसँग पनि हुँदैन । केवल सास फेर्नुसँग हुन्छ । सम्भवतः हामी त्यही गरिरहेछौँ । त्यो भन्दा एकपाइलो पनि अगाडि जान सकिरहेका छैनौँ । यसले हामीलाई गतिहीन त बनाएको छ नै, यहाँभन्दा अगाडि बाटो छैन भन्ने अवस्था पनि अवगत गराएको छ । युवापलायनलाई गम्भीरताका साथ सोचिनु पर्ने हो । ए बाबा किन ती देश छाडेर हिँडिरहेका छन् । के हो कारण अहँ खोजविन गरिएकै छैन । यसको अर्थ हो त्यसलाई सामान्य रूपमा हेरिएको छ अर्थात् जान्छन् आउँछन् भन्ने नजरअन्दाज गरिएको छ ।

अझ डरलाग्दो कुरा देशका अधिकांश दक्ष जनशक्ति विदेसिने लहरमा छन् । एउटा दक्ष जनशक्ति तयार पार्न देशले धेरै खर्च गर्नुपर्छ तर ती पाइला उठाई रहेछन् । के ती पैसाका लागि मात्र विदेसिएका हुन् त ? झारातिराई र गैह्रजिम्मेवारपनमा त हो भन्न सकिएला तर यथार्थ त्यस्तो मात्र हैन । देशमा सम्भावना र समतापूर्ण व्यवहार नदेखेपछि उनीहरूका पाइला उचालिएका हुनसक्छन् । ती कुरा जिम्मेवार निकायले सोच्नु र निराकरणका लागि पाइला चाल्नु आवश्यक छ । मानिसका हरेक गतिविधिलाई नजरअन्दाज गर्ने प्रवृत्तिले हाम्रा मस्तिष्कमा घर गरेका कारण स्थिति नकारात्मक बन्दै गएको हो । यसलाई गम्भीरतापूर्वक मनन गर्नु आवश्यक छ ।

विभिन्न बहानामा देश छाडिरहेकाहरूप्रति संवेदनशील बन्नु राज्यको पहिलो आवश्यकता हो । गए जाउन् बसे बसुन् यस्तो भाव कहिल्यै राख्न हुँदैन । कतै कमी कमजोरी त गरिएन राज्यले सोच्नु अति आवश्यक छ । राज्यले विश्वास दिलाउन नसकेकै कारण तिनीहरूले पलायनता रोजेका हुन् । अब त अति भइसक्यो । पर्नेहरूले सोच्ने बेला आइसकेको छ । अब पनि नसोचे कहिले सोच्ने हाम्रा ध्यान त्यता जानुपर्ने बेला भएन र ?

यो समस्याबाट तपाई हामी भाग्न पाउँदैनौँ । हाम्रो पनि नैतिक जिम्मेवारी छ । हामी अन्य कुरा गर्न नसके पनि बोल्न त सक्छौँ नि । अब बोलौँ । हाम्रा आवाज ठूला भए अवश्य सुनिन्छन् । बेस्सरी नबोलेरै बोली नसुनिएको हो । मानिसहरूमा किन देशप्रति अविश्वास बढेको हो र युवाहरू किन पलायन भइरहेका हुन् यसको खोजी गरी समस्या समाधानतिर पाइला बढाउन जिम्मेवार निकायलाई आग्रह गरौँ । यो हामी सबैको साझा कर्तव्य हो ।

सम्पादकीय १०३

तपाई मान्नुस् या नमान्नुस् हामी निरन्तर हिँडिरहेका छौँ । पाइला कहिल्यै रोकिएका छैनन् । कहिले देखि त ? प्रश्न जरूर हुन

सक्छ । अस्वाभाविक मान्नुपर्ने कारण छैन । स्वाभाविक मान्न सकिन्छ वा मान्नुपर्छ । जहाँ बसेर जे भनिए पनि हाम्रो गति निरन्तर अगाडि बढिरहेको सत्य हो ।

दुनियाँले देखिरहेछ हामी उडिरहेका र गुडिरहेका छौँ । खाली बसिरहेका छैनौँ । देशमा बस्न मन लागिरहेको छैन । उड्दा र गुड्दा नै हुनसम्मको आनन्द लागिरहेको छ । खुसी लागेको काम गरेर मजा लिइरहेछौँ । कहिलेसम्म? प्रश्न नगर्नु होला महाशय, हामी हामी हौँ र हाम्रो पहिचान भनेकै हामी हो ।

आफूसँग केही नभएको ठान्नु तर खोजीतिर कहिल्यै नलाग्नु र परायसँग सबै थोक देख्नु हाम्रो परम्परागत र मौलिक कमजोरी हो । त्यहीमार्फत संसार सामु चिनिइरहेका छौँ । चिनिनु न हो, अरू के चाहिन्छ र ? अहँ चाहिँदैन । त्यही परिचय बोकेर जुगौँजुगदेखि बाँचिरहेका हामीहरूको त्योभन्दा अर्को अभिलाषा केही छैन ।

कोही दाम र नामका लागि युरोप, अमेरिका, क्यानाडा तथा अस्ट्रेलिया त कोही घर परिवारको रेखदेख र मामका लागि खाडीका मुलुकहरूतिर उडिरहेका छन् । फरक यत्ति हो, कसैका गन्तव्य लामा त कसैका छोटा छन् । उद्देश्य र सपना पनि फरक फरक छन् । दुवैथरी बिचको समानता भनेकै उड्नु मात्र हो ।

मुलुकबाट विभिन्न उद्देश्यले उड्नेहरूभन्दा गुड्नेहरूको लहर अझ ठुलो छ । गुड्नेहरूका लहर जतिसुकै ठुला भए पनि सपना त्यति ठुला छैनन्, अर्थात् सपना साना छन् । विधिको विडम्बना भनौँ वा अगुवाहरूका अदूरदर्शी दृष्टिकोण हाम्रा आँखाले सदियौँदेखि यहाँ केही पनि देखिरहेका छैनन् । जेजति देखिरहेका छन् सबै बाहिर देखिरहेछन् । कसरी परिभाषित गर्नु म सदियौँदेखि अलमल्ल परिरहेको छु ।

शासन सत्तामा जोसुकै पुगेको होस् यहीँ छ, यहीँ गर्नुपर्छ, जेजे गर्ने हो यहीँ गरौँ, श्रम र सिप यहीँ रोपौँ, यही धर्तीलाई मलजल गरे एकपेट खान र एकधरो लाउन पराय मुलुक धाउन पर्दैन, बाँच्ने अनगिन्ती आधार यहीँ छन् । औपचारिक रूपमा कसैले पनि भनिरहेका छैनन् । अनौपचारिक भन्नाईहरूलाई कसैले विश्वासै गरिरहेका छैनन् । किन होला? मेरा मनमा अनेक प्रश्न छन् तर उत्तर पाउन सकिरहेको छैन । खोज्न थालेको आजदेखि नभएर हिजोदेखि, अस्तिदेखि र अझ अस्तिदेखि नै हो ।

सही उत्तर पाउन सकिरहेको छैन । मन बेचैन बेचैन छ । कहाँ वा कोसँग होला त मैले प्राप्त गर्न नसकेको उत्तर । अचम्म कोही पनि औपचारिक रूपमा मुख खोल्न खोजिरहेका छैनन् । म अचम्भित भइरहेछु । जजसले हिजो साथ दिइरहेका थिए आज ती परपर भागिर हेछन् । खै किन हो किन?

गुडेर कामका लागि उता जानेहरूको लहर भएझैँ पारिबाट यता प्रवेश गर्नेहरू पनि सानो सङ्ख्यामा छैनन् । आवतजावतको क्रम निर्बाध चलिरहेछ । क्रमले कहिले काहीँ त सीमा नाका नै अवरूद्ध बन्न पुग्छ ।

यस्ता दृश्यहरूले धेरैका मन नदुखे पनि थोरैका दुखाउने गर्छन् । मेरो मन दुख्दैन तर छातीमा प्रश्न जन्मन्छ किन, किन र किन ?

हामी यता केही छैन,जेजति छ उतै छ भनिरहेछौँ तर पारिबाट केही छ भन्दै आउनेहरूको लहर बाक्लै छ । हामी केही नदेखेर गइर हेछौँ । उनीहरू यता देखेर लाम लागेर आइरहेछन् । यता केही भएरै ती आएका हुन्, नत्र आउने थिएनन् । अहँ, जिम्मेवार निकाय बुझाउन सकिरहेको छैन ।

देश छाडेर जानेहरूका कारण एकातिर हाम्रा खेतबारी बाझिँदै छन् त अर्कातिर घरहरू थोत्रिइरहेछन् । गाउँ घरमा जन्ती, मलामी र खेताला पाइन छाडेका छन् । तथापि यहाँ केही छैन केही छैन भन्न छाडिरहका छैनौँ । श्रम शक्तिको पलायन तीव्र गतिमा भइरहेको छ । यो सुखद् समाचार हुन सक्दैन । देशका लागि यो अत्यन्तै दुखद् सन्दर्भ हो । झन् हाम्रो जस्तो देशको लागि अझ मर्मको विषय पनि हो ।

राज्यको जिम्मेवार निकायमा बस्नेहरूको ध्यान यता जानु अति आवश्यक छ । सामान्य रूपमा कहिल्यै हेरिनु हुँदैन । हेरिए त्यो देशका लागि दुखद् विषय हुन जान्छ । समयमै सोचिनु बुद्धिमत्ता ठहर्छ । देशमा बसेर केही गरौँ, यस्तो भाव जगाउनु राज्यको काम हो । राज्यप्रति नागरिकहरूमा अविश्वास बढेपछि देश छाड्ने क्रमले निरन्तरता पाउने हो । एकातिर देशमा केही छैन भन्दै नागरिकहरूले धमाधम देश छाड्दै जानु र अर्कातिर सामान्य कामका लागि पनि अन्य देशबाट बजनशक्ति बोलाउनु पर्ने स्थिति आउनु बिच कत्तिको निकटता छ यो सोचनीय विषय हो ।

राज्यले यी र यस्ता कुरा गम्भीरतापूर्वक मनन गरी देश छाड्न खोज्नेहरूलाई यहीँ बस्ने वातावरण तयार गर्नु आवश्यक छ । राज्यले आजको लागि नभएर भोलिको लागि सोच्नु पर्छ । भोलिका लागि आजैदेखि भव्य तयारी थाल्नुपर्छ । आज थालिएको तयारीले भोलि सुखमय हुनसक्छ । अन्यथा भोलि अन्धकारले भरिभराउ हुने सम्भावना प्रचुर छ । देश छाड्न खोजिरहेकाहरूको मनोविज्ञान बुझेर काम गर्नु गराउनु राज्यको खास दायित्व हो । यसर्थ सोचौँ, बुझौँ र गम्भीर बनौँ

सम्पादकीय १०४

३० वर्षको अवधिमा ९९ अङ्क प्रकाशन भएको नवप्रज्ञापन १०० औँ अङ्कदेखि ३१औँ वर्षमा प्रवेश गरेको थियो । ३० वर्षमा प्रकाशित ९९ अङ्कमध्ये २१ विशेषअङ्क थिए । ३१औँ वर्ष प्रवेशको अवसरमा शतकअङ्क प्रकाशन भएपछि प्रत्येक अङ्कलाई विशेष बनाउने सोचनुसार १०१ कथा विशेष पहिलो भाग,१०२ समीक्षा विशेष पहिलो भाग र १०३ नेपाल बाहिरका नेपाली कविता पहिलो भागका रूपमा प्रकाशित भए । १०४ अङ्कबाट यो ३२ औँ वर्षमा प्रवेश गऱ्यो । १०४ अङ्कलाई स्रष्टा पदयात्रा विशेषका रूपमा तपाईँहरूको हातमा आइपुगेको छ ।

XXX

सपना देखेपछि हरेक कामकुरो हुँदो रहेछ । अर्थात् हिँडिदो रहेछ । सपना नदेख्नेहरू हिँड्दैनन् वा हिँड्न सक्दैनन् । हामी, हाम्रो परिवेश र देशमात्र हैन संसारकै कुरा गरौँ, सपना नदेख्नेहरू कोही हिँड्दैनन् । हिँड्नै सक्दैनन् । हिजो अस्तिदेखि नै जो जो हिँडे र हिँडिरहेछन् ती सबै सपनाकै कारण हिँडेका हुन् । सपना नदेख्नेहरू शताब्दीयौँ अघिदेखि जहाँको त्यहीँ र जस्ताको त्यस्तै छन् । ऐना हातमा लिएर अनुहार हेर्नेहरूलाई यो कुराको बोध हुन्छ । इतिहासका पाना पल्टाए यस प्रश्नको उत्तर फेलापर्छ । सपनाकै कारण अनेक देशहरू बनेका हुन् । साम्राज्य बनेका हुन् । धार्मिक वा सांस्कृतिक सम्पदा बनेका हुन् । भौतिक निर्माणले गति लिएका हुन् । पहिला सपना देख्नेहरू पहिला हिँडे । केहीपछि सपना देख्नेहरू अलि पछि नै हिँडे । भर्खर सपना देखेकाहरू हिँड्ने सुरसारमा छन् । सपनै नदेख्नेहरू हिँडेका छैनन् । बसिरहेका छन् । निसङ्कोच सुतिरहेका छन् । कहिले हिँड्लान् ? तपाईको मनमा प्रश्न हुनसक्छ तर उत्तर हाजिरजवाफी शैलीमा दिन सकिँदैन ।

हिँड्नु लामो निँद्रा वा तन्द्राबाट बिउँझनु हो । सुतिरहेको ओछ्यान छाड्नु हो । म र मेरो घेरा तोडेर बाहिरीसंसार चिहाउनु हो । म बाँचिरहेको संसार फराकिलो छ बु□मु हो । आफू हुनुको पहिचान खोजेर आफैँलाई फेलापार्नु हो । मेरो हैसियत र अस्तित्व कायम राख्न स्वयम् उठेर केही न केही गर्नुपर्छ र गर्नेकै कामले नाम बनाउँछ बु□मु हो । हिँड्न खोज्नेले साइत जुराएर भोलि वा पर्सी कुरेर बस्नु आवश्यक छैन । आजै र अहिल्यैदेखि हिँड्न आरम्भ गर्नुपर्छ । भोलि सधैँ भोलि हुन्छ उपयुक्त समय त आजै हो, अहिल्यै हो, मनमा सधैँ राख्नुपर्छ । हिँड्न पहिले आफू, आ□नो परिवेश र अगाडिका बाटो जान्नु बु□मु आवश्यक छ ।

हिँडाई सरल र बक्र दुवै रेखाबाट हुन सक्छ । हिँड्न खोज्नेहरूसँग आवश्यकताअनुसार दुवै बाटोबाट जान सक्छु भन्ने आँट र साहस आवश्यक छ । साहस नहुनेहरूले यात्राकोदुरी पारगर्न सक्दैनन् । जीवन एउटा पूर्ण यात्रा हो । यात्री हौँ । हिँडिरहेछौँ र यात्रा पनि जारी छ । काहलेसम्म हिँड्छौँ, टुङ्गो छैन तर हिँड्छौँ यो यथार्थ हो । हिँडेकै कारण मानिस गतिशील प्राणी मानिएका हौँ । बसेका छैनौँ हिँडिरहेछौँ । यही भएर मानिसमा रूपान्तरण भएका हौँ । हिँड्न नसकेको भए अस्तित्व यो रूपमाहुने नै थिएन । यस कारण हिँडेका छौँ, हिँड्दैछौँ र हिँडिरहनेछौँ । हिँडिरहेसम्म अस्तित्व कायम रहने छ ।अन्यथा त्यस्तो कल्पना समेत् गर्न सकिँदैन ।

संसारका सबै र सबैका हिँडाई एउटै हुँदैनन् । गति, यति र लय फरक छन् । हिँडेर मात्रपनि कहाँ पुग्छ र ?, पुग्दैन । हिँडाइका पनि आआ□नै आयाम छन् । साइज र आकार□प्रकारछन् । बाटा, पाटा र साटा अलग□अलग छन् । निलआर्मस्ट्रङले चन्द्रमामा र युरी गागरिनले अन्तरिक्षमा पाइला टेके । तेन्जिङनोर्गे सगररमाथाको शिखरमा पुगे । अरूका कुरा छाडौँ, हाम्रै पुर्खाहरू टिष्टादेखि

काँगडासम्म हिँडे । हिजोका पुर्खा हिँडे यसर्थ इतिहास रचे । आजका हामी खुम्चिएका छौँ । पृथ्वीनारायणले सिङ्गो देश दिए । त्यही कारण नेपाली पहिचानकासाथ बाँच्न अवसर प्राप्त भएको हो । उनी नभएका भए पनि हामी हुन त हुन्थ्यौँ होला तर त्यो हामी र आजको हामी बिच ठुलो अन्तर हुने थियो, यो दृष्टान्तमा शङ्का छैन ।

हिँडेकै कारण साम्राज्य जन्मे, हुर्के र बढे । नहिँडेका भए जन्मने थिएनन् । कहाँ कसरी जन्माए, जन्माउनु मनासिब थियो थिएन यो बेग्लै कुरा हो । साम्राज्यका कारण कसले के पाए र कसले के गुमाए त्यो खोजीको अझ अर्को पाटो हो । सतही वा एकाङ्गी चिन्तन बोकेर उपलब्धि हासिल हुन सक्दैन । संसारको जुनसुकै कुनाकाप्चाका भए पनि साम्राज्य जन्माउनेहरू अन्य प्राणी नभएर मानिस नै हुन् । उनीहरू यसखालका काम बारम्बार गर्छन् र गरिरहन्छन् । आज पनि त्यही प्रकृतिका काम दोहोरिईरहेछन् । कहिले के नाममा त कहिले के नाममा सक्रियता निरन्तर बढाइरहेका छन् । यस्तो सक्रियता चलायमान मस्तिष्कहरूले मात्र बढाउन सक्छन् । त्यस्ताहरू सधैँ अवसर खोजी रहन्छन् । संसारभर इसारामा काम गर्नेहरूको सङ्ख्या सानो पनि छैन । खोज्न त्यति टाढा जानु पर्दैन । गाउँबस्ती, टोल छिमेक र घर परिवारबाट यस्ता दृष्य देख्न, बु□न वा थाहा पाउन सकिन्छ ।

XXX

हामी लेखिरहेछौँ । लेख्न उत्प्रेरित गरिरहेछौँ । साहित्य धेरै धेरै कुरा हो, भनिरहेछौँ । धेरैधेरै पुस्तक पढ्नुपर्छ सुनाइरहेछौँ । पढ्ने वातावरण बनाउनुपर्छ अभिमत राखिर हेछौँ । वातावरण किन बनाइएन सोधिर हेछौँ । जिम्मेवार निकाय साहित्यप्रति संवेदनशील भएनन् धाराप्रवाह बताइर हेछौँ । त्यसो हुनुहुँदैनथ्यो, यसो पो हुनुपर्थ्यो भनिरहेछौँ । सुन्नेहरूलाई वाक्क लागि सकेको हुनसक्छ तर निशुल्क सल्लाह, सुझाव र परामर्श दिइरहेछौँ । भेटघाटमा उपलब्ध गराउने सुझाव सल्लाहले पाउनेको मन भरिइसकेको छ । तथापिदिन छाडेका छैनौँ । दिइरहेछौँ, दिइरहेछौँ र दिइरहेछौँ ।

प्रत्येक मानिसका मनमा थरीथरीका चिन्ता छन् । पिरोलाछन् । गुनासा छन् । आकाङ्क्षा छन् ।अपेक्षा छन् । सुझाव छन् ।सल्लाह छन् । परामर्श छन् । अर्कालाई त्यति सजिलैसँग देखाएका बाटामा हामी आफैँचाहिँ कति हिँड्न सकेका छौँ त ?यस प्रश्नको उत्तर हामीमध्ये अधिकांश दिन तयार छौँ जस्तो लाग्दैन । अर्कालाई निशुल्क उपलब्ध गराउने कुरा पहिले आफैँले ग्रहण गरे कस्तो हुन्थ्यो होला?, यस खालका प्रश्न मनमा उठ्ने गर्छन् । अर्कालाई दिन सक्ने हामीहरू आफूचाहिँ किन लिन सक्दैनौँ, उहिल्यैदेखि मनमा बसिरहेको प्रश्न हो यो । ए बाबा ! यतातिर कसैको पनि ध्यान किन नगएको होला । जानेकाहरूले मात्र सिकाए संसार साँच्चै सुन्दर हुने थियो होला, बेलाबेलामा कल्पनामा रमाउँदै सोच्ने गर्छु ।

हाम्रा आआ□ना घर छन् ।

परिवार छन् । छिमेकी छन् । इष्टमित्र छन् । आफन्त छन् । नाताकुटुम्ब छन् । के, उनीहरूलाईसाहित्य सिकाएका छौँ ? देखाएका छौँ ? बुझाएका छौँ ? पढाएका छौँ ? अहँ, छैनौँ । छौँ जस्तो पटक्कै लाग्दैन । सन्तानलाई चाहिँ सुनाएका छौँ ?, अबगत गराएका छौँ ?, पढ्न प्रेरित गरेका छौँ ? कोठामा कोठे पुस्तकालय राख्न उत्प्रेरित गरेका छौँ ? जन्मोत्सवमा पुस्तक उपहार दिने प्रचलन चलाएका छौँ ? परिणाम देखिने गरी त्यस्ता काम गरेको छौँ ? अनि वातावरण सिर्जनातिर ध्यान गएको छ त ? यी र यस्ता प्रश्न मनमा चैत वैशाखका असिना जस्तै बन्छन् । उत्तर नखोजेको हैन, खोजेको छु तर पाएको छैन । यसकारण म बिलखबन्दमा छु ।

XXX

अब यस अङ्कका बारेमा पनि केही कुरा गरौँ । बगैँचाभित्रका फूलहरू र बजारमा नयाँकृति पत्रिकाको नियमित स्थायीस्तम्भ हुन् । ती बाहेक प्रस्तत अङ्कमा यात्राको सिद्धान्तसँग सम्बन्धित दुई र स्रष्टापदयात्रीहरूका अनुभव र अनुभूतिसँग सम्बन्धित एकचालिस गरी त्रिचालिस रचनासमावेश छन् । हरेक रचनामा व्यक्तिका अनुभव र अनुभूति आएका हुन्छन् । एक व्यक्तिका भावना वा विचार अन्य व्यक्तिका लागि लाभदायक हुनेमा शङ्का छैन । यी रचना देशका विभिन्न स्थानहरूबारे जान्न र बुझ्न खोज्नेहरूका लागि अत्यन्तै उपयोगी छन् ।

यात्रा के हो, कस्तो हुन्छ,किन गरिन्छ, पहिलो यात्री को हो, के प्राप्त हुन्छजस्ता कुराको ज्ञान सिद्धान्तसँग सम्बन्धित दुई लेखमा रहेको छ । ती कुरा जान्न दुवै लेख महत्त्वपूर्ण छन् । पहिलोका लेखक यात्रा साहित्यमा विद्यावारिधि गरेका निर्मोही व्यास (वेदव्यास उपाध्याय न्यौपाने) हुन् । यसै गरी दोस्रो लेखका लेखक देशभित्रका धेरै हिमाली क्षेत्रको भ्रमण गरेका विष्णुप्रसाद शर्मा पराजुली हुन् । दुवै लेखयात्राका विषयमा जान्न बुझ्न खोज्नेहरूका लागि महत्त्वपूर्ण वा उपयोगी छन् ।

यात्रासँग सम्बन्धित ४१ यात्रीका अनुभव र अनुभूतिहरू ऐतिहासिक, धार्मिक र सांस्कृतिक महत्त्वका स्थानबारे जान्न अझ उपयोगी छन् । यी रचनामा एकातिर देशका विभिन्न स्थानका जानकारी छन् त अर्कातिर एकैविषयमा फरक यात्रीका आँखामा अलग दृष्य प्रतिविम्बित दृष्टान्त छन् । देशका विभिन्न स्रष्टाका आँखामा आफूहरू घुमेका स्थानकस्ता छन् त ? सुनेका, देखेका र सहभागी रहेको काममा कत्तिको अन्तर हुँदोरहेछ, ती कुरा बुझ्न यी रचना उपयोगी छन् । यिनले देशका विभिन्न स्थान, समाज, परम्परा, प्रचलन, संस्कार, संस्कति लगायतका कुरा चिनाउन र बुझाउन ठुलो मद्दत गरेका छन् । यस कार्यमा नेतृत्वदायी भूमिका खेलेको स्रष्टा पदयात्रा टोलीलाई विशेष धन्यवाद नदिई रहन सकिँदैन ।देश बुझ्ने यो एउटा सहज माध्यम हो ।

मानव जीवन अनुभव र अनुभूतिको बृहद् श्रृङ्खला हो । यो बुझ्न अनुभवका पाटा सँगाल्नु आवश्यक छ । यस्ता पाटाले जीवन हरियालीयुक्त बनाउन मद्दत गर्छन् ।

तर एक बसाई र देखाइले जीवन सुखमय हुँन सक्दैन । तथापि यसका लागि गरिने धेरै कर्ममध्ये एउटा कर्म यात्रा हो । यात्रा जीवनको सहज खोजी हो । यात्राबाट जीवन पढ्न सिक्न र बु□न सकिन्छ । यसर्थ पनि जीवनका लागि यात्रा आवश्यक छ । आज जस्तो अवस्था हिजो थिएन तथापि तीर्थ व्रत र धर्मकर्मका नाममा पूर्वजहरू यात्रा गर्थे । ती यात्रा थोरै समयका लागि नभएर महिनौँ महिनासम्मका हुन्थे । जे जे नाममा भए पनि ती यात्रा जीवन बुझाईको महत्त्वपूर्ण श्रृङ्खला थिए ।

यस अङ्कमा समेटिएका सबै रचना जीवन बुझाईका श्रृङ्खला हुन् । यसमा यात्रीका अनुभव र बुझाई समेटिएका छन् । यी यात्रा निर्देशित लेखाई नभएकाले यात्रीका स्वतन्त्र विचारमाथि कुनै हस्तक्षेप गरिएको छैन । नवप्रज्ञापन प्रत्येक लेखक सार्वभौम हुन्छ भन्ने कुरामा विश्वास राख्छ । यो विचारमा थप दृष्टान्त छैन । यात्रा गर्ने अवसर धेरैलाई जुर्दैन । कतिपय अनावश्यक सम्झन्छन् । जे होस् हिँड्नेले देख्छ, देख्नेले बु□छ, बु□नेले अग्रगामी बाटो समाउँछ । यथास्थितिको बाटो त्यागेर नवीन बाटोमा पाइला हाल्नु जीवनलाई सही मार्गमा हिँडाउनु हो ।

अन्त्यमा आआ□ना महत्त्वपूर्ण रचना उपलब्ध गराउनुहुने स्रष्टाहरूप्रति नवप्रज्ञापन परिवार आभार व्यक्त गर्दछ ।

सम्पादकीय १०५

हो ! म नेपाली बस् नेपाली !
नेपालको भूमिमा जन्मने
भाग्य मसँग नभए पनि
नेपालको नागरिकता मसँग नभए पनि
मलाई नेपाली होइन कसैले भन्न मिल्दैन,

माथि उल्लिखित कवितांश यही अङ्कमा समेटिएका याँगौँ, म्यान्मानिवासी कवि लक्ष्मण न्यौपानेको कविताबाट साभार गरिएका हुन् । यो कविता पूरा पढेपछि कवि न्यौपानेको मनभित्र नेपाली पहिचानको भोक र सांस्कृतिक चेत कति उच्चस्तरमा रहेछ पुष्टि हुन्छ । नेपाल देश कवि न्यौपानेको पितृभूमि हो र उनका पितापुर्खा यहाँबाट बसाइँ सरेर म्यान्मा पुगेका थिए । उनी उतै बसोबास गरिरहेका तथा त्यहीँका नागरिक समेत भइसकेका छन् । तर मनमा पितापुर्खाको देश नेपाल र नेपाली जातिय पहिचान, परम्परा, प्रचलन, भाषा, साहित्य, कला र संस्कृतिप्रति अगाध माया, ममता, स्नेह, श्रद्धा र प्रेमभाव छ । कवितामा आफूले नेपाली नागरिकताको दावी नगर्ने तर संस्कृतिमा आ□नो पनि हकदावी रहने कुरा प्रस्तुत गरेका छन् । उनको दावीमा नवप्रज्ञापनको शतप्रतिशत समर्थन छ ।

XXX

हामी नेपाली हौँ, यसर्थ नेपाल देश, नेपाली जाति, नेपाली राष्ट्रियता, नेपाली भाषा, नेपाली साहित्य र नेपाली संस्कृतिको जगेर्नामा आ□नो हैसियतले भ्याएसम्म काम गर्नु हामी सबै नेपाली जातिको नैतिक उत्तरदायित्व हो । यो उत्तरदायित्वबाट कुनै पनि जिम्मेवार नागरिकले पछि

हट्न हुँदैन । सबैले सबै काम समान रूपमा गर्न नसक्ने हुँदा औकात र हैसियतका कुरा सतहमा आएका हुन् । आफ्ना लागि त सबैले गर्छन् र गरिरहेका पनि छन् । मानिस मात्र नभएर चराचुरूङ्गी, जीवजन्तु तथा बोटविरूवाले पनि गर्छन् । परम्परा, प्रचलन, प्रथा, भाषा, साहित्य, कला र संस्कृतिको उन्नयनमा काम गर्नु समग्र नेपाली जातिको पक्षमा काम गर्नु हो । यो प्रकृतिका काम हामीले के गर्‍यौँ, कति गर्‍यौँ र कसरी गर्‍यौँ मूल्याङ्कन गर्ने समय आएको छ ।

XXX

आजका दिनसम्म आइपुग्दा नेपाली जाति र नेपाली भाषाको बिस्तार संसारभर भएको छ । जहाँ जहाँ नेपाली पुगे त्यहाँ त्यहाँ नेपाली भाषा पुग्यो, साहित्य लेखियो र लेखन यात्रा अझ बाक्लियो । युरोप अमेरिकाभन्दा पहिला नेपाली भारत, भूटान, म्यान्मा र थाइल्याण्ड जस्ता देशमा पुगे । अहिले पनि ती देशमा नेपालीहरू बसोबास गरिरहेका छन् । नेपाली भाषा, नेपाली साहित्य र संस्कृतिको उन्नयनमा काम गरिरहेका छन् । नेपाली भाषाको उन्नयनमा नेपाल बाहिर बसोबास गरिरहेका नेपालीहरूको विशिष्ट योगदान छ । भारतका विभिन्न स्थानहरूका साथ विशेष गरी दार्जिलिङ र सुधपालाई त झन् बिर्सन सकिँदैन । उनीहरूलाई बिर्सनु उनीहरूको योगदानको मूल्याङ्कन गर्न नसक्नु हो ।

XXX

हामी केवल हामीलाई मात्र पढिरहेका छौँ । भोगाई, आस्था र विश्वास मात्र पढिरहेका छौँ । दृष्टिकोण र जीवनधारा मात्र पढिरहेका छौँ । नेपालबाहिरका नेपाली भन्नाले युरोप अमेरिका पुगेकाहरू भनेर अलि बढी बुझिरहेका छौँ । हो, उता पुगेकाहरू पनि नेपाली हुन् तर यस अङ्कमा समेटिएका कविता त्यताका नभएर भारत, म्यान्मा र थाइल्याण्डमा पुस्तौँदेखि बसोबास गरिरहेका र त्यहीँका स्थायी बासिन्दा भइसकेका सांस्कृतिक र भाषिक नेपालीहरूका हुन् । भनौँ ती नेपाली मूलका तर ती ती देशका नागरिक हुन् । यद्यपि ती नेपाललाई अति सम्मानको आँखाले हेर्छन् । नेपाली भाषा बोल्छन् । नेपाली साहित्य गीत सङ्गीत संस्कृति मन पराउँछन् र हृदयले अनुकरण गर्छन् । नेपाली भाषामै विचार, दृष्टिकोण, भावनाका आरोह–अवरोह व्यक्त गर्छन् ।

तिनीहरूका कविताका भाव के कस्ता छन्, विचार सम्प्रेषण कसरी भएको छ, विम्ब कस्ता आएका छन्, भाषाप्रतिको चिन्तन के छ, नेपाल देश र नेपाली भाषाप्रतिको दृष्टिकोणमा के विविधता छ, जीवन भोगाइका श्रृङ्खला कुन गतिमा छन्, विश्वासको तरङ्ग कस्तो रफ्तारमा छ यस्ता कुरा खोजेर आम नेपाली पाठक माझ पस्कनु पर्छ, नवप्रज्ञापन यही सोचमा थियो । सोचको क्रममै भारतका विभिन्न स्थानमा बसोबास गरिरहेका नेपालीका कविता समेटेर यसको १०३ औँ अङ्क प्रकाशित भएको हो । सो अङ्कभित्र ४४ थान कविता थिए र नेपालबाहिरका नेपाली कविता पहिलो भाग नामकरण गरिएको थियो ।

यो त्यही श्रृङ्खलाको दोस्रो भाग

हो । यसमा भारतका ४९ र म्यान्मा तथा थाइल्याण्डका १३ गरी ६२ थान नेपाली भाषाका कविता छन् । ती कविता कस्ता होलान्, तपाईका मनमा जिज्ञासा हुन सक्छ । अनि भन्छु कविता साँच्चै कविता जस्तै छन् । अर्थात् यी कविताहरूमा नेपालप्रति माया र सम्मानका साथ नेपाली भाषा, साहित्य र संस्कृतिप्रति आदर सम्मान छ । जहाँ बसे पनि नेपाली पन, नेपाली संस्कृति, नेपाली विश्वास र मानवता भूल्न पटक्कै सकेका छैनन् । नेपाली जाति जहाँसुकै बसे पनि आफू र आफ्नो पनलाई कहिल्यै भूल्न सक्दैनन् भन्ने यो ज्वलन्त प्रमाण हो ।

अन्त्यमा नवप्रज्ञापनको नेपाल बाहिरका नेपाली कविता पहिलो र दोस्रो दुवै भाग प्रकाशनका क्रममा समग्र रचना सङ्कलनमा हौसला र उत्साह प्रदान गर्नुहुने आदरणीय साहित्यकार शरद प्रधानप्रति आभारी छु । थाइल्याण्ड/म्यान्मा खण्डको रचना उपलब्ध गराउनु हुने भाषासेवी तैँ तैँ धितालालाई विशेष धन्यवाद छ । अनि कवि लक्ष्मण न्यौपानेको भावलाई सलाम गर्दै पुन भन्न चाहन्छु नेपाली भाषा साहित्य र संस्कृतिलाई माया गर्ने तपाई जहाँ रहनु भएको भए पनि नेपाली नै हुनुहुन्छ । म तपाईंको भावलाई सलाम गर्छु ।

सम्पादकीय १०६

नेपालको तराई क्षेत्रमा गढीमाई नामका देवस्थल बारा, रौतहट र सर्लाहीमा छन् । बारा जिल्लामा त कुनै समय दुई स्थानीय तहका नाम नै गढीमाई थिए । पछि संशोधन गरेर एक ठाउँलाई जितपुर–सिमरा र अर्को ठाउँलाई महागढीमाई बनाइएको छ । बारामा यी दुई ठाउँका अलावा कलैया उपमहानपाको सिंहासनी र पचानपुर, कोल्भी नपाको बेल्वा, बारागढीको दौर्वा र विसनपुर्वामा कतै मन्दिर बनाएर त कतै यत्तिकै खुल्ला स्थानमा गढीमाइको पूजा गर्ने प्रचलन छ । रौतहटमा गढीमाईको नाममा अर्को स्थानीय निकाय छ । यो बाहेक गढीमाई नगरपालिकाकै सुन्दरपुर हर्दिया, कटहरिया नगरपालिकाको दुधियाभार, गुजरा नगरपालिकाको कनकपुर र गरूडा नगरपालिकाको गेहडीगुठीमा पनि पुजापाठ हुँदै आएको छ । सर्लाहीको बलरा नपाको मिर्जापुर तथा रामनगरको छोटौल र खैर्वामा पनि गढीमाइको नाममा मेला लाग्ने गर्दछन् ।

बाराको बरियारपुरको गढीमाई मन्दिरमा पाँच पाँचवर्षमा ठुलो मेला लाग्छ । यो मेलामा देशविदेशबाट लाखौँ सङ्ख्यामा दर्शनार्थी पूजा अर्चनाका लागि उपस्थित हुन्छन् । हर्षोल्लासका साथ मेलामा भेला भएर भक्तिभाव प्रदर्शन् गर्छन् । सारा जनमनमा गहिरो छाप बनाएर बसेकी गढीमाई श्रद्धा, आस्था र विश्वासकी देवी हुन् । उनको नाममा भाकल गरे पूरा हुने जनविश्वास छ । यसर्थ लाखौँ भक्तजन मनमा आस्था र विश्वास बोकेर पूजामा उपस्थित हुन्छन् । ती कोही कसैका आमन्त्रण वा आग्रहमा नभएर आस्था र विश्वास बोकी गढीमाईको पूजा र दर्शनका लागि भेला भएका हुन् । मनमा विश्वास उत्पन्न भएपछि आस्थाको घेरा पार गरेर बाहिर

निस्कन सहज हुन्छ । गढीमाईमा भक्तजनहरूको आस्था पनि त्यही हो ।

गढीमाईको पूजाआजा र दर्शनका लागि आउने भक्तजन नेपालभन्दा छिमेकी देश भारतका बढी हुन्छन् । यो नवीन परम्परा नभएर हिजो वा अस्ति देखिकै हो । हिजोआज चाहिँ नेपालको पहाडी भेगका भक्तजनको पनि सङ्ख्या वृद्धि हुँदै गइरहेको छ । आफूले गरेका भाकल पूरा भएपछि भक्तजन देवीको पूजाआजामा सरिक हुन्छन् । आउँदा उनीहरूको हात र साथ खाली हुँदैन । सबैसँग केही न केही हुन्छ । देवस्थलमा खाली हात जान नहुने नेपाली मान्यता पनि छ । गढीमाइको धेरै जसो भौतिक संरचना भक्तजनहरूले स्वेच्छाले निर्माण गरिदिएका हुन् । २०३६ सालतिर हुनुपर्छ आफू पढ्ने स्कुलबाट स्वयंसेवकका रूपमा म पनि भाग लिन गएको थिएँ । त्यो सम्झँदा आफैँलाई होला र ? जस्तो लाग्छ । त्यो समयको गढीमाईको मन्दिर र आजको गढीमाईको मन्दिरमा आकाश जमिनको भिन्नता रहेको छ ।

धर्मको अर्थ धारण गर्नु हो । यो सधैँभरि विश्वाससँग जोडिएर आउँछ । कसैले पनि आस्था र विश्वासलाई अवमूल्यन गर्न सक्दैन । आआ□नो आस्था विश्वास बोकेर बाँच्नु संसारका सबै मानिसको नैसर्गिक अधिकार हो । यसो भनिरहँदा जो कसैले पनि मनमा म नभनेर हामीको भाव जागृत गराउनु आवश्यक छ । यसो गर्दा धेरै समस्याको समाधान स्वत हुन्छ । हुन त गढीमाई हिन्दूहरूकी देवी हुन् तर यस क्षेत्रमा बसोबास गर्ने सबै धर्म र सम्प्रदायका मानिस गढीमाईप्रति अत्यन्तै श्रद्धाभाव राख्छन् । यसको उदाहरण अन्य धर्ममा आस्था राख्नेहरू पनि गढीमाई मेला व्यवस्थापनका विभिन्न समितिमा बसेर सक्रियताका साथ काम गर्नु हो ।

स्थानीय रूपमा त्यस्तो केही नभए पनि प्रायोजित बोली बोकेका कतिपय व्यक्तिहरू धमिलो पानीमा माछा मार्न प्रयत्नशील रहेको देख्न सकिन्छ । यस्ताप्रति बेलैमा सचेत रहेर अगाडि बढ्नु हरेक नेपाली नागरिकहरूको परम कर्तव्य नै हो । गढीमाईका विषयमा कुनै पनि कुरा बोल्नुभन्दा अघि गढीमाई के हो, यो संस्कृति कस्तो छ, स्थानीय जनतामा यसको के प्रभाव छ, आउने भक्तजन कुन प्रकृति र भेगका बढी हुन्छन्, बलि के हो, ठुलो बलि किन चढाइन्छ, यस्ता प्रचलन अन्यत्र छन् कि छैनन्, आदि कुराहरू जान्नु र बु□भु अति आवश्यक छ । यी कुरामा ध्यान नदिई बोल्नुको अर्थ प्रायोजित आवाज प्रकट गर्नु सरह हो । माथिका कुरामा ध्यान दिए गढीमाईका नाममा राँगा, बोका, हाँस, परेवा किन बलिका लागि आउँछन् भन्ने प्रष्ट हुन्छ । मानिसलाई ती कुरा ल्याउन कसैले अह्राएको वा बाध्य बनाएको हुँदैन । तर राजी खुसी हुनेहरू केही न केही नलिई आउँदै आउँदैनन् ।

आआ□ना मनोकाङ्क्षा पूरा भए पछि गढीमाईप्रति नतमस्तक भएका भक्तजनहरूले चढाएका कुरालाई नकारात्मक आँखाले हेरिनु आवश्यक छैन । समय र परिस्थितिअनुसार संशोधन र परिमार्जन गर्न नसकिने होइन तर यसका लागि जनताहरूको अभिमर्त शिरमा राख्नु चाहिँ अति

आवश्यक छ । यसरी हेर्दा गढीमाई तराई र पहाड दुवैको साझा संस्कृति हो । विशेष गरी यो संस्कृतिले सबै जातजाति र भाषाभाषीलाई मिलेर बस्न सिकाएको छ । आपसमा मित्रताको वातावरण बनाएर मानवीय प्रेममा विश्वास गर्न सिकाएको छ । मिलेर बस्नुमा नै हाम्रो कल्याण निहित रहेको छ । अन्त्यमा यस अङ्क तयारीका लागि कडा मेहनत गर्नुहुने अतिथि सम्पादक बद्रीप्रसाद ढकाललाई विशेष धन्यवाद दिँदै आगामी अङ्कमा भेट्ने वाचाका साथ विदा हुन चाहन्छु, सबैमा यथोचित नमस्कार ।

सम्पादकीय १०७

जहाँ देश हुन्छ त्यहाँ जनता हुन्छन् । जहाँ जनता हुन्छन् त्यहाँ देश हुन्छ । युगनायकको जन्मपछि मात्र सबल र सशक्त मुलुक बन्ने प्रक्रियाले गति लिन्छ । विश्वभर चलेको रीत यही हो । युगनायक सधैँ परिवर्तनका पक्षधर हुन्छन् । सुखी जनता र बलियो राष्ट्र उनको सपना हुन्छ । इतिहास बुझ्न इतिहासमै पुग्नुपर्छ । उनीहरूले सपना देखेपछि हिँड्ने बाटो तय भएको हो । हामीले देखेका छौँ निर्माण र विघटन कहिल्यै स्थायी हुँदैनन् । बन्ने र भत्कने क्रमले निरन्तरता पाइरहेछ । विश्व इतिहासले पढाएको पाठ वा बुझाएको यथार्थ यही हो । युगनायकहरू एउटा कालखण्डमा जन्मन्छन् र देश तथा जनताका नाममा आफूलाई समर्पण गरेर आएकै बाटो लाग्छन् । आँखा अगाडि नभए पनि ती लामो कालखण्डसम्म जनताको मन मुटुमा बसिरहन सफल हुन्छन् ।

संसारकै इतिहास साक्षी छ, देश बनाए पछि मात्र बन्छ । आफैँ कहिँकतै बन्दैन र बनेको इतिहास पनि छैन । यसका लागि युगनायकले सपना देख्नुपर्छ । अर्थात यस्तो काम सपना देख्नेहरूले मात्र गर्न सक्छन् । सुत्दैमा सपना देखिन्न । सपना देख्नका लागि अगाडिको संसार बुझेर आफूलाई बिर्सन सक्नुपर्छ । मनमा कल्पना उमार्न सक्नुपर्छ । भावना हुर्काउन सक्नुपर्छ । एउटा यथार्थकर्म गरे सफलता टाढाको वस्तु हैन । चाहे ढिलो वा चाँडो प्राप्त गर्न सकिन्छ । नेपाल बनाएकै कारण बनेको हो । आफैँ बनेको हैन । इतिहासका विविध कालखण्डमा नेपाल देश बनेको र विघटनमा परेको पढ्नसुन्न पाइन्छन् । समय समयमा टुक्रिएको र जोडिएको थाहा हुन्छ । पछिल्लो पटक टुक्रिएको नेपाललाई युगनायक पृथ्वीनारायणले जोडेका हुन् ।

पृथ्वीनारायणले सपना नदेखेका भए पनि हामी हुन त हुन्थ्यौ होला तर कुन रूप र कस्तो परिचयमा हुन्थ्यौँ त्योचाहिँ भन्न सकिँदैन । नेपाली चाहिँ पक्कै हुने थिएनौँ यसमा कुनै शङ्का वा विमती छैन । आफू आफैँ भएर इतिहासका पाना पल्टाउँदा यो छर्लङ्ग हुन्छ । पृथ्वीका मनमा इच्छा शक्ति जागृत भएकै कारण आज हामी नेपाली नामका साथ बाँच्न पाएका हौँ । नेपाली भएकैले कसैको दासत्व स्वीकार्नु नपरेको हो । यति मात्र नभएर संसारमा हाम्रो शिर सगरमाथाझैँ अग्लिएको हो र परिचय सगरमाथा जस्तै विशाल हुन सकेको हो ।

आज हामी बाँचिरहेको यति सुन्दर र गौरवशाली देश निर्माण गर्ने गराउने, टुक्राटुक्रामा विभाजित भूगोललाई एकताको साङ्लोमा जोड्न दिलो ज्यानले लाग्ने अग्रज र उनीहरूका योगदानप्रति तपाईँ हामी सबैले न त मस्तक हुनैपर्छ । नभए कृतघ्नभन्दा पनि महाकृतघ्नको कोटीमा पर्नेछौँ । सुतिरहेका हामीलाई जसले वौरायो, सपना देखायो, देशभक्तिको पाठ पढायो, हिँडे गन्तव्यमा पुग्न सकिने यथार्थ बोध गरायो र पराधीन हुनबाट जोगायो त्यस्ताहरूका गुन बिर्सन हुँदैन । गुन बिर्सनु आफैँलाई बिर्सनु सरह हो । कहिल्यै यस्तो धृष्टता गर्नु हुँदैन । देश बनाउन अग्रसर हुनेहरूप्रति त्यो देशका हरेक नागरिकहरू कृतज्ञ हुनु आवश्यक छ । हामीभित्र त्यस्तो कार्यका लागि खटेका नायकमाथि अझ धेरै आस्था, विश्वास र भरोसा हुनु आवश्यक छ ।

पृथ्वीनारायण नेपाली राष्ट्रिय एकताका प्रतीक हुन् । उनी नभएका भए आज तपाईं हामी यो अवस्थामा पक्कै हुने थिएनौं । सकारात्मक सोचका साथ विश्व र नेपाली इतिहासका पाना पल्टाएर तत्कालीन अवस्था मनन गर्दा यसो भन्ने आधार प्रशस्त छन् । आज बुझ्न हिजोको आवश्यकता छ । त्यसो गरे मात्र आजलाई बुझ्न सकिन्छ । भनिन्छ गर्ने भन्दा गराउने महान हुन् । नेपालको एकीकरण पृथ्वीनायणको नेतृत्वमा भएको हो । यही कारण यसको जस उनको थाप्लोमा जान्छ । पृथ्वी जयन्ती मनाउनुको अर्थ नेपालको एकीकरणमा तन मन र धनले लागेका समस्त योद्धाहरूको सम्मान गर्नु पनि हो । तिनै योद्धाहरूका कारण नेपालीले कसैका दासता स्वीकारेर पञ्जामा पर्नु परेन । यो यथार्थ आत्मसात गर्दा पनि पृथ्वीजयन्तीको विशिष्ट महत्व रहेको पुष्टि हुन्छ ।

पुष २७ गते देशले ३०३ औँ पृथ्वीजयन्ती मनायो । पृथ्वीनारायण नेपाली राष्ट्रिय एकताका प्रतीक हुन । उनले गरेको काम व्यक्तिगत स्वार्थका लागि थिएन । पश्चिम बंगालबाट व्यापारको निहुँमा प्रवेश गरी त्यहाँका थुप्रै राज्य रजौटाहरूलाई आफ्नो वशमा पारिसकेको इष्टइण्डिया कम्पनीबाट हामीटुक्रा टुक्रामा विभाजितहरू बच्न सक्ने कुरै थिएन । यही यथार्थलाई आत्मसात गरेर उनले नेपाल एकीकरण अभियान चलाएर सम्पूर्ण नेपालीलाई एकसूत्रमा बाँध्ने काम गरे । र उनैका कारण हामी आजको स्थितिमा आइपुगेका हौँ ।

नवप्रज्ञापन पूर्णाङ्क १०७ 'कविता विशेष पहिलो भाग'का रूपमा प्रकाशित भएको छ । यहाँ ५८ थान कविता सङ्गृहीत छन् । असल नियतका साथ केही पुराना कविता विभिन्न पुस्तकबाट साभार पनि गरिएका हुन् । यसो गर्दा पुराना पुस्ताका रचना सहजताका साथ नयाँ पुस्तामा पुग्ने हाम्रो ठम्याई छ । रचना सङ्कलनमा गगनदीप सर्वको विशेष मेहनत छ । बद्रीप्रसाद ढकालको पनि बलियो साथ सहयोग छ । यति महत्त्वपूर्ण योगदानका लागि उहाँहरू सहित आआफ्ना महत्त्वपूर्ण रचना उपलब्ध गराउनु हुने सम्पूर्ण स्रष्टाहरूप्रति नवप्रज्ञापन परिवार आभार व्यक्त गर्दछ ।

१०० देखि १०७ अंकका सहयात्रीहरू

क्र.सं.	लेखक	रचना	विधा	प्रकाशन मिति	पृ.
१.	अगमसिंह गिरी	चिहान यहाँ..	कविता	माघ २०८०	१०३
२.	अच्युत घिमिरे	शताङ्क यात्राको...	लेख	वैशाख २०८०	१००
	" "	भवानी तावाको...	समीक्षा	कार्तिक २०८०	१०२
३.	अजम प्रधान	अर्कै विकल्प...	कविता	साउन २०८१	१०५
४.	अजित वियोगी	म त्यहीँ...	कविता	साउन २०८१	१०५
५.	अर्जुन शर्मा निरौला	बिहान	कविता	साउन २०८१	१०५
६.	अनन्त श्रेष्ठ	टिष्टासँग	कविता	साउन २०८१	१०५
७.	अनिता कोइराला	दिव्योपदेशको...	यात्रा	वैशाख २०८१	१०४
८.	अनुज चौधरी	विद्यालय	कविता	माघ २०८०	१०३
९.	अपेक्षा अर्याल	म र मेरो...	यात्रा	वैशाख २०८१	१०४
१०.	अप्सरा ढकाल	तोरीबारी हुँदै...	यात्रा	वैशाख २०८१	१०४
११.	अबीर खालिङ	चिट्ठीहरू	कविता	माघ २०८०	१०३
१२.	डा. अमर कार्की	किन आयो...	कथा	साउन २०८०	१०१
१३.	अमरकुमार प्रधान	रूप–रेखा...	लेख	वैशाख २०८०	१००
१४.	अमरकृति राई	मरूभूमीका...	कविता	साउन २०८१	१०५
१५	अमृत योन्जन तामाङ	नवप्रज्ञापनप्रति हार्दिक...	लेख	वैशाख २०८०	१००
१६.	अंशु अधिकारी	आवाज गुन्जिएको छ	कविता	माघ २०८०	१०३
१७.	अरूणबहादुर खत्री (नदी)	पहिलो अङ्कदेखि...	लेख	वैशाख २०८०	१००
१८.	अली मिया	करिमै विचारैँ...	कविता	माघ २०८१	१०७
१९.	अविनाश श्रेष्ठ	ओ कवि !	कविता	माघ २०८१	१०७
२०.	अशोक घिमिरे	समान संस्कृतिका...	कविता	साउन २०८१	१०५
२१..	अशोक रोका	भोक र शोक	कविता	माघ २०८०	१०३
२२.	आर. आर. चौलागाईं	लाश र फोटो	कविता	माघ २०८१	१०७
२३.	आर.एम्. डङ्गोल	स्वअभिलेख अङ्क	समीक्षा	वैशाख २०८०	१००
	" "	भोका सपनाहरू...	समीक्षा	कार्तिक २०८०	१०२
	" "	तर्कातीत दिक्...	कविता	माघ २०८१	१०७
२४.	आर.सी. रिजाल	प्रगतिको कामना	लेख	वैशाख २०८०	१००
२५.	आलोक चालिसे	सूर्यविनायक–अनन्त...	यात्रा	वैशाख २०८१	१०४
२६.	ओमप्रकाश अधिकारी 'फुर्सदी'	फल हो के को ?	कथा	साउन २०८०	१०१

२७.	इन्दिरा चापागाई	दीपक र दीपकहरू...	समीक्षा	कार्तिक २०८१	१०६
२८.	ईश्वरराज ढुङ्गेल	नवप्रज्ञापन पहिलो...	समीक्षा	वैशाख २०८०	१००
२९.	ईश्वर चौहान	पाठकीय आलोचकमा...	समीक्षा	कार्तिक २०८०	१०२
३०.	ईशहाक हुसेन	चिनेजानेको मात्र...	लेख	वैशाख २०८०	१००
३१.	उद्धव गोपाल श्रेष्ठ	सालाखाला	कविता	साउन २०८१	१०५
३२.	उदय थुलुङ	केशहरू	कविता	साउन २०८१	१०५
३३.	उषा शेरचन	कुरूप समय	कविता	माघ २०८१	१०७
३४.	एन.बी जनकपुरी	एक पदयात्रीको...	यात्रा	वैशाख २०८१	१०४
३५.	एटलस न्यौपाने	सङ्कल्प यात्रा	यात्रा	वैशाख २०८१	१०४
३६.	ओकिउयामा ग्वाइन	स्थानच्यूत	कविता	साउन २०८१	१०५
३७..	प्रा.डा. कपिल लामिछाने	लघुकथा विशेषाङ्क	समीक्षा	वैशाख २०८०	१००
	" "	स्रष्टा तिलक...	समीक्षा	कार्तिक २०८०	१०२
३८..	कमला तामाङ	शोषित नारी	कविता	माघ २०८०	१०३
३९.	कार्तिकेय घिमिरे	गति मलाई...	लेख	वैशाख २०८०	१००
४०.	कालुसिँह रनपहेँली	नार्सिससससित	कविता	माघ २०८०	१०३
४१.	किताबसिंह राई	टिस्टा !...	कविता	माघ २०८०	१०३
४२.	किशुन दयाल 'श्रीकृष्ण'	पहिलो रचना...	लेख	वैशाख २०८०	१००
४३.	किशोर पहाडी	देश एउटा...	कविता	माघ २०८१	१०७
४४.	डा. कुसुमाकार शर्मा गौतम	टोपीमा लुकेको भाग्य	कथा	साउन २०८०	१०१
४५.	कुसुम गौतम	गुलाबी रङको...	कविता	साउन २०८१	१०५
४६.	कृष्ण बजगाईं	परदेशको आँखाबाट..	लेख	वैशाख २०८०	१००
४७.	कृष्ण बाउसे	छाउगोठ	कविता	माघ २०८१	१०७
४८.	कृष्ण प्रधान	मुसलधारे रगतवर्षा !	कविता	साउन २०८१	१०५
४९.	कृष्ण सेन 'इच्छुक'	जेल	कविता	माघ २०८१	१०७
५०.	कृसु क्षेत्री	सत्य नजरबन्द	कविता	माघ २०८१	१०७
५१.	केदार गुरूङ	जीवन, कविता...	कविता	माघ २०८०	१०३
५२.	केदारमान व्यथित	प्रेम : त्यसको...	कविता	माघ २०८१	१०७
५३.	के.बी. सिम्पल	सय अङ्कको...	लेख	वैशाख २०८०	१००
५४.	केवलचन्द्र लामा	बाघ र समय	कविता	माघ २०८०	१०३
५५.	प्रा. केशव सुवेदी	गीत विशेषाङ्क	समीक्षा	वैशाख २०८०	१००
५६.	केशव थापा	नानीहरूका कविता	कविता	माघ २०८१	१०७
५७.	डा.कौशिला रिसाल	शेखर अर्यालको...	समीक्षा	कार्तिक २०८१	१०६
५८.	खडकसिँह राई 'कोँढा'	मेरो नामले...	कविता	माघ २०८०	१०३
५९.	खिमानन्द पोखरेल	विगत, आगत	लेख	वैशाख २०८०	१००
६०.	खेमराज पोखरेल	पक्की बाटोको...	यात्रा	वैशाख २०८१	१०४

६१.	खोलाघरे साहिँलो	मनभरि दामन	यात्रा	वैशाख २०८१	१०४
६२.	गगनदीप सर्व	तीन दशकको...	लेख	वैशाख २०८०	१००
६३.	गगनदीप सर्व	सम्झनाको तस्बिर	कविता	माघ २०८१	१०७
६४.	गगन विरही	बादल	कविता	माघ २०८१	१०७
६५.	गङ्गा कर्माचार्य पौडेल	माधव घिमिरे...	लेख	वैशाख २०८०	१००
६६.	गंगाप्रसाद भेटवाल	गोपाल अश्कको...	समीक्षा	कार्तिक २०८१	१०६
६७.	गङ्गा लिगल	आमा	कथा	साउन २०८०	१०१
६८.	गङ्गाप्रसाद भेटवाल	पदयात्राको ७८...	यात्रा	वैशाख २०८१	१०४
६९.	गंगा सुवेदी	खुसीको खबर	लेख	वैशाख २०८०	१००
७०.	गणेशराज रिजाल	विगत ३० वर्षदेखि...	लेख	वैशाख २०८०	१००
७१.	गणेशप्रसाद लाठ	परिचयको खोजी	लेख	वैशाख २०८०	१००
७२.	गायत्री लम्साल	आँखाभित्र आँखा	लेख	वैशाख २०८०	१००
७३.	गिर्मी शेर्पा	हो, साँचो...	कविता	माघ २०८०	१०३
७४.	गीताश्री शर्मा	मेरो माटो...	कविता	साउन २०८१	१०५
७५.	गुमानसिँह चामलिङ	कारागारभित्र...	कविता	माघ २०८०	१०३
७६.	गोपाल अश्क	म र मेरो...	लेख	वैशाख २०८०	१००
	" "	राममणि ढुङ्गेल...	समीक्षा	कार्तिक २०८०	१०२
	" "	प्रेम र वियोगको...	समीक्षा	कार्तिक २०८१	१०६
७७.	डा. गोपाल ठाकुर	नवप्रज्ञापनको शताङ्क	लेख	वैशाख २०८०	१००
७८.	गोपालप्रसाद रिमाल	आमाको सपना	कविता	माघ २०८१	१०७
७९.	गोपाल फ्युवा	नवप्रज्ञापनसँग म	लेख	वैशाख २०८०	१००
८०.	गोविन्दबहादुर कुँवर	मृगतृष्णा	कथा	साउन २०८०	१०१
८१.	घनश्याम प्रसाई	कटुवालदहको...	यात्रा	वैशाख २०८१	१०४
८२.	घनबहादुर थापा	साइनो कविताको...	समीक्षा	कार्तिक २०८१	१०६
८३.	ङेहेमा रिन्जेन		कविता	कार्तिक २०८०	१०२
८४.	चन्द्रा पोखरेल	सुन्दरता	कविता	साउन २०८१	१०५
८५.	चक्रपाणि चालिसे	जीवन–जुवा	कविता	माघ २०८१	१०७
८६.	चाँदनी लिम्बु	अछुत मान्छे म	कविता	माघ २०८०	१०३
८७.	चिराग चैतन्य	कठिन महसुस...	यात्रा	वैशाख २०८१	१०४
८८.	चेतनाथ धमला	शब्दको शुभकामना	लेख	वैशाख २०८०	१००
८९.	छविरमण सिलवाल	धुवाँको सिँढी	कविता	माघ २०८१	१०७
८२.	छायादत्त न्यौपाने (बगर)	ईश्वर ढुङ्गेलका	समीक्षा	वैशाख २०८०	१००
	" "	बस्तीमा आगो...	समीक्षा	कार्तिक २०८०	१०२
	" "	नवराज रिजालको	समीक्षा	कार्तिक २०८१	१०६
८३.	जगदीशप्रसाद ‘पंकज’	मेरो नजरमा...	लेख	वैशाख २०८०	१००

८४.	जंग बहादुर यादव	मन के बात	लेख	वैशाख २०८०	१००
	" "	महाकवि लक्ष्मीप्रसाद...	कविता	माघ २०८१	१०७
८५.	जनार्दन खनाल	रोकिँदै हिँड्दै...	समीक्षा	कार्तिक २०८०	१०२
	" "	बधाई ज्ञापन	कविता	माघ २०८१	१०७
८६.	जय छाङ्छा	नवप्रज्ञापन अर्थात्...	लेख	वैशाख २०८०	१००
८७.	जयराम बिँडारी	बेत्रावतीको किनारमा...	यात्रा	वैशाख २०८१	१०४
८८.	जस योञ्जन 'प्यासी'	भक्ति भ्रमण	कविता	साउन २०८१	१०५
८९.	जीवन थिङ	बल्लभ दाइ !...	कविता	माघ २०८०	१०३
९०.	जीवन नामदुङ	आत्महत्या...	कविता	माघ २०८०	१०३
९१.	जीविका अश्रु	मौसम	कविता	साउन २०८१	१०५
९२.	जेबी खत्री	विदेश मोह	कथा	साउन २०८०	१०१
९३.	टङ्क उप्रेती	जिन्दगीको थाली	कविता	माघ २०८१	१०७
९४.	टीकाराम वाग्ले	आँखाहरू	कथा	साउन २०८०	१०१
९५.	टीकाराम उदासी	हार्दिक शुभकामना !	लेख	वैशाख २०८०	१००
९६.	टेकनारायण रिमाल 'कौशिक'	सेटिङ	कविता	साउन २०८१	१०५
९७.	डिल्लीरमण सुवेदी	अविरल बग्दछ...	यात्रा	वैशाख २०८१	१०४
	" "	बद्रीप्रसाद ढकालको...	समीक्षा	कार्तिक २०८१	१०६
९८.	डिल्लीराम मिश्र 'कमलजीवी'	बाल्यकालीन संस्मरण...	समीक्षा	वैशाख २०८०	१००
९९.	डिल्लीराज अर्याल	ढुङ्गा खोज्दै...	यात्रा	वैशाख २०८१	१०४
१००.	तिलक पोखरेल	प्रेम	कविता	साउन २०८१	१०५
१०१.	तीर्थ श्रेष्ठ	एक दिन	कविता	माघ २०८१	१०७
१०२.	डा. तुलसी भट्टराई	जय हो : नवप्रज्ञान	लेख	वैशाख २०८०	१००
१०३.	तेजप्रसाद पन्थ	कपिल लामिछानेको...	समीक्षा	कार्तिक २०८१	१०६
१०४.	तेजविलास अधिकारी	विश्वेश्वरप्रसाद...	समीक्षा	कार्तिक २०८०	१०२
१०५.	तेजस्वी भण्डारी	द्रव्यमोह	कविता	माघ २०८०	१०३
१०६.	तैँ तैँ धिताल	नेपाली भाषासँगको...	लेख	वैशाख २०८०	१००
१०७.	दयाराम दुवाडी	डा. शेखरकुमार...	समीक्षा	कार्तिक २०८१	१०६
१०८.	दलसिंह 'अकेला'	ईश्वर	कविता	साउन २०८१	१०५
१०९.	दान खालिङ	असीमको सीमा	कविता	माघ २०८०	१०३
११०.	डा. दामोदर पुडासैनी किशोर	कमजोर भिजिबिलिटी	कविता	माघ २०८१	१०७
१११.	दीपक गौतम	जनार्दन खनालको...	समीक्षा	कार्तिक २०८०	१०२
११२.	दिपा राना	कला	कविता	साउन २०८१	१०५
११३.	दिलीप श्रेष्ठ	वनको चरी	कविता	माघ २०८१	१०७
११४.	दीप प्रधान	श्रमिक आमाको...	कविता	साउन २०८१	१०५
११५.	दुबसु क्षेत्री	देश	कविता	माघ २०८१	१०७

११६.	देवराज खरेल	यात्रा जारी रहनुपर्छ	लेख	वैशाख २०८०	१००
११७.	डा. देवी नेपाल	बहुभाषा कथा विशेषाङ्क	समीक्षा	वैशाख २०८०	१००
११८.	डा. देवी क्षेत्री दुलाल	तेश्रो आयाम...	लेख	वैशाख २०८०	१००
११९.	डा. देवेन सापकोटा	एक नदीको...	कविता	साउन २०८१	१०५
१२०.	देवेन्द्र अर्याल आँसु	नेपाली साहित्यिक...	लेख	वैशाख २०८०	१००
१२१.	" "	अश्कको निदाउन..	समीक्षा	कार्तिक २०८०	१०२
१२२.	धनप्रसाद सुवेदी 'श्रमिक'	सत्ताइस वर्षपछि...	यात्रा	वैशाख २०८१	१०४
१२३.	धरणीधर कोइराला	नेपाल	कविता	माघ २०८१	१०७
१२४.	धीरकुमार श्रेष्ठ	शताङ्क : महत्वपूर्ण अंक	लेख	वैशाख २०८०	१००
१२५.	प्रा.डा. ध्रुवकुमार घिमिरे	नेपालीय भोजपुरी	समीक्षा	वैशाख २०८०	१००
१२६.	ध्रुवकुमार घिमिरे	ठुलो ओखतीको	यात्रा	वैशाख २०८१	१०४
१२७.	नकुल सिलवाल	हरेक साँझ म	कविता	माघ २०८१	१०७
१२८.	नगेन्द्र 'गोर्खा'	महाकाल !	कविता	साउन २०८१	१०५
१२९.	नगेन्द्र रेग्मी	शुभकामना ! शुभकामना !!...	लेख	वैशाख २०८०	१००
१३०.	नगेन्द्रराज शर्मा	सहयात्रीलाई शुभकामना	लेख	वैशाख २०८०	१००
१३१.	नन्दलाल आचार्य	हमर मनोरथ...	समीक्षा	कार्तिक २०८०	१०२
१३२.	नन्दु उप्रेती	प्रदेश २ गजल विशेषाङ्क	समीक्षा	वैशाख २०८०	१००
१३३.	नमर्देश्वर प्रधान	अन्धकार हुन...	कविता	माघ २०८१	१०७
१३४.	नरबहादुर दाहाल	पतझड	कविता	साउन २०८१	१०५
१३५..	नरेन्द्रप्रसाद कुमाई	सेनाको मृत्यु...	कविता	माघ २०८०	१०३
१३६.	नरेशचन्द्र खाती	आत्मसात्	कविता	माघ २०८०	१०३
१३७.	नवराज पुडासैनी 'ज्योत्स्ना'	मलाई यसो...	लेख	वैशाख २०८०	१००
१३८.	नवराज रिजाल	दिलु सिंहको...	समीक्षा	कार्तिक २०८०	१०२
	" "	अहँ पुगिएन...	यात्रा	वैशाख २०८१	१०४
१३९.	नव सापकोटा	स्थिति	कविता	माघ २०८०	१०३
१४०.	डा. नवीनबन्धु पहाडी	नवराज र नवप्रज्ञापन..	लेख	वैशाख २०८०	१००
१४१.	नविन विष्ट	म नेपाली...	यात्रा	वैशाख २०८१	१०४
१४२.	नानीमैयाँ अधिकारी	मनभरिको शुभकामना !	लेख	वैशाख २०८०	१००
१४३.	नारायण तिवारी	एउटा नाम धेरै...	लेख	वैशाख २०८०	१००
१४४.	निर्दोषिका तामाङ	सङ्कल्प	कविता	साउन २०८१	१०५
१४५.	निर्मला पोखरेल	बाजेको बाकस	कविता	साउन २०८१	१०५
१४६.	निर्मल सिञ्चुरी	सपना एउटा	कविता	माघ २०८०	१०३
१४७.	निर्मोही व्यास	यात्रा र यात्रा साहित्य	आलेख	वैशाख २०८१	१०४
१४८.	निलीमा आचार्य	अरू सब...	कविता	साउन २०८१	१०५
१४९.	निशा केसी	बनको शीतल...	यात्रा	वैशाख २०८१	१०४

१५०.	नीता तामाङ	मानव बस्तीमा...	कविता	साउन २०८१	१०५
१५१.	नैना अधिकारी	अनन्त भोक	कविता	माघ २०८०	१०३
१५२.	नोर्जाङ स्याङदेन	अभियुक्त	कविता	माघ २०८०	१०३
१५३.	नोर्देन रूम्बा	म, तिमी...	कविता	माघ २०८०	१०३
१५४.	परशुराम पराशर	यात्रा : भोरको...	वृतान्त	वैशाख २०८१	१०४
१५५.	परशुराम पराशर	विमल अर्यालको...	समीक्षा	कार्तिक २०८१	१०६
१५६.	पवन चामलिङ 'किरण'	ब्रह्मपुत्र...	कविता	माघ २०८०	१०३
१५७.	पवन सङ्ग्रौला	कालु पाण्डेको	यात्रा	वैशाख २०८१	१०४
१५८.	पवित्रा लामा	हर्कमाया	कविता	माघ २०८०	१०३
१५९.	पुण्यप्रसाद शर्मा	बोली र धरती	कविता	साउन २०८१	१०५
१६०.	पुरण गिरी	खरसाङ बलात्कृत	कविता	साउन २०८१	१०५
१६१.	डा. पुष्करराज भट्ट	नारायणीका स्रष्टाहरू	समीक्षा	वैशाख २०८०	१००
	" "	वसन्त रिजालको...	समीक्षा	कार्तिक २०८०	१०२
.	" "	ज्ञानेन्द्र विवशको...	समीक्षा	कार्तिक २०८१	१०६
१६२.	पूजा आचार्य	मानवताको परिभाषाभित्र...	कविता	साउन २०८१.	१०५
१६३.	पूर्ण वैद्य	आसनां दाजु	कविता	माघ २०८१	१०७
१६४.	प्रतीक घिमिरे	सुवर्णेश्वरमा सुन...	यात्रा	वैशाख २०८१	१०४
१६५.	प्रतीक्षा रिजाल	गीत गंगा	समीक्षा	वैशाख २०८०	१००
	" "	बजारमा नयाँ कृति	समीक्षा	साउन २०८०	१०१
	" "	बजारमा नयाँ कृति	समीक्षा	कार्तिक २०८०	१०२
	" "	बजारमा नयाँ कृति	समीक्षा	माघ २०८०	१०३
	" "	बजारमा नयाँ...	समीक्षा	वैशाख २०८१	१०४
	" "	बजारमा नयाँ कृति	समीक्षा	साउन २०८१	१०५
	" "	बजारमा नयाँ कृति	समीक्षा	कार्तिक २०८१	१०६
	" "	बजारमा नयाँ कृति	समीक्षा	माघ २०८१	१०७
१६६.	प्रदीप सापकोटा	वसन्तराज अज्ञातको	समीक्षा	कार्तिक २०८१	१०६
१६७.	प्रभा बराल	नगरकोट तिम्रो...	यात्रा	वैशाख २०८१	१०४
१६८.	प्रमोद प्रधान	बालसाहित्य विशेषाङ्क	समीक्षा	वैशाख २०८०	१००
१६९.	प्रमोद पाण्डे	नवप्रज्ञापनसँग...	लेख	वैशाख २०८०	१००
१७०.	प्रवीण राई 'जुमेली'	आमा मेरो	कविता	माघ २०८०	१०३
१७१.	प्रेम शेर्पा 'विरोकी'	एउटा याद...	कविता	माघ २०८०	१०३
१७२.	प्रोल्लास सिन्धुलीय	करिगाउँबाट...	यात्रा	वैशाख २०८१	१०४
१७३.	फ्लोरिना गुरूङ		कविता	कार्तिक २०८०	१०२
१७४.	फूलमाया नेम्बाङ	फूल	यात्रा	वैशाख २०८१	१०४
१७५.	बद्रीप्रसाद ढकाल	नवप्रज्ञापन स्वर्णअङ्क	समीक्षा	वैशाख २०८०	१००

	" "	सम्बन्ध	कथा	साउन २०८०	१०१
	" "	रामकृष्ण आचार्यको...	समीक्षा	कार्तिक २०८०	१०२
१७६.	बद्रीप्रसाद ढकाल	दिनेश थपलियाको...	समीक्षा	कार्तिक २०८१	१०६
१७७.	बहादुरसिंह बराल	हरे राम...	कविता	साउन २०८१	१०५
१७८.	बाबुराम पोखरेल	मुक्तक विशेषाङ्क	समीक्षा	वैशाख २०८०	१००
	" "	मञ्जु घिमिरे दाहालको...	समीक्षा	कार्तिक २०८१	१०६
१७९.	बाबुराम लम्साल	सरूभक्त लघुशव्दचित्र	समीक्षा	वैशाख २०८०	१००
	" "	प्रगतिवादी चिन्तन...	समीक्षा	कार्तिक २०८०	१०२
१८०.	बालचन्द्र मिश्र	भुर्तुलाको चौतारोले...	यात्रा	वैशाख २०८१	१०४
१८१.	बिलोक शर्मा	सृजना	कविता	माघ २०८०	१०३
१८२.	भगवती अधिकारी	मैले चिनेको...	लेख	वैशाख २०८०	१००
१८३.	भवानी तावा	सम्झनाको सेरोफेरो	लेख	वैशाख २०८०	१००
१८४.	भविलाल लामिछाने	म उसलाई...	कविता	साउन २०८१	१०५
१८५.	भागीरथी श्रेष्ठ	हार्दिक शुभकामना	लेख	वैशाख २०८०	१००
१८६.	भानुभक्त आचार्य	कान्तिपुरी नगरी	कविता	माघ २०८१	१०७
१८७.	भीम थापा	कवि गिरीको...	कविता	माघ २०८०	१०३
१८८.	भीमदर्शन रोका	एक्लै एक्लै...	कविता	माघ २०८१	१०७
१८९.	भीम पाण्डे	युवा र समाज	कविता	साउन २०८१	१०५
१९०.	भीष्म उप्रेती	अनुभूति	कविता	माघ २०८१	१०७
१९१.	भूपि शेरचन	मेरो देश	कविता	माघ २०८१	१०७
१९२.	मञ्जुला तामाङ सुब्बा	मृत्यु योजना	कविता	साउन २०८१	१०५
१९३.	मञ्जुल	बाटाहरू	कविता	माघ २०८१	१०७
१९४.	डा. मधुसूदन गिरी	कि लाउँला...	समीक्षा	कार्तिक २०८०	१०२
१९५.	मधुसुदन भट्टराइ	ए मोबाइल !	कविता	साउन २०८१	१०५
१९६.	मनप्रसाद सुब्बा	उज्यालोको आँखा	कविता	माघ २०८०	१०३
१९७.	मन्दिरा मधुश्री	कमलधारी योद्धा	यात्रा	वैशाख २०८१	१०४
१९८.	महानन्द सापकोटा	हाम्रो नेपाल	कविता	माघ २०८१	१०७
१९९.	राष्ट्रकवि माधवप्रसाद घिमिरे	बन जीवन्त...	कविता	माघ २०८१	१०७
२००.	म्यामराज राई	जीवनदान	कथा	साउन २०८०	१०१
२०१.	मातृका पोखरेल	हाम्रो साहित्यिक...	लेख	वैशाख २०८०	१००
२०२.	माधव काफ्ले	काकाकुल जिन्दगी	लेख	वैशाख २०८०	१००
२०३.	माधव घिमिरे 'अटल'	साहित्यको सुगम..	लेख	वैशाख २०८०	१००
	" "	क्लान्त तन,...	यात्रा	वैशाख २०८१	१०४
२०४.	माधव पोखरेल (गोज्याङ्ग्रे)	शुभकामनाका केही...	लेख	वैशाख २०८०	१००
२०५.	माधवलाल श्रेष्ठ	स्रष्टा पदयात्रामा..	यात्रा	वैशाख २०८१	१०४

२०६.	माया ठकुरी	नवप्रज्ञापनसँग पहिलो भेट	लेख	वैशाख २०८०	१००
२०७.	मिलन बान्तवा	भवितव्य	कविता	साउन २०८१	१०५
२०८.	मिलन समीर	नामै काफी छ!	लेख	वैशाख २०८०	१००
२०९.	मुकुन्द आचार्य	बारामा साहित्यिक....	लेख	वैशाख २०८०	१००
२१०.	मोहन ठकुरी	कोठा/कोठाहरू	कविता	माघ २०८०	१०३
२११.	मोहन दुवाल	साहित्यिक पत्रकारितामा...	लेख	वैशाख २०८०	१००
२१२.	मोहनराज खनाल	शुरू शुरूमा	कविता	साउन २०८१	१०५
२१३.	मोहन सुवेदी	किताब	कविता	साउन २०८१	१०५
२१४.	मौन आवाज	अनुभूति	कविता	माघ २०८१	१०७
२१५.	यदुनाथ पोखऱ्याल	नेपालका...	कविता	माघ २०८१	१०७
२१६.	यम रेग्मी	धरातल ढलेपछि...	कविता	माघ २०८१	१०७
२१७.	यशु श्रेष्ठ	मनदेखि मनसम्म	लेख	वैशाख २०८०	१००
२१८.	युद्धप्रसाद मिश्र	किसान हूँ	कविता	माघ २०८१	१०७
२१९.	युवा बराल 'अनन्त'	मलाई नचलाऊ !	कविता	साउन २०८१	१०५
२२०.	योगिता राई	समयबोध	कविता	माघ २०८०	१०३
२२१.	रचना 'अनाकार'	समय अनि...	कविता	साउन २०८१	१०५
२२२.	रमेश कँडेल	शुभकामना तिमीलाई !	लेख	वैशाख २०८०	१००
२२३.	रमेशमोहन अधिकारी	नारायणीका केही...	समीक्षा	वैशाख २०८०	१००
२२४.	रमेश समर्थन	... बधाई पत्र	लेख	वैशाख २०८०	१००
	" "	कपिल लामिछानेको..	समीक्षा	कार्तिक २०८०	१०२
२२५.	रमेश श्रेष्ठ	आर्द्र स्वप्न	कविता	माघ २०८१	१०७
२२६.	रवि रोदन	सेल्फ पोट्रेट...	कविता	साउन २०८१	१०५
२२७.	रवीन्द्र तामाङ	प्रज्ञापनदेखि...	लेख	वैशाख २०८०	१००
२२८.	राजन पुडासैनी	जामाचो पदयात्राका...	यात्रा	वैशाख २०८१	१०४
२२९.	राजा पुनियानी	बाइसौं शताब्दीको...	कविता	माघ २०८०	१०३
२३०.	राजु अधिकारी	एउटा अर्को..	कविता	माघ २०८१.	१०७
२३१.	राजु 'हिमांशु'	अजङ अजिङ्गरले	कविता	साउन २०८१	१०५
२३२.	राजेन्द्र भण्डारी	कवि र घर	कविता	माघ २०८०	१०३
२३३.	डा. राजेन्द्र विमल	गज्जबको शतक...	लेख	वैशाख २०८०	१००
२३४.	राजेन्द्रकुमार आचार्य	महँगो चिया	कथा	साउन २०८०	१०१
२३५.	राजेश मानन्धर	डट पेनले...	लेख	वैशाख २०८०	१००
२३६.	राधा कणेल	स्मृतिमा डुब्दै रमाउँदै	लेख	वैशाख २०८०	१००
२३७.	राधेश्याम शिवाकोटी	हिँडिरहेछ...	लेख	वैशाख २०८०	१००
२३८.	रामकुमार पण्डित	परशुराम पराशरको...	समीक्षा	कार्तिक २०८१	१०६
२३९.	रामचन्द्र नेपाल	सपनाहरूको खोज्दा...	कथा	साउन २०८०	१०१

	" "	यो आँटिलो...	लेख	वैशाख २०८०	१००
२४०.	रामचन्द्र महतो कुशवाहा	निर्बाध जारी...	लेख	वैशाख २०८०	१००
२४१.	रामणि दुवाडी	शुभकामना नवप्रज्ञापन	लेख	वैशाख २०८०	१००
२४२.	रामप्रसाद अर्याल	मन	कविता	साउन २०८१	१०५
२४३.	रामप्रसाद पन्त	रत्नश्रीले...	लेख	वैशाख २०८०	१००
२४४.	रामप्रसाद अधिकारी	हेर्दाहेर्दै तीस वर्ष...	लेख	वैशाख २०८०	१००
२४५.	रामबहादुर तामाङ		कविता	कार्तिक २०८०	१०२
२४६..	राममणि ढुङ्गेल	साहित्यिक पत्रिकाहरूमा...	लेख	वैशाख २०८०	१००
	" "	निभेको शिखाभित्र...	समीक्षा	कार्तिक २०८०	१०२
२४७.	राममणि पोखरेल	सयौँ अङ्कको...	लेख	वैशाख २०८०	१००
२४८.	रामविनय	शुभयात्रा नवप्रज्ञापन	लेख	वैशाख २०८०	१००
२४९.	राम सञ्जेल	प्रगतिको कामना	लेख	वैशाख २०८०	१००
२५०.	राहुल राई ‘बोगिको’	म जाँदैछु...	कविता	साउन २०८१	१०५
२५१.	प्रा.डा. ऋषिराम शर्मा	साहित्यिक पत्रिकाको...	लेख	वैशाख २०८०	१००
२५२.	रूद्र बराल	चुपचाप चुपचाप	कविता	माघ २०८०	१०३
२५३.	रूपा पौडेल ‘शाम्भवी’	फूलहरूको सौन्दर्यमा...	यात्रा	वैशाख २०८१	१०४
२५४.	रूबि सत्याल	तारेभिरको आँगनमा...	यात्रा	वैशाख २०८१	१०४
२५५.	रेणु गुप्ता	तिमीलाई सम्झेर	लेख	वैशाख २०८०	१००
२५६.	रेमिका थापा	थुइँ टेकेर...	कविता	माघ २०८०	१०३
२५७.	रोचक घिमिरे	नेपाली साहित्यमा..	लेख	वैशाख २०८०	१००
२५८.	रोशन राई ‘चोट’	हराईको मानचित्र	कविता	साउन २०८१	१०५
२५९.	डा.लक्खीदेवी सुन्दास	उत्सर्ग	कविता	साउन २०८१	१०५
२६०.	लता केसी	सपना	कथा	साउन २०८०	१०१
२६१.	ललिता ‘दोषी’	म सम्पादकीयले...	लेख	वैशाख २०८०	१००
२६२.	लक्ष्मण न्यौपाने	म नेपाली...	कविता	साउन २०८१	१०५
२६३.	प्रा.डा. लक्ष्मणप्रसाद गौतम	नवप्रज्ञापनको...	लेख	वैशाख २०८०	१००
२६४..	लक्ष्मी भट्टराई ‘परिधि’	मेरो शुभकामना	लेख	वैशाख २०८०	१००
२६५.	लक्ष्मी ‘मिनु’	गन्तव्य खोज्दै	कविता	साउन २०८१	१०५
२६६.	महाकवि लक्ष्मीप्रसाद	देवकोटा पागल	कविता	माघ २०८१	१०७
२६७.	लाजिमा नेम्बाङ	मेरो साथीहरू	यात्रा	वैशाख २०८१	१०४
२६८.	लीलाराज दाहाल	गाम्चाको चौतारो...	यात्रा	वैशाख २०८१	१०४
२६९.	कवि शिरोमणि लेखनाथ पौड्याल	काल महिमा	कविता	माघ २०८१	१०७
२७०.	वन्दना गौतम	बिथोलिएको युग	कविता	साउन २०८१	१०५
२७१.	वसन्तराज अज्ञात	नवप्रज्ञापन एउटा...	लेख	वैशाख २०८०	१००
२७२.	वसन्त रिजाल	पदयात्रा गर्दै...	यात्रा	वैशाख २०८१	१०४

२७३.	वासुदेव अधिकारी	श्यामप्रसादका रचना	समीक्षा	वैशाख २०८०	१००
	" "	प्रौढ देवतासँग	कविता	माघ २०८१	१०७
२७४.	विकाश गोतामे	अनास्था पहाडका	कविता	माघ २०८०	१०३
२७५.	विजय चालिसे	साहित्यिक युगनिर्माता..	लेख	वैशाख २०८०	१००
२७६.	विजय मल्ल	छोरीलाई मानचित्र...	कविता	माघ २०८१	१०७
२७७.	विजय मैनाली	अत्यन्तै हर्ष...	लेख	वैशाख २०८०	१००
२७८.	विजयराज न्यौपाने	सम्पादकीयले छोएको..	लेख	वैशाख २०८०	१००
२७९.	विदुर गौतम	ऊर्जा प्राप्त भइरहोस्	लेख	वैशाख २०८०	१००
२८०.	विनय अर्याल	धेरै धेरै सम्झना	लेख	वैशाख २०८०	१००
२८१.	विनयकुमार शर्मा नेपाल	गाह्रै गाह्रोको...	लेख	वैशाख २०८०	१००
	" "	रूख र पात	कविता	माघ २०८१	१०७
२८२.	विनयराज गौतम	सम्यक् सोच...	लेख	वैशाख २०८०	१००
२८३.	विनय रावल	मलाई तिमी	कविता	माघ २०८१	१०७
२८४.	विनोद नेपाल	गोठाला गणेशसँग...	यात्रा	वैशाख २०८१	१०४
२८५.	विनोदविक्रम केसी	शिलाजित	कविता	माघ २०८१	१०७
२८६.	विमल अर्याल	शृङ्गी ऋषि...	यात्रा	वैशाख २०८१	१०४
२८७.	विमल खतिवडा माइला'	भाषा बचाउँ	कविता	साउन २०८१	१०५
२८८.	विमल भौकाजी	दु:खको संविधान	कविता	माघ २०८१	१०७
२८९.	वियोगी बुढाथोकी	जुम्ल्याहा यात्राको...	लेख	वैशाख २०८०	१००
२९०.	विवश पोखरेल	फूलको प्रश्न	कविता	माघ २०८१	१०७
२९१..	विवेक वाइबा	गजल अङ्क	समीक्षा	वैशाख २०८०	१००
२९२.	" "	तथापि कृतिभित्र शीतल	समीक्षा	कार्तिक २०८०	१०२
२९३.	डा. विश्वम्भरकुमार शर्मा	मधेसमा नवप्रज्ञापन	लेख	वैशाख २०८०	१००
२९४.	विश्वविमोहन श्रेष्ठ	परदेशिएको छोरो	कविता	माघ २०८१	१०७
२९५.	विष्णु पन्थी	आस्था	कविता	साउन २०८१	१०५
२९६.	विष्णु शास्त्री	दीर्घायूको शुभकामना	लेख	वैशाख २०८०	१००
२९७.	विष्णु प्रसाद शर्मा पराजुली	जीवन एक : यात्रा	आलेख	वैशाख २०८१	१०४
२९८.	विश्वप्रेम अधिकारी	स्याङ्जाको सम्झना	लेख	वैशाख २०८०	१००
२९९.	डा. विश्वदीप अधिकारी	न्यायिक अराजकता	कथा	साउन २०८०	१०१
३००.	वीणा हाङखिम	दार्जिलिङ विभिन्न...	कविता	माघ २०८०	१०३
३०१.	वीरबहादुर चन्द	मनभरिको शुभकामना	लेख	वैशाख २०८०	१००
३०२.	वीरभद्र कार्कीढोली	त्यो रात !...	कविता	माघ २०८०	१०३
३०३.	वीरेन्द्र सुब्बा	नयाँ गवैया म	कविता	माघ २०८०	१०३
३०४.	सङ्गम सुधा'	सुसेली	कविता	साउन २०८१	१०५
३०५.	सञ्जय साह मित्र	सम्झनाको सेरोफेरो	लेख	वैशाख २०८०	१००

३०६.	सन्त रिजाल	विचरा टोपी	कविता	माघ २०८१	१०७
३०७.	सन्त ज्ञानदिल दास	झ्याउरे भजन	कविता	माघ २०८१	१०७
३०८.	सन्तोष बजगाई	जिउँदो लास	कविता	साउन २०८०	१०१
३०९.	सन्देश तामाङ		कविता	कार्तिक २०८०	१०२
३१०.	सत्यन्द्र लामा		कविता	कार्तिक २०८०	१०२
३११.	सदानन्द अभागी	नवप्रज्ञापनभित्र...	लेख	वैशाख २०८०	१००
३१२.	सफी भट्टराई	अनौठो अनुभव	कविता	माघ २०८०	१०३
३१३.	समीर पाख्रिन	लौरोले गुन...	वृतान्त	वैशाख २०८१	१०४
३१४.	सरूभक्त	कालो माछापुच्छ्रे	कविता	माघ २०८१	१०७
३१५.	सर्वज्ञ वाग्ले	खिमानन्द पोखरेलको...	समीक्षा	कार्तिक २०८१	१०६
३१६.	स्नेह सायमी	खोजी	कविता	माघ २०८१	१०७
३१७.	सानुराजा अन्जान	मन स्मृतिकै...	लेख	वैशाख २०८०	१००
	" "	दिव्य गिरीको...	समीक्षा	कार्तिक २०८१	१०६
३१८.	साम्ब ढकाल	लुते कुकुर...	कविता	माघ २०८१	१०७
३१९.	सानुमति राई	त्यो माग्ने	कविता	माघ २०८०	१०३
३२०.	सावित्री सिंह (सुन्दास)	म रून्नँ...!	कविता	साउन २०८१	१०५
३२१.	सिर्जना शर्मा	पनौती–खोपास्मि...	यात्रा	वैशाख २०८१	१०४
३२२.	सिद्धार्थ राई	समयको घाउ	कविता	माघ २०८०	१०३
३२३.	सिद्धिचरण श्रेष्ठ	मेरो प्यारो..	कविता	माघ २०८१	१०७
३२४.	सी. के. श्रेष्ठ	काइँला बाजेको...	कविता	साउन २०८१	१०५
३२५.	सीताराम उप्रेती	म, नवराज...	लेख	वैशाख २०८०	१००
३२६.	सुकराज दियाली	गुगलको संसारमा...	कविता	साउन २०८१	१०५
३२७.	सुचन	नफर्केका उनीहरू...	कविता	साउन २०८१	१०५
३२८.	सुदर्शन अधिकारी	सुवासको सपना...	समीक्षा	कार्तिक २०८१	१०६
३२९.	सुदर्शन तामाङ	प्रश्न	कविता	साउन २०८१	१०५
३३०.	सुधा एम. राइ	म बलात्कृत...	कविता	साउन २०८१	१०५
३३१.	सुधीर छेत्री	माइलालाई...	कविता	माघ २०८०	१०३
३३२.	सुनील कुमार	बारा जिल्लामा...	लेख	वैशाख २०८०	१००
३३३.	सुभद्रा बन्जन	आकाशका ताराहरू	कविता	माघ २०८०	१०३
३३४.	सुमन थापा ‘सङ्गम’	यात्रा ऊर्जाको...	यात्रा	वैशाख २०८१	१०४
३३५.	सुमन पुडासैनी	झल्को दिनेछ सदैव	यात्रा	वैशाख २०८१	१०४
३३६.	सुमित्रा थामी ‘अविरल’	एउटा सपना...	कविता	साउन २०८१	१०५
३३७.	सूर्यप्रसाद लाकोजू	पुष्पगुच्छा अर्पण गर्छु	लेख	वैशाख २०८०	१००
३३८.	सेविका मगर	भावना कमाएर आउनु	कविता	माघ २०८०	१०३
३३९.	डा.शंकरप्रसाद गैरे	ससुरालीदेखि...	समीक्षा	कार्तिक २०८१	१०६

३४०.	शम्भुप्रसाद गजुरेल	कालीको उत्तर...	वृतान्त	वैशाख २०८१	१०४
	" "	समयचित्र	कविता	माघ २०८१	१०७
३४१.	शरद प्रधान	भारतीय नेपाली...	समीक्षा	कार्तिक २०८०	१०२
३४२.	शशी थापा पण्डित	मञ्जुश्रीले पिएको	यात्रा	वैशाख २०८१	१०४
३४३.	श्याम रिमाल	सम्पादकीय जादुयी...	लेख	वैशाख २०८०	१००
३४४.	शान्ति तामाङ	मानवहरू	कविता	कार्तिक २०८०	१०२
३४५.	शान्ति सापकोटा	शंखरापुरको सेरोफेरो	यात्रा	वैशाख २०८१	१०४
३४६.	शारदा पराजुली	रेल कुदाउँदै...	यात्रा	वैशाख २०८१	१०४
	" "	प्रदीपरत्न शाक्यको...	समीक्षा	कार्तिक २०८१	१०६
३४७.	शारदा स्टेफी	कविताः किन ?....	कविता	साउन २०८१	१०५
३४८.	शीतल गिरी	भानुभक्त विशेषाङ्क	समीक्षा	वैशाख २०८०	१००
	" "	चन्द्रागिरि अनुशीलन...	समीक्षा	कार्तिक २०८०	१०२
	" "	पहाडको गोरेटो	यात्रा	वैशाख २०८१	१०४
३४९.	शेखर अर्याल	पुष्करराज भट्टको...	समीक्षा	कार्तिक २०८१	१०६
३५०.	डा. शेखरकुमार श्रेष्ठ	वाङ्मयसेवी छायादत्त...	समीक्षा	कार्तिक २०८०	१०२
	" "	दशा	कथा	साउन २०८०	१०१
३५१.	डा. शैलेन्दुप्रकाश नेपाल	छन्दकविता विशेषाङ्क	समीक्षा	वैशाख २०८०	१००
३५२.	श्रीओम श्रेष्ठ ‘रोदन’	शताङ्कको शुभकामना	लेख	वैशाख २०८०	१००
३५३.	डा. श्रीराम खनाल	विष्णुप्रसाद शर्मा...	समीक्षा	कार्तिक २०८१	१०६
३५४.	हरिभक्त कटुवाल	म ऐलान...	कविता	माघ २०८०	१०३
३५५.	हरिप्रसाद अधिकारी	मालिक	कथा	साउन २०८०	१०१
३५६.	हरिप्रसाद ‘गोर्खा’ राई	क्याम्प उठ्यो	कविता	साउन २०८१	१०५
३५७.	हरिप्रसाद पाण्डेय	पहिलो भेटको...	लेख	वैशाख २०८०	१००
३५८.	हरिशरण ढुङ्गाना	आशङ्का	कथा	साउन २०८०	१०१
३५९.	हाङ्मा नेम्बाङ	झरना	यात्रा	वैशाख २०८१	१०४
३६०.	हिर्दयनारायण चौधरी ‘थारू’	सूचना र जानकारीका...	लेख	वैशाख २०८०	१००
३६१.	हेमराज अधिकारी	स्वच्छ पवित्र...	लेख	वैशाख २०८०	१००
३६२.	होमशङ्कर बास्तोला	नवप्रतिभालाई उठाउन...	लेख	वैशाख २०८०	१००
३६३.	क्षितिज मगर	न्याहु	कविता	माघ २०८१	१०७
३६४.	क्षेत्रप्रताप अधिकारी	बचेकुचेका...	कविता	माघ २०८१	१०७
३६५.	ज्ञानेन्द्र खतिवडा	समय सन्धान	कविता	माघ २०८०	१०३

नवप्रज्ञापन गतिविधि

नवप्रज्ञानद्वारा सम्मानित स्रष्टाहरू

नवप्रज्ञापनले २०७५ देखि यस पत्रिकामा वर्षभरि प्रकाशित रचनाकारहरूमध्ये उत्कृष्ट एक जनालाई हरेक वर्ष नवप्रज्ञापन रजत अङ्क सम्मानद्वारा सम्मानित गरिरहेको छ । अहिलेसम्म सो सम्मान प्राप्त गर्नु हुनेहरू २०७५ मा जगदीश प्रसाद 'पङ्कज', २०७६ मा समीर पाखिन, २०७७ मा रामप्रसाद साह, २०७८ मा माधव गौतम, २०७९ मा रेणु गुप्ता, २०८० मा रामप्रसाद अधिकारी र २०८१ मा जङ्गबहादुर यादव हुनुहुन्छ ।

नवप्रज्ञापनमाथि स्नातक तहमा अनुसन्धान

जनमैत्री क्याम्पस कुलेश्वरकी विद्यार्थी सीता भण्डारीले स्नातक तह तेस्रो वर्षको पाँचौँ पत्र (३०५) को आंशिक प्रयोजनको लागि नेपाली साहित्यमा **नवप्रज्ञापन** पत्रिकाको योगदान विषयमा शोध गरेकी छन् । **नवप्रज्ञापन**को बीस अङ्कलाई आधार मानेर २०६५ मा गरिएको सो शोध मीरा प्रधानको निर्देशनमा भएको थियो ।

नवप्रज्ञापनमाथि स्नातकोत्तर तहमा अनुसन्धान

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्कायअन्तर्गत् स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको दशौँ पत्रको आंशिक प्रयोजनको लागि नेपाली साहित्यमा **नवप्रज्ञापन** पत्रिकाको योगदान विषयमा नेपाली केन्द्रिय विभाग कीर्तिपुरका विद्यार्थी वैकुण्ठ नेपालले शोध गरेका छन् । **नवप्रज्ञापन**को ५० अङ्कलाई आधार मानेर २०६७ सालमा गरिएको सो शोध बालाकृष्ण अधिकारीको निर्देशनमा गरिएको थियो ।

यात्रामा नवप्रज्ञापनका नाममा प्राप्त सम्मान

बितेका ३२ वर्षमा नवप्रज्ञापनका नाममा प्राप्त भएका सम्मान तथा पुरस्कारहरू : नवसिर्जना तथा उदय मञ्जरी सम्मान २०७४, सुश्री लक्ष्मी कार्की स्मृति पत्रकारिता पुरस्कार २०७४, शब्दयात्रा साहित्यिक पत्रिका सम्मान २०७६, प्रेस काउन्सिल साहित्यिक पत्रकारिता पुरस्कार २०७७ र नगेन्द्रराज शर्मा साहित्यिक पत्रकारिता पुरस्कार २०८१ हुन् ।

नववर्ष २०८२ को सुखद् अवसरमा
विद्यार्थी, शिक्षक, शेयर होल्डर, अभिभावक तथा
सम्पूर्ण नेपाली दाजुभाइ तथा दिदी बहिनीहरूमा सुख,
शान्ति र समृद्धिको हार्दिक मङ्गलमय
शुभकामना व्यक्त
गर्दछौँ ।

रामप्रसाद अधिकारी
संस्थापक प्रिन्सिपल एवं
लोटस एकेडेमी परिवार
सिमरा, बारा

नववर्ष २०८२ को सुखद् अवसरमा
विद्यार्थी, शिक्षक, शेयर होल्डर, अभिभावक तथा
सम्पूर्ण नेपाली दाजुभाइ तथा दिदी बहिनीहरूमा सुख,
शान्ति र समृद्धिको हार्दिक मङ्गलमय
शुभकामना व्यक्त
गर्दछौँ ।

डा. विश्वम्भरकुमार शर्मा
सञ्चालक तथा सिद्धार्थ इन्टरनेशनल कलेज
परिवार
कवि शिरोमणिटोल, बिरगञ्ज पर्सा

कृषक वर्गहरूलाई खुशीको खबर

कृषि सामग्री कम्पनी लिमिटेडले आयात गरेको उच्च गुणस्तरको रासायनिक मलखाद (यूरिया, डि.ए.पी. र पोटास), कृषि चून तथा उन्नत बीउ बिजन यस कम्पनीका जिल्लास्थित कार्यालयहरूबाट धमाधम बिक्री वितरण भइरहेको हुँदा उक्त मल तथा बीउ बिजन प्रयोग गरी कृषि उत्पादन वृद्धि गरौं ।

कृषि सामग्री कम्पनी लिमिटेड
Krishi Samagri Company Ltd.
प्रधान कार्यालय, कुलेश्वर, काठमाडौँ
फो. नं. ०१-५३७९७१७

नववर्ष २०८२ को सुखद् अवसरमा समस्त किसान, सेयर सदस्य, कर्मचारी वर्ग तथा सम्पूर्ण नेपाली दाजुभाइ तथा दिदी बहिनीहरूमा सुख, शान्ति र समृद्धिको हार्दिक मङ्गलमय शुभकामना व्यक्त गर्दछौँ ।

प्रदीप सिंह बराल
अध्यक्ष एवं
साना किसान कृषि सहकारी संस्था लि. परिवार
डुमरवाना, जीतपुर सिमरा उपमहानगरपालिका १५, बारा

नववर्ष २०८२ को सुखद् अवसरमा
विद्यार्थी, शिक्षक, शेयर होल्डर, अभिभावक तथा
सम्पूर्ण नेपाली दाजुभाइ तथा दिदी बहिनीहरूमा सुख,
शान्ति र समृद्धिको हार्दिक मङ्गलमय
शुभकामना व्यक्त
गर्दछौँ ।

शालिकराम अधिकारी
फाउन्डर एवं
सिमरा पब्लिक इंग्लिस स्कुल, परिवार
जितपुर-सिमरा उपमहानगरपालिका-१, सिमरा बारा

हार्दिक अनुरोध

- वनको संरक्षण गरौं ।
- खाली पर्ति जमीनमा वृक्षा रोपण गरौं ।
- वनसँग जीवनको सम्बन्ध भएकाले जीवन बाँच्ने आधार खोजौं ।
- प्राकृतिक जडिबुटीहरूको संरक्षण गरौं ।
- जथाभावी रूपमा रूख नकाटौं ।
- मानिस र वनको एकआपसमा सम्बन्ध हुने भएकाले यसलाई आफ्नो जीवनजत्तिकै माया गरौं ।
- आफू मात्र बाँच्ने हैन सन्ततीलाई पनि बाँच्ने आधार दिउँ ।

हलखोरिया साझेदारी वन व्यवस्थापन समितिको कार्यालय
डुमरवाना, जितपुर-सिमरा उपमहानगरपालिका-१५, बारा

जीतपुर-सिमरा उपमहानगरपालिका

नगर कार्यपालिकाको कार्यालय, जीतपुर, बारा

नगरवासी महानुभावहरुमा अनुरोध

- हाम्रो जीतपुर-सिमरा र राम्रो जीतपुर-सिमराका लागि आफूले सकेको योगदान गरौँ
- तपाईँ हामी बस्ने सफा सुग्घर र शान्त हाम्रो उपमहानगर, राम्रो उपमहानगर
- हामीले हाम्रो उपमहानगर राम्रो बनाउन सके मात्र हामी राम्रो हुनसक्छौँ
- भान्छाबाट निस्कने कुहिने खालका वस्तुहरू घरको एउटा कुनामा खाल्डो खनेर राखौं । नकुहिने वस्तुहरू मात्र फोहोरको रूपमा घरभित्रै संकलन गर्ने बानी बसालौं ।
- सडक र नालीमा थुप्रिएको फोहोरबाट दुर्गन्ध फैलिएकोले जहाँ तहीँ फोहोर नफालौं । आफ्नो घर अगाडिको नाला आफैले सफा गरौं ।
- बाटो, नाला, चोक, गल्ली जताततै फोहोर हुँदा घरको सुन्दरता, पानीको निकास र घुमफिर गर्ने ठाउँसमेत दुर्गन्धित हुने हुनाले सरसफाईमा सचेतता अपनाऔं । सभ्य बनौं । सभ्यताको परिचय दिऔं ।
- सरल र सर्वसुलभ रूपमा उपलब्ध हुने सिमेन्टका बोरा प्रयोगमा ल्याएर फोहोर संकलन गर्ने वस्तुको उपयोग गरी बिना लगानी सरसफाईको व्यवस्थापन गरौं ।
- बजारबाट सामान ल्याएका प्लास्टिकका झोला घरभित्रै संकलन गरी राख्ने बानी बसाली केही दिनपछि त्यस्ता संकलित झोला पसलमा नै फिर्ता गर्ने बानी बसालौं । अन्य प्लास्टिकजन्य वस्तुहरू (चाउचाउको खोल, प्याकिङ आदि) घर कम्पाण्डभित्रै बोरामा संकलन गरी नगरपालिकाबाट आएको फोहोर संकलन कर्तालाई दिने बानी बसालौं ।
- वनको संरक्षण गरौं । खाली पर्ति जमीनमा वृक्षा । रोपण गरौं । वनसँग जीवनको सम्बन्ध भएकाले जीवन बाँच्ने आधार खोजौं । प्राकृतिक जडिबुटीहरूको संरक्षण गरौं । जथाभावी रूपमा रूख नकाटौं । मानिस र वनको एकआपसमा सम्बन्ध हुने भएकाले यसलाई आफ्नो जीवनजत्तिकै माया गरौं । आफू मात्र बाँच्ने हैन सन्ततीलाई पनि बाँच्ने आधार दिउँ ।
- हरेक चाडपर्व एवम् सांस्कृतिक परम्पराहरू देशका राष्ट्रिय पहिचान हुन् । यस्ता कुराहरूको अन्त्य हुनु भनेको राष्ट्रिय पहिचान गुम्नु हो । राष्ट्रिय पहिचानको जगेर्नाका लागि पनि चाडपर्व एवं सांस्कृतिक परम्पराको प्रवर्द्धन र सम्बर्द्धन गर्नु हाम्रो नैतिक दायित्व हो ।
- देशमा शान्ति, सुव्यवस्था र विकास सबै नेपालीहरूको चाहना हो । यसप्रति प्रतिबद्ध हुनु नेपालीहरूको कर्तव्य हो ।
- सार्वजनिक स्थल, धार्मिक स्थल तथा मन्दिर पोखरी, पर्यटकस्थलको सरसफाइका लागि सामूहिक रूपले हप्तामा एक दिन स्वयंसेवकको रूपमा सरसफाइमा समय दिऔं । यी सामूहिक धरोहर हामी सबैको हो । यसको मर्यादा हामी आफैले सामूहिक रूपले गरौं ।
- यसरी घरबाट निस्कने ८० प्रतिशत फोहोर घरभित्रै व्यवस्थापन हुने हुँदा कुचिकार, ट्याक्टर, डम्पिङ साइटको बचत, इन्धन खर्चमा बचत भई बचत भएको रकम विकास निर्माणमा लगाई नगरको विकासमा टेवा दिऔं ।

डिप्रेसनको लक्षण

मानसिक रुपमा :

- उदास, निराश वा एक्लोपन महसुस गर्नु,
- कुनै पनि कुरामा चासो नलिनु वा कम हुनु,
- आत्मबल घट्नु वा आत्मग्लानि हुनु वा दोषी महसुस हुनु,
- निर्णय लिन नसक्नु वा कठिन हुनु,
- आत्महत्याका विचार आउनु,

शारीरिक र व्यवहारिक लक्षणहरु :

- निन्द्रा कम लाग्नु तथा सुत्न नसक्नु,
- भोक नलाग्नु वा अत्यधिक भोक लाग्नु,
- तौलमा परिवर्तन आउनु,
- सामान्य काममा थकान महसुस हुनु,
- पुरै शरीर दुख्नु वा शरीरका कुनै भागमा पीडा महशुस हुनु,
- सामाजिक गतिविधिमा चासो नहुनु,

यस्ता लक्षण देखिएमा चिकित्सकको परामर्श लिऔं ।

नेपाल सरकार

विज्ञापन बोर्ड

खाना पकाउने ग्यास (एलपी ग्यास) प्रयोगकर्ताहरूलाई सुरक्षासम्बन्धी जानकारी

एलपी ग्यास अत्यन्तै प्रज्वलनशील पेट्रोलियम पदार्थ भएकोले पर्याप्त सतर्कता र सावधानी अपनाउनु जरुरी हुन्छ। खाना पकाउने ग्यासको चुहावटले दुर्घटनाबाट बच्न देहायका कुरामा विशेष ध्यान पुर्‍याउन सम्पूर्ण उपभोक्तामा अनुरोध छ।

दुर्घटनाबाट बच्न ध्यान दिनुपर्ने कुराहरू

१. सिलिन्डर ल्याउँदा वा लैजादा नगुडाऔं भान्सामा सिलिन्डर सधैं ठाडो राखौं सुताएर वा घोप्ट्याएर प्रयोग नगरौं।

२. गुणस्तरीय रेगुलेटर, रबर, पाइप, चुलो जस्ता उपकरण मात्र प्रयोग गरौं। हरेक दुई वर्षमा ग्यास पाइप फेरौं खाना पकाउँदा सधैं झ्याल ढोका खुल्ला राखौं र सुतीको कपडा लगाएर मात्र खाना पकाउने गरौं।

३. काम सकेपछि सधैं रेगुलेटर बन्द गर्न नबिर्सौं।

ग्यास चुहावट भएमा ध्यान दिनुपर्ने कुराहरू

१. खाना पकाउने स्थानमा एलपी ग्यासको तिखो गन्ध आइरहेको छ भने ग्यास चुहिएको छ भन्ने बुझ्नुपर्छ ग्यास लिक भएमा पहिले रेगुलेटरको र पछि चुलोको नट बन्द गरौं।

२. ग्यास हावाभन्दा गह्रौं हुने हुँदा पिंधमा बस्छ, जस्तै : ग्यास चुलो, सलाई,लाइटर, धुप नबालौं लगायत कुनै पनि बस्तु नचलाऔं।

३. ग्यास लिक भए सिलिन्डरबाट रेगुलेटर छुटाई भल्बमा सेफ्टी क्याप लगाएर घर बाहिर खुला ठाउँमा राखौं र छिटोभन्दा छिटो नजिकको ग्यास बिक्रेता वा सम्बन्धित ग्यास उद्योगलाई खबर गरौं।

(सचेत र सावधानी हुनु नै सुरक्षित हुनु हो)

नेपाल आयल निगम

बा.जि.प्र.का.द.नं. ५/२०५२